School of Theology at Claremont
1001 1427689

Dr A. KUYPER
VAN DE VOLEINDING

II

The Library

SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT

WEST FOOTHILL AT COLLEGE AVENUE
CLAREMONT, CALIFORNIA

VAN DE VOLEINDING

9475
K8
V3
V. 2

VAN DE VOLEINDING

DOOR

Dr A. KUYPER

MET EEN INLEIDEND WOORD VAN
Dr H. H. KUYPER

TWEEDE DEEL

3e EN 4e REEKS

J. H. KOK N.V. UITGEVERS MIJ KAMPEN — 1929

Digitized by the Internet Archive
in 2021 with funding from
Kahle/Austin Foundation

https://archive.org/details/vandevoleinding0002kuyp

DERDE REEKS

HET ONTWIKKELINGSPROCES TOT CHRISTUS' KOMST

I. De verwachting van Christus' spoedige wederkomst.

En dit Evangelie des Koninkrijks zal in de geheele wereld gepredikt worden tot een getuigenis allen volkeren; en dan zal het einde komen. MATTH. 24 : 14.

DE Voleinding, die we inwachten, is dan, gelijk ons bleek, een *voleinding,* die niet kan intreden tenzij eerst de *ontwikkeling* waarop Gods almachtige wijsheid bij de Schepping dit gansch Heelal had aangelegd, òf geheel zij afgeloopen, òf althans zóóver gevorderd zij, dat het in een nieuwe en hoogere orde kunne overgaan. Afgeweerd moet daarbij elke onvoorzichtige poging, om het Koninkrijk Gods als iets afzonderlijks dat eeniglijk van geestelijken aard is, van de wereld der zienlijke dingen af te zonderen. En te meer moet hiertegen gewaakt, omdat juist onder de vromen zoovelen hiertoe neigen. Verklaren laat zich dit dan ook wel. Levenslang heeft elk kind van God een vaak harden strijd te voeren tegen het vleesch, en eerst als met ons sterven vleesch en bloed wordt afgeworpen, sterven we ook der zonde af. Daarbij komt dat de wereld der zienlijke dingen hen, die er te sterk aan hechten, maar al te zeer van het Heilige aftrekt. Ons terugtrekken in de sfeer van het onzienlijke schijnt dientengevolge zelfbehoud. En gaat men nu op die lijn door, dan is het allerminst vreemd, dat velen eindigen met zich liefst zoo weinig mogelijk met de wereldsche aangelegenheden in te laten, er zich zooveel het kan buiten houden, en zich tenslotte geheel terugtrekken in geestelijke overleggingen, geestelijke bemoeienissen, en geestelijke verwachtingen voor de toekomst. Men bekreunt, men bekommert zich dan niet meer om de dingen dezer wereld, alleen wat tot de geloofssfeer behoort boezemt nog belangstelling in, en ook na zijn dood acht

men uitsluitend nog belang te zullen hebben bij de zaligheid van zijn ziel. Dat eens de dag komt waarop ook het lichaam herrijzen zal, loochent men wel niet, maar men hecht er niet aan. En zoo ontstaat vanzelf die eenzijdig-geestelijke levensopvatting, die zich onverschillig uit de dingen der wereld terugtrekt, om alleen voor het onzienlijke Koninkrijk van den Heere onzen God hart en oog te hebben; een Koninkrijk waarvan men zich dan geheel ter goeder trouw voorstelt, dat het een uitsluitend geestelijk karakter zal dragen. Van de engelen verkreeg men den indruk, dat ze uitsluitend in het geestelijke verkeeren. Dit benijdt men hun. Men verstaat welbezien niet, wat voordeel het ons boven de engelen verschaft, dat wij behalve onze geestelijke ziel nog een ongeestelijk lichaam ontvingen. Bij ons sterven van dit hinderlijke, zoo vaak tot zonde verleidende lichaam te scheiden, en als de engelen te zijn, wordt op die wijs een voor velen bekoorlijke gedachte. Met de Voleinding houdt men zich dan ook niet bezig. Terstond na het sterven gaat voor den oprecht-vrome de volle zaligheid in, en eigenlijk moest het daarbij dan ook maar blijven. Het gericht en het laatste oordeel deert de gezaligden toch niet, en of ze al zekere lichamelijke gestalte terug erlangen, wat nut het hun? Wat zou wie geestelijk volzalig is, nog begeeren?

Erkend moet tevens, dat wie uit de Schrift neemt wat hem aanstaat, en liggen laat wat hem niet toespreekt, keer op keer door de Schrift in die eenzijdig geestelijke opvatting gesterkt wordt. Grondtoon toch in heel de Schrift is, wat Jezus in dezer voege uitsprak: „Alle deze dingen zoeken de heidenen, maar gij, zoek eerst het Koninkrijk Gods en Zijne gerechtigheid!" Niet te graven naar den schat die vergaat, maar te grijpen naar den schat, die blijft tot in het eeuwige leven, staat bij elk keerpunt van den weg op den mijlpaal gegrift. En dit kan niet anders. De openbaring, die ons van Godswege in Zijn heilig Woord toekomt, vindt ons in een wereld, die ons op alle manier aan voortdurend gevaar blootstelt, en dit gevaar komt in geen geringe mate juist uit de zienlijke dingen op ons aan. Niet alsof de zonde alleen in het zinlijke school. Satan en zijne demonen toonen het wel anders, en ook onder ons zijn de geestelijke zonden aan niet één kind Gods, dat zichzelf kent, vreemd. Maar al houden we ook daar het oog voor open, ontkend kan toch niet, dat Mammon en het vleesch de twee steeds op den voorgrond tredende satellieten van den duivel zijn, en dat het met name de zienlijke wereld is, die ons van kindsbeen af poogt te verleiden. Israel dat van de volkeren wordt afgezonderd, staat in de oude geschiedenis dan ook als geestelijke macht tegen de zinlijke macht van de heidenwereld over. Onder de volkeren

was men voor het zinlijke in zijn overmacht bezweken. Vandaar dat het geestelijke onder de volkeren kwijnde en steeds meer verstierf. En tegen die in 't zinlijke verzonken heidenwereld stond nu Israel over, om met een „Ja, mijn ziel dorst naar den Heer!" het voor Gods alwetendheid te betuigen: „Wat zou mijn hart, wat zou mijn oog op aarde nevens U toch lusten. Niets is er daar ik in kan rusten. Bezwijkt dan ooit in bittere smart of bangen nood mijn vleesch en hart, zoo zult Gij zijn voor mijn gemoed, mijn rots, mijn deel, mijn eeuwig goed!"

Uit dien grondtoon kwam de levenspsalm onder Israel op, om tot in Johannes' zendbrief na te klinken in het woord der waarschuwing: „Hebt de wereld niet lief, noch hetgeen in de wereld is, namelijk de begeerlijkheid des vleesches, en de begeerlijkheid der oogen, en de grootschheid des levens is niet uit den Vader, maar uit de wereld, en de wereld gaat voorbij en hare begeerlijkheid, en alleen wie den wil van God doet, blijft in der eeuwigheid". Kan het dan bevreemden, dat wie aan de Schrift hing, van zelf overhelde naar den spiritualistischen kant? Want het is wel zoo, dat in diezelfde Schrift naast dit geestelijke getuigenis tegen de zienlijke en zinlijke wereld, ook, en in niet minder hoogen toon gezet, een Hallelujah uitgaat voor de *heerlijkheid,* die door de Voleinding aan de *zaligheid* zal worden toegevoegd, maar erkend moet toch, vooreerst, dat de bestrijding van het wereldsche in de Schrift tienmaal meer plaats inneemt dan de lofzang voor het rijk der „heerlijkheid", en ten andere, dat de kinderen Gods ook nu nog elken morgen en elken avond in den tegenzin tegen het wereldsche bevangen zijn, en dat ze van het rijk der heerlijkheid niet anders hebben, dan de breed ontplooide profetie. Een wat te eenzijdig spiritualisme is daarom zeer zeker veel meer Schriftuurlijk, dan een zich half vermengen in de wereld. Alle overdrijving schaadt, maar toch blijft 't altoos veiliger, zoo uw overdrijving naar den geestelijken kant is, dan zoo ge vervalt in toegeven aan de lokstem der wereld.

En dan komt hier nog iets anders bij. Er bestaat tusschen de onderscheiden orden der dingen die uw geest trachten te boeien, een grondverschil in belangrijkheid. Er is wat u boeien en bezig kan houden in de starrenwereld en in den samenhang van het groot Heelal. Er is wat uw aandacht kan trekken in de gesteldheid van deze aarde, in haar grondstoffen en grondkrachten en in de kennis van de schatten die ze verbergt. Rijk is de studie van de atmosfeer die deze aarde omgeeft, en van de wisseling die deze in haar korst onderging, ook in verband met zon en maan, met

dwaalstarren en kometen. Hoogelijk belangwekkend is wat men onderzocht heeft omtrent de rijken der natuur buiten den mensch, en nog interessanter is al wat aan het licht kwam omtrent den loop van 's menschen historie. De mensch staat nu eenmaal in het middenpunt van dit aardsche leven, en daarom brengt al wat u den mensch verklaart, naar zijn verleden, naar zijn vermogens, naar de uitkomst van zijn woelen en streven, u licht ook over uw eigen wezen. Wetenschap, kunst, letterkunde vormen saam een wereld, die heel uw geest kan innemen. Dag na dag elken morgen, met het nieuwsblad voor u, den loop van 's werelds dingen na te gaan, meê te leven met wat onder alle volkeren doorleefd wordt, het kan alles uw geest prikkelen. Zelfs de markt- en beursberichten hebben voor wie hun beteekenis voor het menschelijk leven verstaat, aanspraak op volle belangstelling. Maar al dingen wij hier nu niets op af, en al legt dit alles zijn volle beslag op uw belangstelling, er is toch nòg hooger, en dit hoogere heeft voor de toekomst en voor den gang van zaken toch veel ernstiger beteekenis. Zie het maar aan uw kind. Ge geeft als moeder acht op al wat van de geboorte af het lichamelijk leven van uw kind aangaat. Ge zorgt voor voeding en kleeding, voor ontspanning en frissche lucht. Niets wat uw kind aangaat, laat u onverschillig. Op alles let ge, lichamelijk en geestelijk. De opvoeding gaat u van meet af ter harte. Ge ziet toe op de speelmakkers die uw kind kiest, en later op zijn omgang. Zijn vermaken en spelen trekken uw opmerkzaamheid. Wat uw kind hier op aarde worden zal, is ook voor u een levensvraag. Kortom, er is niets in het uitwendige, in het aardsche leven van uw kind, dat u niet bezig houdt. Maar ook al komt ge in dit alles niet te kort, toch voelt ge zeer wel, dat verre boven dit alles nog de vraag staat, hoe uw kind zich innerlijk ontwikkelt, of zijn karakter nobeler toon erlangt en bovenal, of *uw* kind zich als een kind van *God* ontplooit. Dit karakter, die heilige, Godgewijde zin staat verre boven al dat andere in uw schatting, en nu niet voor enkele jaren hier beneden, maar voor de eeuwigheid berekend, zal de uitkomst voor uw lieveling veel meer en veel sterker van die éène vraag afhangen, dan van al wat voeding, kleeding, verzorging en vorming voor dit leven betreft. En zoo nu als 't met uw kind is, zoo ook is het met deze aarde en met de kinderen der menschen, die er zich op bewegen. Voorzeker, de gang van zaken, de geschiedenis zoo ge wilt van heel ons menschelijk geslacht wordt ook beïnvloed, soms sterk beïnvloed zelfs, door allerlei wereldsche gebeurtenissen, openbaring van wereldsche krachten, veelzijdige vooruitgang op elk gebied. Eén machtige oorlog kan heel het gelaat van een

werelddeel omzetten, en één enkele uitvinding aan gansch het leven een gewijzigden plooi geven. Maar al dingen we hier niets op af, vast staat toch even onherroepelijk, dat het Kruis van Golgotha veel machtiger keer in onze existentie, in 's werelds loop en in onze hope voor de Voleinding gebracht heeft, dan al wat Assyrië en Egypte, Babylon en Perzië in vroegere eeuwen tot stand brachten. Uw hart is maar een klein deel van heel uw lichaam, en toch beheerscht het heel uw existentie. Uw hersenen vullen een handvol, en toch gaat van die hersenen alle actie uit. En zoo nu is het ook in het groot verloop van de dingen dezer wereld. In 't eind zal 't alles uitkomen naar de verhouding waarin het tot den levenden God staat. Al 't andere gaat voorbij, en dit alleen zal blijven en den eindtoestand beheerschen. De verhouding tot den levenden God, dit en niet anders is de spil, waarom alle leven zich beweegt, de veer die 't alles aandrijft, 't zegel dat op alles zijn eindmerk zal drukken. Tweeërlei nu slechts kan die verhouding tot den levenden God zijn. Het loopt òf alles uit op een ingaan in den wille Gods, en dan is er Gods Koninkrijk, òf het keert zich in het eind tegen den Schepper, en dan is er de opstand, het boos verzet, en het verderf.

Het Koninkrijk Gods blijft daarom hoofdzaak. God is Koning, zoo al wat is, Hem dient, in Zijn wil ingaat en verwerkelijking is van Zijn heilige gedachte. Gemeenlijk vatten we dit Koninkrijk van God veel te aardsch formeel op, en dan wordt God een Koning zooals er Koningen op aarde zijn, die regeeren, die besturen, en die gehoorzaamheid afdwingen. Maar Gods Koninkrijk staat veel hooger, is heel anders, dringt veel dieper tot in alle leven door. Met een aardsch Koning hebt ge afgerekend mits ge gehoorzaamt; van harte of niet van harte doet er niet toe. Maar bij God den Heere is geveinsdelijk u onderwerpen en uitwendig Hem dienen niets dan een valsche schijn, die Zijn Majesteit schendt in stee van eert. Bij God den Heere moet het een zoo volkomen willen van Zijn Goddelijken wil en van Zijn Goddelijke gedachte zijn, dat Gods wil zich in ons doen belichaamt, en Gods gedachte in ons een gestalte erlangt. Daarop werkt Zijn Koninkrijk aan. Eerst als 't daartoe komt, is Zijn Koninkrijk doorgebroken. En wijl nu alles in uw ontwikkeling er op aangaat en er op aanstuurt, om in dien zin Gods Koninkrijk te verwerkelijken of smadelijk tegen te staan, is voor al wat in de wereld geschiedt of uit de wereld worden zal, Gods Koninkrijk de hoofdgedachte, de hoofdvraag, de alles beslissende en alles uitwijzende factor. En daarom is het op dien factor, en steeds op dien factor alleen, dat de Schrift al de stralen

van haar licht werpt en saâmtrekt. Vandaar dat 't al om Christus gaat, en dat de naam van Christus de sleutel is tot het mysterie der eeuwigheid. Er ligt daarom niets in dat naar eenzijdigheid ook maar zweemt, zoo ook in de levensopvatting van Gods kinderen de volle nadruk op het Koninkrijk Gods valt en het zich al om Christus als het eenig middenpunt beweegt. Al het overige is nu eenmaal *bijkomstig.* Alleen maar, het moet er dan ook *bijkomen.* En de scherp af te keuren fout, waarop ge zoo telkens in vrome kringen stuit, is niet, dat in die kringen het Koninkrijk Gods het één en het al is, maar hierin dat ze juist in dit *bijkomende* het Koninkrijk van God niet laten doorwerken, want immers het Koninkrijk Gods stelt Zijn onverbiddelijken eisch tot aan elk woord dat ge spreekt, en aan elke daad die ge verricht, dat 't al conform Gods heiligen wil zij.

Neemt ge nu deze drie saâm, ten eerste, dat de zondige neiging, die ons gedurig tot zondigen in het wereldsche verlokken wil, ons in onze betere oogenblikken eenzijdig geestelijk stemt; ten tweede, dat in de H. Schrift het geestelijke de hoofdplaats inneemt; en ten derde dat in het geestelijke, en niet in het wereldsche, de sleutel ligt voor het mysterie der Voleinding, — dan houdt 't op u te bevreemden, dat vooral bij het eerste optreden van de Kerk van Christus in de wereld, algemeen een verwachting de geesten innam, dat het einde der dingen ophanden was, en vermoedelijk nog bij het eigen leven der eerste Christenen te komen stond. Zelfs zou het dan onnatuurlijk geweest zijn, indien de apostelen niet zelve begonnen waren, met in die algemeene verwachting te deelen. Met de wereld moest men toen wel breken. Geheel de maatschappij, gelijk ze destijds zich ontplooide, kon in de Kerk van Christus niet anders zien, dan een haar vijandige macht. Vooral onder de Keizers had het Romeinsche rijk, door de schatten uit het Oosten verrijkt, maar ook zedelijk verzwakt, zich van den strengen ernst des levens losgemaakt, weelde en zingenot boven alle edeler ideaal gesteld, en uit Azië de mystieke Oostersche religiën laten overkomen, om de zinlijke neigingen van het hart met den nooit geheel uit te dooven dorst naar de verborgen wereld van het Oneindige te vermengen. Juist tegen die tweezijdige aandrift van het toenmalig leven kwam de Kerk van Christus in haar prediking en in haar sociale actie met beslistheid en principieel op. Heiliger, reiner, edeler zin bestrafte en bestreed de woelingen van het vleesch, en daarnaast lag in de klare verkondiging van het Evangelie verzet tegen de valsch-mystieke woeling, die geest en vleesch (men denke slechts aan de zonde der Midianieten) op zoo schromelijke wijze

dooreenmengde. Priesters, wijsgeeren, en maatschappelijke leiders voelden dan ook al aanstonds, dat het nieuw-opkomende Christendom aantastte en met vernietiging bedreigde wat hun boven alles ging, en vandaar de vervolging die bijna onmiddellijk eerst maatschappelijk, toen op religieus, en tenslotte op politiek gebied tegen de eerste Christenen uitbrak. Noodzakelijk gevolg nu hiervan was, dat die eerste Christenen zich het optreden in de wereldsche maatschappij bijna onmogelijk zagen gemaakt; dat ze zich uit het maatschappelijk leven schier geheel moesten terug trekken, en juist hierdoor vanzelf zich gingen inbeelden, dat die maatschappij, dat het burgerlijk leven geen toekomst meer kon hebben, zoodat ze zich aan geen andere oplossing konden vastklemmen, dan aan de zoo goed als zekere uitkomst, dat het einde der dingen nabij was; dat ze daarom met de wereld zich niet meer hadden in te laten; en dat de hope die bij hun toestand paste, hierin zich moest afteekenen, dat ze van jaar tot jaar, ja van maand tot maand, uitzagen naar den grooten dag, waarop Jezus weder zou komen op de wolken.

Vooral toen de Evangeliën op Schrift werden gebracht en onder aller bezit kwamen, kon het wel niet anders, of bij het lezen van wat Jezus zelf over den jongsten dag gezegd had, en over Zijn wederkomst plechtiglijk had verklaard, werden ze in deze verwachting van het spoedig ophanden zijn van Jezus' wederkomst ongemeen versterkt. Woorden van vermaan als deze: „Die op het dak is, kome niet af, om iets uit zijn huis weg te nemen, en die op den akker is, kome niet weder terug, om zijn kleederen weg te nemen; maar wee de bevruchte en zwangere vrouwen in die dagen. Doch bidt dat uw vlucht niet geschiede des winters, noch op een Sabbath", — werden, zij 't verkeerdelijk, toch bijna in alle kringen met Jezus' wederkomst in verband gebracht. De willige verkoop van eigen goed, om de opbrengst ervan gemeenschappelijk op te teren, stond met denzelfden gedachtengang, dat het einde aller dingen nabij was, in verband. Van een kerstening der wereld en van de maatschappij in die wereld, had men geen flauw begrip. Die wereld en de maatschappij in die wereld zou eenvoudig te niet gaan, en het eenige, dat bij Jezus' wederkomst over zou blijven, zou de kring der geloovigen wezen. Eigenlijk had de beslissing reeds bij of althans onmiddellijk na Jezus' Hemelvaart kunnen intreden. Voor een langer voortbestaan der dingen was geen reden noch oorzaak. Er behoefde niets meer te geschieden. Alle profetie was in Christus vervuld. De losprijs was gebracht, de vrede door het bloed des Kruises verworven. Had niet Jezus zelf op Golgotha nog eer Hij stierf plechtiglijk Zijn: „Het is volbracht!" uitgeroepen. Waarom

zou 't dan nog toeven? Waartoe dan nog verder uitstel? Het groote wereldproces was, althans met den grooten Pinksterdag, ten einde toe afgeloopen. Als Jezus nu maar wederkwam, kon immers de heerlijkheid ingaan, en het rijk van satan worden teniet gedaan. Zóó en niet anders verstond men de profetie, zóó en niet anders begreep men Jezus' stellige uitspraak, en zóó en niet anders vatte men ook het apostolisch woord op. Wel gaf men allengs toe, dat de verschijning van Jezus, Zijn spreken en werken, Zijn lijden en sterven, Zijn opstanding en Hemelvaart, niet uitsluitend bedoeld kon zijn voor de kleine groep der toenmaals reeds gedoopten. Eenigermate althans werd verstaan, dat „het evangelie des Koninkrijks vooraf in de geheele wereld moest gepredikt worden." Jezus had 't zoo stellig gezegd. Maar dit maakte niet den indruk van met de verwachting, die op korten termijn zinspeelde, te strijden. Van wat *de wereld* was, had men destijds niet veel ander begrip, dan dat het Romeinsche rijk zoo goed als heel de wereld omvatte, en dat daarbuiten hoogstens nog kleine, nauwlijks meêtellende deelen van het aardrijk zich in nevelen verloren. Binnen de grenzen nu van het Romeinsche rijk was het Evangelie al spoedig naar alle zijden uitgedragen. Paulus alleen had heel het centrum van dit groote rijk bereisd en van Klein Azië tot in Spanje het Evangelie verkondigd. Voegde men daar nu bij, wat de overige apostelen voor de uitbreiding van het Koninkrijk hadden verricht, dan scheen reeds vrijwel voldaan aan den eisch, dat het Evangelie in heel de wereld moest worden uitgedragen. Van wat het Evangelie voor de kerstening der volken zou doen, had men geen begrip. Het scheen genoegzaam, zoo maar overal het getuigenis was uitgegaan. En daaraan scheen althans in hoofdzaak voldaan. Vreemd is dit niet. Op hoeveel Zendingsmeetings kon men voor 50 jaar onder ons niet nog dezelfde opvatting hooren bepleiten. U werd dan voorgerekend, dat door de ontdekking van kleine menschengroepen in de richting van de noord- en zuidpool en door het feit, dat ook naar die verafgelegen en vergeten groepen een zendeling was uitgezonden, alsnu immers geheel en ten volle aan den door Jezus gestelden eisch voldaan was, en dat op dien grond de wederkomst des Heeren dan nu ook zeer binnenkort kon worden ingewacht. Alles geestelijk goed bedoeld, maar uiterst oppervlakkig opgevat, en daardoor de geesten misleidend.

Alleen uit de gespannen verhoudingen van den toenmaligen tijd is het dan ook verklaarbaar, dat zelfs de meest voor de hand liggende overwegingen, die aan veel ruimer tijdsverloop moesten

doen denken, bij de meesten niet opkwamen. Denk, om slechts dit éene punt te nemen, aan de belijdenis der uitverkiezing. Aan het feit der uitverkiezing twijfelde in die dagen nog niemand. De dwaling van het later opgekomen Pelagianisme en Remonstrantisme kon in dagen van bangen strijd en zoo hittige vervolging geen ingang vinden. Maar was het dan toch geen zelfverblinding, dat zoo weinig gelet werd op de noodzakelijkheid, dat het getal der uitverkorenen vol zou worden, en was het dan toch niet in hooge mate kortzichtig, dit getal der uitverkorenen voor gansche volken zoo benepen gering en klein te nemen, dat het niet boven de enkele honderden die destijds zich lieten doopen, uit zou gaan? Zeker, reeds in de tweede eeuw breidde zich het aantal Christenen zeer aanmerkelijk uit, maar in het apostolisch tijdperk, waarover hier gehandeld wordt, was èn het aantal kerken èn in die kerken het aantal gedoopten nog zoo uiterst gering, dat heel Christus' kerk op aarde uit twee deelen bestond, het éene gevormd door Joodsche bekeerlingen, en het andere door de groepen uit de heidenen; en zonder dat ons desaangaande een betrouwbare statistiek werd overgeleverd, wordt toch door niemand betwist, dat allen saâm slechts een zeer miniem deel van de toenmalige bevolking uitmaakten. Zoo men het op één percent rekent, schat men het allicht nog veel te hoog. Onder die gedoopten had men dan bovendien nog met de hypocrieten te rekenen, ook al geven we toe, dat hun getal veel kleiner zal geweest zijn, dan in de dagen toen de vervolging ophield. Maar hoe men dit ook becijfere, in elk geval was het een veel te bekrompen opvatting van hetgeen het komen van Christus tot deze aarde teweeg zou brengen, zoo men onderstelde, gelijk men toch feitelijk deed, dat het getal der uitverkorenen zich tot de weinige gezaligden uit Israel en tot dat kleine cijfer van nieuwtoegebrachten uit de heidenen bepalen zou. Denkt men in, wat schare die niemand tellen kan, in de twintig eeuwen die sinds verliepen, tot de belijdenis van den Christus is toegebracht, en dat, ware de Christus reeds in de dagen der apostelen wedergekomen, dit legioen van heiligen zelfs nimmer had kunnen geboren worden, dan voelt ieder terstond, hoe bekrompen de toenmalige opvatting geweest is.

En toch, elke opvatting van de Kerk is naar haar tijd. Het kon destijds niet anders worden verstaan, ja we aarzelen niet er bij te voegen, het moest in die eerste jaren zoo worden opgevat, en dat wel om de afdoende reden, *dat de wederkomst van Jezus niet het resultaat van een geleidelijke ontwikkeling zou zijn, maar als een machtswonder uit den Hooge in den gang van die ontwikkeling zou ingrijpen en deze op het onverwachts zou afbreken.* Het was die geloofsindruk, waaronder de Kerk van Christus van meet af

moest gebracht worden. De Kerk mocht zich niet in wijsgeerige beschouwingen over de ontwikkeling van ons menschelijk geslacht verliezen, om zich Jezus' wederkomst daaruit te verklaren. Nog in onze dagen merkt men, hoe een geheele schare in Christus' Kerk, onder de leiding en den voorgang van wijsgeerig gevormde leeraars, er steeds op uit is, om de wederkomst van Christus als een moment in de natuurlijke ontwikkeling te verstaan, en ze dus eigenlijk te loochenen. Dit nu zou nog veel sterker het geval zijn geweest in de apostolische kerk, zoo men zich Jezus' wederkomst had voorgesteld als iets dat eerst na duizenden jaren te gebeuren stond. En juist daarom moest in het fundament der Christelijke Kerk, bij haar eersten aanbouw van meet af dit als één der sluitsteenen worden ingevoegd, dat Jezus' wederkomst een inbreuk van Gods wondermacht op den gewonen gang van het leven zou zijn.

II. De tegenstrijdige uitspraken in de Schrift.

> Dat gij niet haastelijk bewogen wordt van verstand, of verschrikt, noch door geest, noch door woord, noch door zendbrief als van ons geschreven, alsof de dag van Christus aanstaande ware.
>
> 2 THESSALONICENSEN 2 : 2.

Schijnbaar staan reeds in de Heilige Schrift metterdaad de *beide* voorstellingen omtrent Jezus' wederkomst scherp tegen elkander over. Van den éénen kant heet het op Patmos: „Zie, Ik kom haastelijk!" en wordt de Openbaring van Johannes ingeleid en besloten met de verklaring: „Zie, de tijd is nabij." Doch hiertegenover staat in Paulus' schrijven aan de kerk van Thessalonika: „Wij bidden u, broeders, dat gij niet haastelijk bewogen wordt noch door geest noch door woord alsof de dag van Christus aanstaande ware. Dat u dan niemand verleide op eenigerlei wijze." Nu te zeggen, dat dit gelegen heeft aan de kortzichtigheid der apostelen, gaat niet aan. Immers juist de aankondiging van Jezus' zeer spoedige wederkomst is aan woorden van Jezus zelf gebonden. Voert men hiertegen nu aan, dat de evangelisten of apostelen Jezus' woord dan niet begrepen en daarom verkeerd overgebracht hebben, dan ondermijnt men op zeer gevaarlijke wijze het gezag van Gods Woord. Hadden we toch bij het lezen van wat de evangelisten of apostelen omtrent de Openbaring van de waarheid

mededeelen, gedurig ons af te vragen, of hun mededeeling wel juist was, of ze Jezus wel hadden begrepen, en of ze niet het tegendeel hadden te boek gesteld van wat Jezus bedoelde, dan ontbreekt u alle betrouwbaarheid van Gods Woord, en houdt de Schrift ten slotte op u een onfeilbaar woord Gods te brengen. Kritiek moge verlokkelijk zijn, maar overweeg steeds wel, wat er bij op het spel staat. Deze soort kritiek is altoos begonnen met op zulk een tegenstelling als zich hier in zake de wederkomst des Heeren voordoet, scherp te wijzen. Wie min vast in zijn geloof stond, erkende dan gulweg, dat deze tegenstrijdigheid niet te loochenen viel. Op die wijs werd het geloof aan de Schrift, ja, tot zelfs in hetgeen Jezus zelf gesproken had, ondermijnd. En het eind was, dat men in breeder kring de vastigheid van het Woord verloor, en niet anders als grond voor zijn geloof overhield dan persoonlijke gemoedsstemming, subjectieve gewaarwording, en voorts wat men meende te bezitten in de gemeenschap der geloovigen. Daarbij werd dan de kleine kring van geestverwanten, waarin men zelf zich bewoog en waarmee men sympathiseerde, voor *de Gemeente* aangezien, en wie nog stiptelijk aan de Schrift vasthield, als aanhanger van versleten overlevering gebrandmerkt. Ook voor het zoo gewichtige leerstuk der Voleinding is het daarom onafwijsbaar noodzakelijk, dat men er zich helder rekenschap van geve, of hier metterdaad tegenstrijdigheid in de Schrift te constateeren valt. Zoolang men toch door die dusgenaamde tegenstrijdigheid gekweld wordt, gaat alle vastheid voor u teloor, ontvallen u de stellige gegevens om u omtrent de Voleinding een juiste voorstelling te vormen, en is al wat u overblijft, wijsgeerige gissing. Uit uw belijdenis valt heel het stuk der Laatste dingen dan weg. En niet meer de Godgeleerdheid, maar de geologen, astronomen en philosophen hebben u dan den weg te wijzen.

Vraagt ge u nu af, hoe dan die schijnbare tegenstrijdigheid van de Schrift op dit zoo aangelegen punt te verklaren is, zoo komt alles aan op het juiste onderscheid tusschen hetgeen in den loop der historie uitvloeisel is van het historisch proces, en tusschen die heel andere feiten, die niet uit dit proces voortkomen, maar integendeel dit proces breken en verstoren, en, door uiting van Gods wondermacht, het karakter dragen van wat geweldadig in den gang van het leven ingrijpt. Ten deze nu staat de voorstelling van de geloovigen en van de ongeloovigen lijnrecht tegen elkander over. Beluistert ge de ongeloovigen, d. w. z. hen die al zulk geweldadig ingrijpen Gods door wat zij het wonder noemen, loochenen, dan loopt alles vanzelf zooals het loopt. Zelfs van een Schepping in den eigenlijken zin van het woord kan dan geen sprake zijn.

Er is dan geen begin der dingen geweest. Zelfs tusschen kracht en stof moogt ge geen onderscheid meer maken. Er was nu eenmaal van alle eeuwigheid af een oceaan van krachten; die krachten kwamen uit zich zelf tot golving; uit de golving dier krachten kwam op al wat vorm erlangde; eerst de niet-organische wereld, toen de eerste aanzetsels van de plantenwereld; daaruit ontspon zich toen weer het leven van de dierenwereld, en die dierenwereld klom op tot den mensch, welke mensch zich sinds eeuwen her al meer volmaakte, en in de eeuwen die te komen staan, en die tot in het oneindige voortgaan, steeds hooger volmaaktheid zal bereiken. Zoo is er een proces gaande, dat van de eerste vormlooze kracht tot de rijkste organisatie opklimt. Al wat in dit proces zich voordoet, komt vanzelf en met noodzakelijkheid. Van de Goddelijke kracht die er op in zou werken, mag geen sprake zelfs zijn. Er grijpt niets plaats, dan wat spontaan den gang van de ontwikkeling of liever nog de ontplooiïng aller dingen vormt. Zoo was het in het verleden dat achter ons ligt, zoo is het met onszelf in ons eigen leven, en zoo zal 't tot in de verste toekomst zijn. Alles is vanzelf, alles komt vanzelf, alles geschiedt vanzelf. Zelfs van natuurwetten behoeft men niet te spreken, want dan zou er weer een wetgever moeten zijn die deze wetten had vastgesteld. Uit een mysterie is het heelal opgekomen, en op voor ons volstrekt onverklaarbare wijze bezit het Heelal een innerlijke actie, die alles teweeg brengt wat wij in onze kortzichtigheid dan historie noemen, en wat toch eigenlijk niet anders is dan wording en verwording. Deze aan de zienlijke wereld ontleende opvatting brengt men dan ook op de geestelijke wereld over. Ook geestelijk is alles in gisting, daarbij gedreven en bewerkt door inklevende bewegingsoorzaken, en uit die gisting komt heel onze wereld van gewaarwordingen, van gedachtenvorming, van idealen en talenten op. Nog niet de Darwinisten, maar met name de school van Haeckel heeft deze theorie, zonder wat ook te ontzien, tot in haar uiterste gevolgtrekkingen ontwikkeld. Tot de religie toe is in dit vanzelf gestelde proces opgenomen, en om consequent te zijn, leeraarde men, dat tot zelfs in de cellen, waaruit het leven is opgebouwd, de beginselen van religie zich vertoonen.

Met hen die alzoo denken, valt voor wie den Christus belijdt, niet te redeneeren. Er bestaat voor de school van Haeckel geen persoonlijk God, geen openbaring van God, geen wonder-mogelijkheid, geen gezaghebbende Schrift. Al wat het geheel van onze geloofswereld vormt, valt voor wie dat standpunt inneemt, weg, en met name over de Voleinding is met de aanhangers van deze denkbeelden zelfs niet te spreken. Ze verstaan zelfs niet wat ge

bedoelt. Voor wat hen-zelven aangaat, zou zelfs de verwijzing naar hun standpunt dan ook hebben kunnen uitblijven. Maar anders wordt het, zoo we te doen krijgen met personen, die tot zelfs onder de belijdende Christenen in niet zoo gering aantal worden gevonden, en die zich hierdoor karakteriseeren, dat ze ten deele de geloofswereld van Christus' Kerk nog bij behielden, maar voor een ander deel de theorie van het ongestoorde ontwikkelingsproces in hun geloofswereld inschoven. Vooral wat den grooten omtrek betreft, blijven ze in de aloude geloofswereld verkeeren. Ze gelooven nog in een persoonlijk God. Ze belijden nog met ons, dat er eens schepping plaats greep. Ze zullen tegenover de principieele loochening van het wonder, de wezenlijkheid van het voorkomen van wonderen nog bepleiten. Ze aanbidden met u in Christus een niet uit de wereld te verklaren verschijning. Ze betuigen dankbaar, dat de Heilige Geest de leiding van het innerlijk zielsleven in handen nam. Kortom, zoolang het op de principieele tegenstelling aankomt, staan deze mannen geheel aan uw zijde, en als ge hun pleitreden voor deze algemeene uitgangspunten aanhoort, zoudt ge zeggen dat ze als bondgenooten met u optrokken. We noemen deze mannen met opzet niet: *ethischen*, omdat het begrip van ethisch te onvast is. Er zijn onder de ethische godgeleerden denkers, die geheel van ons vervreemd zijn, en met de modernen sympathiseeren en saam optrekken, om ons tegen te staan en onzen invloed te breken; maar er zijn onder de ethischen, vooral onder de ouderen, ook meer conservatieve geesten, die niet dan noode iets van het geloof der vaderen prijsgeven, en die, zoo dikwijls het er op aankomt, om tusschen de modernen en de Schriftgeloovigen te kiezen, van harte het voor u opnemen. Om alle verwarring te mijden, en allen valschen indruk te voorkomen, lieten we daarom opzettelijk in onze karakteriseering den naam der ethischen weg. Het kwam er toch slechts op aan, duidelijk te doen uitkomen, hoe de groep denkers die we op het oog hebben, wel in het algemeen, zoolang het bij de bepleiting van beginselen blijft, zich aan uw zijde scharen, maar zoodra ge uit het algemeene tot het bijzondere afdaalt, steeds meer zwenkt naar links en blijkt in de naturalistische voorstelling der dingen beter dan in de verklaring der Schrift rust voor haar denken te vinden. Onder wat vlag het scheepken derzulken uitvaart, doet er niet toe. Ons gaat het hier alleen om de qualificeering van het standpunt dat ze feitelijk innemen.

Komt men dáár nu op, dan is de inconsequentie van deze soort denkers metterdaad stuitend. Zoo toch niet kunt ge op eenige bijzonderheid, welke dan ook, komen, of ge stuit schier altoos op onwil om wat ons overgeleverd en in de Schrift geboekstaafd is,

te aanvaarden zooals 't er staat. Het Scheppingsverhaal, o, zoo majestueuse, een aangrijpende voorstelling, maar geen mededeeling van feiten, en weinig anders dan een voorstelling die een ons geheel onbekend schrijver zich van de zaak gevormd had. Zondeval was er zeer zeker, maar wat Genesis u dienaangaande bericht, is toch weer niets anders dan een geheiligde omwerking van de traditie. En op die wijs gaat het met alles. Wetgeving op Sinaï, nu ja, maar de Tien Geboden in geen geval door God aan Mozes geopenbaard. En gelijk het met de beoordeeling der feiten uit de eerste historie der menschheid en van Israel ging, zoo gaat het niet anders met de profetie. „God sprak", nu ja, maar dit „spreken Gods" is toch slechts een vorm van voorstelling. Het zijn gedachten en voorstellingen die in den geest en in de verbeelding van de Zieners zijn opgekomen, en die elk hunner op zijn wijze vertolkt heeft. En op geheel dezelfde wijze gaat het in heel de Schrift en gaat 't bij elk afzonderlijk stuk der belijdenis toe. Niets blijft ongedeerd. Op alles wordt wat gevonden, om het aannemelijk te maken. En tenslotte komt bijna elke nadere verklaring er op neer, dat het ongewone gewoon wordt, het wondere tot de kleinste afmetingen wordt herleid, en schier alles in den gemeenen gang van het leven zijn verklaring vindt.

Op dit standpunt nu kon het niet anders, of ook de wederkomst des Heeren moest tenslotte haar geheel eigenaardig karakter verliezen, en feitelijk worden weggecijferd. Men vroeg toen niet meer, wat de Heilige Schrift ons voor de toekomst omtrent de dingen van Gods Koninkrijk te verwachten gaf, maar eeniglijk, hoe men zichzelf voorstelde dat het toe zou gaan. Toen nu de Kerk zich al meer uitbreidde, het Paganisme in het groote Romeinsche Keizerrijk steeds meer terrein verloor, en in den loop der eeuwen een toestand intrad, die recht gaf van een geheel gekerstend Europa te spreken, voelde men steeds minder behoefte aan nog iets buitengewoons. Het scheen welhaast of eerlang heel het menschelijk geslacht zich tot den Christus Gods bekeeren zou. De Zending begon een breede plaats in het leven der Kerk in te nemen. Uit alle oorden der wereld kwamen berichten in, dat ook in de heidensche landen geheele scharen het Evangelie aangenomen en den doop begeerd hadden. En wel gaf men toe, dat er bij niet weinigen over naam-Christendom te klagen viel, maar wat nood? Ook na het sterven kon er heiliging door het vagevuur worden ingewacht, en de gebeden en misbedieningen voor hen die naar het graf waren uitgedragen, konden immers vergoeden en inhalen, wat men hier op aarde te kort was geschoten. Door de Reformatie is toen deze voorstelling wel tijdelijk gewijzigd, maar bij aanvang

reeds in de 18e, en sterk vooral in de daaropvolgende 19e eeuw, is toen gelijke reeks van gedachten opnieuw aan de orde gekomen. Ook nu weer hoort men in uiterst ontwikkelde en beschaafde protestantsche kringen van een nadere heiliging gewagen, die aan de afgestorvenen na hun sterven zal ten goede komen. De zending wordt vooral van elk leerstellig karakter ontdaan, en tot zelfs door modernen met zekere gretigheid aangegrepen. Men eert en erkent als Christenen geheele groepen van personen, die toch feitelijk met het geloof der vaderen gebroken hebben. De eeretitel van Christelijk wordt niet langer onthouden aan bewegingen van allerlei aard, die puur humanitair zijn. En steeds wint in de kringen der zoodanigen de overtuiging veld, dat eigenlijk geheel de ontwikkeling van onze eeuw weinig anders is, dan een zich gestadig verdiepen van het Christelijk element. Dit nu stelt men zich dan voor, dat gestadig zoo door zal gaan. Vooral zoo de betweterij van de starre rechtzinnigen tot zwijgen mag worden gebracht, gaan we een toekomst tegen, die steeds meer alles kerstenen en met den doop en het Evangelie zegenen zal. En dàt nu zal de komst van Jezus zijn. Niet juist op de wolken, maar in het hart, in de denkwijze en in de voorstellingswereld van de geloovigen. Het zal geen komst van Jezus op een bepaalden dag, maar in den loop der eeuwen zijn. En nadert zoo eenmaal de met blijde hope ingewachte toekomst, waarin de geest van Christus den toon in heel het leven zal aangeven, en dus feitelijk onder alle volken zal heerschen, dan zal alle scheiding tusschen de wereld en Christus zoozeer zijn weggevallen, dat men weer van een wonen van Christus op deze aarde zal kunnen spreken. Of er dan in het eind nog iets buitengewoons gebeuren zal, laat men in het midden. De toekomst ligt steeds in nevelen gehuld. Maar juist ter wille van die nevelen, laat men zich met wat daarachter ligt, liefst niet in. Parousie, laatste oordeel, opstanding des vleesches, 't ligt alles buiten den gezichteinder, en hoofdzaak is en blijft maar, dat in den gewonen gang van de kerstening der wereld Jezus steeds meer den toon zal aangeven in het groote wereldproces. En dit nu, en dit eigenlijk alleen, heet dan de wederkomst van den Heere, waarmede wij te rekenen hebben. Wat in de aloude profetie, wat door Jezus in Zijn laatste reden, wat door Paulus in zijn brieven, en wat in de Openbaring van Johannes omtrent de Voleinding geboekt staat boeit wel, maar moet meer geestelijk geduid. En zoodoende komt men dan tot de slotsom, dat hetgeen de Schrift meldt van het „Ik kom haastelijk" en „Het einde is nabij", louter dolende gissing is geweest, waarboven de wijsgeerige opvattingen van onzen tijd verre verheven zijn.

Doch met deze voorgewende oplossing van de schijnbare tegenstrijdigheid vordert ge dan ook geen stap. Bij zulk een opvatting toch ontbreekt u alle Schriftgezag en valt hiermeê geheel het probleem, waarvoor ge u aanvankelijk geplaatst zaagt, weg. Belijdt ge daarentegen met de Kerk aller eeuwen, dat, als de Schrift zegt: „En God sprak", het voor ons dan ook vast moet staan, dat God alzoo in woorden zich openbaarde en dat, als de Schrift u zegt, dat Jezus aldus sprak, de Heere dan ook feitelijk alzoo gesproken heeft, en dat evenzoo, in de openbaring die ons door de apostelen ten deel viel, openbaring van waarheid tot ons is gekomen, zoo blijft de tegenstrijdigheid waarop men doelde, om verklaring en oplossing vragen, en moet het ons duidelijk gemaakt, hoe er eenerzijds uitlatingen tot ons zijn gekomen, die de verwachting der eerste Kerk schenen te voeden, alsof de wederkomst van Jezus binnen enkele jaren ophanden zou zijn geweest, en daarnaast verklaringen die tegen deze voorstelling zelfs waarschuwen, en op veel langer tijdsverloop wijzen, dat in eeuw na eeuw door de Kerk als strijdende Kerk op aarde zou moeten worden doorleefd. Een tegenstelling, waarbij tevens te rekenen valt met de uitkomst, die de verwachting van Jezus' wederkomst zoo kort na Zijn Hemelvaart volstrekt heeft gelogenstraft, en daarentegen nu reeds bijna twintig eeuwen den huidigen toestand heeft doen voortduren. Men mag hier niet overheen spreken. Veeleer moet het ons duidelijk worden, hoe beide soort uitlatingen én met elkaar én met de feitelijke uitkomst in overeenstemming zijn. En hierop nu kan het vereischte licht alleen vallen, zoo ge van meet af scherpelijk onderscheidt tusschen hetgeen in het proces der historie vanzelf opkwam uit wat aanwezig was, en tusschen hetgeen in dat proces gewijzigd is door een daad van hooger bestel, die met Gods Almachtigheid tot eenige oorzaak, een nieuw wonder uitgangspunt schiep. In dit licht wordt, heel de Schrift door, Jezus' wederkomst, het laatste oordeel, de wederopstanding des vleesches en het ingaan in het rijk der heerlijkheid aangekondigd. Niet van beneden, maar van boven zal dit alles ons toekomen op den door God daarvoor bepaalden tijd, die voor ons verborgen is. Zóó diep zelfs verborgen, dat Jezus op de vraag: Wanneer zullen alle deze dingen geschieden, — zoo kras mogelijk geantwoord heeft: Van die ure weet niemand, ook niet de engelen die in den hemel zijn, dan alleen de Vader.

In geheel de gewijde historie hebt ge dus met twee reeksen van feiten en gebeurtenissen te doen, die ge niet met elkaar moogt verwarren. Er is de natuurlijke en er is de bovennatuurlijke reeks; woorden die we nu niet als theologische kunsttermen, maar in

hun 't eerst voor de hand liggende beteekenis nemen. Gewoon natuurlijk is daarbij die reeks van die gebeurtenissen, die naar de wet van oorzaak en gevolg zich vanzelf als het heden uit het verleden, en uit het heden als toekomst ontwikkelen. Dit wil niet zeggen, dat ze daarom buiten Gods bestel plaats grijpen. Veeleer ligt hier, omgekeerd, in uitgesproken, dat het God was die als Schepper den aanvang van alle dingen stelde, en als Koning van het Heelal de wet vaststelde, die de verdere ontwikkeling uit dien eersten aanvang beheerschen zou. Maar al is het derhalve Gods raad, plan en bestel, die ook in deze normale ontwikkeling der dingen verwezenlijkt worden, het natuurlijke proces heeft dan toch dit eigenaardige, dat al de gegevens ervan van meet af gegeven waren, en dat voorts de ontwikkelingsloop der dingen niet anders was, dan het zich bewegen in de van meet af gestelde richting. Ware er dan ook geen zonde, geen creatuurlijke opstand, geen verstoring van deze natuurlijke orde tusschenbeide gekomen, zoo zou die loop der dingen tot in alle eeuwigheid zijn doorgegaan. Om het met ons lichaam te vergelijken, de groei en wasdom zou ongestoord zich hebben voortgezet. Er zou geen breuk van been of arm zijn voorgekomen, en dus ook geen chirurgisch ingrijpen van het ontleedmes noodig zijn geweest. Nu daarentegen die breuke in het natuurlijke proces door zonde en vloek wel geslagen is, nu zou 't alles op zelfvernietiging zijn uitgeloopen, indien de genade niet chirurgisch had ingegrepen. Die chirurgie der genade nu kan niet anders dan bovennatuurlijk zijn, juist zooals ook bij een gebroken been of arm alleen een van buiten aangelegd verband herstel en beterschap kan brengen. Van 't oogenblik af, dat de breuke door zonde en vloek intrad, en er genade bij God was, om deze breuke te herstellen, begon de tweede, heel andere reeks van feiten te loopen, en deze reeks was de *bovennatuurlijke.* En vraagt ge nu tot welke van deze twee reeksen de wederkomst des Heeren zal behooren: tot de natuurlijke of tot de bovennatuurlijke, dan is het voor wie aan de Schrift vasthoudt uitgemaakt, dat de wederkomst des Heeren niet tot de natuurlijke reeks kan behooren, maar met al wat er aan verbonden is, niet enkel onder de feiten van de bovennatuurlijke reeks is te rekenen, maar zelfs deze reeks voleindt en afsluit.

Houdt men dit nu scherp in het oog, dan volgt hieruit, dat we door het optreden in de historie van deze tweeërlei reeks ook met een tweeërlei volgorde, en zoo ge wilt met een tweeërlei tijdrekening te doen hebben. Elk dier twee reeksen toch doorloopt

haar eigen proces, is saamgesteld uit een eigen groep gebeurtenissen, is niet van stap tot stap aan de andere reeks gebonden, maar doorloopt haar eigen weg, heeft daardoor haar eigen periodenindeeling, en rekent daarom anders. Terstond voelt ge dit, zoo ge eerst het Oude Testament neemt, en dan het Nieuwe daarop volgen laat. Naar de wereldsche historie gaat dit niet, en sluiten de beide Testamenten niet aan elkander aan. Veeleer liggen er eeuwen tusschen den laatsten profeet en Bethlehem. Onhandige opvoeders hebben daarom vaak gemeend, dat ze deze leemte moesten aanvullen, door op school en catechisatie ook wat in die tusschenliggende eeuwen plaats vond in het onderwijs op te nemen. Toch was dit misgezien. Voor den natuurlijken loop der historie is dit aanvullen van de leemte natuurlijk noodig, en zou het niet aangaan, eenvoudig zeker aantal eeuwen over te slaan, maar in de Schrift viel dit stuk historie terecht uit, omdat het wel zijn plaats heeft in de eerste reeks, d. i. in de reeks der natuurlijke gebeurtenissen, maar niet in de tweede reeks van de historie der bovennatuurlijke genade. Het proces der genade heeft in die tusschenliggende eeuwen geen stap vooruit gedaan, en zoo sluit veeleer Maleachi op Johannes den Dooper aan. Zoo ging het heel de Schrift door. Van de negen eeuwen, die tijdens Adams leven verliepen, meldt ze ons uit de historie van ons menschelijk geslacht hoogstens enkele overgangen, en na Abrams roeping trekt geheel het proces zich op Israel saam, om Egypte, Assyrië en Babylon alleen in zooverre meê te laten spreken, als dit voor het juiste inzicht in de geschiedenis van de tweede reeks noodig was. Ditzelfde nu geldt ook voor het verder verloop van de heilige reeks na Jezus' Hemelvaart en den Pinksterdag. Op dat oogenblik was de tweede reeks tot afsluiting gekomen, except één enkele groep van gebeurtenissen die nog volgen moest, en dit was de groep die de Voleinding zou brengen. Op den Pinksterdag greep de laatste insnijding in het leven plaats, en zelfs wat op den weg van Damascus en op Patmos plaats had, bood hier slechts aanvulling aan. Van die machtige gebeurtenissen zal de tweede reeks op eenmaal overspringen op Jezus' wederkomst. Daarom behooren die twee gebeurtenissen, de Hemelvaart en de wederkomst, in die heilige reeks vlak bijeen. De engelen op den Olijfberg betuigden het: „Deze Jezus die van u opgenomen is in den hemel, zal alzoo komen, gelijkerwijs gij Hem naar den hemel hebt zien henenvaren." Zoo vlak hooren Hemelvaart en wederkomst saam.

III. De tegenstrijdigheid opgelost.

Doch deze éénе zaak zij u niet onbekend, geliefden, dat één dag bij den Heere is als duizend jaren, en duizend jaren als één dag. 2 Petr. 3 : 8.

VAN de tweeërlei reeks, waarop niet genoeg nadruk kan worden gelegd, vinden we tot zelfs in de geschriften waaruit het Oude Testament is saamgesteld, een duidelijk spoor. Die tweeërlei reeks, gelijk we aangaven, bestond ten eerste uit het verhaal van de gebeurtenissen die den gewonen loop der historie vormden, en in de tweede reeks kwam hier afzonderlijk bij het verhaal van de gebeurtenissen die den gang van het Koninkrijk der hemelen bepaalden. Leg nu naast elkander de boeken van Samuel en de Koningen, en anderzijds die van de Kronyken, Ezra en Nehemia, en dezelfde twee-deeling dringt zich aan u op. Het onderscheid tusschen deze beide groepen van geschriften spreekt zelfs zoo sterk, dat de tekst van het Oude Testament in de oud-Israelietische saamvoeging, in de indeeling zelve van de boeken hierop wijst. In den Hebreeuwschen Bijbel toch is een geheel andere indeeling gevolgd dan in onze vertaling van het Oude Testament, en stellig moet erkend, dat de oud-Israelietische volgorde van de boeken van het Oude Testament juister was. In de oudste verzameling toch kreeg men voorop de vijf boeken van Mozes, maar dan volgden aanstonds de zes *„eerste Profeten"*, wat dan in het Hebreeuwsch heet de *Nebiím reschonim*, en als zoodanig zijn dan opgenomen de boeken van Jozua, van de Richteren, Samuel I, Samuel II, Koningen I en Koningen II. Deze zes vormen dan de eerste reeks *profeten*, en daarop volgen dan de *Nebiím acheronim* of latere profeten, 15 in aantal, Jesaia, Jeremia, Ezechiël, Hosea, Joël, Amos, Obadja, Jona, Micha, Nahum, Habakuk, Zephanja, Haggaï, Zacharia en Maleachi; een reeks waaruit Daniël, gelijk men ziet, is uitgevallen. De twaalf kleine profeten staan niet in aparten bundel, maar zijn met de groote profeten in eenzelfde reeks opgenomen, doch die groote profeten zijn op drie geslonken, Jesaja, Jeremia en Ezechiël. Alles saam alzoo 6 + 15, d. i. 21 profetische boeken, die als één groot geheel op de vijf boeken van Mozes volgen. Daarna eerst komen dan de *Ketoebim*, d. i. *Geschiedenissen*, zonder eenige bijvoeging, en onder deze Ketoebim gaan dan voorop het boek der Psalmen, de Spreuken, het Hooglied en Job met Ruth, de Klaagliederen en de Prediker. Een meer lokaal

drietal vindt ge dan in Esther, Daniël en Ezra, en heel aan het eind vindt ge ten slotte Nehemia en *de Kronyken*. De groote afstand tusschen de boeken van Samuel en de Koningen eenerzijds, en de Kronyken anderzijds, die toch ongeveer eenzelfde stuk historie behandelen, springt dus sterk in het oog. Samuel en de Koningen staan voorop, de Kronyken komen heel achter aan, en wat nog sterker spreekt, Samuel en de Koningen worden onder de boeken *der profeten* gesteld, terwijl de Kronyken aan al wat voorafgaat, zonder dien eeretitel, alleen als *Ketoebim,* d. i. als *Geschiedenissen,* worden toegevoegd.

Maar veel opmerkelijker nog is het, dat dit scherpgeteekend verschil zich allerminst tot volgorde en titel beperkt, maar feitelijk ook den inhoud der boeken beheerscht. Zoo ge toch, om slechts dit ééne te noemen, de historie van David in beide reeksen geschriften nagaat, voelt ge terstond, dat deze beide historische verhalen, die op het bewind van eenzelfden Koning betrekking hebben, toch in geheel hun aanleg verschillen. In Samuel en de Koningen wordt niets aan David gespaard, en zoowel wat prijselijk als wat laakbaar in hem was, zonder zweem van verbloeming uiteengezet; in de Kronyken daarentegen vindt ge een verhaal, dat u alleen de uitwendige historie geeft en het intieme bijna geheel weglaat. Het eerste verhaal geeft meê de censuur op Davids leven, gelijk deze zich vanzelf aan het profetisch oog moest voordoen, om te meer en te beter het doen Gods, de leiding Gods en den zegen Gods te doen uitkomen, terwijl omgekeerd Kronyken u een verhaal geeft, zooals de ministerieele ambtenaren gewoon waren het leven en het doen der vorsten in beeld te brengen. In de als profetisch zich aandienende geschriften van Samuel en de Koningen is ook David niets dan instrument, en is het 't Koninkrijk Gods dat doorbreekt, terwijl in de Kronyken alle hooger gezichtspunt wegvalt, en het de dynastie is, die in heel dit stuk historie zich verheerlijkt ziet. Let men hier nu niet op, dan vraagt ge u onwillekeurig af, wat toch de Kronyken in den Bijbel doen. Dan ontvangt ge den indruk, dat in de Kronyken een dubbelganger van Samuel en de Koningen voor u ligt. Dat eigenlijk heel dat boek kon gemist worden. En dat het niet anders doet dan geheel onnoodig u nog eens herhalen, wat in de Koningen reeds was afgehandeld. In den regel wordt van de Kronyken dan ook weinig notitie genomen. Er wordt zelden stof voor de predicatie uit gekozen. En in Kerken waar men gewoon was, in de weekbeurten heel de Schrift achtereenvolgens te behandelen, was men er soms wel terdege op bedacht, om de Kronyken over te slaan. Houdt men het oog alleen gevestigd op de komst van het Koninkrijk Gods, dan kon dit tweetal boeken

ook zeer wel uitvallen, te meer daar wat er profetisch in voorkomt, uit de andere geschriften is overgenomen, en de genealogische teruggang van David naar Adam geen nieuw element brengt. Heeft men daarentegen een oog voor het verschil tusschen de profetisch aangelegde schrifturen en de zakelijke cijferregisters, dan geeft Kronyken aan, wat de voorafgaande geschriften ons niet konden geven: een kort relaas van Davids zakelijke bewindvoering, voor het verleden aangesloten tot aan de Schepping, en voor wat volgde tot op Ezra. Voor de heilige historie hebben we nu Samuel en Koningen, voor de gemeene historie de Kronyken, Ezra en Jeremia. Niet natuurlijk, alsof hetgeen de drie laatste geschriften ons geven, geheel los van den gang van het Koninkrijk Gods was. Dan zouden deze boeken ganschelijk niet in het Oude Verbond zijn opgenomen, gelijk men dan ook ziet, dat hetgeen na Maleachi voorviel, hoe interessant op zichzelf het ook zij, geheel onbesproken blijft, en men op eenmaal van Maleachi op den Dooper overspringt. Maar dit is dan toch het verschil, dat in de profetisch-historische boeken de gang van het Koninkrijk Gods klaar en helder op den voorgrond staat, terwijl het in de Kronyken het Rijksbewind is, waarvan verhaald wordt, zij 't al in den glans van het licht der Openbaring.

Ditzelfde onderscheid gaat nu evenzoo door in het Nieuwe Testament en in de eerste Christelijke Kerk voor wat de verwachting omtrent de Voleinding betreft. Vraagt men ook hier naar den gewonen loop der dingen, dan staat men van meet af voor een wachten van eeuwen, dat ook nu nogmaals eeuwen toeven kan. Vestigt men daarentegen uitsluitend het oog op 't ingrijpen Gods in de historie, om het Koninkrijk te doen doorbreken, dan volgt op de Hemelvaart van Jezus zoo goed als niets meer, en staat Zijn wederkomst, als we ons zoo mogen uitdrukken, terstond voor de deur, en het is tusschen deze beide voorstellingen, dat de Kerken van meetaf geslingerd werden. De normale ontwikkeling zou nog eeuwen duren, maar al die eeuwen door zou geheel de toestand beheerscht blijven door den stand van zaken gelijk die geestelijk met Jezus' Hemelvaart intrad. Keer en verandering kon daarin alleen komen, zoo aan al wat God gedaan had om Zijn Koninkrijk voor te bereiden, na alles wat reeds volbracht was, ten leste het laatste stuk zou worden toegevoegd. Van den val in zonde af had God de Heere gedurig in den gang van ons aardsche leven ingegrepen, om Zijn rijk over het rijk der wereld te doen triumfeeren. Dit doen Gods was begonnen met de verdrijving uit het Paradijs en de verkondiging van het Paradijs-evangelie. Het was vastgezet in de historie van Kaïn en Abel, van Seth en Lamech, van Henoch

en Noach, en had zich bij het keerpunt van Israels verschijnen in de patriarchen geconcentreerd. De profetie evenals de type wees toen steeds klaarder op den Messias. In het einde is die Messias verschenen. Op Golgotha is het offer der verzoening gebracht. De ondergegane Messias was weer opgestaan uit de dooden. Daarna was Hij opgevaren in den hemel. En in dien hemel troont Hij nu, om straks het einde in te luiden, zoodat er nu niets dan dit éóne overblijft, t. w. dat op de Hemelvaart thans nog de wederkomst moet volgen. Juist zooals de engel het bij de Hemelvaart van Jezus aankondigde: „Deze Jezus, dien ge ten hemel hebt zien opvaren, zal alzoo wederkomen". In het beloop der heilige historie zal dus tusschen beide niets meer in liggen. Nu Jezus op den troon der heerlijkheid aan de rechterhand des Vaders is gezeten, hernam alles zijn gewoon verloop, en als ge u afvraagt: Zal God de Heere het werk der verheerlijking nu ook *voleinden,* dan luidt het antwoord: Voleinden, ja, maar door nog slechts één enkele machtsdaad. Al het overige is volbracht. Al wat vooraf moest gaan, is gereed. Er ontbreekt aan wat de komst van het Koninkrijk vereischt, nog slechts één dag, nog slechts één enkele ingrijpende gebeurtenis, en dat éóne wat nog gebeuren moet, is niet, dat er een nieuw element in den rijkdom der openbaring zal worden ingevoegd, maar eeniglijk, dat het sluitstuk der gansche openbaring nog te komen staat, en dit sluitstuk zal hierin bestaan, dat de Voleinding niet komt door normalen afloop der ontwikkeling van wat aan de heiligen reeds op aarde is toebetrouwd, maar door een nieuwe, een laatste, een heel de openbaring afsluitende *daad Gods,* en die laatste daad Gods, dat sluitstuk van heel de openbaring en van heel het genadewerk, dat zal zijn de komst van Jezus ten gerichte, of, om 't met 't Grieksche woord korter uit te drukken: zijn parousie.

Voor geheel de opvatting van wat te komen stond, hing 't er dus maar van af, op welk standpunt men zich in den apostolischen tijd en in de twee eerste eeuwen van het leven der Christelijke Kerk plaatste. Vroeg men zich af, wat zal het geregeld verloop der verdere ontwikkeling zijn, dan stond men voor wat in Psalm 90 : 4 heet: De duizend jaren, die straks door nogmaals duizend jaren konden gevolgd worden. Het proces der normale ontwikkeling gestadig al door gaande tot alle er in liggende krachten waren uitgeput. Maar dan ook omgekeerd, zoo men zich boven den aardschen gang der dingen verhief tot een inzicht in Gods wonderbaar ingrijpen, waaruit de Voleinding zou komen, dan stond men niet meer voor de duizend jaren in Psalm 90, maar voor wat daar *de eéne dag* heet, en bleef er niets meer te verwachten dan dit éóne, dat de Christus weder zou komen. Onder het eerste gezichtspunt

konden er tusschen Hemelvaart en parousie eeuwen liggen, onder het tweede gezichtspunt sloten parousie en Hemelvaart zich onmiddellijk bij elkander aan. Op het eerste standpunt kon alleen de uitkomst leeren, wat nog te wachten zou zijn, want het groote verloop der dingen verbergt zich voor ons achter een sluier. Op het tweede standpunt daarentegen stond er niets meer dan dit ééne te gebeuren: dat het einde zelf intrad doordien Jezus, en nu ten gerichte, weder kwam. Naar gelang nu in den apostolischen tijd en in de eerste Christelijke Kerk het ééne of het andere element op den voorgrond trad, spiedde men in een toekomst die men niet overzien kon, of verwachtte men het einde zoo goed als elken dag.

Vooral de vervolging en straks de spot der wereld zou hierbij den vrede der geesten kunnen verstoren.

Het lag in den aard der zaak, dat, werd over eenige tientallen jaren de vervolging weer gestuit, en haalde men weer vrijer adem, zoodat men in het regelen en organiseeren van het kerkelijk leven kon voortgaan, en het aantal belijders zienderoogen wies, de gedachte veld won, dat het zoo nog jaren kon en zou duren. Dan toch schoot de overtuiging weer wortel, dat de kleine Christelijke Kerk geroepen was, om heel de bevolking van het land tot bekeering te brengen, en door openlijk geloof aan de belijdenis van den Christus te binden. Vooral na de vierde eeuw, toen alle vreeze voor vervolging geweken was, heeft die idee zich van alle leidende geesten in de Kerk meester gemaakt, is de eschatologische verwachting steeds meer op den achtergrond getreden, en ten slotte kwam de bedenkelijke periode, waarin de Kerk zich hier op onze aarde zoo geheel thuis vond, tot ze ten leste feitelijk alle verwachting van de Voleinding had prijsgegeven. Hierover verwondere men zich niet. Merkt men toch dat de Kerk aan invloed wint; dat steeds meerderen zich bij haar aansluiten; en dat het getal steeds mindert van wie nog buiten haar staan, dan is het geheel natuurlijk, dat men een poging waagt om ook die buitenstaanders nog binnen de schaapskooi van Christus te lokken. Men geeft dan al meer toe aan de inbeelding, alsof het ons ooit gelukken kon allengs heel de wereld te bekeeren, al wat adem heeft te kerstenen, en zoo aan allen strijd een einde te maken, om ten slotte de groote voldoening te smaken, dat niet door een machtig ingrijpen van boven, maar als vrucht van evangelisatie-arbeid eens de volkomen triomf van het Koninkrijk Gods zal ingaan. Succes op geestelijk gebied is altoos de dood voor de apocalyptische verwachting geweest. Als het voor den wind gaat, acht men het scheepke zonder storm of schipbreuk zelf wel in veilige haven te zullen brengen.

Ge merkt het gedurig nog in onze dagen: bij al wat de Kerken van Christus op aarde doen, komt in de vergaderingen van haar besturende colleges zoo goed als nooit de inwachting der parousie meer ter sprake. De voorzitter op een Synode zou meenen met een fanatiek sectariër te doen te hebben, zoo bij het bespreken van de zaken door iemand op de wederkomst van Christus gewezen werd. Men is daarvoor in geen stemming. Men rekent er niet meê. Men leeft uit een gevoel of het wel steeds zoo blijven zou, en alsof men door zijn evangelisatie en door zijn zending straks er wel in slagen zal, om, zonder de wederkomst van Jezus, het Koninkrijk Gods te doen komen. We zeggen niet dat dit goed is, maar het is zoo. Zoolang de wereld de Kerk met vrede laat, leeft de Kerk in de verwachting alsof de normale loop der Evangeliebediening vanzelf tot de bekeering van heel de wereld zal leiden.

Hieruit, en hieruit alleen, moet 't dan ook verklaard worden, dat in de eerste eeuwen, na het ophouden van de vervolging, het zien op de Voleinding in Christus' Kerk al spoedig bijna uitsleet. De Voleinding werd een phrase zonder kracht. Men loochende niet, dat ze eens komen zou. In de twaalf geloofsartikelen stond ze duidelijk beleden. Maar in het leven was men er ten slotte geheel van vervreemd. Geheel anders daarentegen stond het, wat de geestelijke gemoedsstemming betrof, in de dagen van bange vervolging. Vervolging deed onmiddellijk de Kerken slinken in aantal zielen. Al wat slechts in schijn geloofde, deinsde voor het martelaarschap terug. En zelfs onder de oprecht-geloovigen waren er die uit zwakheid schuilen gingen. Het aantal cordate, kloeke, dappere belijders dat moedig den vervolger tegemoet trad, bleef daardoor steeds klein. Het slonk zienderoogen. En hoemeer er martelaars op de houtmijt of aan het kruis stierven, tot hoe kleiner proportie de Kerk van Christus inkromp. Dit inkrimpen nu had vanzelf ten gevolge, dat men het denkbeeld om heel de wereld te bekeeren, opgaf. Ook al had men zelf dit denkbeeld soms jarenlang gekoesterd, men zag nu in, hoe men zich hiermee vergist had. Neen, de wereld zou niet in normaal verloop onder den doop komen. Veeleer zou de wereld haar vijandschap tegen den Christus op de spits drijven. En het zou tot den einde toe zijn en blijven een klein kuddeke van getrouwen, voor wie in deze wereld geen plaats der ruste te vinden was. Zoo zette zulk een algemeene vervolging in een oogenblik de geestesstemming geheel om. En zoodra die overtuiging van de onmogelijkheid voor Christus' Kerk om hier in vrede te leven, de menigte aangreep, sprak 't vanzelf dat men weer naar Jezus' wederkomst uitzag. Normaal kon nu de ontwikkeling niet meer tot de Voleinding leiden. De normale ontwikkeling moest

afgebroken en Christus moest weer ingrijpen. Er moesten weer wonderen als van ouds gebeuren. En zoo kwam de eschatologische verwachting dan weer op, maakte zich weer meester van de geesten, en beheerschte al spoedig den toestand. Evenzoo was het straks bij de secten die door de Kerk met behulp van de gedoopte Overheid vervolgd werden, en niet anders zag men het in de dagen van onzen strijd voor de Reformatie. Steeds blijft het, gelijk het in den aanvang geweest is: Gedijt de Kerk in voorspoed, dan acht ze de wereld in normaal verloop te zullen veroveren, maar vloeit weer het martelaarsbloed, dan roept 't alles om de wederkomst des Heeren.

Hiermee valt vanzelf de tegenstrijdigheid weg, die er in gelegen schijnt, zoo in de Schrift de éene maal met zooveel nadruk op het straks wederkomen van den Christus gewezen wordt, en desniettemin de andere maal tegen een te sterk ingaan op die verwachting protest uitgaat. We vinden in het Nieuwe Testament meest toestanden geteekend, die heel een reeks van jaren uit elkander liggen, en plaatselijk geheel verschillen. Dit bracht vanzelf met zich, dat de gemoedsstemming in de gemeenten merkbaar uiteenliep, en dat de mannen die deze gemeenten in hun schrijven toespraken, de éene maal op het éene gezichtspunt meer nadruk legden, een ander maal de zaak meer van de keerzijde beschouwden. Zoo doet de Kerk steeds, en ze kan niet anders doen. Als in ons formulier voor het Heilig Avondmaal het feit ter sprake komt, dat er eenerzijds schijn-geloovigen zijn, die, zonder ernstig zelfonderzoek, zich aan den Heiligen disch zetten, moet het formulier zich wel anders uiten dan waar de traagheid aan de orde komt, die zoovele oprechtgeloovigen van het Heilig Avondmaal doet wegblijven. De één moet teruggehouden, en de ander aangevuurd. Vandaar de geheel verschillende toon, waarin een en hetzelfde formulier zich te dezen opzichte uitlaat. En juist zoo nu moest het wel, en in nog ernstiger zin, in die oude tijden ten aanzien van Jezus' wederkomst plaats grijpen. Bespeurden de geestelijke leiders in de gemeente, dat er een stemming heerschte, die wat voor de hand lag deed verwaarloozen door de overweging, dat de Christus toch morgen of overmorgen te komen stond, dan moesten ze wel manen tot kalmer ernst en tot vernieuwde plichtsbetrachting opwekken. Verwoestte daarentegen de vervolging veler geloof, en stonden steeds meerderen op het punt van afvallig te worden, dan was het omgekeerd de plicht en roeping der leiders, om heldenmoed door de verwachting te kweeken, dat de wederkomst des Heeren welhaast heel den boozen toestand in zijn tegen-

deel kon omzetten. Men voelt dit laatste vooral in de Openbaringen op Patmos. In de Openbaringen van Johannes worden de beangsten van gemoed gerustgesteld door hun te wijzen op wat welhaast te komen staat, en moest de sprong van de Hemelvaart naar de parousie zoo scherp het slechts kon voor aller oog in beeld worden gebracht. Zie, Ik kom haastelijk! Een geroep dat in het hart greep al wie op 't punt stond van bezwijken, en tegelijk een geroep, dat, naar de reeks van Gods Koninkrijk de zaak bezien, volkomen juist was. Had men daarentegen te doen met opgewonden fanatieken, die hun dagelijksche roeping verzaakten en met 's levens loop moedwillig braken, om zich te verliezen in sectarische dwaling, dan moest omgekeerd tot kalmte worden aangespoord, en met nadruk er op gewezen, dat duizend jaren bij den Heere zijn als één dag en één dag als duizend jaren.

Doch niet alleen met de vervolging valt te rekenen. Petrus in zijn tweeden zendbrief komt ook op de spotters, en nu nòg ontwaart men gedurig, hoe wreed de spot der wereld den vrede in de gemeente van Christus kan komen verstoren. Die spot wierp er zich toen op, dat in den kleinen kring der geloovigen gedurig beleden werd dat Christus zou wederkomen, en dat alsdan hun zaak, de zaak van de kudde des Heeren zou triomfeeren. En met die belijdenis spotte men dan in dier voege, dat men den Christen voorwierp: „Wat wilt ge toch met uw dwaze verwachtingen? Waar is nu de belofte van Zijn toekomst? Zie, van den dag dat de vaderen ontslapen zijn, blijven alle dingen alzoo als in de ure der Schepping! De normale loop der dingen wordt niet afgebroken. En zoo blijkt uw overprikkelde verwachting niets dan een dwaze illusie te zijn". Daartegen in wees de apostel toen op den Zondvloed, als om te doen gevoelen, dat reeds eenmaal een zoo geweldige beroering van heel onze aarde had plaats gehad, zoodat er voor hun spotternij geen oorzaak was. Maar zoo dikwijls de gemeente door dien spot ontrust was, voegde hij er bij: „Doch deze ééne zaak zij u niet onbekend, geliefden, dat één dag bij den Heere is als duizend jaar, en duizend jaar als één dag. Al duurt het ons ook lang, de Heere vertraagt de belofte niet. En dan komt de teedere vraag, of het niet zijn kon dat de Heere Zijn wederkomst verschoof, opdat geen der uitverkorenen verloren mocht gaan, doch veeleer allen tot bekeering komen. Toch mag dit in ons nooit slapheid kweeken. Immers het blijft bij wat Jezus zelf gezegd heeft. Als Hij komt, zal Hij plotseling komen als een dief in den nacht. En hoelang Hij dus nog toeft, wij moeten niet alleen verwachten, maar ons *verhaasten*, en heimwêe naar de parousie

moet ons blijven leiden. „Dewijl dan deze dingen allen vergaan, hoedanig behoort gij niet te zijn in Godzaligheid, verwachtende en *haastende* tot de toekomst van den dag Gods!" (2 Petr. 3 : 11 en 12).

Nu is al wat hierop betrekking heeft, aan de schrijvers niet in dien zin letterlijk gedicteerd, dat zij slechts als schoolkinderen hadden op schrift te brengen, wat hun oor opving. Zeer zeker heeft de Openbaring Gods, waar het pas gaf, zoo bijv. op Horeb, ook van den dicteerenden vorm gebruik gemaakt, en tal en tal van profetieën hebben we aan dezen dictaatvorm te danken. Maar even duidelijk blijkt, dat bij tal van andere schrifturen God de Heere door Zijn Heiligen Geest den geest van evangelist en apostel geleid heeft, om uit eigen voorstelling, en naar de omstandigheden waaronder ze leefden, vermanend, bestraffend en leerend op te treden. Vandaar dat de evangelisten en apostelen zelve de ééne maal meer den nadruk leggen op het *haastelijk*, en een andermaal het *te overhaaste* in de stemming der gemeente te keer gingen. Kwam het er op aan, om wel te doen gevoelen, dat niet onze kerkelijke actie de wereld redden kon, maar dat God zelf alleen, door nogmaals in te grijpen, het genadewerk kon voleinden, dan moest Hemelvaart en parousie steeds in eng verband gezet. Maar dan ook, hadden ze omgekeerd het gevaar te bestrijden, dat men op de vleugelen der fantasie zich te hoog boven de realiteit van het leven verheffen zou, dan spraken ze het even beslist uit, dat er nog zooveel aan de eindcatastrophe kon voorafgaan, en leidden ze de geloovigen in de practijk van het leven terug. Aan twee dingen moest onveranderlijk worden vastgehouden. Het eerste was, dat de geloovigen, zoolang ze in dit leven gespaard werden, elken morgen en elken avond den eisch van plicht en roeping hadden in te denken, en daarom moesten ze er op gewezen worden, dat er aan de Voleinding nog zooveel kon voorafgaan. En het tweede was, dat de gemeente haar verwachting niet mocht bouwen op wat de zichtbare Kerk bood, maar met het oog des geloofs had uit te zien naar wat haar Koning doen zou, en dan weerklonk het weer alle Kerken door: „De tijd is nabij gekomen. Zie, Ik kom haastelijk", en werd in wat toen reeds plaats greep, de voorwee van het einde voorgevoeld.

IV. De tweeërlei tijdsorde.

En wanneer de duizend jaren zullen geëindigd zijn, zal de satanas uit zijne gevangenis ontbonden worden. OPENBARING 20 : 7.

DE tweeërlei reeks van gebeurtenissen, waarop we wezen, loopt zelfs in dien zin uiteen, dat er in de Schrift duidelijk sprake is van een tweeërlei onderscheiden tijdsorde. Het sterkst komt dit uit in het gedurig spreken over „de laatste dagen", welke laatste dagen dan eigenlijk reeds intreden met Bethlehem. Neem slechts den aanhef van den Hebreërbrief. „God, voortijds," zoo lezen we daar, „veelmaal en op velerlei wijze tot de vaderen gesproken hebbende door de profeten, heeft *in deze laatste dagen* tot ons gesproken door den Zoon". Hier doelt de uitdrukking „de laatste dagen" dus niet op de Voleinding, maar op Jezus' eerste verschijning in het vleesch; iets waardoor wel de Voleinding en de wederkomst des Heeren niet geloochend wordt, maar toch de tijdsindeeling niet genomen wordt naar wat nog te gebeuren staat, maar in verband met hetgeen reeds achter ons ligt. Slechts twee perioden bestaan er voor den Hebreërbrief. Er is de periode van het Oud Verbond, de periode der verwachting, der aankondiging, der profetie, zoo men wil, de periode der voorbereiding. Dit zijn de *eerste* dagen. Maar is die periode afgeloopen en treedt de *vervulling* der profetie door Jezus' geboorte in, dan gaan we daarmeê terstond uit de periode der *eerste* in de periode der *laatste* dagen over. De voorstelling die we ontvangen, is derhalve niet, dat achter Jezus' Hemelvaart nog pas het begin der nieuwe dingen lag, alsof eerst daarna de laatste dagen te wachten waren, als Jezus wederkwam, maar geheel omgekeerd, dat „de laatste dagen" reeds ingetreden waren, en dus Jezus' wederkomst slechts een *aanhangsel* van deze *tweede* periode kon zijn. Ook Petrus betuigt met beroep op de profetie, dat de uitstorting van den Heiligen Geest op den grooten Pinksterdag insgelijks de vervulling was van wat omtrent „de laatste dagen" voorzegd was. Het zal zijn „in de *laatste* dagen, zegt God, dat Ik zal uitstorten van mijn Geest over alle vleesch". In gelijken zin schrijft deze apostel in zijn eersten zendbrief, dat de geboorte van den Christus plaats had, „in den *laatsten* tijd". „Dewelke wel voorgekend is geweest voor de grondlegging der wereld, maar geopenbaard in deze *laatste* tijden om uwentwil". Johannes weet zeer wel, wat reeks van gebeurtenissen nog te

wachten staat. Heel de openbaring op Patmos gaf er het program voor, en toch aarzelde ook hij niet in zijn eersten Zendbrief te betuigen: „Kinderkens, het is de *laatste* ure, en gelijk gij gehoord hebt, dat de antichrist komt, zoo zijn ook nu vele antichristussen geworden, waaruit wij kennen dat het de *laatste* ure is." In dit verband heet dan de ure der Voleinding zeer praegnant „de dag des Heeren", om wel te doen uitkomen, dat hiermeê niet op een nieuwe periode in het verloop van de geschiedenis der menschheid, maar op één mogelijke gebeurtenis gedoeld wordt. Niet de laatste jaren, niet de laatste tijden, wat altoos op Bethlehem en Golgotha slaat, maar „de *dag* des Heeren", of nog enger opgevat, „de laatste *ure*". Een zeer praegnante uitdrukking, die Johannes bezigt, niettegenstaande hij in Openb. 20 : 7 een periode als nog toekomstig aanduidt, die, al is ze niet bedoeld als letterlijk tien eeuwen vullende, toch in elk geval met een tijdsorde die bij dagen en uren rekent, geheel in strijd schijnt.

Vreemd nu is dit gebruik van een tweeërlei tijdsorde allerminst. In elke levensbeschrijving van een mensch van beteekenis moet men wel hetgeen zijn ontwikkeling beheerschte en zijn optreden bepaalde, in tijdsorde en duur afzonderen van de historie van zijn omgeving. In het leven van dien éénen man hadden allerlei gebeurtenissen die in zijn privaat leven voorkwamen, hoe onbelangrijk misschien voor de wereld, toch voor hem overwegende beteekenis, en in verband hiermeê moeten de jaren van zijn leven worden ingedeeld. Zelfs bij de kerkgeschiedenis gevoelt men de noodzakelijkheid, om er een eigen tijdsorde voor te nemen. De gebeurtenissen die de wereldgeschiedenis bepalen en indeelen, beheerschen daarom nog volstrekt niet op gelijke wijze de historie van Christus' Kerk. Denk slechts aan de ontdekking van Amerika. Wat zoo voor mannen van beteekenis, of ook van Christus' Kerk geldt, gaat welbezien zelfs bij alles door. Kunst en wetenschap, scheepvaart, handel, het heeft alles zijn eigen historie met eigen tijdsorde en indeeling in perioden. En zoo nu is het ook met het ingrijpen Gods in de historie, om het groote werk der genade tot stand te brengen. Ook dit machtige werk der genade neemt waar het noodig is zijn eigen initiatief, het vervolgt zijn eigen loop, het heeft zijn eigen keerpunten, en in dit alles wijkt het van den gewonen gang der menschelijke dingen schier op elk punt af. Vandaar dat het zich in de perioden-indeeling van de gewone geschiedenis niet voegt, deswege een eigen perioden-indeeling insnijdt en zoo van zelf een tijdsorde schept, die een geheel zelfstandig karakter draagt, en met de gewone tijdsorde van wat ons geslacht wedervoer, niet evenwijdig kan loopen. Vandaar dan ook

dat alle uitdrukkingen in Oud- en Nieuw-Testament, die met de perioden-indeeling van het groote werk der genade in verband staan, geheel op zichzelf moeten beschouwd worden, en nooit mogen genomen worden als saamvallend met de indeeling van de geschiedenis der wereldrijken. Voor de toenmalige geschiedenis der wereldrijken was het omslaan van Rome's republiek in een Keizerrijk heel wat gewichtiger dan het optreden van Johannes den Dooper of de geboorte van den Christus te Bethlehem. Is het u daarentegen te doen, niet om de geschiedenis der toenmalige wereldrijken, maar om den gang van het Godsrijk, dan natuurlijk stelt wat te Bethlehem geschied is, al wat te Rome plaats greep zoozeer verre op den achtergrond, dat de eerste gebeurtenis wel in een geheel andere tijdsorde haar plaats moest vinden dan de tweede. Dientengevolge zou elk recht verstand van de dingen, die aan het Godsrijk zijn loop gaven, geheel te loor gaan, zoo men de tijdsorde van het normale proces er op wilde toepassen.

Bij allerlei andere geschiedenissen neemt ge hetzelfde verschijnsel waar. Wie de geschiedenis van Japan gedurende de laatste halve eeuw zal schetsen, zal te wijzen hebben op een reeks gebeurtenissen en veranderingen die in Japans nationale existentie plaats grepen, zonder dat wij er in Europa veel van merkten. In Europa's geschiedenis nu staat gedurende die periode de met 1870 intredende breking van Frankrijks invloed op den voorgrond, maar voor Japans ontwikkeling had deze zoo goed als geen beteekenis, terwijl omgekeerd Japans wondere ontwikkeling bepaald en bewerkt werd door invloeden, die voor Europa niet meêtelden. De reusachtige ontwikkeling van de geldelijke macht der Rockefellers en andere milliardairs in Amerika had evenzoo een geheel eigen, hoogst belangrijk verloop. Wie de opkomst van deze financieele macht in schets zal brengen, moet daarvoor breed allerlei op zichzelf kleine voorvallen uitspinnen, die voor de Rockefellers beslissend waren, maar die voor de geschiedenis van onze Oost b.v. zonder beteekenis waren. Nederlands jonge schilderschool heeft evenzoo een eigen historie, die zich indeelt naar persoonlijke gegevens uit het leven der vooraanstaande schilders, maar die geheel staat buiten de diplomatieke verwikkelingen welke in de laatste halve eeuw den gang van zaken beheerschen. Zoo heeft alles *zijn eigen historie* en daarom dan ook zijn eigen verloop, en in het verloop dier historie zijn eigen tijdsorde en perioden-indeeling, die wel met de algemeene historie samenhangt, maar er allerminst mee kan vereenzelvigd worden. In iemands persoonlijk leven kan, zoo hij, zeg in 1860 geboren werd, het tijdsverloop van 1860—1875 van zeer

ondergeschikte beteekenis zijn, daar gemeenlijk, zelfs bij mannen van hooge roeping, over de 15 eerste jaren van hun leven bitter weinig te zeggen valt. Doch dit belet in het minst niet, dat voor den algemeenen loop der dingen die periode van 1860—1875 van het hoogste gewicht kan zijn geweest, ja den gang van het wereldleven geheel kan hebben omgezet. Zoo iemand nu zal in de herinneringen van zijn eigen leven keer op keer van 1860 op 1875, schier zonder zich bij eenige gebeurtenis op te houden, overspringen, zonder dat het in hem opkomt, voor elk van die 15 jaren een eigen herinnering uit te trekken. Moet hij daarentegen voor zijn examen zich inzetten in de wereldhistorie, dan zal hij juist op die, voor hem persoonlijk onbelangrijke, jaren zijn bijzondere aandacht hebben te vestigen, èn om wat in 1866 èn om wat in 1870 voorviel. Feitelijk doen we dus niet anders dan op de verhouding tusschen de historie van het Godsrijk en de historie der normale menschelijke ontwikkeling, een onderscheiding toepassen, die eigenlijk op elk gebied doorgaat. Zelfs behoeft het nauwelijks betoog, dat deze ook overal elders doorgaande onderscheiding hier vooral zeer sterk spreken moest, daar de gang van het Koninkrijk Gods veel scherper dan eenig ander stuk historie *een eigen karakter* draagt, door *eigen* motieven beheerscht wordt, en juist daardoor wel zijn eigen weg *moest* gaan.

Op zichzelf zou dit de geesten dan ook nooit verward hebben, indien niet beide reeksen gebeurtenissen, die van de normale ontwikkeling en die van het ingrijpen Gods in het proces, gedurig op elkaar hadden ingewerkt. Juist dit maakt, dat het zoo moeilijk is, om de bedding van de strooming van het ééne leven steeds helder voor onszelf van de bedding van het andere leven te onderscheiden. Liepen beide beddingen steeds *naast* elkander, zoo zou het niet de minste moeilijkheid voor ons opleveren, om terstond het verband tusschen de Hemelvaart en de wederkomst des Heeren in te zien, en ons er van te overtuigen, dat niets van hetgeen daartusschen in ligt, van een opnieuw ingrijpen van God in de geschiedenis met Zijn wondermacht gewaagt. Het zou ons klaar voor oogen staan, dat de geboorte te Bethlehem een rechtstreeks ingrijpen van God Almachtig in den loop der dingen was, en dat dit eerste ingrijpen door geen ander ingrijpen stond gevolgd te worden, dan bij 's Heeren wederkomst. Op de historie van dit ingrijpen alleen ziende, zou het geheel deswege vanzelf in twee hoofdstukken uiteenvallen: het eerste hoofdstuk de historie van Bethlehem tot de Hemelvaart, met wat hier op den Pinksterdag en op den weg van Damascus bijhoorde, en dan het tweede hoofdstuk van Jezus' wederkomst, met de Opstanding der dooden, het laatste oordeel en de ingang van

het einde, waardoor de eeuwigheid zal worden ingeluid. Want wel zoude dan tusschen die beide hoofdstukken een proces van eeuwen liggen, maar de historie hiervan zou onder een geheel ander hoofd in schets zijn te brengen, niet als gold het gebeurtenissen, die Gods ingrijpen met Zijn Almacht in het werk der genade tot stand bracht, maar als verhaal van een proces, dat uit het eens gegevene zich vanzelf ontplooide. Wie in Jezus ontslapen mag, sterft uit den tijd weg en gaat over in de eeuwigheid, zoodat er voor zijn besef niet eeuwen tusschen zijn sterven en zijn ingang in de heerlijkheid inliggen, maar het ééne veeleer geheel met het andere is saamgeweven. En zoo nu ook is het hier. Het ingrijpen van God met Zijn zoo wonder genadewerk zoowel bij de eerste als bij de tweede verschijning van den Christus is een ingrijpen uit de eeuwigheid in den tijd. Al wat daaruit voor het proces in den tijd voortvloeit, behoort deswege tot een andere orde. En zoo nu is het volkomen begrijpelijk, dat wie met sterk eeuwigheidsgevoel van de parousie gewaagt, met geen tusschenliggenden tijd rekent, en wat te komen staat als een onmiddellijk intredend gebeuren aanziet, terwijl omgekeerd wie spreekt over wat in het proces der ontwikkeling nog te komen staat, parousie en Hemelvaart op verren afstand van elkaar zal stellen. Er is hier reflex, de eene maal uit het *eeuwige* en de andere maal uit het *tijdelijke,* in den geloofsspiegel onzer ziel, en hieruit komt een verschil op, dat ge niet kunt wegcijferen, maar dat zich toch oplost voor het geloof.

Nu zou ons dit bij het lezen en raadplegen van de Heilige Schrift zeer zeker minder moeite baren, indien het normale proces van de ontwikkeling van ons menschelijk geslacht, en het daarvan onderscheiden ingrijpen van Gods genade, *onvermengd* ware gebleven. Hadden we in de historie van ons geslacht te doen eenerzijds met de breede schare, die haar zondig leven ongestoord had uitgeleefd, en daarnaast met een kleine groep van heiligen, die door een persoonlijk wonder van alle zonde was losgemaakt en afgescheiden, zoo zou de tweeërlei bedding waarop we wezen, onvermengd zijn gebleven. De troebele wateren van het geheel verdorven menschenleven zouden een geheel eigen verloop hebben gehad, en daartegenover zou in kleine bedding de spiegel geschitterd hebben van de wateren der volkomenheid en heerlijkheid. Een ieder zou het principieel verschil tusschen beide terstond in zich hebben opgenomen, en van verwarring van beide zou geen sprake zijn geweest.

Zóó echter is Gods bestel niet geweest. De genade is niet als een afzonderlijk iets op den stroom van het leven blijven drijven, maar het werk der genade is telkens met een eigen proces in het

leven der personen, der volken en der werelddeelen ingedrongen, en gaf daardoor keer op keer het toonbeeld van uiterst gemengde verschijnselen. En dit niet alleen, maar ook waar het wondere ingrijpen van Gods genade uit den dood in het leven deed overgaan, kwam het toch aan deze zijde van het graf niet dan tot „een klein beginsel der volkomen gehoorzaamheid", en trad een toestand in, die ook bij helder bewusten overgang uit het rijk der duisternis in het licht, toch het „ik ellendig mensch" weer gedurig op de lippen bracht. Zoodoende was de scheiding er wel. Principieel is wat het werk der genade in zich opnam, door een niet te overbruggen klove gescheiden van wat nog uit het *beginsel* der zonde leeft; maar oppervlakkig bezien, vertoont het zich zoo geheel anders. Wie een der nobelste geesten uit de heidenwereld naast David, in zijn historie met Bathseba, plaatst, zou op zich zelf eer geneigd zijn, om David, gelijk dan ook herhaaldelijk geschied is, met verontwaardiging van zich af te stooten. Reeds dit maakt het op zichzelf zoo moeilijk voor ons, om de historie van Gods geestelijk ingrijpen in onze wereldhistorie van het gewone proces der dingen afgescheiden te houden, en dat nog te meer, nu de Schrift zelve ons toont, hoe de *Gemeene Gratie,* die van de zaligmakende genade geheel onderscheiden is, toch het aanschijn der dingen derwijs wijzigen kon, dat het u volstrekt niet altoos duidelijk is, of een geestesrichting die opkomt, uit God is of tegen de eere Gods ingaat. Reeds dit leidt tot verwarring; doch wat die verwarring nog telkens veel ingewikkelder dreigt te maken is het niet te loochenen feit, dat het God den Heere belieft, de elementen van Zijn genade volstrekt niet altoos onmiddellijk te laten doorwerken, maar dat Hij integendeel vaak uiterst langzaam laat doorgisten, gelijk ons dit in de gelijkenis van de drie maten meels met het daarin gelegde en verborgen zuurdeesem door Jezus zelf als van God bedoeld en gewild, wordt geteekend.

In het normale creatuurlijke leven is stille, gestadige voortgang. Er is geen kiem, of er komt een proces uit op. Al wat voor dit proces noodig is, vindt die kiem gereed. Er is niet maar een zaadkorrel, maar die zaadkorrel vindt de aarde, den regen en den zonneschijn, en het is door de werking van deze drie, dat wat schuilt in de zaadkorrel, ontkiemt, straks ontluikt, en vrucht kan dragen. Zoo is het in de plantenwereld, zoo is het in het dierenrijk, zoo is het in ons menschelijk geslacht, en onder ons menschelijk geslacht niet alleen voor de enkele personen, maar evenzoo, en zelfs sterker nog, voor de gezinnen, de geslachten, de groepen, de volken, de rassen. Het geslacht dat wegstierf, liet een erfenis achter voor het geslacht dat nu leeft, en straks zal weer een nieuw

geslacht de vruchten plukken van wat wij gezaaid hebben. Dit alles doet een proces van ontwikkeling opkomen, een ontwikkeling ten kwade of een ontwikkeling ten goede, en het is in dit proces dat het Gode belieft om het element van Zijn genade te laten indringen en zoo op wat reeds opwies, een nieuwe loot te enten. Zoo doorloopt elk volk, elk geslacht, ja, schier elk gezin zeker stadium van ontwikkeling. In het hart van Afrika staat het menschelijk leven onder de negerstammen nog zoo bitter laag. Onder andere hemelstreken wist het menschelijk leven reeds een hooger positie in te nemen. Maar vooral in die deelen der wereld, waar het Evangelie doordrong en het volksleven gekerstend heeft, zag men een veel hooger toonbeeld van menschelijk leven opkomen, gelijk het zonder het element der genade nooit gekend zou zijn. Feitelijk staan we dus voor dezen toestand, dat er drieërlei proces plaats grijpt, dat niet afzonderlijk en op zichzelf blijft, maar zich op alle manieren dooreenmengt. Er is in de eerste plaats het proces uit de zonde, gelijk dit aanvankelijk, nu nog onder tal van volken, en zelfs onder de beste volken in enkele geslachten en personen, ongetemperd en ongebeterd voortgist. In wat uit dit proces opkomt, ziet men wat er van ons geslacht zou geworden zijn, indien geen genade, op wat manier ook, tusschen beide ware gekomen, en indien God, na onzen val in zonde, ons geslacht aan zich zelf had overgelaten. Dit zou niet onverwijld tot absolute en volstrekte verderving geleid hebben, omdat het proces dat uit de zonde van den mensch opkomt, toch altoos nog onderscheiden is van het absoluut onheilige in de wereld der demonen. In satan en zijn trawanten is geen proces. Wat satans wereld kenmerkt is, dat ze van meet af, en vanaf den eersten inzet, *volstrekt boos* is. Dit nu is de gevallen mensch niet. In hem werkten van meet af nog tegen de zonde ingaande elementen. Vandaar dat bij hem een proces doorloopen wordt, en dat de onbekeerde mensch slechts geleidelijk uit de éérie slechtheid tot de andere overgaat, om eerst in zijn aanzijn na dit leven met satan de absolute verderving, en daardoor de absolute verdoemenis, te deelen.

Dit is het eerste proces, dat in het Paradijs begon, en ongetemperd door gemeene genade, op tal van manieren nog altoos voortgaat. Doch daarnaast, en daar doorheen, loopt een tweede proces. Er waren bij de schepping van den mensch kiemen gelegd voor een ontwikkeling die, liep het proces ongehinderd door, de kennis, de wetenschap, de macht, den kunstzin, het zedelijk niveau van ons geslacht, van eeuw tot eeuw, steeds hooger op konden voeren. Deze schat die in ons geslacht was gelegd, is nu door de zonde volstrekt niet aanstonds geheel vernietigd. Dit proces van de ontwikkeling der menschelijke krachten, talenten en vermogens

werd wel krank, gelijk de zonde alles vergiftigt, maar het ging toch door, en het is dit proces van algemeen-menschelijke ontwikkeling dat door de Gemeene Gratie besproeid, tot zoo verrassende en zoo hoog staande resultaten geleid heeft. Niet in heiligen zin, maar dan toch zoo, dat er uit dit proces, dank zij de Gemeene Gratie, in tal van streken en bij tal van volken een menschelijke ontwikkeling is opgekomen, die in velerlei gewesten zeer hoog stond, en nog staat, en die ons ook nu weer in Japan toont, tot wat verrassende uitkomsten dit proces zelfs voor geheele volken, althans tijdelijk, leiden kan. En al ontbreekt nu in dit proces elk element van zaligmakende kracht, en al moet toegegeven, dat dit proces van menschelijke ontwikkeling voor de eeuwigheid zonder vrucht is, en alleen een *tijdelijk* karakter draagt, te ontkennen valt toch niet, dat er een getemperde toestand uit geboren wordt, die veler hart voor het genadewerk onzes Gods ontsluiten kan. Duidelijk komt het in de Schrift bij den officier Cornelius te Caesarea en bij anderen uit, hoe dit proces voorbereidend voor de genade-roeping werken kan. Reeds kort na het optreden van Christus' Kerk, ziet ge uit de heidenwereld en niet uit Israels kring de groote mannen optreden, die zegenend ook voor de toekomst gewerkt hebben. Dit tweede proces nu is van het eerste zeer scherp onderscheiden. Het eerste proces, dat rechtstreeks ongetemperd uit de zonde opkomt, werkt alleen in booze richting; dit tweede proces kan een voorbereidende vrucht voor het groote genadewerk dragen.

Maar nog sterker geldt die voorbereidende werking bij het derde proces van ontwikkeling, dat zijn opkomst aan het Genadewerk zelf dankt. Christus' Kerk toont het ons. Zij toch kan nooit uit de Gemeene Gratie opkomen. Ze dankt, waar ze ook optrad, haar existentie altoos aan de prediking van het Evangelie en aan de genadewerking der heilige Sacramenten. Ook al zondert men nu van hetgeen de Kerk wrocht, de persoonlijke bekeering der enkele zielen voor een oogenblik af, zoo is het toch openbaar, dat Christus' Kerk over het algemeen de zeden verzacht, de zonde ingetoomd, den boozen zin veredeld heeft, en in breeden kring een vraag naar verlossing heeft doen rijzen, die straks in wondere bekeering gehoor erlangde. Doch juist dit vorderde tijd. Reeds op zichzelf, omdat het menschelijk leven onder den invloed van het Evangelie allengs edeler vorm moest aannemen, maar meer nog, omdat deze zegenende invloed van het Evangelie van lieverlede alle verhoudingen, alle betrekkingen, alle gegevens in 's menschen samenleving doortrekken moest. Dit was niet aanstonds gereed. Dit vorderde een tijdsverloop van eeuwen. En dit te meer, omdat in dit groote proces de vijandige tegenstelling

niet kon uitblijven. Telkens wijst de Schrift er ons dan ook op, hoe juist dit heilige proces van den invloed van het Evangelie de vijandschap van de demonenwereld wakker roept, en er tenslotte op moet uitloopen, dat er ketterijen, dat er antichristelijke bewegingen moeten opkomen, en dat eindelijk de mensch der zonde, ja het Beest, zijn onheilige woede tegen de kudde des Heeren zal keeren. Het genadewerk bleef niet buiten het gewone menschelijke proces, maar ging in dit proces in, doorliep zoodoende zelf een proces, en werd daardoor vanzelf onderworpen aan wat van elk proces van dien aard onafscheidelijk is. Tweeërlei vooral trad hierbij op den voorgrond. Ten eerste, dat een proces tijd vordert, evenals tusschen de eerste ontkieming van de plant en het rijpen van haar vrucht een afstand ligt. Maar ook ten andere, dat in zulk een proces noodzakelijkerwijs het onkruid naast de goede tarwe moet opkomen; dat hieruit strijd en worsteling geboren wordt; en dat eerst de triomf in deze worsteling de eindbeslissing ten goede kan komen.

Dit is niet toevallig, maar het *moest* zoo uitkomen. Iets wat men het best gevoelt, door onze menschenwereld met die van de engelen te vergelijken. Het groote, allesbeheerschende verschil toch tusschen die beide werelden is, dat bij ons het proces hoort, bij de engelen niet. Engelen zijn terstond na de eerste keuze slecht of goed. Indien *slecht,* dan zijn ze ongeneeslijk en niet meer te redden. Kiezen ze voor *'t goede,* dan is er geen strijd meer, maar staan ze aanstonds in volkomen heiligheid. Bij ons hoort daarentegen het proces. In proces te verkeeren, is onze aard. Al wat tot ons leven behoort, doorloopt een proces. Een proces van elken dag, een proces bij elke gewaarwording, een proces bij elke doelbestemming, een proces bij al wat onze hand aangrijpt om te doen. Daarom nu kon het niet anders of de zaligmakende genade, eenmaal tot ons neergedaald, moest in ons menschelijk leven wel evenzoo den vorm van een proces aannemen, van dit proces alle stadia doorloopen, bij het doorloopen van die stadia allerlei antithese doen opkomen, en zoo eerst kon de heerlijkheid die in het genadewerk Gods verborgen was, zich allengs openbaren.

Dit nu bracht vanzelf teweeg, dat bij het genadewerk Gods op tweeërlei volgorde te letten viel. Van den éénen kant op de volgorde, die God zich zelf in Zijn Raad had voorgeteekend voor het ingrijpen van Zijn Almacht in onze menschelijke existentie, en van den anderen kant op de volgorde, die elk element van dit genadewerk bij het ingaan in het proces van ons menschelijk leven volgen zou. Neemt ge nu het eerste, dan hebt ge vlak naast elkander staan de twee groote werken Gods van de zending van Zijn Zoon en van het oordeel dat het einde zal inluiden, zoodat parousie en

Hemelvaart vlak op elkander volgen. Neemt ge daarentegen het tweede, dan hebt ge te doen met het proces van de bekeering van de volken en met de rijping van de vrucht der genade. Op het eerste past de Schrift dan toe: Zie, Ik kom haastelijk! Op het tweede, dat ook wie reeds ingingen, nog „een kleinen tijd wachten zouden, tot ook hun broederen zouden gerijpt zijn".

V. De tweeërlei tijdsorde. *(Vervolg.)*

> En aan een iegelijk werden lange witte kleederen gegeven, en hun werd gezegd, dat zij nog eenen kleinen tijd rusten zouden, totdat ook hunne mededienstknechten en hunne broeders zouden vervuld zijn, die gedood zouden worden gelijk als zij.
>
> OPENBARING 6 : 11.

DE tweeërlei reeks van schijnbaar tegenstrijdige verklaringen die de Schrift ons omtrent Jezus' wederkomst geeft, is dan nu door wat we aanvoerden, in overeenstemming gebracht. Ons bleek, dat de wederkomst des Heeren *niet* behoort tot de gebeurtenissen die uit het proces der historie voortvloeien, op zichzelf staat, en zich, bezien onder het gezichtspunt der eeuwigheid, rechtstreeks aansluit aan de Hemelvaart. De wederkomst des Heeren wordt niet bepaald door wat op deze aarde voorvalt, maar komt uit de hemelen. Ze volgt daarom niet de tijdsorde van de historie dezer wereld, maar hoort thuis in een geheel andere orde van gebeurtenissen, die gevormd wordt door het ingrijpen van God Almachtig in den gang der aardsche gebeurtenissen. Gevolg hiervan is, dat, op welk punt ook intredend, die wederkomst de aardsche orde der dingen verbreekt, er plotseling insnijdt, en, wanneer ook komend, altoos geheel onverwacht zal intreden. En hiertegenover staat dan het proces van de ontwikkeling der dingen in de aardsche historie, die een geheel eigen loop volgt, en waarvan niemand op aarde weet, en zelfs geen engel, ja Christus zelf ons niet zeggen kan, wanneer deze zal worden afgebroken. In deze tweede reeks van gebeurtenissen geldt alzoo de wet van oorzaak en gevolg, het één komt uit het ander voort, en dit proces, dat nu reeds bijna twee duizend jaren doorging, kan nogmaals honderden van jaren duren, ja, zoo het niet door een machtsdaad Gods afgebroken werd, zou het eindeloos doorgaan. Hieruit nu wordt het conflict tusschen

beide reeksen en beider volgorde geboren. De aardsche reeks van het proces der dingen zou ongestoord, steeds rustig doorgaan en aldoor nieuwe toestanden in het leven roepen. Maar die reeks zal niet doorgaan. De profetie strekt juist om ons te doen weten, ten eerste, dat deze reeks onverwacht en plotseling zal worden afgebroken; dat ze zal ophouden; dat ze te niet zal gedaan worden; en ten andere om ons te zeggen, dat deze afbreking zal komen door de parousie. Van eeuw tot eeuw leefde derhalve de Kerk van Christus onder tweeërlei motief. Ten eerste, dat het proces van haar eigen leven doorging, iets wat eeuwen kon nemen, en ten andere dat uit heel andere oorzaak, en alleen door een wilsdaad Gods, dat proces zou beëindigd worden, zonder dat het voor ons aanwijsbaar was, waarom die plotselinge afbreking van het proces door hetgeen van uit de hemelen zou ingrijpen, zoolang toefde en toch tenslotte op een bepaald punt des tijds, dat Gode alleen bekend is, zal intreden.

De terugslag op het gemoedsleven, of wilt ge op het geloofsleven, in de Kerk van Christus kan uit dien hoofde niet anders dan tweesoortig zijn. Eenerzijds had al wie tot de Kerk van Christus behoorde, al de dagen zijns levens voort te arbeiden, als zou het proces, waarin ook hij was opgenomen, niet dan lang na zijn dood het einde tegemoet gaan, en toch moest anderzijds de stemming van het zielsleven toch weer door zulk een nauwe aansluiting aan Christus beheerscht worden, dat de Kerk steeds naar Jezus' wederkomst uitzag, ze steeds inwachtte, haar elken dag, ja zich elk oogenblik als mogelijk dacht, en juist hierop de hope levendig hield. De Kerk mocht denken noch zeggen: „Onze Koning kan heden wederkomen, dus staken we heden den arbeid", maar heeft elken dag zich van haar veelzijdigen plicht te kwijten, als ware er van aflating van het proces ganschelijk geen sprake. Maar toch ook van den anderen kant mag de Kerk zich nooit in die mate in aardsche plichtsbetrachting verwikkelen, dat ze de wederkomst van Christus, als iets waar toch geen gissen op valt, steeds in onbekende toekomst van zich af zou schuiven. Beide gewaarwordingen moeten in het religieus besef van Christus' Kerk steeds saamgaan: ze moet zoo volijverig zijn in plichtsbetrachting als ging het proces rusteloos door, en toch onder die plichtsbetrachting hoofd en hart steeds zoo levendig in het hemelsche doen inleven, dat het haar te moede is, als zou elken dag de wederkomst van Jezus haar overvallen.

Nu is dit intusschen meer gevorderd dan het gewone leven der Kerk ons kan aanbrengen. Beide levensgedachten wijken zoozeer van elkaar af en staan zelfs zoozeer tegen elkander over, dat de éene telkens de andere dreigt te verdringen. Leeft iemand sterk in de verwachting der parousie, de ervaring heeft 't steeds ge-

leerd, dan neigt hij er vanzelf toe om zich min of meer aan het gewone leven te onttrekken. Talloos zijn dan ook de voorbeelden, die men uit de geschiedenis der secten kan aanvoeren, om te doen zien, hoe een te eenzijdig zich bezighouden met het onverwachte en plotselinge van Jezus' wederkomst, de veerkracht van het gewone leven verslappen doet. En evenzoo toont de gewone historie der Christelijke Kerk anderzijds weer op even afdoende wijze, hoe een ingaan in de gewone plichtsbetrachting ten slotte heel de verwachting van Jezus' wederkomst doet uitsterven. Vooral in de Kerk der Middeneeuwen was dit, except één enkele periode, regel. En ook onder ons heeft dit nog steeds zoo nagewerkt, dat verreweg de meeste geloovigen onder ons van dag tot dag en van week tot week voortleven en voortarbeiden, zonder dat de gedachte: Van daag, van morgen, van middag kan de Christus op de wolken komen, ook maar één oogenblik postvat. Als men in de Schrift weer eens gelezen heeft wat Christus zelf en de apostelen over dit plotseling karakter van Jezus' wederkomst meldden; als we er eens weer een predicatie over hebben gehoord; of als een der *Latterday saints* er onze aandacht weer eens op vestigt, dan, ja, begint de parousie weer zekere plaats in onze gedachten in te nemen. Maar lang houdt dit niet aan, en na korte wijle leeft men weer voort, als sprak het vanzelf en als ware het uitgemaakt, dat *wij* althans de wederkomst des Heeren niet beleven zouden. Het feit ligt er alzoo toe, dat beide gewaarwordingen: die van den duur van Christus' Kerk en die van Christus' plotselinge wederkomst, zoo uiterst moeilijk beiden tegelijk in ons kunnen postvatten. En vandaar dan ook de strijd, die op dit punt telkens en telkens weer onder de Christenen uitbrak. Schier altoos het groote lichaam der Kerk dat de parousie vergat, en daartegenover kleine sectaire groepen die er het één en al in zochten.

Hiertegen bood nu de loop der historie een vanzelf opkomend correctief. In de historie der Kerk van Christus volgde steeds drieërlei periode de éene na de andere. Er zijn perioden van vervolging en druk, er zijn perioden van zeldzamen bloei, en er zijn in de derde plaats perioden, waarin de vervolging uitblijft, maar toch ook van bijzonderen bloei geen sprake kan zijn. Veelal komt eerst de vervolging, daarna en daardoor de bloei, en dan het inslapen op de lauweren en daarna verslapping en onaandoenlijkheid. Nu was het alleszins noodzakelijk, dat in het Nieuwe Testament allereerst gerekend werd met de periode van het kruis. Er viel niet aan te twijfelen, of vooral in haar eerste optreden zou de Kerk belangrijk van druk en vervolging te lijden hebben, en

met het oog op die periode heeft èn de Christus zelf èn hebben na Hem Zijn apostelen de Kerken zeer scherp en precieselijk gewezen op de parousie, omdat het juist alleen de verwachting der parousie was, die onder het zware kruis den geloofsmoed kon staande houden. Vooral de Openbaring van Johannes dankt daaraan zelfs haar ontstaan. Ge voelt het bij het lezen van dit wondere Apocalyptische boek schier op elke bladzijde, het gaat om dood en leven met Christus' Kerk, en de wederkomst van den Christus beheerscht geheel de denkwereld, die in dit boek aan de orde komt. Maar toch moet de Kerk ook van den anderen kant voorbereid worden op den zwaren gang, dien ze in het proces der eeuwen kon te volbrengen hebben. Vandaar de waarschuwing aan de Kerk van Christus om niet door de verwachting der parousie zich van haar roeping in het leven te laten afhouden. Het sterkst komt dit uit in wat Paulus aan de Kerk van Thessalonica schreef, een vermaan tot beraad in de eerste verzen van het tweede hoofdstuk uit zijn tweeden brief. Zelfs eenigszins plechtiglijk heet het daar: „Wij bidden u, broeders, door de toekomst van onzen Heere Jezus Christus en onze toevergadering tot Hem, dat gij niet haastiglijk bewogen wordt van verstand of verschrikt, noch door geest, noch door woord, noch door zendbrief, alsof de dag van Christus aanstaande ware. Dat u niemand verleide op eenigerlei wijze. Want die dag komt niet, tenzij dat eerst de afval gekomen zij, en dat geopenbaard zij de mensch der zonde, de zoon des verderfs". Geheel 't zelfde vindt ge bij Petrus, die de spotters op de kaak stelt, welke in hun ongeloof er lust aan hebben, om de Kerk te ontmoedigen door haar toe te roepen, dat de belofte van Jezus' wederkomst ten eenenmale ijdel blijkt, daar er nu reeds zooveel jaren verloopen zijn, en dat toch het eerste geslacht van de vaderen reeds heen stierf, zonder dat er iets gebeurde, zoodat ook nu alle dingen bleven zooals ze waren. Iets wat Petrus dan ondervangt door op tweeërlei te wijzen, ten eerste daarop dat bij de parousie naar de orde van de eeuwigheid te rekenen valt, want dat duizend jaar bij den Heere zijn als één dag; en ten tweede, dat dit uitstel van de belofte een doel heeft, namelijk om te voorkomen, dat ook maar één uitverkorene verloren zou gaan. Tot zelfs op Patmos wordt op dit uitstel van de parousie nadruk gelegd, met name in het zesde hoofdstuk, als het vijfde zegel geopend wordt, en onder het groote altaar de zielen zich verdringen van hen die gedood waren om het Woord Gods. Deze martelaren riepen toen Christus aan, om de parousie toch te verhaasten. Zij toch riepen met groote stemme: „Hoelang, o Heilige en Waarachtige Heerscher, wreekt Gij ons bloed niet van degenen die op aarde wonen!" Een roepen

waarop hun geantwoord werd, dat het nog de ure niet was, en „*dat ze nog een kleinen tijd wachten moesten*, totdat ook hun medediensknechten en hun broeders zouden vervuld zijn, die gedood zouden worden gelijk als zij." Alzoo altoos het tweeërlei vermaan, naar gelang de toestand van Christus' Kerk op aarde zich voordeed. Nooit wordt afgelaten van de aankondiging van het plotseling en onverwacht karakter dat Jezus' wederkomst kenmerken zou. Veeleer blijft dit steeds op den voorgrond staan. Zelfs als Petrus de Kerk vermaant om geduld te oefenen, voegt hij er aanstonds bij: „Want de dag des Heeren zal komen als een dief in den nacht." Het bij nacht inbreken van den dief blijft steeds het beeld, dat ons het onverwachte van de parousie voor oogen moet stellen. Maar het vermaan gaat voorts op en neer naar de gelegenheid die zich in het leven der Kerk voordoet. Gaat de Kerk onder zware vervolging gebukt, dan heet het: Zie, de tijd, ja zelfs de ure is nabij, of ook: Zie, Ik kom haastelijk. Is het daarentegen, dat een te eenzijdig hierin opgaan de Kerk slap zou maken in de vervulling van haar aardsche roeping, dan komt omgekeerd het vermaan, om te rekenen met zooveel dat nog aan Jezus' wederkomst kan of zal moeten voorafgaan. En de verwarring, die uit dit tweeërlei vermaan voor ons vaak geboren wordt, dankt alleen hieraan haar oorsprong, dat dit tweeërlei vermaan, dat berekend is op tweeërlei geheel uiteenloopende toestanden, in de Schrift die we lezen, bijeengevoegd is, zonder dat onderscheidenlijk op den toestand waarin wij verkeeren, door ons genoegzaam gelet wordt. Dit kan de lezing van de Schrift niet uitwerken, maar dit moet wel de prediking van het Woord teweegbrengen. Naar de toestanden en de gelegenheden zijn, moet de Dienst des Woords het ééne of het andere op den voorgrond schuiven. Hetzij de prediker uit de orde van het eeuwige, hetzij hij uit de orde van het tijdelijke spreekt, in beide ligt een element van waarheid, en aan beide moet in het geloofsbewustzijn van Gods kinderen een plaats worden ingeruimd. Ook een iegelijk onzer heeft te arbeiden en te ijveren, als zou er vóór zijn sterven toch niets van een parousie komen, en toch moet elk onzer in zoo gestage gemeenschap en omgang met zijn verhoogden Heiland verkeeren en leven, dat hij dwepen blijft met de verwachting van wat nog bij zijn leven te komen staat.

Valt hiermeê het tegenstrijdige, waarop men vaak met zooveel voorliefde gewezen heeft, ganschelijk weg, dan zij er hier toch opzettelijk op gewezen, dat de Heere Christus zelf in Zijn groote rede over de Voleinding der dingen even stellig beide elementen opnam en tot hun recht deed komen. Deze rede van Jezus is ons door drie Evangelisten meêgedeeld, zoodat we haar vinden in

Mattheus 24, in Markus 13 en in Lukas 21 : 5 v.v. Zonder overdrijving mag dus gezegd, dat onder Gods bestel onze aandacht zeer bijzonderlijk op deze rede gevestigd is. Leest en herleest men nu dit breed opgezette woord van onzen Heiland, en merkt men op zijn onderscheiden saâmstellende deelen, dan kan men zich niet van den indruk onttrekken, dat ook in deze rede de tweeërlei voorstelling gedurig afwisselt. Het is volstrekt niet zoo, alsof Jezus in deze merkwaardige rede de aandacht der zijnen alleen en uitsluitend op Zijn toekomstig en spoedig verschijnen op de wolken des hemels vestigt. Veeleer wordt wie van vers tot vers voortleest, er telkens door getroffen, hoe gedurig voor deze verwachting van hetgeen plotseling eens te gebeuren staat, de heenwijzing wordt ingeschoven van allerlei gebeurtenissen, die nog zullen voorafgaan. Zeer onderscheidenlijk worden we in deze rede eenerzijds verwezen naar de eens plotseling intredende parousie, maar ook anderzijds naar tal van groote dingen die aan de parousie zullen moeten voorafgaan. En juist nu in verband met dit tweeledig karakter van den inhoud is het zoo opmerkelijk, dat aan het plotseling karakter van de parousie niets wordt te kort gedaan, en dat toch het naderen van deze toekomst geheel in het onbepaalde voor ons wordt weggeschoven. Immers we lezen, dat het komen van den Christus zijn zal plotseling en snel als een bliksem. „Gelijk de bliksem uitgaat van het Oosten en schijnt tot in het Westen, alzoo zal ook de toekomst van den Zoon des menschen zijn. Zijn teeken zal in den hemel verschijnen. En dan zal 't einde zijn". Zoo plotseling zelfs wordt die komst van Jezus ons voorgesteld, dat wie op het dak zal zijn (d. w. z. die gezeten is op het platte dak, dat in het Oosten elk huis heeft, en waar men veelal huisde) zelfs de trap niet eens behoefde af te komen om nog iets weg te bergen, en dat wie buitenshuis aan zijn werk is, niet meer naar zijn huis moest terug keeren, om andere kleeren aan te trekken. Op eens, zonder eenig uitstel, toch zal de verschijning van den Heere uit den hemel intreden. Op een oogenblik dat niemand er op verdacht is, en dat de komst des Heeren zich door niets heeft aangekondigd, zal op eenmaal de Zoon des menschen op de wolken des hemels komen, en wel zoo, dat Zijn komst heel de wereld zoo zal aangrijpen, dat al de geslachten der aarde zullen weenen. Maar terwijl dit zoo stellig, zoo zeker, zoo beslist en zoo levendig door Jezus op den voorgrond wordt geplaatst, wordt het ons in dezelfde rede aangekondigd, dat eerst het evangelie des Koninkrijks in de geheele wereld zal moeten gepredikt worden; iets waarbij men, om den duur te berekenen, natuurlijk te rekenen heeft met de zeer gebrekkige middelen van verkeer en communi-

catie waarover men in die dagen beschikte. Niet minder stellig kondigt Jezus het ons aan, dat aan Zijn wederkomst ontzettende gebeurtenissen zullen voorafgaan. De Christus zal eerst een Gemeente onder alle volken hebben. Onder alle volken zal men die Gemeente van den Christus verdrukken. Er zullen machtige oorlogen uitbreken over heel de wereld. Maar nog zal het einde er niet zijn, want behalve die oorlogen zullen er elementaire rampspoeden allerwegen uitbreken. Doch ook dit zal het einde nog niet brengen. Veeleer zal dit alles nog slechts „*een beginsel* der smarten" zijn. Dan toch zal een heel ander gevaar voor de Gemeente des Heeren opkomen, hierin bestaande, dat Zijn Kerk zelve door valsche, onheilige elementen verontrust wordt. Valsche Christussen zelfs zullen opstaan, en valsche profeten zullen er velen verleiden, en in het eind zal de gruwel der verwoesting gezien worden in de vervulling van wat reeds Daniël profeteerde, en wat Paulus aankondigde, als de komst van den zoon des verderfs in den „mensch der zonde". Zoo ziet men, dat er geen quaestie van is, alsof in de rede van Jezus over de Voleinding eeniglijk op het plotseling karakter van Zijn komst was gewezen. Ook in die allesbeheerschende rede van Jezus, waarop natuurlijk later door ons wordt teruggekomen, nemen de beide elementen waarop we wezen, elk hun eigen plaats in. Niet zoo half en half, maar kras en overduidelijk worden de beide elementen ook in deze rede aan de orde gesteld, en ook hier valt de nadruk zoowel op het onverwachte en plotselinge van Jezus' wederkomst, als op de ontzettende gebeurtenissen die aan de parousie zullen voorafgaan. En als dan de discipelen, hierdoor in verwarring geraakt, aan Jezus vragen: „Wanneer zullen deze dingen zijn, en wat zal het teeken van Uw toekomst en van de Voleinding der wereld zijn?", dan wijst Jezus elke nadere bepaling met beslistheid af. De nadere bepaling hangt eeniglijk aan Gods raadsbesluit, en zelfs de Zoon belijdt hier Zijn eigen onkunde. Van die ure weet niemand. Ook niet de Zoon.

Hierop moest zoo tot in bijzonderheden worden gewezen, omdat de geloovigen, door het breed uitmeten van het tegenstrijdige dat zich hier voordoet, zoo telkens worden verontrust. Hiertegen toch baat slechts één verweermiddel. Het moet duidelijk voor oogen worden gesteld, dat dit tegenstrijdige ongetwijfeld aanwezig is, maar dat dit niet door evangelisten of apostelen is uitgedacht, doch door Jezus zelf in Zijn rijke openbaring over de Voleinding ons zoo is overgeleverd, en wel ons in dien vorm is voorgesteld om duidelijk te doen uitkomen, dat we hier eenerzijds te doen hadden met wat het merk der eeuwigheid draagt, en

anderzijds met gebeurtenissen, die uit het proces der aardsche dingen opkwamen. De tegenstrijdigheid nu tusschen het eeuwige en het tijdelijke beheerscht geheel onze geloofsovertuiging. Het eindige en oneindige kunnen wij nooit ineenschakelen, en hetzij we aan de Schepping, hetzij we aan het einde denken, of ook zoo we ziel en lichaam, het geestelijke en stoffelijke, het zienlijke en onzienlijke met elkander in verband brengen, altoos stuiten we op dezelfde tegenstrijdigheid. Nooit is dit tegenstrijdige dan ook op te lossen. En dit en dit alleen is de oorzaak, dat ook bij de Voleinding, evenals bij de Schepping, hetgeen uit de orde der eeuwigheid komt, voor ons besef in tegenspraak geraakt met hetgeen uit de orde van het tijdelijk proces zal voortvloeien. Ons verstand, ons denken, ons bewustzijn is te beperkt en te klein, om deze beide elementen in hun eenheid te doorgronden. Dat kan niet de mensch, maar God alleen. En aan ons blijft niet anders over dan ze in *het geloof* te aanvaarden. Niet hetgeen de meesten „wetenschap" noemen, alleen het *geloof* ontsteekt ook op dit punt voor ons het licht waarbij we wandelen zullen.

Doch hieruit volgt dan ook, dat de wederkomst des Heeren niet geacht mag worden uit het proces der dingen vanzelf voort te vloeien, maar steeds is te verstaan en op te vatten als een gebeurtenis, die den gang, het proces der aardsche dingen afbreekt, iets geheel nieuws poneert, en niet uit het tijdelijke, maar uit het eeuwige opkomt, of kort gezegd, geheel in de rubriek van *de wonderen* die God alleen werkt, thuis hoort. Niet de wet van oorzaak en gevolg, alleen Gods almachtigheid is hier de grond, waaruit het allesbeheerschende feit der parousie zich verklaren laat. Geeft men dit niet toe, dan kan er van het plotselinge en onverwachte in de parousie geen sprake zijn, en zou het beeld van den dief in den nacht met alle beslistheid moeten worden afgewezen. Wat uit het gewone proces der dingen opkomt, volgt den natuurlijken weg en verklaart zich uit wat er in het verleden achter ligt. En toch is het juist dit, waarin de heretische theologie steeds meer vervallen is. Zeker, ook die philosophisch getinte theologie acht niet dat de Hemelvaart van Jezus het laatste is wat van Hem gemerkt zal worden, maar dat latere zal, als gevolg uit voorgaande hoofdzaken, vanzelf voortkomen uit den gang van het Christendom door de wereld. Men stelt het u dan voor, dat gaandeweg heel de wereld zal gekerstend worden; dat nu wel niet het dogmatisch belijden, maar dan toch de geest der Christelijke religie, de geest van liefde en barmhartigheid en toewijding allengs den geest van alle volken tot hooger standpunt zal opvoeren; dat op die wijs de gestalte van den Christus steeds meer

in de Zijnen en straks in heel het leven der menschheid uit zal komen; en dat, hoe meer Christus door Zijn geest onder menschen heerschen gaat, Hij steeds meer in ons geslacht zal inleven, tot men in het eind beeldspreukig zal kunnen zeggen, dat de Christus alle menschelijk leven bezielt en alzoo in veel rijker zin nog dan bij Bethlehem als redder tot ons geslacht weder is gekomen.

Geheel deze voorstelling nu komt op niets anders neer, dan dat het proces der heilige dingen doorgaat, dat de geest van Christus in dat proces wordt opgenomen, en dat van lieverlede die geest van Jezus steeds meer heel het proces beheerschen zal. *Van een eigenlijke wederkomst is er dan geen sprake.* Van een komst op de wolken mag niet meer gerept worden. Nog van een verschijning van Jezus in Zijn verheerlijkt lichaam te gewagen, geldt dan voor pure fantasie. Met andere woorden, de parousie wordt dan geheel te niet gedaan. Men speelt met woorden. Immers van alles wat Jezus zelf of wat Zijn apostelen over Zijn wederkomst getuigd hebben, komt dan toch niets. Philosophische beschouwing neemt de plaats der Openbaring in. En voor een hoofdstuk over de Voleinding is in de Christelijke belijdenis geen plaats meer.

Juist daarom hangt er zoo alles aan, of men zonder omwegen erkent en belijdt de wederkomst des Heeren op de wolken des hemels te verwachten, niet als iets dat vanzelf uit het proces der dingen voort zal komen, maar als een geheel eigen machtsdaad Gods; een wonderdaad in den vollen zin des woords, waardoor de almachtige God in het proces der Schepping zal ingrijpen, om een einde aan den toestand te maken, en alzoo de Voleinding te doen ingaan. We zeggen daarom niet dat de geleidelijke ontwikkeling van het historisch proces, met het oog op die wonderdaad, niet haar zeer ernstige beteekenis heeft. Van het proces in de starrenwereld spreekt Jezus zelf en getuigt de Openbaring van Johannes. Van het proces in de historie der volken getuigt Jezus en getuigen Zijn zendboden. Van den strijd dien het Evangelie te weeg zal brengen, wordt ons niets verheeld. Om het volle beeld der Voleinding in ons bewustzijn af te drukken, kan niet één element uit het groote proces opzij worden geschoven. Ook de Voleinding heeft haar samenhang met het begin en haar voorbereiding voor het einde. Maar hoofdzaak blijft, dat de parousie bij het proces *bijkomt*, het doorbreekt en het beëindigt, en dat er van een inschakelen van de parousie in het proces zelf geen oogenblik sprake mag zijn.

En dit nu ziet weer terug op de breuke, die in het Paradijs reeds in het groote Scheppingsproces geslagen is. De parousie staat daarom in rechtstreeksch verband met den val in zonde en met den dood en den vloek, die uit de zonde is voortgekomen.

Was er geen stoornis en geen breuke in het proces in den aanvang geweest, zoo zou er ook geen breuke in het proces bij de Voleinding staan te komen. Gods werk in de Schepping was *vol*maakt. Ware dit volmaakte werk niet demonisch ontredderd, er zou nooit een zondeval onder ons, en zoo evenmin ooit een komst of wondere wederkomst van Christus ten besluite zijn gekomen. Zonder breuke in de engelenwereld en zonder breuke in de menschenwereld, zou het proces stil en rustig zijn doorgegaan. Nu daarentegen die breuke heel het leven in de engelenwereld verstoorde en de demonische inwerking op ons geslacht geheel het normale proces van ons menschelijk leven in zonde en dood heeft afgebroken, nu kon ook de Voleinding niet een normale afloop van het levensproces zijn, maar moest ook hier *de breuke* komen die het *proces* verstoorde, om door die tweede breuke teniet te doen wat de eerste breuke tegen God had durven bestaan. Het komt er hier dus op aan, om in die eerste breuke dieper in te dringen. Alleen de val in de engelenwereld, en de val, die hiervan het gevolg was in de menschenwereld, in verband met den dood en den vloek die er uit voortkwamen, stelt de wederkomst des Heeren en de Voleinding in het juiste licht. Het is de eerste breuke in het proces, die de tweede breuke noodzakelijk heeft gemaakt. Alleen wat in het Paradijs voorviel, verklaart de parousie.

VI. De parousie noodzakelijk na den val.

> De laatste vijand, die te niete gedaan wordt, is de dood. 1 Corinthe 15 : 26.

DE inbreuk op het proces van de historie, die Jezus' wederkomst zal teweeg brengen (iets waarmee haar plotseling en ingrijpend karakter vanzelf samenhangt) sluit intusschen allerminst uit, dat God de Heere die wederkomst van den Christus doet plaats grijpen op een oogenblik, dat bepaald wordt door den stand waarin het proces van de historie der wereld verkeert. Niemand kent dit oogenblik, ook de Zoon niet, dan alleen de Vader; maar dit belet niet, dat er gegevens zijn, waaruit van achter zal zijn op te maken, dat die wederkomst niet vroeger en ook niet later had kunnen plaats hebben, dan ze werkelijk zal intreden. Geprotesteerd moet tegen elke voorstelling alsof allengs en van

lieverlede heel de wereld en heel ons menschelijk geslacht zal worden gekerstend, zoodat Jezus ten leste van zelf onder ons heerschen zou. Zijn wederkomst komt uit het eeuwige, niet uit het tijdelijke. Maar dit neemt allerminst weg, dat er bepaalde gegevens zullen zijn, die van achter blijken zullen het oogenblik van Zijn komst bepaald te hebben. Hiervoor komt in de eerste plaats in aanmerking het „getal der uitverkorenen". Na Jezus' wederkomst zal geen nieuw geslacht meer geboren worden. Aan de overzijde van het graf, zoo betuigt Jezus 't zelf, wordt niet meer ten huwelijk gegeven. Hieruit nu volgt, dat het geheele lichaam der uitverkorenen voltallig moet zijn, eer Jezus' wederkomst intreedt. Geheel afgescheiden hiervan ligt het evenzoo in den aard der zaak, dat de wondere gegevens, die God de Heere van den aanvang der Schepping in deze aarde verborgen heeft, zoo b.v. de wondere krachten en werkingen der electriciteit, ter verheerlijking van Gods majesteit aan het licht moeten gebracht zijn, eer de wereld vergaat. En ook wat aldus geldt van de natuurkrachten, geldt natuurlijk evenzoo van de talenten die op elk gebied in ons geslacht ontluiken kunnen, en die niet met den ondergang der wereld voor altoos mogen te loor gaan. Gode moet de eere uit Zijn Schepping in volle mate toekomen. En in de derde plaats komt hier nog bij, dat op zedelijk, geestelijk en religieus gebied een strijd ontbrand is, en nog verder zal ontbranden, die ten slotte leiden zal tot het optreden van den Antichrist, en van al dat booze, dat in de Schrift met de verschijning van het Beest, van den „Zoon des Verderfs" en van den „mensch der zonde" in verband wordt gebracht. M. a. w. de rechtvaardigheid van het oordeel Gods over de wereld en over ons menschelijk geslacht zal daardoor openbaar moeten worden, dat tenslotte de goddeloosheid haar gansch demonisch karakter vertoont, en roept om de wrake Gods.

Deze drie nu: 1°. het volworden van het getal der uitverkorenen; 2°. het uitkomen ter grootmaking van Gods naam van al wat God de Heere bij de Schepping in Zijn creaturen, en zoo ook in de menschenwereld, verborgen had; en 3°. het uitbreken van alle goddeloosheid ter rechtvaardiging van Gods oordeel, vorderen vanzelf tijd. Of ze verhaast kunnen worden, staat niet aan ons ter beoordeeling, maar in elk geval heeft wat achter ons ligt, ons geleerd, dat voor dit alles eeuwen gebruikt zijn. Of het proces thans sneller zijn einde tegemoet gaat, wij weten het niet. Het hangt hier alles aan Gods bestel; een bestel dat voor ons verborgen bleef. Slechts zooveel staat voor ons vast, dat, gelijk de apostel Paulus het uitdrukt, het einde niet komt, „tenzij eerst de afval gekomen zij"; dat er een geregelde opvolging van gebeurtenissen

zal zijn; en dat het eenmaal, van achteren bezien, voor alle heiligen duidelijk zal zijn, waarom de wederkomst van Christus zoolang en zoovele eeuwen toefde en toeven moest. Niet alsof hetgeen inmiddels plaats greep, de wederkomst van den Christus uitlokte en voorbereidde, maar wel zoo, dat de toestanden hier op deze aarde in een bepaalden vorm zullen moeten overgaan, om Jezus' wederkomst haar volle en rijke uitwerking te doen hebben. Het is er mede als met het gereed maken van de kraamkamer, zoo er een kindeke moet geboren worden. Dan is het natuurlijk, en ligt het in den aard der zaak, dat men tegen de ingewachte ure al wat tot de kraam behoort, gereed maakt, maar zonder dat ooit kan gezegd worden, dat de kraamkamer oorzakelijk medewerkte om het kindeke te doen komen. En zoo nu ook is het hier. Het is één en dezelfde God, die de wereld voor Jezus' komst voorbereidt, en die, als het door Hem bepaalde oogenblik daar zal zijn, den Christus op de wolken zal doen verschijnen; maar zonder dat hieruit ook maar voor 't minst volgt, dat de wederkomst des Heeren van deze voorbereiding afhankelijk zou wezen of er uit te verklaren zou zijn. De voorbereiding in de drie aangegeven punten moet voorzeker komen, maar het verschijnen van Jezus op de wolken zal bepaald worden niet door wat op aarde geschiedt, maar door de voor ons verborgen oorzaak, die deze verschijning vinden zal in het bestel en in den wil van God Almachtig. Moest de wederkomst des Heeren wachten op den volkomen afloop van het historisch proces van ons geslacht, dan zou ze nooit plaats grijpen. Uit zichzelf toch zou aan dit proces aldoor worden voortgesponnen. Dat het nu ten einde zal loopen, is niet, omdat het uit zou zijn, en niet verder zou kunnen, maar omdat het afgebroken en afgesneden zal worden. Op wat moment, dat bepaalt God. Natuurlijk niet zonder beweegredenen, maar op grond van beweegredenen, die wij niet kennen. Vandaar het wondere, het onverklaarbare karakter, dat de wederkomst des Heeren zal aannemen. Ze zal vreemd invallen. Ze zal verbazen en verwondering wekken. Ze zal zoodanig zijn, dat ze niet in wat op aarde plaats greep, maar eeniglijk in wat in den Hooge geschiedt, haar verklaring zal vinden. De parousie van den Christus zal het weefsel der gewone menschelijke historie verscheuren, en een nieuw uitgangspunt stellen voor de heilige historie, die na het laatste oordeel begint te loopen.

Doch hoe vast dit ook sta voor een ieder, die op grond van het getuigenis der Schrift, weet dat de Christus komen zal als een dief in den nacht, en dat Zijn verschijning zijn zal als het uitschieten van den bliksem in het wolkenheir, toch ligt in geheel deze voor-

stelling iets dat ons niet, zonder nadere verklaring, bevredigen kan. Wie een huis bouwt, ontwerpt zijn architectonisch plan in dier voege, dat geheel de bouw geregeld door kan gaan en zonder stoornis kan afloopen, en zoo ge vernaamt van een bouwmeester, die den bouw van een paleis op zulk een wijze ondernam, dat hij op 't laatste moment inbreuk moest maken op wat reeds af was, en nu weer in heel anderen stijl een stuk er op moest zetten, zou uw oordeel over het architectonisch talent van dezen bouwmeester moeilijk gunstig kunnen zijn. En juist zoo is het hier. Zal de historie tot den einde toe niet anders kunnen wezen dan een verwezenlijking van Gods bouwplan, dan laat het ons onbevredigd, zoo op 't laatste moment het werk moet worden afgebroken, en er naar geheel andere orde het sluitstuk bij den bouw moet komen. Wat we reeds bij een mensch als architect ons niet zouden kunnen verklaren, wordt nog te minder verklaarbaar hier, waar sprake is van wat de opperste Bouwmeester en Kunstenaar volbrengt. Alles wordt hier alzoo beheerscht door de vraag, of dit geheel exceptioneel karakter van de wederkomst van den Christus al dan niet zijn verklaring vindt in een eigen oorzaak, die de inbreuk op de gewone orde en dit opkomen van een geheel nieuwe orde noodzakelijk maakte. Dit nu leert de Schrift ons stellig en duidelijk, en zoo kan het niet anders, of in de Schrift zijn 1° de wederkomst des Heeren en 2° de trits van zonde, dood en vloek, de beide storende elementen, die inbreuk en afwijking ten gevolge hadden en hebben zullen, en waarvan de éene de noodzakelijkheid van de andere motiveert. Als we ons zoo mogen uitdrukken, was de oorspronkelijke Schepping zoo aangelegd, dat ze, ongestoord de haar toegedachte ontwikkeling afloopende, ook in het eind, of wil men bij de Voleinding, zonder eenige stoornis, of zonder eenig bijzonder ingrijpen Gods, haar einddoel volkomen zou bereikt hebben. Van wat wij het wonder noemen, zou geen sprake zijn geweest. In alles zou bij den aanvang der dingen voorzien zijn geweest. Het éene element zou zich van zelf aan het andere hebben aangeschakeld. Telkens zou uit de gegeven oorzaak het ingewachte gevolg met den drang der noodzakelijkheid zijn voortgekomen. Zonder stoornis, breuke of ingrijpen zou het geheele proces der dingen zich ontwikkeld hebben, en zoo zou elke reden vervallen zijn, waarom in het eind een zoo buitengewone, zoo onverwachte, zoo verrassende en zoo buiten 't verband staande gebeurtenis als de parousie des Heeren zou moeten intreden.

Denkt ge u daarentegen een prachtigen bouw, die op een zoo aan aardbeving blootgestelden bodem als die van het eiland Sicilië reeds halverwege was afgeloopen, tot plotseling een nieuwe stoot

in den bodem den reeds opgetrokken bouw ten deele verstoorde, en den bodem wijzigt, dan verstaat ge uitnemend wel, dat de architect wel genoodzaakt is zijn steigers af te breken, en, door een aanmerkelijke wijziging in zijn bouwplan, het geheel toch aan het vastgestelde doel dienstbaar te maken. En zoo nu ook kon het niet anders, of waar de van God in Zijn schepping ingestelde orde door zonde, dood en vloek verstoord werd, moest, om toch het geheel te doen slagen en gelukken, wel een zeer aanmerkelijke wijziging in het oorspronkelijke plan intreden. Die wijziging nu maakte dat het wonder noodzakelijk werd, daar toch het wonder niet anders is dan het optreden van een nieuwe orde in de verstoorde vroegere orde, en waar eenmaal het wonder moest ingrijpen, sprak het van zelf, dat ook de Voleinding of de voltooiing van het groote werk niet anders dan door een wondere, onverwachte, en van buitenaf ingrijpende gebeurtenis kon tot stand komen. Zonder overdrijving kan dan ook gezegd, dat de verstoring of breuke van de door God ingestelde orde, die plaats greep in het Paradijs, vanzelf de stoornis van het historisch proces ook op het moment der Voleinding ten gevolge moest hebben, en dat de breuke, door satan in het Paradijs geslagen, van toen af reeds om de wederkomst des Heeren op de wolken riep. Op een wereld met zoo misdadig verstoorde geestelijke orde kon Immanuel wel nederdalen, mensch worden, en den zoen ons brengen, maar na opgestaan te zijn, kon Hij niet, op die wereld blijvend, Zijn reddingswerk voortzetten. De Hemelvaart was noodzakelijk, en alleen in den hemel der heerlijkheid kon Hij als Koning heerschend, Zijn invloed tot diep in het menschelijk leven doen doordringen. En dit doordringen van Zijn invloed moest doorgaan, totdat het oogenblik van de rijpheid der geestelijke plant zou gekomen zijn, en dan moest Hij tusschenbeide treden, die vruchten plukken, en ze tot verheerlijking van Gods naam op den drempel van het heiligdom in de hemelen nederleggen. Val en wederkomst hangen daarom van zelf saam. Het is de val in het Paradijs, die de wederkomst des Heeren noodzakelijk maakte. Beide dragen een geheel ongewoon, exceptioneel karakter. Het is de laatste die den eersten te niet doet. Er ligt in de wederkomst des Heeren de eindelijke oplossing van een conflict, dat heel de historie der menschheid beheerscht. De *gewone* gang van het proces kon daarom nooit tot het door God gewilde einde leiden. Wie een rechte lijn inbuigt en op die inbuiging doorgaat, kan nooit het eindpunt van de rechte lijn bereiken. Om bij dat eindpunt uit te komen, moet de omgebogen lijn in het eind teruggebogen worden, en dit juist is het, wat de wederkomst van den Christus tot stand bracht.

Doch juist hiermee staan we dan ook voor een raadsel, dat afzonderlijke bespreking vordert; het raadsel namelijk, hoe 't te verstaan is, dat de dood een inbreuk op een van God gestelde orde was. Hoort men toch het bijna eenparig oordeel van de natuurkundigen en geneeskundigen, dan zeggen ze u als uit één mond, dat de dood volstrekt niet iets buitengewoons is; dat we in den dood in het minst geen verbreking van de gestelde orde hebben te zien; dat de dood veeleer het gansch gewone natuurverschijnsel is, dat alle organisch leven na zekere periode van werking doet stilstaan en ophouden. Men wil er in den kring van deze deskundigen zoo goed als niet van hooren, dat de dood niet in den natuurlijken aard der Schepping zou thuis hooren. Al wat organisch leven heeft, sterft immers. De plant, het dier, de mensch. Hoe wil men dan waar maken, dat de dood eerst als gevolg van de zonde zou zijn ingetreden; en dat er alzoo tusschen den dood en de zonde een onlosmakelijk verband bestaat, en dat buiten zonde de dood nooit zou gekend zijn? Toch is het opmerkelijk, dat in de laatste jaren met opzicht ook tot dit vraagstuk verschil van meening onder de geleerden aan de orde is gekomen. Met name Weissmann heeft in zijn werk, getiteld *Essays upon Heredity,* met klem en nadruk de stelling verdedigd, dat een eenmaal gewekt leven, zoo er maar geen storende oorzaken van buiten op inwerken, zich zelf gelijk blijft, niet in kracht afneemt, en aan geen sterven is blootgesteld. Carrington, die hier veel voor voelt, zegt er van: Deze uitstekende biologist Weissmann geeft als zijn meening te kennen, „dat oorspronkelijk alle levende stof onsterfelijkheid bezat (that all living matter once possessed potential immortality) en dat alleen het te sterk toenemen van het individueele leven den dood noodzakelijk heeft gemaakt, naardien de te sterke ontwikkeling van de individualiteit het bestaan van het ras met ondergang bedreigde." Ook al laten we nu dit motief van het opkomen van den dood voor het oogenblik ter zijde, zoo verdient toch de aandacht wat hij zegt van de *amoeba.* Zoo toch noemt men het eigen-leven-vertoonend, uit slechts één cel bestaande organische verschijnsel. Deze amoeba nu heeft de eigenschap, dat op zeker oogenblik dit uit één cel bestaande organisme zich in tweeën splitst, zoodat er niets te loor gaat, maar verdubbeling van het leven plaats heeft. De amoeba zwelt vanzelf op, en is deze zwelling van zijn wezen op een bepaald punt aangekomen, dan sterft ze niet en gaat niet onder, maar blijft voortleven, nu zelfs in tweevoudigen vorm. Elk van die twee bezit dan de kracht om evenzoo te doen, zoodat eerst de eerste cel er twee maakt, dan de twee vier, dan vier acht; een reeks die in het oneindige kan doorgaan. En wel is hiertegen aangevoerd,

dat er in dit zich splitsen en twee-worden dan toch een sterven is, omdat het oorspronkelijk individueele niet meer bestaat, maar hierop is door Weissmann geantwoord, dat van een sterven hierbij geen sprake kan zijn, daar er geen lijk is, en veeleer verdubbeling van leven.

Stond het nu zoo, zegt Carrington in zijn werk *Death, its causes and phenomena,* p. 8, met de eencellige wezens, zoodat deze geen oorzaak van dood in zich droegen, maar veeleer potentieele onsterfelijkheid bezaten, dan volgt hieruit, dat ook bij meer samengestelde wezens hetzelfde doorging. Wel geeft hij toe, dat later de dood tusschenbeide is gekomen, maar alleen uit bijkomstige oorzaken, zoodat toch de oorspronkelijke bewering blijft doorgaan, dat er in het oorspronkelijk geschapene als zoodanig geen kiem van dood gegeven was. Die kiem des doods kwam, ook volgens Weissmann, eerst op uit de wet van de natuurlijke voorkeur of natuurlijke keuze, die deelen, leden of organen overtollig maakte, en ze dan deed afsterven, zooals b.v. bij enkele dieren, die schuilen in onderaardsche grotten, waarin nooit licht doordringt, het gezichtsvermogen geheel verloren gaat, en ten slotte het oog voor goed gesloten blijft.

Natuurlijk heeft deze theorie van Weissmann met name bij Haeckel en zijn school bestrijding gevonden, maar toch blijft het opmerkelijk, dat, geheel afgescheiden van wat de Schrift ons onderwijst, en buiten elk verband met den val, op ernstige wijze de meening verdedigd is, dat er op zich zelf in de natuurlijke gegevens geen reden te vinden is, waarom een eenmaal opgekomen organisch leven niet steeds zijn bestaan zou voortzetten. Want wel wordt daarom het intreden van den dood niet ontkend, doch veeleer als albeheerschend feit aangenomen, altoos echter zoo, dat de oorzaak van het sterven niet in het wezen zelf wordt gezocht, maar van buiten af aan het organisme toekomt. Denkt men zich dat zulk een primitief organisch wezen geheel op zich zelf bleef, en geen storenden invloed van buiten onderging, zoo zou het in stand blijven, nu en steeds; en dat het dit niet doet en niet kan doen, wordt veroorzaakt door den samenhang en het verband, waarin het als vanzelf met anderen geraakt. Bleef het alleen, het zou niet sterven. In zichzelf draagt het geen doodskiem met zich. En dat het toch bezwijken moet, is alleen gevolg van zijn saambestaan met andere organismen en zijn onderworpen-zijn aan invloeden van buiten.

Teveel hechte men aan zulke beweringen van Weissmann en zijn school dan ook niet. Zijn theorie past hij toch zelf niet op den mensch toe, maar enkel op de eencellige, onnoembaar kleine wezentjes. Zijn beweren gaat alleen potentieel, d. i. in beginsel,

door. Feitelijk daarentegen wordt toch tenslotte ook voor hem alles door den dood bekropen. En nauwelijks zijn we uit de microbische wereld in de voor het bloote oog waarneembare wereld aangeland, of ook de verdedigers van deze opmerkelijke theorie geven toe, dat al wat organisch leven bezit, te zijner tijd sterft. Van beteekenis en gewicht is deze theorie dan ook alleen in zooverre, als er de stelling in op den voorgrond staat, dat de dood vanzelf geen noodzakelijk einde maakt aan alle opgekomen organisch leven. Dit laatste beweren verreweg de meeste natuurkundigen. Volgens hun zeggen is het heel natuurlijk, dat al wat organisch leven bezit, ook vanzelf sterft; dat er niets dat organisch leeft, denkbaar is, of 't bezit slechts een zekere mate van levenskracht, die spoedig uitgeput is, en na verbruik waarvan de dood vanzelf intreedt; en dat derhalve geheel de voorstelling, alsof de dood eerst als straf voor de zonde in de wereld ware gekomen, door geheel de natuurlijke wereld weersproken wordt. Op dit punt staat alzoo de normale natuurkundige lijnrecht tegen het getuigenis der Schrift over, en dit niet in een bijkomstig iets, maar op een punt dat geheel de Openbaring, geheel de heilstheorie en zoo ook geheel de leer der Voleinding beheerscht. En met het oog hierop nu verdient het zeer zeker onze opmerkzaamheid, dat er in later jaren een theorie opkwam en verdediging vond, die geheel buiten het theologisch probleem om, op louter natuurkundige gronden, een stelling bepleitte, die ons inwijdde in de voorstelling, dat op zichzelf het leven, dat organisch opkwam, mits door niets gestoord, niets aan zich had, en niets inhield, dat zijn gestadig voortbestaan zou afsnijden. Geheel dit denkbeeld nu is in lijnrechten strijd met de gewone voorstelling. Een ieder onder ons vindt het alleszins natuurlijk, dat een kind geboren wordt, groeit, opwast, en zich voltooit, maar dan ook van lieverlede weer afneemt, iets van zijn kracht inboet, allengs verzwakt, zich uitput, en in 't eind ineenzinkt en bezwijkt. Bij den een moge dit proces iets sneller doorgaan, en bij den ander iets langzamer voortschrijden, maar onverschillig of ge het organisch leven bij een Neger, bij een Mongool of bij een Europeaan waarneemt, het proces van zijn leven blijft eender. Er is eerst geboorte, groei en volwassen worden, maar dan ook onverbiddelijk afneming, daling in kracht en eindelijk sterven. Ja, niet alleen bij de menschen is dit het gewone proces, maar geheel hetzelfde nemen we waar bij de dieren, en evenzoo bij de planten. Er is hier verschil. Er zijn plantaardige organismen, die 't veel langer uithouden dan de mensch, en van den mensch kan gezegd, dat hij 't veelszins langer uithoudt dan de meeste dieren. Ook is er onder de menschen verschil; maar al deze uiteenloopende gegevens doen het feit niet te niet, dat we al wat

organisch bestaat zekere perioden zien doorloopen, en dat die perioden steeds uitloopen op vernietiging, ontbinding en algeheele verdwijning.

Nader gaan we hierop voorshands niet in. Er is herhaaldelijk op gewezen, dat er welbezien tweeërlei dood is: een sterven van het ik, en het sterven van het stoffelijk samenstel waar dat ik in huisde. Iets wat men ook bij dieren kan toelichten, door te wijzen op de hen, die ook nadat haar de kop was afgesneden, nog eenigen tijd bleef voortloopen. Een onderscheiding die natuurlijk, zoo we op den mensch komen, nog veel dieperen zin heeft. Thans bepalen we ons tot dit ééne, dat, naar de gewone voorstelling, elk organisch wezen vanzelf eerst jong, dan oud is, en ongemerkt ten slotte wegsterft. Ook al treft iemand geen enkel ongeluk van buiten, al gebruikt hij niets dat hem schaadt, al neemt hij geen enkele smetstof in zich op, en al weet hij tot het einde toe het juiste evenwicht in zijn bestaan te bewaren, oud wordt hij toch, en trad eenmaal het oud-worden in, dan volgt de dood onverbiddelijk. We zien het niet anders, we kennen het niet anders, en we kunnen het ons niet anders denken. Zelfs is er geen plaats in onze gedachtenwereld voor de voorstelling, dat alle planten, alle dieren, en alle menschen, die er eenmaal waren, steeds zouden blijven leven. Althans de omstandigheid, dat uit de bestaande planten, de voorhanden dieren, en de aanwezige menschen, gedurig nieuwe planten, nieuwe dieren, en andere menschen voortkomen, zou na een verloop van duizend jaren voor onze verbeelding zulk een heel de wereld bedekkend woud, zulk een alle wegen bezettend dierenheir, en zulk een onafzienbaren kring van menschen doen optreden, dat er aan verzorging en voeding niet meer te denken viel, en het organisch leven tenslotte zichzelf verteren zou. Rust vindt onze gedachte daarom alleen in de gewone voorstelling, dat het verouderen, oud worden en sterven een noodzakelijk verschijnsel in de natuur is, dat met den aard van het natuurlijk leven vanzelf saamhangt, en waaraan niets en niemand kan ontkomen. Doch dan dient men ook zich er rekenschap van te geven, dat deze voorstelling in onverzoenlijken strijd is met wat de Schrift ons betuigt omtrent de oorzaak van het sterven, die niet in Gods bestel, maar in de zonde en in den afval zou zijn te zoeken. De bedreiging: Ten dage als ge daarvan eet, zult ge den dood sterven! houdt vanzelf in, dat, werd die bedreiging niet uitgevoerd, er geen dood zou gekomen zijn. Slechts blijft dan de vraag over, of dit alleen van den mensch zou gegolden hebben, dan wel of het van toepassing zou zijn geweest op alle organisch leven, zoodat ook in de planten- en de dierenwereld geen sterven zou gevolgd zijn. Wie nu tegenover dit getuigenis der Schrift het daartegenover liggende standpunt inneemt,

dat in elk geval de dood zou gevolgd zijn, moet natuurlijk het feit van het sterven uit normale gegevens weten te verklaren, en duidelijk maken waarom de eenmaal opgekomen levenskracht vanzelf af moet nemen. Men heeft dit dan met een klok vergeleken, waarvan de veren en raderen na verloop van tijd iets van hun gaafheid en kracht verliezen, zoo zelfs, dat, denkt men zich een klok, die vanzelf zich opwond, toch na jaren en jaren de veren en raderen hun werking zouden weigeren en de klok zou komen stil te staan. Maar al is dit beeld zeer toepasselijk, toch verplaatst het feitelijk het vraagstuk slechts. Dan toch duikt de nieuwe vraag op, waarom de aderen, zenuwen, pezen en spieren in het menschelijk lichaam slijten, waar ze toch door gestadigen toevoer van voedsel in volle kracht kunnen blijven. Metterdaad staan we hier dan ook voor een probleem, daarom zoo gewichtig, omdat het ons aller lot beheerscht, en niet minder van het uiterste belang, omdat geheel de Openbaring ten opzichte van dit probleem een standpunt inneemt, dat van *onze* waarneming en voorstelling ten eenenmale afwijkt. De Schrift onderstelt steeds, dat er zonder val in zonde geen dood zou gekomen zijn. Ze gaat dus uit van de stelling, dat ons organisch wezen de gegevens in zich bezit om zichzelf onverzwakt te handhaven, en spreekt nu niet alleen van wederopstanding uit den dood, maar ook van een Schepping die geen dood in zich sloot, en in vollen zin op *onsterfelijkheid* was aangelegd. Niet alleen op onsterfelijkheid van de ziel, maar ook op onsterfelijkheid van het lichaam. En het is in verband hiermee, dat Weissmanns theorie, die we boven aangaven, op zoo onverwachte wijze een standpunt inneemt, dat in beginsel, d.i. potentieel, met het standpunt der Schrift accoord gaat.

VII. De gevolgen van den val.

> Daarom, gelijk door éénen mensch de zonde in de wereld ingekomen is, en door de zonde de dood; en alzoo de dood tot alle menschen doorgegaan is, in welken allen gezondigd hebben. ROMEINEN 5 : 12.

DE vraag, of de dood er eerst door de zonde gekomen is, zoodat er, ware de mensch niet in zonde gevallen, van sterven, hoe dan ook, nooit sprake zou geweest zijn, grijpt zoo diep in het groote geheel van onze Belijdenis in, dat het niet

aangaat zich, wat dit punt betreft, met een algemeene verklaring tevreden te stellen. Men moge zoo in een algemeene dogmatiek te werk gaan, die van zelf niet toelaat, voor elk ondergeschikt punt tot in de kleinste bijzonderheden af te dalen, maar zoo mag men er zich niet van afmaken, indien men een leerstuk als dat van de Voleinding in het bijzonder te berde brengt. Ging toch door, wat op het terrein van de natuurlijke wetenschappen grif door bijna alle deskundigen beleden wordt, dat de dood en de ondergang van het uitgekomen leven, om voor nieuw verjongd leven plaats te maken, de oorspronkelijke orde der natuur voor alle organische creaturen is, dan, 't behoeft wel geen nader betoog, ligt geheel ons dogmatisch samenstel omver geworpen, en ontstaat er een onoplosbare strijd en tegenstelling tusschen hetgeen de natuur ons predikt, en de Belijdenis van onze Christelijke Kerk ons op de lippen legt. Het past ons daarom, dit punt van naderbij te bezien, en er ons helder rekenschap van te geven, wat de voorstelling van de Heilige Schrift ten deze beteekent. Hierbij nu doen zich meerdere vragen voor, die elk afzonderlijke bespreking vorderen. Zoo al aanstonds de hoogst natuurlijke vraag: Zou, buiten zonde, een nu doodelijk ongeval, welk dan ook, geen doodelijk treffen voor hem wien het overviel, met zich hebben gebracht? Allerlei gevallen komen hierbij voor onzen geest. Ook al ware geen val in zonde voorgekomen, zoo ware het toch zeer goed denkbaar, dat iemand, om zijn boomvruchten in te zamelen, hoog in de takken van een boom was geklommen, in die takken een mistred had gedaan, uit den boom op den grond was neergeslagen en in dien val zijn nek had gebroken. Zou er buiten zonde niet even goed brand in het nachtelijk uur kunnen zijn uitgebroken, en oorzaak zijn geworden, dat iemand, in zijn slaap overvallen, in de vlammen ware gestikt? Ook al had er geen val plaats gegrepen, zoo zou toch wel de zee bevaren zijn, en ware het hier niet zeer wel denkbaar, dat schipbreuk iemand het leven had gekost? Zoo zouden de vragen te vermenigvuldigen zijn, alle hierop neerkomende, dat ook in een leven buiten zonde toch allerlei ongelukken, allerlei ongevallen hadden kunnen plaats grijpen, en dat zoo toch allerlei sterfgeval denkbaar zou zijn geweest. En toch ware dit niet met de voorstelling der Heilige Schrift overeen te brengen. Staat toch eenmaal vast, dat de afsnijding van het leven nooit anders dan gevolg van de zonde kan zijn, dan zou in een geheel onzondige wereld nooit en nimmer iemand gedood kunnen zijn.

We spreken nu niet van geweld door den eenen mensch tegen den anderen gepleegd. Afwezigheid van zonde sloot dit dan uit. Zelfs behoeft het geval niet ter sprake te komen, dat iemand door onvoorzichtigheid zijn naaste zou gedood hebben. Zeer goed toch

is de stelling verdedigbaar, dat buiten zonde niet alleen geen geweld door den man jegens zijn naaste zou gepleegd zijn, maar dat ook de onvoorzichtigheid die men thans zoo vaak uit eigen leven kent, ons niet zou zijn overkomen. We vereenzelvigen daarom onvoorzichtigheid en boos opzet niet. Het onderscheid tusschen overvallen te worden omdat u iemand haat, en manslag uit onvoorzichtigheid staat in de Wet van Mozes te duidelijk aangegeven, dan dat we het op zij kunnen schuiven; maar dit neemt toch niet weg, dat onoplettendheid, onnadenkendheid, onvoorzichtigheid altoos iets is, waartegen we op onze hoede moeten zijn, en waarover we vaak, zoo er kwade gevolgen uit voortkomen, leed dragen en schuld gevoelen. Op zichzelf is dus zeer wel aan te nemen, dat in geheel zondeloozen toestand zulk een onvoorzichtigheid niet zou kunnen plaats grijpen. En hierom dient er dan ook in dit verband op gelet, dat bij zondeloozen toestand o, zoo velerlei, dat nu den dood ten gevolge heeft, niet zou zijn voorgekomen. Men heeft wel gevraagd, of, buiten zonde, het wild gedierte iemand niet van het leven had kunnen berooven, maar ook dit kan in zulk een zin worden beantwoord, dat de verscheurende aard van het wild gedierte oorspronkelijk niet aanwezig was; gelijk we dan ook zien, dat in het Paradijs al dat gedierte tot Adam geleid werd. Onverschillig nu, of de verscheurende aard in dat gedierte ontbrak, oftewel dat de mensch een biologeerende macht bezat, om het wilde dier in te toomen, is het zeer wel denkbaar, dat van dat gedierte geen bedreiging des doods naar den mensch uitging. Evenzoo zou men kunnen oordeelen over 't sterven door vergiftiging. Gelijk thans de natuur zich aan ons voordoet, is er gif van allerlei aard in vaste stoffen, in plantaardige stoffen, in insecten, in dol geworden gedierte, en zooveel meer, en ook hierdoor wordt veelvuldig de dood veroorzaakt, niet alleen waar de mensch opzettelijk zich aan dit gif blootstelt, maar ook waar hij, zonder het te willen, of tegen zijn zin en bedoelen, met al zulk gif in aanraking komt. Doch ook deze opmerking zou niet afdoende zijn, daar het zich denken laat, dat de vloek die op de zonde gevolgd is, al zulk gif eerst ontstaan deed, of althans het voor den mensch gevaarlijk maakte. Hetzelfde geldt van ziekte en eenigszins ernstig het leven bedreigende krankheid. Men kan toch zeer wel aannemen, dat bij zondeloozen toestand de gezondheid zoo sterk zou geweest zijn, dat geen krankheid den mensch ware overkomen.

Maar al zondert men al deze gevallen uit, toch blijft nog altoos de vraag over, of ook afgezien van dit alles, puur en louter ongeval niet ook bij zondeloozen toestand den mensch kon overkomen zijn, en of ongelukken van dien aard niet hetzelfde gevolg konden gehad hebben als thans, zoodat de mensch er het leven bij inschoot.

Het hieruit oprijzend bezwaar moet men wel onder de oogen zien. Natuurlijk geven we toe, dat de dood als gevolg van de zonde, voor den mensch niet alleen zijn existentie op aarde afsnijdt, maar ook geestelijke gevolgen heeft, en het spreekt vanzelf, dat in een staat buiten zonde deze gevolgen zouden uitblijven ook al werd een menschenleven afgesneden. Maar toch zijn we hiermede niet uit de moeilijkheid. In de Schrift toch wordt het verband, dat den dood aan de zonde als zijn oorzaak verbindt, absoluut gesteld. Er wordt ons niet geleerd, dat de zonde alleen oorzaak is van wat den mensch na zijn sterven in de Sjeöl kan wachten, maar er wordt in den meest stelligen zin gezegd, dat de dood door de zonde is opgekomen; wat geen andere uitlegging toelaat, dan dat er buiten zonde van geen dood sprake zou zijn geweest. Al wordt dus toegegeven dat er tusschen velerlei soort van dood onderscheid kan worden gemaakt, de afsnijding van het leven als kenmerk van den dood blijft toch aan deze alle gemeen, en of dan het sterven, d. i. het verlies van het leven, veroorzaakt is door ouderdom, door gewelddaad, door vergiftiging, door ziekte of door *een puur ongeval,* maakt principieel geen verschil. Sterven is sterven, en zoo er buiten zonde geen sterven zijn zou, moet er aan vast gehouden, dat bij zondeloozen toestand ook wat wij een ongeluk of een ongeval noemen, den dood niet ten gevolge kon gehad hebben. Voor ons nu is het uiterst moeilijk, ons hiervan een eenigszins duidelijke voorstelling te maken. Wij kennen proefondervindelijk slechts één soort leven, en het is ons bijna niet mogelijk, ons een geheel daarvan verschillend menschelijk bestaan voor te stellen. Toch mogen we voor deze moeilijkheid niet terugdeinzen. Wat we belijden, moeten we in zijn volle consequentie belijden, ook al kunnen we slechts onderstellenderwijs er ons een verklaring van geven. Dit nu komt er op neer, dat we in een van de drie volgende voorstellingen ons een uitweg hebben te zoeken. We moeten òf aannemen, dat er geen ongevallen konden voorkomen, die een doodelijk gevolg hebben konden, òftewel we moeten vaststellen, dat onze organische gesteldheid buiten zonde zoodanig zou geweest zijn, dat 't water ons niet verdrinken of het vuur ons niet verbranden kon, òf eindelijk, het zou buiten zonde een zoodanige toestand moeten geweest zijn, dat we steeds tijdig aan een ons dreigend ongeval konden ontkomen. Hetzij het voorkomen van het ongeval, hetzij het schaden van 't ongeval, hetzij het ons niet genoegzaam dekken voor het ongeval, zouden te rekenen zijn onder de vele wijzigingen van onze levensexistentie, die we geestelijk saamvatten onder den naam van *den vloek.* Dit stuk van den *vloek* is in onze Belijdenis, in de verklaring van onze Belijdenis, en in de dogmatiek dan ook op verre na niet

genoegzaam uitgewerkt. Feitelijk heeft men gemeend, genoeg gedaan te hebben, zoo men de absentie van den dood bij absentie van zonde, als eene ons geopenbaarde waarheid geconstateerd had, en wat hieruit voortvloeide, is daarom niet nader uiteengezet. Men heeft daarom wel er op gewezen, dat de vloek oorzaak werd van de schending van het Paradijs en het opkomen van doornen en distelen, maar van de geheel andere levensexistentie die door den vloek veroorzaakt en op alle manier teweeggebracht is, heeft men zich geen genoegzaam helder denkbeeld gevormd.

En toch, daarop komt het aan. Om zich met eenige klaarheid een menschelijke levensexistentie, waarin de afsnijding van het leven onmogelijk was, voor te stellen, moet de uitwerking van den vloek veel breeder en veel verder reikend genomen worden, dan in den zin alsof ze alleen op de gesteldheid van den bodem, enz. zou slaan. De gevolgen en uitwerkingen van den vloek moeten dan als reëel worden aangenomen voor bodem en atmosfeer, voor de drie rijken der natuur, en zoo ook voor den mensch in geheel zijn bevinding en optreden. En dan is het niet moeilijk, zich een menschelijk leven te denken, waaruit alle stoornis wegviel. Op allerlei wijs toch heeft onze verbeelding aan de hand van de Schrift zich een voorstelling weten te vormen van wat 't menschelijk leven onder den nieuwen hemel en op de nieuwe aarde zijn zal, en in dit toekomstig leven schakelde ook onze verbeelding geen enkel ongeval, geen enkel misdrijf, geen enkele gewelddaad, geen enkele krachtsvermindering in. Het kind dat bij 't hol van een adder speelt, het lam dat met den wolf nederligt, waren de beelden, die de Schrift zelf ons aangaf, om ons in zulk een volkomen wereld in te denken. Gaat men nu terug op de Schepping, stelt men zich voor wat toen het Paradijs en de mensch in dat Paradijs geweest is, en nemen we aan dat buiten zonde van geen verdrijving uit dat Paradijs sprake zou geweest zijn, en dat in dat Paradijs den mensch een levensexistentie was gegeven zonder moeite, zonder gevaar, in stil geluk en steeds voortgaande vreugde, dan blijft er slechts één verschil over tusschen den Paradijstoestand en wat ons op de nieuwe aarde en in den nieuwen hemel wacht, t. w. een verschil in graad van ontwikkeling. De heerlijkheid die ons hierna wacht, zou altoos de heerlijkheid van het Paradijs verre te boven zijn gegaan. Het zal eens op de nieuwe aarde een heerlijkheid zijn, zooals ze in geen menschenhart is opgeklommen, en zooals geen oog ze gezien en geen oor ze gehoord heeft. Doch dit is en blijft een verschil in graad. Het verheerlijkt lichaam, dat ons hiernamaals wacht, en dat gelijk zal zijn aan het verheerlijkte lichaam van den Christus, zal de heerlijkheid van het menschelijk lichaam in het

Paradijs zeer verre overtreffen, maar niet in beginsel, niet in aanleg, en uitsluitend in graad van volkomenheid. Stelt ge u dus principieel voor, dat zonde en dood en vloek niet waren ingekomen, zoo zou de mensch zonder sterven wel tot hooger glorie zijn opgeklommen, maar de soort van zijn existentie zou geheel dezelfde zijn gebleven, en ook in het Paradijs zou noch ramp, noch leed, noch ongeval hem genaakt hebben. Zoo nu verstaan, behoeven we niets op de stelling der Schrift te laten afdingen, dat er buiten de zonde geen dood op aarde voor ons zou bestaan hebben.

Een tweede, geheel ander vraagstuk, dat hiermee samenhangt, maar toch een geheel andere moeilijkheid met zich brengt, is de vraag, of de dood, die dan buiten zonde den mensch niet overvallen kon, oorspronkelijk ook in de overige natuur uitbleef. Behalve met de wereld der menschenkinderen, komt bij de vraag naar den dood ook het dierenrijk en zelfs ook het plantenrijk in aanmerking. Hoe hebben we het ons nu voor te stellen? Zou, ware de dood van den mensch uitgebleven, de dood ook de dierenwereld niet hebben aangetast, en zou de dood ook in de plantenwereld zijn verwoesting en vernieling niet hebben aangericht? Tot vaste en zekere oplossing brengen kunnen we deze beide vragen niet, omdat er ons niets positiefs over geopenbaard is, maar onder de oogen gezien moet toch ook dit dubbele vraagstuk worden. Vanzelf ligt er iets aantrekkelijks in de gedachte, dat zich een wereld denken laat, waarin de pracht van het woud en de bloemenweelde door geen storende hand werd aangetast, en waarin evenzoo van het dooden en sterven van het dier geen sprake zou zijn. Merk er nu op, dat beide vragen met de gesteldheid van ons menschelijk leven tot op zekere hoogte samenhangen. Gelijk thans het leven zich aan ons voordoet, is het hout onmisbaar, en hout spreekt van 't vellen van het geboomte in het woud. Het hout was, toen er nog geen steenkool was, voor ons noodig om vuur te stoken in onze woningen en allerlei gereedschap te verkrijgen. Onze menschelijke existentie is alzoo een gestadige bedreiging voor de plantenwereld. De mensch tast de plantenwereld op geweldige wijze aan. We sparen de planten niet, maar snijden haar leven af, zoo dikwijls 't ons lust, of kappen de heerlijkste cederen ter versiering van onze woningen. Vraagt men nu of dit ook in 't Paradijs alzoo was bestemd, d. i. in een zondelooze menschenwereld evenzoo noodzakelijk zou geweest zijn, dan kan het antwoord moeilijk anders dan ontkennend luiden. In het Paradijs was de natuur zelve al wat de mensch ter woning ontving, en hout om 't vuur te voeden was bij de heerlijke temperatuur, en bij een voedsel, dat enkel uit boomvruchten bestond, niet noodig.

In Californië bevinden zich nu nog geheele kolonies van wat men noemt *Fruitarians*, d. w. z. van menschen, die niets eten dan rauwe boomvruchten, zoo geplukt en ongekookt gegeten. Professor Jaffa, die deze kolonies bezocht en bestudeerde, gaf er een verslag van in zijn werk: *Investigations among Fruitarians,* opgenomen in het Verslag van het Departement van Landbouw van de Vereenigde Staten, zie Carrington p. 156. Ziekte komt in deze kolonies zoo goed als niet voor. Allen die er toe behooren, zijn zonder uitzondering zeldzaam gezond en sterk, en als regel vond Jaffa, dat ze veelal zeer oud werden. Nu blijkt uit het Paradijsverhaal zeer duidelijk, dat de mensch er op was aangewezen, niet om de aarde te bebouwen, en door daarop volgende plantvernieling gelijk 't bij ons oogsten op den akker toegaat, het noodige voedsel te vinden, maar dat er ten eerste van het eten van dieren geen sprake was, en ten andere, dat enkel boomvrucht in 's menschen behoefte voorzag. Zoo zelfs, dat we ook op de nieuwe aarde alleen hooren van boomen, die twaalf vruchten per jaar dragen. De noodzakelijkheid om planten van 't leven te berooven, gelijk die nu bestaat, bestond dus aanvankelijk niet, noch wat 't bouwen van woningen, noch wat 't branden van vuur, noch wat 't kweeken van voedsel betrof, en op zichzelf zou zich dus zeer wel een toestand van de plantenwereld hebben laten denken, die, wat ons aangaat 't voortbestaan van wat eenmaal 't leven ontving, had toegelaten. De heel andere vraag, of de plant, na zekeren tijd geleefd te hebben, niet vanzelf zou gestorven zijn, laten we hier rusten, omdat ze op één lijn ligt met de vraag, of wij menschen enkel van ouderdom moeten sterven, zoodat de eenige ernstige bedenking die opkomt, deze is, dat het gewas eenmaal opgegroeid, zich tot in het eindelooze vermenigvuldigt, en dat, zoo tegen deze vermenigvuldiging geen versterving overstond, na niet zoo lange periode elk soort gewas tegen andere soorten den strijd op leven en dood zou aanbinden, en dat het sterke gewas het zwakke tòch verdringen en vernietigen zou. Nu kan men hier wel tegenover stellen, dat deze ontzaglijke vermenigvuldiging van het gewas ook kon getemperd zijn, en ten slotte geheel kon zijn uitgebleven, gelijk het ook niet wel denkbaar is, dat ze op de nieuwe aarde gelijk thans door zal gaan, doch hier verliezen we ons in beschouwingen, die alle vasten grond missen, en daarom niet verder zijn voort te zetten. We bepalen ons daarom er toe, aan te toonen, dat het gebruik dat de mensch van de plantenwereld maakt, zich in het Paradijs tot het plukken van de gereede vrucht bepaalde, zoodat in den mensch geen oorzaak lag, die het versterven of teniet doen van het leven in de plant onherroepelijk eischte. Dit geeft ons

recht om het versterven in de plantenwereld geheel af te scheiden van den dood in het menschelijk geslacht. Ook al stond het vast, dat krachtens de Schepping het plantenrijk op gestadige versterking ware aangelegd, hieruit zou nog geenszins volgen, dat ook het menschelijk geslacht aan gestadigen ondergang door den dood onderworpen was. We laten daarom het plantenrijk hier verder rusten, en doen dit te eer, omdat het verdorren en versterven van de plant op ons niet dan in zeer verwijderden zin den indruk maakt van aan het versterven van den mensch verwant te zijn. Er is wel verwantschap, maar ze spreekt ons zoo niet toe.

Veel sterker daarentegen is dit het geval met de dierenwereld, waarin de macht van den dood zich op zoo ontzettende wijze openbaart. Nu scheelt het zeker veel, of we rekenen met het éene of met het andere dier; maar op welke diersoort men ook de aandacht vestigt, steeds bevindt men dat de dood er een wreede heerschappij op uitoefent, en dat bij onderscheidene diersoorten zelfs ons menschelijk gevoel door dit lijden wordt aangegrepen. Te onderscheiden valt hier natuurlijk tusschen het vanzelf sterven van het dier door ouderdom, het dooden van het dier ten behoeve van den mensch, en het onderling elkander dooden van dieren ten eigen bate of ter afwering van eigen gevaar. De dood is, veelmeer dan in het plantenrijk, in de dierenwereld een gecompliceerd verschijnsel. Het onderling elkaar verslinden in de wateren is een algemeen verschijnsel, dat volstrekt normaal schijnt. Ook in de insectenwereld nemen we hetzelfde waar. De vogelenwereld weet van gelijke wreedheid te verhalen. Onder de landdieren is het niet anders. En de mensch handelt even gelijk. Bij dier en mensch toch spreekt altoos tweeërlei motief. Het dier wordt door het dier of door den mensch gedood, om gevaar af te wenden, of om er profijt van te trekken, meest tot voedsel, maar ook met sociaal doel voor kleeding, wapentuig of sieraad. Nu weten we zeer weinig van de dierenwereld af; en niet dan op zeer gebrekkige wijze kunnen we ons rekenschap geven, van wat in de dieren omgaat. Bij het paard, bij een hond en bij onze stal- en huisdieren gaat dit iets beter. Soms zelfs ontvangt men den indruk, alsof er aan het menschelijk gevoel verwante gewaarwording in hen opkomt. Meer dan één onderzoeker heeft zelfs pogen vast te stellen, dat het innerlijke bestaan van sommige dieren, en hun wijze van saamleven, zeer na aan ons menschelijk leven verwant is; maar toch blijft hun wereld, hun leven, en vooral hun zielsbestaan ons vreemd, zóó vreemd, dat het ons zelf min of meer afstootend aandoet, zoo dikwijls bij een dier van *een ziel* gesproken wordt.

Toch weet wie aan de Schrift vasthoudt, dat de Schrift zeer

stellig en zeer duidelijk ook aan het dier een ziel toekent. Zelfs van de visschen heet het in Gen. 1 : 21: „God schiep de groote walvisschen en *alle wriemelende ziel*, welke de wateren overvloediglijk voortbrachten naar hun aard". Ook in vs 24 heet het van het landgedierte: „De aarde brenge voort *levende zielen*, vee en kruipend en wild gedierte der aarde naar zijn aard". En mocht men tegenwerpen, dat hier de dieren zelf „zielen" genoemd worden, maar dat er niet staat dat de dieren een ziel hebben, lees dan in vs 30 van hetzelfde hoofdstuk in Genesis, hoe God daar zegt: „aan al het gedierte, *waarin een levende ziel is*, heb Ik het groene kruid tot spijze gegeven". Of wilt ge nog sterker, zie dan hoe in Gen. 9 : 9 en 10 gezegd wordt: „Ik richt mijn verbond op met u en met uw zaad na u, en met alle levende ziel die met u is, van het gevogelte, van het vee, en van alle gedierte der aarde met u". Zelfs staat er van den regenboog: „Dit is het teeken des Verbonds, dat Ik geef tusschen Mij en tusschen *alle levende ziel* die met u is, tot eeuwige geslachten". Veilig kan men dan ook zeggen, dat de Schrift het dier hooger stelt, dan het groote publiek het gemeenlijk doet, al mag evenmin verheeld, dat enkele dierenvrienden, en vooral dierenvriendinnen, het bijna dwepen met de dieren al te zeer op de spits drijven.

Doch uit welk oogpunt ook bezien, vast staat, dat we bij het dier veel meer dan bij de plant gewaarworden wat de dood voor het dier is. Ook bij de plantenwereld mogen we van „dood hout" spreken, maar zelfs in het omkappen en omvallen van een zwaren boom zien we geen sterven, al staat het met 't slachten van een dier, wat het levensbeginsel betreft, ongetwijfeld op één lijn. Bij het dier van hoogere formatie vooral spreekt niet zelden het ter dood brengen, en zelfs het door ziekte sterven, ons schier op gelijke wijze toe, als bij den mensch. We zien bij slachting het bloed vloeien, en bij sterven de ademhaling minderen en het oog zich sluiten. Er is in het sterven van sommige dieren een kreunen, dat soms aan het kreunen van den stervenden mensch doet denken. En al is het nu, dat dit alleen bij de hooger georganiseerde dieren voorkomt, toch voelt ieder dat het wreede spel, dat de spin met het in zijn web gevangen vliegje drijft, niet minder wreed is. Wel mag men aannemen, dat er verschil in graad bestaat tusschen het gewaarwordingsgevoel van een visch en van een lam, maar lijden is er toch bij het gedoodworden in geheel de dierenwereld, en althans zekere overeenkomst tusschen den dood in dit beneden ons staande dierenrijk en in onze eigen menschenwereld kan daarom niet worden ontkend. Een verwantschap, die in niet geringe mate zelfs door de offerande van het dier in 's menschen plaats

versterkt wordt. Zelfs mag gezegd, dat in de bedeeling van het Oude Testament deze slachting van het dier, waar de mensch zelf des doods waardig was, een nog sterker beteekenis gekregen heeft dan in eenigen anderen eeredienst. Iets wat te meer in het oog springt, omdat ook bij het optreden van den Christus, als bestemd om voor ons in den dood te gaan, de beeldspraak van het Lam, dat geslacht zal worden, herhaaldelijk op hem wordt toegepast. Vanzelf bracht dit, in verband met wat we zelf van het dier in de natuur waarnemen, in breeden kring zekere sympathie voor het stervende dier teweeg, zoodat we den dood, het sterven, het geslacht worden van het dier zoo moeilijk geheel van 's menschen dood kunnen losmaken. Het zou ons dan ook toelachen zoo we wisten, dat dit gestadig en vreeselijk lijden des doods voor het dier niet door God in Zijn Scheppingsordinantie was ingezet, maar eerst in een latere gebeurtenis, die tegen Gods wil plaats greep, zijn oorsprong vond. Schooner is dat verlangen nooit uitgedrukt dan in wat de apostel in Rom. 8 : 19—21 schreef. Die hoop van alle kinderen Gods, dat ook het schepsel, en hiermee is hier vóór alles de dierenwereld bedoeld, „zal vrijgemaakt worden van de dienstbaarheid des verderfs", drukt zoo juist uit dat de verwoesting, die de dood in de dierenwereld aanricht, niet uit Gods Scheppingsordinantie zijn kan.

VIII. De dood niet natuurlijk.

En gelijk het den menschen gezet is eenmaal te sterven, en daarna het oordeel. HEBREËN 9 : 27.

OP hetgeen de apostel Paulus, uiteraard ook met oog op de dierenwereld, van het „zuchten van het schepsel" zegt, moet intusschen nader worden ingegaan. Geheel de uiterst gewichtige zinsnede uit Rom. 8 : 19—22 moge men zich daarbij helder en klaar voor den geest stellen. De apostel begint met den glans der toekomstige *heerlijkheid*, die Gods kinderen wacht, daardoor zoo hoog te doen schitteren, dat hij *het lijden* van deze tegenwoordige bedeeling er tegenover stelt. Niet van de *zaligheid* wordt alzoo gehandeld, maar van de *heerlijkheid*, d.i. niet van den staat der ziel en van het geestelijk wezen des menschen maar van de schittering die zijn uitwendig bestaan zal erlangen, zoowel door zijn voortreffelijk *lichaam* dat aan Christus' verheerlijkt lichaam

gelijk zal zijn, als door de overschoone *wereld*, waarin hij verkeeren zal. De zaligheid ziet op ons inwendig, de heerlijkheid op ons *uitwendig* bestaan, en het is op 't laatste dat de apostel nu al de aandacht saamtrekt. Ten einde nu wel te doen uitkomen, hoe geheel anders 's menschen uitwendige staat in dat toekomstrijk der heerlijkheid, dan nu onder het lijden op deze aarde zal zijn, spreekt hij zeer scherp uit, dat geheel de Schepping, te midden waarvan de zondige mensch zich hier bevindt, in een toestand van *ijdelheid* verkeert. Zoo toch staat er in vs 20: „Het schepsel (dat is al wat zich in heel de Schepping bevindt en te midden waarvan de mensch verkeert) *is der ijdelheid onderworpen"*. Hiertegen nu woelt heel de Schepping in. Met name in de dierenwereld. In heel de Schepping en met name onder de dieren werkt een voor ons onwaarneembare macht, die toont dat er aan heel de Schepping iets ontbreekt; dat ze door een haar tegenstaande macht gedrukt wordt; en dat ze, als ware het, steeds de poging hernieuwt, zij 't al zonder er in te slagen, om dezen bangen druk van zich af te wenden, en na wegneming van dien druk, hooger op te bloeien. „Het schepsel, d. i. heel de Schepping buiten den mensch, verwacht met opgestoken hoofde de openbaring van de glorie van Gods kinderen". Niet natuurlijk, alsof plant en dier hier kennis van zouden hebben, maar ze hijgen onbewust naar die verbetering in hun toestand die eerst dan komen kan en zal, als Gods kinderen in de heerlijkheid ingaan.

Op zeldzaam aangrijpende wijze doet de apostel ons het gevoelen, hoe heel de Schepping met den mensch als middelpunt één machtig in al zijn deelen saamhangend organisme vormt. Heel de Schepping is hem één lichaam, waarvan de mensch het hoofd is. En gelijk nu in ons lichaam vele van onze leden er onder lijden, en gedrukt worden, zoo er in het hoofd zware pijnen opkomen, en daarentegen diezelfde leden weer vlot en vlug zich bewegen, als de zware pijnen in het hoofd door een gevoel van welstand vervangen zijn, zoo ook, zegt de apostel ons, gaat het in de Schepping toe. Nu is alles in de Schepping gedrukt en benauwd. En dit moet zoo blijven en kan niet beteren, zoolang de mensch in zijn staat van vernedering verkeert; maar is eenmaal de mensch tot heerlijkheid gekomen, dan zal dit zijn invloed op heel de Schepping oefenen, en zal alle schepsel, ook plant en dier, als we zoo mogen zeggen, opfrisschen en tot rijker staat opbloeien. En nu kan men wel zeggen, dat plant en dier hier toch niets van afweten, en dus niet zuchten kunnen, en geen hoop kunnen koesteren en geen verwachting, maar toch is dit slechts ten deele waar. Als door de ontreddering van ons hoofd vele andere leden gedrukt zijn, dan is er wel waarlijk in de leden van ons lichaam zeker trekken en

zoeken om van dien druk ontheven te worden, en er is volstrekt geen reden, waarom men dit, bij wijze van vergelijking, geen „hope" en „verwachting" zou kunnen noemen. Zoo is het dan ook te verstaan als de apostel zegt, dat „het gansche schepsel te zamen zucht en te zamen in barensnood is, op hoop dat 't ook zelf vrijgemaakt zal worden van de dienstbaarheid der verderfenis tot de vrijheid en de heerlijkheid der kinderen Gods". En zoo moet 't dan ook opgevat, als de apostel er bijvoegt, dat het schepsel in dien jammerlijken toestand volhardt „*niet vrijwillig*, maar om diens wil die het der ijdelheid onderworpen heeft". Natuurlijk gaat hierbij de gewone onderscheiding tusschen wat leeft en niet leeft, niet door. Naar die gewone onderscheiding toch leeft in de Schepping alleen de plant, het dier en de mensch, terwijl in den bodem, in de wateren, in de wolken enz. het leven ontbreekt, wijl hier wel krachten werken, maar krachten die het organisch karakter ten eenenmale missen. Op dit onderscheid echter gaat de apostel in dezen beroemden pericoop niet in. *Heel* de Schepping stelt hij zich hier voor als één levend geheel, en als de wolken zich somber saamtrekken, of de golven der zee in grauwe massa komen aanstormen, of het land braak en verwoest ligt, dan is hem dit alles uitdrukking van één machtig lijden, dat over heel de Schepping is uitgestort.

Zoo kan het niet naar Gods oorspronkelijk bestel geweest zijn. Ook in die rijke Schepping moet oorspronkelijk alles glans en majesteit hebben vertoond. Er moet *daarna* een oorzaak zijn ingetreden, die wat glansde dof heeft gemaakt en wat tintelde van wegsleepend schoon, omzette in wat nu afstoot. En juist daaruit leidt hij af, dat er in heel die Schepping een profetie ligt, dat het oorspronkelijk schoon eens weer terug zal keeren, en dit zegt hij, zal vanzelf komen, als voor de kinderen Gods de eeuwige heerlijkheid ingaat.

Nu waarschuwt Calvijn ons zeer zeker terecht, om in den rijkdom van deze toezegging niet te diep in te dringen, daar we ons dan zoo licht vergapen aan ijdelen schijn. Toch staan we hier voor een vermelding, waar we evenmin over heen mogen loopen. Spreekt de apostel eenmaal stellig uit, dat de geheele wereld, voor zooveel ze als Schepping buiten den mensch bestaat, uit haar nu ingenomen toestand eens weer tot hoogere glorie zal worden opgeheven, dan spreekt 't vanzelf, dat dit dan allereerst zint en doelt op heel het *organisch* leven der Schepping. Niet alleen op bergen en heuvelen, op zon en maan en sterren, maar vooral op wat we het plantenrijk en het dierenrijk noemen. Vooral waar de apostel zoo herhaaldelijk spreekt van een zuchten, een smachten, een hopen, een verwachten, en van weeën als in barensnood, zou

't toch niet aangaan juist *die* creaturen uit te sluiten, die, gelijk de meer ontwikkelde dieren, gewaarwordingen van smart en leed hebben, en dit in hun gegil en noodgeschreeuw uiten. Ook de apostel Petrus laat zich op gelijke wijze uit als hij zegt: „Maar wij verwachten niet alleen nieuwe hemelen, maar ook *een nieuwe aarde*, in dewelke gerechtigheid woont", juist zooals het in Openb. 21 : 1 heet: „En ik zag een nieuwen hemel *en een nieuwe aarde*, want de eerste hemel en de eerste aarde was voorbij gegaan, en de zee was niet meer". Een apocalyptische aankondiging geheel in den geest van Jesaia's profetie, als de Heere zegt: „Want zie, Ik schep nieuwe hemelen en een nieuwe aarde, en de vorige dingen zullen niet meer gedacht worden."

De zoo teekenachtige uitlating van Paulus mag en kan dus niet anders verstaan worden, dan dat er, komt eens het rijk der heerlijkheid, niet alleen een geestelijke, maar ook een zienlijke wereld schitteren zal, en dat in die vernieuwde en verjongde wereld tevens een opleven zal plaats hebben van alle schepsel, dat thans in staat van lijden en gedruktheid, of, gelijk hij 't noemt, in „ijdelheid", verkeert. Ge moogt dus niet zeggen, dat al wat nu bestaat verdwijnt, en dat er in zulk een zin een geheel nieuwe wereld zal geformeerd worden, als niets van 't thans bestaande, buiten den mensch, daarop zou worden terug gevonden. Wie 't zoo opvat, misduidt zoo beslist mogelijk Paulus' zeggen. Nieuw zal de toekomstige Schepping zijn, gelijk we ook thans kunnen zeggen, dat een plant die met de koude van herfst en winter verstierf, in de lente weer uitschiet en nieuw opleeft, maar dan blijft het toch altoos dezelfde plant. Juist zooals ook wij in Christus wel een „nieuw schepsel" zijn, maar toch altoos zóó, dat ons ik één blijft. En zoo nu zegt de apostel, dat het ook met het nu bestaande, maar gedrukte en ten onder gehouden schepsel, of wilt ge met deze natuur, zal gaan. Niet alleen de mensch zal vernieuwd worden, maar ook heel de Schepping zal een nieuw gelaat vertoonen, maar toch altoos zoo, dat het in haar wezen dezelfde Schepping blijft. Het is dan ook niet wel in te zien, hoe men deze stellige apostolische uitspraak anders kan opvatten dan dat heel het rijke, organische leven op de nieuwe aarde in hooger staat herleven zal. Iets waarbij men vooral niet vergete, wat Openb. 22 ons meldt, dat er in het nieuwe Jerusalem een rivier was, „een zuivere rivier van het water des levens, klaar als kristal, voortkomende uit den troon Gods en van 't Lam, en dat langs deze rivier geplant stonden reeksen van den boom des levens, die twaalf vruchten 's jaars, van maand tot maand, geven, en wier blad tot genezing der heidenen strekt". Men leze daarom over deze zinsnede in Rom. 8 vooral niet heen. *Meer* dan er in staat,

mogen we er niet uit fantaseeren, maar evenmin mogen we de oogen sluiten voor wat er beslist, en stelliglijk, en zulks wel in overeenstemming met andere uitspraken der Schrift, in wordt vastgesteld. Het *hoe* laten we dus rusten, van alle fantaseeren onthouden we ons, maar we nemen kennis van wat er zoo duidelijk staat, hiervan namelijk, dat de heerlijkheid die Gods kinderen wacht, in verband zal staan met een verheerlijkte wereld, waarin wat nu op deze aarde gedrukt en vernederd is, zal opleven in glans en glorie.

Alleen zóó verstaat men dan ook den aanloop waarvan de apostel uitgaat. De kerken leefden destijds onder het kruis, en om nu onder dat kruis den moed in de geloovigen aan te wakkeren, zegt hij hun, dat ze zich in den toestand van erfgenamen bevinden, die de erfenis nog wel niet hebben, maar zeker eens krijgen. Als erfgenamen zijn ze principieel dus schatrijk, maar omdat de erfenis nog niet uitgedeeld is, thans feitelijk nog arm. In die armoe spreekt zich uit wat de apostel noemt: „Het lijden des tegenwoordigen tijds", en tegenover dit *lijden* stelt hij nu, hun tot vertroosting en opbouwing, de *heerlijkheid* die ze straks ontvangen zullen. Die toch zal zoo groot zijn, dat hij zegt: „Ik houd het daarvoor, dat het lijden des tegenwoordigen tijds van verre niet opweegt tegen de heerlijkheid die aan ons zal geopenbaard worden". En om nu die heerlijkheid in al haar majesteit te teekenen, gaat hij van de heerlijkheid die Gods kinderen zelve wacht, terug op de heerlijkheid die zelfs aan de natuur zal verleend worden. Al is het toch, dat die natuur ons nu nog zoo onnoemelijk veel schoons te genieten geeft, toch is wat die gansche natuur thans voor ons uitstalt, slechts diepe ellende, zoo ge 't vergelijkt met de heerlijkheid die dezelfde schoone natuur eens ontvangen zal, als straks de heerlijkheid van Gods kinderen ingaat. Met opzet stelt hij ons daarom die gansche natuur voor als zuchtende en kermende om verlost te worden. Niets toch kan ons een rijker voorstelling van de toekomstige heerlijkheid doen opkomen, dan zoo ons gezegd wordt dat die veelszins nu nog zoo prachtige natuur zóózeer al haar oorspronkelijke glorie heeft ingeboet, dat ze nu als 't ware schreit en huilt om verlost te worden. Hoe rijk, hoe prachtig, hoe groot toch zal niet de heerlijkheid van die natuur eens zijn, als wat we nu zien, niets dan een onooglijk schaduwbeeld is van wat 't eens zal worden. En meer nog, hoe majestueus zal dan niet eenmaal de heerlijkheid van Gods kinderen zich betoonen, zoo die ongekende weelde die in de natuur eens zal schitteren, nog niets zijn zal dan de zoom van het kleed, dat Gods kinderen zal verheerlijken.

Zoo ziet men, dat de beteekenis van dit gedeelte van Rom. 8

niet licht overschat kan worden. Misschien zelfs zou men het den sleutel kunnen noemen tot geheel het Boek der Openbaringen. En veilig mag gezegd, dat dusver bij het bespreken van de Voleinding op deze zinsnede uit Paulus' hoofdbrief veel, veel te weinig is gelet. Calvijn zelf is, blijkens zijn commentaar, wel een oogenblik onder den indruk ervan geweest, waar hij spreekt van een hoogere volmaaktheid die eenmaal in de planten, dieren en metalen zal gezien worden, en zelfs de vraag te berde brengt, of hetgeen in de dierenwereld nu aan den dood onderworpen is, dan onsterfelijk zal zijn; maar hij waagt het niet, hierop dieper in te gaan, acht dat we zelfs verkeerd doen, met ons op dit punt aan te veel bespiegeling te wagen, en roept dan uit: Als we op zulke vragen eenmaal ingaan, waartoe kunnen onze bespiegelingen dan wel niet afdolen. Hij acht daarom, dat we ons bepalen kunnen en moeten tot deze ééne verklaring, dat alles op die nieuwe aarde zich in zulk een vorm en ordinantie zal voordoen, dat er niets wanvormigs of onvasts zal overblijven. Zie zijn commentaar op den Brief aan de Romeinen, op hoofdstuk 8 vers 21. Een bescheidenheid in het oordeelen, waarmee we accoord gaan, mits maar duidelijk wordt uitgesproken, dat de apostel, op een voor geen tweeërlei uitlegging vatbare wijze, zeer stellig uitsprak, dat op de nieuwe aarde die we inwachten, het op deze aarde waarneembare organische leven zal voortduren, en voortduren in veel heerlijker stand. Iets waar we te meer nadruk op leggen, wijl de aanneming of verwerping van deze voorstelling geheel het stuk der Voleinding beheerscht, en het valsche en eenzijdige Spiritualisme door geen Schriftwoord beslister dan juist door dit apostolisch woord terug wordt gedrongen.

IX. Het lijden der Schepping.

> En God schiep de groote walvisschen, en alle levende wriemelende ziel, welke de wateren overvloediglijk voortbrachten, naar hunnen aard; en alle gevleugeld gevogelte, naar zijnen aard. En God zag, dat het goed was. GENESIS 1 : 21.

HOE men 't ook wende of keere, altoos staat men derhalve tenslotte voor de keuze tusschen tweeërlei voorstelling. Neemt ge aan, dat het sterven der dieren oorspronkelijk in Gods plan lag, en dat alle dieren door Hem op een eindigen van

hun bestaan door den dood geschapen zijn, dan is de dood, in vollen omvang althans, niet door de zonde in de Schepping gekomen. Houdt ge daarentegen vast aan het laatste, en kunt ge 't met de algemeene voorstelling der Schrift niet in overeenstemming brengen, dat er, ook buiten zonde, een zoo uitgebreide heerschappij van den dood op deze aarde zou bestaan hebben, en zulks wel naar Gods bedoeling, dan moet ge wel aannemen, dat alle dood in alle schepsel samenhangt, en dat, ware noch de halve engelenwereld afgevallen, noch de mensch door satan verleid, er noch in de menschenwereld, noch in de dierenwereld van sterven ooit sprake zou geweest zijn.

Nu heeft men zich hier wel van afgemaakt, door de dieren als mindersoortige wezens in de natuur te laten wegsterven, zonder dit in eigenlijken zin *dood* te noemen. Maar gaat dit op? Reeds aanstonds toch rijst de bedenking, dat we in Pred. 3 : 18—21 vlak het tegendeel lezen. De voorstelling alsof er van dood in eigenlijken zin alleen bij den mensch sprake kon zijn, en alsof het wegsterven van de dieren hiermee in niets te vergelijken zou zijn, wordt in wat Salomo daaromtrent betuigt, lijnrecht weersproken. Zóó toch lezen we daar: „Ik zeide in mijn hart van de gelegenheid der menschenkinderen, dat God hen zal verklaren, en dat zij zullen zien dat zij als de beesten zijn aan zich zelven. Wat toch den kinderen der menschen wedervaart, dat wedervaart ook aan de beesten. Gelijk het dier sterft, alzoo sterft deze, en zij allen hebben eenerlei adem, en de uitnemendheid der menschen boven de beesten is geene; want allen zijn zij ijdelheid. Zij gaan allen naar ééne plaats, zij zijn allen uit het stof, en zij keeren allen weder tot het stof. Of wie merkt dat de adem van de kinderen der menschen opvaart naar boven, en dat de adem van de beesten nederwaarts vaart in de aarde?" — Met zulk een stellige uitspraak voor ons valt toch kwalijk te ontkennen, dat wij gemeenlijk de dieren te laag schatten, en onszelven als te ver boven hen verheven. Verreweg de meesten zouden dan ook geneigd zijn, om op de verwijzing naar Pred. 3 : 18 vv. te antwoorden: „Ja, maar dat geldt alleen van het lichaam, en wat mensch en beest onderscheidt, is niet het lichaam, maar *de ziel*". Neem er een proef slechts van in heel uw kring, en als ge rondvraagt: Heeft ook uw hond een ziel? dan begrijpen de meesten uw vraag zelfs niet, en houden vol, dat alleen de mensch een ziel heeft en het dier niet. Ja, dat juist het niet-hebben van een ziel 't dier maakt, en het wel-hebben van een ziel den mensch. Ook dit echter is in rechtstreeksche tegenspraak met de doorgaande onderwijzing der Schrift. Aanstonds reeds in het Scheppingsbericht van Gen. 1 wordt eerst van de *visschen* en *vogels* gezegd: „Dat de wateren voortbrengen een gewemel van

levende zielen, en het gevogelte vliege boven de aarde in het uitspansel des hemels" (vs. 20). Daarna in vs. 21, dat God schiep den grooten walvisch „en *alle wriemelende ziel*". Eveneens in vs. 24: „De aarde brenge voort *levende zielen* naar hun aard, vee en kruipend en wild gedierte". En voor zoover men uit vs. 20 mocht willen afleiden, dat wel de visschen een ziel hebben, maar niet de vogelen, omdat het er van de vogelen niet afzonderlijk bij staat, zoo voelt toch een ieder, dat het reeds op zichzelf niet aan zou gaan, aan een voorn of bliek een ziel toe te kennen, en aan een u nog wel toesprekenden papegaai niet. Bij een visch merken we ter wereld niets van eenige wezensuitdrukking, bij een duif, bij een adelaar, bij een papegaai daarentegen zeer wel. Doch ook afgezien hiervan, blijkt duidelijk uit vs. 30, dat deze uitlegging van vs. 20 onjuist zou zijn. In vs. 30 toch volgt de resumtie van de Schepping van heel de dierenwereld, en wel zoo dat opgenoemd worden: 1⁰. het gedierte der aarde, 2⁰. het gevogelte des hemels, en 3⁰. het kruipend gedierte, en van deze drie saâm volgt dan: alle „gedierte op aarde waarin een levende ziel is." En nu zegge men weer niet, dat hier de visschen uitgesloten zijn; want dit is wel zoo, maar om een heel andere reden, t. w. omdat de visschen in het water hun voedsel vinden en hier, in tegenstelling met de menschen, alleen die dieren worden saamgevat, die zich voeden met het „groene kruid" der aarde.

Nog een tweede opmerking moet hieraan toegevoegd. In vers 29 en 30 wordt de voeding, die God voor den mensch heeft bestemd, gesteld tegenover de voeding die aan de dierenwereld is toegewezen. Nu zouden onze zoölogen verwacht hebben, dat van den mensch gezegd zou zijn, dat hij zich alleen met wat uit de aarde sproot zou voeden, maar dat in de dierenwereld geheele groepen zich voeden zouden met elkander. Met name ware dit van de groote visschen te zeggen. En in tegenstelling met deze hebbelijkheid der dieren zou dan de vegetarische mensch zich van deze wreedheid hebben onthouden, en zich enkel vrucht van boomgewas tot spijs hebben genomen. Doch zoo vinden we het volstrekt niet. In de ordinantie Gods, die in vers 29 en 30 vermeld wordt, zegt de Heere tot den eersten mensch: „Ik heb u al het zaadzaaiende kruid gegeven, dat op de gansche aarde is, en al het geboomte waaraan zaadzaaiende boomvrucht is, het zij u tot spijze". En dan volgt er in tegenstelling: „*Maar* aan al het gedierte der aarde, aan alle gevogelte des hemels, en aan al het kruipend gedierte, waarin een levende ziel is, heb Ik al het gras tot spijze gegeven. En het was alzoo". Zelfs zij, die beweren durven dat God de Heere dit niet alzoo gezegd zou hebben, maar dat Mozes of welk ander schrijver

ook, deze woorden aan God in den mond heeft gelegd, zullen met het oog hierop dan toch moeten erkennen, dat wie dan ook deze woorden neerschreef, hij toch zeer wel wist, dat thans de dieren volstrekt niet alle van 't kruid des velds leven, ja, dat er tal van dieren en soorten van dieren zijn, die gansch geen kruid eten, maar bijna uitsluitend leven van anderer dieren vleesch. En juist daarom mag men hier niet over heen lezen, en verdient het ten zeerste de aandacht, dat hier de dieren ons worden voorgesteld als wezens, die noch door den mensch, noch door andere dieren verteerd worden, en dat God zag dat dit goed was.

Nu geven we toe, dat deze conclusie getrokken is uit het stilzwijgen over ander voedsel, en dat uit dien hoofde de mogelijkheid overblijft, dat het elkaar onderling verslinden toch wel ter dege van meet af onder de dieren plaats vond; mits men dan ook maar verder de gevolgen aandurve, die hieruit voortvloeien. Op zichzelf echter blijft reeds het zoo stellig mogelijk toekennen van een ziel aan de dieren het zeer ernstig beletsel, om in het sterven van de dieren iets te zien, dat met hetgeen wij *dood,* d. w. z. als *dood* enkel *om der zonde wil* noemen, niets uitstaande zou hebben. De moeilijkheid is maar, dat als we thans in de Schrift van *ziel,* van *leven,* van *dood* enz. lezen, we zoo geneigd zijn, aan deze uitdrukkingen den zin te geven dien deze woorden in ons spraakgebruik erlangd hebben, terwijl we toch zelf voelen dat het volstrekt noodzakelijk is, nauwkeurig na te gaan, wat de schrijvers die de Schrift te boek stelden, onder deze termen verstonden. Wij nu zijn gewoon in ons spraakgebruik, zonder nader onderzoek, of nadere uitlegging, onder *de ziel* ons innerlijk wezen te verstaan, ons ik, onze persoon, die leven blijft, ook al verliezen we ons lichaam. Van die ziel stellen we ons voor, dat ze niet sterft, maar voortbestaat, en dat ze eenmaal òf in de eeuwige zaligheid zal genieten, òf de eeuwige straf zal lijden. En zóó eenmaal de ziel verstaande, spreekt 't wel vanzelf, dat 't er niet bij ons in wil om ook aan de dieren een ziel toe te schrijven. Dan toch zou bij 't sterven van het dier die ziel evenzoo op de een of andere wijze moeten overblijven, ergens terecht moeten komen, en, hoe ook, een toekomst moeten hebben. Zoo verstaat intusschen niemand het. Als een dier dood is, is het naar onze voorstelling met zulk een dier uit. En dit juist maakt, dat onze voorstelling van wat we onder „een ziel" hebben te verstaan, bij een dier niet past. Leest men daarentegen in Gen. 2 : 7: „De Heere God had den mensch geformeerd uit het stof der aarde en in zijn neusgaten geblazen den adem des levens; alzoo werd de mensch *tot een levende ziel",* dan staan we terstond voor een

geheel andere voorstelling, die in niets indruischt tegen hetgeen we van de Schepping der dierenwereld vernemen. Iets waarbij het vooral de aandacht niet ontga, dat er niet staat, dat de mensch een ziel *kreeg,* maar dat hij zelf *tot een levende ziel werd;* juist zooals we ook van de dieren lezen: „De wateren en de aarde brenge levende zielen voort", zoodat ook hier de dieren zelve „zielen" genoemd worden, terwijl het alleen in vs. 30 heet: „alle gedaante, *waarin een levende ziel is",* zoodat de *ziel* van de uitwendige *verschijning* wordt onderscheiden. Omgekeerd daarentegen wordt van de naamgeving der dieren gezegd, dat zooals Adam alle levende ziel noemen zou, zóó haar naam zou zijn, waaruit volgt dat hier weer het dier zelf *de levende ziel* heet. Onwillekeurig krijgt men hier zelfs den indruk, dat de uitdrukking „ziel" dienst doet, om al wat eigen beweging in zich draagt, niet alleen van het delfstoffenrijk, maar ook van het plantenrijk te onderscheiden. Wat toch het sterkst het onderscheid tusschen plant en dier doet uitkomen, is niet, dat het dier leeft, want de plant leeft ook, maar dit heeft het dier boven de plant voor, dat het dier zich verplaatsen kan, de plant niet, terwijl tevens blijkt, dat op die zelfverplaatsing van het dier in het Scheppingsverhaal zelfs bijzonder de aandacht valt. We lezen toch van dieren in de wateren die zwemmen, van dieren in de lucht die vliegen, en van dieren op de aarde die kruipen. Geheel uitwendig bezien nu heet *levende ziel* al wat naar zijn aard en krachtens zijn schepping het vermogen tot deze zelfverplaatsing bezit. Deze zelfverplaatsing toch sluit in zich, dat er iets in zulk een wezen is, dat beschikt over zijn stoffelijke verschijning en er mee handelt naar welgevallen, en wel een iets dat op welke manier ook een *wil* heeft, en *kracht* bezit om dien wil uit te voeren. Daar nu dit alles beide èn aan den mensch èn aan het dier gemeen is, staat van beiden dat ze „een levende ziel" *zijn.* Al wat een levende ziel heeft of is, is dan ook een bezield creatuur.

Toch is hiermede nog niet genoeg gezegd. Gemeenlijk toch denkt men bij zulk een uitspraak van de Heilige Schrift schier alleen aan die dieren, met welke wij in veelvuldig contact komen, waarmee we tot op zekere hoogte een verkeer en zekeren omgang hebben, en die we alzoo in onzen eigen levenskring kunnen opnemen. In de eerste plaats denken we dan aan onze huisdieren, in de tweede plaats aan de dieren die we gebruiken om er ons door te laten dienen, en in de derde plaats aan dieren van in 't oog vallende grootte, van welke we iets te duchten hebben. Met meer dan één van deze dieren zoekt vooral wie als mensch eenzaam zijn leven slijt, niet zelden opzettelijk zekeren omgang. Men kent de verhalen van den omgang van een gevangene met een vogelken dat hem

bezoeken kwam, en men weet op wat soms stuitende wijze zelfs deze en gene met een hond of kat dag aan dag doende is, als kende hij geen ander levensdoel. Toch is er geen enkele reden, om bij wat we in Gen. 1—2 lezen, onze opvatting tot deze soort dieren te beperken. Zeker, we hebben in ons land het meest te doen met een vogel, een hond, een kat, een paard, een rund, een schaap of een varken, maar niets geeft ons 't recht om hiertoe onze voorstelling van het dierenrijk te beperken. Waar sprake is van het dierenrijk als schepping Gods, moet men natuurlijk aan *heel* het rijk der dieren denken. Aan wat in de lucht vliegt, in 't water duikt, en op de aarde loopt of kruipt, maar dan ook aan de wereld der kleine dieren, insecten en microben. Tot op zekere hoogte kan zelfs gezegd, dat in spin en bij en mier in deze wereld van zeer kleine dieren iets nog interessanters is dan in de wereld der groote dieren, en als u de keuze werd gesteld om dierlijk intellect op te sporen in de koe of in de mier en de bij, zoudt ge vermoedelijk naar de domme koe niet eens omzien, en u aanstonds tot het intelligentere dier in nest of raat wenden.

Doch hieruit volgt dan ook, dat ge van de dieren als levende ziel sprekend, u in het minst niet bepalen moogt tot huisdieren en slachtvee, maar gelijke benaming ook moet toepassen op een vlinder, een muskiet, een onze-lieve-heer beestje, een gouden tor, een mier, een wesp, een houtluis, een mot en wat dierkens er meer zijn. Een grens tusschen tweeërlei soort dieren, waarvan de ééne soort een levende ziel zou zijn, en de andere soort niet, is hier eenvoudig niet aanwijsbaar. Veeleer treedt onder dit gezichtspunt de geheele dierenwereld in al haar soorten en vertakkingen als één machtig organisch geheel voor ons, d. i. als *een rijk*, en wel als een rijk dat beheerscht wordt door één scheppende gedachte, door de gedachte namelijk van „zelfverplaatsing door eigen wil, naar eigen keus, door eigen kracht". Als een vlieg die op zekeren afstand eenige korrelen suiker ontwaart en zich door die korrelen suiker voelt aangetrokken, den zin kan opvatten om er zich heen te bewegen, zijn pooten of vleugels gebruiken kan om dit plan ten uitvoer te brengen en, is hij er bijgekomen, eenige korrelkens van die suiker in zich op kan nemen, dan is in die vlieg de levende ziel aan het werk geweest. Hoe verder dit nu gaat, hoe rijker die vermogens in het dier uitkomen, hoe meer zin er zich in uitspreekt, hoe meer kracht het blijkt te kunnen oefenen, des te meer voelen we in het dier iets, dat ons nabijkomt. En treedt dit nu op in een dier van vriendelijke verschijning, en dat iets liefs heeft, dan spreekt ons dit toe, dan aait men het en laat er

zich door aaien, en in het eind verkrijgt men een omgang met een hond, poes of paard van zoo intiem karakter, dat we er vreugd uit scheppen en dat onze eenzaamheid en verlatenheid er door wordt aangevuld. Men moet in de dierenwereld daarom ver uiteen plaatsen eenerzijds de misvormde, wanstaltige, giftige en afstootende dieren, en anderzijds de dieren die ons aantrekken, en het wezen van het dier dáárom het meest uit de laatste soort pogen te verstaan, omdat deze ons het meest toespreken, en de gelegenheid om ze te verstaan en te leeren kennen, zooveel grooter is. Een aap doet meest gek; maar hoe vreemd en gedrochtelijk de aap ook optreedt, toch zoudt ge op de vraag, bij welke soort dieren ge nog het meest aan een ziel denken zoudt, licht op zulk soort dieren wijzen. Alles saamgenomen valt daarom niet wel te loochenen, dat er, ook bij groot en diep ingrijpend verschil, tusschen ons en het dier een zekere verwantschap bestaat, die we bij het plantenrijk ten eenenmale missen. En juist hieruit volgt, dat we, sprekende van het sterven of van den dood, niet eenerzijds het sterven van het dier kunnen nemen als iets dat vanzelf spreekt, en anderzijds tegen onzen eigen dood opzien als tegen iets dat geheel in strijd met Gods bestel, geheel in strijd met den aard van ons wezen, en geheel in strijd met onze bestemming over ons komt.

Hiertegen kan niet aangevoerd wat we in 1 Cor. 9 : 9 lezen, waar de apostel, bij zijn verwijzing naar de uitspraak, dat men den dorschenden os niet muilbanden mag, de vraag stelt: „Zorgt God ook voor de ossen?" Men heeft dit wel gedaan en doet dit nog. Er zijn altoos menschen geweest en ze zijn er nog, die niets zelfs voor de dierenwereld gevoelen, er zeer laag op neerzien, en het nauwelijks de moeite waard achten er één woord over te spreken. En deze dierenhaters zijn 't vooral, die zich dan bij voorkeur op dit woord van Paulus beroepen. Wat Paulus daar vraagt, drukt 't zoo juist uit wat zij over de dieren denken. Dieren zijn h. i. het spreken over hun toestand niet waard. Alleen vergeten deze dierenverachters, dat Jezus het ons zoo heel anders heeft geleerd toen Hij vroeg: „Worden niet twee musschen voor één penning verkocht, en toch zal geen van deze op de aarde vallen zonder den wil van uwen Vader die in de hemelen is". Onder het vogelenheir is er geen minder dan een musch. En toch is er geen muschje, hoe klein ook, of God kent 't, God let er op, en wat havik er ook kome aanvliegen, er is er niet één dat op de aarde neervalt, of God heeft 't zoo besteld. En kon, waar Jezus zoo sprak, en Paulus dit wist, een apostel des Heeren dan ooit hebben willen zeggen, dat het leven of de dood van een os God niet aangaat, dat de ossen buiten Gods bestel bestaan, en dat het beneden de waardigheid van onzen God zou zijn, zich aan de

ossen gelegen te laten liggen? Ieder voelt dat dit *niet* kan. Deut. 25 : 4 kan hier dan ook niet anders dan in comparatieven zin zijn aangehaald. Er spreekt hier een opvatting van de Schrift des Ouden Testaments, die inziet, hoe wat God verordend heeft voor het *lagere* leven, *a fortiori*, gelijk men zegt, nog strenger eisch stelt aan het *hoogere* leven. Was nu in Israel reeds op zoo in het oog loopende wijze voor het dier gezorgd, dan ware het toch den Geest Gods ten eenenmale miskennen, zoo men dit opvatte alsof men wel den dorschenden os niet mocht muilbanden, maar een prediker van het Evangelie zich wel mocht laten afsloven zonder in zijn levensnood te voorzien. Blijkbaar had de apostel in Corinthe reeds kennis gemaakt met harde en ongevoelige personen zooals ze er nog zijn. Personen die 't heel goed vinden, dat de prediker zich halfdood werkt, maar er geen 't minste been in zien, hem zoo schraal en schriel mogelijk van zijn levensonderhoud te voorzien, dat hij bijna niet leven kan. En met het oog op zulke *harde* menschen nu verwijst de apostel naar wat van den os gezegd was, als om de vraag te stellen: Denkt ge nu heusch dat God zoo bijzonder op den os doelde, en voelt ge niet, dat het hier een levensregel geldt, waarbij de os slechts als lager voorbeeld dienst doet, zoodat de zorge Gods, waarop hier gedoeld wordt, zelfs volstrekt niet in de eerste plaats den os geldt, maar veel meer nog allen mensch, dien men niet loont naar zijn arbeid en niet toewijst wat zijn leven vraagt?

Die valsche onderschatting van het dier heeft niet 't minst de theorie van Darwin in de hand gewerkt, en maar al te spoedig aan de evolutie van den mensch uit het dier doen gelooven. Zulk een onjuiste opvatting kan wel tijdelijk een goede vrucht dragen. Toen onze Zuidafrikaansche Boeren met de Kaffers in contact kwamen, en ze gezien hadden tot wat verregaande onzedelijkheid dit contact veel jongelieden van andere nationaliteit verleid had, prentten zij van meet af aan hun kinderen in, dat de Kaffers eigenlijk geen *menschen* waren. Ze noemden ze dan ook zoo niet, maar spraken, als ze de Kaffers bedoelden, altoos van *schepsel*. Dit boezemde aan het opkomend geslacht van hun jongelui zekeren afkeer in, en de uitkomst beantwoordde in zooverre aan de gekoesterde verwachting, dat onzedelijk samenleven met de Kaffervrouwen in Transvaal bijna niet voorkwam. Toch was de voorstelling valsch en sleet dan ook uit. En zoo ten deele ging het evenzoo met de sterk minachtende voorstelling van het dier, die in het Christenland niet zelden ingang vond. Ook die voorstelling hield lang het denkbeeld, alsof we aan de dieren verwant waren,

tegen. Maar tenslotte sloeg ook dit juist in zijn tegendeel om. Toen eenmaal de mannen van de Evolutie met hun theorie uitkwamen, en ze wijzen konden op zooveel in de dierenwereld, dat zich aan ons menschenleven aansloot, zag meer dan één er van op, dat in die dierenwereld, waarop hij steeds zoo laag had neergezien, zoo aantrekkelijke dingen bleken voor te komen, en dit juist heeft gestrekt om de halfslachtigen al spoedig geheel voor de Evolutie te winnen. Vooral in Amerika, waar juist de Puriteinsche traditie den zoo lagen dunk over de dierenwereld ingang had doen vinden. Ook hier komt 't op waarheid aan. Beslist en volstandig moet elke poging tegengestaan, die van den kant der Evolutie uitgaat, om het allesbeheerschend principieel verschil tusschen mensch en dier ook maar in het minst te verzwakken. Maar even noodzakelijk is het, uit de Schrift weer te leeren, als hoedanig we de dierenwereld te beschouwen en Gods scheppende mogendheid ook in dit lagere creatuurlijke rijk te aanbidden hebben. We hebben niet te vragen, in wat loketten wij de groepen van creaturen plaatsen zullen, maar hoe we ze in de natuur vinden, en hoe de Schrift ze signaleert. Alleen door zóó te doen, ontgaan we het gevaar, dat van beide kanten dreigt, om òf de dieren niet te achten en ze ten slotte te mishandelen, òf wel om ze op te hemelen en ze te gaan verheffen op een wijze, die onze menschelijke waardigheid ten slotte aantast. Veilig gaat ge dan ook alleen uit, zoo ge uw waardij als mensch in onderscheiding van het dier niet daarin zoekt, dat gij een ziel hebt, en 't dier niet, maar zoo ge u door de Schrift laat leeren, dat wel ook het dier „een levende ziel" is, maar dat de mensch alleen en niet het dier drager is van het Beeld en van de Gelijkenisse Gods.

Onder dit gezichtspunt nu is het niet wel mogelijk, den dood van den mensch en den dood van het dier zóó geheel onderscheidenlijk te nemen, dat alle eenheid in beider sterven te loor zou gaan, zoodat ge vanzelf tot de slotsom zoudt komen, dat naar Gods heilig, oorspronkelijk bestel het dier wel en de mensch niet aan den dood onderworpen was, of wilt ge, dat het sterven van den mensch tegennatuurlijk en van het dier natuurlijk zou zijn. Ook voor het dier blijft het sterven *een lijden;* ja, het blijft dit, ook al sluiten we nu voor een oogenblik allen dierenmoord en alle dierenslachting buiten, om alleen te denken aan zulk een sterven, dat als gevolg van uitputting van levenskracht, na zekere periode van leven, aan het dier vanzelf zou overkomen zijn. Met opzet stellen we deze beide wijzen van sterven tegenover elkander, of juister nog gezegd, het sterven tegenover het gedood worden. Juist dit toch is de meest gangbare voorstelling, dat wel het gedood

worden tegen de natuur der dieren was, maar niet het vanzelf sterven, en zelfs geven we toe, dat we geen genoegzaam licht ontvingen, om met beslistheid de mogelijkheid van deze onderscheiding te loochenen. Men geeft dan toe, dat het gedood, gewond en geslacht worden van de dieren gevolg van de zonde en uitwerking van den vloek is geweest, maar houdt hierbij vol, dat het dier, ook al ware de mensch niet in zonde gevallen, toch vanzelf zijn leven ten slotte zou hebben ingeboet.

Tegen dit laatste nu staat voor ons over, dat ook het vanzelf sterven *een lijden* is, en dat het zich zoo bijna niet laat indenken, dat God de Heere lijden, lijden tot in den dood, voor het onnoemelijk aantal creaturen van het dierenrijk zou verordend hebben, indien niet verzet tegen Zijn heiligen wil, hetzij in de engelenwereld, hetzij in de menschenwereld, dit had teweeggebracht. En nu kan men wel zeggen, gelijk van de zijde van het ongeloof steeds driester beweerd wordt, dat sterven, als einde van het aanzijn, geen lijden is, en geen lijden met zich brengt, maar voor wat den mensch aangaat is dit beslist te loochenen. Al geven we toe, dat bij Gods kind genade den dood bijna tot een triomf kan maken; reden waarom de eerste Christenen dan ook bij het uitdragen van het lijk naar het graf geen weeklagers, maar zangers huurden. Wat nu voor den mensch geldt, geldt ook voor het dier. Buiten geloofsgenade is alle sterven voor den mensch een leed dat hij ondergaat, en niet anders staat het met 't dier. De meesten merken dit niet, omdat ze zoo bijna nooit met de dieren meeleven. O, zoo velen weten van het leven en lijden der dieren bijna niets af. Het meest maken ze nog met dieren kennis, als het stuk gebraad op hun disch het reuk-orgaan prikkelt. Ook spreekt het vanzelf, dat de meesten van het lijden van insecten niets merken, omdat deze te klein zijn om ons te doen merken wat ze gevoelen. Heeft men daarentegen te doen met een huisdier, dat zijn gewaarwordingen op voor ons bespeurbare wijze uiten kan, dan merkt wie fijngevoelig is, zeer zeker wat zulk een dier ondergaat, en dit kan ook niet anders, omdat de organen die buiten werking moeten gesteld worden, bij de rijk-georganiseerde dieren bijna dezelfde zijn als bij ons, met name het hart, de longen en de hersenen, en ook de kermende geluiden en verschrikte oogen spreken een taal die wij zeer wel verstaan. Al ware het dan ook, dat alle zoölogen ons vertelden: „Na zekere periode sterft het dier vanzelf, de meesten leven veel korter, een enkel langer dan de mensch!" zoo zou dit de zaak voor ons nog allerminst uitwijzen. De zoöloog toch kent de dierenwereld niet anders dan in de gesteldheid waarin ze door zonde en vloek geraakt is, en dat onder deze bedeeling elk dier, gelijk elk mensch, ten leste het leven inboet,

ontkent geen enkel Schriftgeloovige. Voor ons echter is de vraag niet, hoe 't thans met de dieren gesteld is, maar hoe 't er mee gesteld zou zijn geweest, indien de dierenwereld nog vrij stond en onverzwakt beantwoordde aan het lot dat God haar in Zijn Schepping gegeven had, toen Hij zag dat ook in die dierenwereld *alles goed was.*

Al het latere levert geen moeilijkheden op. Dat in dit latere de dood heerschte en nog heerscht, spreekt vanzelf. Het eenige waarop het aankomt, is de onzekerheid, of de Heere onze God in de volmaaktheid van Zijn Schepping den dood, den natuurlijken dood van het dier, al dan niet had opgenomen. Dit neemt men bijna algemeen aan, en juist daartegen opperen we bedenking, en wel op grond van de liefde en almacht Gods, waarmee het scheppen van een dier dat in 't sterven lijden moet, zich zoo kwalijk vereenigen laat.

We kennen zoo weinig van de dierenwereld. Het sterven van een hond of lam kan ons aandoen. Daarentegen komt 't niet in ons op, dat in het sterven of dood gaan van een insect innerlijk lijden zou zijn. Doch bezie nu de vernielingsinstrumenten, die een spin in zijn klauwen en in zijn bek bezit, eens door een machtigen microscoop en ge rilt bij de gedachte, dat een dier van uw grootte, en evenzoo gewapend, u aanviel. Het dooden zelfs van een vlieg moet dus wel krachtsinspanning en geweld vorderen, en het vliegje, hoe klein ook, dat in de vernietigende pooten van zulk een spin gevat, en straks in zijn spinweefsel geklemd en gedood wordt, moet wel een lijden ondergaan waarvan alle waarneming ons ontsnapt.

X. Het lijden der Schepping. *(Vervolg.)*

Ook schreeuwt elk beest des velds tot U.
JOËL 1 : 20*a.*

BLIJKT reeds uit het ter sprake gebrachte voor wat mysterie ons de dierenwereld plaatst, toch verwikkelt ze ons in nog veel ernstiger raadselen. Het is zoo licht gezegd, dat de vloek, die over de aarde is gekomen, ook de dierenwereld geheel ontzet heeft, maar bijna niemand geeft er zich rekenschap van, wat dit te beduiden heeft. Ook dit stuk der Schepping Gods wil toch met onze belijdenis van wat de Heere onze God is, in overeenstemming gebracht worden. Nu schept God tweeërlei creaturen, creaturen *met* en creaturen *zonder* gevoel, zonder besef, zonder gewaar-

wording. Wat nu de schepselen *zonder* gevoel of gewaarwording betreft, maakt het op ons den indruk er weinig toe te doen, in welken staat God de Heere ze schept of onderhoudt. Of de éene stroom bevaarbaar is, of de andere waterval op waterval doet neerklateren, raakt voor ons Gods wezen niet. Zoo ook is 't ons om 't even, of er een eik of een wilg opkomt uit de aarde, want het deert ons niet, of er geschapen dingen van minder of meerder waardij zijn. Alleen ten opzichte van de doornen en distelen gaat de Schrift over in een andere opvatting, en evenzoo is het met 't onkruid en met de giftige stoffen en planten. Maar al komt zoodoende reeds bij 't levenlooze de vraag op, hoe we 't bestaan en de hoedanigheid van eenig creatuur met Gods wijsheid en liefde overeen hebben te brengen, toch raakt dit nog nooit die stoffen of die planten zelve, maar schier eeniglijk de vraag, waarom God dingen schiep die den mensch zooveel schade kunnen berokkenen. Denkt men nu aan dit alles zooals 't zich bij den mensch na den val voordoet, dan ligt voor ons besef de oorzaak ervan niet in God, maar in den mensch die onheilig werd, en blijven we ons voorstellen, dat de oorspronkelijke Schepping deze gifsoorten niet bevatte geen doorn of distel te aanschouwen gaf, en zoo lost alle moeilijkheid zich op. Maar heel anders komt 't vraagstuk te staan, zoo we op de dierenwereld komen. Die wereld toch heeft met de wereld der menschenkinderen besef en gewaarwording gemeen. Als Joël uitroept: „Ook schreeuwt elk beest des velds tot U!"; als het in Job 12 : 7—9 heet: „Waarlijk, vraag toch de beesten en elk een van die zal 't u leeren, en het gevogelte des hemels zal 't u te kennen geven, of spreek tot de aarde en zij zal 't u leeren, ook zullen het u de visschen der zee vertellen. Wie weet niet uit alle deze dat de hand des Heeren dit doet?"; als in Job 35 : 11 vergelijkenderwijs gezegd wordt: „Hij maakt ons menschen geleerder dan de beesten en wijzer dan het gevogelte des hemels"; als Asaf belijdt: „Ik was een groot beest bij U"; en als we daarbij voegen, dat zelfs in de visioenen van het rijk der heerlijkheid zoo bij Ezechiël als op Patmos, de dieren een aanmerkelijke rol spelen, dan geeft dit alles ons den indruk, dat we in de dieren met wezens te doen hebben, bij wie de vraag van recht of onrecht kan opkomen.

We tuchtigen een hond, een paard en zoo veel meer, maar als we een gevoelloos mensch waarnemen, die een paard of hond voor een te zwaar beladen wagen heeft gespannen, en nu het arme dier, als 't tegen de hoogte niet op kan, onbarmhartig ranselt, dat er bloedstriemen op de huid komen, dan gevoelen we dat er onrecht geschiedt, dan keuren we dit af, dan verheft zich alle weldenkende stem hiertegen, en treedt ten slotte de Overheid

tusschen beide om zulk een wreedheid te keer te gaan. Dan heet 't: Gij moogt dit niet doen. Bij een stuk marmer of ijzer komt zulk gevoel niet op. Als een steenhouwer een prachtig geteekend stuk marmer door onvoorzichtigheid vallen laat en breekt, mogen we hem dit verwijten, maar dan doen we dit nooit ter wille van het stuk marmer op zichzelf. Steen en metaal mist gevoel. Bij het dier daarentegen voelt ieder, dat er met 't gevoel van 't dier te rekenen valt. De rechtvaardige kent 't leven zijner dieren. Wie een dier mishandelt, mishandelt een schepsel Gods, dat er onder lijdt. Terecht wordt 't daarom onder kinderen zoo ernstig bestraft, zoo een kind een vlieg of kapel de vleugels aftrekt of den poot afrukt. Een kind dat voor het lijden van 't dier niet uit den weg gaat, verhardt.

Nu maakt 't wel verschil of een dier ons zijn lijden kan te kennen geven. Is dit zoo, dan zal alleen de wreedaard met het kwellen doorgaan, en ieder persoon van gevoel het dier sparen. Met een doddig hondje of poesje kan zelfs de vertrouwelijke omgang zoo intiem worden, dat er kinderen zijn, die er om huilen kunnen, als hun lief diertje van pijn schreeuwt. Maar hieruit volgt in 't minst niet, dat dieren die dit vermogen om zich te uiten missen, niet lijden. Eer verraadt wat we waarnemen, het tegendeel. Of wie merkt niet, hoe schier elk beest, dat in gevaar komt, of ten deele er reeds inliep, alles te werk stelt om 't gevaar te ontkomen, en schier met wanhoop voor zijn leven en zijn vrijheid kampt? En of dit nu bij kleine dieren en insecten zeer in het klein toegaat, doet er niet toe. Juist het feit dat ze elke aanraking pogen te ontvlieden, opvliegen, wegloopen, wegzwemmen en wegduiken als op hen geloerd wordt, toont op overtuigende wijze, dat ook de kleinste dieren, ja tot de insecten toe, bij alle gewelddadige aangrijping of aanraking lijden en aan dat lijden trachten te onkomen. Niet alleen de dieren die huilen en kermen en schreeuwen kunnen, maar heel de dierenwereld, van de kleinste wezentjes tot de reusachtige beesten toe, mogen door ons niet anders worden aangezien dan als wezens, die pijn kunnen voelen, en onder die gewaarwording van pijn kunnen lijden. Het is wel zoo, dat er tenslotte dierkens zijn zoo klein, dat 't begrip van pijn erbij voor ons geheel verloren gaat, maar zelfs dat geeft ons geen recht om waar ook een grens te trekken, die de lijdende en de niet-lijdende dieren scheiden zou. Zelfs de vraag, wat ten deze in 't eind nog het zwakste gevoelsorgaan lijden doet, valt niet zoo licht te beantwoorden.

Brengt ge dit onloochenbaar verschijnsel van de dierenwereld nu in verband met de wijsheid, goedertierenheid en almacht van

den Schepper, dan vloeit hieruit aanstonds voort, dat we het ons niet anders kunnen denken, dan dat God de Heere oorspronkelijk de dierenwereld op zulk een wijze, in zulk een verband en in zulk een vorm schiep, dat er van lijden ook in de dierenwereld geen sprake kon zijn. Een God, die, zonder eenige beweegreden, over een zoo ontzettend rijke wereld als de dierenwereld een stroom van lijden zou hebben uitgegoten, kan geen onzer zich voorstellen. God kan toch in Zijn oorspronkelijk Scheppingsplan niets om eenige andere reden tot aanzijn hebben geroepen of tot stand hebben gebracht en ingericht, *dan om Zichzelfs wil.* Stelt ge dus, dat God de Heere, zonder eenige nadere beweegreden, de dierenwereld met dat inherente lijden schiep, dan zou er uit volgen, dat God in dat lijden van het dier behagen had gehad en er Zijn majesteit in wilde verheerlijken. Iets wat niet kan.

Geheel anders komt de zaak uiteraard te staan, zoo ge er u een nevenmotief bij denkt. Stelt ge u voor, dat al zulk lijden in de dierenwereld de strekking had, om die wereld te veredelen, er een kwaad element uit te weren, en het creatuur tot hooger volmaaktheid op te voeren, dan zijt ge er nog wel niet, want dan blijft nog altoos de vraag, waarom God, die vrijmachtig en almachtig was, het dier dan niet op eenmaal in dien edeler toestand schiep, maar dan moet althans toegegeven, dat het lijden der dierenwereld door een hooger doel gerechtvaardigd kon zijn. Hiervan echter blijkt niets, en kan kwalijk sprake zijn. En zoo nu komen we vanzelf tot deze conclusie, dat onze belijdenis van Gods wijsheid, goedertierenheid en almacht geen andere schepping van de dierenwereld dan *zonder* lijden gedoogt en toelaat, en dat er alzoo een geheel andere oorzaak, en een oorzaak buiten God, gezocht moet worden, waaruit de noodzakelijkheid, de harde noodzakelijkheid van dat lijden der dieren moet zijn voortgevloeid. Dien weg sloeg men dan ook veelal in, en vond er vrede bij. Vrij algemeen toch leeft, althans in de Christenwereld, het besef, dat de jammer en ellende die aan de dierenwereld overkomen is, er eerst niet was, en eerst daarna over de dierenwereld is uitgestort in wat men *den vloek* noemt. Iets waarbij men dan aanneemt, dat deze vloek aan de dierenwereld, en eigenlijk aan heel deze aarde overkomen is als straf voor 's menschen zonde, of althans ter afwering van alle gevaar voor het Heilige. De twee elementen in deze voorstelling sloten vrijwel op elkander. Eenerzijds bleef de eere Gods ongerept, want Hij schiep dan ook het dier in gelukstaat, en anderzijds liet het lijden van 't schepsel zich begrijpen, want in het schepsel was de zonde, dat is het verzet en de opstand tegen Gods heiligheid, uitgebroken.

Doch, natuurlijk, deze twee pasten dàn alleen op elkander, zoo 't recht is, dat het éène deel der Schepping mede onder het lijden komt ter oorzake van een kwaad, van een zonde, van een gruwel, waaraan het zelf part noch deel had. En hier stuitte men weer. Een Oostersch vorst, die een stam in 't zuiden van zijn land half liet uitmoorden en leegplunderen om een misdaad, door een stam in het noorden van zijn land tegen hem gepleegd, zou in de historie te boek staan als een geweldig despoot en nameloos wreed en onrechtvaardig tyran. En toch, dit en niet anders is het, wat men in deze theorie feitelijk van den Heere onzen God uitspreekt. Het wordt dan toch zoo voorgesteld, dat er op deze aarde twee soorten van levende zielen waren, menschen en beesten; dat nu die tweede soort in opstand kwamen, zonder dat die eerste iets misdeed; en dat nu de straf van die misdaad niet enkel gelegd is op den schuldigen mensch, maar stellig niet minder op de arme dierenwereld, die aan de begane zonde part noch deel had. Althans zoo men de slang hier niet als schuldig dier laat optreden, iets wat, ook al nam men het aan, toch nog altoos in geen enkel opzicht het lijden van het lam of van de vogelenwereld verklaren zou. Op zich zelf redt 't ons alzoo niet uit de moeite, of we al zeggen: God schiep de dierenwereld oorspronkelijk volkomen gaaf, en haar lijden kwam eerst door de zonde der menschen. Op die manier wordt het éène raadsel slechts door het andere vervangen. Er zou nog eenig licht op vallen, zoo het lijden alleen het deel was van die enkele dieren die met de menschen in nauw verkeer traden, en soms zelfs aan zijn zonde deel hebben; maar van oplossing van het vraagstuk kan hier volstrekt geen sprake zijn, zoo ge b.v. rekent met de pas uitgeloopen vischkuit, waarvan de helft op eenmaal door den hap van een snoek opgeslokt en gedood wordt. Kunnen we nu zulk een raadsel niet oplossen, het zij zoo; dan zullen we eerbiediglijk over de werkelijkheid zwijgen, die we toch niet veranderen kunnen; maar wat we in geen geval mogen doen is, ons aanstellen, als hadden we de oplossing van het raadsel gevonden, indien de oplossing niet minder inhoudt dan het toppunt van onrechtvaardigheid in het bestel onzes Gods.

In tal van steden en dorpen verrezen aan de kerken aangebouwd massale hooge torens, en boven in die torens nestelen ook gemeenlijk allerlei gevleugelde roofdieren, als uilen, haviken en wat dies meer zij, zoodat de hooge uitstekende kanten van de kerktorens gemeenlijk het terrein bieden, waarop tal van duiven en ander tam gevogelte onder de gruwelijkste pijnigingen worden uitgemoord. Natuurlijk werd dit alles er niet op gebouwd; maar toch vergete men niet, dat dit wreede tafereel dat zich in onze kerktorens afspeelt, symbool

van onze belijdenis zou worden, zoo we, zonder hiertoe gerechtigd te zijn, waanden de oplossing van het vraagstuk gevonden te hebben door te zeggen, dat God om Adams opstand heel de dierenwereld in het bangste lijden dompelde.

Zóó de zaak bezien, heeft men toen metterdaad geen poging onbeproefd gelaten, om ook op de dierenwereld zekere zedelijke verantwoordelijkheid over te brengen; en uit wat we zoo straks uit de Schrift aanhaalden, blijkt wel, dat men oppervlakkig oordeelt, door alle hooger besef aan de dieren te ontzeggen; en ook de feiten laten niet wel een andere oplossing toe. Wie veel met honden en paarden omgaat weet dit zeer wel, en al is 't minder sterk, toch neemt men ook bij andere dieren soortgelijk verschijnsel waar. Ge kunt een hond iets verbieden, en door dit dikwijls, en zeer bepaald, te doen, leeft hierdoor bij een hond zeker besef van kwaad op, zoo zelfs dat hij wegschuilt en wegsluipt, zoo hij toch 't deed en merkt dat gij dit zaagt. Bij een paard gaat dit niet zoover, maar toch, soms althans, op zoo verrassende wijze toe, dat ge u afvraagt, hoe 't bij een dier zoo kan. Zoo staan we dus reeds bij deze twee dieren voor het feit, dat er besef van plicht is; dat er neiging is om tegen het gebod in te gaan; dat ze weten dat op hun overtreden van het gebod straf volgt, en dat ze, om dit gevolg, het gebod pogen te overtreden als gij 't niet ziet. Wie in de dierenwereld thuis is, weet hoeveel van dit alles ook bij een olifant, bij enkele vogels, bij allerlei trekdieren, en tot zelfs bij wilde dieren wordt waargenomen. Er zijn dierentemmers die zelfs de machtigste dieren aan hun wil onderwierpen. Toch is het beter ons hier tot de huisdieren te bepalen, omdat hier de gewone lezer beter over oordeelen kan. En dan is het aan geen twijfel onderhevig, of een wat ontwikkelde hond weet of hij kwaad heeft gedaan, toont dit in zijn sluipende en verlegen houding, en doet, als hij er voor gestraft wordt, bijna niets tegen. Dat het zich meer dan eens onder de dieren voordoet, dat ze onder elkaar straf uitdeelen, is zeer stellig nog opmerkelijker, maar hiervan weten wij zoo weinig. We zien het wel in een groote apenkooi, hoe een reuzenaap al de kleinen naar zijn wil zet, zoodat ze zelfs niet zitten mogen, waar hij 't niet hebben wil. Men ziet 't onder de honden in de straten van Konstantinopel, met wat angst in heel de uidrukking van hun wezen de zwakkere komen aansluipen, als de sterkere honden bij den vuilnishoop staan. Onder hanen en kippen en zelfs onder duiven in de duiventil kan men telkens weer zien, hoe er altoos sterkere individuen zijn, die anderen de wet stellen, hun die wet weten in te prenten, en maken dat ze uit angst zich terugtrekken. Het leven

der dieren staat nog zoo veelszins buiten ons. Wat weten we van hun vermogen om onderling elkaars plannen en gedachten meê te deelen. We zien gedurig dat de raven en trekvogels vergadering houden en zich weten te vergaderen, en ook dat er in heel hun wereld wetten en regelen gelden, die ze opvolgen. Maar toch blijft die wereld voor ons een diep geheim. Veel, veel meer gaat er in hun wereld om dan wij ook maar van verre gissen. En ook van de dieren mag gezegd: God alleen kent ze. Maar zelfs die beperkte kennis die wij van de dieren hebben, wijst zeer stellig uit, dat een lager zedelijk plichtsbesef hun niet geheel en al vreemd is, en dat de begeleidende verschijnselen van schuldgevoel, neiging tot verzet en het weten dat ze straf ondergaan, hun volstrekt niet onbekend zijn. Dit nu kan de vraag doen opwerpen, of er in de dierenwereld niet ook een eigen schuld is, die om straf en wrake riep. Te ontkennen valt althans niet, dat er veel ernstiger betrekking tusschen de dieren en God bestaat, dan wij ons inbeelden.

Bij uitzonderingen kunnen we niet stil staan, maar in 't gemeene gesprek ontwaart men meestal de opvatting, dat alleen de engelen en de menschen met God iets uitstaande hebben, en dat de dieren geheel buiten deze heilige sfeer liggen. Dit klopt niet op wat we straks reeds uit Job 12 aanhaalden, noch op wat er in vers 9 en 10 op volgt: „Wie weet niet uit alle deze, dat de hand des Heeren dat doet, in wiens hand de ziel is van al wat leeft en de geest van alle vleesch des menschen?"; een uitspraak daarom in zoo hooge mate opmerkelijk, omdat het verschil tusschen mensch en dier er zoo scherp in gezet is, maar toch ook het dier naast den mensch voorkomt als met God in nauwere relatie staande dan plant of stof. Doch nemen we aan, dat er eigen schuld ook in de dierenwereld was, dan zijt ge toch daarom van het raadselachtige, dat zich hier voordoet, nog allerminst af. Vooreerst toch zou hiermee nog niet wegvallen, dat de dierenwereld althans ook voor een deel straf om des menschen wil droeg; ten andere zou het nog een mysterie blijven, waarom het dier aan den mensch is opgeofferd, doordat het hem dienen moet, hem tot voedsel verstrekt, hem het kleed moet leenen, en dienst doet in zijn heiligen eeredienst; en ten laatste blijft dan nog altoos de zoo gewichtige vraag over, hoever zich dit ethisch element, dit schuldbesef en dit strafgevoel in de dierenwereld uitstrekt.

Wat het eerste betreft, heeft niemand ooit durven zeggen, dat de vloek over de dierenwereld gekomen is eeniglijk om haar eigen schuld, maar steeds is het lijden der dieren door den vloek met 's menschen val in verband gezet. Wat het tweede aangaat, is de opoffering van het dier aan den mensch, schier in al zijn levens-

vormen, een telkens weer de aandacht trekkend feit. De kat vangt onze muizen, de hond waakt en trekt voor ons, het paard spannen we in of we rijden er op. De os trekt ploeg en kar, schaap en rund leveren ons wol en schoeisel, en alle lederen instrument. Zelfs in onze oorlogen moet het zich voor ons door het geschut laten neerstorten. Neemt men nu aan, dat althans het eten van het dierenvleesch niet in de oorspronkelijke Schepping verordend was, dan maakt deze nieuwe orde van zaken bijna den indruk, alsof het dier zich aan den mensch vergrepen had, en daarom veroordeeld werd om op die wijs ter wille van den mensch te worden opgeofferd. Vooral in de offerande komt dit uit. En althans laat dit lijden van het dier op het altaar niet den indruk achter, dat hierin boete voor den mensch ligt. Wel mag, voorzoover het dier den mensch toebehoorde, hij het ten offer wijden, maar reeds dit toebehooren van het dier aan den mensch volgt toch niet uit het oorspronkelijke Scheppingsplan.

Vooral echter lette men op het derde, dat we opmerkten. Van schuld der dieren en van een ethisch element in hun leven kan nog wel sprake zijn bij de hooger ontwikkelde dieren, maar wie zal ditzelfde ook durven uitspreken van de visschen in den Oceaan, van de mot of de houtworm, van nog kleiner insecten en zelfs van de microben? Aan dit zoo breede terrein van de dierenwereld is vroeger zelfs niet gedacht, men heeft er niet meê gerekend, en eerst veel later is de beteekenis voor ons in 't licht gesteld, die juist deze zoo kleine dierenwereld voor geheel het bestaan van de planten- en de menschwereld had. En zoodra men nu de vraag stelt, of wat we bij paard en hond zeer stellig als schuldbesef waarnemen, ook op deze zoo oneindig breede groep van de dierenwereld van toepassing is, dan zou geen onzer dit durven beweren. Toch zijn we gehouden, als we van de dierenwereld in verband met de Schepping en met den val spreken, steeds de *geheele* dierenwereld ons voor oogen te stellen. Wel geschiedt dit in Gen. 1 niet ten volle, en zou 't moeilijk zijn den term of uitdrukking aan te geven, waarin de mícroben zouden te begrijpen zijn. De Openbaring der Heilige Schrift uit zich steeds in de taal die gangbaar was toen ze kwam, en daar nu in die dagen het bestaan zelfs van deze miniatuurwereld niet vermoed werd, kon er geen gewag van worden gemaakt. Juist daarom echter dient er op gewezen te worden, dat er sprake is in Gen. 1 : 21 van *alle levende wriemelende ziel* die in de wateren opkwam; iets waaruit blijkt, dat ook wel terdege het kleine en nietige onder het gedierte begrepen was. Nu zien we uit wat de natuur ons vertoont, dat ook in deze dierenwereld het lijden doordrong, want dat verslonden te worden door andere natuurgenooten

voor de dieren allerminst een uitzondering is. En daar nu toch voor het lijden van deze miniatuurwereld niets uit ethisch motief te verklaren is, blijkt wel, dat de verwijzing naar het zwak-ethisch moment, dat althans in de dankbaarheid b.v. van den hond en in den moed waarmee hij zich voor zijn meester waagt en opoffert, zoo onmiskenbaar uitkomt, ons niet helpen kan om het groote raadsel waarvoor we staan, tot oplossing te brengen.

Valsch Vegetarianisme trachten we hiermee allerminst te voeden. Sinds Newton in 1811 zijn epochemachend geschrift over het Vegetarianisme de wereld inzond, nam dit streven al spoedig een ziekelijke neiging aan. Eenerzijds trachtte men wel aan te toonen, dat het eten van vleesch niet paste bij het menschelijk organisme, maar anderzijds poogde men voor zijn denkbeeld vooral ingang te vinden door de weekelijke opvatting, alsof het slachten van het dier niet geoorloofd ware. Enkelen gingen zelfs zoo ver, dat ze het gebruik van eieren, boter, kaas en melk afwezen. En ten slotte waren het Indisch-theosophische gedachten, die aan het Boeddhisme ontleend, tot veroordeeling van het slachten van het dier geleid hebben. Het zou te ver afleiden, hier dieper op in te gaan. We bepalen ons daarom tot de verklaring, dat het Vegetarianisme althans voor hen, die de autoriteit van Gods Woord eeren, alleen uit hygiënisch oogpunt kan worden aanbevolen. Stellig is het vleeschgebruik overdreven, en is matigheid ten deze aan te bevelen. En bevindt iemand zich, bij het terzij laten van vleeschspijs, op den duur gezonder, zoodat hij alleen groenten, vruchten en brood gebruikt, dat hij zich hieraan dan houde. Ook al rijst tegen het uitsluitend Vegetarianisme voor anderen de zeer ernstige bedenking, dat het eiwit dat de volwassen mensch elke 24 uur behoeft, hem bij vleeschgebruik uit een half kilo kan toekomen, terwijl hij voor gelijke hoeveelheid 1½ kilo bruinbrood of 2 kilo rijst of zelfs 4 kilo aardappelen zou moeten nuttigen, — voor het goede van dit stelsel is ons oog dus allerminst gesloten. Werpt men daarentegen de bedenking op, dat het slachten van het dier of het gebruik van eieren ons ongeoorloofd zou zijn, dan laten we, door dit aan te nemen, de autoriteit van de Schrift varen om te bukken voor een autoriteit van paganistischen oorsprong, en dit mogen we niet. Uit de Schrift blijkt duidelijk, dat het slachten van het dier bij het altaar zelfs geboden was, en dat na afloop van de offerande het vleesch van het offerdier in de meeste gevallen, niet alleen door den offeraar, maar ook door de priesters en Levieten gegeten moest worden. Dat dit als oorspronkelijke Scheppingsordinantie ondenkbaar ware geweest, zij toegegeven, maar onder de tegenwoordige bedeeling

is 't zóó en niet anders. Verbod van vleeschgebruik is aan onze tegenwoordige bedeeling geheel vreemd. We mogen daarom deze gedachte niet aanmoedigen. Religieus mogen we ons niet laten vangen in oud-paganistische overleggingen. Alleen hygiënisch inzicht kan hier leiddraad zijn. Zelfs wat men beweerd heeft, dat onze tanden en onze overige verteringsorganen niet conform waren aan die van vleeschetende, maar veeleer gelijksoortig met die der grasetende dieren, geeft hier geen beslissing. Geen onzer ontkent toch, dat in het Paradijs den mensch alleen de plantaardige spijze was toegewezen; maar hieruit volgt niet, dat wat wet en regel was in het Paradijs, thans nog regel en wet zou zijn, nu we uit het Paradijs zijn verdreven. Veeleer blijkt uit het Paradijsverhaal het tegendeel. In de bedekking van de schaamte der menschen met het dierenvel lag vanzelf uitgesproken, dat het dier van nu voortaan ter beschikking van den mensch stond, en in zooverre kan men zelfs zeggen, dat reeds hier de offerande werd ingeluid. Abel bracht dan ook terstond daarna het eerste dieroffer, en heel de Schrift door is Abel hierin de verkoorne Gods.

Vanzelf zal al wie bij Gods Woord leeft verstaan, dat hij geen dier mishandelen mag. Noodeloos een dier leed te doen, stelt veeleer schuldig voor God. In zoover onze dierenvrienden er dus voor ijveren, dat de wreedheid en onbarmhartigheid ook ten opzichte van de dieren worde tegengegaan, staan we geheel aan hun zijde. Ook het dier moet kunnen ontwaren, dat we *menschen* zijn, en reeds bij onze kinderen hebben we dit besef aan te kweeken. De geheel andere vraag echter, of het slachten van een dier, en het ons voeden met zijn vleesch, ons ongeoorloofd is, wordt voor ons niet beslist door weekelijke dierenliefde, maar door het gezag van Hem, die het dier geschapen heeft, en dit gezag verbiedt het allerminst, ook al wraakt het in harde taal zeer gestrengelijk alle gebrek aan medegevoel met het dier in de bejegening die wij 't aandoen. Toch kan dit geheele vraagstuk hier ter zijde worden gelaten. In het vraagstuk dat ons thans bezig houdt, komt 't eeniglijk aan op het lijden van het dier in verband met het Recht Gods, met onzen val en met de ontreddering van geheel de Schepping door het optreden van het demonische leven. Het gaat toch niet aan, ons tot onze aarde en tot wat de mensch misdeed te bepalen, waar de apostel van een zuchten en een vrijgemaakt worden van *heel het schepsel* gewaagt, en waar het dier demonendienst doet om den val van den mensch in het Paradijs te bewerken.

XI. De zegen.

En God zegende ze, en God zeide tot hen: Weest vruchtbaar, en vermenigvuldigt, en vervult de aarde, en onderwerpt ze, en hebt heerschappij over de visschen der zee, en over het gevogelte des hemels, en over al het gedierte, dat op de aarde kruipt.
GENESIS 1 : 28.

OVER de dierenwereld in verband met den dood is thans genoeg gezegd. Thans komt aan de orde de bespreking van de beteekenis van den *zegen* en van den *vloek*. De Voleinding, die we in beeld pogen te brengen, zal eens den volkomen triomf over den vloek doen aanbreken, maar juist daarom moet op het wezen en de beteekenis van den vloek veel dieper ingegaan dan dit gemeenlijk geschiedt. Na den val in zonde ontvangt de aan zijn glorie ontzonken mensch niet eerst zijn doodvonnis, maar de aankondiging van den vloek. Op zich zelf zou men het omgekeerd gedacht hebben. Toen de Heere aan Adam het gebod gaf, dat het gebruik van de boomvruchten regelde, was op de overtreding van het verbod om te eten van den Boom des levens, als straf niet de *vloek* maar de *dood* gezet. Er was ganschelijk van geen vloek sprake geweest, en alleen betuigd: „ten dage als ge daarvan eet, zult ge den dood sterven". Na de overtreding van het verbod daarentegen wordt van het sterven eerst aan het eind van het vonnis gewag gemaakt, en gaat de aankondiging van den vloek voorop. Het vonnis begint toch met deze woorden tot de slang: „Dewijl gij dit gedaan hebt, zoo zijt gij *vervloekt*". En, terstond daarop zich van de slang tot den mensch keerende, zegt de Heere: „Zoo zij het aardrijk vervloekt om uwentwil, met smarte zult ge daarvan eten alle de dagen uws levens", terwijl dan eerst daarna, heel aan het eind van dit vonnis over Adam, de uitspraak volgt: „Gij zijt stof en tot stof zult gij wederkeeren". Reeds hieruit blijkt, dat de vloek motief voor den dood wordt, en niet omgekeerd, zoodat we, om te verstaan aan welken toestand de Voleinding een gezegend einde zal maken, eerst op het wezen en de beteekenis van den vloek moeten terug gaan. Daar nu de *vloek* als tegenbeeld rechtstreeks met den *zegen* samenhangt, is het noodzakelijk, beiden in onderling verband ter sprake te brengen. Iets wat te meer geëischt wordt, daar men thans, tot zelfs in onze kerken, zeer zeker te weinig op de beteekenis van den zegen let, en door maar al te velen tot zelfs in de heiligste

zegenspreuk niet veel meer dan een formule van heilige klanken wordt gezien. Hierin werkt ongetwijfeld een vanzelf opgekomen reactie tegen ingeslopen magisch misbruik van de zegenspreuk dat vooral in de Middeneeuwen vaak al te ver ging. Om dit misbruik te keer te gaan, heeft men toen in onze Gereformeerde Kerken zeer zeker te weinig aandacht aan de zegenspreuk geschonken, en bij de vrij algemeene ontstentenis van vaste regelen voor den eeredienst heeft de onnadenkendheid en de willekeur van veel predikers allengs schier alle besef van de beteekenis van vloek en zegen doen te loor gaan. Metterdaad is het uitzondering, zoo men onder ons nog een geloovige ontmoet die aan de zegenspreuk wezenlijke waarde toekent.

Slechts één ding hield onder ons stand, en dit ééne bestond hierin, dat men nog vrij algemeen onder de geloovigen aanneemt, dat het verschilt en uiteenloopt, of op *een onderneming* al dan niet zegen rust. Bij nieuwe stichtingen, vooral bij nieuwe stichtingen in verband met het Koninkrijk der hemelen, is men dan ook nog steeds gewoon, zegen over wat men ondernam af te bidden. Uit dit heilige gebruik is de gewoonte, om den zegen over allerlei in te roepen, ook op maatschappelijk terrein overgegaan. Vandaar dat men ook in kringen waar het gebed spaarzaam wierd, nog niet zelden aan het slot van een toespraak den wensch hoort uiten: God zegene onze zaak! Zelfs werd dit van jaar tot jaar ook op de zaak van heel 't vaderland toegepast, doordien de Koningen, steeds de gewoonte volgden, bij het lezen van de Troonrede aan het slot daarvan de bede te uiten, dat Gods zegen ook in het nieuw ingetreden Regeeringsjaar op de vaderlandsche zaak rusten mocht. Veel realiteit was in die slotwoorden van de Troonrede vaak niet bedoeld, vooral niet, zoo ze werden uitgesproken door een Minister, of aan den Koning voorgelegd door een Kabinet, dat aan het begrip van den zegen Gods niet de allerminste waarde meer hechtte; maar er sprak zich dan toch nog altoos de behoefte in uit, om in zóóverre aan het algemeen volksbesef te gemoet te komen, dat men het ontvangen of derven van den zegen Gods voor heel de toekomst van land en volk van de hoogste beteekenis scheen te achten. Het was er mee als met de woorden: *Bij de gratie Gods* aan den kop der wetten en Koninklijke besluiten. Minister na minister die zijn contreseign onder wet of besluit zette, geloofde aan die gratie Gods volstrekt niet meer, en had zelfs tienmaal liever gezien dat die woorden geschrapt werden, maar de vrome zin in het volksbesef bleef er steeds op staan, dat de inroeping ervan stand hield, en om geen verzet op te wekken gaf men toe.

Dit alles echter bleef een holle phrase, waaraan ook in de Regeeringskringen veelal niet gehecht werd. Bij of zonder gratie Gods, met of zonder den zegen Gods, men achtte vrijwel de toekomst in eigen hand te hebben, en nam dienovereenkomstig zijn maatregelen. Dit kwam te meer daarin uit, dat men ten onzent in de publieke zaak ook het gebed geheel heeft afgeschaft. Gebed en zegen hangen natuurlijk saam. Wie metterdaad gevoelt, dat alleen uit den zegen Gods Zijn heil kan komen, kan niet nalaten er om te bidden. Vandaar, dat dan ook in Engeland en Amerika b.v. de zitting van het Parlement steeds met een gebed geopend wordt, en dat bij de kroning van een nieuwen Vorst de ontstentenis van het gebed stuiten zou. Bij ons daarentegen wilde men hiervan niets meer weten. Geen gebed bij de Kroning, en geen gebed bij Parlementsopening. En zoo kon 't niet anders, of het nog phraseologische gewag maken van den zegen in de Troonrede, verloor alle beteekenis. Iets waar te meer op te wijzen is, omdat nog steeds bij de inzending van wetsvoorstellen aan de Staten-Generaal de Kroondrager de bede voegt: „En hiermee bevelen wij u in Godes heilige hoede". Natuurlijk had het gehoord, dat de Staten-Generaal bij de terugzending van de wetsontwerpen, met sanctie of met weigering van sanctie, in gelijken zin den Kroondrager Gode had opgedragen, of althans dank had gezegd voor de beveling in Godes heilige hoede. Maar noch het één noch het ander is geschied. De Kroon hield èn aan het „Bij de gratie Gods" èn aan de zegen-inroeping in de Troonrede, en aan de heilige hoede Gods, bij de inzending van wetsontwerpen, vast, maar de Staten-Generaal deden er, except althans in het antwoord op de Troonrede, het zwijgen toe.

Iets meer beteekenis behield het uitspreken van een: „Gods zegen zij met u", bij verloving of huwelijkssluiting of jubileumbruiloft. Thans lang niet meer overal, maar tot voor twintig, dertig jaren nog vrijwel algemeen, voelde de vader den aandrang, om op de één of andere manier zijn kinderen vóór zijn sterven zijn zegen te geven. In Christelijke kringen is dit nog ten volle gemeend, maar al kan dit van breede kringen in de maatschappij thans niet meer gezegd worden, toch hield men lange jaren, zij 't dan ook puur formeel, die gewoonte nog in stand. Zelfs bleef die gewoonte nog bestaan, waar reeds openlijk ongeloof in het huwelijksleven tot uiting was gekomen. In zoo plechtig oogenblik hoorde er iets plechtigs bij. Min of meer geraakte men op zoo aangrijpend oogenblik zelf nog ten deele onder den indruk van iets hoogers, en zoo bleef dat toewenschen van den zegen Gods nog in stand. Thans echter heeft in veel gezinnen ook dit uit.

Men zou meenen zichzelf te verlagen, zoo men nog met zulk een formule zijn feestdisch ontsierde. Men is daarover heen, en verzet er zich zelf meer tegen. Men voelt dat 't een leugen op zijn ongeloovige lippen zou zijn, en weigert daarom met zoo ijdele gewoonte langer mee te gaan. Maar al mogen we voor dit steeds verder doorbreken van het ongeloof het oog niet sluiten, toch mag geconstateerd, dat in verreweg de meeste gevallen nog aan de oud-vaderlandsche usantie werd vastgehouden, en dat de meer opzettelijke of half uitgelokte toebidding van Gods zegen nog in de bijna vaste gewoonte ligt, niet enkel bij huwelijkssluiting, maar ook bij aanneming, bij jaardagen, bij jubileums, bij kindergeboorte, bij het gelukkig zijn in het afleggen van examens, bij aanstelling in post of beroep, en vooral niet 't minst bij 't sterven. Zoo menig vader of moeder, die althans bij 't naderend sterven wel voelt hoe ze nu niets meer voor hun kroost doen kunnen, bevelen dan in 't scheiden hun lievelingen in Godes heilige hoede. Maar ook al mag aangenomen, dat ook hier een zekere drang in 't hart werkt, en dat er zekere mystieke zielsbeweging door bevredigd wordt, in zekeren zin *gemeend* is zulk een zegenbede toch veelal niet. Een kind dat bij 't sterven van vader of moeder niet tegenwoordig kon zijn, en ter oorzake hiervan de zegenbede niet ontving, is veelal wel zeer droevig, omdat hij bij het sterven niet tegenwoordig was, maar bijna nooit wordt gemis gevoeld, dat men de zegenbede misliep. Zulk een zegenbede van een stervenden vader vindt men wel plechtig, en ze spreekt wel 't hart toe, maar men gevoelt niet dat men iets miste, zoo men dien zegen *niet* ontvangen had. Men heeft geen besef meer, *dat er metterdaad zegen uit komen kan.*

In eigenlijken zin hoort men van een rusten van Gods zegen op een zaak, gelijk we zeiden, dan nog 't meest bij stichtingen of ondernemingen op heilig terrein. Gul en grif is men zelfs veelal bij zulke stichtingen met zijn oordeel gereed, om te zeggen: „lieve vrienden, op wat ge ondernaamt heeft geen zegen gerust", of ook omgekeerd hoort men telkens roemen: „we mochten zoo dankbaar ervaren, dat de zegen des Heeren op onze zaak rusten mocht." Soortgelijke conclusie nu wordt in Christelijke kringen ook wel op sociale ondernemingen toegepast. Vooral zoo iets dan tegenloopt, hoort men niet zelden: „Ge hebt dit verkeerd aangepakt, en daarom heeft er geen zegen op gerust", maar toch is het vooral bij ondernemingen op heilig terrein, dat deze conclusie vaste zetregel werd. Vooral de secretaris, die het jaarverslag heeft te leveren, is gelukkig, zoo de inkomsten mild vloeiden, en zoo er rijke vrucht op den arbeid werd gezien, en niets is dan gewoner, dan om de

mededeeling van deze gewenschte uitkomst te doen bezegelen met een dankbare verklaring, dat blijkbaar de Heere onze God Zijn zegen op wat men ter eere van Zijn naam ondernam, heeft doen rusten.

Dat hierbij nu, hoe uitnemend ook bedoeld, vaak kortzichtigheid insloop, valt niet te ontkennen. Gelukte het toch, wat men zelf ondernam, naar wensch te doen slagen, en zag men daarentegen, dat wat van andere zijde ondernomen werd, niet of althans minder gelukte, dan kwam maar al te spoedig de gedachte op, dat op eigen doen de zegen Gods mocht rusten, maar dat anderer ondernemen daarentegen van Gods zegen verstoken bleef. Nu zou, ware men hierop niet verder ingegaan, in zulk vermoeden nog geen kwaad hebben gescholen. Doch 't bleef daarbij veelal niet. Er moest toch een oorzaak zijn, waarom God de Heere het ééne zegende en aan het andere Zijn zegen onthield. Waarin school nu die oorzaak? En bij het zoeken naar antwoord op die vraag werd men dan maar al te spoedig tot het oordeel verleid, dat er in de stichting waaraan de zegen des Heeren onthouden werd, iets zondigs, iets onheiligs, iets tegen Gods wil ingaande moest gevonden zijn. De onthouding, het uitblijven van den zegen werd zoodoende een straf, of althans een oordeel der afkeuring, waarvan de noodzakelijke uitwerking in het mislukken van wat men op touw had gezet, viel waar te nemen. Dit kon dan daaraan liggen, dat er een min-heilig doel was gekozen, dat de aangewende middelen de heilige keur niet doorstaan konden, of dat de personen die zich er aan gewaagd hadden, om persoonlijke redenen er zich verkeerdelijk toe hadden opgemaakt. Nu kon zulk een vermoeden van twee kanten werken: of in 't hart van de personen zelf wier pogen niet slaagde, of ook in 't hart van hen, aan wier eigen plannen de mislukking van wat die anderen ondernamen, niet ongelegen kwam. In het eerste geval kon de uitwerking ervan verootmoedigend zijn en dus goed doen; in de tweede opvatting daarentegen vergiftigde ze het eigen hart en verbitterde zoo licht den minder gelukkigen ondernemer. Vooral op Christelijk terrein een zeer ongewenschte, ja schuldige afwikkeling van heel de zaak. Te schuldiger, daar wie zelf gelukkig slaagde, en nu valt over wat aan een ander mislukte, schier als vanzelf geneigd is, om zich er op te verheffen dat hij 't goed inzag en dat Gods zegen daarom zijn ondernemen kroonde. Iets waar dan tegenover stond, dat uit het wegblijven van Gods zegen bij wat die ander ondernam en aandorst, schier even zeker bleek, dat er bij dien concurrent iets zondigs in het spel was geweest, en dat deze dáárom Gods zegen moest derven. Had zich nu het geval voorgedaan, dat die ander, gelijk hij deed, te werk ging tegen den

bepaalden raad van den gelukkigen ondernemer in, dan heette 't zoo licht: Had hij mijn raad maar gevolgd, dan was het wel anders geloopen, en dat hij nu Gods zegen niet mocht ondervinden, is het gevolg van zijn eigenzinnigheid.

Zoo wordt dan ten slotte Gods zegen een twistappel, waarbij hij die slaagde, ten leste het welslagen eeniglijk toeschrijft aan eigen goed inzicht, en den term van Gods zegen slechts bezigt, niet om dankbaar te erkennen dat 't hem uit dien zegen alleen toekwam, maar veeleer om door zoo heilige uitdrukking zich zelf te hooger eere toe te schrijven. Tegen al zulk misbruik kan men daarom niet genoeg op zijn hoede wezen. Het toont toch, hoe 't recht verstand van de beteekenis die aan Gods zegen is te hechten, allengs te loor ging, en hoe noodig het is, de mystieke macht, die door dat woord: *Zegen,* wordt uitgedrukt, weder in helderder licht te stellen. De oorzaak van de verdonkering en verduistering van wat onder dit woord te verstaan zij, is op allerlei manier in de hand gewerkt. Uit den liturgischen dienst in onze Kerken is geheel het denkbeeld van den zegen, op de ééne slotzegenbede na, zoo goed als geheel verdwenen, en in de toebidding van den zegen aan het slot onzer kerkelijke samenkomsten zien verreweg de meesten thans niet veel meer dan een plechtige manier om de samenkomst te sluiten. Bij de huislijke godsdienstoefening of op de catechisatie wordt het begrip: *Zegen,* bijna nooit meer tot onderwerp van afzonderlijke bespreking gemaakt. En van een predicatie, er op aangelegd, om hetgeen in den zegen des Heeren schuilt, klaar voor het bewustzijn der Gemeente te brengen, hoorde men sinds lang niet meer.

Gevolg hiervan was, dat heel het begrip van *Zegen* bijna uitsluitend dreef op het gemeen gebruik in het sociale leven en op de aanwending er van bij Christelijke ondernemingen. Nu stemt 't zeer zeker op zich zelf dankbaar, dat op die wijze het begrip van het woord *Zegen* althans nog in het gebruik en in den volksmond hangen bleef, gelijk ook anderzijds niet mag worden voorbijgezien, hoezeer de Heilige Schrift al is 't door de eenvoudige voorlezing in het gezin, de gedachte aan den zegen Gods èn steeds in stand hield, èn nog voortdurend heiligde. Maar ligt in deze beide omstandigheden oorzaak tot dank, het kan toch niet goedgekeurd, dat een zoo gewichtige stof aan zoo uiterst oppervlakkige behandeling bleef overgelaten, en dat verreweg de meesten zich ten slotte er volstrekt geen nauwkeurige rekenschap meer van konden geven, wat ze toch eigenlijk met dien „Zegen des Heeren" bedoelden. Te meer nadruk moet hierop gelegd, omdat, al bleef men op die wijs aan den *zegen* zelf nog zekere waarde hechten, men steeds minder doorzag wat te verstaan was onder het *uit-*

spreken van den zegen, onder het *leggen van den zegen* op iemand of iets, of onder het *zegenen* van den een door den ander. Iets wat daarom niet goed kan zijn, overmits in de Heilige Schrift aan dit opleggen van den zegen dit geven van den zegen, dit uitspreken van den zegen zoo in 't oog loopende waarde wordt gehecht. Denk slechts aan Jacob en Ezau bij het sterfbed van hun vader. Ditzelfde nu wordt in de Heilige Schrift ook op den Heere zelf toegepast. Er is maar niet sprake van, dat wij Zijn zegen verwerven of derven, maar ook wel bepaaldelijk hiervan, dat de Heere onze God den zegen iemand toespreekt, d. w. z. niet alleen feitelijk aan iemand den zegen doet toekomen, maar door Zijn woord den zegen belooft, toezegt en aankondigt. Zoo b.v. al aanstonds onmiddellijk na de Schepping van den mensch, gelijk we dit vernemen uit Gen. 1 : 28, waar staat: „En God zegende hen en God zeide: Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt en vervult de aarde, en onderwerpt haar, en hebt heerschappij over de visschen der zee, en over het gevogelte des hemels en over al het gedierte dat op de aarde kruipt." Hier is alzoo sprake niet van het feitelijk *schenken* van den aan Adam en Eva toekomenden zegen, maar van een *belofte*, dat de mensch den zegen ontvangen *zal*, een hem toekennen van den zegen des Heeren, en een duidelijk aan den mensch verklaren, waarin deze algemeene zegen bestaan zal, t. w. ten eerste in de voortplanting van zijn geslacht en ten andere in de koninklijke macht, die hij over alle creaturen hier op deze aarde zal uitoefenen.

Nog iets anders komt hierbij. Naar onze gewone voorstelling is 't uitsluitend de mensch, en wel nader de geloovige mensch, die gezegend wordt, althans in zulk een zin gezegend wordt, dat de zegen zijns Gods gezegd wordt op hem *te rusten*. Toch wordt hierdoor heel het begrip van zegen blijkbaar maar al te zeer beperkt. Volgens de Heilige Schrift althans is de *zegen* volstrekt niet alleen aan den mensch toegezegd of geschonken, maar is de zegen Gods een begrip dat op alle creaturen zonder onderscheid van toepassing kan zijn, en in de Schrift de allereerste maal zelfs niet met opzicht tot den mensch, maar in verband met de dierenwereld tot uiting komt. Er staat toch in Gen. 1 : 22, d. i. in dien tekst, waarin de eerste maal van *zegen* sprake is: „En God zegende ze (d. i. de visschen der zee en de vogelen des hemels) zeggende: Zijt vruchtbaar en vermenigvuldigt en vervult de wateren in de zeeën, en het gevogelte vermenigvuldige op de aarde". Zelfs wordt in Gen. 2 de zegen des Heeren reeds op een onbezield iets, op een stoffelijke zaak overgebracht, als het van den zevenden dag heet in vs. 3: „En God had den zevenden dag gezegend, en dien geheiligd, omdat Hij op denzelven gerust heeft van al Zijn werk". Nog verder gaat dit in

Gen. 39 : 5, waar we van Farao's paleis lezen: „De zegen des Heeren was in alles wat hij had, in het huis en in het veld". In Exod. 23 : 25 heet het: „Zoo zal Hij uw brood en uw water zegenen". In Deut. 28 : 5: „Gezegend zal zijn uw korf en uw baktrog". Uit 1 Sam. 9 : 13 vernemen we, dat het offer gezegend werd. En in geheel gelijken zin meldt ons het Nieuwe Testament, dat Christus bij de instelling van het Avondmaal het brood nam en dit zegende, en volgens 1 Cor. 10 : 16 met den drinkbeker desgelijks deed. Vergelijkt men dan ook de plaats, die de zegen en het zegenen in de Schrift inneemt, met het klein gebruik dat er thans nog in ons leven van gemaakt wordt, dan blijkt hieruit klaarlijk, dat de zegen des Heeren en het zegenen als zoodanig maar al te veel van zijne oorspronkelijke beteekenis heeft ingeboet. Niet natuurlijk van Gods zijde, maar van de zijde van den mensch.

Vraagt men nu wat dit te betreuren feit met de Voleinding te maken heeft, zoo ligt het antwoord gereed. De zegen des Heeren heeft tegen zich over staan een geheel contraire actie. Tegenover den *zegen* toch staat de *vloek*. Beide vallen onder een hoogere eenheid samen, en daar de historie van deze aarde, gelijk we die in de Schrift vinden, niet met den vloek, maar met den zegen begint, zoo spreekt 't vanzelf, dat de vloek uit den zegen moet begrepen worden. Eerst moet vaststaan wat de zegen is, en daarna pas kan bij tegenstelling verstaan worden wat de vloek is. En naardien nu de Voleinding niet anders is of op 't oog heeft, dan de overwinning die de genade op de zonde behaalt, door den vloek terug te dringen en er zegen, in de hoogst mogelijke spanning zelfs, voor in de plaats te doen treden, zoo is het niet wel mogelijk tot een juist inzicht in de Voleinding te geraken, indien niet vooraf van den vloek, en, opdat de *vloek* grondig verstaan worde, daaraan voorafgaande van den *zegen* des Heeren worde uitgegaan.

Op zichzelf is er drieërlei toestand denkbaar: 1⁰. een toestand, waarin *de zegen* zich gelden doet; 2⁰. als daartegenover staat een toestand, waarin de vloek zijn verderf drijft; en 3⁰. een toestand, waarin noch de zegen, noch de vloek werkt. Eenigermate zou men 't kunnen vergelijken met een uurwerk. De veer in een uurwerk kan loopen, stilstaan of springen. Blijft de veer onbewogen, dan is er geen werking. Er ontbreekt wel niets aan het uurwerk. Het is wel volkomen afgemaakt. Alle stukken zijn er in, die er in zijn moeten, en ze zitten vast elk op zijn plaats, maar de veer is niet gespannen, en daarom is er geen actie, geen leven, geen beweging in. Het is er dan wel, en het heeft wel alles om te kunnen loopen, maar het staat stil. Het is zoo ge wilt neutraal. Een geheel andere toestand daarentegen treedt in, zoo ge het uurwerk opwindt; dan

toch geraakt de veer in spanning, trekt en duwt de raderen, en op de wijzerplaat teekent zich de aanwijzing van het uur af. Maar dan is er nog een derde toestand mogelijk, onder het opwinden kan de veer springen. Dan is het uurwerk defect. Dan loopt 't opeens ratelend af, en kan geen levensteeken vertoonen, noch ook op de wijzerplaat zijn taak vervullen. Die geregelde loop van het opgewonden uurwerk nu beeldt den *zegen,* het stuk-zijn, als de veer gesprongen is, den *vloek* af, en het uurwerk gelijk het in den winkel staat en in stilheid rust, beeldt dan zulk een toestand af, die noch door zegen, noch door vloek gekenmerkt wordt.

XII. De zegen bij de Schepping.

De zegen des HEEREN, die maakt rijk; en Hij voegt er geene smart bij. SPREUKEN 10 : 22.

GEHEEL in 't algemeen genomen kan men alzoo zeggen, dat de zegen een *plus,* de vloek een *minus* vertegenwoordigt. Er is in het leven een opklimmende en een nederdalende reeks. Waar nu de activiteit *klimt* is *de zegen,* waar ze in haar natuurlijke reeks *nederdaalt,* is *de vloek.* Zonder alsnog op 't wezen van beiden in te gaan, mag daarom thans reeds vastgesteld, dat de zegen geen nieuw, vreemd element aanbrengt, maar uitsluitend strekt om hetgeen in de natuur der dingen gegeven was, in de kracht van haar werking te verhoogen, en dat zoo ook omgekeerd de vloek een werking heeft, die de werking der natuurlijke krachten verlamt en in haar tegendeel kan doen omslaan. Doch hoe men beide in hun tegenstelling ook bijeenvoege, zooveel staat dan toch wel vast, dat eerst wie den zegen doorziet, ook den vloek verstaan kan, en dat daarom de nadere bespreking van den zegen moet vorafgaan, zal men tot de ware beteekenis van den vloek kunnen doordringen.

Nu sta hierbij op den voorgrond, dat de zegen van God uitgaat, en alleen van Gods werk de gelukkige vrucht kan zijn. Wel staat naast zoo menige uitspraak omtrent den door God verleenden zegen, geheel een reeks van andere uitspraken, die den zegen van den mensch doen uitgaan, maar dit doet niets tekort aan het onomstootelijke feit, dat alleen de Schepper zelf, als we ons zoo mogen uitdrukken, een exponent kan geven aan de krachten die

Hij in Zijn creatuur schiep. Altoos staat derhalve de daad Gods hier op den voorgrond, slechts met dit onderscheid, dat de zegen òf terstond *feitelijk* kan komen, òf te wel eerst *in het woord* kan worden toegezegd en beloofd, om het aldus beloofde eerst later in vervulling te doen gaan. Dit echter ziet alleen op tijdsverschil. De nog slechts beloofde en aangekondigde zegen ligt in Gods waarheid even vast als de zegen die feitelijk reeds verleend wordt. Afgescheiden echter van dezen zegen, die rechtstreeks van God uitgaat, 't zij dan feitelijk 't zij nog pas in de belofte, blijkt uit de Schrift dat er ook een zegen Gods is, die niet onmiddellijk door God zelf wordt opgelegd, maar die op middellijke wijze uitgaat van den mensch. Het is genoeg hier op den zegen van Jacob te wijzen, om te doen verstaan, wat hiermede bedoeld wordt. Er blijkt toch duidelijk uit den Patriarchalen zegen, uit den zegen dien de priesters gaven, en uit profetische zegeningen, dat het God den Heere beliefde, aan menschen in Zijn dienst soms de bevoegdheid te verleenen, om in Zijn naam, den zegen op andere menschen te leggen. Hoe flauw ook, voelt toch zelfs nu nog bijna een ieder, dat de zegen door een vader of moeder over een kind uitgesproken, niet een ijdele klank is. Men kan dien zegen zóó opvatten, dat hij een bede bedoelt, om den zegen van God over zulk een kind af te smeeken, of ook aannemen, dat God de Heere aan den vader over zijn kinderen een priesterlijke macht geeft om ze te zegenen, maar hoe ook verstaan, een vader wordt thans nog veelszins erkend, als ten opzichte van den zegen over zijn kinderen in een geheel eigenaardige positie te verkeeren. De zegen, door een ander over zulk een kind uitgesproken, moge welgemeend en goed bedoeld zijn, en ook aan zulke wenschen zal men daarom zekere waarde niet kunnen ontzeggen, maar toch voelt men terstond, dat zulk een zegen of zegenbede een geheel andere beteekenis erlangt, zoo ze doelt op 't eigen kind. Iets waaraan nog kan toegevoegd, dat de beteekenis van deze zegenbede gemeenlijk nog meer indruk maakt, zoo zulk een vader reeds op jaren is gekomen, dan indien hij nog zeg, onder de vijftig bleef; en meer nog, dat de zegenbede van een *stervend* vader te meer indruk maakt, naarmate de kinderen meer bespeuren mochten, dat er tusschen hun vader en hun God hoogere gemeenschap mocht bestaan. Wat in dier voege nu nog op zeer verflauwde wijze tot op zekere hoogte overbleef, was nu blijkens het Oude Testament in den patriarchalen tijd en onder Israels bedeeling van vaak uitgebreide, ernstige beteekenis, en gedurig weer ontvangen wij bij de lezing van het Oude Testament den indruk alsof door God aan bepaalde personen in hun verhouding tot anderen de opdracht en bevoegdheid was verleend om, op Zijn

Goddelijk gezag en in Zijn naam, den zegen op anderen te leggen.
Geheel daarnaast staat dan nog het meer algemeen gebruik van zegen *toewenschen*. Hiertoe was vanzelf geen bepaalde bevoegdheid noodig. Iemand geluk, vrede en zegen toewenschen, mag iedereen. Hier is zelfs geen beperking denkbaar. Het komt er bij 't *toewenschen* van geluk en heil maar op aan, wat men het meest gewenscht vindt. Niet zelden wordt daarvoor de formule gekozen: Ik wensch u van harte alles goeds toe, of ook: Ik wensch u 't beste. Plaatst men zich daarentegen op vromer standpunt, en weet men voor zichzelf, hoe ons lot in Gods hand is, hoe vrede, geluk en heil alleen dan een waarachtig karakter voor ons dragen, zoo ze ons uit de hand des Heeren toe komen, dan ligt 't evenzoo voor de hand, dat men zijn wensch op den zegen des Heeren saamtrekt, en een formule bezigt als deze: Ik wensch u Gods zegen toe, of: God zegene u. Een formule die dan vanzelf *alles* in zich besluit, daar 't ons toch alles van God moet toekomen, maar dan toch bovendien nog dit voor heeft, dat die vrede, dat heil en dat geluk niet worden ingeroepen als gave van de Fortuin, maar als van God den Heere ons toekomende. Nu was dit spreken en toewenschen van Gods zegen eertijds veelvuldiger in gebruik, en nam 't thans al meer af. Tweeërlei overgang is hierbij te onderscheiden. Eerst ging de zegenbede of toewensching van zegen van de particuliere vroomheid uit. Van dit particulier gebruik ging 't toen in 't gemeen gebruik over, zoodat tenslotte een ieder 't nasprak. Zoo tot een bloote formule geworden, werd toen de zegenwensch al meer als bloote klank herhaald, waarbij maar al te vaak aan God den Heere zelfs van verre niet gedacht werd. In dien oppervlakkigen zin bleef de zegenwensch toen nog een tijdlang door de gewoonte hangen. Ten slotte is echter ook die gewoonte in onbruik geraakt, zoodat ze almeer uitsleet. En zoo is het ook nu weer op *'t particulier* gebruik teruggekomen. Men bezigt die formule veelal alleen bij hem die er aan gelooft. Het: God zegene u, is thans weer, veel meer dan vroeger, uiting van vromen zin geworden.

Zoo is dan drieërlei wel te onderscheiden. Ten eerste de *zegenverleening* of *zegentoezegging,* die rechtstreeks van den Heere onzen God komt. Dan in de tweede plaats de *zegenoplegging,* die uitgaat van personen, die daartoe onder Goddelijk bestel zijn aangewezen, gelijk dit nog in de ouders gevoeld werd. En in de derde plaats komt dan de *zegenwensch,* die niet anders is dan een uiting van liefde en gehechtheid. Hiervan nu geldt als regel, dat de zegenverleening of zegentoezegging die van God rechtstreeks uitgaat, niet in alle perioden hetzelfde karakter draagt. Zegentoezegging door openbaring, in

geheel bijzonderen zin, greep plaats in de periode van de voorbereiding van 't heil van Christus, en heeft thans op die wijze niet meer plaats. Iets wat niet zeggen wil, dat er geen zegenverleening meer plaats vindt. Die gaat veeleer al door. Het is alleen de opzettelijke aankondiging van bijzonderen zegen, die eertijds onmisbaar, nu uitblijft. Daarnaast stond dan oudtijds de zegentoezegging in strenger formeelen zin dan thans. Toch hield de zegenverleening door organen, die God daartoe besteld heeft, ook nu nog stand, en dit niet alleen sociaal bij de ouders in betrekking tot hun eigen kinderen, maar ook wel terdege in den eeredienst, ook al wordt daarbij de beteekenis van den zegen steeds minder gevoeld. Bij het Sacrament van het H. Avondmaal is de handoplegging nog veelszins in gebruik. Bij den H. Doop is het nog veelal de gewoonte om de hand zegenend uit te strekken. Hetzelfde geschiedt bij de bevestiging van ambtsdragers. En evenzoo bij het uitgaan van de kerkelijke samenkomsten. En al moge nu, gelijk we grif toegeven, de beteekenis van het *zegenen*, die hierin van meetaf school, in niet geringe mate verzwakt zijn, het gebruik hield toch nog altoos stand, en waar het stand hield, is het nog steeds gegrond in de ambtelijke bediening. Een ander zou 't niet kunnen of mogen doen. Het is alleen de man die bij den Kerkedienst als orgaan van hooger bedoelen optreedt, die het alzoo doen mag en kan. Men voelt nog steeds, dat hierin een eigenaardig, plechtig iets schuilt, dat door niets anders te vervangen is. En hoezeer dan ook van zijn oorspronkelijke hoogte afgedaald, is en blijft in de bede, in zijn toezegging en handoplegging, nog altoos iets naspreken van wat oorspronkelijk in deze heilige handeling gelegd was. De zegen*wensch* daarentegen stond van meetaf reeds geheel buiten het verordende, kwam eigenlijk uit particulieren aandrang op, en hield nog steeds alleen als zoodanig stand. Dat minder veelvuldig gebruik ten deze allengs de waarde ervan verhoogd heeft, mag worden toegejuicht.

Met dit laatste hangt tevens de op zich zelf zonderlinge gewoonte saam om den Heere God zelf onzerzijds te zegenen. Zoo heet het nog in Ef. 1 : 3: „*Gezegend* zij de God en Vader van onzen Heere Jezus Christus, die ons *gezegend* heeft met alle geestelijke *zegening* in den hemel in Christus"; een Apostolische uiting daarom te merkwaardiger, omdat het drievoudig gebruik van het woord *zegening* in dat éene vers te meer nadruk op den zin van het woord legt. Toch was ook reeds onder het Oude Verbond dat eeren van den Almachtige als „den Gezegende" reeds zoo vast ingeworteld, dat zelfs Cajaphas het nog in de rechtzaal aan Jezus vragen kon: „Zeg ons, zijt gij de Christus, de Zoon des *gezegenden* Gods", en dit geheel in terugslag op wat we in Psalm 119 : 12

lezen: „Heere, Gij zijt gezegend, leer mij Uw inzettingen", of in Psalm 144 : 1: „Gezegend zij de Heere, mijn Rotssteen". Natuurlijk is hiermede niet bedoeld, alsof Gode zou zijn toegebeden, dat Hem van den mensch, uit de Engelenwereld of van waar ook, zegen mocht toekomen. Dit kan niet, wijl het aan de Almachtigheid en Onafhankelijkheid des Heeren zou te kort doen. Meest verstaat men deze uitdrukking dan ook alleen in dien zin, dat, gelijk het toewenschen van zegen aan onze medemenschen inhoudt dat eere en vreugde hun deel moge zijn, zoo ook de bede in ons hart opklimme, dat alles wat aan Gods eere of heilige majesteit in den weg staat, bezworen moge worden, en Gode door Zijn creaturen dat alles moge worden toegebracht, wat Hij als Schepper van hen eischen mag. Anderen verstaan het in eenigszins gewijzigden zin. Ze laten ook het woord gezegend wel op God slaan, maar in zijn uitwerking op den mensch zelf. Als iemand mij verrast door zijn komst, en die komst verheugt mij bovenmate, placht men hem te begroeten met 't zeggen: „Wees mij gezegend", en dit wel in zulk een zin, dat 't beteekenen moet: „Ik onderga door uw komst een zegen. Gij brengt mij een zegen. En daarom is uw komst en uw persoon mij gezegend". Dit nu ook op God den Heere toepassend, zou de bedoeling dan zijn uit te drukken, dat de komst des Heeren aan wie Hem ontvangen en begroeten mochten, zegen bracht; dat God Zelf in Zijn heilige persoon als een zegen verscheen, en dat men daarom zeggen kon en moest: Wees mij gezegend! als beduidend: Gij zijt 't die mij een zegen brengt. Aan deze beide verklaringen kan nog deze derde toegevoegd, dat 't beduiden zou: Moge de u inwonende Goddelijke kracht zich zoo op 't hoogst en 't heerlijkst openbaren, dat ze schitteren moge als nog nimmer, en over elken tegenstand die zich tegen u verzet, moge zegevieren. In verband met wat ons later omtrent het wezen van den zegen zal blijken, is ook deze laatste uitlegging niet geheel onaannemelijk. Toch laat 't gemeen gebruik van deze laatste uitdrukking zich 't eenvoudigst zóó verklaren, dat hetgeen men als uiting van genegenheid zijn broederen toeriep, als uitdrukking van hoogste toewijding nu ook ten opzichte van God werd aangewend.

Uitgangspunt en hoofdzaak blijft intusschen steeds de zegen zelf, en niet zijn aankondiging en toewensching; en dan is het van gewicht, allereerst te letten op de historie van den zegen. Wel toch is in de Schrift ook voortdurend sprake van zegen, den mensch toekomend in zijn particulier leven, maar op den voorgrond treedt toch telkens *de* zegen, die intrad en doorging, in Christus' zending zijn hoogtepunt bereikte, en nu van Christus uit de wereld

is ingegaan, om in het einde der dagen den heilstaat te brengen. Dit nu plaatst ons aanstonds voor de vraag, of de zegen, zoo we ons zoo mogen uitdrukken, iets extra's is, dat bij het gewone leven bijkomt, dan wel in het normale leven zelf begrepen is en er toe behoort. Ongetwijfeld wordt 't veelal in eerstbedoelden zin van het *extra* opgevat. Men vindt om zich heen tal van *gewone* levens, en daarnaast enkele levens waarop in *bijzonderen* zin zegen heeft gerust. De één ontvangt dien zegen wel, de ander derft hem. Zoo schijnt 't iets te zijn dat niet in den aard van het leven zelf gegrond is, maar uit bijzondere oorzaak aan het normale leven wordt toegevoegd. Overgebracht op den grooten gang der historie verstaat men dit zóó, dat al wat het Koninkrijk Gods dient, zegen van den Heere onzen God ontvangt, en dat daarentegen wat opgaat in het gewone leven der maatschappij, zonder dien zegen begint, doorgaat en eindigt. Nu ligt in dit laatste natuurlijk een zeer ernstige waarheid. Staat de zegen tegen den vloek over, heeft de zonde den vloek over de wereld gebracht, en is het de zegen des Heeren die de gevolgen van den vloek te niet zal doen, dan moet die zegen wel zeer bijzonderlijk uitkomen in heel het werk der genade, en wel met name in al wat geschiedt om 't verderf te keeren en in al wat strekt om het Koninkrijk van God te doen naderen. Het is dan ook ten volle waar. Al wat door den vloek ten onder ging, wordt door den zegen behouden, en in zooverre kan gezegd dat de zegen de uitwerking, die hij nu heeft, niet zou gehad hebben, indien er geen val in zonde geweest ware, en uit den val de vloek niet als straf ware opgekomen. Doch hoe zeer we het element van waarheid dat hierin schuilt, erkennen, toch mogen we niet toegeven, dat de zegen niet anders zou zijn dan iets extra's, dat bij het normale leven bijkwam. Reeds wat het scheppingsverhaal ons in Genesis 1 meldt, sluit dit uit. Met name in vs. 22—28.

Ware toch de zegen alleen ingetreden om de gevolgen van den val te niet te doen, of althans te ondervangen, dan spreekt 't vanzelf, dat er in de Schrift van zegen geen sprake kon zijn dan na de eerste verzen van het derde hoofdstuk, waarin ons het verhaal van den val wordt gegeven. Toch is dit niet zoo. In het eerste hoofdstuk van Genesis wordt nog van geen val gewag gemaakt, en toch wordt ons hier reeds met veel nadruk tot twee malen bericht, dat God eerst de dierenwereld, en daarna de kinderen der menschen, niet zegenen *zou,* maar onmiddellijk na hun schepping gezegend *heeft.* Ware ons dit gewichtige feit nu niet nader verklaard, zoo zou men dezen zegen, waarvan in Genesis 1 gewag wordt gemaakt, misschien nog op den val in de Engelenwereld kunnen doen terugslaan, maar ook dit is uitgesloten door wat er

bij staat. Er staat toch niet enkel in het gemeen, dat God de Heere den mensch na zijn schepping gezegend heeft, en zoo ook op de dieren Zijn zegen heeft gelegd, maar er wordt uitdrukkelijk bijgevoegd, waarin deze zegen bestond. Eerst in vs. 22 ten opzichte van de *dieren,* en dan in vs. 28 met betrekking tot den *mensch.* In deze beide verklaringen nu wordt gewezen op wat met den val in de Engelenwereld niets hoegenaamd uitstaande heeft, en evenzoo geheel valt buiten den val van den mensch. Ten opzichte van de dieren wordt er toch opzettelijk bij verklaard, dat de zegen dien God aan de dierenwereld schonk, uitsluitend daarin bestond, dat ze zich vermenigvuldigen zouden. God zegende ze, zeggende: „Zijt vruchtbaar en vermenigvuldigt en vervult de wateren in de zeeën, en het gevogelte vermenigvuldige op de aarde". Dit is alles. Meer staat er niet. Met den val heeft dit alzoo niets uitstaande. De zegen-verleening en zegen-toezegging blijft geheel binnen het natuurlijke beperkt. Vraagt men nu wat hier dan de zegen is, dan wordt natuurlijk volmondig erkend, dat in de geschapen visschen hom en kuit aanwezig was en dat evenzoo het gevogelte eileggend geschapen was. Doch dit op zichzelf was niet genoeg. In het tot aanzijn komen van een levend creatuur verbergt zich altoos, hoe ook opgevat, een scheppingsdaad. Ook aan het dier wordt een ziel toegedacht in de Heilige Schrift. Ook het dier heeft een eigen leven. Afgeleid uit reeds bestaande dieren, het zij zoo, maar dan toch zoo, dat in de geboorte van elk dier opnieuw de scheppende almacht Gods zich openbaart. Denkt ge u die scheppende macht Gods weg, dan zou uit de paring der dieren nooit een eigen levend wezen voortkomen. Iets wat we bij den mensch gereedelijk erkennen, maar bij het dier veelal verwaarloozen in onze gedachte. *Al* wat leeft is creatuurlijk product van Gods Alvermogen. En dit nu wordt hier als de zegen omschreven, dien God op de dierenwereld gelegd heeft, dat er namelijk nieuw, jong leven uit het eerst-geschapen dier zou voortkomen. Doch juist hieruit blijkt dan ook, dat de hier bedoelde zegen niet een *extra* is, niets buitengewoons inhoudt, maar geheel besloten blijft binnen het natuurlijk levensproces.

Vraagt men of deze zegen dan enkel strekte, om wat door schepping ontstond, in stand te houden, zoo zou ook dit met het wezen van den zegen in strijd zijn. Nemen we op grond van de Schrift aan, dat de Engelen wezens zijn, die niet aan eenige verandering of ontwikkeling zijn onderworpen, zoo laat het zich wel denken, dat bij de Engelen de zegen er uitsluitend in bestaat, dat ze in overeenstemming met de hun verleende gave en roeping werken blijven. Ook wat het plantenrijk en dierenrijk betreft, moet

dit ten deele worden aangenomen. De planten ontvingen in haar schepping ook een roeping, die aangeduid wordt in haar bestemming, en niet anders is het met de dieren. Toch treedt hier reeds een geheel ander iets in. Een plant kan krachtig opschieten en kan rijk groeien en bloeien en zoo overvloedige en uitnemende vrucht dragen. Geschiedt dit, dan werkt er de zegen in. Maar het kan ook anders loopen. De plant kan in slechten bodem staan, verdorren bij droogte en door ziekte en insecten gestoord worden in haar groei. Dan daalt ze in beteekenis en actie, en werkt er niet de zegen, maar de vloek in. Wordt er dan een poging aangewend om de plant uit deze inzinking op te heffen, gelukt dit, en gaat ze weer bloeien, dan is de zegen in haar gekomen. Geheel afgezien echter van dit alles heeft plant en dier, om voort te bestaan, een levenelixer noodig, en die ontvangen ze in den zegen, als bedoeld in Gen. 1 : 22. De zegen is daarom ook in geheel normalen toestand voor de gezonde plant en het kerngezonde dier onmisbaar. Zonder den zegen ontbreekt in beide organismen de werking. Ge moet daarom bij alle ding, en met name bij alle organisch leven, steeds wel onderscheiden tusschen de samenstelling van dit organisme, en de levensvonk die dit aldus samengestelde organisme in actie zet. Reeds wezen we bij wijze van vergelijking op het uurwerk, dat geheel zuiver en volledig samengesteld, toch allen dienst weigert zoo 't niet opgewonden is, en zoo kan men in het algemeen zeggen, dat elk samengesteld werktuig of elke gecompliceerde machine, hoe keurig ook afgeleverd, toch eerst doet wat ze doen moet, zoo de stoom of de electriciteit er op gezet wordt, en dit werkt dan bij de machine juist als de zegen op plant en dier. Denk u een prachtig vuurwerk, dat door een eersten kunstenaar in het vak saamgesteld en op de palen en latten gespannen is. Zooals 't daar hangt, is 't er wel, maar 't doet niets en 't vertoont niets. Doch laat er nu de vonk bij komen, dan vuurt 't en vlamt 't op eenmaal op naar alle kanten, en juist die vonk brengt den zegen. Zoo is 't met een stuk geschut, dat in zijn saamstelling geen fout heeft aan te wijzen, en toch werkt 't niets hoegenaamd uit en is niets dan een log gevaarte, tot de lont ontvlamt, en dan is die vonk die de lont doet opvlammen, voor dat kanon de zegen. Kortom, bij al wat actie van zich doet uitgaan op organisch en mechanisch gebied, is er altoos onderscheid tusschen het samenstel en tusschen hetgeen dit samenstel in actie zet, en zoo dikwijls zich dit voordoet, heeft men in het laatste altoos het beeld van den zegen voor zich. Daar nu in de natuur het leven niet, evenals bij een uurwerk, stil kan staan, moet die zegen rusteloos toebedeeld blijven, of de dood treedt in. Vandaar

dan ook, dat de Schrift ons van dien zegen volstrekt niet alleen bij den mensch spreekt, doch evenzoo bij de dieren en bij de planten, en steeds drukt die zegen dan ten principale uit, dat er een element is waardoor het al zijn leven voortzet, en dit element dat van God eraan toekomt, dat is dan de zegen.

Ten opzichte van den mensch komt er intusschen nog een tweede iets bij, ook al denkt men zich den val geheel weg. De mensch toch was niet geschapen in volkomenheid, maar om zich door gestadige ontwikkeling steeds meer te volmaken, en zoo eerst in de Voleinding de volmaaktheid te bereiken. Ook hierin ziet men opnieuw, dat de woorden uit Gen. 1 : 31, dat al wat God gemaakt had *zeer goed* was, volstrekt niet inhouden, dat er geen gebreken in kunnen zijn, mits maar het middel aanwezig was om dit gebrek te ondervangen. Immers ook in den mensch vóór den val was iets dat ontbrak; en datgene wat ontbrak, was juist *de volmaaktheid.* Vandaar dan ook dat in Gen. 1 : 28, waar de zegen den mensch wordt toebedeeld, heel anders de verklaring van den zegen luidt, dan in Gen. 1 : 22 ten opzichte van het dier. Voor het dier wordt de zegen uitsluitend gezocht in het voortbestaan en de vermenigvuldiging van het leven. Het staat wel niet vast, dat er van elke diersoort slechts één paar geschapen werd, al is dit op zich zelf met het oog op de arke Noachs, waarin 't zevental door het rein gedierte en het tweetal door het onrein gedierte was voorgesteld, althans ten deele niet onwaarschijnlijk. Maar hoe dit ook zij, in elk geval zijn slechts zeer enkele paren rechtstreeks geschapen en lag alzoo in de vermenigvuldiging het bestaan zelf, daar elke soort zich weer in tal van ondersoorten te ontwikkelen had. Doch bij den mensch komt nu in de zegen-toezegging nog heel iets anders bij. De mensch wordt namelijk opgeroepen om een zeer gewichtige taak te vervullen. Hij moet zich niet alleen vermenigvuldigen, zoodat de aarde vervuld worde, maar hij moet bovendien die aarde aan zich onderwerpen, en heerschappij gaan voeren over al wat op die aarde, met name in het dierenrijk, actie uitoefende. Deze taak nu wordt hem wel opgelegd als een gebod, maar tegelijk is ze ook de verklaring van den zegen, dien God de mensch daadwerkelijk verleende. Hierin toch ligt geheel de ontwikkeling opgesloten, die de mensch zou te doorloopen hebben eer zijn volmaking zou intreden. De zegen, hier bij den mensch bedoeld, houdt alzoo tweeërlei in, *ten eerste* school in dien zegen de existentie en actie van het alzijdige leven dat den mensch was toebedeeld, maar ook *ten andere* de voortdrijvende kracht, die hem uit den toestand waarin hij geschapen werd, zou opleiden tot den toestand van voleinding.

XIII. De zegen bij Noach. (De Gemeene Gratie.)

En God zegende Noach en zijne zonen, en Hij zeide tot hen: Zijt vruchtbaar en vermenigvuldigt, en vervult de aarde. GENESIS 9 : 1.

AAN het hoofd van het eerste geslachtsregister, dat van Adam tot Noach loopt, wordt het feit herhaald, dat de mensch, na zijn schepping, en bij den ingang van zijn leven op deze aarde, een bijzonderen *zegen* van God ontving. Wat Gen. 5 : 1 en 2 hierover te lezen geeft, is vooral merkwaardig door de bijvoeging: „en God noemde hun naam: *Mensch*", een bijvoeging die strekt om uit te drukken, dat de zegen, waarvan hier sprake is, niet een zegen was die speciaal voor Adam en Eva, en dus voor hen alleen gold, maar dat heel het menschelijk geslacht, dat stond geboren te worden, in dezen zegen zou deelen. „Ten dage," zoo staat er, „als God den mensch schiep, maakte Hij hem naar de gelijkenisse Gods. Man en vrouw schiep Hij ze, *en zegende ze*, en noemde hun naam *Mensch*, ten dage als ze geschapen werden". Waarin die zegen bestond, wordt hier niet herhaald. Het was in Gen. 1 : 28 reeds overduidelijk aangewezen. Zeer opmerkelijk is het, in verband hiermede, dat ons in Gen. 2 : 1 vv. nog eens afzonderlijk bericht wordt gegeven omtrent een specialen zegen die hier voor den mensch, als zoodanig, bijkwam, t. w. de zegen die werd uitgesproken over den zevenden dag. Gen. 2 : 3 toch meldt ons: „En God heeft den zevenden dag *gezegend* en dien geheiligd, omdat Hij op dien dag gerust heeft van al Zijn werk, hetwelk God geschapen had om te volmaken". Meer staat er niet van, maar zooveel blijkt dan toch, dat hier gedoeld wordt op een verborgen, mystiek element in het leven van den mensch. In den *gemeenen* zegen, dien de mensch ontving, was blijkens Gen. 1 : 28 besloten zijn standhouden op deze aarde door vermenigvuldiging in het gezinsleven, aldus verbonden met den arbeid, die hem bij de bebouwing van deze aarde wachtte, en in de tweede plaats was hier aan toegevoegd de inspanning, waartoe de mensch geroepen werd, om als heer der aarde zijn menschelijke heerschappij over alle creatuur te vestigen. Doch in dien uitwendigen arbeid mocht 's menschen leven niet opgaan. Hij zou ook een heilig, verborgen zielsleven hebben, en opdat nu dit verborgen leven geen schade zou lijden onder de altoos voortgaande inspanning, waartoe zijn aardsche taak hem riep, wordt van meet af op elk zevental dagen één dag afgezonderd, en aan dien dag een zegenende en heiligende

werking voor 's menschen innerlijk leven verbonden. Reeds bij Seth vernemen we, hoe reeds in zijn dagen de naam des Heeren werd aangeroepen; wat beduidt, dat toen voor 't eerst de toen reeds aanwezige menschen in een heilige vergadering bijeen kwamen, om gezamenlijk hun smeekingen en dankzeggingen op te zenden. Maar al was dit in hetgeen we in Gen. 2 : 3 lezen nog niet opgenomen, ook zoo toch kwam er door den Sabbathszegen een nieuw element bij het menschelijk leven bij, en was hem alzoo een *dubbele* zegen toegelegd. Hij zou gezegend zijn in zijn *uitwendig*, maar zoo nu ook in zijn *inwendig* bestaan.

Daarna nu lezen we van geen zegen meer, tot we toekomen aan Noach, en wel na afloop van den Zondvloed. Wel daarentegen was reeds in het Paradijs iets van de werking van den eersten zegen gebleken, iets waarop wat nader moet worden ingegaan. Gelijk we vroeger aantoonden, moet er bijzondere beteekenis worden gehecht aan het vermogen dat den mensch verleend was, om temkracht op de wilde dieren uit te oefenen. Men kan, met het Scheppingsverhaal voor oogen, niet zeggen dat de dieren eerst na den val van den mensch wild *geworden* zijn, want er staat onderscheidenlijk in Gen. 1 : 24: „En God zeide: De aarde brenge voort levende zielen naar hun aard, vee, en kruipend en *wild gedierte,* en wel naar *zijn aard"*. Ons wordt dus niet bericht, dat na 's menschen val, door den vloek, zeker aantal eerst tamme dieren, wild geworden zijn; maar er staat met zoovele woorden, dat ze reeds eer de mensch verscheen, wild *waren.* Hierbij bleef het echter onbeslist, of deze wilde dieren reeds aanstonds bot zouden vieren aan hun verslindingswoede, m. a. w. of ze reeds terstond na hun optreden op het tamme vee aanvielen om het te verslinden. Dan toch zou niet alleen het tamme vee, maar ook de mensch in zeer ernstig gevaar hebben verkeerd, om reeds den eersten dag van zijn bestaan aan tijger, leeuw of panter ten prooi te zijn toegevallen. Elk middel tot zelfverweer toch ontbrak. De mensch was naakt en geheel ongewapend. En natuurlijk gold dit laatste ook van het tamme vee. Ook al neemt men toch aan, dat evenals bij den Zondvloed, het zevental op het reine en tamme vee, en het tweetal slechts op de wilde dieren werd toegepast, zoo spreekt het toch wel vanzelf, dat het tamme vee ook in dat grooter aantal toch machteloos en weerloos zou hebben gestaan. Wat wil een lam tegen een leeuw, wat een bokske tegen een tijger? Met het oog hierop nu wezen we er met nadruk op, dat er blijkbaar van meet af temkracht gewerkt heeft. Als in een dierenspel de dierenbezweerder de kooi van beer of panter binnentreedt, en ze door zijne verschijning zóó beheerscht, dat ze niets tegen hem vermogen,

werkt er temkracht. Dit verschijnsel van het temmen nu schijnt tweeërlei in zich te dragen: een vermogen van den mensch om het wilde dier te imponeeren, maar ook een vermogen in het wilde dier om geïmponeerd te worden. Van tweeërlei is alzoo sprake, ten eerste van een daad Gods, waardoor hij het wilde dier den aanval op wat weerloos tegen hem over staat belet; en ten andere van een den mensch, als naar Gods beeld geschapen wezen, verleende macht om het wilde dier van zich af te houden. Van het eerste lezen we in Gen. 2 : 19 en ten deele ook in Gen. 7 : 2 vv. Er staat toch niet, dat Adam al het dierenrijk naar zich toelokte, maar dat God het hem *toebracht;* en ook bij de ark kan 't niet zoo verstaan worden, dat Noach al de dieren, en dus ook gier en adelaar en havik, zelf gevangen heeft; integendeel, vooral bij de ark moet het een vanzelf aankomen van de onderscheidene dieren zijn geweest onder Goddelijke leiding. Iets wat vanzelf onderstelt, dat God de Heere èn in het Paradijs èn bij de arke den hartstocht van het wild gedierte intoomde en tegenhield. Ook later lezen we hetzelfde van den leeuwenkuil, waarin Daniël was neer gelaten, en nog later van de wilde dieren in de woestijn van Jericho, waarin de Heere Jezus omdoolde. Zie 't slechts in Markus 1 : 13: „En Hij was aldaar in de woestijn veertig dagen, verzocht van den satan, *en was bij de wilde gedierten,* en de engelen dienden Hem." We vinden alzoo duidelijk uitgesproken, dat de wilde dieren, voor zooveel ze aan hun verslindingswoede geen bot mochten vieren, bedwelmd en in die bedwelming getemd werden, eenerzijds door Gods onmiddellijke werking, en anderdeels door de middellijke werking die van den mensch, als geschapen naar Gods beeld, uitging.

Voorzoover nu ook de mensch zelf deze temkracht uitoefende, sprak er de uitwerking in van den eersten zegen die blijkens Gen. 1 : 28 den mensch was toebedeeld. Het is zoo, men zou kunnen tegenwerpen, dat in Gen. 1 : 28 het wild gedierte niet met name genoemd wordt, maar dit gaat niet op. Er wordt gewag gemaakt van alle dieren, en die dieren worden in drie groepen ingedeeld, naar gelang van de sfeer waarin ze leefden, dieren in het water, dieren in de lucht, en dieren op de aarde. Wat zou bovendien de heerschappij van den mensch over de dierenwereld den mensch gebaat hebben, zoo hij wel over de visschen en de vogels en over het tamme vee geheerscht had, maar onderwijl het *wild* gedierte losgelaten ware tegen hem? Dat kon niet. En verstaan we het nu zoo, dat in den zegen van Gen. 1 : 28 ook de temkracht besloten lag, dan is zulks in dezer voege te verstaan, dat er tweeërlei middel voor den mensch zou zijn, om de dierenwereld te beheerschen: de meer algemeene, dat hij door wapentuig van leeuw en tijger

meester werd, maar ook de bijzondere, dat hij, zoolang die wapenen hem nog niet ten dienste stonden, de beschikking kreeg over een hypnotiseerende en temmende macht, waardoor hij 't wild gedierte van zich af kon houden. Dit kwam dan ook al aanstonds uit, toen de Heere God de dieren tot Adam bracht, om te zien, hoe hij ze noemen zou, en toen Adam, wel verre van in doodsangst te vluchten, rustig staan bleef, elk dier doorzag in zijn aard, en in 't woord uitsprak den indruk dien hij van elk dier ontving. Dat was dan de naamgeving der dieren. Dit alles echter greep plaats vóór den val, en op zichzelf is het reeds begrijpelijk, dat dit temvermogen door de geestelijke inzinking van den mensch afnam, en, naar gelang de mensch wapentuig tot verweer kreeg, al meer daalde, tot het nu hoogstens nog bij een enkelen dierentemmer of slangenbezweerder zich vooral in het Oosten vertoont. Er moet daarom wel zeer zeker met beide gerekend worden, èn met de daad Gods, waardoor het wild gedierte aanvankelijk in toom gehouden werd, èn met het temvermogen dat aan den mensch in dezen zegen Gods verleend was. Daniël in den leeuwenkuil levert hierop dan 't naspel, en wat in de woestijn van Jericho aanschouwd werd, toen de satan Jezus verzocht en het wild gedierte om Jezus kroop en sloop, was een uiting van God-menschelijke kracht.

Van hoog belang is 't nu na te gaan, wat voorviel bij den Zondvloed. Op zichzelf toch zou men zich kunnen voorstellen, dat in de dagen van Noach, zoo lang na den val, alle zegen, dien God in het Paradijs op den mensch had gelegd, reeds in vloek was omgeslagen. Toch blijkt dit niet het geval te zijn, en juist uit dien hoofde geeft wat bij en vlak na den Zondvloed voorviel, een zoo interessante toelichting op het Scheppingsverhaal. Te ontkennen valt toch niet, dat na den Zondvloed ongeveer hetzelfde plaats greep, wat gezien was na de Schepping. Het aantal kinderen der menschen, dat inmiddels reeds tot tienduizenden was aangegroeid, wordt op eenmaal herleid en ingekrompen, nu wel niet tot *twee,* maar dan toch tot *acht.* Vier mannen en vier vrouwen. Van jongere kinderen wordt geen gewag gemaakt. Doch ook al neemt men aan, dat er dezulken toch reeds waren, zoo slonk toch in elk geval het aantal bewoners en bewoonsters van deze aarde op een zeer klein aantal. En wat alzoo met den mensch plaats greep, ging evenzoo toe met de meeste soorten der dieren. Vanzelf was dit niet van toepassing op de visschen, noch ook misschien op een enkel soort van vogels, die zich buiten de ark in het leven hielden, maar wel gold het van de dieren in allerlei soort, voorzooveel zij leven moesten van wat het aardrijk in zijn velden opleverde. Het aantal

dezer dieren toch was, voor elk soort afzonderlijk, evenzeer tot een zeer klein cijfer herleid. Om op een bepaald voorbeeld te wijzen, niet meer dan een hond met een teef, want de hond was een onrein dier. Daar nu ook het wild gedierte niet in den Zondvloed onderging, maar den vloed overleefde, kan het niet anders of ook het wild gedierte moest in de ark zijn opgenomen, en dat wel naar Gods bestel en door Gods toedoen. Het is toch niet aan te nemen, dat Noach uit eigen beweging er zorg voor zou hebben gedragen, dat de slangen en tijgers meê gevoerd werden. Naar menschelijke wijsheid zou hij er veeleer op bedacht hebben moeten zijn, om eens voor goed aan het bestaan van alle schadelijk gedierte, haaien en gieren nu uitgezonderd, een eind te maken. Het kan dus niet anders, of het tam en wild gedierte moet onder Gods bestel tot de arke gekomen zijn, in de arke het leven hebben gered, en straks uit de arke opnieuw het aardrijk zijn ingegaan. Ware dit nu geschied op den voet waarop thans wolf en lam, tijger en paard, slang en rund tegenover elkander staan, zoo zou het natuurlijk bij de ark één groot moordtooneel zijn geworden, en had ook Noach met zijn familie alle kans geloopen om, nog eer de wateren rijzen gingen, om koud te zijn gebracht.

Toch blijkt hier niets van. Noach is heer en meester; beschikt alles naar het bevel dat hij van zijn God ontvangen had; in de ark wordt al wat zich roerde meegenomen en onderhouden; en als de wateren weer gedaald zijn, laat Noach, op Gods bevel, weer alle dier over het aardrijk uitgaan. Spreekt het nu niet vanzelf, dat hier geheel dezelfde temkracht moet gewerkt hebben? Temkracht die van God uitging en den hartstocht van het wild gedierte inhield, èn temkracht in den mensch om zich tegenover het wild gedierte veilig te stellen? Inzoover in het loslaten van het wild gedierte de vloek sprak, wordt deze alzoo door den Zondvloed niet opgeheven. Het kan zeer wel zijn, dat enkele diersoorten teloor gingen, en wat men nu nog in de fossielen onder den aardbodem vindt, wettigt dit vermoeden zelfs, doch dit doet aan de hoofdzaak niet af. Er begint na den vloed een nieuwe menschheid, en tot zekere hoogte kan men zeggen, dat ook veel diersoorten een nieuw geslacht begonnen. Maar, ook al wordt toegegeven, dat hierbij gedeeltelijk verandering kan zijn ingetreden, in hoofdzaak is het na den Zondvloed toch niet anders dan een voortzetting van wat 't vóór den Zondvloed geweest is, alleen met uitzondering van wat plaats greep in de menschenwereld. Ook daarin toch waarden zonde en vloek wel voort, maar niettemin is de titanische bezetenheid, waartoe het in Noachs dagen gekomen was, althans ten deele gestuit. Er begint een ander menschelijk leven. In Sems en Japhets

geslacht ontwikkelt zich iets, dat een betere toekomst belooft. En hetgeen in Cham opkomt, draagt wel een half-demonisch, maar toch niet meer het vroegere *titanische* karakter.

In verband hiermede nu is het van belang, aandacht te schenken aan den *nieuwen zegen,* die na den Zondvloed aan Noach en de zijnen toekwam. Dat deze Noachietische zegen van hooge beteekenis is, blijkt reeds uit de uitvoerigheid, waarmede hij ons beschreven wordt. Deze zegen toch vulde in Gen. 9 niet minder dan zeventien verzen, terwijl in Gen. 1 en 2 de drievuldige zegen op de dieren, op den mensch, en op den Sabbath gelegd, saam niet meer dan een drietal verzen beslaat. Toch kan deze breedere plaats, die aan den Noachietischen zegen wordt ingeruimd, bij eenig nadenken niet bevreemden. Of ligt 't niet in den aard der zaak, dat wij voor ons eigen leven veel minder rechtstreeksche aanraking aan den Paradijs-toestand vinden, dan aan den toestand gelijk die na den Zondvloed geworden is. Ongetwijfeld sluit ons eigen leven ook den toestand in, gelijk die onmiddellijk na den val intrad, maar toch kan niet ontkend, dat, voorzoover het leven na den Zondvloed van die voorafgaande periode verschilde, het uit dien laatstgenoemden toestand is, dat we onzen eigen levenstoestand hebben te verklaren. Wat vóór den Zondvloed zich ontwikkeld had, is in geen geringe mate afgesneden, terwijl de toestand gelijk hij door den Zondvloed geworden is, zich nog steeds voortzet.

Bezien we nu den Noachietischen zegen nader, dan trekt het al aanstonds de aandacht, hoe Gen. 9 : 1 en 2 ons meldt, dat God de Heere eerst den *Paradijszegen* ten deele herhaalt, en daarna aan den Paradijszegen geheel nieuw den *Verbondszegen* toevoegt. Er is herhaling van den Paradijszegen, doch slechts gedeeltelijk. In den Paradijszegen toch begon het met het leggen van den zegen op de dierenwereld, en nu is het opmerkelijk, dat hier die eerste zegen wordt uitgelaten, terwijl daarentegen de zegen, die in het Paradijs op den mensch was gelegd, in dezer voege weer wordt opgenomen: „En God zegende Noach en zijn zonen, en Hij zeide tot hen: Zijt vruchtbaar en vermenigvuldigt en vervult de aarde", woorden bijna gelijkluidend met wat vermeld stond in Gen. 1:28. Verder gaat intusschen de gelijkheid niet. Terwijl toch in Gen. 1:28 gezegd was, dat de mensch zich de aarde onderwerpen moest, en heerschappij zou oefenen over de dierenwereld, staat hier in geheel anderen toon: „Uw vreeze en uw verschrikking zij over al het gedierte der aarde, en over al het gevogelte des hemels, in al wat zich op den aardbodem roert; en over alle visschen der zee; ze zijn in uwe hand overgegeven. Al wat zich roert, dat levend is, zij u tot spijze. Ik heb het u al gegeven, gelijk het groene kruid."

Het verschil springt hier in 't oog. Er wordt niet meer gesproken van een zich onderwerpen van de aarde, en wat vroeger „heerschappij" heette, wordt nu omgezet in vreeze en verschrikking, terwijl er nu bij wordt gevoegd, dat het eten van het dierenvleesch den mensch wordt toegestaan. Een daarom zoo opmerkelijke bijvoeging, omdat de mensch hierdoor het Goddelijk verlof ontving om juist datgene te gaan doen, waarin hij zich tegen het wild gedierte te verdedigen had. Het wild gedierte toch verschilde daarin van 't tamme, dat het zwakkere dieren aanviel en verslond; ook wel, waar de kans schoon was, den afgesneden mensch tot slachtoffer maakte; maar toch in hoofdzaak zich op het tamme vee wierp, om zich te voeden. Hiertegen nu had de mensch het vee van zijn weide en stal te verdedigen. Maar terwijl hij er alzoo op bedacht moest zijn, om aan de verslindingszucht van het wild gedierte paal en perk te stellen, wordt hem zelf nu machtiging verleend om te gaan doen, wat hij in het wild gedierte bestrijden moet. Iets wat te opmerkelijker is, omdat kwalijk ontkend kan worden, dat juist onder het wild gedierte de in hun aard edelste en hoogststaande dieren schuilen. Onder het tamme vee moge het paard bovenaan staan, en ten deele de hond, maar in elk geval staat de leeuw veel hooger; en zoo ook moge leeuwrik en nachtegaal boeien door hun zang, maar de adelaar is en blijft de koning van het luchtruim. Hierin ligt uitgesproken, dat het hooge karakter b.v. van den leeuw, den mensch nader staat dan het veel lager staande type van rund of zwijn of schaap.

Doch hierbij blijft het niet. Blijkbaar was de verwildering ook van de dierenwereld na den val zeer toegenomen. De temkracht, die van 's menschen geest op het dier oorspronkelijk uitging, was geminderd. De mensch moest alzoo nu geweld aanwenden, om het wilde dier door schrik en ontzetting ten onder te houden. Doch hieruit volgde dan ook, dat te meer het *menschelijke* element in den mensch tegenover het *dierlijke* hoog moest worden gehouden. Dit nu komt uit in tweeërlei. In de eerste plaats daarin, dat den mensch wel wordt toegestaan, zich met vleeschspijzen te voeden, — iets wat hij alreede ook vóór den Zondvloed deed, maar toen eigenmachtig — doch dat nu aan dit verlof met klem en nadruk het verbod wordt toegevoegd, om zich te onthouden van het *bloed,* en dit wel, gelijk er bij staat, omdat in het bloed de ziel van het beest is. Hier spreekt dus het onderscheid en de tegenstelling. Beide, mensch en leeuw, zullen het vleesch van rund of schaap eten, maar terwijl de leeuw met voorliefde het *bloed* opslorpt, zal de mensch zich van het bloed stipt blijven onthouden. Dit in de eerste plaats; maar dan komt er in de tweede plaats de opzettelijke

ordinantie bij, om het leven van den mensch tegen de woede van het wild gedierte en tegen de woede van den verwilderden mensch veilig te stellen. De vloek was na den val ingetreden. De verwildering was daarom onder het gedierte, maar vooral in de menschenwereld, steeds machtiger geworden. Dat euvel zou, zonder tegenweer, op de vernietiging van het menschelijk geslacht zijn uitgeloopen. En het is met het oog hierop, dat nu nog deze bijzondere zegen op 't leven wordt gelegd, dat de Heere zelf het menschelijk leven onder Zijn hoede neemt, en zulks wel uit dit motief, *dat de mensch naar Gods beeld geschapen is.* De mensch mag geen dierenbloed drinken, omdat in het bloed van het dier zijn ziel woont, maar dan ook omgekeerd mag noch dier noch mensch een kind des menschen dooden, omdat in den mensch Gods beeld ingeschapen werd, nu zeer zeker verflauwd, maar toch nog altoos in hem aanwezig. Daarom stelt de Heere nu als opzettelijken zegen, die op den mensch wordt gelegd, deze ordinantie in: „Voorwaar, Ik zal uw bloed, het bloed *uwer* ziel, eischen; van de hand van alle gedierte zal Ik het eischen; ook van de hand des menschen, van de hand eens iegelijken zijns broeders zal Ik het eischen. Wie des menschen bloed vergiet, diens bloed zal door den mensch vergoten worden; want God heeft den mensch naar Zijn beeld gemaakt."

Dat hierin de instelling van de Overheid en de strafrechtelijke rechtspleging ligt, is duidelijk. Het is, zoo staat er, niet van den mensch dat deze zaak zal uitgaan, maar van God. God zal 't bloed des menschen *eischen.* Dit is de instelling van het strafrecht. Dit eischen toch doet God door de menschelijke Overheid. Het had ook kunnen zijn, dat de Heere bedoeld had: „Als een leeuw een mensch doodt, zal Ik zelf dien leeuw dood doen neervallen." Doch zoo geschiedt het niet. Het kan dus op niets anders doelen dan dat de mensch aan zulk een dier den kop zou afhouwen. En dit te meer omdat er uitdrukkelijk bij staat, dat niet God hem dood zal laten neervallen, maar dat Hij hem door 's menschen hand zal vellen. Dit nu laat zich alleen verstaan, zoo bedoeld is, dat God de Overheidsmacht en tegelijk het Strafrecht als een zegen voor ons geslacht invoert, om juist hierdoor de woede van het dier en evenzoo van den verdierlijkten mensch te bezweren. Uitdrukkelijk wordt ons dit hier geopenbaard, en de Noachietische zegen strekt alzoo om den zegen, die in het Paradijs verleend was, in weerwil van den vloek, in hoofdzaak te bevestigen, en om er voorts die verscherping en versterking aan toe te voegen, die door het intreden van de algemeene verwildering noodzakelijk was geworden. Hierbij doelde Gods openbaring er op, om den mensch als geslacht in

stand te houden, tegen vernietiging te vrijwaren, en in zijn overmacht tegenover de natuur te handhaven. Van heel de Schepping was de mensch, als beelddrager Gods, de kroon. Die mensch liep gevaar om te midden van die algemeene verwildering uitgeroeid te worden. Dit nu moest worden te keer gegaan. Middel hiertoe was de zegenordinantie na den Zondvloed, die in vers 7 dan ook eindigt met de herhaling van de zegenspreuk: „Maar gijlieden, weest vruchtbaar; teelt overvloediglijk voort op de aarde, en vermenigvuldigt u." En daarop volgt dan de tweede zegenordinantie in de sluiting van het Noachietisch verbond, iets wat afzonderlijke toelichting eischt.

XIV. De zegen bij Noach. (De Gemeene Gratie.) *(Vervolg.)*

> Mijnen boog heb Ik gegeven in de wolken. Die zal zijn tot een teeken des Verbonds tusschen Mij en tusschen de aarde. GEN. 9 : 13.

NOACH ontving een tweevoudigen zegen. De eerste was een bevestiging van den zegen in het Paradijs aan Adam en zijn geslacht verleend, de tweede droeg een geheel ander karakter, doordien het een *Verbondszegen* was. Slechts in zooverre waren beiden verwant, dat ze beiden de vrees beschaamden, alsof heel ons menschelijk geslacht te loor zou kunnen gaan. Het is daarom, tot recht verstand van beide, noodzakelijk, zich in dien angst, in die vrees een oogenblik opzettelijk in te denken. Tot tweemaal toe heeft die vrees ingang moeten vinden. In de eerste plaats na den vloek die in het Paradijs over Adam en Eva ter oorzake van hun val uitging, en in de tweede plaats na den Zondvloed. Voor ons is het bijna niet mogelijk ons in den toestand van Adam, en later in dien van Noach, in te denken. Wij die hooren, dat er met ons nog 1500 à 1600 millioen menschen van ons geslacht op dezen aardbol wonen, en dat elk jaar 50 millioen nieuwe menschen geboren worden, kunnen ons moeilijk verplaatsen in die vroegere toestanden, toen 't voortbestaan van ons menschelijk geslacht eerst aan slechts *twee,* en straks aan niet meer dan *acht* personen hing. En toch zoo was het. Toen de vloek van den dood over Adam en Eva uitging, hadden ze nog geen kinderen. Op heel onze aarde was er niemand dan die ééne man

en die ééne vrouw. Nu was dit bij de Schepping niets. Toen toch was er van sterven nog geen sprake. Het doodvonnis was nog niet geveld. En de vrees van verscheurd te worden door 't wild gedierte bestond evenmin. Toen toch bezat de mensch de *temkracht* nog onverzwakt. Hij imponeerde het machtigste wilde dier en had alzoo niets van het wild gedierte te duchten.

Ons wordt niet afzonderlijk bericht, hoe lang die temkracht, en in welke mate, nog stand hield. Dat ze nog bij enkelen aanwezig is, toont dat ze nooit geheel uitstierf, en we moeten dus wel aannemen dat ze eerst allengs wegsleet, en wel wegsleet naar gelang de mensch zich wist te wapenen, en alzoo een geheel ander middel begon te bezitten om zijn schrik en ontzetting onder de dieren te doen voortduren. Stellig moet bij het verzamelen in de Arke het bedwang over de dieren compleet zijn geweest. Anders zou 't zich niet laten denken, hoe in die ééne Arke, die 450.000 kubieke ellen inhoud had, in drie verdiepingen verdeeld, al het tamme vee en het wild gedierte saam geherbergd werd. Een enkele woedende tijger zou heel de organisatie van die kolossale herberging in verwarring hebben gebracht. Maar nu is het einde van den Zondvloed gekomen, al de dieren worden weer uitgelaten over de aarde, en tegenover die menigte van alle tam en wild gedierte staat nu één kleine groep van acht, of, zoo ge er nog eenige kinderen bijrekenen wilt, zeg dan van twintig menschen. Overkwam nu aan die enkele menschen een doodelijk ongeluk, zoo ware heel ons geslacht uitgeroeid geweest, en had onze menschheid opgehouden te bestaan. Als ge u zelf indenkt in een toestand, dat ge *in heel ons kleine land* met niet meer dan een twintig menschen waart overgebleven, zou reeds schrik en angst u bevangen, zoo er een dijk doorbrak of aardbeving den bodem schudde. Nog banger zou 't u zijn, zoo ge *in heel Europa* met niet meer dan twintig menschen waart overgebleven. Maar als ge *op heel onze wereld* u met niet meer dan een goed dozijn menschen voeldet overgebleven, zoudt ge in een toestand verkeeren, alsof het einde aller dingen gekomen was. Nu was dit gevoel van eenzaamheid voor Adam en Eva, na hun verdrijving uit het Paradijs, nog niet zoo bang, omdat zij nooit van meer menschen gehoord hadden, maar voor Noach was dit heel anders. Noach en zijn zonen toch hadden jarenlang geleefd onder een massa van medemenschen, doch die nu allen, op de vreeselijkste wijze, in den vloed waren omgekomen. De leden van Noachs gezin hadden de gezelligheid van het saamleven met velen gekend en genoten, en bleven nu eenzaam in hun verlatenheid achter.

Van drie kanten tegelijk nu overkwam hun die vreeze: 1°. van 't wild gedierte, 2°. van elkaar, en 3°. van de aarde zelve. Let op

elk van deze drie. Van alle soorten van 't wild gedierte, die wij nu nog kennen, waren exemplaren in de Arke bewaard, van elk één paar. Wandel nu eens een grooten dierentuin rond en beeld u in, dat plotseling al die wilde dieren, paarsgewijze, man en vrouw, uit hun kooien waren losgelaten, en dat op eens ijsbeer en tijger, panter en leeuw, en wat niet al op u losstormden, terwijl gij slechts met uw achten hier tegenover stondt, vermoedelijk nog met niet meer dan met een stok of stang gewapend, en immers doodelijke schrik zou u overvallen zijn. En al was het nu ook, dat die vier mannen, Noach en zijn drie zoons, het wild gedierte nog imponeerden op een wijs, die nu alleen nog bij den dierentemmer voorkomt, de vrees van bij nacht overvallen te worden, of hun kroost te zien wegsleuren, moest toch hun leven in hooge mate onzeker maken. Hierbij kwam dan in de tweede plaats, dat ze elkaar niet meer vertrouwden. Adam en Eva alleen ging nog best. Maar nauwelijks zijn Kaïn en Abel groot geworden, of de eerste moord grijpt plaats, en Abels lijk toont wat ook later gebeuren kon. Geen quæstie dus, of ook op elkaar zagen ze niet zonder vreeze neder. En daarbij kwam nu nog in de derde plaats, dat in den Zondvloed gebleken was, hoe de aarde zelve en de elementen die in haar schoot en op haar oppervlakte wonderen konden doen, een zoo ontzettend gevaar voor de menschen hadden opgeleverd, dat de honderdduizenden menschen, die er toen reeds waren, in enkele dagen onder de wateren bedolven werden, en den geest gaven, op die acht à twintig na, die in de Arke ontkwamen. Verstaat ge dan den doodsangst niet, die Noach en de zijnen moest aangrijpen, en vanzelf de vraag deed rijzen, binnen hoe korten tijd niet allicht aan het bestaan van heel hun menschelijk geslacht een einde stond gemaakt te worden?

Eerst nu zoo ge u met helder bewustzijn op dit standpunt stelt, en in die doodelijke vreeze van het Noachietisch gevaar terugleeft, kunt ge den dubbelen zegen verstaan, die voor Noach noodzakelijk was, en die hem dan ook ten deel viel. In het eerste deel van dien zegen ontvangt Noach drieërlei waarborg in de belofte. Ten eerste de belofte, dat de zegen van het Paradijs hem toegezegd wordt, en dat hun vier gezinnen zich zullen vermenigvuldigen. Ook dit was noodig. Immers, zoo aan deze gezinnen overkomen was, dat ze kinderloos waren gebleven, zou 't vanzelf met ons menschelijk geslacht gedaan zijn geweest. Daarom krijgt Noach met zijn zonen allereerst deze belofte van zegen: „Zijt vruchtbaar en vermenigvuldigt en vervult de aarde". Dat was de belofte van kinderzegen, die de kinderloosheid voorkomt. Daarop volgde de tweede belofte

die opnieuw de verhouding van den mensch tot het wild gedierte regelde. Ook hierin kunnen wij ons zoo moeilijk verplaatsen, omdat wij zulk een angst voor het wild gedierte niet kennen. Wij hebben van tijger en leeuw geen gevaar te duchten. Destijds daarentegen hing daar ieders leven aan. Vandaar dat de Heere hun dezen zegen toesprak, dat niet het wild gedierte hen, maar zij 't wild gedierte overmeesteren zouden: „Uw vrees, uw verschrikking zij over al 't gedierte der aarde; zij zijn in uw hand overgegeven". Maar nu komt hier in de derde plaats bij de instelling van de Overheid, om doodslag en moord van mensch tegen mensch te bezweren: „Wie des menschen bloed vergiet, zijn bloed zal door den mensch vergoten worden". Instelling alzoo van Overheid, Strafrecht en Doodstraf. Ook dit laatste, en het was alleen bij pogingen van Juristen om de Schrift uit te leggen, te wijten, dat men dit laatste er uit wegredeneerde. Alle goede uitleggers toch zijn 't over het tegendeel eens. Het staat er en blijft er staan, en alleen wie zijn eigen denkbeelden in de Schrift in poogt te leggen, kan zich inbeelden, dat het er anders mee gelegen is. Met deze drie beloften was nu het menschelijk leven en het leven van ons geslacht in veiligheid gesteld tegen het gevaar, dat èn uit de dierenwereld èn uit de Kaïnszonde dreigde.

Doch nu bleef nog het meest ontzettende gevaar, het gevaar van de aarde zelve. Of de mensch destijds eenige heugenis gehad heeft van vroegere, geweldige verschuivingen en inzinkingen die de gedaante van de aardkorst geheel gewijzigd hebben, blijve hier onbesproken. De Schrift meldt er niets van. Maar ook bij algeheel ontbreken hiervan moest 't wel één bange, niet aflatende nachtmerrie zijn, dat die vreeselijke wateren, die nu in enkele dagen geheel de gedaante van het aardrijk verwoest, en alle levende ziel gedood hadden, zich straks herhalen konden, en zoo ook de kleine groep menschen die ditmaal was overgebleven, ten doode kon wijden. Natuurlijk waren Noach en de zijnen getuigen geweest van de vreeselijke tafereelen, die bij het opkomen van de wateren van den Zondvloed hadden plaats gegrepen. Noch Noach noch zijn zonen konden zich verklaren, waaruit die ontzettende vloed zoo plotseling was opgekomen. En al waren nu de wateren weer gedaald, wie gaf hun waarborg, dat straks diezelfde wateren niet weer zouden komen opzetten, of ook, dat, al bleven de wateren stil, niet het vuur uit de aarde zou uitbreken, en al wat bestond zou vernielen? Het zou zoo natuurlijk geweest zijn, dat ze in dezen hun angst dicht bij de Arke waren gebleven, om, brak het gevaar weer uit, in allerijl weer in de Arke te vluchten. In zulk geval zou er van geen menschelijke ontwikkeling sprake zijn geweest. Men zou niet

gedurfd hebben, en alle levensmoed zou na zulk een vloed uit het hart geweken zijn. Natuurlijk moet men hierbij niet aan een bepaalde zonde denken, die den vloed zou hebben uitgelokt. In het woord *Zond*-vloed is van zonde geen sprake. Het woord *Zond* beteekent hier water, zooals nu nog de *Sond* bij Denemarken heet, en gelijk onze zeelui nog spreken van het *zundgat* op het watervat. Het waren vooral eerst de vuurspuwende bergen, en nu die ontzettende watervloed, die het hart des menschen in doodsangst saam deden krimpen. Eerst nu zoo ge hier op let, verstaat ge hetgeen in Gen. 9 na het 7e vers volgt. Let ge hier niet op, dan vindt ge het, ja, heel genadig, dat Noach ook nog die Verbondsbelofte kreeg, maar het hooge gewicht hiervan blijft voor u verborgen, en het kan u geen wezenlijk belang inboezemen. Het is dan ook geen gering gebrek in de prediking en de catechisatie, dat ons Christelijk publiek niet veel ernstiger en klaarder in die toestanden verplaatst wordt. De Schrift wint er zoo door in beteekenis, zoo we in die dagen van angst en verschrikking terugleven, en dan opmerken, hoe God de Heere dezen angst en vreeze van zijn nog zoo weinige menschenkinderen verstond, hen daarin onderving en er zijn Verbond tegenover stelde.

En dan trekt het al aanstonds de aandacht, dat hier de zegen Gods zich kleedt in geheel nieuwen vorm. Tot dusver was in het breed verhaal van den aanvang der dingen nog met geen woord van een *Verbond* sprake geweest. Er was nog niet anders vernomen, dan dat de Heere eerst de dieren en toen de menschen *gezegend* had. Verder dan het toekennen en verleenen van *zegen* was het nog niet gekomen. En nu houdt wel die eerste zegen niet op, en wordt die zegen veeleer bestendigd en voortgezet, maar die eerste zegen erlangt nu een nieuwen vorm, den vorm van een *Verbond,* hier van een Verbond met heel 't menschelijk geslacht, straks bij Abraham van een Verbond met een deel daarvan, en ten slotte na Bethlehem van een Verbond van dezulken die in Christus zijn ingelijfd. Er is het wereldverbond met Noach, er is het Israelietisch verbond, met Abraham natuurlijk, en er is het Nieuw Verbond, dat in Christus gefundeerd is. Toch ligt ook reeds in het Verbond van Noach het afzonderend en onderscheidend karakter. Ook dit eerste Verbond toch wordt niet aangegaan met alle kinderen Adams. Veeleer worden in de eerste aankondiging ervan op acht na alle kinderen der menschen uitgesloten, en het Verbond wordt uitsluitend toepasselijk verklaard op dien éénen man en zijn drie kinderen. Reeds in Gen. 6 : 17, 18 was dit scheidingmakend karakter zoo duidelijk mogelijk uitgesproken: „Al wat op de aarde is zal den

geest geven, maar met u, d.i. met u alleen, zal Ik mijn Verbond oprichten." Ook dit eerste Verbond is alzoo volstrekt geen universeel verbond, alsof het heel ons menschelijk geslacht omvatten zou. Het omvat alleen Noach en wat daarna geboren werd, en al wat voorafging, viel er buiten en was er van uitgesloten. Voor de toekomst daarentegen droeg dit Verbond wel een algemeen karakter. Al wat daarna geboren werd of alsnog zal geboren worden, is er in opgenomen. Juist dit echter is noch bij het Abrahamietisch Verbond, noch bij het Nieuwe Verbond alzoo. Daar toch trekt beide malen het Verbond zich terug op een bepaalde groep menschen, eerst op wat afstamde van Abraham, en daarna op al wat geloofde in Christus. Hoe dat Nieuwe Verbond der genade reeds in het Abrahamietisch Verbond terug geschoven was, bespreken we later, thans kunnen we volstaan met op het drieërlei onderscheiden karakter van deze drie perioden in het Verbond Gods met de kinderen der menschen te wijzen.

Nu vorme men zich van dat Verbond Gods in zijn drieërlei gedaante geen verkeerde voorstelling. Het wil toch niet, dat er bedingen over en weder werden gesteld, gelijk dit bij een menschelijk verbond plaats pleegt te grijpen, althans niet in dien zin, dat nietnakoming van het verbond van de zijde der menschen, Gods Verbond zou doen vervallen. Zeker, het nieuwe Verbond der genade is aan geloof gebonden, maar onder de uitdrukkelijke bijvoeging dat *dit geloof is Gods gave.* Zoo ook had niemand 't zelf in zijn macht, of hij onder het Oude Verbond al dan niet uit Abraham gesproten zou zijn. En zoo mogelijk komt het nog sterker bij het Noachietisch Verbond uit, hoe de zekerheid van het Verbond eeniglijk in de waarheid van Gods belofte rust. In heel het breed verhaal van de oprichting van dat Noachietisch verbond toch komt niet één enkele bepaling voor van wat de mensch zou hebben te volbrengen, op straffe dat anders het Verbond hem zijn heil onttrekken zou. Wel werd op de Synode te Jerusalem (zie Hand. XV : 28 en 29) bepaald, dat de heidenen, die het Evangelie aannamen, zich hadden te onthouden „van bloed en van het verstikte," maar dit ziet, gelijk ieder zelf constateeren kan, niet op den Verbondszegen dien Noach ontving, maar integendeel op den zegen der *belofte,* gelijk blijkt uit Gen. 9 : 4.

Juist in verband hiermee is 't zoo opmerkelijk, dat reeds bij Noach de Verbondsvorm voor den Goddelijken zegen intreedt. Vraagt men nu, wat hiertoe leidde, dan is 't in hooge mate waarschijnlijk, dat dit alzoo geschiedde, omdat de eenvoudige vorm van de belofte destijds niet zou volstaan hebben. Het kwam aan op geloof, er moest geloofd, dat geloof moest gewekt worden, en juist voor het

vestigen van dat geloof school de belofte in kracht te kort. Het was een doodelijke angst die Noach en de zijnen bevangen had. Het was of heel het aardrijk aan hun voet ontzinken zou. Ze verkeerden onder den indruk, alsof elk oogenblik weer gelijk onheil hun overkomen kon, en alsof hemel en aarde vergaan zouden. Tegenover dien schrik in het hart nu was meer noodig dan een *belofte*, en daarom koos God de Heere hier den veel sterker vorm van het Verbond. Men denke zich hier wel in, wat het *Verbond* destijds beteekende voor de geheele saamleving, en wat het Verbond nu nog beteekent voor nomadisch omzwervende stammen. Wij kennen de kracht van het Verbond nauwelijks meer. Een contract is heel iets anders. Alleen van het huwelijk kan nog gezegd, dat 't tot op zekere hoogte een Verbond is, maar het eigenlijk Verbond heeft toch nog andere beduidenis. Nu eenmaal de saamleving in steden, dorpen, gemeenten, en staten tot stand is gekomen, is er onder ons vaste ordening; doch dit was er nog niet, toen de gezinnen, de geslachten, de stammen elk op eigen gelegenheid hun bestaan nog moesten voortzetten. Niets is nu nog den Arabier bij zijn omzwerven heiliger dan een Verbond, dat hij sloot met een anderen stam; niets wordt meer door hem ontzien dan 't Verbond waardoor hij een vreemdeling in zijn tente opneemt. In niets ontziet de Bedouïn zich, om u in 't open veld neer te slaan, maar zijt ge eenmaal in zijn tente ingegaan, en hebt ge samen zout met hem gegeten, dan is van die ure af het Verbond ook ten uwen opzichte hem heilig, en spaart hij u niet slechts, maar zal hij zijn leven voor u inzetten. Onder die usantie nu had tot dusver de menschheid geleefd. Men zwierf nog nomadisch rond. Er waren nog geen Staten. De Overheid werd eerst in Gen. 9 : 5 en 6 ingesteld. Geheel de samenleving rustte alzoo eeniglijk op de trouw, die in den Verbondsvorm was vastgelegd. Dit was zoo vanzelf uit het leven opgekomen. De splitsing in vele volken was nog niet tot stand gekomen. Men leefde in den Verbondsvorm, en anders had men niet. Voorzoover er vertrouwen heerschen kon, rustte dit op 't Verbond en op het Verbond alleen.

Dit nu moet in het oog gehouden, waar het Gode behaagde ook zelf den Verbondsvorm op te nemen, om aan het menschelijk geslacht zijn voortbestaan te waarborgen. Daarop toch kwam het hier aan. De groote vraag was, zal ons een tweede en derde maal zulk een geweldige catastrophe bedreigen als in den Zondvloed geleden was. Zoo ja, dan was alle hope des levens weg. En zoo niet, hoe kreeg men hiervoor dan den genoegzamen waarborg, die den moed deed opleven en 's menschen energie prikkelen kon. Hiertoe nu leende zich eeniglijk en uitsluitend het Verbond, en

het is *dit* Verbond dat God met Noach aanging. Iets wat Noach terstond zoo klaar verstond, dat zulk een verademing hem eenvoudig door sluiting van het Verbond, zonder eenige nadere uitlegging was toegezegd. (Gen. 6 : 18). Toch legge men in den Verbondsvorm niet meer, dan er van Gods zijde uitdrukkelijk in gelegd werd. Gemeenlijk spreekt men, doelende op de twee deelen der H. Schrift van het Oude en Nieuwe *Testament*, niet van het Oude en Nieuwe *Verbond*. De Schrift zelve ging in dit spraakgebruik voor, en dit niet alleen bij monde van de apostelen, maar het is Jezus zelf die bij de instelling van het H. Avondmaal niet van het bloed des Nieuwen *Verbonds* spreekt, maar betuigt van het bloed des Nieuwen *Testaments*. En ook in den brief aan de Kerk van Corinthe, en in den brief aan de Christenen uit de Hebreeën wordt herhaaldelijk deze zelfde uitdrukking gebezigd. Iets waar te eer op kan gebouwd, omdat de woorden van Jezus bij de instelling van het H. Avondmaal niet slechts bij één der drie Evangelisten de uitdrukking *Testament* geven, maar deze zelfde uitdrukking bij *alle drie* voorkomt. Bij Mattheus in hoofdstuk 26 : 28. Bij Markus in hoofdstuk 14 : 24. En bij Lukas in hoofdstuk 22 : 20.

Dit onderscheid nu in het gebruik van de woorden Verbond en Testament is in hooge mate opmerkelijk. Een Verbond bestaat niet, tenzij de twee partijen het teekenen, het Testament daarentegen is een beschikking slechts van één der twee zich bindende partijen. Een Testament is een dispositief, waarvan veelal de andere partij zelf geheel onkundig is. Ge kunt als erfgenaam zijn aangewezen van een zeer beteekenend kapitaal, zonder dat de erflater er u meê in kennis stelde. Gij hoort 't dan eerst na zijn dood. Bij een Verbond daarentegen in gewoon menschelijken zin, is dit volstrekt ondenkbaar. Een Verbond tusschen u en een ander kan niet gelden, of ge moet er van afweten, er in toe hebben gestemd, en het bezegeld hebben. Die bezegeling nu kon oudtijds plaats hebben door onderteekening, door zout samen te eten, door samen tusschen de twee deelen van een gesloten deur door te gaan, en zooveel meer; maar in elk geval, er moet bij een Verbond verzekering en prestatie *van twee zijden* zijn. En dit nu is juist bij het Noachietisch Verbond in geen enkel opzicht het geval. Er wordt niets aan Noach voorgesteld. Er wordt niets als voorwaarde bedongen. Er wordt niets van hem afgevorderd. En de geldigheid van het Verbond, dat God sluit, wordt in geen enkel opzicht aan zijn nakomen en naleven van het Verbond gebonden. De vastheid van dit Verbond en geheel de opzet ervan draagt een geheel *eenzijdig* karakter. God de Heere vraagt niet aan Noach, of hij er in bewilligt, maar verklaart en betuigt hier alleen dat 't zóó is. Zóó en niet anders. En God de

Heere betuigt niet anders, dan dat Hij er voor in staat. Niet Noach heeft iets te volbrengen. Noach blijft geheel passief en ontvangt er alleen den zegen van. En de partij, als we ons zoo mogen uitdrukken, die het bedongene leveren zal, is geheel en eeniglijk de Heere zelf. Er zal geen tweede Zondvloed komen. De elementen zullen niet ten tweeden male heel het leven verstoren. Van nu af aan en voortaan zal de aardkorst in verband met de atmosfeer een gereed bestaan voor het menschelijk geslacht opleveren. En voorzoover hierbij bezegeling moet plaats vinden, zal niet de mensch, maar God alleen die geheel eenzijdig geven. Zijn boog zal in de wolken verschijnen. Een geheel nieuw iets, dat bij de veranderde verhoudingen in de atmosfeer nu eerst intrad. Die Verbondsvorm, al deed hij zich als Testament voor, zou het geloof, de hoop, den moed in Noach en zijn geslacht verwekken, en zoo eerst zou de volle zegen hun deel zijn.

XV. **De zegen bij Noach. (De Gemeene Gratie.)** *(Vervolg.)*

Maar Ik, ziet, Ik richt mijn Verbond op met u, en met uwen zade na u. Genesis 9 : 9.

TOCH zou het aangevoerde, zonder meer, ons nog niet verklaren, waarom God de Heere voor het bezegelen van Zijn belofte juist den vorm koos van een *Verbond*. Zeer stellig lag dit ten deele aan het feit, dat destijds, veel meer dan thans, de Verbondsvorm geheel de saamleving beheerschte, maar toch, er is meer. We hebben er namelijk op te letten, dat een Verbondsvorm wijst en doelt op twee personen of twee machten die gelijkvormig zijn en die, als van gelijke soort, zich onderling vrij verbinden kunnen. Iets wat met name geldt van mensch en mensch. Tusschen de plant en het dier, tusschen de plant en den mensch, en zoo ook tusschen het dier en den mensch kan wel zekere vaste verhouding opkomen, maar niet wat wij een *Verbond* noemen. Van Verbond spreken we alleen, indien er op vrijen voet tusschen mensch en mensch een accoord wordt aangegaan tot zekere saamwerking op welk terrein ook. Natuurlijk moet het accoord vrij zijn. Er is een Verbond tusschen man en vrouw, niet tusschen ouders en kinderen, noch tusschen broeders en zusters.

Men kan dus niet zeggen, dat elke bestaande verbintenis tusschen menschen een Verbond in het leven riep. Zal er een Verbond tot stand komen, dan moet er beiderzijds een wil zich uiten, om onder vastelijk bedongen verhouding saam te werken. Toen nu door den Heere onzen God deze Verbondsvorm ter uitdrukking van Zijn verhouding tot Noach en de zijnen gekozen werd, moet hiervoor een reden zijn geweest, en moet zijn aan te wijzen, in wat zin en naar welke onderstelling de Heere dezen vorm kiezen kon. Het doel is, na wat we aangaven, niet twijfelachtig. Bij den ontzettenden angst waarin de mensch na den Zondvloed verkeerde, kon geen geloof in hem gewekt, tenzij de hoogste vorm van verzekering gekozen werd; doch dit doel verklaart ons daarom nog niet, hoe en op wat grond deze vorm gekozen *kon* worden. En hier stuit men. Het Verbond is een vorm van vereeniging tusschen mensch en mensch, en hier deed het Verbond dienst als een vorm van verstandhouding tusschen den mensch en zijn God. Hoe kon dit?

Om hierop het antwoord te vinden, moet teruggegaan op wat in den Noachietischen zegen (zie Gen. 9 : 6) zoo uitdrukkelijk gezegd wordt, t. w. dat God den mensch naar Zijn beeld gemaakt had. Hierbij nu biedt zich iets geheel menschelijks als vanzelf ter vergelijking aan. Ook van den vader of van de moeder kan gezegd worden, dat een hun geboren kind hun beeld en hun gelijkenis vertoont. Dit kan de éene maal zich sterker, de andere maal zwakker vertoonen, maar in elk geval is het regel, dat 't kind op vader of moeder lijkt, en soms is die gelijkenis zóó sterk, dat het kind, als 't opgewassen is, metterdaad het beeld van zijn vader draagt, oftewel van zijn moeder. We mogen dus nooit uit het oog verliezen, dat hetgeen de apostel op den Areopagus te Athene uit een heidensch dicht overnam, dat wij menschen van *Gods geslacht* zijn, dieper opgevat, wel waarlijk ons geschapen zijn naar den beelde Gods, zij 't dan op eigen wijs, uitdrukt. En wijst dit alzoo terug op 's menschen oorsprong, in gelijken zin ligt er de profetie van *het Kindschap Gods* in. Nooit zou de verkorene en verloste een kind Gods kunnen zijn, zoo niet de mensch naar Gods beeld geschapen ware en Zijn gelijkenis droeg. Het kindschap Gods beduidt herstel van 't geschapen zijn naar den beelde Gods; alzoo tenietdoening van de zonde; en meer nog, het tot bewustzijn komen in den mensch van wat in zijn schepping naar Gods beeld op bedekte en omsluierde wijze verborgen lag. Geheel hetzelfde geldt van den *Vadernaam*. De verhouding tusschen God en mensch, gelijk ons die, vooral in het Evangelie, zoo heerlijk betuigd wordt, als daarin bestaande, dat God onzer aller *Vader* is, en dat wie in Christus is ingelijfd, zijn *Kind* is geworden, zou ondenkbaar geweest

zijn, indien de Schepping naar den beelde Gods niet hierachter lag.

Naar luid de Schrift heeft God de Heere bij de schepping van den mensch zeer beslist bedoeld een creatuur tot aanzijn te roepen, dat van Gods eigen geslacht zou zijn, Zijn beeld zou dragen, op Hem gelijken zou, en hierdoor Zijn kind zou blijken te wezen; nooit in overdrachtelijken of beeldspreukigen, maar altoos in geheel eigenlijken zin. Eerst in Christus, die, zelf God zijnde, mensch wierd, is dit, na den val, kunnen uitkomen en ook in ons kunnen gerealiseerd worden, maar in elk geval staat vast, dat naar luid de H. Schrift, de ideaal-mensch, als we ons zoo mogen uitdrukken, d. i. de mensch, gelijk God de Heere zich dien in de ure der Schepping voorstelde, hierin van alle andere creaturen, zelfs ten deele van de Engelen, onderscheiden was, dat deze mensch in zeker opzicht gelijksoortig met God zou zijn. Uit deze gelijksoortigheid ontstond vanzelf de mogelijkheid van Verbondsluiting. En zoo opgevat kan men zeggen, dat in dezen opzettelijk gekozen Verbondsvorm de heerlijke betuiging lag van de hooge roeping, die de mensch weer onder de creaturen ging innemen, een aanvankelijke profetie van het nieuwe Kindschap dat stond geopenbaard te worden, ja tot op zekere hoogte een aankondiging van het huwelijk tusschen de Goddelijke en de menschelijke natuur, die in het Kindeke van Bethlehem zou tot stand komen. Sluit God met den mensch een *Verbond,* dan buigt God de Heere zich tot het menschelijke neder, en heft omgekeerd het menschelijke tot Zich op. Bij Ezechiël gaat dit ten slotte in de voorstelling zelfs zoover, dat de Heere Zijn volk *ondertrouwt,* en zoodoende hier zelfs de vergelijking van een huwelijk toepast. Maar al gaat 't bij de sluiting van het Noachietisch Verbond zóó ver nog niet, zoo vertoont zich toch ook hier het zich stellen van God *naast* den mensch, en zulks wel op zoodanigen voet van gelijkheid, dat Hij met den mensch als met Zijn naaste *een Verbond* kan aangaan, en is hier omgekeerd een zoo hoog verheffen van den naar Zijn beeld geschapen mensch, dat Hij hem als Zijn bijna gelijke naast zich plaatst en hem den handslag van trouw geeft.

Uit dien hoofde is het voor geheel de Openbaring van overwegend belang, over den vorm van het *Verbond* niet heen te loopen, wijl juist in die ééne Verbondsgedachte welbezien heel het Evangelie met de volheid van zijn beloften inzit. De volle zekerheidsgedachte, die de Verbondsvorm in Noachs dagen aanbracht, is thans voor ons niet meer, wat ze destijds was. Dit verschilt naar tijden en gelegenheden. De eedsvorm had gedurende vele eeuwen den hoogsten graad van zekerheid in zich, terwijl de eed thans, nu

allerwegen ongeloof binnendrong en velen den eed bloot vormelijk en onnadenkend afleggen, lang niet altijd meer die hooge beteekenis van volledige zekerheid aanbiedt. Maar toch neemt dit niet weg, dat de Verbondsvorm ook in het Nieuwe Testament is overgegaan, en zelfs bij de instelling van het H. Avondmaal door onzen Heiland opzettelijk is bezegeld. Dit toont, dat er in den Verbondsvorm iets meer nog dan een hooge zekerheid ligt, en dat deze vorm van het Verbond dáárom op religieus gebied geëischt wordt, en niet op zij kan worden gezet, omdat er beiden, èn ons geschapen zijn naar Gods beeld èn het heilig kindschap Gods in ligt aangegeven; en dat zóó eerst die volle gemeenschap van den geloovige met zijn God tot zijn recht komt, waaruit de Verbondsbetrekking vanzelf opkomt. Of men nu dezen Verbondsvorm neemt, gelijk die bij Noach zich aankondigt, of gelijk ze later eerst in Israel vast werd gezet, of ook gelijk ze onder de bedeeling van het Nieuwe Testament voortleeft, het blijft in de grondgedachte altoos weer geheel dezelfde verhouding, en duidt er op dat God tot den mensch in een betrekking treedt en den mensch tot zich in een betrekking plaatst, gelijk die op zichzelf alleen onder gelijksoortigen kan bestaan, en daarom eenerzijds alleen in het geschapen zijn naar Gods beeld, en anderzijds in het Vaderschap Gods, in verband met het kindschap van de verkorenen, haar volledige verklaring vindt.

Ter afwering nu van het gevaar dat de mensch hierdoor zijn kleinheid tegenover den hoogen God uit het oog zou verliezen, geeft God de Heere, ook hier, aan Zijn verbond met Noach een geheel eigenaardigen vorm, die onder menschen bij het sluiten van een Verbond onbestaanbaar is; iets wat dan 't sterkst uitkomt, zoo we van een *Testament* inplaats van een *Verbond* gewagen. Bij den zegen dien Noach ontving, geschiedt dit laatste intusschen nog niet. Er is nergens sprake van een Noachietisch Testament, uitsluitend van een Noachietisch Verbond, en het woord in Gen. 9 door den oorspronkelijken beschrijver van dat Verbond gebruikt, laat geen andere vertaling toe. Wel daarentegen komt duidelijk uit, dat het geen *tweezijdig* Verbond was; dat het niet aan over en weer gemaakte stipulatiën hing; en dat God de Heere, al wat hier toegezegd en geschonken werd, enkel van Zijn Goddelijke zijde in het Verbond inbracht, zonder dat Noach van Zijn zijde er ook maar iets aan toevoegde. De Heere geeft 't Verbond niet aan Noach persoonlijk, maar aan hem en in hem aan heel ons menschelijk geslacht; ook op ons die thans leven, is daarom dit Verbond van Noach nog van volle toepassing. Er staat toch uitdrukkelijk: „Maar Ik, zie Ik richt mijn Verbond op met u en *met uwen zade na u.*" Doch hier blijft het niet bij. Er had een natuurverwoesting plaats

gegrepen, en toch hoorde die verwoeste natuur bij den mensch. Een planeet waarop noch plant noch dier zou zijn, en niets dan de kale bodem, zou geen wereld opleveren voor menschen geschikt. Daarom bepaalt de Heere er zich niet toe, de voortplanting van het menschelijk geslacht te waarborgen, maar zegt Hij den mensch evenzoo toe, dat de natuur die bij hem hoorde, en in die natuur met name al wat een levende ziel had, voort zou duren. Vandaar de toezegging, dat de Heere Zijn Verbond opricht niet alleen met Noach en zijn nakomelingschap, „maar ook met alle levende ziel die met u is, van het gevogelte, van het vee, en van alle gedierte der aarde met u; van allen die in de Ark gegaan zijn, tot al het gedierte der aarde toe." Juist door de redding van de Arke was het gedierte dat daarin opneming vond, als ware het, in een nieuwe verhouding tot den mensch getreden. Het was den mensch, die door God gelost was, en die op grond van deze Goddelijke verlossing het bestaan van de lage dierenwereld had gered. Het gedierte was hierdoor nog sterker dan na de eerste Schepping, als ware het in het gemeenschapsleven van den mensch opgenomen. Ook het gedierte was om des menschen zonde in den vloed, op zeer enkele exemplaren na, verdelgd. Doch evenzoo als die oude dierenwereld om des menschen zonde tenonder ging, was deze nieuwe dierenwereld door menschelijk toedoen gered, en was er thans een geheel andere betrekking tusschen mensch en dier ingetreden. De mensch kreeg (zie Gen. 9 : 3) verlof om het vleesch der dieren zich ten nutte te maken; het dier zou in zijn offerande komen; maar afgescheiden van dit alles werd er toch een nieuwe band tusschen mensch en dier gelegd in het dubbele feit, dat het dier nu door den mensch gered was, en dat God het dier met den mensch opnam in eenzelfde Verbond der behoudenis. *Behoudenis,* dat toch was het, wat dat Verbond aan Noach, en in hem aan zijn nakomelingschap, aan de dierenwereld en aan geheel het aardrijk waarborgde en toezegde. Zoo toch luidt de Goddelijke betuiging: „Ik richt mijn Verbond op met u, dat niet meer alle vleesch door de wateren van den vloed zal worden uitgeroeid, en dat er geen vloed zijn zal om de aarde te verderven." Aldus luidt de boodschap van levensverzekering aan den *mensch,* aan de *dierenwereld,* ja aan geheel het *aardrijk.*

Aan den mensch als tweede partij in het Verbond wordt hierbij geen enkel beding gesteld. Er staat geen enkele conditie bij van wat de mensch zal te doen hebben, en veel minder nog, dat, zoo de mensch zulk een conditie niet nakomt, het Verbond verbroken zal zijn en vervalt. Het Verbond is absoluut. Er zullen nog wel

allerlei verstoringen plaats kunnen hebben, door overstroomingen, vloedgolven, aardbevingen en zooveel onderaardsche verwoestingen, zelfs verwoestingen op groote schaal, kunnen aanrichten, maar 't zal nooit meer zijn een Zondvloed als nu. Er zal nooit meer komen een verderving van alle vleesch dat op de aarde is. Ook op dat onderscheid dient gelet. Leest men toch Genesis 9 alsof er stond, dat er nimmer meer door de wateren aanmerkelijke veranderingen zouden plaats grijpen, dan geraakt men in botsing met wat de aardkunde op meer dan één punt van den aardbodem acht te mogen constateeren. Zoo, om nu dit eene voorbeeld te nemen, zou naar de geologische gegevens in de Middellandsche Zee een algeheele wijziging hebben plaats gegrepen, water zijn gekomen waar eertijds land was, en droge bodem zich nu vertoonen, b.v. in de Sahara, waar eertijds de golven der zee zouden geklotst hebben. Maar al zou dit strijden met een opvatting als ware toegezegd, dat er nimmermeer ernstige verwoestingen door den vloed zouden gekomen zijn, geheel dit bezwaar valt weg, zoo we nauwkeuriger letten op wat er staat. Toegezegd toch werd alleen tweeërlei. In vs 11, dat er „geen vloed meer zijn zou *om de aarde te verderven,"* en in vs 15, „dat er geen vloed meer zijn zou om *alle vleesch* te verderven." Deze toezegging nu hield alle deze eeuwen door stand. Er mogen gedeeltelijke vloeden en overstroomingen zijn geweest, en deelen van het aardrijkoppervlak, en deelen van het levend creatuur mogen ook na den Zondvloed zijn ondergegaan, maar een vloed als in Noachs dagen deze aarde teisterde, is maar eens gekomen. Deze aarde bleef in haar geheel, en alle vleesch gelijk het uit de aarde ging, bleef in zijn soort behouden. Dit alleen was het wat de toezegging inhield, en die toezegging is volledig uitgekomen. In niets schoot ze te kort.

Intusschen voegde de Heere tot volkomen bevestiging van de zekerheid des Verbonds aan de aankondiging ervan nog iets toe, en wel het teeken *van den Regenboog.* Tweeërlei opvatting ontmoet ge ook hier. Eenerzijds wordt beweerd, dat de Regenboog ook in de eeuwen die voorafgingen, reeds gezien was; anderzijds dat de Regenboog thans voor het eerst verscheen. De tekst doelt kennelijk op de tweede opvatting. Er staat toch: „Als Ik de wolken breng over de aarde, zoo *zal het geschieden,* dat deze boog zal gezien worden in de wolken," al moet toegegeven dat hetgeen staat in vs 13: „Mijn boog *heb* Ik gegeven in de wolken; die zal zijn tot een teeken des Verbonds tusschen Mij en tusschen de aarde," de eerste opvatting zou kunnen toelaten. Vanzelf brengt wie nadenkt, hiermede in verband wat in Gen. 2 : 5 wordt meegedeeld, t. w. dat „de Heere God nog niet had doen regenen op de aarde, maar dat

een damp was opgegaan uit de aarde, en den ganschen aardbodem bevochtigde." Hier wordt ons toch opzettelijk bericht, dat de atmosferische toestanden oorspronkelijk anders waren dan thans. Op zichzelf behoeft 't wel geen betoog, dat waar, onder bepaalde verhoudingen, het licht van de zon uitstraalt en op zijn weg regendruppelen ontmoet, hetzelfde plaats grijpt, wat we waarnemen als de zonnestraal op glas valt met bepaalde kanten of verheffingen, t. w. dat de lichtstraal zich in deelen spreidt en het prachtigst kleureneffect in het leven roept. Ware derhalve de regen reeds vóór den Zondvloed ingetreden, op gelijke wijze als die thans neervalt, dan moest reeds eer de Zondvloed opkwam, ook de Regenboog gezien zijn, en kon deze boog in de wolken geen nieuw, ongewoon verschijnsel zijn geweest, dat toen zich voor de eerste maal vertoonde. Duidt daarentegen wat in Gen. 2:5 staat, er juist omgekeerd op, dat de nederdaling van het water des regens uit de wolken oorspronkelijk *niet* alzoo plaats vond, en dat de atmospherische verhoudingen in den beginne anders waren, dan wordt het denkbaar dat deze oorspronkelijke toestand ook na het Paradijs heeft voortgeduurd, en dat met den Zondvloed niet slechts aanwas van wateren, maar tegelijk zoodanige wijziging in de verhouding van den dampkring tot deze aarde tot stand is gekomen, dat eerst daarna de regen, gelijk wij dien kennen, intrad. En het is deze laatste voorstelling, die niet alleen in Gen. 2 : 5, maar evenzoo in Gen. 9 : 10—12 steun vindt.

Na het toesluiten van de Arke toch staat er, 1⁰. dat „de wateren des vloeds op de aarde waren"; 2⁰. dat alle fonteinen der groote afgronden werden opengebroken; 3⁰. dat de sluizen des hemels geopend werden, en 4⁰. dat er plasregens op de aarde waren gedurende veertig etmaal. Deze teekening doet in niets denken aan een regen, die alleen in hevigheid van den gewonen regen onderscheiden zou geweest zijn, en vooral de combinatie met de machtige wateren die van den aardbodem uitspoten en steeds hooger klommen, doet duidelijk zien, dat men hier te doen heeft met een elementaire gebeurtenis, die èn de korst der aarde èn den dampkring, die het aardrijk omgaf, geweldig ontroerd en aan machtige veranderingen blootgesteld heeft. Op grond hiervan nu laat zich zeer wel aannemen, dat het wolkenheir vóór den vloed een ander schouwspel aanbood dan nu; dat de hangende regenmassa met haar druppelen niet aan de stralen der zon het breede veld aanbood, waarop ze nu met haar stralen bij gunstigen stand kan inwerken; en dat alzoo vóór den vloed niet die wondere breking van den lichtstraal plaats greep, die we nu in haar schitterend effect gedurig bewonderen.

In elk geval leent de opvatting, dat de Regenboog vroeger niet gezien was, en nu voor het eerst zich in de wolken vertoonde, zich verreweg het best om den Regenboog als Verbondsteeken te begroeten. Wat van natuurkundige zijde hierover geoordeeld wordt, kan nimmer de zaak uitwijzen. Omtrent hetgeen met onze aarde en haar dampkring plaats greep, eer beiden in den tegenwoordigen toestand geraakten, is niets uit de thans aanwezige gegevens vast te stellen. Er is daarom geen enkele reden, om de voorstelling, die aan het Noachietisch verhaal ten grondslag schijnt te liggen, als volstrekt onaannemelijk uit te sluiten. De gewone lezer kan 't verhaal bij 't lezen niet anders verstaan.

Al geven we dan ook toe, dat desnoods ook de andere opvatting er mee door kan, toch blijven we aan de laatst bepleite opvatting de voorkeur geven. En dit wel in dien zin, dat niet enkel aan den Regenboog toen een nieuwe beduidenis gehecht werd, maar dat de boog in de wolken toen voor 't eerst werd gezien, en dit wel als effect van de nieuwe verhouding, waarin de dampkring tot onze aarde kwam te staan. Ook met deze ons meer toesprekende opvatting blijft het intusschen onze aandacht verdienen, dat er niet staat: „Als die Regenboog gezien wordt, gedenk *gij* dan wat Ik u beloofd heb, en vertrouw *gij* dan op mijn woord," maar veeleer omgekeerd: „Als deze boog in de wolken zal zijn, *zoo zal Ik, uw God, hem aanzien,* om te gedenken aan het eeuwig Verbond tusschen Mij en alle levende ziel van alle vleesch, dat op de aarde is." Vanzelf is deze beduidenis veel levendiger, dan 't geval zou zijn bij de eerste opvatting. Nu toch zegt 't ons: „Als gij den Regenboog zich in zijn kleurenpracht vertoonen ziet, weet dan, dat op dat eigen oogenblik uw God aan Zijn belofte denkt, en over u waakt." Het teeken van den Regenboog is dan als 't ware het zegel, dat God op het Verbondstractaat afdrukt, en dat telkens opnieuw zijn genade aan ons geslacht verzekert. In vroeger dagen was het dan ook zet en regel, dat het vrome volk, als de Regenboog er was, uit dien boog die vernieuwde betuiging van Gods trouw opving. Thans sleet ook dit veelszins uit, en verwacht men als vanzelf een teleurstellend antwoord op de vraag, wie zelfs in een groote stad, als de Regenboog er weer staat, aan het Noachietisch Verbond ook maar denkt.

Vatten we nu saam wat in dit Noachietisch Verbond ons toekwam, en nog steeds gegund blijft, dan blijkt hoe de Scheppingsordinantie er opnieuw in bevestigd is, èn wat de voortplanting en het voortbestaan van ons geslacht aangaat, èn wat betreft onze overmacht over de dierenwereld; met deze wijziging echter, dat wat oor-

spronkelijk *geestelijke* heerschappij over de dierenwereld was, nu machtsuitoefening door het inboezemen van vrees en verschrikking is geworden. Alsmede dat ter meerdere verzekering van leven en eigendom een Overheid is ingesteld, die 't recht ook door straf, desnoods door doodstraf, zal handhaven. En voorts, dat aan de Paradijsbelofte niet alleen zekere uitbreiding naar eisch van den nieuw ingetreden toestand is gegeven, maar dat er een geheel nieuw iets aan is toegevoegd door de Verbondsbelofte, die niet alleen het voortbestaan van de aarde met haar creaturen waarborgt, maar ook heenwijst naar en doelt op de zalige betrekking van het kindschap. Een heilig kindschap, waarvan de mensch in zijn schepping reeds de belofte ontving, en dat door de Verbondsluiting thans opnieuw in uitzicht werd gesteld.

Opmerkelijk nu is 't hierbij, dat de Noachietische Verbondsbelofte, evenals de zegen dien ons geslacht in het Paradijs ontving, zonder onderscheid, voor al wat mensch heet geldt. Er is hier nog geen onderscheid. Er is hier in den meest volstrekten zin nog niets dan *Gemeene Gratie*, en wel een Gemeene Gratie, die eerst daarna haar verdere ontwikkeling zal erlangen. Maar hier blijft het niet bij. Zoo stond de zaak wel onmiddellijk na den vloed, toen Noach Gode zijn offer en dank had opgedragen, maar zoo bleef het niet. Er komt ook nu *een val*. Er treedt zonde in. Noach plant een wijngaard, en geeft zich zóó aan het drinken van den wijn over, dat hij dronken wordt, en zich schaamteloos op den grond nederlegt. Deze zonde van Noach lokte vanzelf een nog erger zonde van Cham uit. De zinlijke prikkeling, die eerst in Kanaän recht door zou breken, bleek hier in Cham reeds aanwezig te zijn. En nu komt vanzelf de tegenstelling op. Tegenover Cham plaatsten zich Sem en Japheth, en ze dekten de schaamte huns vaders op de meest kuische wijze toe. Het opkomen van deze tegenstelling brengt er dan Noach toe, een profetie van zegen over Sem en Japheth uit te spreken. Voor Sem als 't hoogste ideaal van *Particuliere Genade,* voor Japheth in den vorm van *Gemeene Gratie.* En hiermee nu treedt een geheel nieuwe toestand in, die tweeërlei terrein schept, het éene voor het gemeene wereldleven, het andere voor het leven der genade.

XVI. De zegen bij Noach. (De Gemeene Gratie.) *(Vervolg.)*

En Noach begon een akkerman te zijn, en hij plantte eenen wijngaard. En hij dronk van dien wijn, en werd dronken. En hij ontblootte zich in het midden zijner tent. GENESIS 9 : 20, 21.

DE zegen aan Noach ten deel gevallen, weerde alzoo af: 1⁰. de kinderloosheid; 2⁰. het gevaar van de wilde dieren; 3⁰. het gevaar van onderlingen menschenmoord; en 4⁰. het gevaar van elementaire vernieling door watervloed als anderszins. Door deze vier toezeggingen van zegen werd het voortbestaan van ons menschelijk geslacht verzekerd. Herleid tot vier gezinnen, had zoo licht heel ons geslacht kunnen uitsterven, en daartegen geeft de Noachietische zegen den waarborg. Terstond daarop echter treedt een geheel ander vraagstuk in, als niet maar God aan Noach zegen toezegt, maar Noach zelf zegen toezegt aan twee zijner drie zonen, met uitsluiting van den derde. De zegen, die Noach *ontving*, was voor heel ons menschelijk geslacht, zonder onderscheid en splitsing. Nu daarentegen splitst zich ons menschelijk geslacht in *drie* deelen, al naar gelang het zal afstammen van Sem, van Cham of van Japheth, en juist hiermede begint een geheel nieuwe orde van zaken.

Niet, alsof er ook vóór Noachs optreden geen onderscheid tusschen de onderscheiden deelen van ons menschelijk geslacht had bestaan. De zeer uiteenloopende historie van de nakomelingen van Kaïn en van Seth toont het tegendeel; maar deze eerste splitsing had haar oorzaak niet in verschil van zegen, maar in gedeeltelijke ontaarding. Van de particuliere genade hoort ge dan ook in het voorafgaande stuk historie niets aan den mensch als *mensch* openbaren. Wel was in Gen. 3 : 15 de principieele aankondiging, in de saamvatting van alle particuliere genade, reeds gegeven, maar greep plaats in het spreken van God *tot de slang*, niet in zijn spreken *tot Adam*. Adam ontvangt niet anders na zijn val dan de aankondiging van zijn noodlottig bestaan, dat als een vloek om der zonde wil over hem zal komen. En ook Eva verneemt niet anders dan de profetie van komende ellende. En de heerlijke profetie van het Vrouwenzaad wordt zoomin aan de vrouw als aan Adam gegeven, en is daarentegen geheel vervat in de straf die de slang treft. Niet tot den mensch, maar tot de slang heet het: „Dewijl gij dit gedaan hebt, zoo zijt gij vervloekt, en Ik zal vijandschap

zetten tusschen u en deze vrouw, en tusschen uw zaad en tusschen haar zaad. Datzelve zal u den kop vermorzelen, en gij zult het de verzenen vermorzelen." Van een zegen is in dit woord geen sprake, het is een vervloeking, die wel feitelijk op triomph en zegen voor de vrouw uitloopt, maar toch, geheel buiten haar om, zich tot de slang als vloek richt.

Wel komt reeds na de verdrijving uit het Paradijs de toeleg uit, om het menschelijk geslacht voor ondergang te bewaren. Ten eerste daarin, dat gewaakt wordt over Kains leven, tot uit hem een geslacht kon opkomen. Zoo toch lezen we in Gen. 4 : 15: „En God stelde een teeken aan Kain, dat hem niet versloeg al wie hem vond." En anderzijds wordt kort daarop aan Adam een andere zoon geboren in Seth, om het uitgevallen geslacht van Abel te vervangen. Maar al komt deze zorge voor het behoud van ons menschelijk geslacht duidelijk uit, de mensch als zoodanig ontvangt nog geen aankondiging van de particuliere genade, en tusschen den Paradijszegen en den Noachietischen zegen ligt geen nieuwe zegen, zoo min voor heel ons geslacht als voor het geslacht der geloovigen, in. Er teekent zich wel al spoedig een scherp onderscheid af tusschen wat uit Kain en wat uit Seth afstamt; maar dat onderscheid komt geheel op uit hun onderscheiden wijze van doen. In den Kainietischen kring hooren we reeds van schending van de monogamie, en van Lamechs tyrannieke taal, terwijl hiertegenover uit Seths geslacht de mededeeling komt: „Toen begon men den Naam des Heeren aan te roepen." Zeer zeker was dus feitelijk de straks doorbrekende antithese er reeds, maar die eerste tegenstelling was product van 't leven, en nog niet van een onderscheiding die van God den Heere zou zijn uitgegaan. Dat het verschil tusschen kinderen der menschen en kinderen Gods zich destijds merken liet, blijkt duidelijk, al let men slechts op de krasse tegenstelling tusschen een Lamech en een Henoch; maar de grenslijn tusschen de beide groepen van ons geslacht was van Godswege nog niet getrokken. De menschheid bleef nog één, voor wat niet het Goddelijk bestel, maar voor wat de Goddelijke *openbaring* aanging. Er was van meet af een breuke tusschen Seths en Kains nakomelingen. Aanvankelijk zelfs meden ze elkander, leefden apart en vermengden zich niet, maar dat was gevolg en uitkomst van zin en neiging, niet van aanwijzing en voorschrift. Vandaar dan ook, dat de afscheiding, die in den beginne vrij sterk was, geen stand hield, en de afstand tusschen beide groepen allengs derwijs inkromp, dat ten slotte beide groepen zich in het huwelijk gingen vermengen; een vermenging die altoos op zelfverlaging en zedelijken achteruitgang van de groep van Seth moest neerkomen.

Gelijk het steeds toegaat, zoo ging het ook hier. Het was ook hier niet het hooger zedelijke standpunt van Seths nakomelingen dat de nakomelingen van Kain aantrok, maar het was omgekeerd de vrouwelijke schoonheid onder de afstammelingen van Kain, die de kinderen of kindskinderen van Seth ten val bracht. Het kwaad kwam ook hier uit de vrouw. Gelijk Adam door Eva viel, zoo viel hier het hooger staande geslacht van Seth door de vrouwelijke schoonheid van het geslacht van Kain.

Slechts met een enkel woord kan hier worden ingegaan op het onhoudbaar beweren, dat het verhaal omtrent den val van Seths nakomelingen anders zou zijn op te vatten. Gelijk men toch weet, is in den loop der eeuwen dit verhaal zeer verschillend uitgelegd. Van Joodsch-Rabbinistische zijde hield men staande, dat onder de „zonen Gods" niet Seths afstammelingen, maar de Vorsten der aarde te verstaan zouden zijn, en onder de dochteren der menschen meisjes van lageren stand. Bedoeld zou dan wezen, dat *de Vorsten* van hoogen oorsprong waren, en dat de Vorsten, door niet meer met Prinsessen, maar met boerinnetjes te huwen, zichzelf verlaagd en hun geslacht ontadeld hadden. Toch is deze uitlegging te ongerijmd, om er ook maar een woord aan te spillen. Langer stand hield daarentegen de geheel andere opvatting, alsof onder de „zonen Gods" hier te verstaan zouden zijn *de engelen*, in dien zin, dat deze engelen zich een menschelijk lichaam zouden hebben verschaft, en in dat menschelijk lichaam zich aan de dochteren en de kinderen der menschen zouden vergrepen hebben. Een uitlegging, waaraan men dan te hooger waarschijnlijkheid poogt bij te zetten, door er op te wijzen, dat uit deze vermenging reuzen geboren werden, niet gewone menschenkinderen, maar een soort reusachtige monsters, en dat hieruit vooral de snelle verbastering en ontaarding van ons geslacht zou zijn voortgekomen. Reeds dit laatste is onhoudbaar. Er staat toch in Gen. 6 : 4: „In die dagen waren er reuzen op de aarde," en dan eerst volgt er: „En ook *daarna*, als Gods zonen tot de dochteren der menschen waren ingegaan en zich kinderen gewonnen hadden; deze zijn de geweldigen die *van ouds geweest zijn* mannen van name." Er wordt dus niet gezegd, dat deze reuzen eerst opkwamen nadat de zonen Gods tot de dochteren der menschenkinderen waren ingegaan; maar juist omgekeerd, dat deze reuzen er reeds waren *voordat* dit plaats greep, en dat dit verschijnsel zich ook in den kring der *gemengde* huwelijken bestendigde, en vooral in dien nieuw gevormden kring een te bedenkelijker verschijnsel werd. Evenmin is er in het verhaal sprake van, dat nu deze, dan gene engel een

jonge schoone maagd verraste en verkrachtte, maar ons wordt gemeld dat er *huwelijken* gesloten werden. Er staat toch: „Zij namen zich vrouwen uit allen die zij verkoren hadden;" een zegswijze die alleen van het aangaan van een huwelijk gebezigd kon worden.

Al evenmin gaat het aan, te onderstellen, dat de engelen het in hun macht zouden hebben zich een menschelijk lichaam te scheppen en zich daarin te nestelen. Nergens wordt ook maar met één woord zulk een macht aan de engelen toegekend. Een engel die zoo iets kon, en het deed, om vrouwen te verleiden, en zich met ons geslacht te vermengen, zou daardoor aan zijn staat ontvallen, en demon geworden zijn. En hoe zou de Schrift dan zulke demonen nog betitelen met den eerenaam van *„zonen Gods"?* Ieder voelt dat zulks ondenkbaar ware. Ongetwijfeld zijn er later engelen, die van God waren uitgezonden, in menschengedaante verschenen. Denk slechts aan het gebeurde in Abrahams tente en aan Gabriel in de aankondiging van Christus' geboorte, maar dan waren het verschijningen, waarvan het vermoeden mag gekoesterd, dat ze zeer zeker van de gewone menschelijke gedaanten verschilden, en in elk geval gestalten droegen, die God hun verleende en die ze niet zich zelven schiepen. En daarbij komt dan nog, dat het verhaalde in de Schrift strekt om den Zondvloed in te leiden. Uit dien hoofde kan het niet anders, of in deze inleiding moet een schuld van *menschen*, en niet van *engelen*, in het licht treden. Waren metterdaad engelen op de dochters der menschen aangevallen, zoo zou dit echter geen schuld van 't menschelijk geslacht vaststellen. De straf hiervoor zou niet den mensch, maar zou de *engelen* hebben moeten treffen, en zoo blijkt ook hieruit, dat deze geheele uitlegging zelfs niet past in het verband. Geheel deze averechtsche uitlegging is dan ook niet anders dan een gnostisch verzinsel, dat den zin van heel het verhaal verbastert en den gang van het gebeurde niet zou ophelderen, maar geheel verduisteren. Op nadere verklaring van elke uitdrukking in dit kort maar gewichtig verhaal kunnen we hier niet ingaan. Dat toch zou alleen te volgen zijn voor wie het oorspronkelijke verstaat. Maar dit behoeft ook niet. Reeds het gezegde volstaat om geheel deze opvatting, alsof onder „zonen Gods" hier engelen te verstaan zouden zijn, te verwerpen, en ons niet aan te sluiten bij de gewone en meer gangbare voorstelling, die hier van ouds onder „zonen Gods" de nakomelingen van Seth en onder de dochteren der menschen vrouwen uit Kaïns geslacht verstond. Wel stuit men bij 't eerste lezen min of meer op beider betiteling. Zonen Gods of kinderen Gods was dusver als betiteling van de vromen nog

niet gebezigd, en „dochteren der *menschen*" was evengoed van de dochters van Seth te zeggen. Toch toont nader onderzoek, dat zulk gebruik van deze termen meer voorkomt, en gelijk we vroeger reeds opmerkten, ligt in het geschapen zijn naar Gods beeld wel terdege het kindschap reeds opgesloten. Toen nu door den val dat beeld zoo veelszins in den mensch verloren ging, leende toch de uitdrukking „zonen Gods" er zich bij uitstek toe, om de zoodanigen aan te duiden, in wie, dank zij hun geloof en hun vroomheid, de trekken van dit beeld weer opleefden.

Aldus verstaan, verklaart het gebeurde ons dan ook gereedelijk het droef gevolg dat er uit voortvloeide. Keer op keer deed zich toch hetzelfde in de geschiedenis der Kerk voor, en altoos met hetzelfde gevolg. Na tijden van verdrukking en geweldige aangrijping ziet men telkens, dat de waarlijk geloovigen weer op zich zelf gaan staan, de volle kracht der antithese weer gevoelen, van geen plooien of schipperen weten willen en, door afscheiding van de wereld, zich als een eigen groep weten te handhaven. Doch dat duurt niet. Na lange jaren verslapt de tegenstelling, men gaat 't verkeer der wereld weer zoeken, vermengt zich weer met de lieden die God niet vreezen, komt tot gemengde huwelijken, en laat zoodoende het verschil tusschen de tweeërlei levensopvatting en bestaanswijze tot een minimum zich herleiden. Ook in ons land kwam dit juist zoo voor. In de dagen van onze worsteling voor geloofsvrijheid hadden we het hard te verduren. Zelfs het land moest men uitvluchten, en zich als vluchtelingengemeente in Emden, Londen en Wezel vestigen, maar men stond dan ook strak en sterk voor zijn overtuiging. In de 16e en 17e eeuw zijn ook in ons land heerlijke tientallen van jaren doorleefd. Doch ook bij ons hield dit slechts zoolang aan, als we de tegenstelling met het leven der wereld gelden lieten. En zoo daagde er geen jarencijfer van vrede en rust, of het geloof zonk in, en men begon in de vreugde van de wereld zin en lust te krijgen. Al spoedig nam hierdoor de vroegere antithese een einde, men voelde zich weer in de kringen der wereld thuis, en ging ten leste tot het huwen in den wereldschen kring over. Doch toen was het dan ook uit. Zij die nog vasthielden aan het geloof, trokken zich van het kerkelijk terrein in de gezelschappen terug, en onze Dienaren des Woords dansten met de mannen der Revolutie om den Vrijheidsboom. En zoo is het ook toen ten gevolge van deze valsche vermenging al verder gegaan, tot eindelijk bijna niemand meer voor de waarheid riep, en in 't eind uit Engeland en Zwitserland de roepstemmen van het *Reveil* moesten komen om ons weer wakker te schudden, en ten slotte

den ouden Calvinistischen geest weer uit zijn slaap, die op een dood*slaap* begon te gelijken, te doen opstaan. En niet alleen ten onzent in onze dagen, veeleer steeds en overal is het zoo gezien. Gaat een geslacht, als behoorende tot den geloovigen kring, steeds meer zich zijn vrouwen onder de dochteren der wereld zoeken, dan gaat 't spoorslags achteruit, en kan alleen hoogere genade de Kerk van Christus redden van den ondergang.

Zoo verstaan we dan ook ten volle, dat in Gen. 6:5 ons bericht wordt: „En de Heere zag, dat de boosheid der menschen menigvuldig was op de aarde, en dat het gedichtsel van de gedachten zijns harten ten allen dage alleenlijk boos was." Zóó zelfs, dat er volgt: „Toen berouwde het den Heere dat Hij den mensch op de aarde gemaakt had, en het smartte Hem aan Zijn hart." Het was een toestand geworden, die ons elders in de Schrift aldus geteekend wordt: „Laat ons eten en laat ons drinken, want morgen sterven wij." In nadere bijzonderheden wordt dit ons niet geteekend, maar de hier gekozen woorden zijn zoo scherp, aangrijpend en geweldig, dat we ons moeilijk een voorstelling van onze diepe ellende en verbastering vormen kunnen, die de realiteit die destijds intrad, evenaren zou. Men voelt aan die woorden, dat de Lamechsgeest allengs heel ons menschelijk geslacht aangetast en overmeesterd had, en dat er van geen bekeering van dat geslacht en van geen redding van de toenmalige menschheid meer sprake kon zijn. Het betere element van Seths geslacht had zich wel een tijdlang nog op betere paden weten te houden, maar na zijn vermenging met Kaïns nakomelingen, was het meê afgesleurd in de verdierlijking van Kaïns geslacht, en zoo bleef zoo goed als niets meer te redden over. Aan de juistheid van deze mededeeling valt niet te twijfelen. Ze blijkt uit het feit, dat alleen Noach met zijn gezin gered werd. Natuurlijk zou dit niet zoo geweest zijn, indien er naast Noach, waar dan ook, nog twee, drie andere geslachten waren gevonden, van wie hetzelfde gold, wat gold van Noach dat „hij wandelde met God" (Gen. 6 : 9). De uitkomst toont derhalve, dat er toentertijd onder de reeds zoo talrijke bevolking van onze aarde, gelijk ze destijds aanwezig moet geweest zijn, niet dan *in één enkel huisgezin* de vreeze Gods althans ten deele stand had gehouden. We zeggen *althans ten deele.* Immers het straks na den vloed gebeurde en wat van Cham aan het licht kwam, bewijst te over, dat het bederf ook reeds in Noachs gezin was ingedrongen. Toch was voor dát gezin nog redding mogelijk; doch daaruit blijkt dan ook, dat, zoo de vloed niet ware gekomen, en het bederf ook tot Noachs kinderen ware doorgegaan, geheel ons menschelijk geslacht reddeloos verloren zou zijn gegaan. De diep insnijdende en zoo aangrijpende uitdrukking:

„Het smartte God aan Zijn hart" is deswege volkomen gerechtvaardigd; en we verstaan dan nu ook ten volle de rechtvaardigheid van den doem, die over het toenmalig menschelijk geslacht werd uitgesproken.

Die doem luidde: „Ik zal den mensch, dien Ik geschapen heb, verdelgen van den aardbodem, want het berouwt mij, dat Ik hem gemaakt heb," en zoo *is* dan ook geheel de toenmalige menschenwereld met al wat leven in zich had, te gronde gegaan, except alleen Noach en wat met hem in de Arke was. Om nu te gevoelen wat dit beduidde, denke men zich de menschenmassa die destijds reeds bestond, niet al te gering. De tijdrekening inzake de H. Schrift is wat het Oude Verbond aangaat nog niet tot volle klaarheid gebracht. Zelfs loopt de opgave in den Hebreeuwschen tekst en in dien der vertaling van de Zeventigen beduidend uiteen. Volgens den Hebreeuwschen tekst krijgen we van Adam tot den Zondvloed een totaal van 1656 jaren, volgens de Septuaginta van 2212 jaar. Doch al nemen we het laagste van deze twee cijfers, zoo levert dit cijfer toch reeds meer dan 50 geslachten op, en gerekend naar een vernieuwing van het geslacht om de 30 jaar, komt men zoodoende toch reeds tot een vrij hoog cijfer dat in de millioenen loopt. En al trekt men nu hiervan voor doodelijke ongevallen, verscheuring door dieren en onderlingen moord ook een hoog percentage af, hier staat dan toch tegenover, dat de leeftijd der meeste menschen destijds zooveel hooger klom; dat hun physieke sterkte zooveel grooter was; en dat het getal van hun kinderen ook allicht verre boven het onder ons gewone cijfer uitging. In tal van landen, die door de cultuur niet te zeer verzwakt zijn, worden nu nog elk jaar 48 kinderen op de duizend personen geboren. En al is ook een eenigszins benaderende raming hier niet wel mogelijk, zoo staat toch wel vast, dat toen de vloed over de aarde kwam, millioenen van menschelijke wezens in dien vloed zijn ondergegaan. Denkt men er zich in terug, dat van al deze millioenen slechts één man met drie zonen en hun vrouwen gered werden, dan gevoelt men, hoe de uitdrukking niet te sterk was, dat „de mensch van de aarde *verdelgd* werd." Heel de toekomst van het menschelijk geslacht hing nu weer aan een achttal personen. Van dezen voorlooper van het groote oordeel dat eens komt, kunnen wij ons dan ook nauwelijks een denkbeeld vormen, zoo geweldig als de vernietiging moet zijn uitgebroken. Niet toch alleen de mensch zelf, maar ook al wat zijn gewonnen winste voor de cultuur was geweest, 't ging alles ten onder. En al is bekend, hoe sommigen nog steeds staande houden, dat de oorspronkelijke bevolking van Amerika en Australië niet in

dezen gemeenen ondergang begrepen was, zekerheid bezit men ook hier niet van. Het blijft bij een vermoeden. En stel al, er ware iets van aan geweest, zoo toont toch de uitkomst, dat noch bij deze oud-Amerikanen, noch bij deze oud-Australiërs de toekomst van ons menschelijk geslacht school. Al wat daarin zich ontwikkeld had is bijna spoorloos verdwenen, en het menschelijk geslacht, gelijk wij dit kennen, is wel terdege afstammende van den vader van Sem, Cham en Japhet.

Juist met het oog hierop nu is het van het uiterste gewicht, dat de Zondvloed blijkbaar geen dienst kan noch mocht doen, om de herboren menschheid te doen optreden. Oppervlakkig zou men zoo zeggen, waarom is Cham niet meê in den vloed ondergegaan. Van hem toch vooral ging de vergiftigende levensadem onder het toekomstig geslacht uit. Waren Sem en Japhet alleen overgebleven, we zouden zoo licht meenen, dat alsdan een veel reiner toestand had kunnen intreden. Niet natuurlijk, alsof er dan een leven zonder zonde denkbaar ware geweest; want ook Sem en Japhet waren in zonde ontvangen en geboren, maar het zou dan toch allicht niet weer tot die uitbarsting van schrikkelijkheid gekomen zijn, die nu ook de latere historie van ons geslacht zoo donker kleurt. Wel is nu noch in Sems noch in Japhets geslacht de nieuwe uitbarsting van ongerechtigheid voorkomen. Integendeel, in beider geslacht heeft de zonde opnieuw bange verwoestingen aangericht, maar voor een deel althans moet dit uit het verkeer en uit de vermenging met Chams geslacht verklaard worden. Ware Cham uitgevallen, zoo zou ongetwijfeld veel kwaad zijn uitgebleven. Toch mocht dit niet zoo zijn. De tweeërlei groep die in Kaïns en Seths geslacht bestaan had, moest ook na den vloed zich voortzetten. Het groote drama, dat met den val in het Paradijs begonnen was, mocht niet willekeurig afgebroken. Zooals 't in 't Paradijs was ingezet, moest het ten einde toe worden doorgezet, tot eens in het Kruis van Golgotha de zedelijke oplossing van dit drama door God zelf ons werd gegeven. Een mechanische uitsnijding van het kwaad door operatie kon geen redding aanbrengen. Zoolang het gif bleef voortetteren, zou toch de wonde telkens weer uitsijperen. Ons menschelijk geslacht vormde een organische eenheid. Het zieleleven van ons geslacht hing in onverbrekelijk verband saam. De Zondvloed kon het Kruis niet overbodig maken, en daarom moest ook na den Zondvloed het gedeelde leven in de tegenstelling tusschen Sem, Cham en Japhet worden voortgezet.

XVII. De beteekenis der vrouw.

> Toen zeide Adam: De vrouwe, die Gij bij mij gegeven hebt, die heeft mij van dien boom gegeven, en ik heb gegeten. En de HEERE God zeide tot de vrouwe: Wat is dit, dat gij gedaan hebt? En de vrouw zeide: Die slang heeft mij bedrogen, en ik heb gegeten.
> GENESIS 3:12, 13.

EER we van de Gemeene Gratie, die aan Noach in belofte en Verbond betuigd werd, met de zegening zijner zoons, tot de particuliere genade overgaan, moet vooraf het karakter besproken worden, dat de vrouw aan geheel 't eerste verloop van 's menschen lot gegeven heeft. Gedoeld wordt hierbij niet alleen op de vrouw zelve, maar tegelijk op het geheele sexueele leven, dat door haar toevoeging aan den man ontstaan is. In de eerste periode begint de rol, die de vrouw vervult, met het feit dat ze Adam tot zonde verleidt en zoo den val veroorzaakt, en na den Zondvloed is het de terugdrijving van de sexueele schaamte die het nieuwe tijdperk kenteekent. Men onderschat toch de beteekenis van de schaamte, zoo men haar eeniglijk opvat als een natuurlijk gevolg van de ontadeling van den mensch door den val. Van de schaamte begint het eerste hoofdstuk, en hier lette men op, geheel buiten het sexueele leven om. De schaamte is het eerste waardoor zich de nieuwe toestand, die door den val ontstond, kenmerkt.

In het Paradijsverhaal is tot op Gen. 3:7 met niet één woord van eenige geslachtsverhouding, welke dan ook, sprake, dan alleen voorzoover de schepping van Eva uit een stuk van Adams lichaam samenhing met de behoefte om ook voor den mensch het instrument te scheppen, waardoor voortplanting van het menschelijk geslacht mogelijk zou worden. Dit is zeer zeker in Gen. 2:20 aangeduid, nog wel niet klaarlijk uitgesproken, maar toch zoo aangewezen, dat 't door het verhaal heenschemert. Maar na Gen. 2:20 is er zelfs niet één enkel spoor van eenige verdere aanduiding. Wel is dit beweerd, maar geheel ten onrechte. Het is namelijk niet zelden voorgesteld, alsof de zonde bij haar eerste uitkomen daarin zou bestaan hebben, dat Adam tot Eva zou zijn ingegaan, en dat onder de vrucht van den Boom der kennisse des goeds en des kwaads niet anders zou begrepen zijn, dan het voldoen aan wat de geslachtsverhouding vanzelf aan moest geven. Vooral de in zinlijkheid verzonken tolken van het wereldsche leven hebben telkens weer op deze duiding van het Paradijsverhaal de aandacht gevestigd. Toch

sluit de tekst van het verhaal elke zoodanige opvatting uit, en is ze niet minder in strijd met de natuurlijke zedelijke gegevens. Het verhaal spreekt van den Boom der kennisse des goeds en des kwaads. Het gewaagt van het eten van de vrucht van dien boom, waarvan het gevolg zou zijn, dat er voor den mensch een licht der kennisse opging. En ook het spreekt eerst van de afzonderlijke zonde van de vrouw, en eerst *daarna,* door haar toedoen, van de zonde van den man. Een voorstelling, die zich met wat men er van maken wilde, in geen geval rijmen laat. Doch ook afgezien van het verhaal is wat die af te keuren opvatting bedoelt, ook zakelijk en zedelijk onaannemelijk. Zakelijk moet ze afgewezen, omdat zij er toe leiden zou, dat, ware geen zonde ingetreden, Adam en Eva alleen zouden gebleven zijn, en er nooit een breed menschelijk geslacht uit het eerste menschenpaar zou zijn voortgekomen. Dit nu kan niet. Heel het verloop der Schrift toont op de klaarste wijze, dat reeds van 't oogenblik der Schepping af, het straks opkomen van een rijk ontwikkeld, massaal menschelijk geslacht in Gods raad besloten was. Dat Adam en Eva gingen saamleven, was alzoo een in Gods plan opgenomen noodzakelijkheid, en reeds hierom zou die saamleving op zich zelf nooit de val in zonde kunnen geweest zijn. En evenmin is dit in zedelijken zin te aanvaarden. Adam en Eva stonden niet buiten huwelijk, maar gehuwd krachtens hun schepping, meer nog, in beider saamvoeging was het prototype van alle later eerbaar huwelijk gegeven.

Juist daarom echter is het in zoo hooge mate opmerkelijk, dat terstond na de eerste zonde, die zelve geheel buiten de geslachtelijke verhouding stond, Adams eerste gewaarwording het gevoel van schaamte is, iets dat hij vóór zijn val niet kende. Wel is beweerd, dat Adam dat gevoel van schaamte slechts voorwendde, om zich aan het rechterlijk onderzoek van zijn God te onttrekken, maar dit heeft alles tegen zich. Het is volkomen waar, dat zijn wegvluchten voor de verschijning Gods alleen uit schuldbesef over zijn val voortkwam. Ook al ware er van schaamtegevoel geen sprake geweest, zoo zou toch het bittere besef van gevallen te zijn, voor Adam en Eva een hinder zijn geweest om voor Gods aangezicht te verschijnen, en alzoo tot een wegvluchten in het geboomte kunnen verleid hebben. Maar het is niet juist, dat dit alleen hun wegvluchten voor het aangezicht des Heeren verklaarde. Adam zelf toch spreekt het uit, dat „zijn naaktheid" hem bewoog. Zegt men nu, dat Adam hierbij aan oprechtheid te kort schoot, en dat hij terstond na zijn eten van den boom zijn schuld had moeten belijden, en zich niet achter zijn naaktheid had moeten verschuilen, zoo scheidt men, wat juist niet te scheiden was. Bij het nader

conscientie-onderzoek heeft noch Adam noch Eva de schuld pogen te verbergen. Zelfs is de idee zelve, alsof ooit voor God den Heere iets te verbergen ware, de onzinnigheid zelve. Neen, de gedachte hieraan kon noch in Adam noch in Eva opkomen. Het zich verbergen kon niet de bedoeling hebben om zich voor God den Heere onvindbaar te maken. Dat Gods alziend oog hen zien zou, waar ze ook waren, spreekt van zelf. En hierin nu juist spreekt zich 't eigenaardig karakter der schaamte uit. Ook al weet elk onzer, dat Gods oog ons ziet, ook als we ontkleed in het bad afdalen, zoo is er toch in den mensch, na zijn val, een onwillekeurig opkomende neiging, om als hij ontkleed is, en hij hoort wien ook naderen, zich te dekken.

De Schrift zelve licht dit dan ook nader toe. Er staat toch in Gen. 3 : 7 opzettelijk bij, dat na hun eerste zonde „hun beider oogen geopend werden," zoodat ze gewaar werden „dat ze naakt waren." Er trad hier alzoo een daad Gods tusschen beide. Een helpende, een reddende daad. Het doen opkomen in den mensch van het schaamtegevoel is een zedelijke steun aan den gevallen mensch geboden. Er zijn hier drie gevallen denkbaar: 1^{0}. in het Paradijs, vóór den val, ontstentenis van heel het schaamtebesef, evenals er ook na de wederopstanding van geen schaamte sprake zal zijn; 2^{0}. geheele verdierlijking van den mensch, een toestand waarin evenzeer geen schaamte meer spreekt, daar het dan een toestand van schaamteloosheid heet; en 3^{0}. een ondervangen toestand van zonde, dat er wel het kwaad woelt, maar het door schaamte beheerscht wordt. Deze derde toestand nu is opzettelijk, den mensch ter behoudenis, door God na den val in 't leven geroepen, en het is dit feit dat uitgedrukt staat in de woorden: „Toen werden hun beider oogen geopend, dat ze naakt waren." In dit schaamtebesef verleende God hun genade. Het was de eerste zegen, die daadwerkelijk tegen den vloek in den mensch zelven gevestigd werd. Iets wat te meer daarin uitkomt, dat er nog geen andere kinderen der menschen waren, en het alzoo een schaamtegevoel was, dat tusschen den man en zijn eigen vrouw werkte, en wel zóó sterk werkte, dat ze aanstonds omzagen naar een middel om dat schaamtegevoel te bevredigen. Er staat toch bij, dat ze zich bladen van den vijgenboom afplukten, en deze zoo ineen wisten te schakelen, dat er een soort schort uit werd. En toen vlak daarop God de Heere hen opriep om het verhoor over hun zonde te ondergaan, was het geheel natuurlijk, dat het schaamtegevoel hen in het geboomte terugdreef. Voor elkaar mocht het vijgenblad helpen, voor God van zelf niet. En vandaar dat Adam antwoordt:

„Ik hoorde uw stem in den hof, en ik vreesde, want ik ben naakt, en daarom verborg ik mij."

Hieruit blijkt, dat het eerste schuldbesef, in algemeenen zin genomen, zich aanstonds richtte op het geslachtsgevoel, en dat er aan ons geslacht een eerste genade geschiedde door het ons inprenten van dat wondere gevoel, dat we onze *schaamte* noemen. Gelijk Gen. 2 : 20 ons bericht, was het dieren-voorbeeld voor Adam ontdekkend geweest, doch juist het dier kent het schaamtegevoel niet. Zoo blijkt dan dat het schaamtegevoel een gewaarwording is, die den mensch boven het dier verheft; nu nog in zijn val aanduidt, dat hij van hooger orde is; en hem ook na zijn val tot hooger, heiliger existentie blijft roepen. De schaamte van den mensch, in vergelijking met de ontstentenis van alle schaamte bij het dier, is de eerste maanstem geweest, die hem tot het streven naar heiliger leven bezielde.

Dat zoo de eerste roepstem naar bekeering zijn moest, lag nu eeniglijk aan de overwegende beteekenis die de vrouw van meet af in het menschelijk leven innam. In al zijn diepte kunnen we hier niet op ingaan, maar zooveel blijkt dan toch aanstonds, dat de vrouw, die den man tot een hulpe gegeven was, de oorzaak van zijn val en jammer is geworden. Ze zou zijn hulpe zijn, en het eerste wat zij doet, is den man meêsleepen in het bederf, waarin ze zelve verzonk. Wie het Paradijsverhaal leest, kan zich haast niet onttrekken aan de idee, dat, had Adam alleen tegenover satan gestaan, Adam staande zou gebleven zijn, en dat het feit van zijn val eeniglijk aan zijn zwakheid tegenover zijn vrouw te wijten was. Reeds hieruit blijkt, van wat overwegenden invloed het geheele optreden van de vrouw in de historie van ons geslacht geweest is. In de demonische wereld werd deze verzwakkende invloed van de vrouw en de lichte verleidbaarheid van haar zwakker zedelijk bestaan, dan ook aanstonds doorzien. Satan valt niet den man aan, maar de vrouw. Hij ziet blijkbaar veel beter kans haar, dan om Adam over te halen. En ook, hij poogt dit te doen door middel van een actie uit de dierenwereld, iets wat evenzeer de aandacht verdient. Nu nog neemt men steeds waar, hoe sommige vrouwen en vooral jonge meisjes op dieren bijna verzot zijn. Vooral de huisdieren, poes en hond, en straks ook het paard blijken meer dan eens op het maagdelijk gevoel een fascineerenden invloed uit te oefenen, gelijk dit bij geen man of jongen ooit gezien wordt. Niet alsof ook de jager niet aan zijn jachthond en de ruiter niet aan zijn paard zou hechten, maar bij den man is het dát niet. Wat men vooral bij jonge meisjes waarneemt, is iets ziekelijks, iets, overdrevens, iets dat soms om het aardige speelsch kan aandoen

maar toch altoos ten slotte den indruk van iets kleins en zwaks achterlaat. Hiermee nu in verband is het te verstaan, dat satan het dier gebruikte om de vrouw, en de vrouw om den man te verleiden. En ook dit doet ons verstaan, hoe, na den val, het schaamtebesef aan man en vrouw als een stille gave der genade door God zelf in beider hart werd ingeprent, om de scheidingslijn tusschen het menschelijke en dierlijke te scherper te trekken. Het geslachtsleven kon niet vernietigd worden, want ons geslacht moest zich voortplanten. Alleen door de vrouw kon deze voortplanting plaats grijpen. In de organen hiertoe den mensch verleend, sprak sterker dan in iets anders onze verwantschap aan de dierenwereld. Vandaar dat de eerste zonde de beste terstond hierop overslaat. En het gevaar van verdierlijking, dat hieruit volgde, wordt nu, zooal niet afgewend, dan toch ondervangen en verminderd door de eerste genade die God aan ons geslacht bewijst door ons het *schaamtebesef* in te prenten. Terstond na hun schepping heet 't: „Zij waren beiden naakt, Adam en zijn vrouw, en zij schaamden zich niet," maar terstond na den val wordt 't: „Toen werden hun beider oogen geopend, en zij werden gewaar dat zij naakt waren."

Zoo was de vrouw, die aan Adam tot een hulpe gegeven was, hem de oorzaak van al zijn ellende geworden, en is het God, die het hieruit opkomend kwaad door zijn genade bezweert. Natuurlijk mag dit niet zóó verstaan, alsof Adam door de schuld van zijn vrouw ook maar eenigszins verontschuldigd zou zijn geweest. Juist in het weerstand bieden aan de verzoeking openbaart zich de inwonende kracht van het zedelijk leven. Wel mogen we afbidden, dat de verzoeking ons niet te machtig overkome, maar de verzoeking zelve kan ons niet gespaard. Alleen toch in het weerstaan van wat ons van God wil aftrekken, kan onze liefde voor God haar onverwinnelijke kracht betoonen. In niets is Adam te verontschuldigen, dan slechts in zooverre als uit het verhaal blijkt, dat zijn eerste zonde geen opzettelijke opstand tegen zijn God was, en juist hieruit ontwikkelt zich de mogelijkheid van genade te ontvangen. Satans val was *volstrekt* en liet daarom geen redding meer toe. Adams val daarentegen was *betrekkelijk,* vandaar dat de genade hier aanstonds in kon werken. Eerst satan, na satan het dier, en na het dier de vrouw was de aanleiding tot zijn val, en juist dit maakt, dat de vrouw in heel de historie van den val en van de genade zulk een droeve, veelbeteekenende plaats inneemt. De oorzaak hiervan ligt in *het leven,* en in de groote beteekenis van de vrouw om het leven te *onderhouden* en *voort te planten.*

Tegenover den zegen stond de vloek, en de vloek brengt *den*

dood, dat is de vernietiging en stuiting van *het leven.* Beider verband kan eerst in het verder verloop van deze opstellen toegelicht, maar reeds nu dient er op gewezen, hoe zegen en vloek tegenover elkander staan, en hoe de *zegen* hier op het *leven,* en de *vloek* op den *dood* uitloopt. En al is nu de zonde uit de vrouw opgekomen, hier staat toch tegenover, dat ook nu nog *het leven* zich alleen in de vrouw voortplant. Nu is wel in het verbond der genade het *leven* geestelijk bedoeld, maar de Schrift wijst er dan toch steeds op, dat ook de opstanding van het *lichaam* in dit hoogere leven begrepen is, en dat elke voorstelling, als bestond er tusschen ons gewoon creatuurlijk en ons geestelijk leven geen onlosmakelijk verband, opkomt uit valsch spiritualisme, en daarom niet toelaatbaar is. Het geestelijk leven vraagt allereerst om de existentie, het onderhoud en de voortplanting van het leven als zoodanig, en dit biedt niet de man, maar de vrouw. Niet de vrouw zonder den man. Van den man gaat zelfs de verwekking uit, maar ook zoo is het toch in den moederschoot dat het leven van het kind tot existentie komt, en niet de man maar de vrouw is het, die aan het pasgeboren kindeken de volle rijke moederborst, ter versterking van het pas gevormde leven, heeft aan te bieden.

Ging nu de zonde van meet af rechtstreeks uit op algeheele vernietiging van het leven, d. i. door den vloek op den *dood*, zoo kon het niet anders of de vrouw moest het van God aangewezen instrument zijn, om het leven van ons menschelijk geslacht voor ondergang te behoeden, zijn voortplanting en instandhouding mogelijk te maken, en de toekomst, die naar Gods raad komen moest, te verzekeren. Zoo hing metterdaad al wat te komen stond aan de vrouw; en zoo kon het niet anders, of geheel de straks komende ontwikkeling moest beheerscht worden door de verhouding van man en vrouw, niet óók, maar zelfs ten principale in het geslachtsleven. En dit nu is het mysterie van den jammer waarin ons geslacht verzonk, dat de vrouw Adam ten val bracht; dat de vrouw, zelve gevallen, op het leven een onheiligen stempel drukte; en dat toch ten slotte uit de vrouw de redding moest komen. Eerst wie hierop ingaat, verstaat dan ook het mysterie van Bethlehem. Hier valt in Jozef de man geheel weg. Het hangt hier geheel aan de moedermaagd. Gelijk eens de slang de vrouw verlokte en ons verdierlijkte, zoo komt tot Maria de Heilige Geest, om uit de vrouw het Heilige te doen geboren worden, en zoo eerst ontsluit zich voor het eeuwige leven het door God zelf gelegde spoor. *Door* de vrouw, doch niet *uit* de vrouw blijft hier het wachtwoord. Gelijk satan de vrouw *gebruikt* heeft, om ons te doen zinken, zoo heeft God in Zijn genade de vrouw *gebruikt,* om het

eeuwige leven te doen dagen; maar de vrouw zelve blijft nog altoos zelve besmet en is nog steeds de smet voortplantende. Wat duurt het niet lang, eer ge in de Schrift zelve voor het eerst een waarlijk edele, hoogstaande vrouw ziet optreden. Wat staat Sarah niet achter bij Abraham, Rebekka bij Isaäc, Rachel bij Jacob, Dina bij Juda! Toongevend ten goede traden de vrouwen bijna nimmer op, en ook waar de Schrift ons nobele verschijningen toont, gaat toch niet dan zeer zelden een herbarende, hervormende invloed van haar uit, en waar zich die dan nog uit, blijft het bij zeer enkele voorbeelden. Genade heeft ook de vrouw gesteund. Waar de vrouw, in de slang, voor dierlijken invloed te zeer vatbaar bleek, heeft God vijandschap tusschen Eva en de slang gezet, en evenzoo tusschen beider zaad. Waar de gevallen man en vrouw zich met vijgenbladeren bedekt hadden, heeft God, om hun schaamtegevoel te verdiepen, hun rokken van vellen, en wel de vellen van het dier, geschonken. Maar niets belette, dat de zondige invloed doorging. Reeds bij Lamech, d. i. in het vijfde geslacht na Kaïn, valt het hooge karakter van het huwelijk weg, en komt de nieuwe ellende van de polygamie op. Lamech nam zich *twee* vrouwen, Ada en Zilla. Zoo neemt de verdierlijking toe, en daarmee de wraakzucht: „Kaïn zal zevenvoudig gewroken worden, maar Lamech zeventig maal zeven maal!"

Van de vrouw ging 't euvel eveneens uit, toen de tweede doorbreking van het kwaad kwam. Tijdelijk was er een gedeeltelijke afzondering geweest. De vroomsten, die aan den Heere hun God vasthielden, hielden zich apart, en Kaïns nakomelingen stonden op zichzelf. Maar niet lang meer of ook deze beveiliging van het betere element valt weg, en ook dit geschiedt door de vrouw. Onder hen die zich van God aftrokken en aan wereldzin overgaven, waren de „jonge dochteren" er zeer op bedacht, om haar schoonheid te verfijnen, en zich door kleeding en sieraden aantrekkelijk te maken. Hierdoor wisten ze de zonen van het betere geslacht te verleiden. Deze jonge mannen vallen dan ook. Ze vermengen zich met de dochteren der menschen in huwelijk. En van nu af neemt de geestelijke ellende zoo hand over hand toe, „dat het God smartte aan Zijn hart", en Hij besloot heel de levende menschheid op vier gezinnen na te verdelgen. Wel waarlijk is er alzoo een tweede, zeer ernstige verscherping van den val geweest, en juist zooals de val van de *vrouw* Eva uitging, zijn 't ook hier weer „de *dochteren* der menschen", die een verscherping van den val in zonde wisten te bewerken. Zoo blijft 't aldoor de verhouding tusschen man en vrouw, die geheel den toestand beheerscht,

en wel zoo, dat gedurig het verloop der historie den vloek uitwerkt en op den dood aanstuurt, tot ten leste in den Zondvloed alle leven ondergaat, de dood op schrikkelijke wijze triumfeert, en alleen door Gods genade een klein overblijfsel gered wordt.

Eerst indien ge 't geheele verhaal aldus saâmvat, verstaat ge het dan ook, waarom zoo telkens en telkens weer de zegenspreuk van het: „Weest vruchtbaar, vermenigvuldigt en vervult de aarde", den mensch toekomt. Aan alle ding ging de existentie van *het leven* vooraf. Dat leven hing aan de vrouw, hing aan de geslachtsverhouding tusschen man en vrouw, en daarom is en blijft altoos het eerste waarop de genade en de zegen zich richt, dat toch de voortplanting van het leven moge doorgaan. Zelfs, en dit is in hooge mate opmerkelijk, gaat dit niet alleen bij de menschen door, maar ook bij de dierenwereld. Nauwelijks is de Arke weer op vasten bodem neergezegen, of het heet met nadruk van 't vee en al het gedierte: „dat zij overvloediglijk voorttelen op de aarde, en vruchtbaar zijn, en zich vermenigvuldigen" (Gen. 8 : 17); maar na den zegen aan de dierenwereld volgt dan ook aanstonds de zegen die aan Noach zelf wordt geschonken: „Zijt vruchtbaar en vermenigvuldigt en vervult de aarde." Van veel hoogere ontwikkeling wordt nog zelfs niet gerept. Tot aan Noachs einde toe beweegt heel de historie zich nog steeds om het ééne doel, dat *het leven* van ons geslacht in de gestage voortplanting toch verzekerd zij, en de dood, als gevolg van de zonde, de wondere Schepping Gods op deze planeet niet teniet doe. Alles trekt zich hierom saâm: *Veel* kroost in de gezinnen tegenover de kinderloosheid; macht over de dieren, om niet door het wild gedierte verscheurd te worden; een Overheid om de moordzucht en de Kaïnszonde te stuiten; en de Regenboog in de wolken als getuige Gods, dat geen elementaire ramp meer het leven van menschen en dieren op deze aarde zou vernietigen. Zeker, er wordt ons ook vermeld, dat men in Seths dagen saam den naam des Heeren begon aan te roepen; we lezen dat Noach met God wandelde, nadat Henoch ten hemel was opgevaren; en dat Noach na den Zondvloed dankofferde. Nooit zegge men dus, dat het geestelijk leven geheel ontbrak, maar dit blijkt toch, dat het verloop der historie zijn motief en initiatief gedurig ontleent aan wat op de vrouw en op de geslachtsverhouding betrekking heeft. Altoos weer doelt het op het gevaar, dat voor het *leven* schuilt in vloek en dood. Vandaar dat de vrouw eerst gedurig op den voorgrond treedt. En zij 't al dat na den Zondvloed hierin zekere wijziging komt, ook na den vloed gaat toch weer van de geslachtsverhouding het motief uit. Noach bedrinkt zich en vlijt zich in schaamtelooze naaktheid voor zijn tente neder, en

tusschen Cham eenerzijds en Sem en Japhet anderzijds, teekent zich opnieuw het ethisch grondverschil af in beider zoo vlak tegenovergestelde verhouding tegenover de sexueele schaamte. Cham zag zijns vaders naaktheid. De historie begint in het Paradijs met het vijgenboomblad, omdat hun oogen geopend werden, dat ze *naakt* waren, en na den Zondvloed is weer het eerste dat historie maakt, de *naaktheid* van Noach die Sem en Japhet met hun kleed bedekten.

XVIII. **De zegen bij Sem.**

En hij zeide: Vervloekt zij Kanaän. Een knecht der knechten zij hij zijnen broederen. Voorts zeide hij: Gezegend zij de HEERE, de God Sems. En Kanaän zij hem een knecht. God breide Japheth uit, en hij wone in Sems tenten. En Kanaän zij hem een knecht.

GENESIS 9:25, 26, 27.

HET groote geschiedkundig proces, dat ten slotte op de Voleinding zal uitloopen, is alzoo bij het einde van den Zondvloed nog bijna niet gevorderd. De vloek is ingetreden, en tegenover dien vloek, die zonder stuiting op de vernietiging van ons geslacht zou zijn uitgeloopen, is het bestaan, de instandhouding en de voortplanting van ons menschelijk geslacht nader verzekerd geworden; maar hierbij bleef het dan ook. Zelfs het Noachietisch Verbond had geen verdere strekking. Meer beteekenis, dit zij toegegeven, was aan de instelling van de Overheid te hechten, maar toch lette men er wel op, dat ons dit alles overkomt als middel, om 't leven der menschen te beschermen, en dat van hoogere ontwikkeling of verder strekkende cultuur ook hierbij nog met geen woord gerept wordt. Het zou er wel uit voortkomen, maar met name genoemd wordt hiervan niets. Toen Noach het nieuwe leven der menschheid na den vloed begon, lag zelfs in het Verbond dat God hem schonk, niet anders dan de vaststelling van zijn leven tegen elementaire gebeurtenissen als in den vloed heel ons geslacht met volslagen ondergang bedreigd hadden. Slechts één punt is er dan ook, waarop ten teeken van vooruitgang te wijzen viel, doch waartegen ook hier een punt van achteruitgang overstaat. Het eerste geslacht vóór den Zondvloed was een geslacht van geweldenaars, iets wat vooral in de Nephilieten of dusgenaamde Reuzen uitkwam.

De lichamelijke positie waarin Adam en Eva het licht des levens zagen, was blijkbaar een veel sterker, veel gezonder, en veel machtiger dan de onze thans is. Of wij onze lichamelijke gesteldheid door hygiënische maatregelen, door mijding van sterken drank en door sport al trachten te verbeteren, tot de positie van onze eerste voorvaderen klimmen we niet meer op. Het is niet de weelde en overdaad die ons verslapte. Ook in streken der aarde, waar van weelde nog in de verte geen sprake is, en men nog meer met natuurkinderen te doen heeft, moogt ge een iets sterker geslacht aantreffen dan in uw eigen stad of dorp, maar ongeveer blijft het toch hetzelfde. In het algemeen kan gezegd, dat zelfs in ons eigen land nu nog de visschersbevolking sterker van aanleg is, dan de bevolking in onze steden. Reeds bij den overgang van Den Haag naar Scheveningen merkt ge dit. Maar toch, zekere grenzen overschrijdt dit verschil niet, en wáár we als menschen ook vertoeven, en wat bedrijf ook het onze zij, in algemeene structuur verschillen wij niet. En dat nu juist moet in de periode vóór den Zondvloed zoo geheel anders geweest zijn. De Paradijskracht was bij het verlaten van den hof van Eden nog met den mensch meegegaan, iets wat wel het sterkst uitkomt in zijn onvergelijkelijk veel langeren levensduur. Nu nog valt 't gedurig op te merken, hoe zwakbloeden een vroegen dood sterven, terwijl taaie, veerkrachtige naturen niet zelden nog tot over de honderd jaren komen, een enkele maal zelfs de eeuwgrens met tientallen van jaren overschrijden. Raadpleegt men nu, met dit verschil als meter voor oogen, het geslachtsregister dat ons in Genesis 5 : 1 v.v. bewaard is, en vergelijkt men dit met het geslachtsregister van *na* den Zondvloed, dat ons in Genesis 11 wordt voorgelegd, dan springt het zelfs bij oppervlakkige lezing in het oog, hoe na den vloed metterdaad een zeer gewijzigde toestand is ingetreden.

Reeds aanstonds komt dit uit in den laten leeftijd waarop de aartsvaders kinderen gewonnen. Reeds van Adam lezen we, dat Seth hem geschonken werd, toen hij reeds een leeftijd van 130 jaar had bereikt, en na de geboorte van Seth leefde hij toch nog achthonderd jaar, zoodat hij eerst op een leeftijd van 930 jaar stierf. Hiervan nu kan niet gezegd, dat dit iets geheel exceptioneels voor Adam was, naardien hij niet geboren was uit een vrouw, maar rechtstreeks door God geschapen was, want Seth stierf eerst op een leeftijd van 912 jaar, slechts 18 jaar minder oud dan Adam; iets wat op die leeftijden zoo goed als geen verschil maakt. Wel daalt daarna de leeftijd een weinig, maar zelfs ging reeds Jered Adam in oudheid van leven nog te boven. Hij toch werd 962, en gelijk nóg algemeen bekend

is, bereikte Methusalem zelfs een ouderdom van 969 jaar. Ook Noach, ook al bleef hij iets beneden Methusalem, haalde toch het hooge cijfer van 950 jaar, en ging alzoo Adam nog met 20 jaar te boven. We staan alzoo voor het dubbele verschijnsel, eenerzijds dat 's menschen ouderdom veel hooger klom, en anderzijds dat de mensch op nog veel hooger leeftijd dan thans nog kinderen gewon; beide omstandigheden, die wijzen op veel hooger, veel intenser levenskracht dan thans ons deel is. Na den Zondvloed daarentegen slaan beide om. Wel niet op eens, maar toch op zoo in 't oogloopende wijze, dat 't reeds bij Noachs kinderen zeer aanmerkelijk verschilt. De 950 jaren van Noach dalen bij Sem reeds op 700. Arphacsad kreeg zijn oudsten zoon toen hij pas 35 jaar was, en stierf op een leeftijd van 438 jaar. Bij Peleg daalt dit nog vrij hooge cijfer reeds op 239 jaar. Bij Nahor gaan we nogmaals bijna een eeuw naar beneden en komen reeds op 148 jaar. Slechts bij Terah gaat 't weer iets naar boven, daar hij de 205 haalde. Maar dan komen we ook aanstonds op Abraham en gaan Isaäc en Jacob in den nu gewonen menschelijken leeftijd over. Een achteruitgang alzoo van achthonderd jaar in een zestiental, of naar anderer berekening, in een twintigtal eeuwen, terwijl wij, terugrekenend op de dagen van Christus' geboorte, nauwelijks verschil met wat ons eigen lot is, kunnen opmerken.

Tegenover dezen achteruitgang staat intusschen een niet minder opmerkelijke winste. De zedelijke en godsdienstige toestand van het Adamietisch geslacht was, na de verdrijving uit het Paradijs, spoorslags achteruit geloopen. Kains gruwelijke misdaad teekent ons in maar al te scherpe trekken den eersten toestand van ons geslacht na den val. En al komt daartegenover in Seths geslacht een vromer aanleg aan het licht, zoodat men den naam des Heeren begon aan te roepen, en zelfs de naam „kinderen Gods" aan dat geslacht niet onthouden werd, over 't gemeen moet toch gezegd, dat het zedelijk bederf steeds doorging. Lamechs ruwe overmoedstaal hindert reeds, maar vooral in de vermenging van Kains geslacht met dat van Seth, neemt hand over hand het bederf toe, en is het in korten tijd reeds zoover voortgegaan, dat er geen redden meer aan was. De boosheid des menschen was niet alleen „veelvuldig op de aarde, maar het gedichtsel van zijn hart was te allen dage zoo alleenlijk boos geworden, dat het God berouwde den mensch gemaakt te hebben, en *dat het Hem smartte aan Zijn hart."* In geen roerender taal kon de snelle achteruitgang van ons geslacht geteekend worden. Het was een toenemen van het algemeen bederf, waar welhaast geenerlei stuiten meer aan was, en het eind

kon dan ook niet anders zijn dan een ondergang van al wat leefde, gelijk dan ook plaats greep in den vloed. Toen nu ons menschelijk geslacht opnieuw uit één menschenpaar, t.w. uit Noach en zijn huisvrouw, gegenereerd zou worden, heeft deze demonische toestand zich op die wijze en in die mate, niet vernieuwd. Het geslacht na den vloed is beter, zonk minder diep, en daalde niet af tot het peil van goddeloosheid, waartoe het in Noachs dagen vóór den vloed gekomen was. Dat blijkt uit het Noachietisch Verbond zelf.

De toezegging in dat verbond aan Noach en zijn nakomelingen gedaan, dat voortaan geen vloed of andere elementaire macht het aardrijk meer verderven zou, had natuurlijk tot onderstelling, dat de goddeloosheid der menschenkinderen niet meer tot zulk een uiterste komen zou. Het einde heeft men natuurlijk uit te zonderen. In weerwil van het Noachietisch Verbond zal vroeg of laat heel het aardrijk toch ondergaan en al wat onder menschen was opgekomen, verdorven worden. Dien afloop sluit het verbond met Noach niet uit. Doch dan zal 't ook *het einde* zijn. Maar tot op dat einde zal de diep verdorven toestand, die vóór den vloed bestaan heeft, zich niet herhalen. Anders toch ware het Noachietisch Verbond ondenkbaar geweest. Tweeërlei staat hier alzoo tegenover elkander. Er is eenerzijds verzwakking van physieke kracht. Van 969 jaar gaat 's menschen leeftijd op ten hoogste één eeuw terug. Maar hier staat anderzijds tegenover, dat de geweldenarij, brooddronkenheid en goddeloosheid, althans in de mate van haar gruwelijkheid, in zooverre mindert, dat geen tweede verdelging van ons geslacht, ten minste niet vóór het einde der wereld, noodzakelijk zal blijken. Twee verschijnselen, die wel elk van een eigen orde zijn. Aftakeling van leeftijd raakt onze physieke kracht, en de beperking van de goddeloosheid onzen zedelijken staat; het éene het lichaam, het andere de ziel. Maar even nauw als lichaam en ziel in ons *Ik* verbonden zijn, even in het oog loopend hangt ook de achteruitgang van physieke kracht met de zedelijke winste saam. Groote physieke kracht, overloopend krachtsgevoel lokt als vanzelf tot geweldenarij uit, terwijl omgekeerd getemperde kracht den overmoed en den moedwil inbindt.

Deze twee, zeer zeker gewichtige punten uitgezonderd, bleef daarentegen de toestand vóór en na den vloed geheel dezelfde. Er is wel zegen Gods naar ons geslacht uitgegaan, en nog meer dan zegen ons toegezegd, maar in dit alles komt toch nog niets uit, dat aan het groote wereldproces de wending geeft, die op de Voleinding door Christus kan uitloopen. Wel toch is in Gen. 3:15 het heilige zaad uitgestrooid, waaruit 't al straks zal opschieten, wat eens de Voleinding teweeg brengt, maar tot dusver ging dit schier buiten

den mensch om. Van achteren moge men, met de wetenschap van de navolgende profetieën en het gebeurde in Bethlehem voor oogen, reeds in Gen. 3 : 15 de volheid van belofte terugvinden, doch op zichzelf lag ze voor Adam en Eva, en zelfs voor Noach, er nog niet in uitgesproken. Gen. 3 : 15, gelijk 't er staat, dreigt straf en toorn, maar brengt nog geen zegen en heil. Gelijk we reeds opmerkten, is in Gen. 3 : 15 niet tot de vrouw en ook niet tot Adam, maar tot de slang gesproken, en in de slang tot satan. Hem wordt *de dood* aangekondigd, en niet aan den mensch *het leven.* Alleen wordt den mensch toegezegd, dat God hem als instrument gebruiken zal, om den satan den kop te verpletteren. En ook al moge hierin nu zoete wraak spreken, er staat het vermorzelen van de verzenen tegenover, en ook hiervan afgezien is wraak over satan nog heel iets anders dan eigen zaligheid, en juist van die eigen zaligheid staat er geen woord. Er is in Gen. 3 : 15 sprake van bittere vijandschap, niet van 't stichten van een rijk van hoogere liefde. En er is sprake van wrake over de booze verzoeking, niet van verlossing of zoen. Wel is dit meest voorbijgezien, en is er schier uitsluitend op de Messiaansche beduidenis van Gen. 3 : 15 gelet, maar om het proces, dat op de Voleinding uitloopt, in zijn historischen gang te verstaan, moet toch begonnen worden met op de oorspronkelijke beteekenis van deze uitspraak te letten, en dan is 't een uitspraak niet om óns te zegenen, maar om satan en de slang te vervloeken.

Na den vloed daarentegen verkeert dit op eenmaal en komt in Noachs raadselachtigen zegen onverwachts een geheel ander element in het geding, en wordt hierdoor aan het bestaande proces van ons menschelijk geslacht de geheel nieuwe wending gegeven, die van hier uitgaande, lijnrecht op de Voleinding zal uitloopen. Thans komt 't heil, maar vóór den vloed was 't niet toegezegd. Adam en Eva, die de woorden van God tot de slang beluisterd hadden, mogen door nadenken begonnen zijn zekere hoop te koesteren. Daarop willen we niets afdingen, maar het woord Gods, waarin het heil werd aangekondigd, en de zegen, die, naar de Voleinding spoedende, werd toebedeeld, was er nog niet, en kwam eerst in den wonderen zegen dien Noach over zijn drie zonen uitsprak. Hier voor 't eerst komt de indeeling, de onderscheiding, de splitsing. Sem eenerzijds en Japhet anderzijds komen beiden tegen Cham over te staan, en dat niet op de manier gelijk dat vroeger het geval was tusschen Kaïn en Seth, maar als profetie, en alzoo gebonden aan den raadslag des Heeren. Bij Seth en Kaïn was het een feitelijk verschil dat straks geheel teloor ging, en zoo den vloed uitlokte. Bij Sem en

Cham daarentegen is het een principieele tegenstelling, een antithese die in geheel het leven doorgaat, nu deze meer dan veertig eeuwen nog steeds voortduurt, en Gods raad tot verwerkelijking brengt. Van Sem gaat 't op Abraham, van Abraham op Israel, van Israel op Juda en Davids huis over, en straks ontvangt Maria, de Moedermaagd, het heilig Kindeke, dat den nieuwen weg zal ontsluiten, die rechtstreeks op de Voleinding uitloopt.

Nu is hier echter het wonderbare en raadselachtige, dat deze veelbeteekenende en allesbeheerschende beschikking over Sem, Cham en Japhet niet door God tot Noach gesproken wordt, maar door Noach zelf gegeven wordt over zijn zoons, en zulks wel, naar het schijnt, ingevolge een aanleiding, die op Noach zelf een min of meer donkere schaduw werpt. Toch is er geen twijfel aan, of bij de uitspraak over zijn drie zoons was Noach niet zelf de spreker, maar sprak God door den Heiligen Geest in hem. We hebben hier in den meest eigenlijken zin met een inspraak, met een ingeving van den Geest te doen. Dit kan voor wie redelijk nadenkt, niet twijfelachtig zijn. Immers wat Noach aan zijn drie zoons in hun onderlinge verhouding zegt, is de letterlijke profetie van wat in heel een reeks van daaropvolgende eeuwen te gebeuren stond.

Al geeft men toe dat Noach, dank zij zijn lange leven (hij was toen reeds 600 jaar oud), volle gelegenheid had gehad om 't zeer onderscheiden karakter van zijn zoons te bestudeeren, en al neemt men aan dat hij, met diep indringende menschenkennis gewapend, het grondverschil tusschen de karakters van zijn drie zoons helder doorzien had, toch kon daaruit niet afgeleid wat omtrent Japhet in zijn verhouding tot Sem werd uitgesproken. Eerst de latere geschiedenis heeft die verhouding toegelicht en den zin en de beteekenis van Noachs uitspraak doen verstaan. Noach zelf heeft, toen hij ze hooren liet, den zin en de bedoeling van zijn woorden zeer zeker niet kunnen doorzien. Hij heeft hier toch woorden uitgesproken, die tot zijn sterven toe voor hem een raadsel moeten gebleven zijn. Zelfs in Mozes' dagen kon de juiste zin van deze woorden nog niet gekend worden. En zonder overdrijving mag gezegd, dat eerst na Bethlehem, en door wat Bethlehem uitwerkte, de juiste beteekenis van den Noachietischen zegen verstaanbaar werd. Het is niet te sterk gesproken, zoo men den zegen van Noach over zijn zoons een kort begrip van de wereldgeschiedenis noemt, en geheel den loop der historie, die eens op de Voleinding zal uitloopen, er in saamgevat vindt.

Vooral in onze dagen moet hierop nadruk gelegd, omdat men aan de instrumenteele zegentoezegging thans veel minder dan eertijds waarde hecht. Men behoeft nog geen drie geslachten terug

te gaan, om voorbeelden te over te vinden van kinderen, die aan den zegen door hun vader op zijn sterfbed uitgesproken, zeer groote waarde hechtten. De zegenspreuk van stervende ouders is van oudsher op uitgebreide schaal gewaardeerd. En ook de Schrift wijst er ons herhaaldelijk op. Zulk een zegenspreuk werd niet uitgesteld tot den jongsten snik. Met name in Jacobs zegen ziet men, hoe zulk een zegenspreuk soms zelfs vrij grooten omvang erlangde, en uitgesproken werd, als het bewustzijn nog volkomen helder was en de kracht nog niet geheel was vergaan. Aangenomen mag dan ook, dat het God belieft te zijner tijd dezen of genen van zijn uitverkorenen te gebruiken, om instrumenteel een door Hem zelf toebedachten zegen over omstanders, gemeenteleden, of vrienden en geestverwanten uit te spreken. De inspraak of ingeving, daartoe vereischt, verschilde intusschen zeer sterk in graad. Zulk een vaderlijke toezegging van zegen kan soms bijna afdalen tot een enkelen wensch of bloote bede, en ook een zeer algemeen karakter bezitten. Maar zulk een inspraak kan ook toenemen in omvang en doordringende kracht, een meer specialen vorm erlangen, en ten leste den mensch die ze ontvangt, schier uitsluitend als instrument doen optreden, zoodat niet hij spreekt, maar God spreekt door hem, zoo zelfs dat ze ten slotte geheel in geïnspireerde profetie overgaat. En dit nu is zeer in 't bijzonder 't geval geweest in den loop der Goddelijke Openbaring, toen èn Noach èn na hem de Patriarchen wat komen zou en naderende was, geestelijk zelf hebben gezien en hebben doen zien aan wie hen hoorde.

Het opmerkelijkst nu in Noachs spreuk over zijn zonen is al aanstonds de scherpe antithese, die zich in *vloek* en *zegen* uitspreekt. Noch de vloek noch de zegen wordt ommanteld. Klaar en scherp treden ze aanstonds beiden naar voren, en wel met den vloek voorop. De Paradijshistorie met den val zet zich hier rechtstreeks voort. De vloek is niet meer afwendbaar, en behoudt ook na den Zondvloed zijn volle werking, en wel zoo, dat, waar na den val in het Paradijs de vloek op de aarde en niet op den mensch zelf gelegd werd, ze nu, na den Zondvloed, den mensch zelf treft, en uitgaat in het bange woord: „Vervloekt zij Kanaän", terwijl als een der gevolgen van dezen harden vloek voorzegd wordt, dat deze Kanaän zijn vrijheid en vrede inboeten zou, om zijn broeder tot slaaf te worden. Het is alzoo een vloek die niet alleen den lagen stand van zijn innerlijk wezen aanduidt, maar ook zijn lot in de toekomst beheerscht, zoo voor hem als voor zijn nageslacht. Vermoed mag dat er, juist met het oog op dit laatste, niet staat: „Vervloekt zij Cham!" maar: „Vervloekt zij Kanaän!" — daar de

slavernij eerst bij zijn kind, en nog niet bij hem zou ingaan. Maar ook afgezien hiervan wordt in dezen vloek met één enkelen trek de historie van eeuwen geteekend, gelijk die door de volken uit Cham geboren, zou doorleefd worden. Gods naam wordt in dien vloek zelfs niet genoemd. In den kortst mogelijken term wordt de vloek saamgevat. En door dien vloek wordt de scheidslijn voor altoos door ons geslacht getrokken. Het zal nu voortaan niet meer éëne menschheid zijn. De klove gaapt hier van meet af, en de historie van wat fataal ondergaat en hetgeen in de Voleinding gered wordt, beweegt zich van nu af aan in tegenovergestelde richting.

Daarnaast en daartegenover nu komt 't toekomstige beeld van Sem en Japhet te staan, met Sem voorop, en nu is dit tusschen deze twee wederom de principieele tegenstelling, dat over Sem de naam van *Jehovah* wordt uitgeroepen, en over Japhet Elohim, d. i. de gewone naam voor het Hoogste Wezen, hier vertaald door *God*. Er staat toch: „Gezegend zij de Heere, *Jehovah,* de God van Sem" en straks volgt daarop in het 27e vers niet meer Jehovah, maar zonder meer: „*God* breide Japheth uit." En feitelijk ligt nu in deze tweeërlei benaming van het Hoogste Wezen, zoodat van *Jehovah* bij Sem, en bij Japheth alleen van *God* gesproken wordt, geheel het geschiedenisverloop der meer beschaafde volken uitgesproken. Niet alleen toch dat alleen bij Sem, en niet bij Japheth, melding van Jehovahs Verbondsnaam wordt gemaakt, maar er staat zelfs uitdrukkelijk bij: „Jehovah, *de God van Sem"*. In onze vertaling komt dit niet zoo duidelijk uit, omdat de naam *Heere* ook verstaan kan worden in den zin van Meester of Koning, en in dien zin evengoed op Japheth, ja zelfs op Cham van toepassing is; maar de wijze waarop het woord HEERE hier groot gedrukt is, geeft dan toch te kennen, dat het hier den Verbondsnaam van Jehovah vertolkt. En nu wordt met zooveel woorden te kennen gegeven, dat deze Verbondsnaam niet op de volken uit Japheth van toepassing is, maar eeniglijk op het geslacht van Sem, zoo zelfs dat de Verbonds-God hier als: *de God van Sem* optreedt. Alleen van Sem en niet van Japheth.

Natuurlijk ligt hier niet in, dat een ieder, die uit Japheth was, van de gemeenschap met den God van Sem zou zijn uitgesloten. Zelfs van Cham mag dit niet gedacht. De Philistijn, de Tyriër en de Moor stammen uit Cham, en toch profeteert Psalm 87 : 4, dat de Psalmist niet alleen Rahab en Babel, maar ook den Philistijn, den Tyriër en den Moor vermelden zal onder degenen die in Sion geboren zijn. De roepstem van het Evangelie gaat tot allen door, en laat de volksgroepen los, om heel de wereld van de kinderen der menschen te omvatten. Bij Bethlehem Efratha heet 't niet: „In Sem of in Israel", doch „in *menschen* een welbehagen", en de

Vrede wordt over *heel de aarde* uitgeroepen. Maar hier in Noachs zegen, bij de bron, waaruit de stroom der historie voor 't eerst gedeeld zal afvloeien, hier staan niet alleen Sem en Japheth samen tegenover Cham, maar staat ook Sem tegen Japheth over, en is de God en Vader van onzen Heere Jezus Christus, onder den heiligen Verbondsnaam van Jehovah, niet ook aan Japheth, maar alleen aan Sem geopenbaard, en alzoo „als de God van Sem" hier ingevoerd. Nu staat er wel niet: „Gezegend zij Sem", als tegenstelling tegen het „Vervloekt zij Cham". Er staat: „Gezegend zij de HEERE" d.i. Jehovah. Maar in wat er vlak op volgt, dat deze Jehovah „de God van Sem" is, ligt dan toch de rijkste zegen uitgesproken dien Sem ontvangen kon. Hij heeft niet maar het goed der aarde, en niet enkel het meesterschap over Cham, — Sems rijkdom is, dat God *zijn* God is.

XIX. De zegen bij Sem. *(Vervolg.)*

God breide Japheth uit, en hij wone in Sems tenten.
En Kanaän zij hem een knecht. GENESIS 9 : 27

IN Noachs zegen wordt voor het eerst de afzondering van de groep der menschenkinderen die God vreest, eerst ingezet en daarna als heel de toekomst beheerschend vastgesteld en aangekondigd. Hier in Noachs zegen begint de particuliere genade als eigen van God verordend element in het proces dat naar de Voleinding voert, op te treden. Het *persoonlijk* onderscheid, zooals tusschen Kaïn en Abel, en tusschen de afstammelingen van Seth en Lamech, bestond van meetaf. Er waren van 't Paradijs af zonen Gods en dochteren der menschen, doch van een ordinantie Gods, van een ingesteld Verbond, van de binding aan een geslacht, van het oprichten van een nieuwe orde der dingen, was hierbij nog geen sprake. Het lag er wel alles van meetaf in, maar het was nog niet als uitvloeisel en gevolg van een afzonderlijke beschikking te voorschijn getreden. En dit nu juist is 't, wat door Noachs zegen geschiedt. In dien zegen werd het groote drieledig program gegeven voor wat 't proces der historie van nu af zou zijn, en zulks niet door Noach, maar door God zelf, die Noach hierbij als instrument gebruikte. Zelfs de scherpste zielkundige blik kon toen ter tijd niet vooruitzien wat te komen stond. Noach kon gissen

noch vermoeden, wat hij straks toch zelf in zijn zegen over zijn twee zonen uit zou spreken. De teekening van wat er uit Sem, en zoo ook de daarvan geheel verschillende teekening van wat er uit Japheth zou voortkomen, was noch uit het karakter noch uit het gedrag van Sem en Japheth op te maken. Het kon Noach niet anders zijn ingegeven, dan door den Heiligen Geest. Vloek en zegen staat hier lijnrecht tegenover elkander. Chams geslacht is verloren en wordt niet voor wat de individuen, maar voor wat het geslacht als geheel betreft, buiten de gansch nieuwe genade die thans staat geopenbaard te worden, gesloten. Ook Japheth wordt niet in die nieuwe genade opgenomen, maar de „gemeene genade", die terstond na de uitdrijving uit het Paradijs begon en in het Noachietisch Verbond bezegeld was, doet Japheth van nu af aan sterk op den voorgrond treden, en stelt hem aan de „particuliere genade", die in Sems geslacht zou opbloeien, dienstbaar. En juist dit laatste, dit zich „uitbreiden" van Japheth, en dat wonen van Japheth in Sems tenten, is iets, dat Noach bij geen mogelijkheid uit de karakters van beiden lezen kon. Dat bestelde en wist alleen zijn God, en die alleen schonk er hem het inzicht van.

Dit staat zelfs nog te meer vast, zoo ge let op de geheel eigenaardige uitdrukking van Noach, dat „Japheth wonen zal in Sems tenten". Van achteren bezien toch hield dit tweeërlei in. Ten eerste, dat Japheths nakomelingen Sems nakomelingen ten onder brengen en aan zich onderwerpen zouden, zoodat zij zelven tenslotte in Sems tenten woning maakten; maar dan ook ten anderen, dat de particuliere genade, die in Sems geslacht opbloeide, ook hier in Japheths tenten zou gevonden worden, en zoo ook aan Japheth voor een deel zou toekomen. Juist wat geschied is. De landen door Sems nakomelingen in bezit genomen, zijn het ééne voor, het andere na, door volken uit den stam van Japheth veroverd. Afrika, Syrië, Babylon, Chaldea en tenslotte het heilige land en Palestina verloren, het ééne voor, het andere na, hun zelfstandigheid en onafhankelijkheid. De Perzen, de Grieken onder Alexander den Groote, en later de Romeinen hebben het eene land van Sem na het andere ten eigen bate veroverd. In Jezus' dagen bezat zelfs Israël de zelfstandigheid niet meer, die het althans ten deele herwonnen had. Ook thans bestaat er geen enkel zelfstandig Semietisch land. Alleen het Joodsche volk bleef als van Semietischen oorsprong voortbestaan, thans een natie van 11 à 12 millioen zielen, als eenig overblijfsel van Sems geheele generatie, doch ook nu weer zonder eigen land, alleen nationaal voortlevend, en voor het overige in allerlei Christen- en Turkenland aan Japheth onderworpen; juist hierdoor een zoo interessant

verschijnsel en dat steeds weer de vraag doet rijzen, wat er nog eenmaal uit de Joden worden zal. Doch heeft de nakomelingschap van Japheth geheel Sems geslacht te niet gedaan als zelfstandig deel van de bevolking der aarde, van den anderen kant is de zegen van Sem uit Sem uitgegaan, en heeft een plaats der eere gevonden in de nakomelingschap van Japheth. In Abessinië moge men nog van een half Semietisch en toch Christelijk volk spreken kunnen, maar voor 't overige is er van geen begenadigd Semietisch volk sprake meer. De Joden blijven zich in hun overgroote meerderheid tegen den zegen die uit hun volk opkwam, veelszins zelfs met bitterheid, nog steeds verzetten, en al de zegen die van Noach en Sem uitging, woont thans bijna uitsluitend in de tenten van Japheth. De Christenvolken die wij thans kennen, zoo in Europa als in Amerika, zijn niet uit Sem, maar uit Japheth afkomstig. Daar nu aan Japheth eerst in de hoogste mate de zegen der Gemeene Gratie ten deel viel, en Japheth daarna in Sems tenten den zegen der particuliere genade vond, biedt het Christenland op Japhethietisch terrein thans het hoogst bereikbare aan. Van den éénen kant toch is dank zij de Gemeene Gratie de menschelijke cultuur in Japheths geslacht thans tot een zeer hooge ontwikkeling gekomen, en van den anderen kant is het alleen in Japheths volkerenkring, dat ge de alzijdige ontwikkeling vindt van wat thans heet de Christelijke religie. Deze wondere loop der dingen nu, die uit de karakters van Sem en Japheth onmogelijk kon gegist worden, en dien ook Noach zelf niet begreep, ligt nochtans duidelijk in zijn woord uitgesproken, en het is hierom vooral dat met zekerheid de ingeving van wat hij sprak, te constateeren valt.

De particuliere genade, die hiermee intrad, werd getypeerd door de uitdrukking: „Gezegend zij JEHOVAH, de God van Sem". Hierin toch lag uitgesproken, dat uit Sems geslacht zouden voortkomen de geestelijk verwekten, die tot God Almachtig in een bijzondere betrekking zouden treden. Tot dusver hadden de verleende of toegezegde zegeningen uitsluitend betrekking gehad op het uitwendige leven, op de vruchtbaarheid van de geslachten, op bescherming tegen het wild gedierte, op veiligstelling tegenover de elementaire beroeringen in het aardrijk, maar van een *geestelijke* zegening vindt ge nog geen spoor. Ze school wel in Gen. 3 : 15, en zelfs geheellijk, maar ze bleef hier verscholen. Nu daarentegen, in Gen. 9 : 26, komt die zegening op eenmaal klaarlijk uit. Hier toch wordt de gemeenschap met God ontsluierd en hiermee principieel de overwinning op de zonde geconstateerd. „JEHOVAH" is de heilige Verbondsnaam, en in dit Verbond met Jehovah ligt

de volstrekte verzoening en verlossing. Jehovah is niet de God van Cham, en ook niet de God van Japheth, maar uitsluitend de God van Sem. De zonde was afval van God, de vloek bracht afstooting van God, de dood loslating van God, maar tegenover dit alles wordt hier in den naam van Jehovah *het Verbond* gesteld, niet het uitwendig Noachietisch, maar het geestelijk Jehovistisch Verbond, en 't wezen van dit Verbond is juist, den afval, de verwijdering, de loslating, de vervreemding te niet te doen, en den band te herstellen, die te onzaliger ure was losgescheurd. Vóór den vloed was het: „Mijn geest zal niet in eeuwigheid twisten met den mensch", en hooren we, dat het God „berouwde dat Hij de menschen gemaakt had", zoodat Hij besloot hen te verdelgen van de aarde; maar na den vloed staat hiertegenover, dat het geestelijk Verbond in de particuliere genade tot stand komt, en God als Jehovah, of Heere, de God wordt van Sem.

Met welk recht spreken we nu hier van *particuliere* genade? Of zou men niet zeggen, dat deze nieuwe genade toch aan een geheel geslacht gegeven wordt; iets wat verwachten doet, dat *geheel* de nakomelingschap van Sem in dezen bijzonderen zegen zal deelen? Wat over Cham werd uitgesproken, gold voor al Chams afstammelingen, Japheths zegen viel evenzoo aan den grooten stroom van de Indo-Germaansche groep ten deel, — lag het dan niet voor de hand, om ook bij den zegen over Sem op een benedijen van heel zijn geslacht te hopen? Toch bleek dit heel anders. Of door het nog altoos niet geheel ontsluierd dusgenaamd Sumerisch-Accadisch [1]) element, waarvan 't eerste spoor op een monument van Sardanapolus gevonden werd, een overwegende invloed van Japheths zijde binnendrong, is niet met zekerheid uit te maken, maar in elk geval leert de historie, dat de landen waar Sems nakomelingen neerstreken, wel reeds lang vóór Abrahams optreden tot ongemeenen bloei, groote heerschappij en ver strekkende cultuur waren gekomen, doch dat anderzijds de geestelijke beteekenis van deze Semietische volken niet zeer hoog was aan te schrijven. De naam van Babylon behoeft slechts genoemd te worden, om het karakter van het geestelijk leven onder deze volken te doen uitkomen, en het is dan ook niet aan twijfel onderhevig, of van een getrouw zich voortplanten van den dienst van Jehovah, is reeds kort na het zelf-

---

[1]) *Sumir* was de naam van Zuid-Babylonië. Ook na het vele licht dat de jongste ontdekkingen ons gaven, blijft over den oorsprong en herkomst van de Sumeriërs nog altoos veel onzekerheid heerschen. De hoofdzetel van hun macht was Nippur, de zetel van de vereering van den afgod En-lil. Nog in andere deelen van het groote rijk was het bewind nog langen tijd in hun handen. Vrij algemeen gelooft men thans, dat ze van de Semieten in herkomst geheel verschillen, zoo wat ras als taal betreft, maar in elk geval zijn ze ten slotte geheel in het Semietisch leven ondergegaan.

standig optreden van deze volken onder hen geen sprake geweest. Babylon is geëindigd met de schrik van Israël te zijn, en bevond zich in zijn machtsbeteekenis op zulk een afstand van de heilige lijn, dat het ten leste de getypeerde naam werd, om het felst en bitterst verzet tegen Gods volk uit te drukken, en ten slotte zelfs op de macht van het Romeinsche rijk, ter aanduiding van deze bitterheid, werd overgebracht. Van een algemeen vasthouden aan den dienst van Jehovah als Verbond Gods is dan ook al zeer spoedig geen sprake meer, en de algemeene indruk die achterblijft, is geen andere, dan dat slechts, hier en daar, en dan in het meer afgelegen platteland, de herinnering aan den dienst des HEEREN nog was overgebleven.

Juist dit feit echter doet het karakter van de particuliere genade slechts te duidelijker op den voorgrond treden. De zegen van Sem zou ten eenenmale onherroepelijk te loor zijn gegaan, indien de Heere er niet toe over gegaan was, om uit al Sems geslachten *één enkel man* uit te roepen. En nadat deze eene man uit het volk geheel is uitgelicht, valt op dit volk in toenemende mate de geestelijke donkerheid, die de Noachietische zegenspreuk, wat heel de volksgroep aangaat, ten leste geheel te niet doen. Eén man, één persoon wordt uit Sem uitgeroepen en afgezonderd, en wat nog opmerkelijker is, niet de vader van een groot gezin, maar één man alleen, die zelfs op reeds gevorderden leeftijd nog geen enkel nakomeling bezat. Dit beginsel nu der afzondering is daarna in Abrahams nakomelingschap steeds doorgegaan. Ismaël wordt verworpen, en alleen in Izaäk zal de lijn doorgaan. Bij Jacob en Ezau grijpt gelijke afzondering plaats. Juda wordt onder Israel weer verkoren. Uit Juda's geslacht het geslacht van David. En ten slotte komt 't al op de ééne persoon van Maria, de moedermaagd, neer, in wie Immanuel verwekt wordt, buiten aller menschen toedoen, door den Heiligen Geest. Alleen zoo ge op die wijs de lijn van Noachs zegenspreuk tot op Bethlehem doortrekt, en hiermede het geheel particulier karakter van deze lijn op den voorgrond plaatst, vindt ge het groote *proces der particuliere genade,* dat geregeld doorloopt en op een allesbeheerschende Voleinding heenwijst.

Dit particulier karakter van de geheel andersoortige en nieuwe, d.i. particuliere, genade, die nu opkomt, en vóór alles een geestelijk karakter draagt, komt ook nog op andere wijze uit. Tot op Noach was er geen sprake van geweest, dat de éene menschheid zich in tal van volken zou verdeeld en zich over alle oorden der aarde zou verspreid hebben. De nakomelingen van Seth leefden in zoo dichte nabijheid van de kinderen van Kaïn, dat er ten leste zelfs

huwelijken in groot aantal tusschen beide geslachten ontstonden, en het al geheel één werd. Doch wat gebeurt nu na den vloed? In talrijkheid nemen de geslachten zoozeer toe, dat ze zich steeds verder verspreiden moeten, om hun bestaan te vinden. Dit doet de vreeze opkomen, dat ze elkander verliezen en uit elkander geraken zullen. Vandaar toen het plan om Babel als concentratiepunt te kiezen, en door den torenbouw het uiteengaan van het geheele geslacht te voorkomen. Dit plan nu wordt door een gerichtsdaad Gods opzettelijk verijdeld. Dit plan en die verijdeling is in de Schrift zelfs de hoofdgebeurtenis in de eeuwen, die na den vloed vóór Abrahams roeping inlagen. Bij deze gebeurtenis geschiedde een machtig wonder, het wonder van de breking der taaleenheid, die dusver had stand gehouden. Wie hier overheen leest, verlaat de lijn, waarlangs de Heilige Schrift ons het proces der historie loopen doet. Die intredende spraakverwarring erlangt zelfs zoo allesafdoende beteekenis, dat de Heere zich opmaakt, om opzettelijk de eenheid te breken, zoodat we dan ook vernemen: „Alzoo verstrooide hen de Heere over de gansche aarde." Wat de oude Vitringa zich voorstelde, dat hier niet anders in liggen zou, dan dat er ruzie onder de lieden opkwam; dat die stamruzie ze uiteendreef, en dat ze, zoodoende van elkander afgeraakt, allengs in onderscheiden dialecten vervielen, tot deze allengs aan elkaar geheel vreemd werden, is allerminst aannemelijk. De Linguïstiek leert, dat het verschil in taal, gelijk het allengs indrong, volstrekt niet alleen een dialectverschil is, maar een principieele verscheidenheid. De ongelooflijke verscheidenheid in talen is zeer zeker wel tot enkele hoofdgroepen te herleiden, maar in het opkomen moet dit zeer sterk sprekend taalverschil toch zijn oorsprong hebben gevonden in een even sterk sprekend onderscheid van gewaarwording, innerlijk zelfbesef, wijze van voorstelling en van denken. Men doet dan ook hetgeen hier verhaald wordt niet tot zijn recht komen, indien men het wonder Gods wegcijfert, en niet aanneemt en erkent, dat een werking van Godswege, die het innerlijk bestaan van de toen levende personen gedifferentieerd heeft, hun gewaarwording, voorstelling en denkwijze uiteenwierp, tot uit deze innerlijke differentiën vanzelf het verschil in gedachtenwisseling, d. i. in taal, opkwam. Hieruit volgt geenszins, dat zonder dat wonder tusschen mensch en mensch geen verschil van karakter en aanleg zou zijn opgekomen. In alle rijken der natuur ontplooide de Heere onze God de weelde van Zijn Scheppingsgeest in een eindelooze talrijkheid van de schakeeringen. We wezen er reeds op, hoe b.v. in het geslacht der orchideeën bloem naast bloem opkomt, zoo geheel uiteenloopend van gedaante, dat alleen de botanicus de

saamhoorigheid nog kan vaststellen. Het zou daarom allerminst aannemelijk zijn, dat de mensch in de Schepping bestemd ware geweest om, als gold 't een fabriek die steeds eensoortig maaksel aflevert, nooit anders dan altoos weer Adams en Eva's voort te brengen. De verscheidenheid van wezen, karakter en aanleg, waaruit de heerlijke rijkdom van het persoonlijke zich ontwikkeld heeft, kan niet anders dan in 't oorspronkelijke Godsplan hebben gelegen. Heel iets anders echter is het, of in een gezin, bij aanwezigheid van een talrijk kroost, verscheidenheid van type zich ontwikkelt, dan wel of ruzie, gemis aan samenhang en bitterheid de kinderen van eenzelfde gezin geheel uiteenwerpt en ze tegen elkaar in doet woelen. Dit nu was tengevolge van den val een reeds ingetreden toestand. De eenheid moge vóór den vloed uitwendig nog hebben stand gehouden, reeds Kains moord op Abel gepleegd, toont hoe ernstig de op liefde en samenhang gegronde samenleving reeds schade had geleden. Toen men nu na den vloed toch een innerlijk verstoorde eenheid uitwendig door overheidsmaatregelen weer wilde handhaven, zou er een misstand geboren zijn die tot een geheel valsche eenheid geleid had. Vandaar dat die uitwendige volkseenheid toen door God verbroken is, en dat daarvoor in de plaats trad een uiteengaan van het éene, alomvattende geslacht in zijn natuurlijke organische deelen, die nu allen, tengevolge van de zonde, geen saamvatting onder één bestuur meer toelieten, wijl dit juist tot een hel op aarde zou hebben geleid. Wat verstoord werd, was de mechanische poging om op valsche wijs, door louter uitwendige middelen, een eenheid te maintineeren, die geen stand kon houden, en daarvoor in de plaats trad nu een uiteengaan van de éene menschheid langs de lijnen van haar organische samenstelling. Eens zal ook in de taal wel de eenheid terugkeeren, maar niet dan in die eeuwige toekomst, waarin alle verlosten, met nieuwe tongen, het Halleluja zullen uitgalmen; het wonder der toekomst, dat in het Pinksterwonder in Jerusalems tempel reeds werd voorgeteekend.

In hoeverre de ruïne van Birs Nimrod, die velen voor een overblijfsel van Babels torenbouw houden, metterdaad tot zoo hoogen ouderdom opklimt, zij in 't midden gelaten, maar in elk geval staat vast, dat hier tweeërlei strooming tegen elkander inwoelt; eenerzijds het streven en bedoelen om wat door de zonde uiteenwrong, toch door mechanischen band van eenheid saam te houden, en daartegenover het streven Gods, om wat gestoord werd, uiteen te doen gaan, mits dan organisch, en het dan evenzoo langs organischen weg weer van de veelheid tot de eenheid terug te leiden. Van dit

laatste nu is Abrahams roeping het uitgangspunt. Hier wordt alle valsch geworden band losgemaakt. Abraham moet gaan niet alleen uit zijn land, maar ook uit zijn maagschap, en ten slotte ook uit zijns vaders huis. Zelfs 't waarheen? wordt eerst geheim gehouden. De Heere zal hem leiden. Hij moet trekken naar het land, dat de Heere hem wijzen zal. En nu leidt de Heere hem uit geheel den Semietischen samenhang uit. Kanaän was bewoond door afstammelingen van Cham. Reeds de naam van Chams zoon, Chanan, wordt daarom in de vloekspreuk van Noach op den voorgrond gesteld, en zoowel bij den zegen van Japhet als bij dien van Sem wordt niet gezegd, dat Cham, maar beide malen dat Chanan hem ten knecht zal zijn. Het zoo scherp op den voorgrond stellen van den naam van Chanan strekt dan ook ongetwijfeld om ten duidelijkste te doen uitkomen, dat Abraham door God geleid werd naar een land, dat buiten de Semietische groep lag, zoodat Abraham daar niet alleen geheel op zichzelf kwam, maar bovenal geheel geïsoleerd staan bleef; iets wat zich in het land Gosen ten opzichte van de Egyptenaren slechts repeteerde.

Sterker tegenstelling was dan ook niet wel denkbaar. Van 's menschen zijde de uitgesproken toeleg, om niet over de aarde verstrooid te worden en het heil in de mechanische eenheid van ons geslacht te zoeken; en van Gods zijde daartegenover de bedoeling, om de kinderen der menschen wel ter dege over de gansche aarde te verstrooien, en het heil juist omgekeerd *uit den eenling* te doen opkomen, vanwaar het zich als particuliere genade organisch zou kunnen voortplanten. Het is zoo, Lot toog met Abraham, maar uit dit meetrekken van Lot kwam niets dan ellende. En wel werd later meer dan ééne vrouw uit het Oosten gezocht bij familiën die nog ten deele aan den dienst van God vasthielden, maar ook dit minderde gestadig, werd door de uitwoning in Egypte al spoedig geheel verbroken, en het einde was, dat het karakter der particuliere genade steeds in beslister vorm optrad. Vraagt ge nu, wat het ingrijpend onderscheid teweegbracht tusschen den zegen, die vóór den vloed en in het Noachietisch Verbond verleend werd, en den heel anderen zegen, die in Noachs uitspraak over zijn zonen, en straks daarop in Abrahams roeping aan de orde kwam, dan is het dit: De orde van de eerste zegening doelt op niet anders dan *op bestendiging van wat bestond,* met name in het feit van *het leven,* tegenover den vernielenden invloed van zonde en vloek; de orde van de tweede zegening daarentegen bedoelde *bestrijding van zonde en vloek,* en dit wel in zoo alles herstellenden zin, dat er ten slotte een heil zou dagen, *nog grooter en heerlijker* dan waarvoor de gegevens in de oorspronkelijke Schepping gegeven

waren. De eerste zegening na den val en voor den vloed en in het Noachietisch Verbond doelt op wat *tot de natuur* behoort: vruchtbaarheid in 't geslacht, temkracht tegen het wild gedierte, beveiliging tegen de elementaire machten. Er was ook wel een Sabbathszegen, maar deze werd ingesteld vóór den val. Er is voorzeker machtige profetie in Gen. 3 : 15, maar niet als profetie van heil aan den mensch, alleen als straf voor satan. In Noachs vloek- en zegenspreuk daarentegen, en in Abrahams roeping, gaat de zegen uit het rijk der Natuur in het rijk der *Genade* over, van de massa op den eenling, en profeteert ze een toekomst, waarin èn val èn vloek èn dood overwonnen zal zijn, en het *leven* in volle heerlijkheid zal schitteren. Hier alzoo zet eerst het groote genadeproces in, dat zijn voltooiing zal vinden in de *Voleinding*.

XX. De zegen aan Abraham.

> Zij zullen niet tevergeefs arbeiden, noch baren ter verstoring; want zij zijn het zaad der gezegenden des HEEREN, en hunne nakomelingen met hen.
>
> JESAJA 65 : 23.

HET principieele onderscheid tusschen den zegen toegezegd of verstrekt vóór Noachs drievoudig testament, en den zegen die *in* dat testament begon uit te gaan, om straks in Abraham het begin van uitvoering te vinden, komt 't sterkst uit in de toezegging, die de eerste patriarch ontving, toen tot hem gezegd werd, *niet:* „Wees gezegend," maar omgekeerd: „Wees een zegen"; en dat te meer, daar deze rijke toezegging niet doelde op beperkten kring, maar gelijk er uitdrukkelijk bij werd gezegd, op geheel ons menschelijk geslacht. In die toezegging: „In u zullen *alle geslachten des aardrijks* gezegend worden," spreekt reeds destijds dezelfde grondtoon zich uit, dien we later opvangen in het woord van onzen Heiland: „Alzoo lief heeft God *de wereld* gehad." Nu zou men hiertegen wel kunnen opmerken, dat ook de zegen: „Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt en vervult de aarde" gelijken omvang bedoelt, maar dit zegt niets. Immers, er is bij Abraham geen sprake van een uitwendigen, maar van een innerlijk-geestelijken zegen, niet van een zegen, vloeiend uit de *natuur,* maar van een zegen die opspruit uit de *genade,* en daarom van een zegen, die

niet mechanisch over den mensch komt, maar van zulk een, die organisch uit den eenen mensch tot den anderen nadert, gelijk reeds uit het zeggen: *Wees een zegen* overduidelijk blijkt. De uitwendige zegen van vruchtbaarheid, van macht over de dieren, van geordende samenleving en van veiligstelling tegen de woede der elementen, kan ons niet van een medemensch toekomen, maar komt van Boven, en strekt zich breed over tijden en afstanden uit. De inwendige begenadiging daarentegen moet aan een ieder die er in deelen zal, persoonlijk in de eigen ziel toekomen, en kan daarom het particulier karakter nooit afleggen. Vandaar de aanduiding in den term: de particuliere genade. Hier is sprake van een zegen en een genade, niet die over heel de menschheid uitgaat, en waar dus ook Abraham, wijl hij mensch is, als zoodanig in zou deelen. Die consequentie volgt wel bij het Noachietisch Verbond, dat het vergaan van de wereld door vloed bezweert. Daar toch kan men zeggen: Dat Verbond stelde heel ons geslacht veilig, en dus heeft ook Abraham, die ook mensch was, in het genot van deze veiligheid gedeeld. Hier daarentegen is het omgekeerd. Abraham ontvangt den zegen geheel alleen, en vóór ieder ander, en van hem gaat die zegen en die genade uit tot die personen, in wier hart het geloof, dat hem staande hield, opschiet en leeft. Juist daarom kon deze zegen van Abraham geen algemeen natuurkarakter dragen zooals de beveiliging tegen het wild gedierte, maar moest hij particulier en persoonlijk zijn. Hoogstens kan men zeggen, dat er propaganda van dezen zegen in de *geslachten* is, gelijk dit tot zelfs bij den doop vaak uitkomt, maar het eigen karakter blijft dan toch, dat er een werk van den Heiligen Geest op elk menschelijk hart in uitkomt. Uit het feit zelf, dat de Abrahamietische zegen een geestelijk effect had, volgt alsnu rechtstreeks, dat deze genade particulier moest zijn, en omgekeerd volgt uit het feit dat ze particulier is, haar geestelijke geaardheid. Waar de zegen uit de natuur opkomt, gelijk bij den vruchtbaren akker, is God zelf de rechtstreeksche Alzegenaar. Waar de zegen aan den Geest zijn oorsprong ontleent, treedt patriarch en profeet als instrumenteele tusschenschakel op, gaat 't van hart tot hart, en bereikt de genade haar hoogtepunt in de Vleeschwording.

Gelijk onderscheid spreekt zich uit in de afsnijding van de Afgoderij. Wel verkeeren wij vaak onder den indruk, alsof de Afgoderij zoo oud als de wereld is geweest, en alsof steeds de tegenstelling gold tusschen den dienst van den eenig waren God en dien der Afgoden, maar aandachtige raadpleging van de eerste berichten, die de Heilige Schrift ons geboekt heeft, leidt tot andere conclusie. In wat ons van het leven vóór den vloed verhaald wordt,

is van een afzonderlijk ingerichten dienst van Afgoden nog geen sprake. We lezen wel, dat in Seth en Enos' dagen velen begonnen den Naam des Heeren aan te roepen, wat wel den indruk geeft, dat er van dat oogenblik af zekere eeredienst is opgericht en gezamenlijke Godsvereering is begonnen, maar van een contraprestatie ter bevordering van de Afgoderij is geen spoor te vinden. Men moge in onderscheidene streken en steden aan het Hoogste Wezen een anderen naam hebben gegeven, maar dit op zichzelf is nog geen eigenlijk bedoelde Afgoderij. Afgoderij ontstaat eerst, zoo men zich van alle gemeenschap met den Heere onzen God heeft losgemaakt, en nu zichzelf, naar den drang van zijn eigen zinlijke en ongeestelijke behoeften, een apart soort God schept. De drang, om steun te zoeken in een allesbeheerschende macht, blijft dan wel dezelfde, maar van *passief* wordt de mensch hierbij *actief*. Hij ondergaat niet meer de majesteit van den Almachtige, maar schept zichzelf een bron van kracht, die bij zijn gewaarwordingen en verwachtingen past. Dit gaat niet op eens. Het eindresultaat komt eerst langzamerhand tot stand, maar niet lang duurt 't dan toch, of de grenslijn, die waarheid en verdichting scheidt, wordt overschreden, en is men eenmaal die grenslijn over, dan is ook de gemeenschap met den levenden God verbroken, en treedt de Afgodendienst in. Dat nu is de scheiding, die tusschen Sem en Japhet terstond in het oog springt. „Gezegend zij de HEERE, d. i. zij Jehovah, de God van Sem"; dit drukt op de herstelde gemeenschap met den Verbondsgod; en daartegenover is bij Japhet alleen van *Elohim* sprake, d. i. van den God zonder openbaring, als algemeen begrip, en uit dien hoofde zonder innige gemeenschap.

Wil dit nu zeggen, dat, waar de zegen des Geestes komt, de zegen der natuur ophoudt? Stellig niet in dien zin, alsof de zegen des Geestes altoos, of althans als regel, den zegen der natuur derven deed. Wie in Deuteronomium XI en XXVIII het beloven van den zegen en het dreigen met den vloek raadpleegt, heeft te doen met Israelieten, en niet met heidenen, en vindt zegen en vloek afhankelijk gesteld niet van physieke, maar van ethisch-religieuse bedingen, van het onderhouden van Gods wet, van het trouw volbrengen van Zijn dienst, van het volharden in Zijn Verbond. Dit echter neemt geenszins weg, dat de zegeningen en vervloekingen, die worden uitgesproken, bijna ganschelijk geen geestelijk, maar schier geheel een uitwendig karakter dragen. „Gezegend zal zijn de vrucht uws lands, en de vrucht uwer beesten, de dracht uwer koeien en de kudde van uw klein vee; gezegend zal zijn uw korf en uw baktrog. De Heere zal den zegen gebieden, dat hij met u

zij in uwe schuren, en in alles waaraan ge uw hand slaat." En omgekeerd, zoo ge uw God verlaat, „zal vervloekt zijn uw korf en uw baktrog, en zal de Heere u slaan met booze zweren. Gij zult veel zaads op den akker uitbrengen, maar gij zult weinig inzamelen, want de sprinkhaan zal 't verteren." En op gelijke wijs gaat de schier eindelooze reeks van vervloekingen voort, schier alle van geheel uitwendige natuur. Ten slotte zal het ondergaan van dezen vloek ook het hart wel aantasten: „Uw leven zal tegenover u hangen, gij zult dag en nacht schrikken, en uw God zal u geven een bevend hart en bezwijking der oogen in 't weenen en mattigheid der ziel," maar ook dit alles komt toch uit het lijden van uitwendigen jammer op, gelijk omgekeerd ook het leven nabij God zeer zeker aan geestelijke genade verbonden wordt, als het heet: „De Heere zal u Zichzelven tot een heilig volk bevestigen, en alle volken der aarde zullen zien, dat de Naam des Heeren door u genoemd is"; doch dit neemt niet weg, dat de natuurlijke en geestelijke zegen steeds, hoezeer onderscheiden, toch in samenhang blijven, zóó zelfs, dat de geestelijke zegen bijna in den regel de vrucht van lijden en tegenspoed is. Denk slechts aan Asafs roerende klacht in Psalm 73: „Mij aangaande, mijn voeten waren bijna uitgegleden, mijn treden waren bijkans uitgeschoten, want ik werd nijdig op de dwazen, ziende op der goddeloozen vrede." Asaf ontkwam aan de klem van deze harde ervaring eerst, toen hij in Gods heiligdom inging en merkte op hun einde, en zoo loopt het er ook bij Asaf op uit, dat hij het bange lot blijmoedig aanvaardt, om nu niet in den zegen der wereld te roemen, maar daarin, dat het hem goed is nabij God te zijn. Het raadsel dat zijn oplossing eerst op Golgotha vindt, en het teeken van het kruis op geheel het leven van Gods volk afstempelt. Zeker, bij den geestelijken zegen hoort ook de uitwendige zegen, maar om der zonde wil zijn beide van elkaar afgerukt. De patriarchen en na hen het volk des Heeren ontvangen ook in 't uitwendige gansch bijzonderen zegen, maar toch slechts ten deele en tijdelijk, en telkens gaat Israel er onder, om juist in de benauwdheid zich geestelijk aan te gorden. Juist in de particuliere genade komt telkens en telkens de smart van het uitwendige tegenover den zegen des Geestes te staan.

Aan de kinderen der wereld is het om 't bezit en de genieting van *het aardrijk* te doen, maar aan wie in Abrahams zegen ingaat, om het bezit en de genieting van *zijn God*. De wereld en God, dàt is en blijft van den aanvang af tot het einde toe de machtige en allesbeheerschende tegenstelling, die zich in den heiligen dienst op Sion zoo scherp karakteriseert. 's Heeren volk heeft één ding boven alle volk in den naasten omtrek uit, het heeft zijn heilige tegen-

woordigheid op Sion. Natuurlijk wist elke vrome in Israel zeer wel, dat Jehovah woont in de hemelen en dat boven de wolken Zijn troon is gevestigd, maar dit nam niet weg, dat God de Heere op geheel bijzondere wijze Zijn presentie boven den Tabernakel gevestigd had, en vandaar uit zich openbaarde. Om die heilige tegenwoordigheid Gods liep het geding reeds bij de Roode Zee. Er was toen nog geen Tabernakel, en daarom daalde die tegenwoordigheid des Heeren toen in de wolk neder. Niet een wolk gelijk nu nog de wolken zijn, die voor ons den aanblik des hemels verdonkeren, maar een geheel eigenaardige openbaring van den Heere onzen God, om er de godvruchtige aandacht van Zijn volk op saam te trekken. Die heilige presentie is toen uit de wolk ten slotte op Sion overgegaan, en daar woonde voor het besef der geloovigen toen de Heere onze God, daar naderde tot Hem de Hoogepriester, en vandaar strekte de zegenende genade zich tot de priesters en tot heel 't volk uit. Het verschil tusschen het zijn van God in het Heilige der heiligen, en het staan van 't beeld van den afgod in den heidenschen tempel trok zoo van zelf de scheidslijn. Het afgodsbeeld voldoet aan wat het zinlijk oog zoekt, en boezemt schrik in, de tegenwoordigheid van Jehovah op Sion daarentegen gaf niets voor het zinlijk oog, maar bevrediging van den dorst der ziel naar Gods gemeenschap, en zoo kwam ook hier de allesbeheerschende tegenstelling uit. Alleen in de particuliere genade gaat 't eeniglijk om 't bezit van de gemeenschap met den Heilige.

De Verbondssluiting, eerst met de patriarchen en straks met heel Israel, leidt tot geheel dezelfde slotsom. Het Verbond staat tegenover den afval. De afval scheidt vaneen en verwijdert, het Verbond voegt saam, brengt tot elkander en vereent. Dit verbinden door het Verbond nu kan op tweeërlei wijze toegaan, eenzijdig of tweezijdig. De moeder voelt aan het kind, dat ze onder haar hart droeg, een band, waarvan toch het leven zelf eerst veel later de eerste werking aan haar ontdekt. Dan is het eerst nog een geheel eenzijdig verband. Bij huwelijkssluiting daarentegen is de verbintenis in overleg en samenspreking en draagt dientengevolge het Verbond aanstonds een tweezijdig karakter. Nu gaat aan het Patriarchaal Verbond het Noachietisch Verbond vooraf, en komt juist tusschen deze twee hetzelfde verschil uit. Bij het Noachietisch Verbond is er van contraprestatie geen sprake. De beveiliging tegen terugkeer van den vloed gaat geheel eenzijdig van God en van God alleen uit. Hij zegt die beveiliging toe, Hij verbindt zich, en Hij stelt het teeken ter bezegeling van Zijn beloften in den Regenboog. Vandaar dan ook, dat dit Noachietisch Verbond zich uitstrekt

over heel de aarde, over alle kinderen der menschen, en reeds de Gemeene Gratie profeteert. Het Verbond, waarvan aan de patriarchen de betuiging geschiedt, draagt daarentegen een heel ander karakter. Het is *particulier*, en niet aan heel de menschheid, maar eerst alleen aan Abraham en zijn zaad komt het toe. Het is niet eenzijdig, maar tweezijdig. Aldus toch staat er: „Gij nu zult mijn Verbond houden", waarbij de besnijdenis, en niet een natuurverschijnsel als de Regenboog als teeken wordt gesteld. De Regenboog is een teeken dat God geeft, geeft in de natuur en geeft voor allen. De besnijdenis daarentegen is een teeken, dat de mensch zelf moet verwezenlijken, verwezenlijken moet in zijn eigen persoon en vleesch, en geven moet aan zijn eigen geslacht. En ten slotte komt het geheel particulier en persoonlijk karakter van dit Verbond daarin vooral uit, dat, als Abraham straks twee zonen zal gewonnen hebben, Ismael en Isaac, reeds vóór de geboorte van Isaac, tot hem de stellige uitspraak kwam: „Ik heb Ismael gezegend, maar mijn *Verbond* zal Ik met Isaac oprichten". Een heel de toekomst zegenende ordinantie, die kort daarop bezegeld en bevestigd werd door het hoogste wat aan den patriarch ten deel kon vallen, t.w. door de verschijning van den Heere zelf in menschelijke gedaante aan de deur van Abrahams tente, toen hij vertoefde bij de eikenbosschen van Mamré. Beslister kon het particulier karakter van de zegenende genade, die de patriarchen ontvingen, wel niet uitkomen. En toch werd, alsof dit zelfs niet genoeg ware, in het gebeurde bij Isaacs sterfbed nogmaals een tweede bezegeling aan de eerste toegevoegd. Wat Jacob ontving, werd aan Ezau onthouden, en de apostel wijst er dan ook met nadruk op, hoe het persoonlijk, particulier karakter in den zegen aan Abraham vooral daarin zoo sterk uitkwam, „want, zoo schreef hij aan de Kerk van Rome, als de kinderen nog niet geboren waren, noch iets kwaads noch iets goed gedaan hadden, opdat het voornemen Gods dat naar de verkiezing is, vastbleve, zoo werd tot haar gezegd: de meerdere zal den mindere dienen".

Toch heft het particulier Verbond dat met de patriarchen is gesloten, het algemeene en unilaterale Verbond van Noach geenszins op. Sinds Abraham geroepen en afgezonderd werd, openbaart zich tweeërlei geheel onderscheiden proces in de historie van ons geslacht. Er is van den éénen kant het proces der *Cultuur*, en van den anderen kant het proces der *Genade*; het eerste in Japheths geslacht, het tweede in Israel. De algemeene menschelijke ontwikkeling wat het denken, de waarneming en het schoonheidsgevoel betreft, komt niet bij Israel, maar bij de heidenen tot ontplooiing, en in de dagen der eerste Voleinding, die ons Bethlehem

bracht, is het menschelijk hoogstaande dan ook schier geheel in de handen van Griekenland en Rome overgegaan. Er was ook in Israel wel een gedeeltelijke ontwikkeling van dien aard, en Jerusalems schoonheid kon door den psalmist bezongen worden, maar Hiram, de architect uit Sidon en Tyrus, had op Sions berg de schoonheid moeten aanbrengen, en ook in Herodes' dagen waren het de heidenen, die Palestina in Tiberias en elders hadden opgesierd. De rijkere cultuur, gelijk die zich in de wereld der gedachte, der verbeelding en van de wilskracht ontwikkeld had, was uit Japhet, en Israel dierf haar, voorzoover het die niet van Japheth had overgenomen. De innerlijke ontplooiing van geestelijke kracht daarentegen ontbreekt bij Japheth en viel alleen in Israel te bewonderen. Toch niet zóó, alsof de genade bij Israel een even algemeen karakter had aangenomen als de cultuur in Rome en Griekenland. Dit kon niet en zou met het particuliere en persoonlijk karakter in strijd zijn geweest. Zoo zien we dan ook in Israel den gedurigen afval, de terugvalling in ongeloof en Baäldienst, tot heel 't volk den dienst van Jehovah prijs geeft, en alleen Juda zijn God blijft eeren. Doch ook dit houdt geen stand. Ook in Juda sluipt 't bederf in en wint de overhand. Maar dan is ook alles uit. De ballingschap treedt in, en alles schijnt verloren, en na zeventig jaar keert dan wel een kleine trouwe groep terug, doch ook onder deze breekt een ongeneeslijke epidemie uit, die zich in Farizeeën en Sadduceeën ten slotte, zij 't al onder heiligen vorm, toch *tegen* het Heilige keert, en jubelt bij Golgotha's Kruis.

Het groote wereldproces, dat op de Voleinding moet uitloopen, nam alzoo den aanvang van zijn loop niet vóór, doch eerst na den Zondvloed. De zegen die daaraan voorafging, was een zegen van bestendiging en behoudenis, niet het uitstrooien van een zaad waaruit een geheel nieuwe schepping zou voortkomen. Het begin van dit geestelijk proces in engeren zin stelt de Schrift eerst, wat de aankondiging aan den mensch betreft, in Noachs testament, en wat de realiseering aangaat, eerst in Abrahams roeping en afzondering. Dit proces gaat dan in rechte lijn van Abraham op Maria, de moedermaagd, door en voleindt hier zijn eerste periode. Wat aan Bethlehem voorafgaat, zijn „de eerste dagen"; wat daarop volgt heet in Hebr. 1 : 1 „de laatste dagen", ook al is 't, dat deze laatste dagen straks reeds twintig eeuwen duren. Bethlehem maakt insnijding. In de eerste periode is het een proces om op allerlei wijze de verschijning van Immanuel, de Vleeschwording en het Kruis voor te bereiden. Maar met Jezus' opvaren ten hemel is deze periode dan ook aan haar einde gekomen. Er is in die groote,

machtige en allesbeheerschende periode *tweeërlei* Voleinding. Eerst de Voleinding in de voorbereiding van het Kruis van den Christus. En daarna gaat de tweede periode in, die van Bethlehem en Golgotha af rekent, door de uitstorting van den Heiligen Geest op den Pinksterdag wordt ingezet, en die nu nog steeds doorloopt, en doorloopen zal tot op Jezus' tweede komst; nu niet in de Kribbe, maar ten oordeel.

Dit nu is niet te verstaan, zoo men zich van de beteekenis van den zegen in de Heilige Schrift geen heldere voorstelling heeft gevormd, en daarom moest het wezen, de beteekenis en het verloop van dezen zegen aanschouwelijk worden toegelicht. Zoo toch eerst kan op den vloek het onmisbare licht vallen. Het gaat al om 't leven in zijn antithese met den dood, en gelijk alle vloek op den dood moet uitloopen, zoo kan het leven zich slechts maintineeren zoo de zegen Gods over ons uitgaat. We mochten daarom niet van de teekening van den *vloek* uitgaan, maar moesten het lichtbeeld van den *zegen* voorop plaatsen, om eerst daarna het schaduwbeeld van den vloek hiertegenover te laten verdonkeren.

En vraagt men nu ten slotte, waarom die geestelijke zegen, die van Noach en Abraham uitgaat en in Bethlehem de voleinding van zijn eerste periode vond, dan niet vroeger intrad, zoo staan we hier ongetwijfeld voor een verborgenheid, die we nimmer geheel zullen ontsluieren, maar dan mag toch, op grond van de historie, gewezen worden op deze drie. Ten eerste hierop, dat de enkele verschijning van den Christus, toen Hij geboren werd, leeraarde, wonderen deed, stierf, weer opstond en ten hemel voer, geen doel kon treffen, zoo de Heere Christus niet optrad in een levensmilieu, waarin het apostolaat en het eerste begin van de Kerk des Nieuwen Verbonds zich aanstonds openbaren kon. Had dit ontbroken, dan zou de Christus als een prachtige komeet geschitterd hebben, maar niet de Zon zijn geworden, wier licht ons bestraalt. De Pinksterdag en wat daaruit voortvloeide, zou niet plaats hebben kunnen grijpen. In de tweede plaats moest er niet alleen een *positieve* voorbereiding in Israel zijn gegeven, waaruit het apostolaat en de eerste Kerk kon opkomen, maar evenzoo was er noodig de *negatieve* voorbereiding van de heidenwereld, die ten slotte ook onder Grieken en Romeinen zoovelen hongeren deed naar iets reëels, dat hun het brood des levens kon brengen. Reeds onder het apostolaat blijkt, dat de Kerk van Christus niet op Israels geslachten teren kon, maar juist in de heidenwereld het territoir voor haar verder opbloeien zou vinden, en dit nu kon niet alzoo plaats grijpen, zoolang de heidenwereld nog in zichzelf voldaan was. Om te hongeren en te dorsten naar het eeuwige leven, moest

daarom tot haar diepst besef de ijdelheid en onprofijtelijkheid van haar eigen geestelijk bedoelen zijn doorgedrongen. En in de derde plaats mag hieraan toegevoegd, dat de snelle uitbreiding van het Christelijk geloof over drie werelddeelen, in West-Azië, in Noord-Afrika en in Zuid-Europa, volstrekt ondenkbaar ware geweest, zoo in de wereld van het Romeinsche Rijk zich niet een algemeene cultuur had ontwikkeld, die aan de Christelijke religie als voertuig dienen kon, om haar roepstem naar alle oorden te doen uitgaan. Ook zoo blijft uiteraard het zoo somber probleem onopgelost van de duizend en duizend millioenen, die sinds den Zondvloed zonder hope wegstierven; maar dit probleem houdt nóg steeds stand. Van de 1600 millioen menschen, die nog altoos elke halve eeuw wegsterven, is nog geen derde ook maar gedoopt.

XXI. De zegen van Christus.

Christus heeft ons verlost van den vloek der wet, een vloek geworden zijnde voor ons; want er is geschreven: Vervloekt is een iegelijk, die aan het hout hangt. GALATEN 3 : 13.

DAT de Voleinding niet is afgesneden, maar toch is doorgegaan en eens te komen staat, danken we eeniglijk aan tusschenin getreden genade, maar juist daarom zou zonder de genade de geheele toestand zoo hopeloos hebben gestaan. Dit gevoelt niet, wie de centrale beteekenis van den mensch in zijn beschouwingen niet tot haar recht doet komen, maar staat voor wie die centrale beteekenis eert en hoog houdt, dan ook onherroepelijk vast. Hoe wonderbaar het den sterrekundige ook toeschijne, onze aarde is niet maar ééne der vele planeten, die zich om één enkele zon wentelen, doch veeleer *de hoofdstar* in het geschapen, zienlijke Heelal. De aarde hangt met den mensch saam en de mensch met onzen aardbol. Ge kunt u een mensch niet denken als overgeplaatst op een geheel andere ster. Denk slechts aan de overeenkomst tusschen den lichaamsbouw van het dier met den onzen, aan dien van het dier met het plantenrijk, en aan den samenhang tusschen onze ademhaling en de atmosfeer, onzen lichaamsgroei en de ingrediënten die dier en plantenrijk den mensch aanbieden. Uit dien hoofde kan er zelfs geen zweem van twijfel over rijzen, of de mensch *hoort*

bij onzen aardbol, en vormt van onzen aardbol de kroon, d. i. het hoogste creatuurlijk wezen. En dit zoo zijnde, hebt ge hier slechts bij te voegen, dat de Vleeschwording Gods plaats greep niet door aanneming van de engelennatuur, maar door de aanneming van de natuur des menschen, om duidelijk te maken, dat de aarde door de schepping van den mensch, en de schepping van den mensch ter wille van de Vleeschwording Gods in Christus het middenpunt van heel het geschapen heelal is te achten. Zoo hing derhalve aan het lot, dat de mensch over zichzelf brengen zou, feitelijk de uitkomst, waartoe in der eeuwen loop heel de Schepping zou geleid worden. Voegde zich de mensch in het grootsche Scheppingsplan des Heeren, dan zou de ontwikkeling van heel onze Schepping ongestoord en ongehinderd van de eene trap der volmaking tot de andere voortgaan, en ten slotte die hoogste trap bereikt worden, waarop de Voleinding zou worden ingeluid. Maar dan ook omgekeerd, struikelde de mensch, viel hij, en werd alzoo de heilige band van het creatuur met den Heere onzen God verbroken, dan kon het Heelal niet anders dan op totale mislukking uitloopen, althans wat de zienlijke Schepping betrof. Vallen in zonde was voor den mensch het indrinken van den vloek, die vloek kon niet anders dan op heel zijn geslacht overgaan, en aan heel zijn zichtbare omgeving zich mededeelen. Eenmaal die vloek de Schepping overheerschende, kon de achteruitgang niet meer gestuit worden, en sprak het vanzelf, dat een wegzinking in helsche verbastering het einde van onzen loop zou zijn.

Steeds houde men hierbij echter in het oog, dat in den vloek, voor ons besef, altoos een veroordeelende en jammer toewijzende *uitspraak* ligt, en dat 't begrip van vloek juist hierdoor van dat van schuld en straf te onderscheiden is; een bijzonderheid, die niet mag worden voorbij gezien. Als boosaardigheid er den eenen mensch toe brengt den andere een vloek naar het hoofd te slingeren, heeft er iets anders plaats, dan dat de een den ander in het aangezicht slaat, of met een stuk steen doodelijk poogt te treffen. De *vloek* op menschen leggen, hangt samen met ons *schelden*. Wie iemand naroept en uitscheldt, poogt hem daarmee dieper te treffen dan door een slag met de hand of een trap met den voet, en wel hierom omdat 't scheldwoord in den ander indringt, en zijn eer kan aanranden, zóó zelfs dat 't zijn innerlijk wezen treft. Zelfs kan dit iemand met woorden kwellen overgaan in een sarren en tergen, dat tienmaal meer zeer doet dan een slag tegen uw hoofd. Zulk sarren kan iemand kwaad maken, en een ongeluk doen begaan. En op die lijn nu ligt ook het vloeken, in zooverre ook dit een pogen is, om iemand door een gesproken woord bitter zeer te doen.

In zoover echter draagt 't een geheel ander karakter dan 't schelden, dat wie vloekt zich aanstelt, alsof hij weet dat God zijn woord waar zal maken. Een vloek maakt op hem dien hij treft, daarom dán alleen indruk, zoo men gelooft dat de vloeker òf wat te komen staat, uitspreekt namens God, òftewel over zulk een macht beschikt, dat zijn vloek komen zal, omdat hij dien aandorst. Zelfs zit in het begrip van vloek dat begrip van het gesproken woord zoo vanzelf en noodzakelijk in, dat we, zoo er van een vervloeking van Gods zijde sprake is, altoos in de eerste plaats aan een oordeel, een vonnis, een uitspraak denken, waardoor God straf en ellende over ons gehengt. Het is dan een kwaad dat vanzelf niet kan uitblijven, en zeker komt *omdat* God 't over ons uitsprak, maar dat dan toch altoos met een zeggen, met een dreiging, met een uitspraak begint. Iemand, die voelt dat hij onder den vloek leeft, is, ook al toeft de vervulling ervan nog, toch reeds door die *uitspraak* diep rampzalig, en in zooverre grijpt de vloek als scheppende macht van het kwade rechtstreeks terug in de scheppende macht van het Woord Gods. Juist zooals God alle dingen schiep „door het Woord Zijner kracht", zoo ook begint het rampzalige, dat over ons gehengd wordt, met het *woord* van den vloek, en eerst daarna roept dit vloek*woord* den jammer tot aanzijn.

In dit opzicht loopt de *vloek* met den *zegen* geheel evenwijdig; en hieruit is het te verklaren, dat zegen en vloek altoos tegenover elkander worden gesteld. In hoofdzaak gaat de zegen heel de Schrift door uit van de *zegenspreuk,* en zoo ook vindt hetgeen uit den *vloek* komt, steeds zijn uitgangspunt in een vloek*spreuk,* die door den Heere zelf, of op Zijn last en ingeving door den mensch, gesproken is. Hierdoor nu treedt bij beiden de beteekenis van het *woord* zoo beslist op den voorgrond, dat beider werking geheel onverklaarbaar blijft, tenzij men op de verklaring in Johannes 1 teruggaat, dat door het *Woord* alle dingen gemaakt zijn. Al behoeft 't toch geen betoog, dat de uitdrukking: *het Woord,* hier veel hooger zin heeft dan het gesproken woord, zoo zou men toch verdolen, zoo men ingang schonk aan den waan, alsof het *gesproken* woord geheel buiten verband stond met *het eeuwige Woord.* Naast de verklaring toch, dat alle dingen door het eeuwige Woord geschapen zijn, staat de niet minder rijke vermelding in Genesis 1, dat „God *sprak* en 't was er." De uitgang van alle dingen is altoos uit God, uit Zijn Wijsheid, en bij dezen uitgang is altoos het *woord* en niet de *handeling* het eerst. Het woord en de gedachte komen niet op uit hetgeen geschapen is, maar hetgeen geschapen wordt komt op uit het woord en uit de in dat woord schitterende gedachte.

Dat is zoo, en het kan niet anders, omdat God *Geest* is. In den mensch nu, als geschapen naar Gods beeld en gelijkenis, vinden we hiervan de afschaduwing. Als de kunstenaar onder menschen bouwt, is er eerst het plan, en eer dat plan komt de gedachte, en de voorstelling, die eerst daarna in het stuk zich belichaamt. Van deze allesbeheerschende macht van het woord nu blijven wij menschen, ook na onzen val, de heugenis en het besef in ons omdragen. Wie nu in boosaardigheid zijn naaste vloekt, beeldt zich op dat eigen oogenblik in, dat hij scheppende macht in dit zijn vloekwoord kon doen uitgaan, zoodat zijn vloek zijn vonnis niet alleen, maar ook de straf brengt. Zoo en niet anders staat het met den zegen, en zoo en niet anders staat 't met den vloek. De *vloek* is niet maar het recept voor den doodelijken drank, maar het woord, en daarom de geestelijke macht zelve, waaruit dan het *kwaad* komt, juist zooals het *goede* bij den *zegen*. Niet gestuit en in zijn tegendeel verkeerd, werkt daarom de vloek door, en zou de vloek Gods op niets anders hebben kunnen uitloopen dan op een helsche zelfvernieling zonder eind. Een weening alle eeuwen door, en een knersing der tanden zonder stuiting van duur.

Slechts ééne uitzondering zou hierbij zijn opgetreden: de engelenwereld, voor zoover ze bij haar God volhardde, zou der zaligheid deelachtig zijn gebleven. Niet de geheele engelenwereld, maar dat deel, dat de proef doorstond. Hierbij echter kan daarom van Voleinding niet wel sprake zijn, omdat, naar luid van de Openbaring der Heilige Schrift, de engelen geen ontwikkeling doorloopen, en juist daarom ook, eens gevallen, voor redding en verlossing onvatbaar zijn. Dat ook de engelen een zedelijk karakter ontvingen, blijkt uit het feit, dat ze vallen konden. Hierin toch lag vanzelf opgesloten, dat ook de engelen een proef te doorstaan hadden. Veel is ons daaromtrent niet bericht, maar zooveel blijkt dan toch, dat ook de engelen in zedelijken zin veranderbaar geschapen waren, en dat er een oogenblik geweest is, waarin, door wat aanleiding dan ook, een deel der engelen bezweek in de verzoeking, en een ander deel in de verzoeking stand hield. Hier echter wordt over alles in dat ééne oogenblik en voor altoos beslist. Diegene der engelen die vielen, traden van dat oogenblik af op, als in volstrekten zin verbasterd en ontaard, terwijl omgekeerd die engelen, die in dat oogenblik de verzoeking doorstonden, niet enkel op dat oogenblik volhardden, maar hiermee ook de vatbaarheid om te *kunnen* vallen, van zich afstieten. Nooit toch wordt er gewag gemaakt van een engel die later uit de sfeer der goede engelen in die der demonen overging. Beide sferen, die der zalige en der demonische engelen, zijn terstond na de eerste keuze geheel uit

elkander gegaan. Wat zich voegde bij satan, was onredbaar en onherstelbaar verloren, wat daarentegen Gode getrouw bleef zou alle eeuwen door het Halleluja, heilig, heilig, heilig! voor den Troon zingen. Van een herhaling van den val weet de Schrift niets. In zooverre zou men dus kunnen zeggen, dat ook zonder intreding van de genade, er toch een machtig stuk van de Schepping zou getriumfeerd hebben in storelooze zaligheid. Dit rekent echter daarom voor de *Voleinding* niet mede, omdat de Voleinding de uitkomst van een proces is, en juist dat proces der voortgaande en naar een einddoel strevende ontwikkeling in de wereld der engelen ten eenenmale ontbreekt. Wie in de wereld der engelen viel, was weg, en wie niet viel, staat nog waar hij van meet af stond. In zooverre een trek van het Goddelijk beeld weergevend, die den mensch niet eigen is: de *Onveranderlijkheid,* een eigenschap die na de eerste keuze hier onmiddellijk en voor altoos intrad.

Dat er nu toch in die Schepping, waarvan de mensch het middenpunt vormt, Voleinding mogelijk is geworden, danken we uitsluitend aan de Genade, en wel aan den tweeërlei vorm waarin de Genade zich tot ons keerde, t. w. in het uitgaan van de Gemeene Gratie, en in het feit dat de Zone Gods onzen vloek op zich genomen heeft, om ons van den vloek te verlossen. Over beide een kort woord. De Gemeene Gratie neemt den vloek niet weg, en kan haar eigen vrucht niet doen rijpen voor de Voleinding. In wat raadselachtige bewoordingen ook, de apostel spreekt het zèer beslist uit: „Hetzij profetieën, ze zullen te niet gedaan worden, hetzij talen, ze zullen ophouden, hetzij kennis, zij zal te niet gedaan worden, want wij kennen ten deele, en wij profeteeren ten deele, doch wanneer het volmaakte zal gekomen zijn, zal 't geen ten deele is, te niet gedaan worden. Toen ik een kind was, sprak ik als een kind, was ik gezind als een kind, en overleidde ik als een kind, maar wanneer ik een man geworden ben, zoo heb ik te niet gedaan hetgeen eens kinds was." Al slaat dit woord van Paulus nu zeer zeker in de eerste plaats op vruchten van de geloofsgenade, zoo spreekt 't toch wel vanzelf, dat, waar deze vergankelijkheid zelfs op de eerste werking der geloofsgenade wordt toegepast, ze nog veel sterker gelden moet van wat we de cultuurgenade zouden kunnen noemen. Vergelijkt men den menschelijken toestand, gelijk we dien nog aantreffen onder de diepst gezonken negervolken, met de wijze van menschelijke existentie gelijk ze eertijds, in de beste dagen van Griekenland en Rome, ons uit de historie bekend is, dan ligt 't voor het grijpen hoe machtig de Gemeene Gratie, zij 't al met groot verschil, onder de gevallen menschheid haar zegen

spreidde. Dat hierin zekere stuiting van den vloek lag, is openbaar. Zelfs zijn er oogenblikken geweest, dat onder het Paganisme een hoog opleven van menschelijk geluk viel vast te stellen. Vraagt men nu echter of die Gemeene Gratie doorwerkte tot op den wortel des levens, het levensbloed zelf genas, de ontwikkeling van den mensch weer aan het eeuwige deed verbinden, en hoop gaf, dat zonder meer deze cultuurontwikkeling ooit tot gelukzaligheid en eeuwig heil zou leiden, dan verhaalt de historie der volken u van niets anders dan van één bange teleurstelling. Wat even zich opboog, boog zich straks altoos weer naar beneden. Het was en bleef een vallen en opstaan, maar met een opstaan, waarop steeds weer een vallen volgde; en toen eindelijk het Evangelie de wereld inging, wist de cultuur der Gemeene Gratie van niet anders te verhalen dan van één hartverscheurend *fiasco*.

De Gemeene Gratie was dan ook niet bestemd, om de Voleinding te weeg te brengen, al poogt men door het gebruik van het woord *cultuur* in onze dagen aan die valsche gedachte weer ingang te verschaffen. Het verschil in beteekenis tusschen de beide begrippen van Gemeene Gratie en Cultuur is duidelijk. Calvijn voorop, spraken onze vaderen van Gemeene Gratie, en doen wij het op hun voetspoor, ten einde daardoor uit te drukken, dat de matiging van onze ellende en ontplooiing van de menschelijke natuurkrachten op alle terrein, na den val, nooit ons deel zouden zijn geworden, zoo niet wondere genade Gods tusschenbeide ware gekomen. Zij daarentegen die van *Cultuur* spreken, stellen een andere verklaring voor. Ze gaan uit niet van God, maar van den mensch. Het is de menschelijke planting, die eerst pas uitkomt, dan allengs ontkiemt, en takken vormt, aan die takken het loof doet uitschieten, en ten slotte tusschen dat loof in den rijken schat doet rijpen. De mensch zelf is dan de landman, die deze plantinge zoo uitnemend verzorgt, dat alle gevaar wordt afgewend, en niets het opgroeien en straks bloeien van de plantinge belemmert. *Cultuur* is *teelt,* en zoo is het de mensch zelf, die aldus van hooger tot al hooger staat zijn eigen leven opvoert. Hierop te wijzen is daarom te meer noodig, omdat in de laatste jaren, iets wat vroeger niet voorkwam, ook van Christelijke zijde steeds meer het in gebruik nemen van dit woord Cultuur aan de orde kwam. De wereld spreekt zoo; waarom zou men als Christen ook zoo niet spreken? Wie van Gemeene Gratie gewaagt, hoort in den engen kring der geloovigen, wie van Cultuur spreekt, sluit zich aan bij den hoogeren kring der geleerden en kunstenaars. Het staat zoo voornaam. Nu wenschen we ook op dit punt niet preutsch of kitteloorig te zijn. Nu eenmaal dit woord *Cultuur* in gebruik kwam, wordt men vaak beter begrepen, zoo

men zich hiervan bedient, dan zoo men spreekt van *Gemeene Gratie.* We zullen er het gebruik dan ook niet van uitsluiten, doch alleen dan blijft het toelaatbaar in onzen kring, zoo we onder het gebruik er ons steeds van bewust blijven, dat *Gemeene Gratie* de gave onzer ontwikkeling uit Gods hand ontvangt, terwijl *Cultuur* menschelijke zelfverheerlijking beoogt. Reden waarom het zeer stellig is af te keuren, zoo men in onze kringen schier uitsluitend van Cultuur gaat spreken, en van de *Gemeene Gratie* zwijgt. Een gevaar, dat blijkens zeer merkwaardige verschijningen, die we nu liefst niet noemen, verre van denkbeeldig is.

Doch al staat vast, dat de vrucht der Gemeene Gratie geen deel zal uitmaken van het zalige wezen der Voleinding, ontkend mag daarom niet, dat ze dienst doet als hulpmiddel om de Voleinding nader te doen komen. Wie door Engelsche ziekte het gebruik van zijn beenen verloor, krijgt dit niet terug door de krukken, waarop men hem tijdelijk gaan doet. De genezing komt den half verlamde niet uit die krukken toe, maar uit de massage, door electrische bewerking of door de medische behandeling die men den patiënt ondergaan doet. Doch al doen onderwijl de krukken slechts hulpdienst, toch is die hulpdienst van hooge beteekenis, om een begin van beweging mogelijk te maken en juist door die beweging de kracht in het lichaam gaande te houden, opdat massage, electriciteit en medicatie haar doel kunnen bereiken. En zoo ook is het hier. De Gemeene Gratie kan den vloek niet opheffen, hoogstens zijn uitwerking matigen en temperen. Doch de uitkomst der historie tot op het Kruis heeft dan toch getoond, dat het God den Heere beliefd heeft, den Christus niet onder de Zoeloekaffers of de Azteken, maar in het centrum van de toenmalige beschaving, in het Romeinsche rijk, dicht bij de Grieksche wereld, en onder Keizer Augustus te doen geboren worden. Klaar als de dag is het voor een ieder die de historie kent, hoe geheel het optreden van den grooten heidenapostel geheel ondenkbaar ware geweest, zoo in deze Romeinsch-Keizerlijke wereld de Gemeene Gratie niet sinds eeuwen haar werk had verricht. We sluiten daarom de negers niet buiten Christus' Kerk; ook uit hen zijn mannen vol geloof opgestaan; maar wie den gang van het Evangelie door de wereld naspeurt, vindt toch altoos weer, dat de volken in wier midden de Gemeene Gratie het hoogst was opgebloeid, bereid bleken om de eere van het Kruis hoog te houden, terwijl die lagere volken, die van de Gemeene Gratie slechts enkele druppelen genoten, bijna alle van verre bleven staan, en aan Paganisme en Islam nog steeds de voorkeur geven. Maar even duidelijk als dit gewichtige feit zich in

de historie van twintig eeuwen afteekent, even klaar komt het in de historie uit, dat de hoogste Cultuur, die uit de Gemeene Gratie opkomt, ten slotte eer van het Kruis afvoert, dan dat ze ooit uit zich zelf de actie die op de Voleinding zal uitloopen, zou kunnen voortbrengen. Die actie is nooit anders dan van Golgotha uitgegaan, en dankt haar bezielende kracht nooit anders dan aan het allesbeheerschende feit, dat 't Christus is, die voor ons den *vloek* gedragen, en ons daardoor van den *vloek* verlost heeft.

Dit is alzoo de groote, machtige, allesbeheerschende genadedaad, die 't heden en de toekomst beheerscht. Zoolang ge niets anders hebt dan een gevallen mensch en den op hem rustenden vloek, is er ook niets dan ondergang en verderf in 't eind te wachten. Noch eenige menschelijke actie kan dit verderf afwenden, noch zelfs de edelste vrucht van de Gemeene Gratie kan het keeren. Deze krankheid is doodelijk, en er is geen kruid gewassen dat dezen fatalen afloop kan tegenhouden. Doch juist dit geschiedt nu daardoor, dat de Christus verschijnt, onze natuur aanneemt, zich in onze plaats stelt, den vloek voor ons draagt, en juist daardoor de giftige actie die van den vloek uitgaat, ondervangt, stuit en breekt, om ze door een geheel tegenovergestelde actie van Gods zegenende genade te vervangen. Denk nu terug aan wat we bij de bespreking van den zegen en den vloek steeds op den voorgrond stelden, en 't treedt alles voor u in 't helderst licht. *Vloek* is er, als God u *verlaat,* zich uit uw levenswereld terugtrekt, en daardoor een afstand tusschen u en uw God doet ontstaan, die u ten verderve leidt, voor nu en voor eeuwig. Ook van uw zijde kan daarom de vloek niet anders dan verwijdering brengen. Ge vielt van uw God af, raakt steeds verder van Hem verwijderd, en zoo kan het einde niet anders zijn dan eeuwige nacht en duisternis. De *zegen* treedt daarentegen dáár in, waar uw God u weer *opzoekt,* en opnieuw zich bij u *aansluit,* zoodat ook gij weer u *nabij* uw God kunt gevoelen. En dit nu is het wat het Evangelie u in zijn eeuwigen jubel juist toebrengt. In het Kindeke van Bethlehem God-zelf uw menschelijke natuur aannemend, die natuur in al haar vernedering, die natuur gelijk ze met den vloek beladen is, en die natuur gelijk ze deswege in den smadelijken dood haar finale voleindt. In u is persoonlijk de vloek, want gij zijt vervloekt, en daarom omvangt ook u de vloek van alle zijden. Christus daarentegen is *niet* vervloekt, want Zijn innerlijk wezen staat buiten alle verband met de zonde, en gaat Hij in uw toestand in, neemt uw staat over, en laat alzoo de uitwerking van den vloek op zich aankomen. Zoo gaat Hij in en door den dood. En als Hij dan, na zoo op het Kruis den vloek gedragen te hebben, opstaat uit de dooden, en heilig in zich zelf,

in 't verheerlijkt lichaam terugkeert, en door Zijn Hemelvaart zich aan den vloek, die nog op Zijn aangenomen natuur rustte, onttrekt, dan is de breking van den vloek tot stand gekomen, dan is er voor de verlatenheid gemeenschap in de plaats getreden; en zoo is dan ook u het u ontworstelen aan den vloek mogelijk gemaakt.

Eerst het Kruis van Golgotha ontsluit het pad des levens voor de Voleinding.

VIERDE REEKS

HET KEERPUNT IN HET ONTWIKKELINGS-PROCES BIJ CHRISTUS' HEMELVAART

I. De beteekenis van Christus' Hemelvaart.

Welke ook zeiden: Gij Galilesche mannen, wat staat gij en ziet op naar den hemel? Deze Jezus, die van u opgenomen is in den hemel, zal alzoo komen, gelijkerwijs gij Hem naar den hemel hebt zien henenvaren.
HANDELINGEN 1 : 11.

DOOR de Hemelvaart van den Christus is een algeheele verandering ingetreden. Het komt er daarom thans op aan, om die zoo uiterst gewichtige Hemelvaart van den Messias klaarder toe te lichten en in het juiste licht te plaatsen. Moeilijk toch kan ontkend, dat in den breeden kerkelijken kring reeds van oudsher veel te vluchtig over deze heel de toekomst beheerschende gebeurtenis is heen gegleden. Alle nadruk viel op de Geboorte, op den Kruisdood en op de Verrijzenis van den Heiland, maar van overwegende beteekenis althans werd de Hemelvaart veelal niet geacht. Men ontkende ze wel niet; men beleed haar; men zong er van, als de 40e dag na de Opstandingsviering weer gekomen was; maar men hechtte er nauwelijks overwegende beteekenis aan. Natuurlijk, nu Jezus eenmaal uit de dooden was opgestaan, kon hij niet ten tweeden male sterven; en daar Hij evenmin, eeuw in eeuw uit, op deze aarde blijven kon, moest Hij wel op ongewone wijze uit deze onze aardsche wereld verdwenen zijn; en, dit eenmaal vaststaande, scheen 't schier vanzelf te spreken, dat Hij dan ten hemel was opgevaren. Reeds van Mozes was ons een ongewoon verscheiden bericht; van Elia stond gemeld, dat hij als in een vurigen wagen omhoog was gestegen; zelfs van Henoch had men zich soortgelijke voorstelling gemaakt. Het scheen daarom alleszins

natuurlijk, dat ook Jezus na Zijn Opstanding deze aarde verlaten zou hebben, en, was dit alzoo, dan kon dit moeilijk anders dan door een opvaren ten hemel hebben plaats gegrepen. Vooral in verband met de Uitstorting van den Heiligen Geest op den Pinksterdag, moest dan dit opvaren ten hemel uiteraard enkele dagen vóór Pinksteren plaats hebben gehad. En zoo vond men het geheel natuurlijk, dat Lukas, in het eerste hoofdstuk van zijn Handelingen, ons feitelijk een scherp geteekend bericht omtrent deze gebeurtenis voorlegde; een bericht, dat in overeenstemming was met de profetie, en dat ook in de apostolische geschriften, met name in die van Paulus, volle bevestiging vond.

Algemeen vond dan ook het geloof, dat Jezus ten hemel was opgevaren, ingang, en in de XII Geloofsartikelen werd voorgoed ook het geloof aan deze wondere gebeurtenis vastgelegd. Maar hier bleef het dan ook veelal bij. Onze Heiland was nu ons ten goede in den hemel, en eens zou Hij wederkeeren om het einde aller dingen te doen intreden; maar aan het feit zelf van Jezus' Hemelvaart is voorts nooit bijzonder gewicht gehecht. Ja, de beteekenis, die er met het oog op de Voleinding in ligt, is in den breederen kring der geloovigen ternauwernood gevoeld. Een onderschatting van de Hemelvaart, die niet weinig bevorderd is door de voorstelling, die nu nog in de Roomsche, en ten deele zelfs in de Luthersche Kerk van de werking van den Christus in het Sacrament van het Avondmaal gegeven is. De alomtegenwoordigheid van den Christus, naar Zijn Goddelijke natuur, legde hierbij toch zoo overwegend gewicht in de schaal, dat Zijn zitten aan de Rechterhand Gods, mede in Zijn menschelijke natuur, ophield de geloofsvoorstelling te beheerschen. Zelfs onder de zich geloovig noemende theologen zijn er dan ook allengs niet weinigen opgetreden, die de Hemelvaart van Jezus steeds meer onderschat hebben; en komt men van de theologen op de leden der Kerk, dan toont nader onderzoek, hoe op Kerstfeest, op Paaschfeest en op Pinksteren nog zeer wel algemeen gevoeld wordt, welke genade ons in de Kribbe, door de Verrijzenis en op den Pinkstermorgen is toegekomen, maar hoe de beteekenis van de Hemelvaart voor 't eigen geloofsleven aanmerkelijk is verzwakt. Zelfs de prediking en het kerkbezoek op den heiligen gedenkdag van Jezus' Hemelvaart getuigt er van. Dat Jezus niet lang na Zijn Opstanding ten hemel inging, sprak, zoo meent men, vanzelf, maar wat hierin voor de Voleinding ligt, wordt zoo zelden verstaan.

Deze onderschatting van de beteekenis, die de Hemelvaart van Christus voor de Voleinding heeft, komt niet ten laste van onze

Gereformeerde Godgeleerden. Ge behoeft b.v. Maastrichts' rijke dogmatiek, deel III, bl. 54—100, slechts vluchtig te doorloopen, om u te overtuigen, met welk eene nauwkeurigheid de Hemelvaart hier werd uiteengezet. Ook wij zijn gehouden hem hierin te volgen. Zoolang toch niet eerst de gebeurtenis zelve weer in het volle licht der historie voor ons staat, is wat de Hemelvaart wrocht niet te verstaan.

Jezus zelf heeft Zijn straks plaats nemen aan de Rechterhand Gods, in een plechtig oogenblik, tot zelfs aan Zijn vijanden voorzegd en aangekondigd. Aldus betuigde Hij, wat te gebeuren stond aan Cajaphas en aan heel het Sanhedrin: Dat Ik de Zone Gods, de Messias, ben, hebt gij naar waarheid gezegd, „doch Ik zeg ulieden, dat ge van nu aan den Zoon des menschen zien zult, *zittende aan de Rechterhand Gods* en komende op de wolken des hemels" (Matth. 26 : 64). Evenzoo sprak Hij, na de instelling van het Heilig Avondmaal, tot Zijn discipelen: „Ik ben van den Vader uitgegaan en ben in de wereld gekomen; wederom verlaat Ik de wereld, *en ga heen tot den Vader."* En ook na Zijn Opstanding sprak Hij tot Maria van Magdala: „Raak mij niet aan, want Ik ben nog niet opgevaren tot mijnen Vader, maar ga heen tot mijn broeders en zeg hun: *Ik vare op tot mijnen Vader en uwen Vader,* en tot mijnen God en uwen God" (Joh. 20 : 17). De aangrijpende Afscheidreden, die ons in Joh. 14—17 zijn voorgelegd, zette Jezus in met de breed-ontplooide, alomvattende betuiging: „Uw hart worde niet ontroerd. In het huis mijns Vaders zijn vele woningen; *Ik ga heen om u plaats te bereiden,* en wanneer Ik zal heengegaan zijn, en u plaats zal bereid hebben, zoo kome Ik weder tot u en zal u tot mij nemen, opdat ook gij zijn moogt, waar Ik ben" (Joh. 14 : 1—3). Aan Zijn Hemelvaart hing de toekomst van het Godsrijk: „Ik zeg u de waarheid, het is u nut *dat Ik weg ga,* want indien Ik niet weg ga, zoo zal de Trooster tot u niet komen; maar indien Ik weg ga, zoo zal Ik Hem tot u zenden" (Joh. 16 : 7). Eenerzijds wordt de Hemelvaart ons voorgesteld als een daad van Jezus zelf, dan weer als een machtsdaad die de Vader aan Hem voltrekt. Zoo betuigden de engelen op den Olijfberg niet aanstonds dat Jezus *opvoer,* dat hoefde niet, want dat zagen de discipelen voor oogen, maar eerst: „Deze Jezus, *die van u opgenomen* is in den hemel, zal alzoo weder komen," en nu eerst volgt er: „gelijkerwijs gij Hem naar den hemel hebt zien henenvaren" (Hand. 1 : 11). In den Hebreërbrief heet het met terugslag op de Oud-Testamentische bedeeling, dat Jezus is „*ingegaan in het Heiligdom*, om een eeuwige verlossing te weeg te brengen" (9 : 12); of ook, dat „Hij *hooger dan de hemelen* geworden is" (7 : 26). In Markus heet 't dan weer: „De Heere dan,

nadat Hij tot hen gesproken had, *is opgenomen in den hemel*, en is nu gezeten aan de Rechterhand Gods" (16 : 19); en in Lukas 24 : 51: „En het geschiedde als Hij hen zegende, dat Hij van hen scheidde en *werd opgenomen in den hemel*." Al wisselen derhalve de gekozen uitdrukkingen af, de gebeurtenis zelve van Jezus' ingaan in den hemel wordt alzijdig in de Heilige Schrift ter onzer kennisse gebracht, en duidelijk blijkt uit de woorden, waarin het verhaal ervan tot ons komt, dat tweeërlei hier te onderscheiden is, t.w. het zelf *opvaren* en het *opgenomen* worden. Er ligt alzoo in de Hemelvaart eenerzijds *machtsbetoon* van den Christus en anderzijds een verhooging die van 's Vaders zijde Zijn Middelaarswerk kroont.

Dit *opvaren* of *opgenomen* worden geldt nu van den Middelaar, d.i. van het Vleeschgeworden Woord, van den Zoon des menschen, van Jezus naar Zijn *menschelijke natuur*, gelijk deze in Zijn Goddelijke natuur rust. Die menschelijke natuur van Jezus was door de Opstanding in haar eenheid en kracht hersteld. De lichamelijke gestalte van de menschelijke natuur had Jezus in Zijn sterven afgelegd, doch hernomen in Zijn Verrijzenis. Men zie dus wel toe, dat men bij het wonder van Jezus' Hemelvaart geen uitweg ter verklaring zoekt in de alomtegenwoordigheid van Zijn Goddelijke natuur. Dan toch zou er geen verplaatsing geweest zijn en zou er geen overbrenging uit de sfeer van dit aardsche leven in de sfeer van het leven des hemels hebben plaats gegrepen. Elke poging om zich ten aanzien van den Zoon des menschen bij Zijn Hemelvaart op de alomtegenwoordigheid van Zijn Goddelijke natuur te beroepen, leidt tot Gnosticisme van de gevaarlijkste soort. Dan toch is zelfs de Vleeschwording en de Geboorte van Jezus slechts schijn geweest, en loopt heel de historie van het Nieuw Verbond uit op onwaar en nietszeggend Docetisme, gelijk dit feitelijk reeds bij het eerste optreden der Kerk door zelfgenoegzame dwaalleeraars bepleit is, en ook thans weer in sommiger mystieke verbeelding aanbeveling vindt. Juist daarom is het zoo ten zeerste noodzakelijk, dat we ook bij de Hemelvaart des Heeren zoo precies en scherp als 't mogelijk is, *aan Zijn menschelijke natuur* naar lichaam en ziel vasthouden.

Dit is te meer plicht, naardien het lichaam van Jezus, met al wat tot Zijn zichtbare verschijning behoorde, gedaantewisseling kon ondergaan, evenzoo als dit met onszelf in de wederopstanding der dooden en in de eeuwige heerlijkheid plaats zal grijpen. Het vereischt daarom altoos zeker nadenken, om bij deze gedaantewisseling steeds aan de eenheid en de identiteit van het lichaam des menschen vast te houden. Zelfs in de dierenwereld openbaarde God ons van zulke gedaantewisseling de mogelijkheid. Rups en

kapel vertoonen een geheel andere gedaante, en zijn toch innerlijk hetzelfde dierlijk wezen. Dit gaat zelfs door, ook al is de wisseling van gedaante slechts in het vollediger uitgroeien gegeven. Wie het pas uit het moeder-ei uitgekomen kieken van de pauw legt naast de straks volgroeide pauw, die met haar veerenpracht in het zonlicht pronkt, verstaat nauwelijks, hoe die twee toch feitelijk 't zelfde wezen kunnen zijn. En zoo ook is 't onder de kinderen der menschen. Een zuigeling op moeders schoot groeit straks uit tot een reusachtige gestalte, forsch in de vormen, vol uitdrukking en vertoon van bezielde kracht. Schijnbaar is er nu heel iets anders geworden, en toch zijn kind en man in wezen één. En zeggen nu de heeren medici ons bovendien, dat ook in de jaren die op onzen voltooiden groei volgen, toch elke zeven of acht jaren schier al 't stoffelijke aan ons tot in merg en been vernieuwd wordt, dan kost 't ons nog te meer moeite, om aan de volstrekte identiteit van ons ik als wezen onder alle deze wisselingen vast te houden. Men loopt daarom zoo licht gevaar ook bij Jezus' Hemelvaart de identiteit van het opvarend lichaam met dezelfde verschijning van het Kindeke in de kribbe en van den Man van Smarte aan het Kruis los te laten, en zich Jezus' opvaren te denken als ware het hierbij feitelijk op een algeheele vergeestelijking, versmelting en verdwijning van Zijn lichamelijke gedaante uitgeloopen. Het zou dan alleen *de ziel* van den Zoon des menschen geweest zijn, die gedragen door den Zone Gods, uit deze zichtbare wereld in de onzienlijke sfeer des hemels was overgegaan. Feitelijk alzoo een tweede aflegging van het lichaam, de eerste op het Kruis, en nu de tweede in de verheerlijking.

Natuurlijk is de verleiding om zich in soortgelijke voorstelling te voegen, niet gering. De hemelen zijn toch niet stoffelijk van aard; hoe zou dan een stoffelijk lichaam in dien hemel, waar dan ook, ooit een rustpunt kunnen vinden? Een menschelijk lichaam is aan stofwisseling onderhevig en heeft daarom zelfvernieuwing door voedsel van noode, hoe laat zich dit nu in den hemel denken? En ook, verplaatsing van een stoffelijk lichaam vereischt tijd. Denkt men zich nu den derden hemel, of den hemel der hemelen, als hoog boven de starrenwereld verheven, hoevele eeuwen zou 't lichaam van Jezus dan wel niet noodig hebben gehad, om den schier onmetelijken afstand tusschen den Olijfberg en den Troon des Vaders in de hemelen door te zweven? We zijn zoo van nature geneigd, om de gegevens die op deze aarde gelden, ons ook geldende voor het Heelal voor te stellen, dat men schier geen poging kan wagen, om zulk een opvaren van Jezus door alle hemelen in de verbeelding te volgen, of weinig anders wacht ons

dan bittere teleurstelling. Gevolg hiervan nu is, dat men dan liefst er maar niet bij denkt; het zich al zwevend voor zijn verbeelding laat oplossen, en afziet van elke meer preciese voorstelling. Dit bezwaar geldt nu wel niet voor den eenvoudige in den lande, die zich van de afstanden in de sterrenwereld nooit een flauw denkbeeld heeft gevormd, maar de drang om te aarzelen komt aanstonds op, als men op een goede school toch iets van die afstanden te weten kwam, en voor hooger ontwikkelde personen, die zich aan wetenschappelijk denken gewend hebben, begint dan tenslotte heel het verhaal van Jezus' Hemelvaart een fantasmagorie te worden, die voor het geloof alle waarde verliest. Juist daarom is het, vooral in onze dagen, zoo hoog noodig, al het zwevende te mijden, scherpe lijnen te trekken, en niet te rusten eer men zich ten deze een klare, heldere voorstelling van het gebeurde heeft gevormd, die we ook aan anderen duidelijk kunnen maken. Natuurlijk stuiten we hierbij op meer dan één punt, waarover we vaste, zekere gegevens missen. Dit echter deert niet. In geheel onze geloofsvoorstelling hebben we gedurig met mysteriën te doen, die we niet kunnen oplossen. Doch dit is evenzoo in al wat betrekking heeft op de wording der dingen en op de werking der ongeziene krachten. Ge moet u nimmer inbeelden, dat de mannen der wetenschap het raadsel des levens verklaard hebben, of den oorsprong en de wording van het leven in plant, dier of mensch ook maar van verre verklaren kunnen. Zelfs het instinct der dieren blijft voor de uitstekendste geleerden een volstrekt onverklaarbaar iets. De exacte wetenschappen kunnen niet anders doen dan waarnemen, vergelijken, werkingen opwekken en tot stilstand brengen, gissingen wagen en door die gissingen resultaten verkrijgen, maar te verklaren hoe uit één zaadkorrel na verloop van jaren geheel een bloembed zijn rijken tooi ontwikkelen kan, gelukte tot dusver aan niemand. Het is daarom slechts waanwijze inbeelding, zoo men op 't nog veel geheimzinniger geestelijk terrein allen geloofseisch afwijst, enkel omdat elke dusver gegeven verklaring te kort schiet. Waar het alleen op aankomt is, dat hetgeen we belijden als zienlijk voorgekomen gebeurtenis, niet indruische tegen wat de vaste gegevens van onze wereldbeschouwing zijn.

Het eerste waarop 't hier nu aankomt, is, het uitgangs- en eindpunt te bepalen, waartusschen de lijn loopt, die Jezus in Zijn opvaren ten hemel gevolgd heeft. Nu staat het eerstbedoelde punt, dat op deze aarde ligt, vast. Jezus is opgevaren van den *Olijfberg*. Maar heel anders ligt het met het tweede, d. i. het eindpunt, dat *in de hemelen* geweest is. De vraag, hoeveel tijd noodig was, om den afstand tusschen deze beide punten te doorloopen, komt eerst later

aan de orde; in de eerste plaats toch komt 't aan op het eindpunt zelf, waarheen Jezus zich bewoog, als zoodanig. Nu is het natuurlijk niet genoeg, te zeggen, dat dit eindpunt *in den hemel* gelegen was. De hemel toch is daarvoor een te onbestemd en te wisselend begrip. De Schrift gewaagt van een „opvaren in de hoogte", van een „hooger dan de hemelen geworden", van een „boven alle hemelen", van „de hemelen, waaruit wij ook den Zaligmaker verwachten", en van „een hemel waaruit de Christus met de bazuine Gods zal nederdalen". De Schrift maakt onderscheid tusschen den hemel der wolken, den hemel der starren, en dan, hooger nog, tusschen den derden hemel. De voorstelling van deze hemelen is, alsof het sferen zijn, die de ééne boven de andere zich welven. En nu ontvangt men steeds den indruk, dat de woonstede Godes niet in de lagere, maar alleen in de hoogste hemelen is. Daar nu de zetel van den verhoogden Messias bij den Troon Gods, en wel aan de Rechterhand des Vaders is, mogen we het eindpunt van Jezus' opvaren noch in den hemel der wolken, noch in den starrenhemel zoeken, maar moeten we ons dit denken als boven beide gelegen, en wel in die sfeer der hemelen, waar God zelf zijn woonstede heeft. Niet, dat we ons dit in aardschen zin moeten denken, als vormden alle hemelen saam een paleis met drie verdiepingen, maar wel zoo, dat noch deze aarde, noch de dampkring met het wolkenheir, noch de starrenwereld de woonstede Gods dragen. De woonstede Gods is een sfeer, die al het zienlijke en creatuurlijke verre beneden zich laat. Zelfs mag dit „beneden zich" hier niet locaal, in aardschen zin, worden genomen. Dan toch zou, daar de aarde zich immers om haar as wentelt, de hemel die Gods woonstede is, de ééne helft van het etmaal beneden ons en de andere helft van het etmaal boven ons zijn. Alle plaatselijk begrip valt hier weg. Het plaatselijk begrip is ontleend aan onze aarde, en valt vanzelf, als we met onze voorstelling in het Oneindige overgaan, geheel weg. Toch belet dit niet, dat we in ons spreken over dezen hemel der hemelen ons aan onze wijze van uitdrukking houden moeten. Een andere spreekmanier hebben we nu eenmaal niet. De apostel, die zielsverheffingen naar de sfeer der hoogste hemelen gehad heeft, komt er dan ook voor uit, dat hij hetgeen hij waarnam, niet vertolken kan in vorm en taal van dit aardsche leven. Door zijn verheffing in die hoogste sfeer, was hij overgeplaatst geweest in een zijnstoestand die voor zijn bewustzijn wankel werd. Hij schrijft daarom in 2 Cor. 12 : 1 v.v., niet, dat hij zelf in die hoogste sfeer inging, maar dat hij een mensch kent, wien dit te beurt viel. Hiermeê spreekt hij uit, dat hij in die wondere verheffing als van zich zelf vervreemd was en de klare ikheid van zijn persoon en de klare weerspiegeling van zijn persoonlijk

bewustzijn zich ontglippen voelde. Hij drukt 't daarom zóó uit, dat hij een mensch kent, wien dit inleven in den hemel voor een oogenblik gegund is geworden, maar voegt erbij, dat hij niet klaar voor zich zelf kon uitmaken, of het geschied zij in het lichaam of buiten het lichaam. Dat wist God, niet hij. Maar wel wist hij, dat die mensch opgetrokken geweest is in den derden hemel, en behalve dit, dat deze mensch in die woonstede Gods, waarheen hij een oogenblik was opgetrokken, *een taal* gehoord heeft, zich uitende in *onuitsprekelijke* woorden, die hij niet herhalen noch overbrengen mocht, omdat 't aan een mensch niet geoorloofd was ze uit te spreken. Sterker kon de apostel het wel niet uitdrukken, dat de plaatselijke bepalingen van de sfeer van ons eigen leven in de sfeer van dien derden hemel niet terug werden gevonden. Die hoogste hemelen vormden een nog stelliger werkelijkheid dan al wat de aarde aanbood, maar het was een bestaanssfeer van zoo geheel andere conditie, dat wat hier gold, er niet voor doorging.

Neemt ge de sfeer van de hemelen, waar Gods troon is, gelijksoortig, wat den bestaansvorm betreft, aan onze toestanden op deze aarde, en onderstelt ge daarbij, dat de menschelijke natuur van Jezus, ook wat Zijn lichaam betreft, gelijk is aan wat we op onze aarde aan onszelven en aan onze medemenschen waarnemen, dan stelt Jezus' Hemelvaart u kortweg voor onmogelijkheden, die niet zijn op te lossen. Reeds als men van uit deze aarde 8000 meter hooge bergen beklimt, of in een vliegtuig op gelijke hoogte zich in de lucht verheft, geraakt ons lichaam in het ongereede. De ademhaling begint bemoeilijkt te worden. De bloeddruk wordt te machtig. Niet lang meer, of men verliest zijn bewustzijn, en bezwijkt. Wat beteekent nu een opvaren in de lucht zelfs tot op 10.000 meter, vergeleken bij een doorloopen van een afstand die u eerst op de hoogte van de maan zou brengen; en wat is dan nog de afstand van deze aarde tot de maan, vergeleken bij den afstand die ons van Jupiter of Saturnus scheidt. En wat wederom is de afstand waarop we van de verste planeet zweven, tot den afstand waarop de verste vaste sterren van ons verwijderd zijn. Nu kan men over dit alles wel heenloopen, en er niet aan hechten, doch dan komen we ook nimmer tot een klare, weldoordachte voorstelling. Tusschen den dag van Jezus' Hemelvaart en den Pinksterdag, waarop Jezus den Heiligen Geest van Gods Troon heeft uitgestort, zijn nauwelijks tien dagen verloopen. Reeds op den tienden dag moet Jezus derhalve Zijn plaats aan Gods Rechterhand hebben ingenomen. En hoe wil men nu, dat Jezus reeds op den tienden dag een afstand zou doorloopen hebben, die voor het snelst denkbaar doortrekken

van een ander lichaam honderden jaren zou vorderen? Immers zijn er sterren, wier vonkelend licht zelfs nu nog niet tot op deze aarde is doorgedrongen. En zoo ook, indien ge onderstelt, dat het lichaam van Jezus nog steeds hetzelfde gebleven is, als 't was toen Hij zich aan het Kruis voor ons opofferde, dan is het toch immers uitgemaakt, dat dit lichaam van Jezus, zoodra het onzen dampkring verliet, aan zelfvernietiging zou zijn prijsgegeven. Hieruit volgt alzoo ten stelligste, dat zoo de hemelen, waartoe Jezus opvoer, van gelijke conditie zijn geweest als de hemelen van 't wolkenheir en de starrenhemel, en indien Jezus' lichaam gelijksoortig bleef aan ons aardsche lichaam, de tegenstanders niet te weerleggen zijn, die staande houden, dat het opvaren van Jezus in die hemelen een volstrekt ondenkbaar iets, een absolute onmogelijkheid is geweest. Gelooft ge nu in de Schrift, en staat op grond van haar getuigenis het feit van Jezus' Hemelvaart onherroepelijk voor u vast, dan is dit met de vaste gegevens van het gewone wereldleven alleen aannemelijk en verdedigbaar, zoo voor u evenzoo vaststaat, dat de hoogste hemelen, waar de troon Gods is en waarheen Jezus van den Olijfberg opvoer, *andersoortig* zijn dan de wolkenhemel en de starrenhemel, zoodat hetgeen we van deze beide hemelen waarnemen, en desaangaande voor ons vaststaat, in die hoogste hemelen *niet* doorgaat. En zoo ook dat het lichaam, waarin Jezus ten hemel opvoer, het lichaam, waarmeê hij in het heiligdom van het Vaderhuis inging, en dus ook het lichaam, waarin Jezus thans nog van uit Gods troon de wereld en alle dingen regeert, niet gelijk kan gebleven zijn aan het lichaam, dat Hij aan het Kruis ten offer bracht. Wie er eenmaal van uitgaat, dat de toestanden en verhoudingen, die in deze waarneembare wereld gelden, zoo op aarde als in de starrenwereld, de eenig mogelijke en denkbare zijn, en zich dus genoodzaakt ziet, de Hemelvaart van Jezus in deze bestaansvormen en verhoudingen in te schuiven, ziet zich voor een rechtstreeksche onmogelijkheid geplaatst. En zoo ook, wie er aan vasthoudt, dat het lichaam, waarin Jezus op dit oogenblik verkeert, geheel gelijk moet zijn aan het lichaam, waarin Hij aan het Kruis hing, kan geen menschelijk leven meer bij Jezus aannemen. In die verlegenheid neigt men er dan toe, om alles zwevend te maken, er liefst niet verder over door te denken, en zich met klanken zonder zin te vergenoegen. En daartegen nu juist komen we op. Is Jezus van den Olijfberg ten hemel gevaren, gelijk we van heeler harte in eeuwigen dank en aanbidding belijden, dan moet ook vaststaan, dat voor de hemelen, waartoe Jezus inging, niet diezelfde wetten gelden, die gelden voor ònze wereld en voor den starrenhemel, en eveneens dat de wetten die het leven van ons lichaam hier beheerschen,

op het lichaam van onzen Heiland niet meer van gelijke toepassing zijn, als zij 't eertijds waren.

Nemen we nu eerst het lichaam van Jezus, dan behoeft het geen nader betoog, dat ook het lichaam van Jezus gelijke wisselingen en vervormingen kon ondergaan, als het lichaam van elk mensch. Het Kindeken in de Kribbe vertoonde een geheel andere verschijning dan de Christus die de Bergrede uitsprak. En dan sprak het vanzelf, dat de lichaamsvernieuwing die bij elk onzer na zeker aantal jaren intreedt, ook bij Jezus' lichaam plaats greep. Doch hierbij behoeven we niet te blijven staan. Allereerst toch komt in Jezus' leven, aleer we naar Golgotha gaan, de verheerlijking op den Berg voor, gelijk ons die in Matth. 17, in Mark. 9 en ten deele in 2 Petr. 1 bericht wordt. Desaangaande nu wordt ter onzer kennisse gebracht, dat Jezus Zijn drie intiemste discipelen op een hoogen berg bracht, en *dat Hij toen voor hen veranderd werd van gedaante,* en wel zoo, dat „Zijn aangezicht blonk gelijk de zon, en dat Zijn kleederen wit werden gelijk het licht."

Ook afgezien van de hemelsche verschijningen die deze gedaantewisseling verzelden, en van de stem uit den hemel, die Jezus verheerlijkte, hebben we hier alzoo te doen met een wijziging in de gestalte, die plaats had onderwijl Jezus nog in hetzelfde lichaam bleef; met een wijziging alzoo die achter of in het lichaam zelf plaats greep. Iets waaruit tevens volgde, dat het lichaam van Jezus voor zulk een gewichtige wijziging vatbaar was. Nader verklaard wordt ons deze wijziging niet, maar ze bleek dan toch mogelijk, en zoo is het vanzelf niet slechts aannemelijk, maar zelfs uiteraard te vermoeden, dat deze verheerlijking, die op den Tabor slechts een oogenblik stand hield, ook in Zijn latere verheerlijking zich herhaalde.

Te meer mag hierop nadruk gelegd, omdat na Jezus' Opstanding het lichaam van Jezus verschijnselen vertoonde van ongewonen aard. Wel was het in zoover hetzelfde lichaam, dat in de handen en in de zijde nog de teekenen der verwonding merkbaar waren, maar toch was het lichaam van Jezus na Zijn verrijzenis minder herkenbaar. Ge ziet dit aan Maria Magdalena die Jezus voor den hovenier aanzag. Ge merkt dit aan de Emmausgangers, die, hoewel urenlang in Jezus' bijzijn vertoevende, toch niet aanstonds merkten dat het Jezus was. Ook is het opmerkelijk, dat Jezus die veertig dagen lang wel nu en dan zich vertoont, herkend wordt, en met de Zijnen spreekt, maar dat er van een huis waarin Hij woonde, van een geregelden omgang en van voorziening in gewone aardsche behoeften geen sprake is. Reeds terstond na de Verrijzenis ontvangt men den indruk, dat het lichaam van Jezus wel 't zelfde

is, maar dat het toch aanmerkelijke *wijzigingen* had ondergaan en geen *gewone* verzorging meer zocht, gelijk vroeger. We zeggen daarom niet, dat Jezus niets meer in die veertig dagen gedaan of gesproken heeft, dan 't geen de Evangelisten ons opteekenen. Zij zelve beweren dit niet. Eer het tegendeel. Over 't algemeen geven de Evangelisten ons slechts een zeer klein stuk uit Jezus' leven. Al te zaam is wat de Evangelisten bieden, geen dagverhaal van meer dan twee maanden, en Jezus bereikte Zijn 33e levensjaar, en wandelde drie jaren lang in Palestina en in het Overjordaansche als Leeraar rond. We zien dan ook, dat niet alle vier de Evangelisten geheel hetzelfde berichten. Vooral Johannes schrijft aanvullend. Maar in elk geval zou een compleet dagboek van de drie jaren van Jezus' omwandeling tien maal zoo breedvoerig zijn uitgedijd als wat we nu bezitten. En ook zou een volledig dagverhaal van de veertig dagen die Jezus na Zijn Opstanding op aarde verkeerde, stellig tweemaal zooveel plaats hebben ingenomen, als thans de vier Evangeliën saam beslaan. Wat we nu bezitten, dekt ten hoogste saam een spanne van twaalf uren tijds. Zoo ontvangen we derhalve in niets den indruk, dat Jezus al die veertig dagen geregeld met de Zijnen verkeerd heeft. Zijn menschelijk en lichamelijk leven droeg alzoo een geheel ander karakter dan voorheen. Brengen we hiermede nu in verband, wat ons van de verschijning op den weg naar Damascus, en in Openb. 1 : 13 v.v. van de verschijning op Patmos bericht wordt, zoo ontvangen we den zeer stelligen indruk, dat Jezus in den staat van Zijn verheerlijking wel bleef in Zijn menschelijke natuur en zulks met name ook in het menschelijk lichaam, maar dat toch dat menschelijk lichaam tot een anderen, hoogeren staat was opgevoerd.

II. De verheerlijking van Christus' lichaam.

> Want ook wij, die in dezen tabernakel zijn, zuchten, bezwaard zijnde; nademaal wij niet willen ontkleed, maar overkleed worden, opdat het sterfelijke van het leven verslonden worde. 2 CORINTHE 5 : 4.

PAULUS heeft op den weg naar Damascus, in de hem te beurt gevallen openbaring, niet op *gewone* wijze de gestalte van den Christus aanschouwd. Wat hem overviel en wat hij waarnam, was slechts tweeërlei, ten eerste een hemelsche *glans* van boven-

aardsch karakter, en in de tweede plaats een *stem* die hem uit den hooge toesprak. Die hemelsche glans doet van zelf denken aan de verheerlijking op den berg Tabor, waarbij Jezus' gestalte wel niet onzichtbaar werd, maar toch evenzoo een bovenaardschen lichtglans deed uitstralen. En al verloren op den weg naar Damascus de lijnen en omtrekken van Jezus' gestalte zich voor den apostel dieper in dìen lichtgloed, toch schroomde hij van achteren niet te verklaren, dat hij, op dat oogenblik, den Christus als met eigen oogen *gezien* had. Waar hij in 1 Cor. 15 : 1—8 de verschijningen van den Christus na Zijn opstanding opsomt, zegt hij toch in vers 8 uitdrukkelijk: „En ten laatste van allen is Hij ook van mij, als van een ontijdig geborene, *gezien*". En evenzoo vraagt hij, met zekeren nadruk, in 1 Cor. 9 : 1: „Ben ik niet een apostel? Heb ik niet Jezus Christus *gezien*"? En ook Ananias, die te Damascus, naar Goddelijk bevel, Saulus opwachtte, betuigde hem letterlijk, en zulks wel op Goddelijk gezag: „De God onzer vaderen heeft u tevoren verordineerd, om den Rechtvaardige *te zien*." Zonder hierop nader in te gaan, mogen we dan toch vaststellen, dat de gestalte, waarin Jezus hier aan Saulus verscheen, niet meer de *gewone* gestalte van Zijn aardsche leven was, maar dat Jezus' lichaam als toen in een fijner vorm, in een etherische verschijning was overgegaan. Zoo had er blijkbaar een proces plaats. Reeds bij de eerste ontmoeting van Jezus na Zijn Opstanding, neemt wie Hem zag, iets ongewoons, iets vreemds aan Hem waar, zoodat Hij eerst van lieverlede herkend wordt. En nu op den weg naar Damascus is deze wijziging in Jezus' verschijning nog weer verder gegaan, zoodat de lichtglans die van Jezus uitstraalt, de lijnen en vormen van Zijn gestalte als overschaduwde. En ten slotte vindt deze overgang van Jezus' gestalte volle en klare bevestiging in het wondere gezicht, dat aan den apostel Johannes op het eiland Patmos ten deel viel.

Dit visioen van Patmos was evenals de verheerlijking op Tabor, en de verschijning op den weg naar Damascus, een openbaring van den Christus in bovenaardsche hemelsche glansen. Die hooge lichtglans werd van oudsher steeds waargenomen bij elke rechtstreeksche openbaring of verschijning uit de hemelsche sferen. Maar het verschil tusschen wat op Patmos en op den weg naar Damascus werd waargenomen, komt hierin uit, dat op Patmos de lijnen, vormen en trekken in de gestalte van Jezus veel klaarder waarneembaar waren en niet *in* den lichtglans *schuil* gingen. We lezen toch in Openb. 1 : 14—16: „Zijn hoofd en haar was wit, gelijk als witte wol, gelijk sneeuw; en Zijne oogen gelijk een vlamme vuurs; en Zijne voeten waren blinkend koper gelijk, en gloeiden

als in een oven; en Zijn stem als een stem van vele wateren; en uit Zijn mond ging een tweesnijdend zwaard uit, en Zijn aangezicht was gelijk de zon schijnt in haar kracht.... En Hij leidde Zijn rechterhand op mij, zeggende tot mij: Vrees niet". Ook hier doet zich derhalve in zooverre hetzelfde verschijnsel voor, dat er op alle manier een hooge, hemelsche lichtglans van Jezus uitstraalt, die in elk opzicht aan Tabor en aan den weg van Damascus doet denken. Dat Jezus' aangezicht blonk als de zon in haar kracht, teekent dien lichtglans zelfs nóg scherper, maar 't verschil is, dat wat op Tabor slechts even doorschijnt, hier voleind is, en dat, waar de verschijning op den weg van Damascus een zich openbaren was aan den vervolger van Zijn naam en van Zijn gemeente, zoodat van zelf een schrik-inboezemende uitwerking bedoeld was, hier de discipel die Jezus' teederste liefde genoot, en bij het avondmaal in Jezus' schoot aanlag, in heilige intimiteit genaderd en toegesproken wordt. En al moge nu wat ons in Openb. 1 : 12 v.v. geteekend wordt, ten deele in beeldspraak vervat zijn, zooals dit voelbaar is in het tweesnijdend zwaard dat uit Jezus' mond uitging, de gestalte zelve van den Heiland schijnt hier toch klaarlijk door de hoogere lichtglansen heen, en Johannes kon het hoofd, het haar, de voeten, de handen, en den mond duidelijk onderscheiden. Juist hierdoor nu komt de verschijning op Patmos den indruk bevestigen, die reeds terstond na Jezus' verrijzenis ontvangen werd. Nog altoos hebben we te doen met den Zoon des menschen in Zijn lichamelijke verschijning. Het is de Zone Gods, die onze natuur heeft aangenomen, en die in de beide elementen van deze natuur, naar ziel en lichaam, voor ons treedt; maar tevens blijkt ook hier op onweersprekelijke wijze, dat het lichaam van Jezus, na Zijn verrijzenis en na Zijn opvaren ten hemel, een uiterst belangrijke gedaantewisseling ondergaan had, die Zijn zichtbare gestalte bevrijdde van de aardsche gebondenheden, en heur hemelsche hoedanigheden daarvoor in stede schonk. Er blijkt uit, dat ons menschelijk lichaam in zeer onderscheidene graden van fijnheid kan optreden, en zoo ontvangen we den indruk, dat Jezus uit Maria geboren is met een lichaam van lager orde; dat dit lichaam van lager orde reeds in Zijn Verrijzenis tot een hoogere orde was overgegaan; en dat na Zijn ingang in de hemelen dit lichaam van Jezus den hoogsten graad van fijnheid erlangd heeft.

Reeds in dit leven valt bij de lichamelijke verschijning van de kinderen der menschen een lager en een hooger order waar te nemen. Er zijn stammen van zwaar gebouwde, grof ineengezette, plompe natuur, zooals die nog onder de negers zijn waar te nemen.

In andere kringen daarentegen heeft men te doen met een fijner ras, en let men in deze kringen dan weer op het verschil tusschen man en vrouw, tusschen oud en jong, en tusschen adel en boerenstand, dan kan men in dezen zelfden kring twee personen naast elkander plaatsen, waarvan de één den ander in fijnheid en teederheid van vormen, in adel en nobelheid van taal, en in aantrekkelijkheid van verschijning zoo in het oog loopend overtreft, dat ge metterdaad meent met tweeërlei soort van personen te doen te hebben. Doch al zijn deze verschillen nu reeds in het gewone leven soms zoo sterk sprekend, toch staat het voor ons vast, dat *deze* verschillen nog slechts bijkomstig zijn, en dat al wat thans als mensch op aarde leeft, van één geslacht is. Het zijn slechts variatiën die zich zeer scherp afteekenen, maar al te zaam toch behooren tot éénzelfde orde van de kinderen der menschen. Herkomst, opvoeding, levenspositie, karakter, beroep en taak, omgeving en levenslot heeft hier allerlei variatie teweeg gebracht. Ook heeft 't God beliefd in ons éene menschelijke geslacht een veelheid van typen, en in die typen een oneindige veelheid van individuen, te doen optreden. Maar met dat al behooren we al te zamen tot die éene zelfde orde, ook in lichamelijke verschijning, die aan de Schepping 't aanzijn dankt, en onder den vloek, na den val, verlaagd is. We hebben nog steeds in het gewone leven te doen met een orde van bestaan, ook voor ons lichaam, die past en voegt bij de levenspositie die deze aarde, in haar tegenwoordigen toestand, ons aanbiedt. De grondvorm van onze gestalte nu daargelaten, wordt onze verschijning soms geheel door de sfeer van dit aardsche leven, met inbegrip van alle verschijnselen die door die levenssfeer gegeven zijn, beheerscht. Steeds is dan ook door de Kerk beleden, dat onze Immanuel bij Zijn geboorte uit de moedermaagd in die huidige orde van ons menschelijk bestaan, gelijk deze thans nog op onze aarde zich voordoet, is ingegaan, en vleesch en bloed uit deze onze huidige orde heeft aangenomen.

Doch hieruit volgt volstrekt niet, dat die orde, die thans ons menschelijk leven in onze huidige levenssfeer beheerscht, de oorspronkelijk bedoelde, de door God gewilde, de duurzame en de onveranderlijke is. Hierop lette men wel. Niet weinigen toch stellen zich al te gereedelijk voor, dat, komen we eens toe aan de opstanding der dooden, het lichaam, waarin we alsdan zullen optreden, geheel conform zal zijn aan het lichaam waarin we stierven, en dat we in ons sterven aan het graf overgaven. Sommigen gaan daarbij zelfs zoover van te meenen, dat het lijk juist zooals het in het graf werd neergelegd, weer op zal waken. Wat met den jongeling van Naïn, het dochterke van Jaïrus, en met Lazarus gebeurd is, wordt

dan als voorbeeld genomen, en zoo denkt men zich ook de groote opstanding der dooden. Feitelijk stelt men zich dan ook voor, dat 't jonge kind, dat uit de wieg naar het graf werd gedragen, ook als hulpeloos wicht ten hemel zal opvaren, en dat de oude grijsaard, die afgeleefd was en niet meer kon, in even hulpeloozen staat bij de opstanding zal verschijnen. Zelfs moest men dan aannemen, dat, wie een gebrek had, of gewond werd, of een van zijn ledematen verloor, even misvormd ten leven zal ingaan. Hierbij blijft dan nog de vraag open, hoe zich de opstanding te denken van wie door een dier verslonden of in het vuur verteerd werd, of in den oceaan bij schipbreuk te loor ging. Het ondenkbare en onhoudbare van zulk een voorstelling spreekt dan ook zoo sterk, dat zoodra men even doordenkt, de volstrekte onhoudbaarheid van zulk een opstanding aanstonds erkend wordt. Zoo is de opstanding niet, en zoo *kan* ze niet zijn. De opstanding ten eeuwigen leven zal heel iets anders zijn, dan wat bij Lazarus na zijn terugroeping in het leven is gezien. Opstanding moet levensverjonging, levensvernieuwing zijn, kortom, het overgaan in een andere orde, het ingaan in een nu voor ons ongekende levenssfeer, en alzoo ook het optreden in een menschelijke, lichamelijke gestalte, die niet meer past bij den gebrekkigen staat van ons tegenwoordig leven op deze aarde, maar die zich aan zal sluiten bij een hoogere levenssfeer en zich ontplooien zal in die hoogere orde, die onze heerlijke toekomst kenmerken zal.

Alles komt er dus maar op aan, wel te verstaan, dat onze lichamelijke verschijning van een hooger tot een lager en van een lager tot een hooger orde kan overgaan, en zoodoende in vorm en uiting zeer aanmerkelijk verschillen kan, en zulks onderwijl toch het wezen, het ik, de persoon onveranderlijk dezelfde blijft. Gelijk we opmerkten, komt dit reeds in dit leven uit, als we een kindeken uit de wieg tot man zien opgroeien, en van man tot grijsaard zien verouderen. Schier alles is dan anders geworden. Op 't eerste gezicht zouden we zelfs het wezen niet meer herkennen, en toch weten we natuurlijk, dat de persoon één was en bleef. Doch hierbij mogen we niet blijven staan. Als we terugdenken aan den Paradijstoestand, springt aanstonds tweeërlei in het oog. In de eerste plaats de onvolmaaktheid van den Paradijstoestand, en ten tweede de achteruitgang, die na de verdrijving uit het Paradijs door den vloek is teweeg gebracht. Met beiden moet hier worden gerekend. Immers hoe hoog ook, wat het eerste punt betreft, de levenssfeer van het Paradijs boven ons tegenwoordig leven stond, toch was het Paradijs nog allerminst de vervulling van het door God gewilde en beoogde ideaal. Het Paradijs

was het begin, was de aanvang van het door God beoogde, maar volstrekt nog niet het voltooide en tot volmaaktheid gebrachte. Wel staat er in de eerste hoofdstukken van Genesis, dat God zag 't geen Hij schiep, en dat 't goed was. Zelfs lezen we in Gen. 1 : 31: „God zag al wat Hij geschapen had, en zie, *'t was zeer goed."* Maar dit beduidt volstrekt niet, dat 't daarom in zijn orde voltooid was. Als het fundament van een te bouwen huis voltooid is, kan ik zeer wel zeggen, dat dit fundament zeer goed is, zonder dat 't huis er nog is. Als een akker beploegd, geëgd en bezaaid is, kan ik zeer wel zeggen, dat de akker zeer goed er aan toe is, en dat toch de oogst nog toeft. En zoo nu was het ook hier. De wereld in haar eerste Schepping was niet bestemd om te blijven gelijk ze was, maar om zich, althans wat den mensch aanging, van lager tot hooger orde te ontwikkelen. Buiten val in zonde zou die ontwikkeling tot hoogere orde dan ook stil en rustig door zijn gegaan, en zonder schok of stoot zou ten leste de hoogste orde door ons bereikt zijn. Er zou geen stilstand, maar gestadige vooruitgang zijn ingetreden. Geen dood zou 't eens ontloken leven gestoord of afgesneden hebben. In zalige harmonie zou mensch en mensch, niet in afgescheidenheid, maar in verbindende liefdesgemeenschap van lager tot hooger zijn opgeklommen. Het Paradijs bood nog slechts de kiem, waaruit eerst straks de volle, rijke bloei van het ongedeerde en ongeschonden menschelijke leven zou zijn opgekomen. Niet alleen geestelijk, maar ook lichamelijk, en niet enkel wat den mensch zelf betrof, maar ook wat deze aarde en wat de natuur om hem heen aangaat. De Paradijstoestand zou van zelf, en zonder schok, in een hemelschen toestand zijn overgegaan. Uit de lagere orde zou de mensch ongestoord tot de hoogere orde zijn opgeklommen. En ook zijn zichtbare gestalte zou allengs zulk een wijziging hebben ondergaan, dat ze in elk opzicht voegde en paste bij de sfeer van hoogere orde, waarvoor ze bij haar voleinding bestemd was. Dit nu was uiteraard ook op het lichaam van toepassing, dat Immanuel uit Maria's schoot aannam, doch niet dan na veel sterker overgang.

Vergeet toch niet, dat ook deze zichtbare gestalte na den val, niet gebleven is wat ze dank zij de oorspronkelijke schepping was, en breng dit steeds in verband met het feit, dat Jezus Zijn natuurlijke gestalte niet uit Eva in het Paradijs, maar uit Maria *na den val* heeft aangenomen. Nu is het wel uiterst moeilijk voor ons, om in onzen gedachtengang met eenige scherpte te bepalen, welke verlaging in orde onze lichamelijke verschijning door den vloek ondergaan heeft, maar *dat* die verlaging plaats heeft gegrepen en intrad, wacht niet op nader betoog. De dood levert hier het voldingend bewijs. Krachtens de Schepping in het Paradijs was onze

menschelijke natuur ook wat het lichaam betreft van dien aard, dat er van sterven geen sprake kon zijn. Ook lichamelijk was Adam en was Eva onvergankelijk geschapen. *Wijziging* mocht ook in hun lichamelijke gestalte kunnen intreden, maar geen *sterven*. Dat sterven is eerst na den vloek niet alleen mogelijk, maar noodlottig en zeker geworden. En reeds dit toont ons, tot hoeveel lager orde ons lichamelijk bestaan na den val is afgedaald. We bezitten thans niet meer ons Paradijslichaam, niet meer onze Paradijsgestalte. Die is geknakt, die is geminderd, die is verlaagd. We zijn nu *sterfelijk* geworden, en dat sterfelijk worden heeft, wat het lichaam betreft, *heel* onze existentie een andere doen worden. Vraagt men nu, wat de Zone Gods in Zijn Vleeschwording heeft aangenomen, dan liet het zich natuurlijk zeer wel denken dat dit onze Paradijsnatuur was geweest. Doch dan ware het niet een aannemen van *ons* vleesch, doch nieuwe schepping geweest. Dan was Jezus een nieuw mensch, maar nooit één onzer geworden. Dan zou in Jezus een zeer volmaakte repetitie van Adam zijn opgetreden, maar ons zou geen Redder zijn beschoren geweest. En daarom juist heeft de Kerk van Christus er steeds zulk een nadruk op gelegd, dat de Zone Gods onze *vernederde* natuur heeft aangenomen. Onze Belijdenis betuigt dan ook in Artikel XVIII, dat „de eeuwige Zoon .... eens dienstknechtsgestalte heeft aangenomen .... waarachtiglijk aannemende een ware menschelijke natuur *met al hare zwakheden,* uitgenomen de zonde."

Reeds op zichzelf is alzoo bij den Christus, wat Zijn aangenomen menschelijk lichaam betreft, deze eerste verhooging in orde aan te nemen, dat Zijn lichaam, dat genomen was uit de orde na den val, weer terugging op het lichaam van het Paradijs. Dit was de *eerste* natuurlijke verhooging, die tegen de trappen van Zijn vernedering over stond. Zijn Vleeschwording was niet geweest een ingaan in het Paradijslichaam, maar in het lichaam van onze vernederde natuur. De Opstanding van Christus moest alzoo in de eerste plaats teweeg brengen, dat deze vernedering werd te niet gedaan, en dat hetgeen in Adam ontvallen was, *in* Jezus en *door* Jezus herleefde. Doch hierbij kon 't niet blijven. Zulks toch ware alleen mogelijk geweest, bijaldien de Paradijstoestand de voleinde, de volmaakte toestand ware geweest, bestemd om alzoo eeuwiglijk te duren en te blijven. Nu dit daarentegen niet alzoo was, en de Paradijstoestand den mensch nog pas op de eerste trap van hoogheid plaatste, onder roeping en bestemming, om zich voorts van trap tot trap steeds hooger te ontwikkelen, tot eenmaal de Voleinding zou bereikt zijn, — nu spreekt het vanzelf, dat ook Jezus, als ons Hoofd, niet

bij de Paradijsgestalte kon blijven staan, maar langs alle trappen van verhooging door moest gaan, tot Hij, ten leste tot de volmaakte trap opgeklommen, ook wat Zijn lichaam betreft, de hoogste orde aanvaard had, en alsnu een lichaam 't Zijne kon noemen, dat geheel paste bij de sfeer van het hemelsche leven. Dit sloot natuurlijk in zich, dat al hetgeen dit aardsche leven beperkends aan onze lichamelijke verschijning had aangebracht, wegviel; dat alle afhankelijkheid van dit aardsche zijn ophield; en dat alsnu het lichaam van Jezus, in wezen geheel hetzelfde blijvende, overging in zulk een existentie, dat het in elk opzicht beantwoordde aan de eischen die voor het hemelsche leven gesteld waren. Zoo ligt er dan niets tegenstrijdigs in, dat 't lichaam van Jezus *gebleven* is het lichaam dat Hij uit Maria aannam, en dat toch dit lichaam van Jezus zulk een wijziging en verandering onderging, dat het door niets van het aardsche meer in Zijn hemelsche existentie belemmerd wordt. De overgang uit Zijn oorspronkelijke in deze nieuwe existentie is nu niet plotseling en op eenmaal voleind. Reeds terstond bij de Opstanding blijkt, dat een nieuwe toestand was ingetreden, maar toch nog slechts zeer ten deele. Allengs gaat die overgang voort en verder. En nu mag aangenomen, dat bij Jezus' Hemelvaart, zelfs onder Zijn opvaren ten hemel, alles is weggevallen wat krachtens Zijn voorafgaande aanhoorigheid tot deze aardsche existentie, aan Zijn opvaren tot de Rechterhand Gods in den weg zou hebben gestaan.

Vanzelf ontviel hierdoor aan Jezus' lichamelijke existentie alle aardsche eigenschap, die speciaal tot *deze* levenssfeer behoorde, en die met de hoogere levenssfeer onvereenigbaar was. En daarentegen moest Jezus in Zijn lichamelijke verschijning die geheel andere eigenschappen aannemen, die hooren bij de hoogere levenssfeer waartoe Hij inging. Alle narekening hoeveel jaren en eeuwen Jezus wel noodig zou hebben gehad om van den Olijfberg naar den hoogsten hemel te komen, stelt zich zelf reeds daardoor als een belachelijke dwaasheid ten toon. Al zulke bedenkingen toch gaan uit van de onderstelling, dat de conditiën van dit wereldsche aanzijn des menschen ook buiten deze wereld, en dus ook buiten de starrenwereld, zullen doorgaan, en derhalve eeuwiglijk zullen blijven, ook als we uit deze zienlijke wereld in de sfeer van het hemelsche overgaan. Ware dit zoo, dan natuurlijk kon er van Hemelvaart geen sprake zijn. Doch dit aan te nemen en te onderstellen, is dan ook de grondfout van alle bedenking, die tegen Jezus' opvaren ten hemel gerezen is. De sfeer van het hemelsche is niet identiek met de sfeer van onze zienlijke Schepping. Wat voor de sfeer van dit zienlijke geldt, geldt niet voor de sfeer van

het hemelsche. In den hemel, waar Gods Troon is, geldt een geheel andere orde, dan in het Heelal dat zich in de starrenwereld afsluit. En juist omdat deze beide sferen *andersoortig* zijn, is alle beroep op onze sfeer om zich Jezus' ingang in die hoogere sfeer te verklaren, geheel ijdel. Reeds hier op aarde is de denkwereld een geheel andere dan die van 't zedelijke, en de wereld van het zedelijke, een geheel andere sfeer van leven dan de wereld van het Schoone. In elk van die drie sferen gelden reeds op deze aarde geheel andere conditiën, geheel andere bedingen, geheel andere wetten. Zelfs de geur, die van een heliotrope uitstraalt, is van een zoo geheel eigenaardige orde, dat we er noch met ons denken, noch met ons ethisch besef ook maar naar grijpen kunnen. Waar, Goed en Schoon zijn drie sferen, die zeer zeker in elkander overgaan, en onderling contact erlangen kunnen, maar wie de conditiën van de ééne sfeer op de andere wil toepassen, misleidt zich zelven. Elk van die drie sferen heeft haar eigen orde, en de orde van de ééne is naar de orde van de andere nimmer af te meten.

Ware nu bij Jezus' Hemelvaart enkel sprake van het overgaan van Jezus van deze aarde naar een andere, hoogere planeet, of van deze aarde naar een ver afstaande schitterende vaste ster, dan natuurlijk zouden we voor een onmogelijkheid staan. Elke planeet toch wentelt zich in *ons* eigen zonnestelsel, en elke vaste ster, hoe schitterend ook, glanst in die ééne wondere sterrenwereld, waarvan zelfs de chemische bestanddeelen aan elkander verwant of met die van onze aarde identiek blijken te zijn. In heel ons zonnestelsel niet alleen, maar evenzoo in heel de starrenwereld, gaan daarom gelijke bedingen en wetten door, en een opvaren door die sterrenwereld met een lichaam, dat elementair tot ons zonnestelsel behoorde, zou zelfs niet te denken zijn. Doch dit alles valt weg en houdt op kracht van bedenking te oefenen, zoodra we helder inzien, dat de hemelen waarvan hier sprake is, niet zijn de hemelen waarin we de wolken zien drijven, waarin onze atmosfeer zich gelden doet, en waaruit de starren ons toestralen, maar *hemelen van een geheel andere soort,* die een geheel ander *karakter* dragen, en die volstrekt niet een derde verdieping zijn, die boven op de starrenwereld is geplaatst, maar een schepping van geheel eigen soort, die heel 't zichtbare Heelal niet alleen omvat en insluit, maar ook doortrekt. Er is alzoo geen sprake van, alsof Jezus in Zijn Hemelvaart alle planeten en starren langs gevlogen en in die duizelende vlucht heel het Heelal doorkruist zou hebben. De zichtbare wereld, met de daarbij behoorende zichtbare hemelen, zijn een eigen vak in het Heelal, en de werkingen uit de

hemelen waarin God troont, kunnen nergens, op niet één punt, door wat in dit zichtbare wereldvak is, belemmerd of tegengehouden worden. Wie dit beweert, verstaat Gods alomtegenwoordigheid niet, en blijkt zich van een geestelijke wereld geen denkbeeld te kunnen vormen. Zooals God Drieëenig in den hemel troont, en toch ons elk oogenblik nabij is, zoodat Zijn werking in ons binnenste gevoeld wordt, en ons gebed gedachten uit ons hart tot Hem door doet dringen, evenzoo ook is de ingang van Jezus in die hemelen waar Gods Troon is, zoo weinig een verwijdering van deze aarde geweest, dat Jezus ons allen kent, allen tot in ons hart doorziet, en nooit anders dan *nabij* ons is.

Dit nu ware uiteraard een ongerijmdheid, zoo de hemelen, waar Gods Troon is, onder de natuurwetten van deze zienlijke wereld vielen. Dan zou er een telephoon met een draad of een radiographie langs den luchtstroom moeten zijn, om één enkele bede van uw hart tot Jezus te doen genaken, of één enkele inwerking van Jezus op uw hart te doen slagen. En daarom kan er niet genoeg op aangedrongen, dat de geloovigen zich toch diep en ernstig van het eigen, eenig en hemelsch karakter van de hemelsche sfeer waarin God troont, overtuigen mogen. Die hemelen zijn wel in orde, maar niet plaatselijk hooger. Die hemelen waar God troont, zijn in niets aan de in onze sfeer geldende wetten onderworpen. Die hemelen gehoorzamen aan geheel andere bedingen. Ze zijn verre van u, zoo uw hart in dit wereldsche verzonk, maar ze zijn vlak bij u en om u, zoo uw hart 't zinlijke loslaat en zich in het geestelijke optilt. En het eenige waarop het voor ons aankomt, is maar wel te doorzien, dat Jezus in de hemelen, waar *God troont*, niet enkel met Zijn ziel, maar ook in Zijn waarneembare gestalte is ingegaan. Opgenomen, gelijk Hij zal wederkomen. Zone Gods, maar in onze menschelijke natuur, en die natuur naar *ziel* en *lichaam* beide.

III. De beide levenssferen.

Eer de bergen geboren waren .... zijt Gij God.
PSALM 90 : 2.

DE Troon Gods, de rechterhand Gods, de woonstede Gods kan niet gerekend worden onder de zienlijke dingen. Het Heelal der zienlijke dingen vormt één machtig geheel, dat aan vaste bedingen en stellige wetten onderworpen is. Spreken we nu

eenerzijds van de *hemelen* waar God woont, en anderzijds van het zienlijk *Heelal* waartoe ook deze aarde te rekenen is, dan staan we voor twee onderscheidene sferen, die elk haar eigen orde hebben, en wier aard, orde en karakter we niet mogen dooreenwarren. Het helderste inzicht hieromtrent gewordt u, zoo ge u terug denkt in de eeuwigheid die aan de Schepping voorafging. De Schepping is opgekomen na eerst niet bestaan te hebben. Doch in de eeuwigheid, d. i. in den onmetelijken en oneindigen duur, die aan de Schepping die Gen. 1 : 1 bedoelt, voorafging, was God er, en al wat daarna als creatuur ontstaan is, dankt zijn aanzijn geheel en uitsluitend aan de wijsheid, wil en macht van dien God, die er van eeuwigheid zonder wereld geweest is. De zichtbare wereld, of wilt ge de wereld van alle waarneembare creaturen saam, is derhalve zoo men zoo wil, door Gods eigen beschikking bij God, die er eeuwig was, bij gekomen. Eerst was er alleen God. Daarna was er eenerzijds nog altoos dezelfde God, maar nu met een door Hem zelf, en door Hem zelf alleen, geschapen Heelal bij zich. Nu is dit waarneembaar geschapen Heelal voor ons besef zeer zeker mateloos groot en in omvang al onze voorstelling te boven en te buiten gaande, maar dit neemt niet weg, dat het toch altoos een *eindig* Heelal is en blijft, en dat al 't geschapene saam, vergeleken bij de oneindigheid van het Goddelijk wezen, alzoo als in het niet verzinkt. Daar nu God dit zichtbare Heelal schiep, zoo is ook Hij 't, die voor deze creatuurlijke wereld alle wet en ordinantie beschikt heeft. Iets waaruit volgt, dat wel God het creatuurlijke door Zijn ordinantie bindt, maar dat het creatuurlijke door die ordinantie nooit God binden kan. Ook mag men niet zeggen, dat God de Heere door de ordinantiën en wetten die Hij aan het creatuur gaf, zichzelven heeft gebonden. Dan toch zouden deze ordinantiën en wetten die het creatuur beheerschen, uitvloeisel moeten zijn van het *Wezen* Gods, en deswege onveranderlijk, gelijk God zelf in Zijn Wezen onveranderlijk is. Staat voor ons daarentegen op grond van wat God zelf ons openbaarde vast, dat deze ordinantiën, wetten en beschikkingen uitvloeisels zijn van Goddelijk beleid en Goddelijke wijsheid, van Goddelijk wilsvermogen en van Goddelijke machtsuitoefening, dan volgt hieruit, dat God zelf tegenover deze door Hem ingezette ordeningen vrij en vrijmachtig blijft staan, dat Hij er *niet* door kan gebonden zijn, en dat Hij steeds handelen kan naar een orde, die verschilt van de orde waaronder Hij deze creaturen stelde.

Uit dit feit komt *het wonder* op. Het wonder toch is steeds een verschijnsel, dat aan een andere orde gehoorzaamt, dan die bij de Schepping voor de creatuurlijke wereld is ingesteld. Naar de orde

waaronder wij leven, is er slechts één manier waarop de grondstof van ons brood zich vermenigvuldigen kan, en die manier van vermenigvuldigen van 't brood eischt, dat het graan nog ongepeld aan de aarde wordt toevertrouwd, en dat het in die aarde door wat in die aarde is, en voorts door lucht, warmte en vocht, zich opwerkt tot een nieuw opkomende plant, halmen schiet, en in die halmen nieuwe graankorrels doen uitkomen, zoodat waar eerst slechts één graankorrel was, er nu dertig, zestig of honderd komen. Zoo grijpt de vermenigvuldiging plaats ingevolge de natuurwet, en voor zooveel de ordinantie het leven van het graan beheerscht, kan de vermenigvuldiging op geen andere wijze plaats hebben. Nu lezen we daarentegen in het Evangelie, dat de Heere Jezus een geheel afwijkende vermenigvuldiging door Zijn machtswoord tot stand bracht. Hij nam geen ongepelde graankorrels, maar graan dat reeds tot brood verbakken was, en in volstrekte afwijking van de orde die anders het eens tot brood verbakken graan beheerscht, heeft Jezus dat brood zelf vermenigvuldigd, zoo machtig zelfs, dat de vermenigvuldiging twee, drie honderd maal, en meer, plaats greep. En deze geheel afwijkende wijze van vermenigvuldiging heeft Jezus niet alleen op de plantenwereld, maar ook op de dierenwereld toegepast. De visch plant zeer zeker het snelst voort, en is in reproductie het rijkst, maar steeds onder de natuurwet van paring, kuitschieting en uitkoming. Doch ook ten opzichte van de vischkens die Jezus nam, zet hij deze natuur-ordinantie ter zijde, en bereikte hetzelfde doel op versnelde wijze, zoodat met enkele visschen aanstonds heel een schare van duizenden gespijzigd werd. Dit hoogst opmerkelijk machtsbetoon komt zelfs meer dan eens in de Evangeliën voor. Het had dan ook volstrekt niet enkel de beduidenis, om die schare te voeden, maar ook om voor ons besef het doen Gods op duidelijk waarneembare wijze los te maken van de orde, die bij de Schepping voor de planten- en dierenwereld was ingesteld. Jezus merkt dan ook op, dat Zijn doen niet verstaan werd: „Gij zoekt mij, niet omdat gij dit teeken gezien hebt, maar om 't brood."

Datzelfde nu gaat bij alle teekenen en wonderen door. Er is dan altijd sprake van een geschapen voorwerp, dat van nature, krachtens de Schepping, aan een vast stel ordinantiën of wetten onderworpen is, en ten aanzien van dat voorwerp heeft nu een werking plaats, die gehoorzaamt *aan een geheel andere orde.* Steeds is het de werking van een gewijzigde orde, die in de bestaande orde der dingen ingrijpt. Zelfs ten aanzien van wat uitvloeisel van den val was, gaat zulks door. De val bracht den vloek, en die vloek werkte

op den mensch in, naar eisch van de eenmaal ingestelde orde. Zoo was het krachtens die ordinantie, dat de zondaar te zijner tijd stierf, en, eenmaal lijk geworden, tot ontbinding van zijn lichaam overging. Nu stond hier echter tegenover, dat als uitvloeisel van een geheel andere orde, later *opstanding* volgen zou. Maar ook afgezien hiervan gaat Jezus er toe over om herhaaldelijk, geheel afgezien van die latere opstanding, gestorven personen, tegen de natuurwet in, tijdelijk in het bewuste leven te doen terugkeeren. De opgewekte Lazarus is niet tot hooger leven verwekt, maar in zijn ordinair leven van vroeger voor enkele jaren terug gekeerd, juist zooals wij uit diepen slaap terugkeeren tot onze gewone levensexistentie. Zeer vermoedelijk heeft Lazarus dan ook geen andere gewaarwording gehad, dan of hij uit een zeer diepe, lange bewusteloosheid zijn bewustzijn herkreeg, en voorts was hij weer een gewoon mensch. Ook hier was dus het wonder, een wonder hierin bestaande, dat op ingetreden dood als regel niet anders dan ontbinding volgt, en dat hier deze ordinantie gestuit werd, zoodat het leven terug keerde. Wáár dan ook het wonder vermeld wordt, steeds en zonder uitzondering, vertoont het datzelfde verschijnsel van een hoogere orde, die de wet en de gewone orde der dingen op zij schuift, en aldus iets teweeg brengt, dat uit den band van de gewone orde is losgemaakt. Het wonder is niet het ingrijpen van pure willekeur en ordeloosheid, maar het is de constateering dat de orde waaronder wij leven, niet de eenige is; dat er buiten onze gewone levenssfeer nog een andere, hoogere levenssfeer bestaat; dat ook in die hoogere levenssfeer een orde is ingezet, maar een orde die afwijkt van de orde die in de gewone natuur heerscht; en dat er alsnu uit die hoogere levenssfeer een inwerking in onze gewone levenssfeer plaats grijpt; een hoogere levenssfeer waartoe we geen toegang hebben door onze op onderzoek van het normale berustende wetenschap, maar eeniglijk door wat het Evangelie de *pistis* noemt, d.i. het *geloof*.

Doch op dit punt nu juist komt het puur-*menschelijke* tegen het zooveel hooger staand *Goddelijke* in verzet. Men zegt niet te kunnen en niet te willen aannemen, dat er een hoogere orde zou zijn, die op het stoffelijk voorwerpelijke, gelijk dit in deze wereld aan vaste wetten onderworpen is, zou ingaan. Men wil niet aanvaarden, dat heel 't zichtbare Heelal slechts een brokstuk van het Goddelijk Heelal is. Men weigert de ondergeschiktheid van ons creatuurlijk Heelal aan een hoogere orde die in de woonstede Gods heerscht, te onderwerpen. De natuurwet is voor wie zoo spreekt, het eenig vaste en constante. En wat dáár niet aan beantwoordt, verklaart men puur verzinsel te zijn. Wel erkennen althans de edeler geesten, dat er

behalve het stoffelijke Heelal nog een onzienlijk iets bestaat, dat onzen geest toespreekt. Zelfs is men onder dezulken niet ongenegen om in vrome toevlucht zich in een eigenaardige Goddelijke liefde te vermeien. Doch dit alles blijft mystiek. Dit alles is gemoedsworsteling. Men wil dit mystieke dan wel in agnostieke onzekerheid, in teedere moraal, in keurige aesthetiek uitwerken en er in genieten, en daarbij erkennen, dat dit alles uit de gewone natuurwet niet te verklaren is, maar feitelijk loopt dit dan toch op niet anders uit dan op een spel van onze verbeelding, op gemoedsfantasie, op een geestelijk gissen en geestelijk zich verkwikken; doch dat 't alles ligt buiten de eigenlijke wereld, waarop en waarin we leven. De natuur blijft dan de onveranderlijke natuur. In die natuur heerschen de vaste wetten. Die natuurwetten bepalen den levensgang van het Heelal. En zoodra men zich beroept op de Heilige Schrift, ten bewijze dat uit een hoogere orde inwerkingen op de orde van onze ordinaire natuur hebben plaats gegrepen, dan laat men u vrij in uw gepeinzen, voor wat uw geestelijke gewaarwordingen aangaat, maar wijst onverbiddelijk als volstrekt onzinnig elke bewering af, alsof ooit de macht van een *hoogere* orde op de *bestaande* orde van *deze* natuur verlossend had ingewerkt. Van wat kant ook bezien, altijd komt 't dus weer op 't zelfde dilemma, bij elk wonder en zoo ook bij Jezus' Hemelvaart, neder: Of er heeft geen inwerking van hooger orde op de orde van ons ordinair leven plaats, en dan kan er van een opvaren van Jezus ten hemel geen sprake zijn. Oftewel er *is* een existentie van hoogere orde, waaruit inwerking op onze levenssfeer kan plaats hebben, en dan is juist Jezus' Hemelvaart hiervan de rijkste openbaring.

Dit dilemma nu komt neder op het leggen van de macht der beslissing in God of in den mensch. Wij menschen zijn geboren in de orde van deze zienlijke wereld. Ons is heerschappij en macht over deze wereld verleend, mits men die zoeke en uitoefene conform de ordinaire wetten, die in de natuur heerschen. Die wetten en ordinantiën hebben we dan uit al 't waarneembare op te maken. Komen we daar achter, dan zijn we in staat om letterlijk te tooveren, zoo rijk wordt dan de macht over al wat ons omringt. De mensch gaat zich dan steeds doortastender als heer en meester gevoelen. Hij past bij die wereld, en die wereld past bij hem. Steeds meer krijgt hij al de krukken en schroeven van de groote wereldmachine in zijn hand. Van lieverlede ontwricht hij almeer den opkomenden tegenstand. Hij construeert uit eerst chaotische deelen een gebouw. Hij weet tusschen alle natuurverschijnselen verband te leggen. En wel komt ook nog telkens allerlei stoornis van aard-

beving, orkaan, pestilentie enz. de stille rust van zijn werk verstoren, en ervaart hij ook, hoe 't zedelijk eenzijn van de geslachten, door een te sterk egoïsme en te sterke zinnelijkheid, nog steeds niet aan zijn ideaal wil beantwoorden, maar hij vordert dan toch, hij beschaaft, hij ordent, hij vergaart, en in 't eind beeldt hij zich metterdaad in, dat de gouden eeuw komende is. De norm van die wereld is dan hij-zelf, en voor zijn eigen bestaan ligt omgekeerd de norm in die wereld. Voor een levend, heerschend en alles beschikkend God is in die wereld geen plaats. Als middel tot geestelijke verheffing mogen we nog zekere vroomheid eeren en zoeken. Doch dit heeft dan iets van muziek. Zooals men in de tonenwereld geniet, zoo geniet men dan ook in die wereld van vrome bespiegelingen. Maar dan ook omgekeerd, even weinig als de harmonie der tonen de onzienlijke wereld verandert en omzet, evenmin kan de religie het leven wijzigen. Het is en blijft nu eenmaal deze in de natuurwetten besloten wereld, waarin we leven moeten, en die wereld is in onze macht, en conform de wetten van die wereld moeten we ons aanzijn inrichten. De mensch moet, dank zij zijn alomvattend intellect, zich naar hooger richten en die wereld tot zijn hoogere levenssfeer ijken. Nog van God te gewagen is een wereld ontsluiten van rijke poësie, maar feitelijk is in deze wereld de mensch het *factotum*, en deze wereld het factotum voor hem. Alle wetenschap eindigt dan ook met het Geloof ter deure te verwijzen. Er is dan maar één levenssfeer, er is dan maar één orde der dingen, en al wat men zich daarbuiten denkt, is een droomwereld. Wat feitelijk bestaat, vormt alles tenslotte één wereld, één levenssfeer, één wereldorde, en wie zich daarin niet in absoluten zin voegt, is een dweper, en met dwepers rekent men niet.

Wie daarentegen in diepen eerbied voor zijn God nederknielt, kan zich hierin niet voegen. Hij kan 't met de idee zelf van een Almachtig God niet overeenbrengen, dat God in het verband der natuurwetten gebonden en gevangen zou zitten. Hoe reëel ook die natuurwetten zijn, ze zijn van God zelf herkomstig, en mogen nooit geacht worden Hem te zijn opgelegd. Hij staat er boven en nooit er onder. Hij gaf ze aldus, niet omdat Hij dit krachtens Zijn Wezen moest, maar omdat Hij 't alzoo indacht en wilde. Hieruit volgt alzoo, dat niet deze creatuurlijke wereld er eerst was, zoodat ze van eeuwig bestond, en dat God toen van buitenaf in deze wereld is ingekomen, maar dat omgekeerd eerst God er was, en dat geheel deze natuurlijke levenssfeer met alle krachten die er in werken, en met alle wetten waaraan die krachten gehoorzamen, eeniglijk uit en door Hem zijn tot stand gekomen. Zoo als een beeldhouwer, die een beeld ontwierp, vrij tegenover dit beeld, als

zijnde zijn eigen maaksel staat, zonder dat iemand zeggen zal, dat deze beeldhouwer in de macht van dit zijn beeld is, en zooals een bouwheer die een monumentaal gebouw optrok, vrij tegenover dit zijn monument staat, zonder dat dit monument hem ooit zou kunnen beheerschen, — zoo staat ook God de Heere, die heel 't creatuurlijk leven tot aanzijn riep, geheel vrijmachtig tegenover dit product van Zijn eigen scheppend vermogen. Het is Zijns. Hij is aan niemand verantwoording of rekenschap er over schuldig. Hij kan het laten zooals 't was, of wijzigen naar eisch van den noodstand. En bovenal, waar het God behaagd heeft, in een engelenwereld en in een menschenwereld een vrij initiatief, een redelijk voor of tegen als mogelijk te stellen, en zelfs voor afval en voor een zich keeren tegen Hem de gegevens in 't creatuur te leggen, daar kan en mag nooit beweerd, dat God alsnu in de macht van Zijn eigen creatuur zou zijn, zoodat Hij zich naar dit creatuur zou hebben te voegen. Hij blijft dan de *Almachtige* en de alles beschikkende God, die met heel Zijn creatuurlijk Heelal doet naar Zijn welbehagen.

Het bestaan van God van alle eeuwigheid, eeuwiglijk eer er eenig schepsel was, bevestigt ons dit. Ook al neemt men aan, dat de zesduizend jaren, waarvan de Schriftuurlijke historie spreekt, slechts tot op Adam terug gaan, zoodat zich nog zeer wel een aan Adam voorafgaand bestaan van een creatuurlijke wereld denken liet, toch verzinkt dit alles tegenover de eeuwigheid, die daarachter ligt, geheel in het niet. God was van eeuwigheid af zichzelf genoegzaam. Hij schiep de wereld niet onder de pressie van een hoogere macht, want die was er niet, maar louter uit eigen welbehagen. En zoo ook schiep Hij de wereld niet naar een model, dat een hoogere macht Hem voorlegde, maar niet anders dan naar 't ontwerp van Zijn eigen zelfde welbehagen. Hij stond Zijn macht niet af, maar openbaarde Zijn macht op de Hem gevallige wijze. En toen Hij schiep, riep Hij volstrekt niet alleen deze onze zienlijke wereld in het leven, alsof in de Schepping dáárvan Zijn almachtigheid was uitgeput, maar plaatste zelfs aanstonds *twee sferen* naast elkaar en in onderling verband, die zich als de engelenwereld en als de stoffelijke wereld aankondigden. Nu is ook hier weer die engelenwereld volstrekt niet, gelijk zoovelen het zich inbeelden, louter een appendix, een aanhangsel, een bijvoegsel van onze zichtbare wereld. In die engelenwereld openbaart God een eigen heerlijkheid, gelijk Jesaia de profeet hiervan het afschijnsel waarnam, toen hij zag „den Heere zittende op een hoogen en verheven troon, en Zijn zoomen vervullende den tempel". En dit wel zoo, dat de serafs boven Hem stonden, een iegelijk

met zes vleugelen, en de één riep tot den ander: „Heilig, heilig, heilig is de Heere der heirscharen, de gansche aarde is van Zijn heerlijkheid vol! Zoo dat de posten der dorpels zich bewogen, en het huis werd vervuld met rook." Ook in het Braambosch, en in de profetiëen van Ezechiël en Daniël, en 't meest nog in de Openbaringen van Johannes, ontwaren we telkens, hoe die wereld van engelen, aarts-engelen, cherubijnen en serafijnen een sfeer van eigen heerlijkheid vormt, die wel met onze wereld in verband staat en ook voor onze wereld dienst presteert, maar die toch ook op zichzelf een eigen bestemming heeft en de glorie van God Drieëenig verhoogt. Nu zeggen we daarom nog volstrekt niet, dat althans in deze *twee* levenssferen saam, d. i. in de wereld der engelen en de wereld der menschenkinderen, Gods Almachtigheid, als we 't zoo zeggen mogen, uitgeput zou zijn. We beweren niet, dat God Almachtig niet ook nog andere sferen had kunnen scheppen. Maar vast staat dan toch, dat het Hem beliefde althans niet enkel de sfeer van onze wereld tot aanzijn te roepen, maar dat aan het opkomen van óns leven zelfs het tot aanzijn roepen van een andere, d. i. van de engelenwereld voorafging. De val onder de engelen is het, die óns lot en ónze toekomst beheerscht heeft. De H. Schrift doet alzoo klaar en duidelijk 't beeld van *tweeërlei* Schepping voor ons treden. Ons zichtbaar Heelal is niet 't eenige wat God tot aanzijn riep. De sfeer van ons leven is niet de eenige levenssfeer, waarvan we kennis dragen. De hier heerschende natuurorde is niet de eenige orde, waarin we inzicht erlangden. Engelenwereld en menschenwereld zijn op zich-zelf reeds een *dubbele* verschijning, waardoor het niet-absolute karakter van onze eigen existentie bewezen wordt.

In die engelenwereld nu hebben wij, als mensch, niets te zeggen. Ook al beeldt ge u in, dat de mensch hier heer en meester is, ge kunt niet een engelenwereld u voorstellen, of het spreekt van zelf, dat ge daar niets te zeggen hebt, dat ge daar niets bewerken kunt, dat uw macht en vermogen in geen enkel opzicht tot in die engelenwereld reikt. Wel het omgekeerde is waar. Die engelenwereld heeft invloed op ons gehad. Van haar zijn werkingen op onze menschenwereld uitgegaan. En nog gaan er van die engelenwereld werkingen op ons bestaan uit. Het demonische, dat zoo ver reikenden invloed op de historie van ons menschelijk geslacht heeft gehad, en in de verzoeking van Jezus in de woestijn zich nog zoo verbijsterend toonde, toont dat er niet alleen twee werelden tot aanzijn geroepen waren: eerst de engelenwereld en toen de menschenwereld; maar tevens dat aan de engelenwereld zulk een macht en invloed op onze levenssfeer was toegekend, dat óns

lot feitelijk door die ons op zichzelf vreemde wereld is beheerscht. De historie der engelenwereld laat zich denken zonder ons. Niet alzoo onze historie zonder die demonische wereld. Staat nu vast, dat die engelenwereld een wereld van geestelijken aard is, zoodat de natuurwetten van het stoffelijke in die engelenwereld geen beteekenis hebben, dan is het hiermede uitgemaakt, dat we hier te doen hebben met een existentie van een andere orde en met een geheel van de onze onderscheidene levenssfeer. Nu ware hierbij tweeërlei denkbaar. Deze twee levenssferen, deze twee werelden, elk met haar eigen orde, konden òf zóó nevens elkander zijn geplaatst dat ze als 't ware hemelhoog van elkander waren afgesloten, of wel in dier voege dat van de ééne een werking op de andere kon uitgaan. Het eerste nu blijkt *niet* het geval te zijn. Inwerking heeft er plaats gehad en heeft er nog plaats, zoowel uit de demonische sfeer als uit de heilige sfeer der engelen. Onder de engelen Gods is gejuich, als er een zondaar bekeerd wordt. Alle inwerking nu uit de wereld der engelen op onze existentie draagt eenzelfde karakter als 't wonder, het is de inwerking van wat tot een andere levenssfeer behoort, en alzoo valt onder een andere orde.

Voorzoover er nu in de Schrift van een woonstede Gods sprake is, wordt die ons altoos voorgesteld als nader staande tot de engelenwereld, dan tot de wereld waarin wij leven. De engelen zien altijd het aangezichte Gods. Ze omstuwen den Troon der Majesteit. En ook de Middelaar in Zijn heerlijkheid wordt nooit anders gedacht dan in de menigte der Hem omstuwende engelen Zijn glorie latende afstralen. Ook bij Zijn Wederkomst zal Hij komen „met Zijn heilige engelen". In geheel de historie zijn 't altoos die engelen, die op den voorgrond treden, ten deele reeds onder het Oude Verbond, maar vooral in het Nieuwe Testament. De aankondiging van Jezus' geboorte, Jezus' optreden, Jezus' zielesmarten, Jezus' glorie, zoo in Zijn Opstanding als in Zijn Hemelvaart, het is alles met engelenverschijning aangekondigd. De orde der dingen, gelijk deze in dit zondig leven voortkruipt, wordt heel de Schrift door, als 't heil komt, doorbroken door de openbaring van een hoogere orde der dingen, die zich naar ons toebeweegt uit die hoogere levenssfeer, waartoe ook wij wel geroepen worden, maar waar we in dit leven nog buiten staan. Met wat 't wetenschappelijk onderzoek in onze eigen levenssfeer en in onze gewone wereld constateerde, vorderden we op dit stuk niets hoegenaamd. Geheel dit onderzoek gaat er buiten om. En het eenige dat hier licht aanbrengt, is het eigenaardige orgaan dat we ontvingen, om met die hoogere levenssfeer in contact te treden, en dit orgaan is *het geloof.*

Elke poging nu om met dit geloof in de ordinaire orde van ons aardsche leven in te dringen, is doelloos en vruchteloos. De kennisse van de orde die in deze aardsche levenssfeer geldt, is alleen door de wetenschap op te bouwen, en wie er zich aan waagt om hier het *geloof* voor de *kennisse* in de plaats te schuiven, vervalt aanstonds in *bijgeloof*. Maar dan ook omgekeerd, wie beweert door het wetenschappelijk onderzoek, buiten de bijzondere openbaring om, in de *hoogere* levenssfeer te kunnen indringen, komt even beschaamd uit en staart zich blind.

Ge behoeft u in deze aardsche levenssfeer niet op te sluiten. Genade kan u het geestelijk zintuig verleenen, om ook de hooge, heilige orde van de levenssfeer die in de woonstede Gods heerscht, te leeren verstaan en in u op te nemen, niet door uw intellect, maar door het geloof, alzoo een winste verkrijgend, die ge dan wel later ook door uw intellect u nader kunt brengen, maar die dan toch eerst en oorspronkelijk alleen door het geloof u toekomt. Dit is dáárom mogelijk, omdat deze twee levenssferen zóó geschapen zijn, dat er van uit de éene inwerking op de andere *kan* plaats hebben. Zulk een inwerking greep *ten kwade* plaats door de verzoeking in het Paradijs en gaat nog door onder allerlei demonische inwerking. Maar door genade gaat ook het omgekeerde door. Als God u de gave des geloofs schenkt, ontsluit zich voor uw zielsleven ook een rapport met het heilige engelenleven, en met de levenssfeer, die zich ontplooit in het Vaderhuis. Van uw *lagere* orde gaat ge dan ook in dit opzicht over tot de *hoogere* orde. Door een wonder, dit spreekt vanzelf, want 't gaat van sfeer in sfeer, van orde op orde door, en het is juist door Zijn Hemelvaart, dat de Christus voor u het verband met die hoogere orde heeft gelegd.

IV. De beide levenssferen. *(Vervolg.)*

> Het geloof nu is een vaste grond der dingen die men hoopt, en een bewijs der zaken die men niet ziet.
> HEBR. 11 : 1

HET beeld der dingen, dat God de Heere ons in de Heilige Schrift voorhoudt, staat dan nu in klare trekken voor ons, en we doorzien volkomen, hoe de meening der wereld hier lijnrecht tegenover staat. De Heilige Schrift betuigt ons, dat er

tweeërlei levenssfeer is, de wijsheid der wereld kent en erkent geen andere levenssfeer, dan die ons op deze aarde omgeeft. Uit de Heilige Schrift vernemen we, dat in de levenssfeer die boven de onze geschapen is, *een andere orde* dan in deze onze wereld is ingesteld. Zij, die slechts onze huidige levenssfeer erkennen, en geen hoogere, verklaren dientengevolge voor volstrekt onmogelijk al wat de Schrift ons desaangaande mededeelt. Ze loochenen het bestaan van die andere sfeer, en derhalve ook elke inwerking van die h. i. niet-bestaande levenssfeer op de onze. Al zulke inwerking van een hoogere sfeer op de onze is niet uit de natuur die ons omringt, maar treedt als een *wonder* in onze levenssfeer in. Al zulk wonder nu wordt door wie zich aan de Schrift niet onderwerpt, geloochend en tenslotte als verzinsel bespot. Een vergelijk is hier dan ook ondenkbaar. Men erkent die hoogere levenssfeer en die wonderorde, of men erkent ze niet. Die erkenning nu is alleen mogelijk, zoo men het hooge zintuig van het *geloof* in zich werken voelt. Wie dit zintuig mist, is als de blindgeborene, die levenslang blind blijft, en blind sterft. Zulk een toch heeft geen voorstelling zelfs van de mogelijkheid, dat er een zienlijke wereld is, die zich om hem heen uitspreidt. Dat desniettemin de blindgeborenen toch bijna als regel het bestaan van zulk een wereld aannemen, en steeds 't heimwee voelen werken om ze te aanschouwen, ligt daaraan, dat, bijna zonder onderscheid, heel hun omgeving hun het bestaan van zulk een zichtbare wereld aanpredikt. De blindgeborenen zijn zoo luttel in aantal, dat ze nauwelijks meetellen, en ze worden door de millioenen en millioenen om hen heen, die bij hun geboorte het werkend zintuig van het gezicht meebrachten, als overstelpt. Ook wie later blind werden verzekeren hun, dat ze de zienlijke wereld genoten hebben. En wat vooral sterk op hen inwerkt, ze voelen zelf dat ze oogen hebben, en dat alleen *het gebruik* van die oogen hun ontbreekt. Doch stel, het ware anders, en het stond met de ongeloovigen juist zooals met de blindgeborenen, d. w. z. dat de geheele menschheid op zeer enkele personen na met geloof geboren werd, en dat hierop niet dan een verdwijnend klein aantal uitzonderingen voorkwam, dan natuurlijk zou 't heel anders staan. Dan toch zou wie niet gelooven kon, zelf voelen en inzien, dat er in hem een gebrek was, en hij zou er naar hunkeren dat ook hem het zielsoog des geloofs mocht opengaan. Alleen het feit, dat de geloovigen steeds in minderheid waren, en dat de ongeloovigen de overgroote meerderheid vormden en nog vormen, is oorzaak, dat men de noodzakelijkheid van het zintuig des geloofs betwist, en evenzoo van de bewering dat men het beweerd bezit ervan voor zinsbegoocheling houdt.

Zij, daarentegen, in wie God de Heere dit zintuig des geloofs (want 't blijft Gods gave, zie Ef. 2 : 8) metterdaad werken laat, kunnen niet toegeven dat de ongeloovige gelijk heeft. Wie met beide oogen helder ziet, kan nooit den blindgeborene toegeven, dat deze gelijk zou hebben, en dat hij zich ten onrechte inbeeldt een wereld om zich heen waar te nemen. Plaatsen we ons nu op dit standpunt des geloofs, dan is het uitgemaakt, dat we in contact staan niet met één enkele, maar dat we aanraking hebben met twee zeer onderscheidene levenssferen. *Eenerzijds* met de natuur om ons heen, d. i. met deze zichtbare wereld, die zich tot hoog in de starrenwereld uitstrekt, en waarin we geboren zijn; en *anderszins,* als we 't kortweg zoo mogen uitdrukken, met de engelenwereld om Gods Troon. Met die eerste, gewone wereld hebben we dan aanraking en gemeenschap door de zintuigen van het gezicht, het gehoor, den reuk enz., en met die andere, d. i. met die hoogere levenssfeer alleen door het geloof. Van het onderscheid tusschen die beide werelden zijn we ons dan volkomen bewust. We weten zeer goed, dat wat we door het geloof in die geestelijke wereld waarnemen, niet doorgaat voor de wereld, waarin we thans leven en ons bewegen. Merken we dat er bijgeloovigen zijn, die dit toch staande houden, dan gaan we hier tegen in, en eischen op grond van onderzoek en wetenschap, dat men in deze eindige wereld de wetten van het eindige erkennen en eerbiedigen zal. We zeggen daarom niet, dat er niet ook in die eindige wereld verborgenheden werken, onbegrijpelijkheden, mysteries die we ons niet verklaren kunnen, maar niettemin erkennen we volmondig, dat wij ons in dit ordinaire leven te conformeeren hebben aan de wetten die hier gelden. Maar daarbij, daarnaast en daarboven zijn we ons bewust, nog met een geheel andere levenssfeer in aanraking te verkeeren, en het is van die levenssfeer dat we uit volle overtuiging gewagen, als we in aanbidding neerknielen voor onzen Vader die in de hemelen is. Den wolkenhemel en den starrenhemel rekenen we tot ónze wereld, als aan gelijke wetten als onze aarde onderworpen. Maar afgescheiden en onderscheiden hiervan voelen en weten we ons rijk en gelukkig, dat we, als 't zoo mag uitgedrukt, ook buitenbezittingen buiten deze eindige wereld bezitten, en dat we ook met die heerlijke geestelijke wereld, radio-graphische gemeenschap onderhouden, en de invloeden van uit die zooveel rijkere levenssfeer op ons inwerken voelen.

Vraagt ge nu, welke de verhouding is tusschen deze twee onderscheiden levenssferen, dan hult veel, wat hier verklaring vraagt, zich in nevelen. Toch kan zóóveel gezegd, dat de geestelijke wereld

primordiaal is. De wereld om Gods Troon was er eerst, en het is in afhankelijkheid van deze hoogere wereld, dat eerst daarna onze wereld der zienlijke dingen tot aanzijn kwam. Met name Spreuken VIII geeft ons de stellige betuiging, dat de Wijsheid, die ook in onze zichtbare wereld belichaming vond, er was eer „de aanvangen van de stofkens der wereld" geboren werden. De eeuwige Wijsheid was dagelijks „de vermakingen Gods", ten allen tijde voor Zijn aangezicht spelende. Het bestel voor onze zienlijke wereld is uit die hoogere geestelijke wereld voortgekomen, en niet omgekeerd is uit onze lagere wereld de wereld om Gods Troon gerijpt. Alle zegen en genade die ons redt en zaligt, daalt uit die hoogere levenssfeer in deze onze lagere sfeer neder, en niet omgekeerd klimt van deze aarde hetgeen de glorie brengen zal, naar de hoogere levenssfeer op. Als de engelen bidden, verwachten ze niet, dat 't heil hun uit onze lagere wereld zal toekomen, maar als wij menschen bidden, knielen we neder, slaan 't oog naar boven, om 't van onzen Vader, die in *de hemelen* is, in te wachten. De engelen dalen niet op deze aarde neder, om hier te blijven en er een hooger gelukstaat deelachtig te worden, maar als boden Gods doen ze en voeren ze uit wat hun gelast was, maar keeren dan ook aanstonds, na het volbrengen van dien last, in den hemel hunner heerlijkheid weder. Wij daarentegen kennen het hijgen der ziel naar die andere heiliger levenssfeer, en de kinderen Gods die ontsliepen, weten we nu zalig in het Vaderhuis. Natuurlijk blijft het hier niet bij, en in de Voleinding zal de hoogere heerlijkheid ook op deze aarde glanzen, doch dit raakt de Wederkomst van Christus, en hieraan zijn we thans nog niet toe. We handelen nu nog pas van Jezus' Hemelvaart. Bij de Wederkomst des Heeren zal aan de orde komen, wat deze onze levenssfeer met de hoogere vereenigt. Doch zoo is 't nog niet bij de Hemelvaart. Bij de Hemelvaart geldt het verschil en onderscheid tusschen beide levenssferen nog met volle kracht, en zien we hoe Jezus, na eerst uit de hoogere op aarde te zijn neergedaald, nu uit deze lagere levenssfeer weer opklimt en opvaart naar die wereld voor Gods Troon, die van geheel andere orde is, en waar Hij te voren was.

Wat nu bij die Hemelvaart op den voorgrond treedt is, dat de Christus, op aarde zijnde, niet van hieruit de hemelsche sfeer beheerschte, maar dat Hij, wel omgekeerd, eenmaal ten hemel opgevaren zijnde, van daaruit dezen aardschen toestand beheerscht en met Zijn majesteit, als we ons zoo mogen uitdrukken, voor Zijn rekening neemt. God is alomtegenwoordig. Hij is alzoo volstrekt niet uitsluitend in die tweede, in die andere, in die hoogere wereld, die Zijn Troon omringt. Maar wel betuigt de Schrift ons, dat Zijn

Troon, niet hier, maar in die hoogere levenssfeer is, en dat alzoo de Christus uit deze onze levenssfeer naar die hoogere moest opvaren, om van daaruit, gezeten aan Gods rechterhand, deze aardsche levenssfeer zoo te bewerken, dat in het eind ook zij Gods raad dienen en het Koninkrijk openbaren zou. Ge moogt niet zeggen, dat de zienlijke wereld slechts bijzaak is, want in het eind, in de Voleinding, zal blijken hoe God juist in de dooreenvlechting van beide werelden Zijn einddoel bereikt. Maar evenmin mag de meening stand houden, alsof op deze aarde, en in onze zichtbare wereld, het eigenlijke en wezenlijke was, en alsof de engelenwereld om Gods Troon slechts een hulpe, een appendix van dit ons zienlijk leven ware. Zeer zeker zijn de engelen ook „*dienende* geesten". Doch in dien zin leert de Schrift ons, dat de Christus zelf aller *dienaar* geworden is. Op zichzelf echter is de engelenwereld volstrekt niet uitsluitend geschapen, om bij het werk onzer toebrenging en zaligmaking zekere hulpdiensten te bewijzen. Neem alle engelen saam, van wier dienst hier op aarde met name gewag wordt gemaakt, en ze vormen slechts een kleine groep, terwijl het engelenheir om Gods Troon ons wordt voorgesteld als uit duizendmaal tienduizenden bestaande, en Jezus zelf sprak van twaalf legioenen engelen, die de Vader Hem te hulpe zou zenden. Wat de engelen bij hun verschijning op aarde gedaan hebben, put noch hun actie noch het doel van hun bestaan uit. Ze zijn een heirschare, een legerschare des Heeren, door wie Gods strijd gestreden, en Gode lof toegejubeld en Zijn Naam verheerlijkt wordt. Ze hebben alzoo, ook afgezien van onze redding, een eigen zeer hoogstaand bestaansdoel, en daarom is het een vervalsching van de geheele Schriftvoorstelling, zoo men de zelfstandige beteekenis van de hoogere levenssfeer, waarin Gods engelen de creatuurlijke menigte vormen, ontkent, en geheel verkeerdelijk acht, dat in Hebr. 1 : 14 geheel het doel en de beteekenis van de schepping der engelen zou zijn afgehandeld. Wat hier van „de dienende geesten" gezegd wordt, teekent slechts een enkelen trek uit hun leven en bestaansdoel, maar zoo min het angstgeschrei in nood het eenig doel is, waarmede Gode de Heere ons een menschelijke stem schonk, evenmin mag beweerd, dat het bestaansdoel van de engelenwereld in haar verleenen van dienst aan de menschen zou opgaan. Wat in Hebr. 1 : 14 staat, zou zelfs geheel zijn uitgebleven, indien geen zonde ware ingetreden. Zoo opgevat, zou alzoo de engelenwereld eerst moeten geschapen zijn *na den val.* Iets wat juist omgekeerd was, want de engelenwereld was er, eer onze menschenwereld het begin van haar aanzijn in Adams schepping ontving.

Niemand onzer kan zich dan ook een oogenblik er in denken, dat de engelen jubelen zouden: „Zoo *laag* Gods Troon mag *op* de aarde wezen". Wij zingen: „Zoo *hoog* Zijn Troon mag *boven* de aarde wezen, zoo groot is over allen die Hem vreezen, de gunst, waarmeê Hij hen wil gadeslaan!" Geen onzer vindt er iets onnatuurlijks in, dat we ons Gods Troon denken, als hoog boven deze levenssfeer verheven, en glanzend midden in de levenssfeer, waarin Gods engelen de creaturen zijn. We zouden onnatuurlijk worden, als we de geestelijke meerderheid van de engelenwereld boven onze levenssfeer niet erkenden. Niet, alsof ook in die engelenwereld het kwaad niet kon insluipen en zich tegen God keeren, maar in de engelenwereld is die beslissing terstond en absoluut gevallen. Wat er in de engelenwereld ontgeestelijkt werd, ging aanstonds in het demonische en duivelsche over en viel uit de hoogere levenssfeer uit. Bekeering van een gevallen engel ware onmogelijk. Wat niet viel maar staande bleef, bevond zich alzoo op eenmaal in staat van hooge volkomenheid, en het is juist die hooge volkomenheid, die aan de niet gevallen engelen den toegang tot Gods Troon schonk en hen verwaardigde om Gods Troon te omstuwen. Niet alleen dus, dat onze aardsche levenssfeer principieel in haar opkomst lager stond, en zich eerst in haar Voleinding de mogelijkheid zou ontsloten zien om haar ideale bestemming te realiseeren; maar bovendien was hier de val ingetreden, had deze val 't al met den vloek beladen, en volgde hieruit van zelf, dat ook moreel en religieus, deze onze levenssfeer tot lager peil zonk. In dit opzicht stond de engelensfeer dus hooger. Niet alleen omdat ze van hooger orde krachtens de Schepping was, maar meer zelfs nog omdat zij, na satans val, heilig, ongerept en ongeschonden bleef, waar ònze levensexistentie verzwakt en besmet wierd.

Het is dan ook geheel natuurlijk, dat de kinderen Gods, zoo ze sterven, niet hier als geesten blijven omdolen, maar in die hoogere levenssfeer opklimmen, en evenzoo kan 't niet anders of de Zone Gods en Zoon des menschen moest, na hier Zijn Middelaarstaak volbracht te hebben, deze schuldige wereld verlaten, en openlijk ingaan in die heilige, hoogere levenssfeer, omdat Hij alleen daar de nabijheid van Gods Rechterhand kon ervaren, en alleen van daar uit het heil, dat Hij verwierf, op deze aarde kon laten doorwerken. Hij was uit die hoogere levenssfeer neergedaald; Hij moest ook naar die hoogere levenssfeer terug, en dat was Zijn Hemelvaart. Terugkeeren waar Hij te voren was. Ook dit toont en bewijst ons het bestaan van een andere wereld, van een andere levenssfeer buiten de onze, en tevens, dat die andere sfeer de onze in heerlijkheid en glorie te boven ging.

Toch, en dit nu is het opmerkelijke, was de Middelaar zelf geen *engel*, maar God-*mensch*, en alzoo naar Zijn wezenstype niet behoorende tot de engelenwereld, die in deze hoogere levenssfeer het creatuurlijke element vormt, maar *Zoon des menschen.* Te meer dient hierop gelet, omdat in het Oude Testament herhaaldelijk van den *Engel des Heeren* wordt gesproken op een wijze, die geen twijfel overlaat, of er is de Middelaar mee bedoeld; of zoo men wil, een zelfopenbaring Gods. Of daarbij nu de naam van Engel des Heeren, van Engel des aangezichts of van Bondsengel gebezigd wordt, maakt geen zakelijk onderscheid. Nimmer kan gezegd, dat hiermede een *engel* in eigenlijken zin zou zijn bedoeld geweest. Een engel is een eigen soortwezen, en de Schrift leert ons nergens, dat de Zone Gods de natuur van den engel heeft aangenomen. „Waarlijk, Hij neemt de engelen niet aan, maar Hij neemt 't zaad Abrahams aan". Er moet hier dus wel teruggegaan op de oorspronkelijke beteekenis van het woord *engel*, die niet op een eigen wezenssoort wijst, maar op de missie van een *bode* of *gezant*; en voorzoover deze hoogheilige Messias-persoon onder het Oude Verbond wordt gezegd verschenen te zijn, treedt Hij dan ook niet op in engelengestalte, want de engelen als onzienlijke wezens hebben geen voor ons oog waarneembare gestalte, maar in de gestalte van *een mensch*, juist zooals de engelen dit bij hun verschijnen doen. Op zichzelf was het voor hen, aan wie een verschijning van den Engel des Heeren te beurt viel, dan ook niet uit te maken, of zij met een creatuurlijken engel oftewel met een zelf-openbaring Gods te doen hadden. Dit bleek eerst uit wat de Engel des Heeren sprak. Zoo toch was het reeds bij de eerste verschijning van dien aard, die aan Hagar bij haar vlucht in de woestijn ten deel viel. Immers in Gen. 16 : 10 staat, dat deze Engel des Heeren tot haar sprak: „Ik zal uw zaad grootelijks vermenigvuldigen, zoodat het vanwege de menigte niet zal kunnen geteld worden." Hij zegt niet: „Jehova zal uw zaad grootelijks vermenigvuldigen." Dit zou een creatuurlijke engel kunnen gezegd hebben. Maar zoo laat Hij zich *niet* uit. Hij zegt niet, dat God, dat Jehova dit doen zal, maar *dat Hij 't zelf zal doen.* „Ik zal uw zaad grootelijks vermenigvuldigen." Dit nu kon een engel niet van zich-zelf zeggen. Dit kan niemand zeggen, of hij moet God zelf zijn.

Ditzelfde nu doet zich zoo goed als bestendig voor, waar van den Engel des Heeren in het Oude Verbond sprake is. Na de verschijning van Hagar heeft de tweede verschijning plaats op Moria, toen Abraham zijn zoon Izaäk zou offeren. Hier verscheen de Engel des Heeren niet gelijkvloers, als we zoo zeggen mogen, maar riep

zelf tot den Patriarch *uit den hemel*. Toch moet dit wel zóó zijn toegegaan, dat Abraham wist hoe 't de Engel des Heeren was, die tot hem sprak. Anders toch zou er geen aanleiding zijn geweest voor den verhaler om van den Engel des Heeren te spreken, en zou hij eenvoudig geschreven hebben: „Maar God riep tot hem van den hemel." Doch al is 't nu ook hier de Engel des Heeren die optreedt, en die tot tweemaal toe, èn in vs 11 èn in vs 15, alzoo genoemd wordt, toch spreekt ook hier uit den Engel des Heeren, niet een vleeschelijk wezen, maar een Goddelijk persoon. Hij sprak toch tot Abraham: „Nu weet Ik, dat gij Godvreezende zijt, en uwen zoon, uw eenigen, *Mij niet onthouden hebt";* en sterker nog in vs 16: *„Ik zweer bij Mijzelven*, spreekt de Heere, daarom dat gij deze zaak gedaan hebt, voorzeker zal Ik u grootelijks zegenen en uw zaad vermenigvuldigen als de sterren des hemels, naardien gij Mijn stem gehoorzaam zijt geweest." Zoo nu gaat 't steeds door. In Exod. 3:2 lezen we eerst, dat „de Engel des Heeren aan Mozes verscheen," en daarop volgt in vs 4: „Toen *de Heere* zag enz., zoo riep *God* tot hem," en in vs 6 heet 't dan: „Ik ben de *God* uws vaders, de *God* van Abraham en van Izaäk en van Jacob." En Mozes „verborg zijn aangezicht, want hij vreesde *God* aan te zien." En zoo gaat 't door. Het bericht wordt ingeleid met de mededeeling, dat de *Engel des Heeren* verscheen, en in al wat volgt is sprake van *God zelf,* van wat *God* doet, wat *God* zegt en belooft. Het is dan ook volstrekt onnoodig, dit punt hier nader toe te lichten. In het Oude Testament komt op deze wijze de Engel des Heeren bijna 40 maal in het verhaal, in de psalmodie en in de profetie voor, en in het Nieuwe Testament een kleine twaalf maal. Zij 't nu al, dat over enkele van deze plaatsen niet door alle uitleggers een eender oordeel wordt geveld, in hoofdzaak is het toch voor geen tegenspraak vatbaar, dat in verreweg de meeste van deze teksten *de Engel des Heeren* niet een creatuurlijke *engel* geweest is, maar een bode Gods in engelengedaante.

Doch ook al is dit voor tegenspraak niet wel vatbaar, toch strekt dit nimmer om den Middelaar voor te stellen, als zou 't doel van Zijn zending in de engelenwereld liggen. Van 't *wezen* van den engel is in den Middelaar geen sprake. Voorzeker daalt Hij uit de engelenwereld neder, en niet minder zeker klimt Hij na Zijn Opstanding van den Olijfberg weer in die engelenwereld op, zóó zelfs, dat het engelen zijn, die aan de discipelen zeggen, wat de Hemelvaart beteekent; maar gemeenschap als zoodanig heeft de Middelaar met de engelen als creaturen niet. Wat Hij aanneemt is niet de engelennatuur, maar de natuur des menschen. Zijn zending doelt niet op de levenssfeer van hoogere orde, maar op de

lagere levenssfeer, waartoe ons menschelijk geslacht behoorde. Hij vernedert en vernietigt zichzelven, om de gestalte van een „dienstknecht", niet als *engel*, maar als *mensch* aan te nemen. Eerst daardoor is Zijn vernedering volkomen geworden, en heeft na den Kruisdood Zijn opstanding aanstonds Zijn verhooging ingeleid. En waar Hij nu, na die verhooging, een macht ontvangt, zoo heerlijk dat allen, niet alleen die *op* de aarde en *onder* de aarde zijn, maar ook die in den hemel verkeeren, de knie voor Hem buigen zullen, daar is het niet als God-*engel,* maar als God-*mensch,* niet als vrucht van Zijn engelwording, maar als vrucht van Zijn vleeschwording, dat Hij gezet wordt aan Gods Rechterhand. Hier is dus de schijnbare tegenstrijdigheid. De Christus daalt uit de hoogere geestenwereld op deze aarde, die alzoo als lager zijnde beschouwd wordt, neder, en ook, Hij klimt van die lagere levenssfeer op aarde bij Zijn Hemelvaart weer in die sfeer om Gods Troon terug. Het blijft alzoo om Gods Troon en in de engelenwereld het hoogste, en deze onze zichtbare wereld zal eerst bij Jezus' Wederkomst en bij de Voleinding uit haar nu lager staand type tot haar ideaal-type opgeheven worden. Maar juist met het oog hierop draagt de Middelaar onze menschelijke natuur, naar ziel en lichaam, van deze aarde in den hemel der engelen binnen. Hem, als God-mensch, wordt nu de plaats der hoogste eere aan Gods Rechterhand toegewezen, en dáár zittende in Zijn eere, is Hij als God-mensch en als Zoon des menschen met eere en gezag zelfs over de engelen bekleed.

Ofschoon derhalve de levenssfeer van hoogere orde in de engelenwereld, van onze menschelijke levenssfeer van lagere orde onderscheiden is, toch zijn beide levenssferen allerminst hermetisch van elkander afgesloten. Beide sferen blijven haar eigen natuur, orde en aard behouden, maar dit belet niet, dat er werkingen uit de éene sfeer op de andere sfeer mogelijk blijven; en dat zelfs creaturen uit de éene sfeer in de andere kunnen overgaan, of althans in de andere zich openbaren en verschijnen kunnen. Van Henoch, Mozes en Elia zwijgen we hier met opzet, omdat de overgang van deze drie geloofshelden ons niet nader is toegelicht; maar wel bezitten we uitvoerig bericht van het feit, dat herhaaldelijk engelen uit die hoogere sfeer in onze wereld zijn ingedaald en hier verschenen zijn. Een enkele maal zelfs vele engelen tegelijk. En evenzoo ontvangen we de voorstelling, dat uit deze lagere levenssfeer vele geloovigen na hun sterven overgaan in de sfeer der engelen, doch dit laatste alleen in verband met het groote feit waarop hier alles aankomt, namelijk de Hemelvaart van Jezus.

Het één staat hier tegenover het ander. Van de ééne zijde dalen de engelen uit den hooge neder en openbaren hun aanwezigheid op deze aarde, en van den anderen kant klimt de mensch Jezus Christus van die aarde naar die wereld der engelen op, niet om in die geestenwereld enkel even te verschijnen, maar om er Zijn vaste plaats in te nemen, van uit die plaats een machtig werk te ondernemen, en eens in de ure der Voleinding weer die plaats der glorie te verlaten en terug te keeren tot deze aarde, om alsdan beide levenssferen in hoogere eenheid te verbinden, en beide separate existentiën in de hoog-ideale existentie van de eeuwige zaligheid op te lossen. Twee overgangen alzoo, de ééne uit de wereld der engelen naar onze levenssfeer, en de tweede uit de aarde naar de wereld voor Gods Troon. Een engel nu, die tot ons afdaalt, blijft, ook waar hij onder ons verkeert, *engel* en wordt *geen* mensch. Maar zoo dan ook, als de *mensch* Christus Jezus van deze aarde opvaart ten hemel en Zijn plaats aan Gods rechterhand inneemt, blijft Hij *mensch*, en wordt geen *engel.*

Ook al is het, dat het wezen van een engel niet past bij onze orde, maar geheel beantwoordt aan den eisch van de geheel andere orde, die in de levenssfeer der engelen geldt, toch blijkt het voor engelen mogelijk te zijn, tijdelijk in deze onze levenssfeer te verkeeren, zich hier te openbaren, en hier een eigen taak te vervullen. En zoo nu ook was het den Zoon des menschen mogelijk, uit deze onze menschelijke levensorde in de orde der engelenwereld over te gaan, zonder aflegging van Zijn menschelijke natuur, zich in die andere sfeer voor Gods Troon te openbaren, en een van God hem opgelegde roeping te vervullen. En wel ontving de engel, die tot ons nederkwam, om zich onder ons te kunnen openbaren, een menschelijke gedaante, waarmede hij als overkleed werd, maar voor den Christus was het omkleed worden met een engelengedaante niet noodig. In de eerste plaats niet, omdat de zichtbare lichamelijke gedaante onder de engelen niet gezien wordt, en in de tweede plaats niet, omdat de lichamelijke gedaante van den Christus, die na Zijn Opstanding tot haar volkomen verheerlijking werd opgevoerd, niets in zich had wat met de hoogere orde in strijd was, en veeleer omgekeerd het lichamelijke en zichtbare juist in dien culmineerenden vorm liet uitkomen, waarin de eenheid van het zienlijke en onzienlijke, van het geestelijke en stoffelijke zich voltooide.

V. De beide levenssferen. *(Vervolg.)*

De spijzen zijn voor den buik, en de buik is voor de spijzen; maar God zal beide, dezen en die, te niete doen. Doch het lichaam is niet voor de hoererij, maar voor den Heere, en de Heere voor het lichaam.

1 Corinthe 6 : 13.

VAST staat derhalve, dat de levenssfeer in de engelenwereld een andere is, dan de onze in deze stoffelijke, zienlijke wereld; maar even vast staat, dat engelen uit hun wereld in onze wereld kunnen overgaan en verschijnen, en evenzoo, dat met name de Christus uit onze levenssfeer in die andere die om Gods Troon is, opvoer. Op één enkel punt geeft de apostel van Tarsen over het gevolg en den overgang uit sfeer in sfeer zelfs nader bescheid. In 1 Cor. 6 : 13 lezen we toch: „Alle dingen zijn mij geoorloofd," d. w. z. de ceremonieele ordinantiën die Israel b.v. over reine en onreine voedingsmiddelen ontving, gelden na de verschijning van den Middelaar niet meer, ik mag nu alle spijzen eten; maar, zoo gaat nu de apostel voort, al is 't dat het ceremonieele verbod over de niet-reine spijzen wegviel, toch zijn daarom, ook uit algemeen beginsel, nog niet alle dingen oirbaar; behalve de ceremonieele wetten die Israel ontving, zijn er ook algemeen geldende wetten, wij zouden zeggen, wetten die uit de Gemeene Gratie voortvloeien, en die voor alle volken gelden. Daarbij nu wijst hij op dit feit: „De spijzen zijn voor den buik, en de buik is voor de spijzen, *maar God zal beide, dezen en die, te niet doen.* Doch het lichaam .... is voor den Heere, d. i. voor Christus, en de Heere is voor het lichaam." Dit nu merkt Paulus op, doelende op het leven dat Gods kinderen nog op deze aarde tot aan hun dood toe voortzetten. Doch juist met het oog hierop, stelt hij als regel, dat reeds ons leven op aarde, zooveel 't kan, beheerscht moet worden door den hoogeren heilsstaat, die ons na onzen dood wacht. Dit nu noopt hem er op te wijzen, dat na ons sterven en in het leven der opstanding, ook datgene, wat voor het lichaam geldt, *een ander karakter zal dragen.* Hier zijn we genoodzaakt ons lichaam te voeden, omdat er in het leven een rusteloos proces van vertering plaats grijpt. Maar, zoo merkt hij nu op, beeld u nu niet in, dat gelijke behoefte ook voor het verheerlijkte lichaam, hiernamaals, zal bestaan. Wat nu als *buik,* d. i. als *maag* en *ingewand,* voor ons lichaam onmisbaar is, zal 't lichaam blijven voortbestaan, houdt

dan op bij ons te hooren. Heel het proces van voeding dat in maag en ingewand, en dat heet hier *buik,* plaats grijpt, houdt dan op te werken. God, zoo zegt de apostel, zal èn buik èn spijze te niet doen; iets waaruit volgt dat het verheerlijkte lichaam, dat door de opstanding ons deel zal worden, niet meer aan de wet van voeding en vertering onderworpen zal zijn. Het is óns uiterst moeilijk, ons hiervan een voorstelling te maken. Wat de Stoïcijnen als leuze aanhieven, dat alles gestadige wijziging ondergaat, en dat niets blijft wat het is en zooals het is, geldt metterdaad van mensch en dier, van dier en plant, en tot op zekere hoogte zelfs van de anorganische stoffen. Slechts zeer enkele stoffen, zooals graniet en marmer, en velerlei metaal vertoonen hooge duurzaamheid, waarbij men echter nimmer vergete, dat ze zelven toch product zijn van geweldige veranderingen die in een vroegeren wereldbrand plaats grepen. Aan de lijnen in het marmer zien we dit nóg.

Hiertegenover nu stelt de apostel, dat in het rijk, waartoe het verheerlijkte lichaam des menschen zal behooren, dit verschijnsel van gestadige slijting en vertering, dat dus van zelf gestadigen toevoer van nieuwe spijze eischt, zich niet alzoo zal voordoen. *Hoe* het alsdan zijn zal, teekent hij ons niet voor noch beeldt het ons af. Er volgt niet uit, dat er geen opnemen van andere elementen zal zijn, want Christus zelf sprak van een nieuw drinken van den wijn in het Koninkrijk Zijns Vaders, en het beeld van een heilig, verheerlijkt Avondmaal, dat aan de Bruid van het Lam zal ten deel vallen, komt herhaaldelijk voor. Alleen maar, en hierop komt het hier aan, dit alles zal heel *anders* worden dan het nu is. De bedingen en voorwaarden, de ordinantiën en wetten, waaraan thans het levensproces in ons lichaam onderworpen is, zullen in de toekomst een geheel gewijzigd karakter dragen. Ook al zal het grondtype van ons wezen, voor zoover dit in ons lichaam is uitgedrukt, blijven wat het is, zoo zal er toch zoodanige verandering intreden, dat uit wat hier op aarde plaats grijpt en het lichaam bindt, niets hoegenaamd is af te leiden voor den toestand die ons in het rijk der heerlijkheid wacht. Bij overgang uit sfeer in sfeer treedt vanzelf een daarmee samenhangende verandering van staat in. Een engel die nederdaalt, verschijnt niet gelijk hij in den hemel verkeert, en zijn taal is dan niet de taal waarin het Hallelujah voor Gods Troon wordt gezongen. De engelen treden hier op in een vorm en gedaante, die in overeenstemming is met ons aardsche leven, en de taal waarin ze Hagar en de Patriarchen toespraken, is de taal die destijds in Kanaän de gebruikelijke was. Paulus sprak van „onuitsprekelijke woorden," die hij in het hemelsche visioen beluisterd had, woorden in een taal die te hemelsch was, om op

aarde door hem nagestameld te worden. De metamorphose van den engel die hier op aarde nederdaalt, om een hem gegeven last te volbrengen, is alzoo waarlijk geen geringe; iets wat te meer opmerkelijk is, daar de Christus zelf, als de Engel des Heeren, in zulk een gedaantewisseling aan Abraham en anderen verscheen. Natuurlijk is dan ook niet bedoeld, dat zulk een engel, na in dier voege zijn last volbracht te hebben, nu in menschelijke gedaante bleef voortbestaan, en in menschelijke taal bleef spreken. Het kan niet wel anders ondersteld, of na kwijting van zijn last is hij weer als engel in het engelenheir teruggegaan, om in 't: „Heilig, heilig, heilig!" zijn God weer groot te maken.

Er is dus metamorphose, er is overgang, maar *geheel vrij*. Hiermede is bedoeld, dat de engel die verscheen, dit deed op een wijze, die niet bepaald en beheerscht werd door algemeen geldende natuurwetten. Niet dat we hier aan vrij *spel* denken. Spel greep er allerminst plaats. Ook hier werd wat plaats greep door God Almachtig verordend en gerealiseerd, en zulks naar vaste ordinantiën. Alleen maar, deze ordinantiën waren niet gelijk aan de onder ons geldende natuurwetten. Van de wetten die hier onverbiddelijk gelden, was al zulk een metamorphose geheel onafhankelijk, en in dien zin *vrij*. Het beteekent daarom niets hoegenaamd, of men al uit de onder ons geldende natuurwetten concludeert, dat zulk een engelenverschijning niet aldus *kon* plaats hebben. Dit zou doorgaan, zoo voor de engelen gold wat voor ons geldt, en zoo wat onze existentie beheerscht, ook hun wezen en handelen bepaalde. Maar juist dit is *niet* zoo. Zij en wij behooren tot een onderscheiden bestaanssfeer. In beide sferen gelden eigen wetten en ordinantiën. Wat bij ons geldt, geldt niet voor hen, en wat voor hen geldt, geldt niet voor ons. Ook nu reeds kennen we zulk een verschil van wet en wet. De wet van de electrische kracht is een geheel andere dan de schoonheidswet, die den vorm van roos of anjelier of orchidee beheerscht, eenvoudig omdat de electriciteit en het æsthetische tot twee geheel verschillende sferen behooren. Hier geldt dit natuurlijk alleen den uitingsvorm van twee existentiën die in den grond één zijn. Plaatst ge daarentegen de levenssfeer om Gods Troon naast of tegenover de levenssfeer van de zienlijke dingen, dan neemt de tegenstelling, of wilt ge het onderscheid, een *principieel* karakter aan, en daarom valt, als een engel in onze sfeer optreedt, door ons over wat kan of niet kan, niets te beslissen. Het recht hiertoe zouden we dan eerst bezitten, zoo we ook die edeler levenssfeer van nabij kenden, en de wetten die in die sfeer het leven beheerschen, nauwkeurig onderzoeken konden. Nu we

dit niet kunnen, is met de kennis van de wetten die onze levenssfeer beheerschen, hier niets uit te richten. Wat kan of niet kan, is voor ons niet uit te maken. Alle verschijning van iets uit de eene sfeer in de andere is iets aparts, vormt een uitzondering, is een afzonderlijke daad Gods, die in de bestaande orde van beide levenssferen ingrijpt; iets wat dan een *wonder* daarstelt.

Is men nu in dit aardsche leven zoo beklemd, dat men zich geen andere existentie denken kan, de mogelijkheid zelfs van het bestaan van een andere sfeer niet kan aannemen, en op grond hiervan al wat desaangaande ter onzer kennisse kwam, verwerpt, welnu, dan gaat men in dit eindige op, dan is het geestelijk zintuig van het geloof in zulk-een aan het oog van den blinde of aan het oor van den doove gelijk, en baat het niet, of ge hem van ongelijk overtuigen wilt. Dat velen, zeer velen zelfs, er zoo aan toe zijn, behoeft u nu allerminst te verwonderen. Iemand die nooit anders gezien had dan de ijsbergen en ijsschotsen aan de Noordpool, zou, als hem in prachtig schilderstuk een beeld van Java's natuurweelde getoond werd, evenmin kunnen aannemen, dat metterdaad zulk een geheel andere natuur bestond. Alleen de betrouwbaarheid van de poolonderzoekers zou zulk een het geloof in de realiteit van zulk een heel andere natuur kunnen aanbrengen. En zoo ook is het hier. Ge moogt nooit vergeten, dat toen, dank zij de Schepping, beide sferen nog ongeschonden in elkaar schoven, die strijd voor 't menschelijk bewustzijn nog geenszins bestond. Zelfs in weerwil van 't feit, dat de val in de engelenwereld reeds had plaatsgegrepen, toont wat ons uit het Paradijs gemeld wordt, nog een gansch natuurlijke gemeenschap van den mensch met zijn God, van de sfeer van het Paradijs met de sfeer der hooge hemelen, en zelfs nog van de gevallen engelen met den nog onzondigen mensch. Ware dan ook de gesteldheid van deze aarde en het zielsbewustzijn in den mensch gebleven wat 't oorspronkelijk was, zoo zouden ook wij nu nog geen de minste moeilijkheid hebben, om de saamhoorigheid van de gemeenschap van beide sferen, niet slechts aan te nemen, maar zelf te gevoelen. Verandering is hierin alleen gekomen door den val en door den vloek. Hierdoor zijn beide, de aardsche sfeer en de sfeer om den Troon Gods, tegenover elkander komen te staan. De deuren en vensters van onzen tabernakel zijn alstoen toegesloten. En nu zien we uit onze sfeer, in de andere niet meer in, of God moet een van die deuren of een van die vensters tijdelijk voor ons opensluiten; *en dat is het wonder.*

Dat Jezus bij Zijn Hemelvaart, toen Hij opvoer, eer Hij de sfeer bereikte waar Gods Troon Hem wachtte, heel den afstand door-

loopen moest die onze aarde scheidt van de verstafgelegen star in het firmament, is daarom een volstrekt ongerijmde bewering. Reeds de tegenstelling tusschen het eindige karakter van de zichtbare wereld en het oneindige karakter van de uitstraling van Gods kracht en heiligheid, maakt dit tot dwaasheid. In het zienlijke of waarneembare hangt alles saam op een wijze, die alle atomen saam zich als in één machtig organisch geheel doet ontplooien. Doch poogt ge uit deze atomen en deelkens tot het geestelijke over te gaan, dan strekt juist wat monisten en materialisten als Haeckel en anderen ons voorhouden, ten bewijze, hoe volstrekt ondoenlijk het is, het geestelijke uit het atoom te verklaren. Reeds in onze tegenwoordige levenssfeer hebben we daarom met *tweeërlei,* geheel onderscheiden, substantiën te doen. God en het Heelal zijn niet één, maar twee, en die tweeheid, dit dualisme plant zich naar alle zijden voort. Samenhang is er zeer zeker, maar geen identiteit. Al wat in ons atomen-universum wordt waargenomen, is niets dan een door God ingestelde orde voor de *buitenzijde* van de existentie van wat tot dit eindige Heelal behoort. Doch hieruit volgt in het minst niet, dat de geheel andere levenssfeer, die om Gods Troon is, niet anders te denken zou zijn, dan als hoog boven dat Heelal gelegen, zoodat men ze eerst bereiken kon, na heel het eindige Heelal doorloopen, doorvlogen of doorduizeld te hebben. *Hoog* is een tweezijdig begrip, gelijk we opmerkten. Hoog naar lengtemaat is alleen van toepassing op wat *uitwendig* bedoeld is; maar *hoog* kan ook overdrachtelijk worden gebezigd van wat zich boven het min-edele verheft. Dan is het zedelijk, dan is het *geestelijk* bedoeld, en heeft met lengtemaat of afstand niets uitstaande. Een hooggeplaatst persoon kan zeer wel in de vlakte wonen, en laaggeplaatsten kunnen boven, hoog op de bergen, de grenswacht houden. Goud is van hooge waarde bij het koper vergeleken. Zelfs spreekt men van hoogere en lagere studiën, van hoogere en lagere orde, van hoogeren en lageren adel en zooveel meer. Zeer wel kan derhalve, ook waar sprake is van de onderscheiden levenssferen, gezegd, dat er een levenssfeer is die hooger staat dan onze aardsche levenssfeer, zonder dat hiermeê ook maar in 't minst bedoeld zij, dat de ééne plaatselijk boven de andere zou liggen. De apostel betuigde in de synagoge van Antiochië: „De God van dat volk Israel heeft onze vaderen uitverkoren en het volk *verhoogd,* en heeft hen met een *hoogen arm* uit Egypte geleid". Als Jesaja zegt: „Hij buigt de *hoog*gezetenen neder", heeft dit met plaatselijke verhooging niets gemeen. Zegt de psalmist: „o Heere, mijn oogen zijn *niet hoog",* zoo valt ook hier alle plaatselijke beduidenis van hoogheid weg. En heet het in Ps. 139:6: „De kennisse is mij te wonder-

baar, zij is mij *te hoog"*, zoo is evenmin aan hoogheid in plaatselijken zin gedacht. Een hooge betrekking, een hooge positie, een hooge roeping, of wat dies meer zij, wijzen alle op een begrip van hoogheid, dat afstand noch lengtemaat insluit, en eeniglijk in overdrachtelijken zin op een hoogere orde doelt. En nu is 't zeer zeker waar, dat in de Schrift „hooge hemelen", „derde hemel" enz. een plaatselijken indruk maken, maar dit neemt niet weg, dat 't geen plaatselijk *verre* van ons is, geestelijk ons zeer nabij kan wezen, en dat derhalve de hemelen, waarin Gods Troon schittert, volstrekt niet te denken zijn, als op de manier van een nog hoogeren bergtop die boven den hoogsten ons bekenden berg nog uitsteekt, maar als een levenssfeer *van hoogere orde,* en zulks wel van zoo geheel andere orde, dat de hemelen om Gods Troon door heel het zichtbare Heelal kunnen heendringen, er in en er buiten kunnen zijn, en steeds een geheel zelfstandige positie innemen. Het begrip van *verheven* bevestigt deze opvatting. Ook „verheven" kan plaatselijk worden opgenomen. Als we in Ezechiël 17:22 lezen van een teeder twijgje, dat Jehovah zetten zal „op een hoogen en verheven berg", dan wijst de bijvoeging van berg er op, dat het woord *verheven* evenals het begrip *hoog* hiervan hoog in de ruimte bedoeld is. Als in Jesaja 26:5 staat: „Hij buigt de verheven stad neder", zoo is ook hier het beeld doelend op een hoog liggende, ommuurde stad. En geheel 't zelfde geldt van wat in Numeri 9:22 staat, dat de wolk boven den tabernakel *„verheven* werd". Doch al staat het hiermee vast, dat *verheven*, afgeleid van *verheffen,* óók plaatselijk bedoeld kan zijn, toch is het aan geen twijfel onderhevig, of *verheven* heeft in verreweg de meeste plaatsen der Heilige Schrift, waar het voorkomt, *geestelijke* beduidenis en wijst dan op het hoog verheven zijn in positie, in orde, en in edelheid van wezen. „Gij zijt," zingt de psalmist (97:9), „zeer hoog *verheven* boven alle goden"; (Psalm 148:13) „Zijn naam alleen is hoog *verheven."* Jesaja zegt evenzoo (2:17): „De Heere alleen zal in dien dag *verheven* zijn" en in hoofdstuk 57:15: „Want alzoo zegt de Hooge en Verhevene." Natuurlijk blijft 't altoos beeldspraak en denkt de Oosterling vooral hierbij steeds aan het zienlijke, waarvan de beeldspraak genomen is, zoodat zegswijzen als van „hoogste hemelen" en „derde hemel" zich van zelf verklaren; maar op zichzelf is met de hoogheid en verhevenheid van de woonstede Gods en van den Troon des Almachtigen, en dus zoo ook met de Rechterhand Gods, niet anders bedoeld, dan dat het hier een *andere* levenssfeer geldt van een *hooger* karakter en van *verhevener* aard en natuur. De omstandigheid, dat wat 's nachts boven ons is, overdag beneden ons zal zijn, en dat hetgeen voor wie op Java woont be-

neden is, hier te lande boven ons kan zijn, vormt dan ook in 't minst geen beletsel, om onze smeeking tot Gods Troon te doen opgaan. Niemand denkt er zelfs onder het bidden aan, dat onze aarde zich in een etmaal wentelt, en dat dus wat nu boven is, straks beneden ons zijn zal. Zelfs een kind, dat van de omwenteling van de aarde om haar as hoorde, zal niet zeggen bij zijn avondgebedje: „Maar is God nu *beneden?*" Het plaatselijke in den zin van ons zienlijk Heelal mag ons hier niet ophouden. De sfeer om Gods Troon is daar onafhankelijk van, en de Christus die aan Gods Rechterhand gezeten is, zit niet millioenen en milliarden kilometers hoog boven ons, of van ons af, maar men voelt Hem, onder het bidden *vlak bij,* alleen maar in een *andere* existentie-sfeer.

Had nu van den aanvang af tusschen onze aardsche levenssfeer en de levenssfeer om Gods Troon niet alleen zulk *onderscheid,* maar zelfs een volstrekte *afscheiding* bestaan, zoo zou deze tweeheid een altoosdurend karakter dragen, en uit dien hoofde voor ons noodlottig zijn. Dat is dan ook 't noodlottige voor wie niet tot verzoening komt, maar in het eeuwig verderf afdoolt. Doch op zichzelf staat 't hiermede heel anders. Op zich zelf bestond er van meet af, d. i. van af de ure der Schepping, wel *onderscheiding* maar geen *afscheiding*, en veeleer sterke doorwerking der gemeenschap. Reeds wezen we er op, hoe al wat we uit het Paradijs vernemen, die sterk sprekende gemeenschap van beide levenssferen doet uitkomen. Doch hier komt nu, voor wat de Hemelvaart van Jezus aangaat, nog bij, dat de afscheiding die door val en vloek zoo bijna hermetisch tot stand kwam, niet mag worden opgevat als zou ze eindeloos bestendigd worden, maar te verstaan is als een *tijdelijke* afscheiding, die in de Voleinding tot de oorspronkelijke gemeenschap terug keert, ja, sterker nog, in de Voleinding een volkomenheid van harmonie zal vertoonen, die 't geen in het eerste Paradijs schitterde, nog zeer verre in de schaduw zal stellen. Het einde zal eens zijn, dat beide sferen blijken niet anders dan de vocalen en de consonanten van het eeuwige Woord Gods te zijn. Alles loopt eens uit op één Goddelijke, heilige, volkomene harmonie, en wel onder dit tweeërlei beding, dat ten eerste alle scheiding en scheuring die zonde en vloek aanbracht, tot onkenbaar wordens toe te niet gaan, en ten andere, dat hetgeen in het Paradijs nog slechts den aanvang van Gods majesteit vertoonde, alsdan de *voleinde* glorie onzes Gods openbaren zal.

Hierop nu is Jezus' Hemelvaart gemunt. Ze doelt er op. Ze verwezenlijkt die harmonie in beginsel. Eerst is ook de Zone Gods in de *afscheiding* ingegaan. Dat was Zijn zelfvernedering in de

Vleeschwording, en die zelfvernedering is doorgegaan tot in dood en graf. Maar op den derden morgen is die afscheiding in beginsel te niet gedaan en overwonnen. Niet op eens, niet plotseling, maar in een periode van 40 dagen is toen de losmaking van Jezus uit deze nog altoos misvormde levenssfeer voleind. De overgang ging langzaam toe, opdat de discipelen de realiteit van Jezus' Opstanding en de onveranderde gedaante van Zijn verschijning waarnemen en bevestigen konden. Maar blijven kon die halfslachtigheid niet. De metamorphose moest ten einde toe doorwerken. Al wat in de Vleeschwording en in het Lam Gods tot vernedering had geleid, moest nu *opgeheven* in verhooging en verheerlijking, en ten slotte moest het oogenblik komen, waarop voor Jezus alle gevolg van zonde en vloek in Zijn lichamelijke, menschelijke verschijning ophield te bestaan, en Zijns een menschelijke existentie werd, gelijk die ons aller deel zou zijn geweest of geworden, zoo geen val ware ingetreden. De Zone Gods had onze menschelijke schamelheid aangenomen, maar ze in Zijn eigen persoon allengs zoo verwerkt, dat de ongeschonden menschelijke natuur in Hem uit de vernederde natuur vanzelf opkwam. Jezus onderging alzoo van Zijn Verrijzenis af tot op 't oogenblik dat Hij den hemel om Gods Troon inging, een gestadige verandering. Almeer viel weg wat, als gevolg van onze zonde, in onze menschelijke verschijning verlaagd en vernederd is, en almeer kwam op, wat uit de zuivere kiem van ons type als mensch, zich naar Gods oorspronkelijk bestel, uit ons ontwikkelen kon. Zoo ontplooide zich Zijn gedaante, niet conform de Paradijsgestalte van Adam, maar conform het nog veel hooger ideaal, waartoe Adam, ware hij niet gevallen, vanzelf zou zijn opgeklommen. In en onder Zijn opvaren ten hemel had Jezus die voltooide gedaante verworven, die na de Opstanding het deel van Gods gezaligd volk op de nieuwe aarde, onder den nieuwen hemel, zal zijn. Het wezen, het type bleef naar wat de Zone Gods uit Maria had aangenomen, maar, dank zij de verheerlijking, ontplooide zich nu een gestalte, die bij onze aarde niet meer paste, die niet meer voegde voor dit verbasterde leven, maar die zich aansloot bij de harmonie der sferen die in de Voleinding eens te komen stond.

Hierdoor nu wordt geheel te niet gedaan elke bedenking, die ontleend is aan de bewering, dat toch ook Jezus, zoolang Hij in 't lichaam is, een zeker gewicht van stof aan zich heeft, dat Jezus lucht moet kunnen inademen om te kunnen blijven leven; dat ook Jezus spijzen nemen moet om niet te verhongeren; en dat Hij, om, van deze aarde uitgaande, het hooge punt boven alle vaste sterren

te bereiken, eeuwen moet gebruikt hebben voor Zijn verplaatsing; ja, dat de Christus voor Zijn terugkeer en Wederkomst op deze aarde evenzoo weer eeuwen behoeven zou, om, uitgaande van het punt in het Heelal waar Hij nu in heerlijkheid zetelt, onzen dampkring weer te kunnen naderen. Dit zou alleen gelden, zoo Jezus niet *verheerlijkt* was, d. w. z. zoo Hij, zonder metamorphose, gebleven ware in de gedaante en existentie, waarin Hij hier op aarde verkeerd heeft tijdens Zijn omwandeling. Al is het toch, dat ook destijds reeds een en ander van Jezus bericht wordt, dat *wij* alzoo niet kunnen, b.v. Zijn wandelen op zee, Zijn bestaansverhooging op den Tabor, en zooveel meer, toch is het aan geen twijfel onderhevig, of vóór Zijn Opstanding deed ook in Jezus de menschelijke natuur haar eischen gelden, die leidden tot een vermoeid worden, tot een hongeren naar spijze, tot een dorsten naar water, en zooveel meer. Werd dan ook beweerd, dat Jezus in die vernederde gestalte ten hemel zou zijn opgevaren, en in die vernederde gestalte alsnu aan Gods Rechterhand gezeten is, zoo zou de critiek volkomen gelijk hebben, met dit voor onmogelijk te verklaren. Zulk beweren zou onredelijk en ongerijmd zijn.

Doch juist dit beweert de Heilige Schrift, en op haar getuigenis afgaande, de Christelijke belijdenis dan ook niet. „Daarom, d. i. juist op grond van Zijn vernedering, heeft God den Middelaar *„uitermate zeer verhoogd"*, en heeft Hem *„een naam"* gegeven, welke is boven alle namen; „opdat alle tong zou belijden dat Hij de Heere is". Ziet men nu helder in, dat *naam* ook hier beduidt een *wezensconditie* conform het hoogste ideaal, dan is hiermede uitgemaakt, dat Jezus opvoer in den staat van voltooide verheerlijking; dat deswege niets Hem hinderen of belemmeren kon in Zijn opvaart, wat bij ons opkomt uit onze vernederde of nog niet voltooide natuur; en dat alzoo al hetgeen men ontleent aan de gesteldheid van onze natuur in dit aardsche leven, om 't op Jezus' hemelschen staat over te brengen, op niet anders neerkomt dan op een door niets gerechtvaardigde loochening van het machtige feit, dat de Vader Hem van onze beperktheden heeft vrijgemaakt, en in de harmonie der Voleinding reeds op dat moment heeft doen ingaan.

VI. Ons opstandingslichaam.

Want dit verderfelijke moet onverderfelijkheid aandoen, en dit sterfelijke moet onsterfelijkheid aandoen. 1 CORINTHE 15 : 53.

OOK van nog een andere zijde wordt ons bevestigd, dat de menschelijke natuur van den Christus, voor wat het lichamelijke betreft, thans in den staat Zijner verhooging, zeer aanmerkelijk verschilt van de gestalte, waarin Hij op aarde omwandelde en stierf aan het Kruis. Ons wordt toch betuigd, dat de kinderen Gods in de opstanding een heerlijkheid zullen erlangen, die gelijksoortig is met de heerlijkheid die aan den Middelaar ten deel viel. De apostel Johannes namelijk spreekt zich in zijn eersten zendbrief hierover (1 Joh. 3 : 2) in dezer voege uit: „Geliefden, nu zijn wij kinderen Gods, en het is nog niet geopenbaard wat we zijn zullen; maar dit weten we, dat, als Hij zal geopenbaard zijn, *wij Hem gelijk zullen wezen*, want wij zullen Hem zien gelijk Hij is." Hierin ligt tweeërlei. Ten eerste, dat het lichaam van Christus niet onveranderd gelijk bleef aan de gestalte van vóór Jezus' kruisdood. Dan toch zou Johannes zich deze gestalte zeer duidelijk hebben kunnen voorstellen, want drie jaren lang heeft hij met Jezus verkeerd. Zegt nu Johannes, aan wien dit ten deel viel, dat hij zelf eens aan Jezus in Zijn verhoogden staat gelijk zal wezen, maar dat hij nog niet weet hoe dit zijn zal en welke die gestalte wezen zal, zoo volgt hieruit, dat Jezus' tegenwoordige gestalte aanmerkelijk verschillen moet van de gestalte waarin Johannes Jezus die drie jaren lang gekend heeft. En ten andere ligt er evenzoo dit in, dat Johannes van de gestalte, waarin Jezus aan Gods Rechterhand zit, zich vooralsnog geen klare voorstelling kon maken, doch dat hij dit eerst later zal kunnen doen, als hij zelf uit de dooden zal zijn opgestaan, wijl hij *dan eerst Jezus „zien zal gelijk Hij is."* Juist zoo laat ook de apostel Paulus zich uit, als hij aan de kerk van Philippi (3 : 20, 21) schrijft: „Onze wandel is in de hemelen, waaruit wij ook den Zaligmaker verwachten, namelijk den Heere Jezus Christus, die ons vernederd lichaam veranderen zal, opdat het gelijkvormig worde aan Zijn heerlijk lichaam"; en zulks wel „door de werking waardoor de Christus alle dingen aan zich onderwerpen kan." En omstandiger nog is het betoog, dat de apostel Paulus, wat dit punt betreft, ons in 1 Cor. XV gaf. Daar toch wordt ons tweeërlei, zelfs breedvoerig, uiteengezet: 1⁰. dat ons ver-

heerlijkt lichaam gelijk zal zijn aan dat waarin Jezus nu reeds aan Gods Rechterhand zit; en 2^{0}. dat dit lichaam, waarin Jezus thans zich openbaart, geheel verschillen moet van het lichaam, waarin Hij hier geboren werd en stierf. Jezus, zoo schrijft hij, is wel *mensch*, maar eigensoortig. „De eerste mensch, Adam, was geworden tot een *levende ziel*, maar de Zoon des menschen, die thans aan Gods Rechterhand zit, blijkt nu te zijn *een levendmakende geest.*" De eerste mensch, Adam, was uit de aarde aardsch, Jezus, de tweede mensch, die ons tot Heere is geworden, was uit den hemel. Gelijkerwijs nu de geloovigen hier op aarde het beeld *van den aardschen* gedragen hebben, alzoo zullen zij in de opstanding eens het beeld *des hemelschen* dragen. Dit nu zal nog minder sterk uitkomen bij de geloovigen die eerst sterven, en pas bij hun opstanding hun zichtbare gedaante terug krijgen, maar zeer sterk daarentegen bij die kinderen Gods, die hier op aarde leven zullen, als Jezus wederkomt. Dezen toch zullen niet sterven, maar in één oogenblik des tijds in gedaante *veranderd* worden, doordien hun sterfelijk lichaam de onsterfelijkheid en onverderfelijkheid zal aandoen, en aan Jezus' verheerlijkt lichaam gelijkvormig zal worden.

Uit deze stellige verklaring blijkt derhalve: 1^{0}. dat het lichaam van de kinderen Gods een algeheele metamorphose of gedaantewisseling zal ondergaan; en 2^{0}. dat Jezus nu reeds zich in die verheerlijkte gestalte bevindt, die eerst in de opstanding het deel der geloovigen zal worden. Zoeken we derhalve licht omtrent de gedaante waarin Jezus thans verkeert, dan hebben we ons af te vragen, wat de Schrift ons betuigt omtrent den staat der heerlijkheid waarin we zelf eens zullen verkeeren. Die twee toch zullen alsdan eender en gelijk zijn. Jezus bevindt zich nu reeds in dien staat, waartoe wij eerst door de opstanding zullen geraken. Wat van ons eerst later gelden zal, geldt dus nu reeds van den Christus. Was het nu juist, wat maar al te velen zich verbeelden, dat ze eens zullen opstaan in hetzelfde vleesch en bloed, waarin ze zich hier bevonden, toen ze stierven, zoodat er geen verschil aanwijsbaar zou wezen tusschen het lichaam van nu en het lichaam waarin ze alsdan verkeeren zullen, zoo zou ook omtrent den Christus zijn vast te stellen, dat Hij thans, aan Gods Rechterhand gezeten, er juist zóó uit zou zien, als toen de schare Hem in Galilea aanschouwde, en dat Zijn lichaam alsnu nog in geheel dezelfde conditie verkeert, als waarin dit destijds verkeerd heeft. Jezus' lichaam zou alsdan nog altoos aan geheel dezelfde wetten onderworpen zijn, als waaraan het destijds onderworpen was. De samenstelling van het lichaam, het zwaartegewicht ervan, de behoefte aan lucht voor de ademhaling en aan spijs en drank om honger en dorst

af te weren, de beweging, de duur voor afstanden, die Hij had af te leggen, kortom, geheel de verhouding van Jezus, wat Zijn lichaam betrof, tot de ons omringende natuur zou ook nu nog juist zóó moeten zijn, als ze toen was. Vernemen we nu echter, dat Jezus' lichaam nu reeds is, wat 't onze eens zijn zal, en dat ons lichaam in zijn toekomstigen staat een totale verandering zal ondergaan hebben, dan volgt hier van zelf uit, dat we ons ook Jezus' lichaam niet anders dan *algeheel gewijzigd* mogen voorstellen. Altoos hetzelfde lichaam, maar in gedaante en gestalte onttrokken aan de eischen van de natuur hier op deze aarde, en conform geworden aan de eischen die de natuur in de hoogere levenssfeer stelt.

Op de vraag, welke verandering, zijn we eenmaal verheerlijkt, aan ons eigen lichaam zal zijn waar te nemen, gaan we hier niet in den breede in, maar wel moet hier reeds, in verband met Jezus' Hemelvaart, nadruk gelegd op de hoofdverschijnselen, die zich, naar luid der Heilige Schrift, daarbij zullen voordoen. Zoo toch als 't in onze voleinding zijn zal, zoo is het nu reeds bij den Christus. Wel komt hier, voor wat den Christus aangaat, de invloed en werking van Zijn Goddelijk Zoonschap bij, en spreekt 't evenzoo van zelf dat er in Hem, als aller Hoofd en Heer, zich voordoet, wat bij ons niet in die mate het geval zal zijn. Ook hier is niet eindelooze herhaling van het gelijke, maar eindelooze variatie van het gelijksoortige. Maar dit wijzigt niets in de grondtrekken. Als de onderzoeker het lichaam van een eenvoudigen herdersjongen die achter de schapen doolde, ontleedt, vindt hij in de grondtrekken precies hetzelfde wat bij een denker als Kant, of een virtuoos als Bach, of een kunstenaar als Rembrandt werd gevonden. Op die grondtrekken komt 't daarom hier aan, en desaangaande is alzoo de vraag te beantwoorden, of, naar luid der Heilige Schrift, ons lichaam in den staat der verheerlijking *zuivere kopie* zal zijn van 't lichaam, waarin we thans verkeeren, dan wel of er tusschen nu en de opstanding een algeheele gedaantewisseling of metamorphose zal plaats grijpen.

Hierover nu heeft de apostel zich vooral in 1 Cor. 15 zeer breedvoerig uitgelaten, en dit op zulk een wijs, dat men schier onder den indruk komt, alsof alle overeenkomst met ons huidig lichaam in de opstanding zou wegvallen. Het vraagstuk als zoodanig wordt in 1 Cor. 15 : 35 zeer scherp gesteld, bijna in dezelfde woorden, waarin wij het nu nog zouden uitdrukken: „Maar zal iemand zeggen, hoe zullen de dooden worden opgewekt, en *met hoedanig een lichaam zullen zij komen?"* Nu vindt de apostel die vraag zelf eigenlijk te dwaas, en daarom luidt zijn antwoord:

„Gij dwaas, hetgeen gij zaait wordt niet levend, tenzij dat 't gestorven is". En alsnu overgaande tot het plantenrijk, wijst de apostel er op, dat hetgeen gezaaid wordt zijn gestalte verliest, en dat uit dat gezaaide een nieuw iets in geheel gewijzigde gestalte opkomt. „Hetgeen ge zaait, zoo schrijft hij, daarvan zaait ge het lichaam, de gestalte niet die worden zal, maar een bloot graan, een enkele korrel, van tarwe of van wat het zijn moge". En, komt nu de tijd van opbloeien, of wilt ge de tijd des oogstes, dan komt niet naar boven wat gezaaid is, om u enkel de oude korrel te vertoonen, maar dan geeft God aan dat opbloeiende zaadsel een nieuw lichaam, een nieuwe gestalte, gelijk Hij wil, en dat wel aan een iegelijk zaad zijn eigen lichaam of gestalte. Of zulk een lichaam in de opstanding weer been en vleesch zal vertoonen, gelijk nu, is dan ook niet te beantwoorden dan met een onderscheiding. Ons huidig vleesch en bloed beërft, zegt de apostel, de onverderfelijkheid niet. Toch zal ons lichaam ook in de toekomst wel zijn vasten vorm en gestalte, en dus zijn vleesch hebben, mits ge er maar op let: „niet alle vleesch is hetzelfde vleesch", vs. 39. Reeds hier op aarde niet. Mensch en rund, vogel en visch hebben allen vleesch, maar zeer verschillend vleesch. En sterker nu nog zal het onderscheid tusschen ons vleesch nu, en ons vleesch in de opstanding wezen. Er zijn toch niet enkel aardsche, er zijn ook *hemelsche* lichamen. Beiden nu hebben een schoon iets dat aantrekt, zoo ge wilt een heerlijkheid, maar zeer met onderscheid. De heerlijkheid toch van het lichaam der opstanding zal een geheel andere zijn dan de heerlijkheid van het menschelijk lichaam hier op aarde. Reeds in deze zichtbare schepping zien wij niet alleen het onderscheid tusschen visch, vogel of landdier, maar merken we even goed dat zon, maan en sterren ons boeien kunnen, maar toch alle die met een andere bekoring. „Een andere is de heerlijkheid der zon, en een andere is de heerlijkheid der maan, en een andere is de heerlijkheid der sterren." — Zelfs onder de sterren aan het firmament is nog weer onderscheid, want „de eene ster verschilt in heerlijkheid van de andere ster".

Welnu, zegt de apostel, juist zóó nu moet ge ook over uw tweeërlei lichaam oordeelen. Zooals wij zouden zeggen: „Rups en kapel is één wezen, maar de lichaamsgestalte verschilt geheel. Bij de rups wanstaltig, van de kapel heerlijk, en zoo schrijft nu ook de apostel van uw ziel en lichaam: „Alzoo zal ook de opstanding der dooden zijn". Na uw sterven wordt ge in het graf gezaaid onder de heerschappij der verderfelijkheid, maar dit uwzelfde lichaam wordt straks, dank zij de opstanding, „opgewekt *in onver-*

derfelijkheid. Het wordt gezaaid in oneere, het wordt opgewekt in heerlijkheid, het wordt gezaaid in zwakheid, het wordt opgewekt in kracht." Een *natuurlijk* lichaam, d.i. een lichaam conform de wetten van deze zichtbare natuur, wordt er gezaaid, maar een geestelijk lichaam, d.i. een lichaam conform de orde der hoogere levenssfeer komt er uit op. En ten slotte voegt hij er aan toe: „Er is een *natuurlijk* lichaam, en er is een *geestelijk* lichaam". Hij voelde toch, dat het er op aankwam de Kerk van Corinthe duidelijk te doen inzien, dat de wetten van deze onze natuur in de levenssfeer van hoogere orde die ons wacht, niet gelden. Hij gaf alzoo aan, dat de hoogere levenssfeer eigen ordinantiën heeft. En dit eigen karakter van de hoogere orde noemt hij nu *geestelijk*, en zulks wel niet om te zeggen, dat er niets overblijft dan *de ziel*, maar om uit te drukken, dat het lichaam zelf dat ook in de opstanding tot onze natuur zal behooren, een ander type, een ander karakter zal bezitten dan ons lichaam thans, iets wat hij nu met het woord: *geestelijk* uitdrukt, omdat hij er geen eigen woord voor wist. En na aldus scherp en duidelijk het alles doordringend onderscheid tusschen ons lichaam van nu en het lichaam waarin we eens schitteren zullen, te hebben aangewezen, gaat hij dan in 't slot van hoofdstuk 15 er zelf toe over, om dit alles ook op den Christus toe te passen, ja sterker nog, om er nadruk op te leggen, dat hij over dit groote onderscheid dáárom zoo sterk spreken zal, omdat ook datzelfde onderscheid principieel in den Christus alzoo bestaat, indien ge ook bij Hem het lichaam der vernedering met het lichaam in den staat Zijner verhooging vergelijkt.

Ook met 2 Cor. 5 : 1—9 is hier te rekenen, zij 't al, dat hier zich bij de uitlegging andere moeilijkheden voordoen, waarop vooralsnog niet kan worden ingegaan. Afgezien hiervan echter is het volkomen duidelijk, dat de apostel ook hier een zeer sterke metamorphose van het lichaam na den dood en in de opstanding aangeeft. Het lichaam, waarin we hier verkeeren, noemt hij „ons aardsche huis dezes tabernakels." Het kon ook met *tent* vertaald zijn, en dan viel natuurlijk elke vergelijking tusschen tabernakel en tempel weg, doch 't zij men *tent,* 't zij men *tabernakel* vertaalt, duidelijk komt des apostels bedoeling uit, om op de vergankelijkheid van ons lichaam, gelijk we dit hier op aarde bezitten, vollen nadruk te leggen. Gelijk een tent of tabernakel afgebroken wordt, zoo ook is ons aardsche lichaam bestemd om *afgebroken* te worden. En, komt 't hieraan toe, dan staan we vanzelf voor de vraag, wat er alsdan met ons wezen gebeuren zal. Of we dan enkel als schuilende zielen zullen voortbestaan, dan wel een ander iets in de plaats zullen krijgen, wat opnieuw den dienst doet, dien hier het lichaam bewees.

En nu zegt de apostel, dat we niet slechts alsdan in een lichaam verrijzen zullen, maar dat het lichaam der verrijzenis in waardij en beteekenis even hoog boven ons lichaam van nu zal staan, als een vast huis, dat op fundamenten rust, hoog staat boven de tent die men opzet en weer afbreekt. „Zoo nu ons aardsch huis van onze tent of tabernakel, d. i. ons aardsche lichaam, verbroken wordt, dan weten we, dat we van God niet weer een *tent,* maar een vast *gebouw* zullen ontvangen, en wel een *huis,* waarin onze ziel wonen zal; een huis niet, dat wij ons met eigen handen opzetten, maar een eeuwig huis, dat hooren zal tot de ordinantie der hemelen. Nu stond de apostel hiermee voor de vraag, of dit beteekende *het huis* waarin de ziel aanstonds na het sterven zou worden toegelaten, dan wel of na het sterven een middenphase, een tusschentoestand zou intreden, waarin de ziel, na het tentlichaam van deze aarde verlaten te hebben, als louter ziel omdolen zou, om eerst later, bij Jezus' Wederkomst, het ontbrekende lichaam, doch dan geheel vernieuwd, terug te krijgen. Hij spreekt dan uit, dat zulk een overgangstoestand hem smartelijk zou vallen. Hij zegt toch: „Ook wij (die alsnog in dezen tabernakel, d. i. in ons aardsche tentlichaam, zijn) zuchten, in onszelven bezwaard zijnde, daar wij vreeze koesteren voor 't bestaan in ontkleeden, d. i. lichaamloozen toestand, en niets liever wenschen, dan aanstonds na ons sterven overkleed te worden, opdat het sterfelijke onverwijld, en zonder tusschenpoos, van het leven verslonden worde (vs 4). Hierop echter behoeft hier in verband met Jezus' Hemelvaart niet dieper te worden ingegaan, daar de tusschentoestand bij Jezus reeds op den morgen van den derden dag door Zijn opstanding een eind nam.

Van hoog belang daarentegen is ook 2 Cor. 5 : 1—9 voor het rechte inzicht in Jezus' Hemelvaart, omdat in geen uitspraak zoo sterk als hier het zeer sterke onderscheid aan de orde komt tusschen de gedaante van ons lichaam, gelijk het zich hier op aarde vertoont, en de gestalte gelijk het in de hoogere levenssfeer zich zal aandienen. Tweeërlei beeld gebruikt de apostel hier door elkaar. Eenerzijds dat van *tent* of *huis* waarin de ziel woont, en ten anderen van *het kleed,* dat uit en aangetrokken wordt, zoodat men gekleed, ontkleed of overkleed kan zijn. Vooral dit beeld van het kleed is zeer sterk sprekend, daar we telkens wisselen van kleed, het éénе afleggen, en het andere aantrekken, zonder dat het tweede met het eerste ook maar iets uitstaande heeft. Iets minder kras is 't beeld van tent en huis, omdat 't één altoos op 't ander voorbereidt, maar toch, ook hier is het onderscheid zeer scherp geteekend. Het HUIS toch wordt niet uit de brokstukken van de tent of tabernakel

gebouwd, maar uit geheel andere, van elders aangebrachte grondstof. Slechts zooveel kan gezegd, zoo men aan de vertaling van *tabernakel* vasthoudt, en daarbij dan aan den *tempel* denkt, dat 't allerheiligste uit den tabernakel in den tempel was overgedragen. Maar hoe hoog ook de beteekenis zij, die men alsdan aan de Arke met den verzoendeksel toekennen wil, het feit blijft dan toch, dat de apostel hier het lichaam der opstanding neemt als een geheel nieuw lichaam, dat eigenlijk met het andere, nu ontbonden lichaam bijna niets meer uitstaande had. Zelfs zou men zeggen, dat hij op een tweede schepping doelt. Eerst op de schepping van het lichaam, dat we uit onze moeder ontvingen, en daarna op een geheel nieuwe schepping van een tweede lichaam, dat God ons zal toewijzen. Doch ook al stelt men, dat de apostel de *wisseling* van 't leven niet zoo sterk als algeheele *verwisseling* van lichaam bedoeld heeft, tegen te spreken valt 't dan toch niet, dat er van een weer galvaniseeren van het lijk bij den apostel geen sprake is, en alzoo nooit tegen het lichaam der opstanding, en dus ook niet tegen het verheerlijkte lichaam van Jezus, uit de beperktheden, gebondenheden en bepaaldheden van ons aardsche lichaam te redeneeren valt. En dit nu is toch het punt waarop het bij Jezus' Hemelvaart aankomt.

Alleen zou te zeggen zijn, dat de tegenstelling die de apostel in 1 Cor. 15 en in 2 Cor. 5 zoo breed uitmeet, zich bij Jezus anders voordoet, daar bij Jezus wel ook de dood intrad, maar de lichaamsvernieuwing reeds op den derden dag daarna begon, en bij de eerste verschijning nog slechts zeer zwak in graad was. Bij den gewonen mensch komt hier de tegenstelling zeer sterk uit. Neemt ge eenerzijds den grijsaard, die, verzwakt en ingezonken, nauwelijks meer voortstrompelen kon, en in het gebruik zijner zintuigen niet alleen, maar ook in zijn denken en in zijn herinnering verzwakt was, en plaatst ge dan tegenover die geheel verachterde verschijning een kind van God in de waarachtige opstanding, dan is er van gelijkheid tusschen de verloren en de nieuw verkregen lichaamsgedaante nauwelijks sprake meer. Konden we zulk een gestalte ontwaren, we zouden de personen niet herkennen. En we zien dan bij Jezus ook wel, dat 't herkennen niet even grif als vroeger ging, maar het bleek dan toch mogelijk, en de overgang van de ondergaande in de nieuwe, verheerlijkte gestalte gaat niet op eens, gaat niet plotseling toe, maar schuift slechts zeer langzaam uit wat verouderde en afnam, in wat zich verjongt en verheerlijkt wordt over. Maar al ging dit proces langzaam toe, het resultaat kon toch geen ander zijn, dan de uitkomst waarvan de apostel gewaagt. Gelijk we toch in den aanvang van dit artikel op den voorgrond

stelden, met klem en kracht handhaaft de apostel de profetie, dat eens ons lichaam, in den staat van verheerlijking, *aan dat van Jezus gelijk zal zijn*. Iets waaruit vanzelf volgt, dat Jezus' lichaam nu reeds zich in dien hoogen staat zich bevinden moest, en alzoo reeds onder Zijn opvaren ten hemel in dien hoogen staat moet zijn overgegaan. Zijn nu de bedenkingen, die het ongeloof tegen Jezus' opvaren ten hemel inbrengt, alle zonder uitzondering, ontleend aan wat in de orde van deze natuur, de natuurwetten, de feiten en gegevens zijn, en blijkt uit 1 Cor. 15 en 2 Cor. 5, dat zoomin òns lichaam als dat van Jezus na de Opstanding aan de conformiteit met deze natuurwetten en natuurlijke gegevens gebonden is, dan valt alle critiek op de mogelijkheid en op de realiteit van Jezus' Hemelvaart vanzelf weg, zonder dat, rakende de volstrekte identiteit van Jezus' lichaam voor en na Zijn verheerlijking, ook maar de minste twijfel of onzekerheid kan opkomen.

Ten slotte zij in dit verband nog verwezen naar het achtste hoofdstuk uit den brief aan de Romeinen, waar we in vs 11 lezen: „Zoo zal Hij, die Christus uit de dooden heeft opgewekt, ook *uw sterfelijk lichaam levend maken door Zijn Geest die in u woont."* In verband waarmee tevens te letten is op vs 23, waar de apostel betuigt: „Wij dan zelven, zeg ik, zuchten in onszelven, verwachtende de aanneming tot kinderen Gods, namelijk de verlossing onzes lichaams." Men versta deze beide uitspraken niet op den klank af verkeerd. „Verlossing van het lichaam" beduidt niet: verlost zijn van het lichaam, zoodat de ziel, van het lichaam vrij, nu enkel als ziel geestelijk geniete. Integendeel, „verlossing van het lichaam" beteekent, dat het lichaam zelf verlost zal worden van wat 't lichaam drukt, beklemt en ten onder houdt. Het gaat uit van de onderstelling dat er tweeërlei staat voor ons lichaam mogelijk is, de éene van glorie en hoogere orde, die pas komt door de opstanding, en de andere beklemd en gedrukt zooals 't nu door de zonde en den vloek hier op aarde geworden is. En geheel hetzelfde wordt ons betuigd in vs 11, als er staat, dat God „onze sterfelijke lichamen levend zal maken door den Geest die in ons woont." Ook hier toch is het sterfelijke van het lichaam aanduiding van den gedrukten en beklemden toestand, waarin hier op aarde ons lichaam verkeert, omdat het beperkt is in deze levensorde, en onder den vloek der zonde sterven gaat. Doch hiervan zal God ons, ook naar het lichaam, verlossen. Ook het lichaam zal dat sterfelijke te boven komen. Het zal in de eeuwige sfeer worden overgebracht. En dit zal niet van buiten af, maar van binnen uit geschieden, door den Heiligen Geest die in ons woont.

Ook dit nu op Jezus overbrengende, verstaan we, dat Hij is de eerste, de eersteling in deze nieuwe orde der dingen. Immers het lichaam, dat Hij uit Maria's schoot aannam, was een vernederd en sterfelijk lichaam, dat gebonden was aan de vergankelijkheid en gedruktheid van deze met vloek beladen levenssfeer. Maar nu heeft de Christus de eerste van allen, en als aller eersteling, in het eigen lichaam dat Hij in Zijn Opstanding weer aannam, dit aan den dood onderworpene, dit door deze aardsche orde der dingen gedrukte en beklemde lichaam weer vrij gemaakt, het opgevoerd tot een hoogere orde, het in de geestelijke hoogere levenssfeer ingedragen, en het alzoo, naar eisch van Gods doel in de schepping van lichaam en ziel, verheerlijkt.

Resultaat is derhalve, dat Jezus' Hemelvaart niet enkel een verlaten van deze aarde was, maar veel meer nog, een uitgaan uit deze levenssfeer van *lagere* orde, om in te gaan in de heerlijke levenssfeer van *hoogere* orde, waar de Troon Gods is, en de engelen Gods het nooit eindigend Halleluja zingen. Dus ook, dat Jezus, uit dit aardsche aanzijn in dat aanzijn van hoogere orde overgaande, niet van Zijn lichaam zich ontdeed, maar Zijn volle menschelijke natuur, naar ziel en lichaam, in die hoogere levenssfeer indroeg. En dat alstoen, opdat zulks mogelijk zou zijn, de Vader het lichaam van Jezus tot zoo hoogen staat verheerlijkt heeft, dat 't, in conformiteit aan die hoogere orde, wel in wezen zichzelf gelijk bleef, maar nu de zuivere, de volledige harmonie van lichaam en ziel, in de zienlijke en onzienlijke schepping vertoonen kon.

VII. De hemel een bepaalde plaats.

> Nadat Hij de reinigmaking onzer zonden door zichzelven teweeggebracht heeft, is gezeten aan de Rechterhand der Majesteit in de hoogste hemelen.
>
> HEBREËN 1 : 3*b*.

MOET alzoo beleden, dat de Christus uit deze ònze levenssfeer overgegaan is in eene *andere* die daarvan geheel verschilt, en dat uit dien hoofde de natuurwetten van ònze levenssfeer Jezus bij Zijn opvaren ten hemel niet belemmeren konden, toch blijft vast staan, dat de Christus, eenmaal in de hemelen ingegaan, zich bevindt *in een bepaalde plaats*. We laten hierbij de

vraag rusten, of onze Heer en Heiland onbeweeglijk in *eenzelfde* plaats blijft vertoeven, dan wel zich ook *ver*plaatst. Waar het thans op aankomt, is uitsluitend, dat de Hemelvaart *twee* vaste punten veronderstelt, het ééne als punt van *uitgang* en het andere als punt van *aankomst,* en dat óók dat punt van aankomst *een bepaalde plaats* aangeeft. Het blijve daarbij geheel in het midden, aan welke bedingen die plaats van aankomst onderworpen mocht zijn; het komt er thans alleen op aan, vast te stellen, dat het begrip van *plaats* hier niet in een algemeene, onbepaalde zweving mag ondergaan. Die stelligheid van een bepaalde plaats behoeft op zichzelf niet te worden afgeleid uit de mededeeling, dat Jezus thans *gezeten* is aan Gods Rechterhand. Gelijk nader blijken zal, kan dit toch overdrachtelijk bedoeld zijn. Neen, de zekerheid dat het opvaren ten hemel geëindigd moet zijn met het tot rust komen in een bepaalde plaats, volgt uit het feit, dat Jezus opvoer in Zijn menschelijke natuur en zulks naar ziel en lichaam beide. Er is geen sprake van, dat de Christus onder het opvaren Zijn lichamelijke natuur zou hebben afgelegd, om alleen ziellijk voor den Vader te verschijnen. Achter de Hemelvaart lag de Opstanding, en die Verrijzenis beteekende juist, dat de afscheiding van het lichaam in den dood nu was te niet gedaan; dat ziel en lichaam thans hereenigd waren; en dat deze hereeniging van het lichaam met de ziel thans een altoosdurend karakter had erlangd. Afscheiding ten tweeden male zou een *sterven* ten tweeden male geweest zijn. Dit nu zou met geheel de Vleeschwording in onverzoenlijken strijd zijn geweest. Jezus stierf eens, maar kon niet ten tweeden male sterven, en daar nu het lichaam nooit anders dan door den dood van de ziel kan worden losgemaakt, zoo staat hiermede vast, dat Jezus na Zijn Opstanding op geenerlei wijs ooit meer van 't lichaam kon ontkleed worden. De Heilige Schrift verhaalt ons dan ook na de Hemelvaart van visionaire verschijningen van den Christus, maar altoos in lichamelijke gestalte. Eerst aan Stephanus, van wien het in Hand. 7 : 55, 56 heet, dat hij, „de oogen naar den hemel houdende, de heerlijkheid Gods *zag,* en Jezus staande ter Rechterhand Gods"; ten tweeden male aan Paulus op den weg naar Damascus; en ten derden male aan den apostel Johannes op 't eiland Patmos. Een niet te loochenen feit, waar dan even beslist bij komt, dat de aankondiging van Jezus' Wederkomst, die aan de Voleinding vooraf zal gaan, evenzoo een Wederkomst in *zichtbare* gestalte zal wezen.

Zulk een lichamelijke gestalte nu is onbestaanbaar, zoo we elk denkbeeld van *plaats* er van los maken. Versta dit niet verkeerd. Bedoeld is niet, dat niet ook de geestelijke gestalte een bepaalde plaats onderstellen zou. Een engel is niet lichamelijk, maar enkel

geest, en toch is ook een engel niet denkbaar dan als verkeerende, vertoevende, zich ophoudende op een bepaalde plaats. We zeggen niet op een bepaalde plaats in deze onze levenssfeer, maar op een bepaalde plaats, waar dan ook, doch altoos *ergens* in Gods Heelal. Het creatuurlijke eischt dit. Elk creatuurlijk wezen moet, omdat het eindig is, zijn op een bepaalde plek, die plek innemen, en op die plek zich bevinden. Allerlei *ver*plaatsing kan daarbij plaats hebben, maar ook dan is dit niet anders dan het verlaten van de éène plaats, om een andere plaats in te nemen. Hierin spreekt de eisch van het *eindige,* en juist daarom kan noch mensch noch engel, noch eenig ander creatuur, ook al is 't geheel onstoffelijk gelijk de Seraf, zonder een plaats waar het zich bevindt gedacht worden. Geldt dit nu reeds van het louter geestelijk creatuur, zoo gaat dit uiteraard nog sterker door bij al wat in 't creatuurlijke stoffelijk of zienlijk, en dus uitwendig waarneembaar van aard is. Ook toen Jezus na Zijn Kruisdood als van Zijn lichaam gescheiden bestond, was Hij toch ook naar de ziel, al was Hij zonder lichaam, *ergens.* Niet als Zone Gods, niet als de tweede Persoon in de Drieëenheid. Als zoodanig is Hij, evenals de Vader en de Heilige Geest, en met deze in heilige eenheid eenswezend, alomtegenwoordig, maar naar Zijn *menschelijke* natuur was de Christus, ook na Zijn sterven aan het Kruis, toen Zijn lichaam in het graf rustte, in Zijn zielsbestaan *ergens,* gelijk Jezus dan ook zelf 't uitsprak dat Hij aanstonds in het Paradijs zou zijn. Ging dit nu reeds door toen Jezus Zijn lichaam had afgelegd en dit miste, zoodat Hij enkel ziellijk bestond, dan spreekt 't vanzelf, dat dit *ergens*-zijn bij den Christus nog veel beslister *na* Zijn Verrijzenis, en onder en na Zijn Hemelvaart gold voor wat Zijn lichaam, Zijn bestaan in het vleesch, Zijn zichtbare gestalte betrof. Van 't zwevende moet hier geheel worden afgezien. Jezus is *ergens* heen opgevaren. Zijn opvaren is eerst tot rust gekomen, toen Hij dit punt, deze plek, deze Hem toegewezen plaats bereikt had. En al deze eeuwen door kan 't niet anders, of de Christus als het Vleeschgeworden, en dus aan een plaats gebonden Woord, moet ook nu nog ergens zijn, om, gaat de Voleinding in, van die geheel exceptioneele plaats tot ons op deze aarde neder te dalen.

Alle vaagheid moet hier uit dien hoofde afgewezen, en Jezus in Zijn verhooging kan noch mag anders gedacht, dan in zichtbare gestalte op een bepaalde plaats van het Heelal vertoevende. Ge hebt u de zichtbare gestalte van Jezus thans in staat van verheerlijking te denken. Ze treedt voor ons als van wat hier het lichaam voor zijn bestaan eischt, geheel onafhankelijk. Van in-

ademing van lucht, van het nemen van spijzen enz. zien we dus, zonder er iets over te beslissen, geheel af. Aangenomen kan worden, dat de verheerlijking een zoodanige alomvattende gedaantewisseling had veroorzaakt, dat alle vroegere beding voor het lichamelijk voortbestaan wegviel. Maar hoe ge dit ook beziet, tweeërlëi moet blijven: ten eerste moest het grondtype van Jezus' verheerlijkt lichaam één blijven met het grondtype van 't lichaam waarin God Adam schiep, en ten andere moest dit in grondtrek identieke lichaam zich een plek in het Heelal zien aangewezen, waar het zich had op te houden.

Dit nu plaatst ons vanzelf voor de vraag, of de uitdrukking van „*Gods Rechterhand*", die in de Heilige Schrift vastelijk met Jezus' Hemelvaart en met Jezus' zijn in den hemel verbonden wordt, ons de plek aanduidt waarheen Jezus opvoer, en nadien verbleef. Is de *Rechterhand Gods* een plaatsaanduiding, of alleen een aanduiding van majesteit? Hier mag niet over heen gegleden, daar het „zitten ter Rechterhand Gods", of ook het „staan aan de Rechterhand Gods" èn in de Evangeliën èn in de geheele apostolische litteratuur de vaste uitdrukking is geworden, die strekken moet om ons de zaak, waarom het hier gaat, te verduidelijken. Wel heet het in Matth. 19 : 28 nog alleen: „Wanneer de Zoon des menschen zal gezeten zijn op den troon Zijner heerlijkheid". Maar reeds in Matth. 22 : 44 beriep Jezus zich op de profetie van den psalmist: „De Heere heeft gezegd tot mijnen Heere: Zit aan mijne Rechterhand, totdat Ik uwe vijanden zal gezet hebben tot een voetbank uwer voeten". En vlak daarop in Matth. 26 : 64 komt de volle uitspraak: „Van nu aan zult gij zien den Zoon des menschen zittende ter Rechterhand Gods". Stephanus zag Jezus in het visioen in dien gloriestaat schitterend, en voorts voelen de apostelen zich in hun schrifturen telkens gedrongen, Jezus als naast de Rechterhand Gods gezeten aan de schare voor te stellen. Er komen in die voorstelling kleine verscheidenheden voor. In Hebr. 12 : 2 lezen we, dat Jezus gezeten is „aan de Rechterhand van *den Troon Gods*", en vinden we alzoo uitgedrukt, dat er de duurzaamheid en onveranderlijkheid in ligt uitgesproken. Een andermaal wordt ons betuigd, dat 't hier een daad van den Vader gold, die Jezus aan Zijn Rechterhand gezet heeft. Zoo in Ef. 1 : 20: „En heeft Hem *gezet* tot Zijn Rechterhand in den hemel". Dan weer is het Jezus zelf, die deze plaats der eere kiest en er aldus in zetelde. Maar hoe ook uitgedrukt, de zaak blijft één, en uitkomst van de Hemelvaart was, dat de Christus thans aan de Rechterhand Gods de plaats der hoogste eere innam. Soms staat er bij, dat Hij gezeten is „aan de Rechterhand *van de kracht Gods*", dan weer, dat de plaats Zijner eere is „aan de Rechterhand

van den Troon Gods", maar herhaaldelijk staat er een nadere plaatsaanduiding bij, en wel van „de Rechterhand Gods *in den hemel*", „de Rechterhand *des Troons* van God", „de Rechterhand der majesteit in *de hoogste hemelen*", en eens zelfs, in Hebr. 3 : 1: „de Rechterhand van den Troon der majesteit in de hemelen". Van een *staan* aan Gods Rechterhand gewaagde alleen Stephanus. Maar voor het overige blijft de gekozen uitdrukking in hoofdzaak steeds één en dezelfde. De Almachtige God wordt ons voorgesteld als gezeten op den Troon Zijner majesteit, en aan de Rechterhand van dien Troon, waar de hoogste plaats der eere voor den onderdaan is, zit Jezus wel als onderdaan van den Vader, maar door Hem bekleed met een macht, die alle creaturen in hemel en aarde aan Hem onderwerpt.

Is dit nu een plaatsaanwijzing of enkel een beeldspreukige aanduiding van de eere en de majesteit waarmee Hij bekleed werd? En dan moet erkend, dat deze uitdrukking meer dan eens zóó gebezigd wordt, dat ze onderstellen doet, dat wie ze gebruikt metterdaad zich den Troon Gods *plaatselijk* gedacht heeft. Te minder kan dit geloochend worden, omdat in het Oude Testament aan zulk een voorstelling gedurig voedsel werd gegeven. Men denke slechts aan het gezicht, waarvan Jesaja in het 6e hoofdstuk verhaalt. Het kan niet ontkend worden, dat de Godsidee in de Heilige Schrift vaak niet wijsgeerig abstract, maar bijna concreet en voorstelbaar genomen wordt, en dat bij den Troon Gods zoo goed als altijd aan een Paleis van den Koning der koningen gedacht wordt, waarin diens Troon stond. Van plaats-looze zwevendheid is de voorstellingswijze in het Oud Verbond steeds afkeerig. Als 't er op aankomt om de alomtegenwoordigheid Gods voelbaar te maken, dan zingt de psalmist (139 : 8—10): „Zoo ik opvoer ten hemel, Gij zijt daar, of bedde ik mij in de hel, zie, Gij zijt daar. Nam ik de vleugelen des dageraads, woonde ik aan het uiterste der zee, ook daar zou uw hand mij geleiden en uwe Rechterhand mij houden". Maar als 't aankomt op een verheffing van de ziel tot den Heilige, richt zich de zielsaandacht toch steeds weer naar de hemelen.

Nu is zeer zeker geheel de uitdrukking van het „zitten aan de Rechterhand" ontleend aan wat in het paleis der aardsche koningen gezien werd, niet onder ons, maar in het Oosten, waar de Goddelijke openbaring plaats greep, en waar de Schrifttaal zich gevormd heeft. In onze Westersche Staten spreekt men van een President-minister of van een Rijkskanselier, vroeger in Frankrijk van een *Major domus*, maar in het Westen van Azië vooral, en zoo ook in Indië, had men wat nu nog in Turkije een Groot-vizier heet; en de eere

en onderscheiding die aan dezen hoogst geplaatsten ambtenaar ten deel viel, bestond nu juist hierin, dat hij bij plechtige gelegenheden zijn zetel ontving vlak naast den troon van zijn vorst. En daar er nu zijdelings van den troon *twee* plaatsen waren, de éénе rechts en de andere links, gold de zetel die aan de *rechterhand* van den vorst geplaatst werd, als de zetel der *hoogste* onderscheiding. Wie daarop plaats mocht nemen, was en bleef onderdaan, gelijk ook de Christus als Zoon des menschen aan den Vader onderworpen bleef, maar hij stond dan toch hoog boven alle overige onderdanen. Hij was en bleef de eerste. Wordt dit Oostersch gebruik nu op het Paleis en de Troonzaal van den Almachtigen God toegepast, dan spreekt het vanzelf, dat dit niet in letterlijken zin kon worden genomen. God bestaat niet lichamelijk. Zijns is geen lichamelijke gestalte. Noch arm noch hand is Godes. Ook van een Rechterhand kan daarom bij God geen sprake zijn. „God is een Geest, en die Hem aanbidden, moeten Hem aanbidden in Geest en Waarheid". Troon en Rechterhand kunnen alzoo niet anders dan overdrachtelijk genomen worden. De gebezigde uitdrukkingen zijn niet hemelsch, maar aardsch. Ze zijn genomen van wat op deze aarde in de woonstede der aardsche vorsten gezien wordt. Het verzinnelijken van Gods majesteit is ons niet geoorloofd. En al werd in het Heilige der Heiligen in Jeruzalems tempel de tegenwoordigheid Gods door Serafijnenvleugelen aangeduid, toch wist en verstond Israël uitnemend wel, dat alle uitdrukkingen die uit het aardsche leven op Jehovah werden overgebracht, slechts *beeldspraak* waren, waarachter de heiligheid en de majesteit des Heeren Heeren zich verborg.

Toch mag hieruit niet worden afgeleid, dat deze beeldspraak even goed achterwege had kunnen blijven. De wijsbegeerte heeft het beproefd om aan al zulke beeldspraak alle wezen te ontzeggen, en de uitkomst is geweest, dat men steeds meer zich in denkformules verloren heeft, die er steeds meer op uit gingen om zich van alle positieve uitspraak te onthouden, en er ten slotte op neerkwamen, dat de kenbaarheid Gods geheel werd prijsgegeven, in het negatieve ontnemen aan de Godsidee van elke bepaling heil werd gezocht, en men tenslotte niets als voorwerp van aanbidding overhield dan het μὴ ὄν, d.i. het *niet-zijnde*, wat dan geacht werd als niet zijnde het hoogst te staan, maar dan ook elk rapport met ons zielsbestaan of met ons zelfbewustzijn verbrak. Dat leek dan zeer diepzinnig opgevat, dat heette dan hoog boven de religieuse voorstelling te staan, maar het teleurstellend resultaat was dan toch geen ander, dan dat de religie verflauwde en wegstierf, en men niets dan nietszeggende phrasen, of agnostisch gebazel overhield. En daarom ook

hierin moeten we niet wijzer willen wezen dan God de Heere het ons in Zijn openbaring onderwees. Die openbaring van onzen God nu is in woorden en uitdrukkingen tot ons gekomen, die niet aan de phrasen der philosophie, maar aan het menschelijk leven zelf ontleend zijn. Dit is eisch der menschelijke taal, en zonder die taal kunnen wij als mensch nooit tot helder besef geraken. Het baat dan ook niet, of we tegen de anthropologische voorstellingen die de Schrift ons van het Goddelijke geeft, al in verzet komen. Geestelijke ervaring zal u steeds leeren, dat het gebruik der Schriftuurlijke beeldspraak u ten leste altoos nog een onbevredigd iets overlaat, zoodat ge gevoelt nog daarboven uit, nog hooger te moeten mikken, maar van den anderen kant zult ge tevens in uw eigen zielsbesef ervaren, dat juist de taal en beeldspraak van de Schrift u *Gode* nader brengt en God nader *tot u* brengt dan de best gekozen afgetrokken formule. Boven de beeldspraak van „onzen Vader die in de hemelen is," en tot wien wij als kinderen Gods roepen, heeft noch Plato noch Kant, heeft noch Hegel noch Schleiermacher ooit eenige voorstelling uitgebeeld, die u inniger en teederder de nabijheid Gods in verborgen omgang genieten deed. Er is geen kennisse Gods, dan die God zelf ons in Zijn openbaring toebrengt en die openbaring kan God ons niet anders toebrengen dan in onze menschelijke taal en derhalve in den vorm van het zelfbewustzijn dat Hij zelf in ons schiep en in ons menschelijk geslacht ontwikkelde. Ongetwijfeld ligt er achter de wereld van onze heilige voorstellingen nog een majesteit Gods, die wij alleen in mystieke gewaarwordingen ontwaren kunnen, maar deze verborgen wereld tintelt achter een sluier, achter een gordijn, 't welk geen onzer op zij kan schuiven. Door zich in de natuur en in onze eigen ziel, in zijn engelen, en ten slotte in Christus te openbaren, is God Almachtig ons zoo dicht nabij gekomen, als dit voor ons als creaturen mogelijk is. Doch altoos blijft die Zelfopenbaring Gods voor ons aan de historie, aan onze taal, aan de beelden van ons leven, kortom aan de gegevens van ons zelfbewustzijn gebonden. Zoolang ge nu aan die van God u geschonken gegevens vasthoudt, zult ge Gods verborgen omgang kunnen genieten, en zal er warme religie in u tintelen. Doch wilt ge daarboven uitgaan, boven de Schrift uit, u in philosofische phantasieën verliezen, en uw God in Zijn oneindigheid zoeken, dan is het vooruit vaststaand resultaat, dat ge in geleerdheid boven de menigte zult uitsteken, maar dat gij die warmte van het religieuse leven zult derven, die de schare der geloovigen sinds alle eeuwen juist aan de beeldentaal van de Heilige Schrift dankt. De denker kan in zijn agnostische phrasen zich sterk gevoelen, maar in zijn sterven

zal die denker zoo hij in Jezus ontslapen mag, toch weer in de Schrifttaal zijn zielsgewaarwordingen uiten.

Doch al blijven we ook in dit opzicht Schriftuurlijk, dat we in de Schrifttaal ook onze verhouding tot onzen God dankbaar als een wezenlijken schat voor onzen verborgen omgang met den Heilige waardeeren, toch mag geen oogenblik beweerd, dat deze uitbeeldende taal in haar toepassing op het Eeuwige Wezen ons het *wezenlijke* van God toonen zou. We gluren in de heilige Verborgenheid van Gods Wezen, we luisteren dankbaar naar de verheven taal waarin de Schrift ons iets van het Goddelijke komt ontsluiten, maar nooit mag daarom toegegeven aan het denkbeeld, alsof in deze beeldentaal, die aan ons menschelijk leven is ontleend, het ware, wezenlijke, heilige Wezen van onzen God zich in volkomenheid aan ons ontdekken zou. Die beeldende taal bindt zich aan onze *eindige* vormen, en het Wezen Gods in die eindige vormen te willen uitdrukken, is het Oneindige, en alzoo het *wezenlijke* van Gods Wezen te niet doen. Nooit is daarom uit de beeldspraak van „het zitten aan Gods Rechterhand" *het wezenlijke* voor wat onzen God aangaat af te leiden. Op zichzelf ligt de aanduiding van een bepaalde plaats in de heerlijke beeldspraak van het zitten aan Gods Rechterhand *niet*. De bedoeling, om ten deze een plaats, een vaste plek, een punt van het Heelal aan te duiden, leiden we dan ook geenszins af uit de beeldspraak van den Troon, van de Rechterhand of van den zetel Gods, maar heel anders en alleen uit het feit, dat Jezus nog steeds in Zijn menschelijke natuur verkeert, als zoodanig in een lichaam woont, en als in dit lichaam wonende steeds, *ergens*, waar dan ook in het Heelal, in een bepaalde plaats verblijven moet. De Troon, de Rechterhand en de Zetel zijn aanduidingen van hooge eere, van majesteit, van ongeëvenaarde verhooging, maar *niet* van een bepaalde plaats.

Geheel hiermede in overeenstemming is het dan ook, dat er bij deze vermelding van Gods Rechterhand herhaaldelijk bijstaat, dat dit zitten aan de Rechterhand Gods plaats grijpt „in den hemel" of ook „in de hoogste hemelen". Lag het plaatselijke reeds in het spreken van de Rechterhand Gods, dan zou die bijvoeging overtollig zijn. Moet daarentegen erkend, dat in het zitten aan Gods Rechterhand, het plaatselijke *niet* ligt, dan verstaan we het, waarom er nader gewag van *de hemelen* wordt gemaakt. Blijkbaar moest het *plaatselijke* nog afzonderlijk aangeduid. School nu dit plaatselijke *niet* in het zitten aan Gods Rechterhand, dan vereischte dit noodzakelijkerwijs de bijvoeging van wat dan wel de plaats kon aanduiden, en daaraan nu wordt voldaan door te zeggen, dat Jezus

gezeten is *in de hoogste hemelen.* De Rechterhand Gods teekent ons dan, evenals 't beeld van den Troon, alleen *de Majesteit* waarmee Jezus in Zijn verhooging werd bekleed, en de aanduiding van de *plaats* waar Jezus in dezen staat van hoogste eere vertoeft, geschiedt dan doordien er bijstaat, dat Hij gezeten is *in de hoogste hemelen.* Het komt er dus maar op aan, nader te onderzoeken wat onder deze „hoogste hemelen" te verstaan zij. Het plaatselijke moet er inliggen, maar hoe?

Voor wat Jezus' lichamelijke gestalte aangaat, is dit doorzichtig genoeg. Maar hiermede kan niet worden volstaan. Ligt de verhooging van den Christus er in, dat Hij nu tot God in betrekking komt te staan, gelijk dit op aarde in het vorstelijk paleis door een zitten aan de Rechterhand van den Troon wordt uitgedrukt, dan moet de nabijheid en de tegenwoordigheid Gods hier op bijzondere wijze uitkomen. Inwendig, voor wat 't zieleleven aangaat, was Jezus, ook hier op aarde, steeds in de nabijheid Gods geweest, en alleen aan het Kruis, op het allerlaatste eer Hij stierf, was de verlatenheid van Zijn God ingetreden. Ware dus bedoeld niet anders uit te drukken, dan dat Jezus ook in den staat Zijner verhooging Gods majesteit genoot, zoo had elke verwijzing naar Gods Rechterhand achterwege kunnen blijven. Ze zou geen zin hebben gehad. Er moet dus hier iets uitgedrukt zijn wat pas *na* de Hemelvaart intrad, en vroeger zoo niet bestond. Dit nu kan niet slaan op enkel zielsgemeenschap, want daarin kon bij Jezus geen verhooging schuilen. Het moet alzoo zijn een geplaatst worden in een verhouding tot God, die hooger eere in zich sloot. En de vraag is alzoo, welke de hoogere eere was, die de Vader alsnu aan den Zoon des menschen bewees, door Hem te doen zitten aan Zijn Rechterhand. Dit kan niet anders zijn, dan dat hier in de hoogste hemelen een openbaring van Gods tegenwoordigheid plaats greep, die hoog uitging boven de gewone openbaring Gods in zijn stoffelijk Heelal. Vrage, welke was dan deze hooge presentie Gods in de hoogste hemelen, in wier schaduw ook de Christus zetelen ging.

Jezus in den staat Zijner verhooging wordt het groote, alles beheerschende *instrument* dat God Almachtig bezigt, om Zijn Voleinding door te zetten. Jezus is hierbij instrument op soortgelijke wijze, als het God belieft instrumenten van allerlei aard ook in het gewone leven te gebruiken. Denk allereerst maar aan vader en moeder in 't zich vormen en ontwikkelen van het kind. Op zich zelf zoudt ge nu zeggen kunnen: Waartoe die instrumenteele hulp van vader en moeder? Was God niet machtig zelf, rechtstreeks, op het kind in te werken? En ook, als de ouders het kind

verder brengen, is 't dan toch eigenlijk niet God zelf die het doet door hen? Die vraag kon zeer zeker opkomen, en zelfs onder de geloovigen vindt ge soms afgedoolden, die zoo droef en lijdelijk staan dat ze feitelijk, wat het geestelijke betreft, hun kind maar in het wilde laten opgroeien, denkende dat ze zelven aan deszelfs zaligheid toch niets kunnen toebrengen, daarom zich dan ook niet aanmatigen wat hun niet toekomt, en den geestelijken wasdom van hun kroost liefst, geheel lijdelijk, aan God overlaten. Toch is dit, welbezien, niets dan een verzaken van Gods bestel in natuur en Schrift. Het heeft nu eenmaal God beliefd, steeds *door instrumenten* te werken. Door Zijn Almacht kon Hij 't meel voor ons dagelijksch brood geheel gereed als blank pulver uit den hemel tot ons doen nederstuiven, maar zoo doet Hij niet. 't Moet alles gezaaid worden, en dan als koren groeien; en de landbouwer, de molenaar en bakker zijn voorts als Zijn instrumenten besteld, om ons 't brood te bereiden. En zoo nu is 't in gansch ons leven. We worden niet als Adam volwassen geschapen, maar als hulpeloos wicht geboren, en vader en moeder zijn Godes instrumenten om dit tot stand te brengen. Ook bij de opvoeding zijn zij 't, die als Gods instrumenten dienst doen. En straks komt de onderwijzer en de prediker er bij. Niets gaat vanzelf. Schier in niets werkt God in 't oogloopend rechtstreeks. Het gaat alles door de middelen. Ook het leven der volken door het instrument van vorsten en leidslieden. Alles doet en bestelt de Heere onze God, maar Hij bindt zichzelf daarbij aan de instrumenten die Hij daartoe verordend heeft.

En zoo nu ook is 't bij het regiment van den Christus na Zijn Hemelvaart. Op zichzelf zou God de Heere ook zonder het instrumenteel bewind van den Christus Zijn schepping der Voleinding kunnen tegenvoeren. Doch niet alzoo heeft Hij 't verordend. Ook het bestel in den gang der historie heeft 't Hem behaagd op instrumenteele wijze te verwerkelijken. Daartoe toch is de Christus aangesteld, bekleed met hooge macht, en over de engelen des hemels en de vorsten der aarde gesteld. Tot het waarnemen nu van dezen instrumenteelen dienst is de Christus door Zijn Hemelvaart ingegaan. Het kwam er derhalve op aan, dat de Zoon des Menschen zóó opvoer ten hemel, dat Hij tot Gods Almachtigheid in geheel exceptioneele verhouding kwam. Dit zitten aan Gods Rechterhand drukt derhalve een macht uit, die door Gods eigen majesteit in den Middelaar werkzaam werd gemaakt. Alles komt er alzoo op aan dat hier een geheel bijzondere tegenwoordigheid van Gods majesteit werken kon. En de hiervoor vereischte genieting van Gods heilige tegenwoordigheid vindt nu haar uitdrukking hierin,

dat Christus opvoer tot in de hoogste hemelen en daar die geheel bijzondere tegenwoordigheid Gods genoot. En zoo voer Hij dan op *plaatselijk*, d. i. tot in die sfeer van de hoogste hemelen, waar die tegenwoordigheid Gods 't volst en rijkst zich niet aan 't schepsel, maar aan Immanuel openbaren kon.

VIII. **De woonstede Gods.**

De HEERE is in het paleis Zijner heiligheid, des HEEREN troon is in den hemel; Zijne oogen aanschouwen, Zijne oogleden proeven de menschenkinderen.
PSALM 11 : 4.

JEZUS heeft Zijn discipelen, en door hen Zijn Kerk, niet geleerd den Drieëenigen God met den titel van den Oneindige, den Almachtige of den Alomtegenwoordige aan te roepen, en zelf heeft Jezus in het Hoogepriesterlijk gebed schier elke andere aanroeping dan die van *Vader* gemeden. Alleen komt daarin nog de betuiging voor, dat God is *„de eenig waarachtige"*. Zie 't in vs. 3 van Johannes 17. Maar voor 't overige roept Jezus God aan als Vader, als „rechtvaardige Vader", als „heilige Vader", maar, onder wat bijvoeging ook, altoos ligt in den *Vader*-naam het zwaartepunt. Hierop dient gelet, omdat men in zulk een bidden van den Middelaar tot God Drieëenig zoo licht, en zoo als vanzelf, toespelingen op de oneindigheid, de onveranderlijkheid, de alomtegenwoordigheid Gods, en zoo veel meer, zou verwacht hebben. Toch bleef dit alles uit, en geschiedt elke rechtstreeksche aanroeping niet anders dan met den *Vader*-naam. En juist diezelfde naam staat nu ook op den voorgrond in het gebed dat de Middelaar òns op de lippen legde. Er staat niet *Vader,* zonder meer, gelijk dit in het hoogepriesterlijk gebed zich herhaalt; er wordt bij gevoegd: „Vader, *die in de hemelen zijt",* en er wordt vóór gevoegd: *Onze.* Geen poging wordt gewaagd, om ons besef af te leiden naar diepzinnige denkvormen, of om ons als eindige wezens tot den Oneindige te doen opzien. Zooals onze Catechismus in antwoord 121 zegt, staat die verwijzing naar „de hemelen" er alleen bij, opdat wij „van de majesteit Gods niet aardschelijk gedenken zouden". Tegenover de afgoden, die bij hun altaar in beeld stonden, en tegenover de Arke met de Serafijnen bij den Tabernakel, wordt

óns als woonstede Gods aangegeven: *de hemelen.* Doch hoe men dit ook neme, deze uitdrukking, evenals elke uitdrukking van dien aard, geeft altoos *iets plaatselijks* aan. Wel wordt uitgesproken, dat 't geen plaats op aarde is, waar we onzen God ons denken, en zoo ook Jezus nu zoeken moeten, maar er wordt ons toch een *plaats* aangewezen, namelijk de plaats *in de hemelen.* Dat toch *hemel* in het *Onze Vader* plaatselijk is uitgedrukt, blijkt uit de derde bede: „Uw wil geschiede, *gelijk in den hemel,* alzoo ook op aarde". Onze Catechismus geeft aan, dat dit doelde op *de engelen* die in de hemelen zijn, en dit kan ook wel niet anders. Tweeërlei woonstede wordt hier alzoo aangeduid, de éóne die van den bidder op deze aarde, en de andere, ver daarboven, in de plaats, die aan de engelen tot verblijfplaats strekt als woonstede Gods.

Staat nu vast, dat Jezus in al Zijn toespraken steeds Zijn voorstelling in gelijken of gelijksoortigen vorm inkleedde, en dat niet één enkele uitspraak van Jezus voor ons ligt, waarin Hij Zijn aanduiding uit het bepaalde in het onbepaalde doet overgaan, dan volgt hieruit toch, dat ook de Kerk van Christus, dat ook de prediker van het Woord en zoo ook de voorbidder, en met dezen de geloovige als kind van God, zich niet verliezen mag in zekere formules van het oneindige, maar het concrete begrip van *plaats* zal vasthouden, en de voorstelling van onzen God als „in eigen woonstede" verblijvende, niet mag laten varen. Het is volkomen juist, dat met name de apostel Paulus, die in de Grieksche steden met de toenmalige wijsbegeerte in aanraking kwam, en daarbij naast de transcendentie Gods, ook zijn immanentie op den voorgrond schoof, het sterke woord aandorst: dat de vromen „den Heere zoeken moeten", of zij Hem immers *tasten* en *vinden* mochten, want dat we *in Hem leven, ons bewegen en zijn."* Het valt niet tegen te spreken, dat Salomo, bij de inwijding van den tempel, het luide uitriep, dat noch de hemel, noch de hemel der hemelen Jehovah bevatten of omsluiten kunnen, en dat zijn wonen in Sions tempel slechts schaduwachtig was. Maar even beslist moet staande gehouden, dat Jezus, en evenzoo de profeten en apostelen, dit oneindige bijna altoos ter zijde latend, het vrome leven van Gods kinderen steeds voedden door hun den Heere onzen God als in een eigen woning vertoevende voor te stellen; door hen uit die hoogste hemelen genade en zegen af te doen smeeken; en door in de opheffing van het hart naar die hooge plaatse, evenals in het straks opstijgen naar die hooge verblijven bij hun dood, het einddoel van aller leven te stellen. De naam en het denkbeeld van Hemelvaart ligt hiermede geheel op dezelfde lijn, en geheel de heilige traditie omtrent den Christus laat zich altoos weer saamvatten in deze éóne grootsche

gedachte, dat Immanuel uit dien hoogen hemel tot ons is nedergedaald, eens uit deze lage plaatse weer naar dien hoogen hemel is opgeklommen, uit die hooge woning ons nu begenadigt en beschermt, en er eens weer uit zal dalen, om de Voleinding van het Godsrijk te doen ingaan. Wel spreekt het vanzelf, dat achter dit alles altoos het oneindige wegschool, en dat het zelfs zonder dien oneindigen achtergrond niet denkbaar zou geweest zijn, maar feit blijft het niettemin, dat bijna altoos voor dien achtergrond van het oneindige de ondoordringbare sluier blijft hangen, en dat alle religieuse klaarheid ons steeds toekomt uit de opvatting, dat er twee onderscheiden *plaatsen* zijn, de ééne waar ónze woonstede is, en de andere waar *de woonstede Gods* moet gedacht worden. Deze beide worden ons voorgesteld als door een vaste grens van elkaar gescheiden, en dus ook, over en weder, in elkander een grens bezittend. Die woonstede Gods heet dan 't *Vaderhuis*, en dat Vaderhuis is *niet* overal, is met name niet hier op aarde, doch is alleen *daarboven*.

Die grens, en de daaruit ontstaande begrenzing ook voor *het begrip* van God, komt dan ook steeds weer uit. Is Hij onze *Vader* en zijn wij Zijn *kinderen*, dan is in ons *kind-zijn* iets, dat in God niet is. Er is onderscheid, en elk onderscheid stelt vanzelf een grens. Ook in God. Er blijft een tweeheid. God èn de mensch. Oplossing in eenheid is hier niet toelaatbaar. Het Monisme eindigt met alle religie te dooden, en het Pantheïsme, dat zich in gelijke richting beweegt, loopt uit op zelfvergoding. Juist daardoor staat de openbaring der Heilige Schrift dan ook zoo onoverwinnelijk schoon tegen al deze doolleer der Wijsbegeerte over, dat ze wat achter het gordijn, achter den sluier zich in het oneindige verliest, in den regel liggen laat, en bijna zonder uitzondering schier vastelijk de *plaatselijke* onderscheiding en den *plaatselijken* afstand tusschen God en mensch in hare voorstelling opneemt. Dat nu de theoloog, die, gelijk Paulus te Athene, met de philosophen in dispuut komt, zich niet tot die gegevens van de openbaring bepaalt, maar ook op de bedenkingen der wijsbegeerte ingaat, en ze poogt te weerleggen, is uiteraard plicht en prijslijk. Maar dit blijve dan ook voor de school, en worde niet in de Kerk des Heeren ingedı agen. In Christus' kerk, in het Christelijk gezin en zoo ook in het Christelijk gemoedsleven hebben we ons in stillen ernst en eenvoud aan de Schriftvoorstelling te houden, en die voorstelling aan de Schrift lokt ons naar niets anders dan naar het *Vaderhuis*, omdat daar eerst recht de volheid van Gods genade en glorie is te genieten, en ze lokt ons naar de *woonstede* van den driemaal Heilige

als en principieel èn locaal van ònze woonstede hierbeneden onderscheiden. Zoodra de Kerk, en zoo ook het kind van God, hiervan afwijkt, verliest men zich al spoedig in twistgesprekken, die toch niet uit te strijden zijn, en die ons van de openbaring Gods steeds verder afleiden. Dit is niet pas, gelijk velen meenen, met Kant en Fichte, Hegel en Schleiermacher begonnen, ook onze Gereformeerde theologen in de 17e en 18e eeuw begingen de fout, om zich in deze wijsgeerige beschouwingen over het oneindige, en over den band die het oneindige aan het eindige verbindt, te verliezen. Resultaat waarvan geweest is, dat men òf gelijk in het Modernisme alle geloof aan de Bijzondere Openbaring prijs gaf, òf, gelijk de links-ethische school, eigen subjectief denken als quasi-fundament aan de openbaring onderschoof, om dan ten slotte ook den inhoud van die openbaring over te gieten in 't beeld van eigen wereldbeschouwing.

Wie zich aan de Heilige Schrift houdt, moet zich hiertegen dan ook met alle kracht verzetten. Noodwendig gevolg toch van dit zich verliezen in de poging tot oplossing van de machtige wijsgeerige problemen, en het met deze zijn wijsbegeerte vermengen van subjectieve godsdienstige inzichten en overtuigingen, leidt er vanzelf toe, dat de Kerk allen vasten grondslag onder haar heiligen bouw voelt wegzinken; dat de Kerk, wier eerste roeping in het belijden ligt, van alle belijdenis wordt losgemaakt; en dat ten slotte de meest drieste loochening van den Christus, van Zijn Persoon en van Zijn Werk, in Christus' eigen Kerk van den kansel bepleit wordt. Natuurlijk zal daarom niemand ook maar een oogenblik beweren, dat we aan de *plaatselijke* beteekenis van de *woonstede* Gods ooit een zin of duiding zouden mogen geven, die aan de oneindigheid Gods of aan Zijn alomtegenwoordigheid ook maar iets tekort deed. Dat late men aan den Deïst over, die meester is in het passen en meten, en 't u alles stipt en keurig voorrekent, maar nooit en nimmer ook maar één vonk gloeien deed, die u de koude van 't hart zou kunnen verwarmen. 's Christens plicht is het zeer zeker ook, in de algemeene denkwereld zijn belijdenis van zijn God in te schakelen, en daarom steeds den eisch te stellen, dat het oneindige van Gods wezen en werking tot zijn volstrekte recht kome en dat in warme mystiek, nog heel anders dan door de worsteling der gedachten, zielsgemeenschap met den Drieëenige in Christus worde gezocht en gevonden. Alleen maar, in die beschouwingen over het Oneindige is nooit de vorm, de uitdrukking, de voorstelling, de afbeelding van onze verhouding tot onzen God te vinden. Wie in de vreeze Gods verkeeren en in Zijn liefde zalig zal zijn, heeft behoefte aan een *vorm* en aan een *voorstelling,* die hij als eindig

wezen, die hij als mensch, in zich op kan nemen. Dit zou ons onmogelijk zijn, indien we aan God vreemd en buiten God om geschapen waren. Het is dan ook eeniglijk onze schepping *naar het beeld en naar de gelijkenisse Gods,* die teweeg brengt dat we in menschelijke taal onze gedachten over God kunnen uitdrukken. In hoeverre we hiernamaals in de „onuitsprekelijke woorden," waarvan de apostel gewaagt, een hoogeren uitdrukkingsvorm zullen bezitten, blijve onbeslist, maar vast staat in elk geval, dat alle doeltreffend spreken over God en over Zijn betrekking tot ons, in dit ons aardsche leven, af te leiden is uit onze schepping naar Zijn beeld. De vormen van dat beeld hebben niet wij verzonnen, maar heeft God zelf in ons wezen, in onze existentie vastgelegd. Wij *zijn* zoo. Zoo is onze taal. Zoo is onze begripsvorming. En dit nu brengt teweeg, dat de wijsgeerige problemenstudie steeds wel uiterst interessant blijft, maar toch nog nimmer tot eenig vaststaand resultaat heeft geleid, en dat, alle eeuwen door, de genieting van Gods zalige gemeenschap in Zijn heiligen dienst eeniglijk vrucht en uitvloeisel is geweest van een openbaring Gods aan ons, maar dan ook van een openbaring die zich steeds aan onze schepping *naar Zijn beeld* aansloot.

Gaan we nu op onszelf terug, om uit ons eigen wezen, waarin dat beeld Gods zich afspiegelt, tot onze kinderlijke kennis van God op te klimmen, dan vinden we ook in ons zelf onderscheid; een onderscheid dat evenzoo plaatselijk doorgaat. We kennen ons zelf als *ziel* en *lichaam* bezittend, en we verwerpen elke voorstelling, alsof onze ziel in één bepaalde plek van ons lichaam huisde, of ook naar Geulincks voorstelling, als een buste in een zak ware ingeschoven. Waar zich leven in ons openbaart, in wat deel van ons lichaam 't ook zijn moge, daar voelen we *dat wij zelf zijn.* Onze voet en onze arm is niet een aan ons wezen vastgetimmerd aanhangsel, maar wij *zijn* in onze hand en in onzen voet; en welk deel van ons lichaam we ook nemen, zoolang er gevoel in is, *zijn wij er in* en kan niet van een volstrekte plaatselijke scheiding tusschen ziel en lichaam gesproken worden. Maar al weten en voelen we alzoo, dat aan ons zieleleven nergens in onze lichamelijke verschijning een volstrekte grens is aangewezen, toch neemt dit niet weg, dat we terdege goed een onderscheid kennen tusschen de presentie van ons zielsleven in ons hoofdhaar en in onze hersenen, in onze heup en in ons hart, in ons spierweefsel en in ons levensbloed. Door feiten, die niet te loochenen zijn, weten we, dat onze beenen en armen desnoods geheel kunnen weggenomen worden, zonder dat 't leven wordt ingeboet, maar dat omgekeerd

één kleine aandoening in ons hersenweefsel, of één kleine wond in het hart, onverbiddelijk ons leven straks doet ophouden. Al is 't derhalve vaststaande, dat we in heel ons lichaam alomtegenwoordig zijn, toch kennen we wel terdege onderscheid, en draagt die tegenwoordigheid van ons ik, door ons zieleven, in ons lichaam een zeer onderscheiden karakter. We worden zeer onderscheiden aandoeningen gewaar. We voelen klaar en helder, dat 't heel iets anders is, of men ons op de teenen trapt, dan of men ons een slag tegen het hoofd geeft dat we suizebollen. We weten uiteraard wel, dat onze persoon, ons ik, zich veel klaarder van *'t zijn* en *leven* bewust is in ons hoofd en hart, dan in knie of oksel. En een onbestemde zelfgewaarwording zegt ons met volkomen duidelijkheid, dat ons leven in veel ernstiger gevaar geraakt, zoo er een slagader springt of onze éene long ingedrukt wordt, dan zoo de geeselslag op den rug neerkomt, of ook onze voet zich verstuikt. Men weet zeer goed wat het is *van zichzelf* te vallen, zonder dat 't leven in gevaar komt, en hoe omgekeerd een minimæ korrel gevaarlijk gif ons op staanden voet bedwelmen en dooden kan.

Tweeërlei wordt hier alzoo waargenomen. Aan de éene zijde het zielsleven als heel het lichaam alomtegenwoordig doordringend, zoodat ge van niet één plek aan uw lichaam zeggen kunt: Hier is mijn leven niet. Maar ook, aan de andere zijde, een klaar besef van onderscheid, zoodat de tegenwoordigheid van ons zielsleven veel duidelijker en klaarder zich uit in het éene lid van ons lichaam, dan in het andere. We zijn een *ik,* een *persoon,* en dat *ik,* die *persoon* leeft en werkt zeer zeker beide in ziel en lichaam, maar als we zoo zeggen mogen, met een *middenpunt* en een *omtrek.* In dat middenpunt is ons leven sterk en krachtig, en vanuit dat middenpunt straalt het uit en werkt het tot in den uitersten omtrek. Onze kleine teen ligt plaatselijk het verst van onze hersenen af, en toch kan in die kleine teen geen insect ons steken en geen speld ons prikken, of we gevoelen het onmiddellijk, niet straks pas, maar op het eigen oogenblik. We zijn, ook al heeft ons *ik* een centrum, een middenpunt in ons, toch door onze zenuwen in heel ons lichaam aanwezig, en niets, wat ons aanraakt, kan ons ontgaan. En zoo ook omgekeerd, een acrobaat, een athleet, die er werk van heeft gemaakt, en zich er op geoefend heeft, weet zijn wil in elke spier over te brengen en door die spier te doen werken. Dat dit in den heiligen God anders is, spreekt vanzelf. Ook al beschouwt men voor een oogenblik al het geschapene saam als het lichaam Gods, en al belijdt men, dat God de Heere in al dat geschapene, dat saam zijn lichaam uitmaakt, alomtegenwoordig is, en al laat men ook hier het gemaakte onderscheid toe, toch blijft God en Zijn Wezen

voor ons wel niet volstrekt onkenbaar, maar dan toch onbegrijpelijk, zoodat nooit wat we in onszelf waarnemen ons een volmaakt en volledige voorstelling van het Goddelijk Wezen kan schenken. God is groot en begrijpen kunnen we Hem niet.

Dit echter neemt niet weg, dat God zelf zich aan ons heeft willen mededeelen, en de prachtdieren die we naast ons zien loopen, en die toch niets, wat dan ook, van God verstaan, toonen ons klaarlijk wat onuitputtelijke rijkdom van leven ons boven de edelste dieren geschonken is, al ware het slechts in het wondere feit, dat God zich aan ons bewustzijn ontdekt, dat we van Hem afweten, en in levensgemeenschap met Hem mogen ingaan. De wijze nu waarop dit ons zou gegund worden, stond niet ter onzer keuze, maar is in onze schepping zelf van Godswege bepaald; en deze bepaling bestond allereerst daarin, dat God zich in ons wezen, in onze bestaanswijs, in ons optreden een beeld van zich zelf schiep. Hoe dat kon, moge een raadsel zijn en blijven, maar het is zoo, niet in overdrachtelijken zin, niet bij manier van een voorstelling of van fantasie. Er staat niet dat God, na ons geschapen te hebben, ons een Schrift ter hand stelde, waarin ons zekere Goddelijke roman, met plaatafbeeldingen werd toegereikt, opdat we met deze fantasie onzen geest zouden verrijken, neen, er staat dat God 't beeld van zichzelf in ons eigen wezen afdrukte, of liever nog, ons zóó schiep, dat Zijn eigen Goddelijk beeld er vanzelf, krachtens de Scheppingsdaad, *in afgedrukt stond.* Wij zelf *dragen* 't beeld en de gelijkenisse Gods in ons wezen, in onze existentie, en in geheel ons zijn. Dat nu dit beeld geschonden werd, en nu zoo veelszins zijn gelijkenisse en zijn werkingen verloor, kan hier buiten bespreking blijven. In dit ons betoog is 't ons toch niet te doen, om van God tot Zijn beelddrager af te dalen, maar om uit den creatuurlijken mensch, als drager van Gods beeld, tot 't wezen, zijn en werken Gods op te klimmen. Voor wat bij ons, als mensch, de lichamelijke verschijning is, treedt hier dus al 't geschapene, als eenheid genomen, in de plaats. Niet natuurlijk alsof God in het geschapene besloten zou zijn. Dat zijn wij in ons lichaam ook niet. Door onze zintuigen en instincten werken we over heel onze aarde en tot in de hooge starrenwereld. Ons denken dringt in alles door. Onze velerlei tegenwoordigheid strekt zich veel verder uit dan ons lichaam. En in nog hooger zin natuurlijk gaat de alomtegenwoordigheid Gods ver uit boven al het geschapene. Ons echter baat het niet, of we hierop al ingaan. Buiten het geschapene bestaat er voor ons niet anders dan het eeuwige ledig, het eindelooze niet. Het baat ons dus ter wereld niet, of we hierin al met onze vermoedens en met onze

gissingen pogen in te dringen. Het loopt al op negatiën, op phrasen en formules uit, maar die ons niets positiefs aanbrengen. Voor ons is 't genoeg te belijden, dat God, eer de Schepping plaats greep, een Ik was, van eeuwig was wat Hij nu is en eeuwig zijn zal, en dat al 't geschapene saam niet Hem omvat, maar door Hem omvat wordt.

Vandaar dat de Heilige Schrift wil, dat we ons in zulk een gedachteverheveling niet zullen verliezen, maar ons denken eeniglijk zullen saamtrekken op wat God zelf in onze eigen schepping ons als beeld van zich getoond heeft. Dat in ons eigen beeld het oneindige niet tot zijn recht kon komen, is zoo, maar daar 't Gods doel was ons te *naderen*, dichter bij ons te komen, en ons met Zichzelf te verrijken, is Hij afgedaald tot ons, en drukte Hij Zijn beeld in ons af, en het is aan dit *beeld van God* dat we ons moeten vasthouden. Daarin moet de gelijkenisse Gods worden gezocht. Dit nu brengt met zich, dat in ons eigen bewustzijn het *Ik* van God ons *ik* toespreekt, en we, onszelf als persoon kennende, over God den Heere niet anders dan in den vorm van *Persoonlijkheid*, oordeelen kunnen. Een Persoonlijkheid, die voorzeker anders is dan onze nietige persoon in ons eigen wezen; een Persoonlijkheid, die ons daarom als Drieëenig geopenbaard wordt. Maar dan toch een Persoonlijkheid, en in die Persoonlijkheid een eigen Goddelijk *Ik* voor ons optredend. En al moge nu de onderscheiding der oude philosophen in (gevoel) kennis en wil, door latere wijsgeeren vermengd zijn, voor ons menschelijk bewustzijn blijft het toch vaststaan, dat het gevoel, de kennis en de wil, die we in elementairen vorm reeds bij de hoogere dieren waarnemen, samen den drieling vormen, waarin ons ik, onze persoon zich openbaart, en wel doordien die drieërlei macht, dat drieërlei vermogen in ons, als mensch, is opgevoerd tot een hoogte, en saamgeweven ligt in een samenwerking, die al wat bij het dier viel waar te nemen, verre achter zich laat. Zoo komen we er van zelf toe, die gewaarwording, kennis en wil ook in God te eeren. De grondtrekken van het Beeld kunnen in het Oorspronkelijke niet ontbreken. Ook al sluipt nu, zoodra we dit op God overbrengen, gedurig het begrensde en het eindige, ja het plaatselijke in, hierom mogen we het nog niet waardeloos achten. In het Beeld kan dit niet anders, en waar het Oorspronkelijke zich niet anders dan in het Beeld uitdrukken kan, mag hier op nadere afspiegeling van het Oneindige niet worden aangedrongen. Dan toch viel het Beeld weg, en bleef ons niets dan het beeldlooze ledig, dat ons niets te zeggen had.

Ziende op wat in onszelf als mensch valt waar te nemen, dringt

zich als vanzelf het verband aan ons op, dat gelegd is tusschen onze schepping naar Gods beeld en de Vleeschwording van het Woord, toen de Zone Gods als onzer één „den menschen gelijk is geworden." Op grond hiervan heet de Middelaar dan ook „het uitgedrukte beeld van Gods zelfstandigheid" (Hebr. 1 : 3) en noemt de apostel Hem in Colossensen 1 : 15 „het Beeld des onzienlijken Gods." Al kunnen we nu in de gestalte van Immanuel ons slechts ten deele de harmonie duidelijk maken, die, in Hem, de oneindig Goddelijke natuur met de eindig menschelijke natuur tot eenheid saam verbindt, toch neemt dit niet weg, dat we van harte belijden dat de oneindige God zich *in onze knechtgestalte* geopenbaard heeft. We hebben daarom niet alleen volle recht, maar we zijn zelfs er toe gehouden, om wat in Christus en in onszelf, als beelddragers Gods, zoo klaar aan 't licht trad, in onze voorstelling van onzen God over te brengen. Of we hierin wijsgeerig al dan niet slagen, doet er niet toe. Ons geloof en ons belijden is geen vrucht van menschelijk peinzen of verzinnen. Het komt er eeniglijk op aan, of God ons zichzelf geopenbaard heeft, en of onze voorstelling van God aan dat geopenbaarde beeld conform is. Heeft nu in onszelf het Beeld van God een middenpunt en een omtrek, niet alsof het wezen Gods alleen in het middenpunt ware, en in den omtrek niets dan uitstralingen van macht en majesteit had, maar zoo, dat God, met Zijn Wezen 't *al* doordringend, toch slechts ten deele tot zelfuiting van Zijn Wezen en leven in het geschapene komt, dan doet 't zich vanzelf aan ons voor, zooals de Schrift het ons openbaart, t.w. als een *zwakker* en een *sterker* zich openbaren van Gods majesteit in de onderscheiden deelen van de Schepping. Deze onderscheiding tusschen de zwakkere en sterkere, en zoo ook tusschen de gebrekkige en de volkomen openbaring van Gods majesteit kan voor ons dus niet anders dan een *plaatselijk* karakter aannemen. Alle belijdenis van Gods oneindigheid ten spijt, plant zich toch dit onderscheid tusschen zwakke en sterke, lage en hooge, gewone en buitengewone openbaring ook op de *woonstede* Gods voort, zoodat we niet in het lage, zwakke en ordinaire, maar juist in het sterke, hooge en heilige het Goddelijk *Ik* in het Drieëenig Wezen, de Persoonlijkheid Gods, de Vader die in de hemelen is, zichzelf zien aankondigen. God openbaart Zijn majesteit en leven evengoed in de kwabbe die aan het strand ligt te verdorren, als in den Seraf die het Halleluja aanheft voor Zijn troon. Maar altoos met machtig *onderscheid.*

Dit onderscheid toonden we in onzen eigen persoon aan tusschen het leven dat is in de kleine teen van onzen voet en in het weefsel van onze hersenen of in de kamers van ons hart. Zoo nu ook is

God Almachtig wel in *alles* en in *allen* met Zijn mogendheid, en dus, wijl deze van Zijn Wezen onafscheidelijk is, ook met Zijn Wezen tegenwoordig, maar *niet gelijkelijk.* Aan tweeërlei kan dit hangen, aan graad en antithese. In graad begon die zelfopenbaring nog pas in het Paradijs, om eerst in de Voleinding veel later volkomen te worden. En wat de antithese betreft, zóó heeft de zonde, heeft de vloek, heeft het onheilige de majesteit Gods èn in de demonenwereld, èn in de sfeer der in verdoemenis gestorvenen, èn ten derde ook onder ons zondaren op deze aarde, het licht van Zijn heilige tegenwoordigheid verdonkerd. Daar zulk een verdonkering nu in de wereld der niet-gevallen engelen niet plaats greep, en evenmin in het Vaderhuis door kon werken, is het alleszins verstaanbaar, dat de Schrift ons de presentie Gods afteekent, als alleen *in die hoogste hemelen* met volle klaarheid schitterend.

IX. **De woonstede Gods.** *(Vervolg.)*

En zij zullen Mij een heiligdom maken, dat Ik in het midden van hen wone. EXODUS 25:8.

HET komt er derhalve slechts op aan, helder in te zien, hoe God wel in alle creatuur aanwezig is, en zoo men wil, in alle dingen met Zijn Wezen present is, maar dan toch altoos zoo, dat de aard van elk creatuur uitwijst, in wat mate en op wat wijs dit present zijn van God in het creatuur zich voor doet. Niet dat aldus het creatuur aan Gods in-zijn een grens zou stellen uit eigen macht, maar omdat God, die zelf aan alle creatuur het aanzijn verleent, en den aard van alle creaturen bepaald heeft, zelf, van de ure der Schepping af, door die Schepping, Zijn wil heeft geopenbaard, in hoe verre, met wat mate en op wat wijs Hij in elk schepsel zijn zou. Natuurlijk is ook dit voor ons donker besef van het Heelal ten deele een verborgenheid, maar in de verhouding die bij onszelf tusschen lichaam en ziel bestaat, heeft de Schepper ons dat geheim dan toch ten deele toegelicht. Ook wij zijn in ons lichaam alomtegenwoordig, maar niet in elk deel en in elke plek van ons lichaam alom op gelijke wijs en in gelijke mate. Tot in de huid van onze kleine teen voelen we steek of prik. We *zijn* daar dus. Maar 't zijn in zulk een afgelegen lichaamsdeel is toch heel iets anders dan 't zijn in 't bewustzijn van ons hersenleven.

En ditzelfde verschijnsel doet zich nu evenzoo voor bij het alom in Zijn creatuur inzijn van den Schepper. Niet alsof we hetgeen bij ons tusschen ziel en lichaam plaats grijpt, in letterlijken zin op God konden overbrengen. Het creatuurlijke kan ons nooit anders dan een afschijnsel geven van wat God in zichzelf en van wat God in Zijn creatuur is. Doch om dit gelijke is het hier dan ook niet te doen. Voor wat 't zijn van God in den hemel voor het eindpunt van Jezus' Hemelvaart beteekent, volstaat het, zoo het ons maar duidelijk kan worden, dat de alomtegenwoordige God, die niet alleen allerwegen Zijn schepsel draagt, maar ook binnen de sfeer van het geschapene Zijn eigen *Zijn* in zichzelf draagt, op zeer onderscheiden wijze in Zijn creaturen tegenwoordig kan zijn. Het creatuur is geroepen om 't zijn van God te openbaren; alleen maar, de geschiktheid hiervoor is in het ééne creatuur grooter dan in het andere creatuur. In geen enkel creatuur kan die openbaring volkomen zijn. Gelijk we zien zullen, is de volkomen openbaring Gods juist daarom alleen in Christus mogelijk. Maar in zekere mate, tot op zekere hoogte, in zekeren zin is toch in elk creatuur een iets, dat zeker iets van God zien laat, en waarin dus God zelf doorschijnt. Het Wezen Gods is in allen, maar het komt in elk creatuur slechts in zooverre uit, als dit creatuur er doorschijnend voor is. Er is ook aan onszelf niets, waarin niet iets van ons uitkomt. Van de gekrulde haren zelfs zegt het spreekwoord, dat ze gekrulde zinnen verraden. Maar toch verschilt het zoo schier eindeloos, wat het ééne verschijnsel aan ons lichaam doorlaat, en het andere niet. Een enkele trek op ons gelaat, een schier onwaarneembare buiging van het oog, een kleine golving van het voorhoofd, kortom, elke wijziging op of in het gelaat, hoe klein en schijnbaar nietig ook, kan heel de stemming onzer ziel verraden, en zelfs een jong wicht grijpt dit zoo onmiddellijk, dat het lacht of schreien gaat naar gelang uw blik het aandoet.

Brengt men dit nu op de geheele Schepping over, dan krijgt men hier, in plaats van de onderscheidene deelen en leden van ons lichaam, de onderscheidene deelen en leden van het geheele organisme der Schepping. Al aanstonds springt hierbij in het oog het graadverschil tusschen de drie rijken der Schepping. We zeggen niet, dat deze indeeling in de drie rijken onberispelijk is, maar toch wordt deze indeeling *grosso modo* nog vrij algemeen aangenomen, en spreekt men in bijna elken kring nog van het delfstoffenrijk, het plantenrijk en het dierenrijk. Nauwkeuriger bezien, wijst van deze drie eigenlijk alleen het plantenrijk op juistheid van indeeling. Van het delfstoffenrijk kan dit dáárom niet gezegd, omdat er, denk slechts aan de electriciteit, krachten

aanwezig zijn, die een rijke openbaring van de Almacht en Majesteit Gods zijn, en die toch van het delfstoffenrijk in aard van verschijning verschillen. En evenmin kan de derde groep, het dierenrijk, hier als proeve van juiste indeeling dienst doen, daar dit er toe leidt om ook ons menschelijk geslacht onder de dieren te rekenen en alzoo het beginsel der Evolutie doet insluipen. Ja, er is nog meer. Wie aan deze oude indeeling in drie rijken der Schepping blijft vasthouden, sluit vanzelf het engelenheir uit, waaraan, juist met het oog op „de woonstede Gods", onder de hoogere creaturen zoo gewichtige beteekenis toekomt. Doch al bepaalden we ons tot delfstof, plant en dier, daarom is het toch duidelijk, dat reeds in deze drie de openbaring van Gods Wezen zeer in het oog loopend verschilt. In het algemeen genomen spreekt in het delfstoffenrijk, als stof genomen, vastheid en weerstand, en voor wat de natuurkrachten aangaat, rijkdom en majesteit; denk slechts aan de beschrijving van den donder bij Job; maar er ontbreekt 't ritselen van het organische in. Dit nu vindt ge wel in het plantenrijk, maar toch ook hier slechts in zijn lagere orde. De hoogere orde vindt ge eerst in het dierenrijk, dewijl in dit rijk op zijn hoogsten trap, ook tevens de wondere machten van het zelfbewustzijn, van de kennisneming, van de wilskracht en van 't individualistisch element optreden, die soms zelfs een zedelijk karakter aannemen, terwijl eerst bij den mensch de nog veel hoogere *religieuse* orde aan het woord komt, die dan ten slotte onder de schare der engelen zich in volkomen heerlijkheid openbaart.

In dit alles nu zijn openbaringen van iets dat tot het Wezen Gods behoort, en dat van uit God, als we ons zoo mogen uitdrukken, in deze onderscheiden groepen of klassen van creaturen zich aan ons vertoont. Reeds bij dit algemeene nu ontwaren we terstond, dat opeenvolgend in deze takken of groepen telkens iets meerders, iets gewichtigers, iets hoogers van Gods Wezen aan het licht treedt. Het zand dat aan den oever der zee ligt en in de diepte van den oceaan den bodem vormt, is op zich zelf een uiterst eenvoudig en weinig sprekend verschijnsel. Toch openbaart het Wezen Gods reeds in dit oever- en oceaanzand zich als in een element van het uiterste gewicht voor het samenstel van de korst onzer aarde. Doch hoe hoog we deze beteekenis ook aanslaan, en al komen we er zelfs voor op, dat men ook uit deze wereld van 't zand Gods tegenwoordigheid niet uitsluite, ja al bewonderen we de macht en kracht Gods, die door het wondere zand als instrument zoo groote resultaten bereikt, toch voelt ieder, dat wie van God niets meer wist dan wat in het zand uitkomt, schier geen

enkelen teekenenden indruk van het Wezen en de majesteit Gods ontvangen zou. Er ontbreekt hier elk religieus, elk zedelijk, elk intellectueel gegeven. Het zijn de eindelooze korrelen zonder meer, die ons weinig meer te zeggen hebben, dan wat we op 't strand ervan ervaren. Gaan we nu van 't zand over op de verschillende stoffen die den teelgrond vormen, zoo wordt de openbaring reeds rijker. En dit ontwaren van rijkdom neemt zienderoogen toe, zoo we van de aarde op de chemische stoffen, van deze op heur samenstellingen, op steen en op metaal overgaan, de machtige sferen van de vloeistoffen naspeuren, kortom achtereenvolgens al wat onbezield en onorganisch bestaat, voor onze verbeelding doen voorbij gaan, en nu ons afvragen, wat veelzeggenden indruk van de Almacht en de Majesteit van den Schepper we uit dit alles in ons opnemen. We voelen dan steeds duidelijker, hoe veelzijdig het Wezen Gods in al deze verschijnselen Zijn *Zijn* en Werken openbaart. Alleen maar, zoo onze God niet anders dan in het delfstoffenrijk de glorie van Zijn Wezen deed door- en uitstralen, zoo zou ons hieruit niet anders dan een indruk van ontzettende macht toekomen, en onze „Vader die in de hemelen is," zou geheel voor ons verborgen blijven. Geen heilig God zou er voor ons bestaan. We zouden weten te doen te hebben met een onuitsprekelijk machtig Wezen. We zouden sidderen voor de op ons aandringende Majesteit. We zouden in bewondering nederknielen voor sterrepracht en dondergalm, maar van het eigen Wezen Gods, dat ons zoekt en zich in ons afbeeldt, zouden we zelfs het flauwste schijnsel niet ontwaren.

Reeds veel rijker zou zich het Wezen Gods aan ons openbaren, zoo we na het delfstoffenrijk, met zijn prachten en krachten, de toespraak opvingen die van het plantenrijk op ons uitgaat. Hier is niet maar macht en Majesteit, maar een zich openbarend *leven,* een leven waarin zelfs een eerste zwak initiatief van *liefde* zich aan ons opdringt. Het adelaarsnest, waarin de moedervogel haar jongen met haar vleugelen dekt, desnoods ten prijs van haar leven, geeft ons een hoogere openbaring, die in het delfstoffenrijk geheel ontbreekt, maar in het dierenrijk tot krachtige uiting komt. En iets hiervan nu, hoe zwak ook neemt ge ook reeds in het plantenrijk waar. Het zich buigen van de twijg naar den glans en koestering van de zon om haar bloesem te doen ontluiken, verraadt evenzeer als het toevoeren van vocht en voedsel reeds bij de zeer rijke plant een verband, een samenhang, een betrekking tusschen de onderscheidene deelen, die saamhoorigheid doet uitkomen, en een hoogere existentie verraadt. Doch al laat men dit hoogere beginsel van liefde bij voorkeur eerst bij het dier opkomen, toch openbaart reeds 't leven van de plant iets rijkers en hoogers van het Goddelijk

wezen, dat noch het goud noch het diamant tot uiting kon brengen. Uit een prachtbloem, uit een ceder, uit een olmenwoud spreekt toch het Wezen Gods ons reeds zoo heel anders en zoo veel kennelijker toe, dan uit het marmer of het graniet. De weelde van de plantenwereld kan ons vooral in het Oosten, en zoo ook onder ons in de broeikassen, bij gelukkige combinatie, zoo overweldigend aandoen, dat we er een sprake Gods in beluisteren, die ons de gewaarwording toebrengt, dat God ook in die plantenwereld in zekeren zin *woont*. Op een bloemententoonstelling kan de pracht van het gekweekte zelfs zoo overrijk zijn, dat 't ons in verrukking brengt, dat er ons iets intiems uit toespreekt, en dat we er God ons nader in voelen komen. En toch, hoe machtig die indruk van de plantenwereld soms op ons werken moge, voor wat *onze ziel* behoeft, laat ook het plantenrijk ons volstrekt onvoldaan. We voelen meer van Gods Wezen in de plantenwereld dan in 't zand dat aan den oever der zee ligt, maar onze God, die de Vertrouweling van ons hart zal zijn, en ons tot vertrouwen zal uitlokken, spreekt toch ook in de plantenwereld nog niet.

Er is dan ook geen twijfel, of in het zooveel vrijere en rijkere leven van de dierenwereld komen elementen van het leven Gods tot uiting, die een hooger stempel vertoonen. In die hoogere dierenwereld niet alleen, maar ook in huisdier, in paard, in mier, in bij, in zoo menig insect, en met name in de vogelenwereld, openbaart zich een kennis, een overleg, een beleid, het najagen van een doel, een keuze van middelen, een onderlinge verstandhouding, een aan elkaar zich hechten, een soms zoo in 't oogloopende uiting van liefde, dat de feiten zelve op een hoogere openbaring van het Wezen Gods in de dierenwereld wijzen. Reden waarom dan ook onderscheiden dieren, zooals de leeuw, de adelaar, en zelfs het lam, beeldspreukig in de Schrift voorkomen om ons iets van Gods Wezen nader te brengen. Vooral zoo men den afstand meet die het dierenrijk van het delfstoffenrijk afscheidt, voelt men terstond, hoeveel beduidender en meerzeggend Gods Wezen zich in deze bezielde levenssfeer aankondigt; reden waarom de H. Schrift dan ook gedurig er op wijst, hoe ook in de dieren het bestaan van *een ziel* moet erkend worden. Soms zoudt ge zelf zeggen, dat een dier niet zelden in trouw en verkleefdheid menig mensch te boven gaat. Zoo maken we dus kennis met een steeds voortgaande verrijking van het Wezen Gods in Zijn Schepping. Eerst is 't of we alleen met ongewone krachten te doen hebben. In de plantenwereld ontsluit zich de rijkdom van het leven. En in de dierenwereld komt dan de kennis, de wil, de liefde aan 't woord. Men

kan dan ook zeggen, dat, ware ons geen nóg rijkere en hoogere openbaring ten deel gevallen, reeds in de dierenwereld zich het Wezen van den Schepper op overvloeiend sprekende wijze zou geopenbaard hebben.

Toch zinkt deze openbaring in de dierenwereld weder geheel weg, zoo ge nu van de dierenwereld op de wereld der menschenkinderen overgaat. De Majesteit Gods, die zich in de menschenwereld openbaart, overtreft alle lager staande openbaring zelfs in die mate, dat de H. Schrift alsnu bij den mensch, en bij den mensch voor 't eerst, gewaagt van die veel inniger en teederder levensuiting, die zich kond doet in het dragen van Gods Beeld. In al het vroegere waren *trekken* van gelijkheid, waren speciale wondere uitingen, waren, als we 't zoo zeggen mogen, doorschijningen in 't creatuur van iets dat tot Gods Wezen behoort, maar van de *gelijkenis* der saamgevatte trekken als geheel genomen, was nimmer sprake. En dit is 't juist wat hier aan het licht treedt. De trekken van het wezen brengen wel iets van het lichaam, maar nooit het wezen zelf tot uiting. Dat kan alleen *het beeld* doen, omdat 't beeld het geheel samenvat, en de uitdrukking van het geheel poogt te herhalen. Van een wonder-goed gelijkend portret van zijn overleden moeder zal een kind zeggen: Dat is mijn moeder! En zegt ge dan: toch niet wezenlijk, dan zal 't antwoord zijn: Neen, niet 't wezen zelf, *maar 't wezen ligt er toch in.* Ik *zie* er mijn moeder uit.

En zoo nu is het ook hier. In delfstof, plant en dier gelijke *trekken, sprekend* leven, iets zelfs dat *boeit,* maar niet het *beeld* als uitdrukking van het wezen. Dat kon eerst in den mensch tot uitdrukking komen. En dat dit zoo was, ontstond niet als bij geval, maar was door God gewild. Aan de schepping van den mensch ging daarom zelfs de *aankondiging* van wat zijn schepping realiseeren moest, vooraf. God maakt den mensch niet maar, doch spreekt 't uit: „Laat ons menschen maken naar ons Beeld en naar onze Gelijkenis." Alzoo is 't het Wezen Gods dat uitdrukking zocht, en nu den mensch schiep gelijk hij geschapen is, om zich als wezen te openbaren. Hier eerst komt dan ook het „wonen" van God in 't schepsel tot uiting. Hij in ons en wij in Hem. In Hem leven we, bewegen we ons en zijn we. Wij van Gods geslacht. Zeker is van God iets te kennen in den oceaan en in den donder, iets te verstaan van God in 't woud en in 't bloemperk, iets te leeren omtrent God in de dierenwereld, maar als ge onder al wat u omringt, zoekt wat u uw God wezenlijk nader kan brengen, dan voelt ieder onzer toch, dat we *onder menschen* moeten zijn, en in de menschenzee ons dieplood moeten uitwerpen. In de wereld der krachten moge God zich uiten, in 't leven van de plant zich openbaren, in 't saamleven der

dieren ons toespreken; maar van een eigenlijk wonen Gods in het creatuur kan toch alleen bij den mensch sprake zijn.

Toch heeft ook dit zijn grens, en daarom moet hier zeer ernstig gewezen worden op de grens, die het heilige trekt tusschen hetgeen in den mensch Gods Wezen *afspiegelt*, en hetgeen omgekeerd de openbaring Gods *verdonkert*. Al is 't toch ontegenzeggelijk juist, dat van alle creaturen de mensch alleen 't Beeld Gods kan weergeven, even vast staat, dat hier de zonde tusschen beide is getreden, dat de zonde 't Beeld Gods in ons ontadeld heeft, en, dat omgekeerd, door het onheilige, dat hieruit opkwam, een luik voor het venster is geschoven, zoodat het Beeld Gods bijna niet meer in de woonstede van ons hart te zien was, ja, dat de verdonkering van het Beeld Gods bij den booswicht zelfs zoover is doorgegaan, dat schier alle trekken van het Beeld Gods in het omgekeerde zijn omgebogen, en de doorschijning van Gods Wezen in persoon en leven schier geheel verhinderd is. Daar woont God met Zijn Wezen en de uitstraling van Zijn Wezen niet meer, doch is Hij veeleer buitengesloten. Dit leidt dan tot scheiding. Eenerzijds staat dan dat deel van de menschenwereld, waarin het Beeld Gods nog altoos, zij 't ook slechts ten deele, doorschijnt, en daarnaast ziet ge dan de andere groepen van diezelfde menschenwereld, waaruit 't Beeld Gods veeleer gebannen is, en waaruit dus Zijn Wezen, al schuilt 't er nog achter, toch niet meer spreken kan.

Zoo is derhalve, toen de val, en met den val de vloek, was ingetreden, het Wezen Gods wel niet uit de Schepping weggenomen, dat kon niet, maar ging het glas toch schemeren waar het door heen zou schijnen. Het venster liet glans noch beeld meer door, en aldus week zelfs het besef van Gods tegenwoordigheid, zoodat de veelgoderij in 't opzetten van het beeld in steen of in goud uitkomst zocht. Doch juist toen heeft 't Gode beliefd, Zijn *bijzondere* openbaring in te leiden, het luik weer van voor het venster weg te schuiven, en zich te openbaren door de instorting van het geloof. Tweeërlei werd dus nu de levenskring. Eenerzijds de alomvattende levenskring der geheele menschheid met het gescheurde glas, dat geen beeld meer zuiver door liet, maar, ook anderzijds, midden in die donkere wereld als lichtpunt, een volk Gods, een kring van geloovigen, dien God weer zocht, en die zelve God weer zochten. En toen scheen het Wezen Gods weer door, zoodat nu gezegd kon, *dat God er onder woonde*. Ook nu wel God alomtegenwoordig, zoo in de stoffelijke wereld, als in de plantenwereld en in de dierenwereld, en ook in de gevallen menschenwereld, maar toch geheel bijzonder met Zijn Wezen zich openbarend aan

Israël, en daarom in Israël *wonend*. Meer nog. Het was in Israël nog niet de heerlijke *realiteit*. Het *wezenlijke* offer voor de zonde was nog niet gebracht. De verzoening was nog niet verworven. De doordringing en doorschijning van het Wezen Gods bleef nog belemmerd. Vandaar in Israel onderscheid tusschen 't leven onder de stammen, en het leven in Tabernakel en Tempel. God nu wel met Zijn Wezen wonend in Zijn volk, maar nog slechts in de profetie doorschijnend, en daarom in symbolendienst de tempel tot de *woonstede* Gods gestempeld. God het hart wel zoekend, maar in het reëel nog onverzoende menschenhart nog niet Zijn heiligen tempel vindend.

Toch bracht ook dit reeds de openbaring van Gods Wezen weder een zoo groote schrede nader. De plantenwereld stond rijk boven de wereld van steen en metaal, de dierenwereld hoog boven de plantenwereld, veel hooger de wereld der menschenkinderen boven die der dieren, en nu in den chaos, dien val en vloek veroorzaakten, weder zoo eminent hoog God in Israel doorschijnend boven al wat van Gods Wezen nog nascheen in de heidenwereld, gelijk Paulus het op den Areopagus uitriep. Maar ook bij dat Israel bleef het niet. Christus kwam, in wien God-zelf, in den Tweeden Persoon, het vleesch aannam. Nu komt de zoen. Het symbool valt weg. Het voorhangsel scheurt in tweeën. De heilige vrede breekt door. De Heilige Geest wordt uitgestort. Het mystieke lichaam van Christus is er in Zijn Gemeente. Dit mystieke lichaam wordt de tempel des levenden Gods. En nu woont God Drieëenig met Zijn Wezen in dezen tempel des Nieuwen Verbonds, d. w. z. in het hart Zijner geloovigen, zóó nauw, zóó innig, dat zij Gods kinderen zijn, en de woonstede Gods is onder de kinderen der menschen. Zijn Wezen schittert door, het uit zich, het is openbaar geworden. En zoo spoedt het alles naar de Voleinding. Het Wezen Gods het al alomtegenwoordig doordringend, maar nauwelijks merkbaar in 't marmer van metaal, iets doende ritselen in bloem en blad, in leeuw en adelaar, in duif en lam zich doende merken, in den mensch doorschijnend, in den gevallen mensch verdonkerd, en nu in de kinderen Gods die bij het Kruis nederknielen, *inwonend* als in Zijn heiligen gewijden tempel.

Maar toch was dit nog slechts de Voleinding in haar aanvang. Het einde toefde nog. Ook in de geloovigen werkte de zonde nog na. Het was heiliging in beginsel, in kiem en wortel, maar nog niet doorgewerkt in tak en bloem, in blad en vrucht. Daarom was er voor Jezus nog geen blijvende woonstede op deze aarde. Zoo week hij dan van ons uit. Hij voer op, en zag zich geplaatst naast den zetel van Gods Almacht. Immers de zuiverste woonstede Gods

was nog niet op aarde. Wel principieel, maar nog niet doorgewerkt. En boven onzen toestand op deze aarde stond de wereld der engelen. Niet dat de engelen meer zijn dan de menschenkinderen. Integendeel. Jezus nam niet de engelennatuur aan, maar die des menschen. Eens, in de Voleinding, gaan wij kinderen der menschen, als kinderen Gods, ver boven de engelen uit. Maar zoo is 't nu nog niet. Thans staat de wereld der Cherubs en Serafijnen nog boven onze aarde, omdat harer de heiligheid is, en ons de realiteit van het heiligzijn nog ontbreekt. Eerst in 't sterven glijden we uit het zondige van dit ons aanzijn uit, en daarmee komt dan de zuiverheid, de smetteloosheid, de volkomenheid in 't heilige. Nu daarentegen is dat reëel heilige wel het deel der engelen, maar 't onze nog niet. Eens in de Voleinding zal Gods Wezen het schoonst in het mystieke lichaam der kinderen Gods doorschijnen, maar thans trad die gelukkige toestand nog niet voor ons in. De engelenwereld staat nu nog in heiligheid boven ons.

Toen dan ook de Christus verschenen was, kon er voor Hem geen andere woonstede zijn dan die plek van het Heelal, waar een smetteloos heilige creaturenwereld het Wezen Gods het zuiverst liet doorschijnen. Die wereld was nog niet op deze aarde, maar alleen in de sfeer der engelen. Vandaar dat Jezus hier niet blijven kon, maar in de wereld der engelen moest opvaren, omdat daar het Wezen Gods 't zuiverst uitkwam en doorscheen in 't creatuurlijk leven. God was in afgrond en oceaan. Hij was met Zijn Wezen in plant en dier. Hij schiep in den mensch Zijn eigen Beeld. In de menschenwereld was het middenpunt van Zijn Goddelijke existentie. In Israel schitterde Hij door de heilige symboliek. Hij doorademde heel de wereld der menschenkinderen, maar Zijn Goddelijk Ik, Zijn heilige Persoonlijkheid kon geen rustpunt vinden, dan in de volkomen heilige wereld van 't engelencreatuur. Daar woonde Hij in eminenten zin, daar schitterde Hij in Majesteit gelijk nergens elders. En zoo kon niet anders dan daarboven de *woonstede* zijn voor den Zoon Zijner eeuwige liefde. Daar alleen kon die Zoon het innigst Gods nabijheid ontwaren. Daar was de Troon Gods. Vandaar uit omvatte Gods Rechterhand het Heelal Zijner Schepping. En daar moest dus ook de plaats der ruste en der heerschappij van den Middelaar wezen, tot eens de jongste dag zou ingaan, en de Voleinding zou doorbreken. Er was geen andere plek in Gods geschapen Heelal, waarheen de Middelaar kon opvaren, omdat op geen andere plek de tegenwoordigheid Gods zuiverder uitkwam, de presentie van den Drieëenige helderder doorscheen, en de glanzing van het Wezen Gods meer onbelem-

merd zich uiten kon. Er was een stuk der Schepping, dat geheel buiten heiligheid omging, in delfstof, plant en dier. Er was een stuk der Schepping waarin het heilige gekend, bezoedeld en weer verzoend was, maar nog niet voleind, t. w. onze menschenwereld met Christus' Kerk tot middenpunt. Maar geheel afgescheiden hiervan was er ook nog een derde stuk in de Schepping, waar het heilige *steeds* geheerscht had, en waar het heilige nog onbesmet voortduurde. Dàt was de levenssfeer van hoogere orde, waarin de Cherubijnen en Serafijnen God loven. Daar, in dat stuk der Schepping nu kon het Goddelijk Ik zich het volledigst openbaren, daar *woonde* God in Zijn Goddelijke Persoonlijkheid het meest zelfbewust, en het klaarst doorschijnend. Daarheen nu is dan ook de Christus opgevaren, om er Zijn God het innigst nabij te komen. Daar, en daar alleen, was de verheven plaats in de Schepping Gods, waarheen Jezus als Middelaar op kon stijgen, om in die hoogere orde van leven in te gaan, waarin hij toeven zou, tot de ure der Voleinding sloeg, die op de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel de eigen woonstede Gods zou doen uitschitteren.

X. **De woonstede Gods.** *(Vervolg.)*

Want in Hem woont al de volheid der Godheid lichamelijk. COLOSSENSEN 2:9.

DE belijdenis van Gods alomtegenwoordigheid staat er alzoo volstrekt niet aan in den weg, dat we bij ons opzien tot God, en bij onze gedachte aan Zijn heilig *Ik*, ons naar de hemelen richten; mits wel te verstaan, niet naar den wolkenhemel, noch ook naar den sterrenhemel, maar naar den hemel der engelen, der Serafs en der Cherubijnen. En voorts dat we in die bijzondere hemelen eenerzijds Gods Troon zoeken, en anderzijds, zonder de plaatselijkheid opzettelijk weg te schuiven, met ons zielsoog ook den Christus aldaar, en wel in menschelijk-lichamelijke gedaante, zien zitten aan Gods Rechterhand. Door een pantheïstische phrase laten we ons daarvan niet afhouden. Eeniglijk door de openbaring, die de Heilige Schrift ons brengt, laten we ons leiden. In die Schrift nu staat het niet zoo, dat er over de presentie Gods in den regel met onnaspeurlijke gedaanteverhevelingen gesproken wordt, en dat slechts een enkele maal, en als bij inschikkelijkheid,

van God als in een bepaalde plaats vertoevend, gewag wordt gemaakt. Neen, God wordt in de Schrift, zoo door Jezus als door de Profeten en Apostelen, zoo goed als altijd *plaatselijk* gedacht, en het is niet dan bij hooge uitzondering, dat de woorden, die de Schrift voor God bezigt, zich in het ongrijpbare verliezen. Dit nu is daaraan toe te schrijven, dat ook in het Goddelijk Wezen een middenpunt van leven en een omtrek van gewaarwordingen en van handelingen te onderscheiden zijn, en dat het voor ons besef niet anders mogelijk is, of het alomtegenwoordige Wezen Gods schuilt voor ons nog o, zoo verre en zoo diep, als we met een zaadkorrel, een grashalm of een vlieg rekenen; komt ons eerst nader zoo we onze aandacht op engel of mensch vestigen; wordt dan onder menschen door de zonde weer verdonkerd; en spreekt ons volstrekt heiliglijk alleen toe in den hemel der niet-gevallen engelen, in de uitverkorenen in hun verzoenden staat, en boven allen uitgaande in der engelen Heer en der uitverkorenen verheerlijkt Hoofd, d. i. in den verhoogden Middelaar. Eensdeels omdat in Hem, als den Zone Gods, de volheid der Godheid lichamelijk woont, en anderdeels omdat onze verheerlijkte natuur in den Zoon des menschen het Beeld Gods in volstrekte heiligheid afspiegelt.

Van den Olijfberg had Jezus dus niet even zoo goed naar een der starren of naar een der planeten kunnen opvaren. Er was maar één plek of plaats, waarheen Jezus opvaren kon, en die plaats was dàt stuk der Schepping, waar het bezielde creatuurlijke leven in de volstrekt heilige engelenwereld sprak. En hierbij komt dan, dat deze heilige levenssfeer van deze destijds alleen heilige creaturen tevens dat punt der Schepping was, waarin de presentie van God Drieëenig en van het Goddelijk Ik het middenpunt van haar werking bezat. In dien hemel der alleen heilige engelenwereld ging Jezus lichamelijk in, en dààr alleen kon Hij de presentie Gods als in hoogste zuiverheid en volkomenheid uitstralende vinden. Niet enkel op het essentieele van die presentie kwam het hier aan. Als Tweede Persoon van de Drieëenheid droeg de Christus immers zelf 't Godzijn in zich. Maar waar 't op aan kwam was, dat de Zoon des menschen, *als mensch*, die heilige tegenwoordigheid Gods in haar volle klaarheid kon vinden, en dit nu was alleen in deze heilige engelenwereld denkbaar. Daarom spreekt de Schrift dan ook van het Vaderhuis, van de woonstede, van den Troon en van de Rechterhand des Almachtigen. Hier eerst vond de Middelaar, als Zoon *des menschen,* de klaarheid der Goddelijke tegenwoordigheid. Hier vond Hij de ruste en in die ruste de hoogste vreugde, waarmede hij door Zijn Vader verheerlijkt werd.

Zoo was het, en zoo is het krachtens Schriftopenbaring en vol-

gens Schrifttaal. Zóó moet 't verstaan, of alles verliest zich voor ons besef in de vaagheden der gedachten, in zwakheid van voorstelling, en in ongrijpbare taal. Zulks nu laten we aan de philosophen over. Om onzen Heiland te bezitten, om in Hem Gods presentie te smaken, en bij ons sterven een eindpunt voor het uitzicht onzer hope te bezitten, moet de Middelaar in eindige gestalte, op 't hoogst verheerlijkt, maar toch altoos in *eindige* gestalte, voor ons staan. En daar, waar we ons den Christus in Zijn verheerlijking voorstellen, moet tevens met alle beslistheid het geheel eenig punt in de Schepping zijn, waar de presentie van Gods Drieëenigheid het bewuste middenpunt van Zijn Goddelijk Ik heeft, en waar eeniglijk, in en door Christus, de verkoren menschheid, zij 't reeds actueel, zij 't nog pas potentieel, de gemeenschap met het eeuwige Wezen benaderen kan. Onder *actueel* verstaan we dan, dat de apostel, of wie ook, na zijn sterven hiertoe reeds inging, en onder *potentieel*, dat de geloovigen, die hier nog pelgrims zijn, van dat heiligste wel de eerstelingen, maar nog niet den vollen oogst genieten.

Aan de alomtegenwoordigheid Gods wordt hierdoor in niets te kort gedaan, mits men het onderscheid tusschen het bezielde *Wezen* zelf en het *bewustzijn* in dat Wezen, en in verband hiermede Zijn *zelfopenbaring*, niet uit het oog verlieze. Natuurlijk wist de Israëliet zeer wel, dat God Almachtig nooit in den Tabernakel noch in den Tempel was opgesloten, en hoog stond de voorstelling toen Salomo bij de inwijding van den Tempel het zoo beslist en duidelijk uitsprak. „Zou God op de aarde wonen? Zie, de hemelen, ja de hemel der hemelen zou Hem niet kunnen bevatten; hoeveel te min dit huis, dat ik gebouwd heb." Maar dit neemt niet weg, dat Salomo zeer wel tusschen het *Wezen* Gods en het *aangezichte* Gods wist te onderscheiden, en als nu betuigt, dat huis gebouwd te hebben „om reukwerk voor het aangezichte des Heeren te ontsteken." In Jeremia 23 : 24 spreekt de Heere het zelf uit: „Vervul Ik niet den hemel en de aarde?" In Jesaja 66 : 1 onderscheidt de Heere zelf tusschen *den Troon* waarop Hij gezeten is, en *de voetbank Zijner voeten* die op deze aarde is te vinden. Een heerlijke uitdrukking die het onderscheid tusschen het Wezen en het Goddelijk Ik van dat Wezen zoo scherp doet uitkomen, en de vergelijking die we maakten met het indringen van onze ziel in ons lichaam, zoo heel anders in voet en been, dan in hoofd en hart, ten volle rechtvaardigt. Er is voor God geen verberging mogelijk. Er is geen plek of plaats in het geschapene, waar Gods alziend oog, dat van Zijn Wezen nooit scheidt, niet doordringt. „Waar zou ik henengaan

voor uwen Geest of waar zou ik henenvlieden voor uw aangezichte." Ook al hebben *wij* door onze zonde ons van God verwijderd, daarom is toch God zelf nooit verre van ons.

De hoogste intimiteit van den verborgen omgang met onzen God kan nooit een plek aanwijzen waar Hij *wel*, naast een plek waar God *niet* zou zijn. Het partieele dat in de veelgoderij der heidenen lag, moet steeds met volle overtuiging weerstaan worden. Een grens, een einde, hoe ook, is er aan onzen God niet. Doch even beslist moet het zwevend „Alzijn en in Allen zijn" der pantheïsten afgewezen. De twee stellige gegevens der openbaring in de Schrift blijven onverzoend voor ons naast elkander staan. Ons eindig begrip schiet te kort om God in Zijn Oneindigheid te volgen, maar even vast staat het, dat, hoe men de grens en den omvang van het eindige ook uitzette, Gods wezen er toch nooit door ommuurd of er in besloten is. Dit zou God zelf eindig maken, God vermenschelijken, en ons onzen God doen verliezen.

Deze twee te willen overeen brengen, en zich in te beelden, dat men ze in zijn besef verzoend heeft, loopt op niet anders dan op zelfbedrog uit. Al wat de grens van het eindige overschrijdt, kan in onze aanbidding *gevoeld*, maar 't kan nooit voor ons eindig *denken* in een begrip afgebeeld worden. Met ons denken, en in de taal onzer gedachten, kunnen we zeggen wat het *niet* is, en door deze ontkenning valsche ideeën afweren en uitsluiten, maar 't geeft ons nimmer een duidelijk begrip, dat 't geen we bedoelen, in zich zou begrijpen. De negatie, de ontkenning leidt nooit tot een definitie, die ons 't Beeld van het Wezen voorhoudt. Voeg het voorzetsel *on-* voor lichamelijk, zienlijk, eindig, en spreek van Onlichamelijk, Onzienlijk, Oneindig, of van wat ge ook wilt, en elke positieve inhoud blijft u ontbreken. En al kunt ge op die wijs u een *woord* voor uw gewaand begrip formeeren, dat woord hoort thuis in de taal, die inhoud derft. Het kan ons hoogstens een vage aandoening aanbrengen, maar het zegt ons tevens, dat wij met ons *eindig* voelen, met ons *eindig wezen*, met ons *eindig* denken, en met onze *eindige* vertaling in woorden, hier staan voor een ons verboden terrein. Tot op de uiterste grens van het eindige kunnen we komen, maar *over* die grens is ons het zetten van geen voetstap vergund.

Al kunnen we dus zeer wel zeggen, dat al het geschapene saam onzen God niet bevatten kan, omdat Hij immers het Heelal vervult, en zelfs al 't geschapene saam nog slechts een brokstuk van het geheele Zijn beslaat, toch brengt 't ons niet verder. Waar het geschapene ophoudt, valt alle begrip van ruimte, van tijd of wat men ook wil weg, en waar geen ruimte, geen tijd, geen verhouding,

geen aanraking of wat ook zich meer denken laat, daar valt voor ons niets meer te begrijpen, daar kunnen we ons niets meer voorstellen, en worden we aanstonds toch weer genoodzaakt in het geschapene terug te vluchten, om met den telescoop van het geloof te ontdekken waar we de schittering van het Goddelijk Ik *in onze Schepping* ontwaren kunnen. Vooral voelen we dit, als we ons indenken in de eeuwigheid, die aan de Schepping van hemel en aarde vooraf ging. Ook al geeft men toe aan de voorstelling, dat wel het *menschelijk* leven op aarde, gelijk het in Adam opkwam, slechts een goede 6000 jaren oud is, maar dat daarom toch de aarde die woest en ledig was, er reeds veel vroeger kan geweest zijn, hiermede wint ge niets.

Of ge zegt dat het verleden 6000 of dat het 60.000 jaren teruggaat, bij de eeuwigheid vergeleken, zinkt het hoogste cijfer in jaren terug in het niet. En toch, dat oneindige van het Eeuwige in God belijden we allen, en zonder schroom.

Al zegt men u dat de eerste Schepping niet duizenden, maar millioenen van jaren van ons afligt, altoos moet ge ten slotte toch aan het punt toekomen, waar de eerste ritseling van het creatuur begon, en achter dat punt moet dan een eeuwigheid liggen, die ge nooit en nimmer, door welk hoog cijfer van milliarden van jaren ook, met volledigheid zoudt kunnen uitdrukken. God was er toen, maar ook niets dan God. Niet de eenzelvige God van den Deïst; wij Christenen belijden den Drieëenigen God, en van alle eeuwigheid af was er alzoo in het eeuwige Wezen het inner-Göttlich zalig zijn. Het was Vader, Zoon en Heilige Geest. Scheppen daarentegen deed God toen nog niet. Er is hier een overgang in God. Eerst is er een niet-scheppen en dus een zonder-scheppen van alle eeuwigheid af bestaan. Daarom toch was wel van eeuwigheid af in God het welbehagen van het plan, dat straks in de Schepping verwezenlijkt zou worden, en we belijden van harte, dat in dezen Goddelijken raadslag zelfs elke uitverkorene voor God present was, iets wat er dan toe leidt, om te belijden, dat God zelf toch nooit zonder Zijn Schepping geweest is, want dat de Schepping en al wat tot de Schepping behoort, van eeuwigheid af in de gedachte Gods wel waarlijk voor Hem stond. Maar het verschil blijft dan toch dat vóór Genesis 1 : 1 het alles alleen in de voorstelling en in den raad Gods aanwezig was, en dat het eerst met Gen. 1 : 1, uit het Goddelijk denken van Zijn raadslag overgegaan is in wat wij *de werkelijkheid* noemen. Maar ook hier kunnen wij noch met ons denken, noch met onze voorstelling, noch met onze taal bij. Het was alles *in* God. Met wat doel moest het dan, dank zij het

Woord, buiten God in een zelfstandige werkelijkheid treden? Al te gader vragen, waarop alle klemmend antwoord uitblijft en moet uitblijven. We kunnen er niet bij. Vanzelf blijft de mogelijkheid, dat in een hooger bestaan, zoo we daartoe komen mogen, veel wat nu nog geheim voor ons bleef, in klaarder licht voor ons zal treden, maar in ons creatuurlijk bestaan, gelijk het ons hier op aarde toebedeeld is, komen we niet verder. Zeker, God is kenbaar voor ons, omdat we in ons eigen wezen de trekken van Zijn beeld dragen; omdat uit de natuur een afspiegeling van Zijn macht en wijsheid ons toespreekt; en omdat het Hem beliefd heeft, zich aan ons ook in 't bijzonder en persoonlijk te openbaren. Maar hierbij zijn we dan ook altijd aan die vormen van begrip, voorstelling en taal gebonden, waarin het Hem beliefd heeft, ons deze drieledige openbaring te doen toekomen.

Heel 't leven onzer vroomheid, heel Gods verborgen omgang, al ons gebedsleven gaat dan ook in dien zeer bepaalden vorm in. God schiep ons eindig, en heeft ons daarom ook in Zijn Openbaring een toestraling van licht gegeven, gelijk die bij ons eindig wezen, bij ons eindig begrip, en bij onze eindige voorstelling past. Droeg de openbaring niet dat eindig karakter, ze zou ons over het hoofd heengaan, ons innerlijk ledig laten, en ons niet verrijken. God Almachtig, die ons zóó schiep, dat we op de kennisse van Zijn Wezen zijn aangelegd, is op velerlei wijze zóó tot ons gekomen, in onze ziel, in de natuur, in het leven, en in de bijzondere openbaring, dat we Hem ontwaren, Zijn presentie gewaar worden, en door het staren in Zijn volheid ons verrijken. Maar het blijft alles *een zien in 't Beeld*. Wij zijn zelven dragers van Gods Beeld. Daarom komt God in alle Gemeene of Bijzondere openbaring altoos zóó tot ons, dat onze eindige bevatting er bij kan, en daarom hult Hij vanzelf Zijn openbaring steeds in eindigen vorm, en ten slotte zelfs, als het Eeuwige Woord tot ons naderen zal, in eindige *menschelijke* gestalte. Al wordt ons daar nu herhaaldelijk bij gezegd, en al weten we zeer goed, dat wat in eindigen vorm ons genaakt, toch in zichzelf Oneindig is, en alzoo geen grens van ruimte of van tijd kent, toch neemt dit niet weg, dat deze openbaring, om ons metterdaad in ons eindig wezen te bereiken, zich in eindigen vorm *moest* inkleeden, om ons waarlijk te naderen. Daarom is de Goddelijke genade steeds, ten bate van die Openbaring, in eindigen vorm ingegaan, en heeft ze zich van de vaagheden en zwevendheden van de oneindige problemen los weten te maken. Zelf kan de vrome mensch den strijd tusschen het eindige en oneindige dat hier voor hem treedt, niet beslechten. Doch nu is *dit* het heerlijke en het wondere, dat de Heere de verzoening tusschen deze beiden

zelf tot stand gebracht en ons geschonken heeft in den Christus. In diens heiligen Persoon toch zijn beide, het eindige van ónze natuur, en het Oneindige van de natuur Gods, tot een wondere, volzalige eenheid ineengeschakeld. Aan het oneindig-Goddelijke weervaart in de verheerlijking van den Christus volle recht, als Hij ons nu met Zijn Goddelijke macht beschermt, maar dit doet niets te kort aan het eindig karakter van Zijn mensch-zijn, van Zijn mensch-zijn tot zelfs in Zijn lichamelijk bestaan. De openbaring van het groote levensraadsel ligt immers daarin, dat in den verhoogden Middelaar de volheid der Godheid *lichamelijk* woont.

Zoo verstaan we dan ook, wat de apostel naar Colosse schreef: „Ziet toe, dat niemand u als een roof vervoere door de filosofie, en ijdele verleiding, naar de overlevering der menschen, naar de eerste beginselen der wereld, *en niet naar Christus*" (2 : 8). Voor drie wegen zag zich het toenmaals levende geslacht geplaatst. Er was de afgoderij, die feitelijk *deïstisch* het Goddelijke in het eindige neertrok. Hier tegenover stond de filosofie der *Pantheïsten*, die 't Goddelijke in hun phraseologie van het Oneindige lieten verdrinken. Die beide nu verwierp en bestreed de apostel, en in plaats van die beide stelde hij nu 't geen ons in Christus aangeboden was, niet door menschen, maar door God zelf. In den Christus toch waren de *beide* elementen, waarop het hier aankomt, in heerlijke saamvoeging verbonden. God en toch mensch. Mensch en toch God. Ons 't Goddelijke in onze eindige existentie tot in vleesch en bloed genaderd, en toch in dien Zoon des Menschen de volheid der Godheid lichamelijk tot ons gekomen. Dit mysterie bleef nu onvolkomen, zoolang de Christus in den staat Zijner vernedering hier op aarde verkeerde. Zoo toch was het en bleef het een innerlijke tegenstrijdigheid. Er was nu verband gelegd tusschen het Eeuwige Woord en onzen staat van inzinking. Doch in dien staat van inzinking waren we niet bestemd te blijven. Onze menschelijke natuur zou van haar krankheid verlost kunnen worden; en uit die krankheid vrijgemaakt, zou ze zich kunnen ontplooien tot dien volkomen staat, die haar in het Paradijs nog niet geschonken, maar dan toch toegezegd was; en zoo zou ze ontzondigd en verzoend, verhoogd en verheerlijkt voor God komen te staan. En dit nu, onze menschelijke natuur, naar ziel en lichaam, aan de inzinking en vernedering onttrokken, en door Goddelijke Almacht in haar zuiverheid verhoogd en verheerlijkt, dát is 't wat in de Hemelvaart van Christus openbaar werd. Doch juist daarom kon de verrezen en Zijn verheerlijking tegemoet gaande Heiland dan ook niet langer hier op aarde vertoeven. Hij moest uit deze

nog onheilige wereld overgaan in de hoogere orde, die de levenssfeer om Gods troon in het engelenheir kenmerkt. En hier eerst kon de Zoon des menschen tot die klare gemeenschap met God geraken, dat Hij nu, als instrument Gods, de verdere toebrenging naar de Voleinding op zich kon nemen en hiertoe was het, dat Hij gezet werd aan Gods rechterhand.

Toch was dit nog slechts het eerste stuk van het Goddelijke epos. Immers in deze gesteldheid der dingen, die door de Hemelvaart van den Christus tot stand kwam, spreekt nog de tegenstrijdigheid van het onvolkomene. Dit tegenstrijdige kwam hieruit voort, dat in de levenssfeer der engelenwereld de orde van de sfeer zelve louter geestelijk was. In de engelenwereld bloeit een heilig creatuurlijk leven, maar alleen in het onzienlijke, in het geestelijke, in het zintuigelijk onwaarneembare. Op zichzelf nu kon niet gezegd, dat de Middelaar met Zijn menschelijk-zichtbare gestalte in deze levenssfeer thuis hoorde. Zijn lichamelijk bestaan behoorde tot een orde der dingen, die in de engelenwereld geen plaats had gevonden. Het bezield creatuurlijke had in de Schepping een *dubbele zijde* ontvangen. Geestelijk was 't anders. Anders kon het niet bezield wezen. Maar het kan òf geestelijk en dus onzienlijk, òftewel tegelijk ook lichamelijk en dus zichtbaar in de verschijning zijn. Nu is dit laatste, gelijk vanzelf spreekt, een *hoogere* volkomenheid dan hetgeen in de engelenwereld gekend wordt. Bezield is engel en mensch. Immers het geestelijk karakter kan zoo min aan den mensch als aan den engel ontzegd worden. Maar de mensch heeft meer dan de engel. Hij heeft naar Gods ordinantie beide, èn een zienlijke èn een onzienlijke existentie. In de orde der Schepping neemt dan ook de mensch, en niet de engel, de eerste plaats in. De Middelaar, in wien Gods majesteit tot volle verheerlijking zou komen, heeft dan ook niet de natuur der engelen, maar *onze menschelijke natuur* aangenomen. Het groote werk Gods kan dus nimmer zijn Voleinding vinden, of de heerlijkheid des Heeren moet doorbreken in *onze* wereld. Wat nu in de engelenwereld plaats grijpt, draagt slechts een *voorloopig* karakter. Gelijk het nu is, blijft het niet. Eens zal de volle glorie, die nog toeft in de engelenwereld om Gods Troon, doorbreken tot in de wereld van onze menschelijke existentie, die dan voor dat hooge doel door God zal toebereid worden. Het verkeert alzoo op dit oogenblik alles nog in een onnatuurlijken toestand. De menschelijke levenssfeer, waarom het hier eigenlijk gaat, hoezeer ook reeds op allerlei wijze begenadigd, verkeert toch nog altoos in een toestand, die straks moet ondergaan en die vernietigd zal worden om eerst daarna door herschepping over te gaan in de eeuwige gesteldheid

die duurzaam zal blijven. Eerst daarna komt de Voleinding, en eerst dan zal, maar dan ook vanzelf, wat door God voor dit leven verordend is, ophouden. Niet meer de engelenwereld, maar de herschapen wereld der menschenkinderen zal dan de hoogste openbaring van Gods majesteit en heerlijkheid wezen. De presentie Gods die nu in zijn Goddelijk Ik het klaarst in de engelenwereld uitkomt, zal dan tot nóg hooger, nóg rijker, nóg voller openbaring voortschrijden, en niet de engelen, maar de gezaligde en verheerlijkte uitverkorenen zullen alsdan de volste openbaring van Gods majesteit zijn. Dan zal de ook lichamelijk verheerlijkte Christus in zijn gegaan in de levenssfeer, die volkomen beantwoordt aan Zijn verhooging. Nu is dit nog niet zoo. Nu is de Middelaar wel door den Vader verheerlijkt en als Zoon des menschen in den hoogsten glans gezet, waarvoor een uit de vrouw geborene vatbaar is, maar wat de Christus nog derft, is de bij hem passende *levenssfeer*, die slechts ten deele te vinden is in de heilig gebleven sfeer der engelen, maar eerst worden kan wat ze zijn moet, als de schare der volmaakt geheiligde kinderen der menschen zich op de nieuwe aarde, onder den nieuwen hemel voor Hem ontsluiten zal.

Daar dit nog toeft, en nog toeven moest, is hieruit nu de alleszins vreemde en onharmonische toestand ontstaan, dat de Middelaar in Zijn geestelijk-menschelijke verschijning niet alleen, maar ook in Zijn lichamelijke gestalte, nu troont in een levensfeer, die voor het overige *geen lichamelijke gestalte kent*. Niet alsof er geen verwantschap tusschen de orde in de engelenwereld en tusschen de orde waarbij onze menschelijk-lichamelijke gestalte behoort, bestaan zou. De herhaald voorgekomen verschijning van engelen in menschengedaante bewijst het tegendeel. Maar toch zou men oppervlakkig zeggen kunnen, dat Jezus in Zijn verrezen lichaamsgestalte in die louter geestelijke sfeer niet op Zijn natuurlijke plaats was. Dit nu verklaart zich alleen uit de omstandigheid, dat de verhooging en verheerlijking van den Middelaar niet anders mogelijk was dan *op een volstrekt heilig erf*. Daar nu de geheele Schepping, met uitzondering alleen van de niet-gevallen engelen, dit heilige had ingeboet, en de heiligheid hier besliste, was het hiermede uitgemaakt, dat Jezus nergens elders in de Schepping de plaats Zijner ruste kon vinden, en dat Hij zich derhalve van zelf zag aangewezen op die eenige sfeer in het geschapene, die het *heilig* karakter niet verloren had, en dát was de wereld der Serafijnen en Cherubijnen. In deze tusschenperiode hoorde Jezus hier dus wel, Hij kon nergens anders hooren. En het is van hier uit, dat Hij, na Zijn Hemelvaart, het Goddelijk werk der genade heeft doorgezet, om 't straks, als de laatste ure zal gekomen zijn, ook hier beneden te voleinden.

XI. Het Middelaarswerk van Christus in den hemel.

Dewelke is het beeld des onzienlijken Gods, de eerstgeborene aller creaturen. COLOSSENSEN 1 : 15.

DE klaarheid van Gods zelfopenbaring in het creatuur neemt derhalve toe naarmate het creatuur hooger staat. Ze is klaarder in het plantenrijk dan in het rijk van stof en metaal; in dit plantenrijk klaarder in ceder en orchydee, dan in wilg en netel; klaarder weer in het dierenrijk, met opklimming van de made en slak tot adelaar en leeuw; klaarder, met zeer grooten sprong zelfs klaarder, in de bezielde creaturen van engelen- en menschentype; ten deele verdonkerd in ons gevallen geslacht, en alleen in de engelenwereld, die niet viel, is ze klaar doorzichtig gebleven. Maar alle creatuurlijke klaarheid en doorschijnendheid wordt weer op eenmaal in de schaduw gesteld door den Zoon des menschen in Zijn staat van verheerlijking. Die verheerlijkte Christus voer op naar een Hem toegewezen plaats in het Heelal; in die plaats openbaarde zich de presentie van het Goddelijk Ik in zijn hoogste majesteit; en toen nu Christus op die geheel eenige plek in het Heelal Zijn plaats had ingenomen, sprak 't vanzelf, dat de creatuurlijke openbaring, in de menschelijke natuur van den Zoon des menschen alle voorafgaande openbaring in het schepsel, en zoo ook die in de engelenwereld, verre te boven ging. Van het oogenblik af, dat de verheerlijkte Zoon des menschen, en zulks wel tot in Zijn lichamelijke, eindige gestalte, de Hem toekomende, en Hem geheel eenig aangewezen plaats in het groot Heelal had ingenomen, was op die plek de troon Gods, het Vaderhuis, de allervolmaaktste openbaring van Gods tegenwoordigheid, en daarom kan gezegd worden en moet telkens herhaald worden, dat de Middelaar hier plaats nam aan de rechterhand der kracht Gods. God Drieëenig en Zijn volkomen beeld in den Zoon des menschen, in heilige weerkaatsing.

Hiermede was in het groote proces der Voleinding het eerste groote rustpunt bereikt. Er was na den val in het Paradijs reeds allerlei voorafgegaan, dat het pad voor dit hooge genadebetoon ontsluiten zou, maar er was dusver nog geen hoeksteen gelegd voor dien nieuwen bouw, die zich voleinden zou in „de nieuwe aarde onder een nieuwen hemel". Er was op de eerstgeschapen aarde, nadat 's menschen val den vloek over haar had doen komen, allerlei chirurgische en medische hulp, als we ons zoo mogen uit-

drukken, aangebracht. Uit het Paradijs was het levensproces van ons menschelijk geslacht overgebracht naar den met vloek bedropen akker met zijn doornen en distelen, met zijn roofdier en pestilentie. Dat was de machtige operatie. En toen kwam de algemeene genade, of de Gemeene Gratie, om het snerpen van de wonde te verzachten; en voorts midden in de sfeer van die Gemeene Gratie de eerste ritseling van de Bijzondere genade, zoodat het optreden van Gods uitverkorenen mogelijk werd. Dit liep uit op afzondering van een geheiligd volk; in dat volk scheen 't profetisch licht, sprak priesterlijke vertroosting in de offerande, en openbaarde zich nu en dan reeds wat heenwees op Immanuel. En toen is met de geboorte van Immanuel de indaling van 't hemelsche wel reeds gekomen, maar nog gedekt, omsluierd, in staat van vernedering, zoo dat 't uitliep op Gethsemane en Golgotha. En eerst toen nu op den derden morgen wat in dood en graf scheen weggezonken en verloren, in nieuwen glans zich verhief en verrees, brak het nieuwe dat komen zou, door, zoodat nu de hoeksteen voor den nieuwen bouw kon gelegd worden. Dit nu kon niet op deze aarde geschieden, want deze aarde was onherroepelijk veroordeeld en zou te niet gaan, om eerst daarna uit haar puin het vernieuwde leven te doen opkomen. De inzet hiervan nu moest daarom in een geheel andere levenssfeer, onder de heerschappij van een gansch andere orde van zaken, tot stand komen, en dit is geschied op het oogenblik, toen Jezus, in lichamelijke gestalte, in het brandpunt zelf van Gods heilige tegenwoordigheid zijn plaats heeft ingenomen. Hiermede was de eerste steen gelegd, en straks zou de kroonlijst van den nieuwen bouw van het Heelal voltooid zijn. Zoo was nu de Voleinding in te wachten.

Het had Gode behaagd niet voor altoos, gelijk het van eeuwigheid af in het verleden geweest was, op zichzelf, als enkel Geestelijk Wezen, zonder iets bij zich, voort te bestaan. Zijn eeuwig voornemen waarborgde het straks voortkomen uit het niet van een schier onmetelijke, waarneembare Schepping, en wel van een Schepping, die een tweeledig karakter zou dragen; eensdeels geestelijk in 't onzienlijke, en anderdeels stoffelijk in 't zienlijke. In hoogste harmonie opgevoerd, zou in 't creatuur *mensch*, dat immers het hoogste product van deze harmonieuze inwerking zou zijn, Gods beeld om aanbiddende bewondering roepen, en vanuit zijn eersten aanvang zou de ontplooiing van deze heilige harmonie tot in de volmaaktheid doorgaan, om zoo eerst den vollen afglans van Gods majesteit in Zijn Schepping te doen schitteren, en het creatuur tot een ongestoord zalig zijn in Gods nabijheid te roepen. Dat alles nu was verstoord. Het lag in puin. Er moest een nieuwe bouw komen. Die nieuwe bouw is niet

van 't schepsel, maar van God uitgegaan. Voor dien nieuwen bouw kon God Drieëenig niet 't creatuur bezigen. Dat was er onbruikbaar voor. Daarom is toen de Zone Gods in het creatuurlijke leven ingegaan, heeft ònze natuur, als Hemzelf eigen zijnde, aanvaard, en heeft zich in 't diepst van onze ellende vernederd. Maar om toen dan ook met behulp van wat Hij uit ons en van ons aannam, een nieuwen toestand tot aanzijn te roepen, die, voor ontwikkeling vatbaar, tenslotte als vanzelf op de Voleinding zou uitloopen.

In den Christus waren daartoe alle elementen voorhanden. Hij was van Adams geslacht. Hij droeg onze natuur. Hij was bekleed met onze lichamelijke gestalte. Menschelijk was geheel Zijn levensopenbaring wat den vorm betreft, en in dien menschelijken vorm deed Hij hoogere machten werken. Daarom nu heeft de Christus, na Zijn verrijzenis, deze aarde, d. i. het terrein waar het oude huis op stond, verlaten, wijl *dit* huis straks in puin zou vallen, en toen heeft Hij in de engelenwereld zich een nieuw terrein gekozen. Hier is de nieuwe bouw toen begonnen. Hier toch was Hij de tweede Adam. En dank zij dit opvaren van Christus ten hemel en Zijn zitten in het gestoelte der verheerlijking, zal eens de vrucht van Zijn verhooging daarin schitteren, dat 't God alles en in allen zal zijn, juist zooals het bij de oorspronkelijke Schepping beoogd, maar door satans demonisme en 's menschen val verhinderd was. Het zwaartepunt is door Jezus' opvaren ten hemel van *beneden* naar *boven* verplaatst.

Bedenkelijk in hooge mate wordt het nu, indien wij, in den nieuwen stand van zaken, aan ons heimwee naar Immanuel toegevende, Hem ons wel in dien hoogsten hemel der hemelen, in die engelenwereld, in die heerlijke levenssfeer denken, maar geneigd zijn, om hierbij Zijn menschelijke natuur al te natuurlijk voor te stellen, en er veelszins toe overgaan, om ons aanstonds te verliezen in de aanbidding van den Zone Gods, d. i. van den Tweeden persoon van de Drieëenheid. En toch hierop stuit men gedurig. Dan wordt de Zoon van zelf met den Vader en den Heiligen Geest in eenheid aangebeden, en ten slotte valt de Middelaar geheel uit, verbleekt geheel de persoon van Immanuel, en komt het er op neer, dat we niet anders doen dan de Deïst, en een God aanroepen. Hiertegen moet zeer ernstig gewaakt, wijl dit ten slotte aan ons geloof en aan onze aanbidding alle *Christelijk* karakter ontneemt. Zeker, eens zal het er toe komen, dat de uitverkorenen als heilige eenheid Gods eigen tempel zullen zijn, en geen instrumenteele tusschenkomst van den Middelaar meer zullen behoeven, maar aan die periode zijn we thans nog niet toe, en we vervalschen onze positie,

zoo we ons aanstellen, alsof we tot het voleinde saamleven reeds waren ingegaan. *Daarna,* zegt de apostel in 1 Cor. 15 : 24, *daarna* zal het einde zijn, maar ook *dan eerst.* Alzoo, thans bestaat die toestand nog niet. De rechtstreeksche saamleving met den Drieeenige toeft nog. Tot dat die komt, is en blijft er de middenschakel, en die middenschakel is in den Middelaar gegeven. Thans is die Middelaar nog onze Koning. En eerst als 't groote werk geheel volbracht is, dan zal die Middelaar het Koningschap aan God en den Vader overgeven. Maar eer het daartoe komt, moet Immanuel te niet doen en „te niet gedaan hebben alle heerschappij en alle macht en kracht", en eerst als dit alles zal volbracht zijn, en alle vijand aan Jezus' voeten zal liggen, en de laatste vijand, de Dood, zal vernietigd zijn, zal het groote Middelaarswerk voleind wezen, Christus' ambt een einde nemen, en met de Voleinding die eenig zalige toestand intreden, waarin God zelf alles en in allen zal zijn.

Zoover echter zijn we thans nog niet. De victorie komt, in beginsel is ze reeds bevochten, maar ze mist nog haar volle uitwerking. Ook wij leven dus nog in den toestand, die door God zelf aan het Middelaarswerk gebonden is, en daaraan zoo lang gebonden zal blijven, tot de Vader zelf er ons van los maakt. Los maakt, wel te verstaan, niet van den Christus, als ons Hoofd, en als de tweede Adam, maar los maakt van den tusschenintredenden dienst van de heilige voogdij, waaronder we thans nog verkeeren. We hebben hier te doen met een verschijnsel, dat op velerlei gebied zich voordoet. Een vader zal zijn kind aan een gouverneur toevertrouwen. Zoolang dit nu aanhoudt, heeft die gouverneur de zorge voor de ontwikkeling van zijn leerling overgenomen. En eerst later, als deze ambtelijke hulpe voltooid is, neemt dit gouverneurschap een einde. Dit wil nu niet zeggen, dat zulk een kind, zoolang het onder den gouverneur blijft, niet ook onder zijn vader staat, en niet ook zijn vader te gehoorzamen heeft, en niet ook met zijn vader gemeenschap heeft; maar toch, dit alles is dan vooralsnog beperkt. Er is nu een tusschentoestand ingetreden, en de vader zorgt voor zijn kind zeer zeker zelf, maar *door* de ambtelijke hulp van den gouverneur dien hij aanstelde, en die 't kind te zijner tijd in een meer ontwikkelden staat aan den vader terug zal geven. Zoo is 't met de verhouding van 't kind tot den meester op zijn school, tot den begeleider dien zijn vader hem mee op reis geeft, kortom, bij elke verhouding die daaruit ontstaat, dat de vader een deel van wat anders zijn eigen taak is, op derden overdraagt. Nu kan dit in ons aardsche leven zijn oorzaak daarin vinden, dat de vader zelf de noodige kunde mist, of te druk bezet is, of den lust mist, doch dit alles valt uiteraard bij God geheel weg. Hier is een andere

oorzaak die het tusschentreden van ambtelijke hulp noodzakelijk maakte. Er was hier verwording door zonde en onheilige verhouding ingetreden. Hier heeft 't kind principieel de goede verstandhouding met zijn vader verbroken. En nu is het herstel van de gewenschte verstandhouding ten deze niet mogelijk, tenzij een derde tusschenbeide trede, en dit geschiedt nu in den Middelaar, dien God zelf hiertoe besteld heeft.

Dit ambtelijk Middelaarsambt van Christus doelt er nu niet op, om ons van den Drieëenigen God gescheiden te houden, totdat de Voleinding in zal gaan, om ons dan eerst Gode nader te brengen. Reeds nu, zegt Jezus, zullen wij beide, d. i. God en Middelaar, saam tot u komen „om woning bij u te maken" (Joh. 14 : 23). Soms zelfs schijnt het, alsof Jezus, althans voor Zijn Apostelen, Zijn Middelaarsschap reeds vóór de Voleinding op zij schuift, en de rechtstreeksche gemeenschap met den Vader nu reeds laat intreden. Zeer sterk toch is de uitdrukking die we in Joh. 16 : 26, 27 aantreffen: „Ik zeg u niet dat ik den Vader voor u bidden zal, want de Vader zelf heeft u lief." Maar toch blijkt bij nader inzien van het verband, waarin Jezus zich alzoo uitsprak, dat hier van uitschakeling van het Middelaarsschap geen oogenblik sprake is. Vooraf toch zeide de Heere: „Tot nog toe hebt gij niet gebeden *in mijn naam";* doch „in dien dag zult ge juist niet anders dan *in mijn naam* bidden", en de Vader zal u hooren; niet om uwentwil, maar *„omdat gij mij liefgehad hebt,"* en geloofd hebt „dat Ik van den Vader ben uitgegaan." Er is alzoo geen sprake van, dat 't Middelaarsschap hier opzij zou zijn geschoven. Alles blijft integendeel *aan Jezus' naam verbonden,* en niet minder aan de *liefde* voor Jezus en aan het *geloof* aan Jezus. Gedoeld wordt alleen hierop, dat we onder het Middelaarsschap van Christus niet van den Vader zijn afgesloten, dat de Middelaar niet tusschen ons en den Vader in staat, om ons van Hem af te houden, maar dat integendeel onze verkleefdheid aan Jezus er van zelf toe leidt, dat we in Hem den Zone Gods vinden, en alzoo met den Drieëenigen God, als we ons zoo mogen uitdrukken, hier reeds voeling krijgen; dat Jezus deze voeling niet belet, maar bevordert, en dat we zoodoende reeds hier op aarde, vóór ons sterven, en vóór de Voleinding, een intiemer, verborgen omgang met God kunnen erlangen, die toch alleen het zalige loon van een waarachtige vroomheid is en zal blijven.

Alleen maar, dit alles wordt ons alleen in Christus geschonken, alleen in ons lid-zijn van Zijn Lichaam gegund. Het is alleen de Middelaar in ons, en de Vader is in den Middelaar. Hoe dichter bij Jezus, hoe nader ge aan uw God zult komen. En omgekeerd,

rafel den band die u aan den Middelaar bindt, iets losser, en ook uw gemeenschap met den Vader lijdt schade. Niet uw oogbal ziet de sterrenpracht in Gods Schepping, maar het is uw ziel, die door uw oog ziet. Hoe zuiverder nu de verhouding tusschen uw ziel en uw oog is, des te klaarder neemt ge die sterrenpracht waar. Maar dan ook omgekeerd, laat uw oog half toegaan of onklaar worden, en al spoedig gaat 't gezicht voor u teloor, en uw ziel kan de pracht en het schoon der sterren niet meer genieten. Het is dus niet zoo, alsof Jezus tot ons zeide: „Komt tot mij, en Ik zal u alles van den Vader verhalen, maar klop niet aan de deur van het Vaderhuis, want zelf moogt ge tot den Vader niet toetreden." Eer omgekeerd is het Jezus, die u zegt: „Ik ga heen om u in het huis van mijn Vader plaats te bereiden. Alleen maar, zonder mij komt gij er niet in."

Juist daarom echter is het noodig, dat we de menschelijke gestalte van Jezus hier niet als bijkomstig beschouwen, of in zwevende omtrekken laten verschieten. De menschwording, de vleeschwording van den Christus is geen bijzaak, is maar niet iets voor Zijn omwandeling hier op aarde geweest, maar blijft ook in den staat Zijner verhooging een der hoofdbedingen van Zijn Middelaarsschap. Zelfs *de Zoon des menschen* zou ons geen zoen hebben kunnen aanbrengen, zoo 't niet *de Zone Gods* was, die de menschelijke gestalte had aangenomen, maar op de Vleeschwording kwam het dan toch aan. Daarop was alles gemunt. Alleen daardoor kon van zoen en heil sprake komen. En dit nu heeft niet alleen zóólang stand gehouden, als Jezus het Middelaarswerk op deze aarde volbrengen moest; maar dit duurde voort in Zijn opstanding, en houdt evenzoo aan, nu de Christus Zijn verhoogde positie naast den Troon Gods in de wereld der Serafijnen heeft ingenomen. Niet natuurlijk, alsof de lichamelijke gestalte van den Christus volstrekte kopie moest zijn van wat hier op aarde in Hem gezien is. In de hoogere levenssferen leeft de Christus thans onder andere wetten, in een andere natuurorde, onder andere bedingen. Er trad verheerlijking ook van de lichamelijke gestalte van den Christus in. Toen de Christus na Zijn hemelvaart zich aan twee van Zijn apostelen openbaarde, zagen ze merkbaar onderscheid. Er was toen reeds zeer duidelijke verandering ingetreden. Wat op Tabor reeds profetisch was getoond, trad sinds nog sterker in. De menschelijke gestalte, waarin de Christus thans bij den Troon Gods zetelt, verraadt een gedaanteverwisseling. Doch dit ontneemt in niets de volle werkelijkheid aan Zijn lichamelijke gestalte. De type-mensch bleef in Jezus, en bleef in Hem niet alleen onverzwakt, maar komt zelfs nog sterker thans in Jezus uit, dan ze eens in Adam en Eva

aanschouwd was. Daarom moet er tegen alle beneveling van Jezus' zichtbare gestalte in onze voorstelling gewaarschuwd en gewaakt worden. Geen verwarring of vereenzelviging van den Vader met den Middelaar mag worden toegelaten. De Christus is thans geen „dienstknecht" meer, inzoover in de dienstknechtgestalte de zelfwegwerping, zelfvernietiging en vernedering sprak, maar ambtelijk gaat Zijn onderdaanschap nog steeds door. Het Koningschap, dat Hem thans verleend werd, is een *verleende* souvereiniteit. In God Drieëenig alleen is 't alles oorspronkelijk, autonoom en souverein, bij den Middelaar daarentegen alles verleend, opgedragen en toegekend. In dien zin nu kan ook thans nog van den Christus gesproken worden als orgaan, instrument en werktuig, waardoor de Vader Zijn werk volbrengt.

Dit werk is niet enkel het werk der Verlossing, maar evenzeer het werk der Voltooiing. Ware de eens zoo heerlijke engel, die nu duivel werd, niet in zijn tegendeel omgeslagen, en dus ook op deze aarde geen val ingetreden, toch zou 't daarom niet tot in alle eeuwigheid gebleven zijn, gelijk God 't in het Paradijs uit liet komen. Het Paradijs, er kan niet genoeg nadruk op gelegd, was het begin, het stond in den eersten graad, het vertoonde een Schepping, die goed, zeer goed was, en waarin van 't onheilige niets te bespeuren viel, maar 't was nog niet het monument van Gods scheppend alvermogen *in zijn hoogsten graad.* Wat ons door de Profetie in 't nieuwe Jeruzalem onder den nieuwen hemel en op de nieuwe aarde wordt voorgespiegeld, zal in uitnemende heerlijkheid de pracht van het Paradijs zeer verre te boven gaan. Het eerste werk Gods na de Schepping bestond alzoo daarin, dat Hij de wereld uit haar kindergewaad, als 't zoo gezegd mag, zou overleiden in den toestand der volkomenheid. Dit werk is toen door den val in zijn voortgang gestoord, maar op zich zelf was dit 't groote werk Gods dat vanzelf uit de Schepping voortvloeide. Doch na de demoniseering van satan en den val van Adam kwam hier nu een tweede werk Gods bij, t.w. het helen van de breuke en het bieden van waarborg, dat de geheelde breuke zich niet door nieuwe scheur herhalen kon. Dit tweede werk nu vindt zijn rustpunt in Golgotha, maar wordt voortgezet tot den einde toe. D.w.z. al wat redbaar is moet in *volstrekten* zin gered worden; wat niet redbaar is, moet worden uitgestooten, en wat in de eeuwige glorie ingaat, mag geen smet en rimpel meer vertoonen. Die twee machtige werken Gods, de opvoering van de Schepping tot haar hoogsten graad, en het wegnemen uit onze menschenwereld van alle onheiligheid, zijn niet afgezonderd gebleven, maar vermengd

en ineengevloeid, en het is door den Middelaar dat eens op die beiden 't „Het is volbracht" van het Kruis toepasselijk zal zijn.

Het is het *gebrokene* en het *onheilige,* na den val, dat hierbij het Middelaarsschap onmisbaar maakt. Zooals ons menschelijk geslacht, met inbegrip van den kring van uitverkorenen, thans in deze wereld staat, ontbreekt ons de kracht van het gave en onvervalschte, die bij eerste schepping ons werd ingeschapen. Niemand onzer is in den opzet van zijn innerlijk bestaan meer heel. De spanveer van 't eeuwig leven is in ons allen gebroken, en daarom kan uit ons, zoo als we nu zijn, geen herleving of betering opkomen. Vandaar de noodzakelijkheid, dat we ingeënt worden met zuiverder lot, en dat de gaafheid van onzen levenswortel ongeschonden uiting kan vinden. Dit nu is in Christus geschied en kon alleen in Christus geschieden, wijl in Hem de gaafheid, de zuiverheid door niets gestoord was. Het heilige in Hem leed door Zijn vernedering niets. Zelfs toen Hij de klacht overnam: „een worm en geen man," was alle doodelijk element van het ongave en onheilige uitgesloten. Waar het nu tusschen God Drieëenig en ons menschelijk geslacht op wegneming van die scheur, zoodat die onzichtbaar werd, en op voltooiing van de zuivere heerlijkheid aankwam, kon geen gewoon mensch als orgaan of instrument ons ten behoeve dien dubbelen dienst doen. Dat machtige werk kon niet tot stand komen, of er moest een volstrekt gave aanvang en een smetteloos heilig uitgangspunt gegeven worden. Dit kon niet uit ons opkomen. God alleen kon 't ons toebrengen. Dit heeft God toen gedaan, en vandaar dat we in alles van de gebondenheid aan den Middelaar afhankelijk zijn. Niet maar op Golgotha, maar evenzoo nu. Denk u den Middelaar als nu, na het Kruis, terzijde geschoven, en nooit en nimmer zou de Voleinding kunnen ingaan. Het werk is principieel, maar volstrekt niet actueel met het Kruis ten einde gebracht. Het Middelaarswerk is al deze eeuwen na de Hemelvaart doorgegaan. Het gaat nog elken dag, en elk uur door, en het kan geen einde nemen, zoolang het gansche tweeledige werk niet voltooid of volmaakt is. Het moet af zijn, zàl de Voleinding ingaan.

Nu zijn er die gewild hebben, dat eens, als dit werk, in zijn tweeledigen zin voleind zou zijn, alsdan de Christus ook geen reden van bestaan meer zou hebben. Natuurlijk wel als Zone Gods, maar niet meer als Zoon des menschen. Als een krijg die te voeren is, gelukkig voltooid is, en de absolute zekerheid intreedt, dat deze krijg niet kan noch zal vernieuwd worden, dan vervalt elke reden om nog een leger of vloot in stand te houden. Welnu, geheel het Middelaarsschap is door God ingesteld als een afdoend middel om

de vijandige macht, die om Gods hemelsch paleis het beleg had geslagen, aan te vallen, te verdrijven en te vernietigen. De apostel stelt het opzettelijk zoo voor, en Jezus zelf stond tot den einde toe onder de gewaarwording van een vijandelijke macht die Hem belaagde. Reeds de verzoeking in de woestijn deed dit uitkomen. „Overste" is een militaire naam, en tot tweemaal toe qualificeert Jezus den satan als den „overste", d. i. als den commandant van de vijandelijke macht die de wereld tegen hem over stelde. Hiermede nu hangt het saam, dat de apostel, sprekende van het einde van 't Middelaarsschap, 't al saamvat in de ééne betuiging, dat het groote werk dat eens voltooid moet worden, hierin bestaat, dat alle vijanden van God en zijn Koninkrijk in een niets sparenden krijg aangevallen, overwonnen en vernietigd worden, zoodat 't ten slotte alles aan de voeten van den Middelaar ligt. Is het hiertoe nu eenmaal gekomen, dan spreekt 't vanzelf, dat de strijd uit heeft, gelijk dit ons in de Openbaring dan ook klaarlijk getoond wordt.

Al wat tegen God over stond of den strijd tegen het heilige opnam, verzinkt eenmaal in volslagen machteloosheid. Gevaar dat de breuke van het Paradijs zich herhalen zou, bestaat dus niet meer. De volharding der heiligen is hier uitvloeisel van. Gelijk de nietgevallen engelen, die eenmaal Gode trouw zijn gebleven, niet weer in verzoeking kunnen komen, en alzoo eeuwiglijk Gode trouw blijven, zoo zal ook na de terneerwerping van de vijanden Gods, onder de heiligen des Heeren alle gevaar, alle kans, alle mogelijkheid om nogmaals verleid te worden, zijn buitengesloten. Er zal dan in de nieuwe levenssfeer waartoe we ingaan, niets meer te verzoenen, niets meer te reinigen, niets meer te heiligen zijn, en geen enkele burcht onzes Gods zal meer tegen zijn vijanden behoeven verdedigd te worden. Alle die vijanden Gods toch zullen dan verzonken zijn in den poel der zelfvertering. Het Middelaarswerk is dan geheel voltooid, en het zou niet uit te denken zijn, wat stuk van het Middelaarswerk alsdan nog te doen viel. Doch hieruit volgt in het minst niet, dat daarom de Christus alsnu ware weg te denken, of althans, dat Hij op zou houden de machtige pilaar in Gods tempel te zijn. Zelfs op chirurgisch gebied doen zich hiervan voorbeelden voor. Men is thans er in geslaagd, om stukken van iemands lichaam waar verderf inkwam, weg te nemen, en er voor in de plaats gelijksoortige stukken van andere lichamen in te voegen, die er dan ingroeien en de actie van het lichaam geheel herstellen. Is nu zulk een kunstige operatie gelukt, dan zegt men later niet, dat nu het ingezette stuk wel kon gemist worden. Integendeel men voelt en overziet, dat de inzetting van het eerst vreemde deel niet slechts noodig was, om het lichaam te redden, maar dat het, eenmaal in

het lichaam opgenomen, er in moet blijven en de zuivere gesteldheid van het lichaam moet helpen in stand houden. En zoo is het ook hier. De Middelaar is onzer één geworden, is van ons lichaam 't Hoofd, en blijft dit eeuwiglijk. Het organisme blijft, wat wegvalt, is alleen het ambtelijke instituut.

XII. Het doel der voltooiing.

Want indien gij naar het vleesch leeft, zoo zult gij sterven; maar indien gij door den Geest de werkingen des lichaams doodt, zoo zult gij leven.

ROMEINEN 8 : 13.

MET Christus' ingang in de heilige sfeer om Gods Troon is alzoo de eerste steen, wel de hoeksteen, gelegd voor den nieuwen bouw van het Heelal. En die eerste hoeksteen van den nieuwen bouw is gelegd niet in de profetie, noch in het visioen, maar daadwerkelijk. Christus is niet enkel als Zone Gods in Zijn Goddelijke natuur, maar ook als Zoon des menschen in Zijn menschelijke natuur tot de Troonzaal des Almachtigen ingetreden; en dit niet enkel naar Zijn zielsexistentie, maar ook naar Zijn zichtbare, lichamelijke verschijning. Met de plaatsneming van den verheerlijkten Christus, als Godmensch, zoo naar de ziel als naar het lichaam, is het reëele begin ingezet van de nieuwe aarde, die onder den nieuwen hemel eeuwiglijk, na de Voleinding, de majesteit des Heeren HEEREN zal openbaren. Men verstaat dan ook het Middelaarswerk slechts ten halve, indien men als vrucht van dit werk enkel ziet op de zaliging der uitverkorenen. Het machtige werk dat door den Vader aan den Middelaar is opgedragen, en in de Voleinding eens voltooid zal zijn, doelt volstrekt niet alleen op onze menschenwereld, maar op het Heelal in al zijn sferen. De zonde is niet slechts en zelfs niet het eerst onder de kinderen der menschen uitgebroken. Eer de zonde op onze aarde de breuk in het leven sloeg, was de groote breuke in het Heelal reeds door den opstand en afval voor een deel van het engelenheir geslagen. Die breuke ontzette heel de sfeer der geesten. Uit deze eerste breuke vloeide de breuke in onze menschenwereld voort. En gelijk hier op deze aarde uit den val de vloek als vanzelf voortkwam, zoodat geheel de natuur om ons heen haar harmonie verloor en uit haar voegen gelicht werd, juist zoo was het reeds, vóór den

val hier op onze aarde, toegegaan na het omslaan van een deel der engelenwereld in het demonisme. De droeve uitkomst was alzoo, dat geheel de bouw, geheel het samenstel, geheel de machtige Schepping van wat we kortaf „hemel en aarde" kunnen noemen, bedorven was, en niet meer in staat bleek, om eeuwiglijk de eere van den Schepper in Zijn werk naar eisch groot te maken. Wie hierop nu niet let, en zich inbeeldt, dat er niet anders behoefde te gebeuren dan dat de uitverkorenen verzoend, geheiligd en verheerlijkt werden, toont uiteraard, zich van de majesteit van Gods Scheppingswerk geen flauw denkbeeld te kunnen vormen. Het kan dan ook niet bevreemden, dat wie deswege eenzijdig en egoistisch de toekomst beziet, zelfs ophoudt met zijn eigen lichaam te rekenen, en 't al voldongen acht, zoo hij, na zijn sterven, zijn ziel maar in het Vaderhuis weet. Van zulk enghartig menschelijk egoïsme, dat men dan onder den verleidelijken naam van Spiritualisme verbloemt, weet echter de openbaring der Heilige Schrift niets af. Die Openbaring doelt steeds op het *gansche* geschapen Heelal, op *geheel* den reuzenbouw dien God in de Schepping heeft opgetrokken, zoo op het zienlijke als op 't onzienlijke, zoo op deze aarde als op de hemelen, zoo op ons menschen als op de engelen, kortom op al wat in het gansche Heelal geroepen is om Gods grooten naam te verheerlijken.

Dit alles was uit zijn voegen gelicht. Men houde toch wel in het oog, dat het geestelijke in engel en in mensch de kern van het Heelal is. Zooals in onzen eigen persoon ons ik, als bewust zielssubject, de kern is van geheel onze verschijning, ontreddering van die kern geheel onze verschijning troebel maakt, en ten slotte geheel ons aanzijn inzinkt indien ons ik niet weer wordt opgebouwd, zoo ook is het, wat de kern van het aanzijn betreft, met 't Heelal geweest. Denk u de engelen en menschen weg, en er is geen Heelal meer. Woeste, wilde stofmassa's zijn geen Heelal. Het kon daarom niet anders, of de verstoring in de harmonie, die in de kern van het Heelal, door opstand en zonde uitbrak, moest, ging ze door, ten slotte de zelfvernietiging van het Heelal tengevolge hebben. In den eens zoo heerlijken engel, die straks duivel en satan werd, is het begonnen. Door zijn opstand werd de eerste bint of balk in de zoldering van den creatuurlijken tempel losgerukt. 's Menschen val volgde. De vloek kwam met kracht over deze aarde, in alle levensverschijningen op deze aarde. En onderwijl werkte de uit satan opgekomen ontbindingsmacht derwijs in heel de Schepping door, dat 't al spoedig alles wrak stond, en reddeloos te loor zou zijn gegaan, indien niet van meetaf het woord der Almacht het „zaad der vrouw", als stut tegen verdere ineenstorting en als beginsel van komende herschepping, in de Schepping

had doen indringen. Daardoor is, op wat gebrekkige wijs dan ook, verdere ineenstorting voorkomen, vast bestand mogelijk gemaakt, en een herstel door herbouw doenlijk geworden. Doch dan spreekt het ook van zelf, dat dit herstel, die herbouw en die herschepping zich even ver moest uitstrekken als de verstoring was doorgegaan, en niet enkel onder de kinderen der menschen, maar in alle geestelijke sferen, en uit die geestelijke sferen evenzoo tot in het zienlijke en stoffelijke, kortom, in geheel het samenstel van Gods wondere Schepping moest doordringen.

Zich in dezen ontredderden toestand, ook van het onbezielde Heelal, indenkende, aarzelt daarom de apostel niet in Rom. 8 : 19—22 het uit te spreken, dat de geheele Schepping, sinds deze val en vloek intrad, zich in beklagenswaardigen toestand bevindt, en daarom *zucht*. Zoo toch staat er: „Wij weten dat het gansche schepsel te zamen zucht en in barensnood verkeert tot nu toe". Dit slaat natuurlijk niet eeniglijk op den gevallen mensch, noch ook uitsluitend op de in opstand gekomen engelen. Eer leidt de samenhang er toe, om hier de bezielde Schepping te beschouwen als niet mede gerekend, daar er in vers 23 volgt: „En niet alleen dit, maar ook wijzelven, die de eerstelingen des Geestes ontvangen hebben, wij ook zelven, zeg ik, zuchten in ons zelven", iets wat geen zin zou hebben, bijaldien onder „het gansche schepsel" in vers 22 ook de mensch ware opgenomen. Doch ook al acht men, dat het maken van dit onderscheid hier niet doorgaat, vast staat in elk geval, dat de uitdrukking „het *gansche* schepsel zucht", *allès* omvat en in zich sluit, en dus ook wat tot de onbezielde Schepping behoort. Alzoo hier op aarde de stoffelijke dingen, de planten- en de dierenwereld; en buiten onze aarde al wat in den dampkring, in de sterrenwereld en in het eindeloos verschiet als creatuur Gods het aanzijn ontving. Het staat er zoo uitdrukkelijk: *het gansche schepsel*, dat uitsluiting of misverstand hier kortweg ondenkbaar is. En nog opmerkelijker is, dat er bij staat, hoe het gansche schepsel *te zamen* zucht en in barensnood is. Een te „zamen zuchten" ziet op een gemeenschappelijk lijden, op een ontreddering, die over allen saâm als gemeenschappelijke bezoeking was uitgestort. Er staat dan ook niet, dat de onbezielde Schepping zelve aanleiding tot deze ontreddering gegeven had. De oorzaak en beweegreden wordt niet gezocht in een schuld, die aan de onbezielde Schepping zelve te wijten zou zijn. Ook al mocht men zelfs bij verscheidene dieren aan zooiets nog denken kunnen, bij orkanen, aardbevingen, overstroomingen enz. zal toch niemand van een schuld in zedelijk-zelfbewusten zin denken. Het lijdt alzoo geen twijfel, of, gelijk ons

lichaam zoo bitterlijk de gevolgen van de zonde onzer ziel ervaren kan, zonder dat 't lichaam zelf een ethisch karakter zou dragen, zoo ook de onbezielde Schepping lijden, bitter zelfs lijden kan om de schuld van engel en mensch, zonder dat haar zelve schuld kan worden toegerekend. De onbezielde Schepping is nu eenmaal met de bezielde Schepping één en lotgemeen, juist zooals dit bij onszelf het geval is met ziel en lichaam, ja zelfs vaak op overerving en lichamelijke verwoesting in de geslachten neerkomt.

Het hangt er daarom maar aan, of we de eenheid van heel de Schepping krachtig genoeg voelen. De zonde doet alles verstuiven en daardoor gaat het besef van de eenheid en samenhang die door God in Zijn Schepping is gelegd, zoo telkens, zelfs principieel voor ons te loor. Nog veel sterker natuurlijk dan de eenheid en samenhang van al 't onbezielde, is de eenheid van ons menschelijk geslacht. We moeten ons, in ons menschelijk bewustzijn, nooit anders dan als lid van het groote lichaam der menschheid gevoelen. In plaats van nu dit gevoel van saamhoorigheid te kweeken, gaat het menschelijk-individueele hier maar al te vaak zelfbewust en opzettelijk tegen in, zoo scherp tegen in, dat 't zelfs in eenzelfde geslacht, in een familie, in een gezin, onder broeders en zusters te loor gaat, ja, nog zoek raakt tot in Christus' Kerk, en sterker, dat ook daar het booze, zondige individualisme, dat van geen saamleven weten wil, den kop opsteekt. Zelfs mogen we er niet blind voor zijn, hoe een te sterke spanning in de Gereformeerde belijdenis niet zelden oorzaak is geweest, dat de uitverkiezing als een bekroning van het individualisme werd opgevat. Het scheen in het leven dan alsof het machtige genadewerk eeniglijk een bond tusschen God Drieëenig en de enkele uitverkorenen was, en alsof zelfs de gemeenschap der heiligen uit onze Belijdenis kon wegvallen. God schiep alle stukken en deelen van Zijn mateloos Heelal in samenhang en verband. Niets staat in Gods machtige schepping op zichzelf. Het leven der gansche Schepping is als één lichaam. Elk deel, hoe klein en nietig ook, is in het geheel als ingeweven, trekt zelf, en ondergaat de trekkingen van alle overige deelen en deelkens. Muren des afscheidsels heeft God in Zijn Schepping niet opgetrokken. Wel heeft satan en heeft de gevallen mensch deze zoeken op te bouwen, maar Gods oogmerk richt er zich juist omgekeerd op, om dezen muur des afscheidsels omver te werpen en te doen verdwijnen. Zooals de apostel in Ef. 2 : 14 zegt, dat Christus den muur des afscheidsels die tusschen Israel en de volken verrezen was, gebroken heeft, zoo staat eens in de Voleinding alle muur des afscheidsels in heel Gods Schepping neergeworpen te worden, om geen andere afscheiding over te laten

dan die tusschen het heilige en onheilige, en in verband hiermêe tusschen de geheiligden en hen die in hun onheiligheid hebben volhard. Misschien is het te gewaagd om te zeggen, dat het groote Heelal één organisme, en alle verband tusschen zijn deelen organisch is. Juist op het stoffelijke is het begrip van 't organische zoo moeilijk toe te passen. Maar ook al mijden we te dier oorzake dit anders zoo passend woord, toch moet te ernstiger bestreden worden elke poging, die 't groote Heelal in losse, op zichzelf staande deelen poogt uiteen te wringen en te wrikken. Het Heelal is één. Eén in de gedachte Gods, één in Zijn creatie, één in Zijn einddoel en bestemming. Wie bij de *Voleinding* dan ook uitsluitend en eenzijdig aan hemelvreugde voor Gods kinderen denkt, verstaat van verre niet, wat in de Goddelijke gedachte der Voleinding besloten ligt. Alle begrip van Voleinding doelt op herstel van de Scheppingsglorie en op een ontplooiing van die Scheppingsglorie in volmaaktheid voor wat zienlijk en voor wat onzienlijk is, heel de Schepping Gods als één genomen.

Zelfs de Rabbijnsche Commentaren bleken dan ook bij de uitlegging van het Oude Testament te begrijpen, dat, hoezeer alle dingen in volmaaktheid geschapen waren, toch na den val van den eersten mensch, alle dingen aan het verderf zijn onderworpen, en dat ze uit zichzelf zich niet in hun oorspronkelijken staat herstellen kunnen, maar dat dit herstel eerst te wachten is als de Messias komt. In gelijken zin nu betuigt de apostel ons nog beslister, dat alle schepsel als met opgestoken hoofde heimwee voelt naar de ure, waarop de opstanding van Gods kinderen in hun voleinde heerlijkheid te komen staat. Nu is alle schepsel, bezield en onbezield, aan de macht van het niet, aan de ijdelheid, onderworpen, en zulks wel om diens wil, die het aan de ijdelheid onderworpen heeft. Alzoo niet door eigen schuld, maar als gevolg van den opstand van satan en van den val des eersten menschen. Toch niet voor altoos, noch eeuwiglijk. Integendeel. Omdat de verstorende macht zich op 't werk van Gods majesteit wierp, hangt Gods eere er aan, dat de verstoring worde te niet gedaan, en dat toch hetgeen God met Zijn werk bedoelde en beoogde, voleind worde. Daarom glanst over alle verstoring van meet af een wondere *hope,* d. i. de hope dat ook de onbezielde Schepping zelfs eens weer vrijgemaakt zal worden van de verderfenis, waaraan ze nu onderworpen is, om op te waken tot dien toestand van verlossing die ook haar toe zal komen als uitvloeisel van de vrijmaking in de heerlijkheid van de kinderen Gods. In die hope ligt de profetie van den barensnood, die nu, na Christus gezet-zijn in de troonzaal

Gods, ingaat. Het eerste stuk der herstelling is er nu, Christus is in Zijn ongesmaldeelde existentie nu het uitgangspunt van geheel de te wachten herschepping geworden. Wat in den Middelaar weer tot stand kwam, toont dat het herstel, de herbouw van het Heelal begonnen is. En dan wel zoo, dat dit doelt en heenwijst op *heel* de Schepping bezield en onbezield. Het zal in de Voleinding niet slechts een zaliging der uitverkorenen zijn, maar een schittering van de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel, geheel conform het nu verstoorde, maar dan herlevende scheppingsideaal.

Men kan de prijselijke zijde van het Methodisme hoogelijk waardeeren, zonder daarom blind te zijn voor het eenzijdig egoisme, dat er juist op dit punt in schuilt. Is schier eenig doel waarop het Methodisme afgaat, het verloren, afgedoolde schaap weer tot de kudde van den goeden Herder te brengen, dan is welbezien met het Kruis het groote genadewerk voleind, en komt het er schier eeniglijk op aan, dat de afgedoolden er toe gebracht worden, om de vrucht van dat Kruis in oprecht geloof zich toe te eigenen. Hoe meer afgedoolden men hiertoe bewegen kan, hoe beter; maar feitelijk staat toch elk individu op zichzelf, en zoo nu maar in dit op zichzelf staande individu het geloof gegrond is, en de hoop vaststaat, is bereikt, wat de Methodisten beoogen. Die anders verloren zou zijn gegaan, is nu behouden, en de Heiland redt wie Hem als middel ter redding wil gebruiken. De drang nu die hierin werkt, is kostelijk, en telkens weer beschaamt de Methodist den meer indifferent-geloovige door zijn ijver om zielen te redden. Ook hier mag de eenzijdigheid van de practijk nooit tot voorbij zien van het kostelijk element dat er in schuilt, leiden, maar ook mag het schoone in dezen bekeeringsijver nooit het oog doen sluiten voor de eenzijdigheid, waaraan zulk een actie lijdt, nog voor het egoisme dat er in schuilt. Men versta dit wel. Er is hier geen egoisme van mensch tegenover mensch. Eer integendeel doelt wie zoo ijvert, op niet anders dan op de redding van zijn naaste. Maar wat hier feil doet gaan, is het *menschelijk* egoisme tegenover *God*. Van de twee doeleinden, dat der verheffing van Gods naam en dat der behoudenis van den zondaar, treedt het tweede hier zoo sterk op den voorgrond, dat het eerste in de schaduw terugwijkt. Niet opzettelijk, omdat 't zoo bedoeld is, maar omdat de redding van den zondaar eenig einddoel wordt. En dan natuurlijk doet God geen anderen dienst dan van helper, van medicijnmeester en redder, en wordt vanzelf de indruk geboren, dat niet de verheerlijking van Gods glorie, maar de redding van verloren zielen op den voorgrond staat. En daarom nu is het zoo noodzakelijk, altoos weer van de enkele zielen op 't Heelal in Gods Schepping over te gaan. In de

kinderen Gods zal eens het licht der hoogste glorie ontstoken worden, maar bij dien glans zullen alle deelen van het Heelal hun ideëele gestalte gevonden hebben. Ook opdat de verloren mensch begenadigd en zalig worde, maar toch, zelfs over dat hooge doel heen, opdat God Drieëenig schittere in Zijn Goddelijk werk, gelijk dit in het gansche Heelal zal voleind worden.

Zoo wil het de Openbaring in de Heilige Schrift en hierop mag door ons niet worden afgedongen. Wie ook maar iets te kort doet aan Gods majesteit, gelijk die in de Voleinding als hoofddoel moet uitschitteren, zondigt tegen het *Soli Deo Gloria*. Het is niet de vraag, in hoeverre het Heelal u al dan niet interesseert. Zeer wel mogelijk dat ge schier nooit naar de sterrenwereld opziet, dat de engelenwereld u o, zoo weinig belangstelling inboezemt, en dat 't u bij uw sterven, volkomen koud en onverschillig laat, wat er na uw dood van heel deze aarde worden zal. Bij heele groepen kan men zelfs in Christus' Kerk de belijders vinden, die nooit verder vragen, dan hoe ze zalig zullen worden en die voor de eere Gods in het groote Heelal der Schepping niets voelen en er zelfs nooit aan denken. Maar al wil men dit verschoonen en verontschuldigen, het blijft af te keuren. *Eerst* God liefhebben, blijft het hoog gebod van uw Heiland. *Eerst* God liefhebben, niet zoo maar, als gevoelsuiting, maar met heel uw ziel, met heel uw hart, met heel uw verstand en met al uw krachten. En hieraan nu voldoet niet, al wie in hoofdzaak eigenlijk alleen op zijn eigen zaligheid bedacht is, en om de voldoening, die aan God als schepper van het nu verstoorde Heelal toekomt, zich nauwelijks bekreunt. Dat ge zelf uw behoudenis zoekt, is uitnemend; dat ge anderen liefhebt als u zelf en ook op hun behoudenis bedacht zijt, is een liefdesuiting waardoor ge menigeen beschaamt; en toch zal wie geen ander begeeren kent dan om 't verlorene te zoeken, tegenover het *eerste en groote* gebod te kort schieten. Hier toch, waar het op de eere Gods aankomt, gaat de oproeping uit tot hart, ziel, verstand en alle krachten van uw wezen. God wrocht het Heelal als product van Zijn Almacht. Dit reuzenwerk Gods ligt nu gebroken en verstoord, en dat 't nog stand hield, is alleen aan de Gemeene Gratie te danken. Het raakt dus Gods eere en de eere van Zijn heiligen Naam, dat dit gebroken Heelal in al zijn deelen weer worde opgericht. Niets mag gebroken blijven zooals 't is. Het moet al of uitgeworpen of in gloriestaat hersteld worden. En ook gij moogt als hoogste doel van uw aanzijn geen ander ideaal voor oogen houden, dan om hiertoe mede te werken, hieraan u toe te wijden, en hiervoor nu hier, en eens hiernamaals, te leven. Ook gij moet het

zuchten van al het schepsel beluisteren, en om Gods wil jagen naar de Voleinding, als eens dat zuchten in den eindeloozen lofzang van 't Hallelujah zal ondergaan.

Wie anders doet, stuit gedurig op de Schrift, leest over de sterkste uitdrukkingen van profeet en apostel heen, en maakt van de Schrift een verkleinden Bijbel, waaruit de helft is weggelaten omdat ze zijn ziel niet toespreekt. Betuigd wordt ons, dat God den gekruisten Christus uitermate zeer verhoogd heeft; en Hem een naam gegeven heeft, welke boven alle naam is. Wie nu weet wat de uitdrukking *naam* hier beteekent, en hoe in dien *naam* ligt opgesloten al de macht en majesteit en heerschappij, die in den naam van *Koning* schuilt, die beseft dan ook wat bedoeld is, in wat er onmiddellijk op volgt: „Opdat in den Naam van Jezus zich zou buigen alle knie dergenen die in den hemel, en die op de aarde en die onder de aarde zijn, en alle tong zou belijden dat Jezus Christus *de Heere* zij, tot heerlijkheid Gods des Vaders". Nog klaarder brengt de apostel deze allesomvattende gedachte naar voren in Efeze 1 : 20 v.v., waar ons betuigd wordt, dat de Christus nu in dien zin *de Heere,* de Heer en Meester van en over alles is, dat Hij staat, verre zelfs, „boven alle Overheid en macht en kracht en heerschappij, en alle naam die genoemd wordt, niet alleen in deze wereld, maar ook in de toekomende, en heeft *alle dingen* Zijn voeten onderworpen". En hiermee in overeenstemming betuigt ons 1 Cor. 15 : 24 v.v., dat het de Christus is, die volstrekt niet alleen de uitverkorenen zaligen zal, maar die ter handhaving van de eere Gods en om de Goddelijke glorie van den Drieënige te verwerkelijken „alle heerschappij en kracht en macht," die tegen God in verzet was, niet maar ten onder brengen, maar geheel te niet doen zal, om daarna de Koningskroon, gelijk ze eens in de oorspronkelijke Schepping, voor haar verstoring, glansde, aan God Drieëenig terug te geven, opdat God de Vader zelf weer onverlet en ongedeerd en ongetemperd in Zijn Koninklijke Majesteit voor alle schepsel uitkome.

Over dit *te niet doen* leze men vooral niet heen. Reeds in 1 Cor. 2 : 6 had de apostel het meer ter loops uitgesproken, dat „de oversten dezer wereld *te niet worden".* Onder die oversten worden verstaan zij, die de leiding van het leven dezer wereld op zich namen; er staat toch dat hier gedoeld wordt op *de wijsheid* van de oversten der wereld. Men kan hieronder alzoo verstaan de wijsgeeren, de staatslieden, de oeconomen, de volksmenners, de zangers, de mannen van de Pers, kortom alle lieden die door hun woord, hun ordonnantie, of hun invloed de leiding van het leven in deze wereld op zich hebben genomen, en dit gedaan hebben

buiten de heilige Openbaring om. Van deze allen nu wordt gezegd, dat ze te niet gaan en dat er eens van wat zij gebouwd, gesticht en opgericht hebben, niets zal overblijven. Dit nu stemt geheel saam met wat reeds Jesaja profeteerde van een *nieuwe* aarde onder een *nieuwen* hemel (66 : 22). Zelfs wordt dit *nieuwe* op schier alles toegepast. Zelfs zal de geloovige zijn „een *nieuw* schepsel". Hij zal worden „een *nieuw* mensch". „Hij zal den *nieuwen* mensch aandoen". Ja, in Openb. 21 : 5 zegt Hij die op den Troon zit, zelfs: „Ziet, Ik maak *alle dingen nieuw."* Dit nu is volstrekt niet alleen in maatschappelijken of geestelijken zin bedoeld, maar slaat even beslist ook op de zienlijke wereld, op al het geschapene in Gods groot Heelal, daar toch een andere apostel ons betuigt: „Wij verwachten, naar Zijn belofte, nieuwe hemelen en een nieuwe aarde, in dewelke gerechtigheid woont." En deze toekomst zal verwezenlijkt worden niet door ommekeer in de zeden en gewoonten, maar door een ontzettenden wereldbrand. Immers „we verwachten een toekomst in den dag Gods, waarin de hemelen, door vuur ontstoken zijnde, zullen vergaan. En de elementen zelve brandende zullen versmelten".

Er is alzoo niets van aan, dat hetgeen te gebeuren staat, alleen een geestelijke doorwerking zal zijn, die zielen zaligen of zielen verderven zal. Heel de Schepping gaat eens onder. Niet om onder te blijven. Opstanding, Verrijzenis en Verheerlijking blijft tot op de jongste ure der Voleinding het wachtwoord. Maar als 't in dien dag der dagen gaan zal om gansch Gods Schepping, om 't al omvattend Heelal, om wat zienlijk en onzienlijk, om wat stoffelijk en geestelijk is, om engel en om mensch, en om alle creatuur die God tot aanzijn riep, dan is het toch onverantwoordelijke Schrift-verzaking, zoo we alle aandacht eenzijdiglijk op de zaliging van de enkele ziel saâmtrekken, en ons om wat voorts in Gods Heelal Zijn glorie verkondigen moet, niet bekommeren. Zoo komt dus alles hier aan op de juiste opvatting van Jezus' Hemelvaart. Zeker, er was ook loon in die Hemelvaart voor het reeds voltooide werk op Golgotha; maar toch, ge verstaat Jezus' Hemelvaart niet, zoo ge niet ziet en tast, hoe er voor den Middelaar, aan Gods rechterhand gezeten, nu een tweede stuk van Zijn Middelaarstaak beginnen gaat; hoe die taak doelde op de herschepping van hemel en van aarde; en hoe de inzet van die allesomvattende heerschappij hier gegeven was in het feit zelf, dat de Christus bij den troon Gods Zijn plaats innam, niet enkel als Zone Gods, maar tegelijk als *Zoon des Menschen,* en evenmin alleen naar Zijn *ziel*, maar even beslist met Zijn *lichaam,* dat, zelf nieuw, nu het gereede uitgangspunt werd van de nieuwe aarde die onder den nieuwen hemel komen zou.

XIII. De vernieuwing aller dingen.

Alzoo is er ook geschreven: De eerste mensch Adam is geworden tot eene levende ziel; de laatste Adam tot een levendmakenden geest.

1 Corinthe 15 : 45.

TOT recht verstand van de gesteldheid, waarin we ons den Middelaar na Zijn Hemelvaart hebben te denken, moet op het begrip van *nieuw*, gelijk de Schrift dit op de verheerlijking toepast, nader worden ingegaan. Op zichzelf toch is het misleidend. Zoo wij spreken van het betrekken van een nieuw huis, van het aantrekken van een nieuw kleed, van het aanvaarden van een nieuwe betrekking, verstaan we daaronder een geheel ander huis, een geheel ander gewaad, een geheel andere betrekking. Niemand zal van een kleed dat slechts opgelapt en hersteld is, zeggen dat hij zich een *nieuwe* kleeding heeft gekocht. Zoo het herstel van een kleed of de reparatie van een huis veelomvattend was en ver ging, moge men ervan zeggen, dat *'t zoo goed als nieuw* werd, maar *nieuw* in eigenlijken zin noemen we het niet. Het begrip van nieuw slaat voor ons besef en taalgevoel niet zoozeer op den *vorm,* maar op de *stof* en het *wezen. Vernieuwen* wordt in minder ver gaanden zin gebezigd. Zooals het in Psalm 104 : 30 heet: „Gij vernieuwt het gelaat des aardrijks"; of als er in Psalm 103 : 5 staat: „Die uwe jeugd vernieuwt als eens arends." Of als we in Jesaja 40 : 31 lezen van het „vernieuwen van de kracht". Bij zulke uitspraken toch voelt men aanstonds, dat de zaak dezelfde blijft, en dat er alleen sprake is van gedaanteverandering. Maar dit is niet de indruk dien we ontvangen, zoo ons wordt aangezegd, dat iets *nieuw* is. Wie ons een opgekalefaterd en opgepoetst stuk meubel voor *nieuw* verkocht, zou voor bedrieger te boek staan. Waar nu in de Schrift het resultaat van de genadebedeeling zoo telkens en zoo alzijdig ons beschreven wordt, als er toe leidende, dat er een *nieuw* iets ontstaat, mogen we dit niet verflauwen door op het begrip van *vernieuwen* terug te gaan. Veeleer zou, wil men letten op wat er *was*, eer het nieuwe intrad, van *herschepping* sprake moeten zijn. Ware nu deze uitdrukking van *nieuw* spaarzaam en enkel poëtisch gebezigd, zoo viel nog aan wat te hoogen stijl te denken, doch ook dit is niet zoo. Het woord *nieuw* wordt in de Schrift letterlijk op het geheele product van het genadewerk toegepast, zoo in zijn deelen als in den samenhang van het geheel.

Vooral de uitdrukking „*nieuwe* aarde onder den *nieuwen* hemel", die niet eerst in het Nieuwe Testament, maar reeds in Jesaia 65 en 66 voorkomt, bant hier elken twijfel, te meer waar Petrus het uitspreekt, dat niet alleen de aarde, maar ook de hemelen die nu zijn, ten vure bewaard worden, en alzoo bestemd zijn om *verbrand* te worden. En in gelijken zin nu wordt dit *nieuw* toegepast op den wijn in de bruiloft van het Lam, dien Jezus *nieuw* zal drinken, op de *nieuwe* tongen waarmee de bekeerden spreken zullen; op de geloovigen zelven, als zijnde *nieuwe* schepselen geworden, en wel zoo dat *alles* aan hen nieuw is geworden (2 Cor. 5 : 17); op de kracht van Jezus die niet toekomt aan de besnijdenis of aan de voorhuid, maar alleen aan het *nieuwe schepsel.* Door Christus worden we geschapen tot een *nieuwen mensch.* Dien *nieuwen mensch* moeten we aandoen. Ja, zoover gaat dit, dat ons in de Openbaringen door Christus betuigd wordt (21 : 5): „Ziet, Ik maak *alle dingen* nieuw." Zoo krijgt 't alles een *nieuwen naam,* een *nieuw gebod*, onder een *nieuw Verbond,* en het trekt alles naar het *nieuw Jerusalem,* om daar te jubelen door het zingen van een *nieuw lied.*

Zoo wordt het *alles* nieuw. De mensch zelf als kind van God, en daarom zegt Jezus tot Nicodemus: „Gij moet wederom *geboren* worden," iets waar van zelf een nieuwe ontvangenis, nu uit den Heiligen Geest, in besloten ligt. De geboorte die nieuw moet zijn, levert een nieuw persoon uit. Nieuwe geboorte is heel iets anders dan opvoeding, ontwikkeling en opleiding. Zelfs het begrip van *metamorphose* of gedaanteverwisseling, waar Ovidius meê dweepte, volstaat hier niet. Nicodemus kan dan ook niet nalaten op het schier onmogelijke van dit nieuw-worden te wijzen. Hoe, zoo vroeg hij toch, kan een mensch wederom in zijns moeders buik ingaan en opnieuw geboren worden? Doch Jezus geeft in Zijn antwoord zelfs den schijn van ongelijk niet toe. Het wederom, het op nieuw, het andermaal geboren worden is door Jezus in letterlijken zin bedoeld. Hij neemt er niets van terug. Er is niets op af te dingen. Het is de *geboorte zelve* die over moet worden gedaan, en wel nu uit water en geest. Zelfs is het eigenaardig, hoe Jezus het woord *wedergeboorte* in tweeërlei zin bezigt. Bij Nicodemus doelde het op een geestelijke geboorte, die hier op aarde, voor het sterven, plaats grijpt, maar in Matth. 19 : 28 past Jezus de wedergeboorte of palingenesie heel anders toe, namelijk op den ommekeer die in de Voleinding tot stand zal komen. Daar toch hooren we Jezus tot Zijn discipelen zeggen: „Gij, die mij als discipelen gevolgd zijt, zult eens, wanneer de Zoon des menschen op den troon der heerlijkheid zal gezeten zijn en de wedergeboorte van hemel en aarde ingaat, met Hem zitten op twaalf tronen, oordeelende de twaalf geslachten Israëls." Het

begrip van *nieuw* valt dan ook geheel met dat van *wedergeboren* saâm. *Wedergeboren* worden is een *nieuw* leven beginnen, een *nieuwe* mensch zijn geworden, een *nieuw* schepsel, en het is die heilige klank van den *nieuwen* Naam, en het *nieuwe* Lied, en het *Nieuwe* Verbond, en het *Nieuwe* Testament, die op den eisch der wedergeboorte en het worden van een nieuw schepsel sluit.

Bleek nu, dat dit begrip van *nieuw* uitsluitend geestelijk ware toegepast, zoo zou men er nog beeldspraak in kunnen zien; maar van beeldspraak kan geen sprake zijn, waar we hooren van nieuwen wijn, van nieuwe tongen, van een nieuwe aarde en van een nieuwen hemel, en ook bij den nieuwen mensch niet enkel hooren van een „nieuw hart" en een „nieuwen geest" (Ezechiël 18 : 31), maar ook een nieuwe gestalte des *lichaams*. Dat wat komen moet *nieuw* zal zijn, wordt alzoo niet enkel op het geestelijke en onzienlijke, maar evenzoo op het zienlijke en stoffelijke toegepast, en hiermee treedt het verband van dit nieuwe met de Hemelvaart van Jezus in steeds duidelijker licht. In den Persoon van den Christus gelijk Hij nu in de hemelen vertoeft, is toch het eerste element, en dies het grondelement gegeven, waaruit die nieuwe zichtbare wereld der zienlijke dingen zal opkomen. Gelijk Jezus in het Paleis Gods aan Gods rechterhand gezeten is, is wat creatuurlijk aan Hem is, niet oud, maar *nieuw*, en wel in dien zin nieuw, dat terwijl al het op aarde en onder den hemel bestaande, nog nieuw moet *worden*, en dus nu nog *oud* is, de menschelijke natuur, die naar lichaam en ziel, het deel van den Zoon des menschen werd, thans van al het *oude* vrij, en nu *nieuw* in heerlijkheid is. De aard en natuur van het lichaam der heerlijkheid, dat na de Verrijzenis en voor de Hemelvaart Jezus' deel werd, is niet overeenkomstig of gelijksoortig met den aard en de natuur van het aardsche, dat *aan* ons en *om* ons is, maar vertoont nu reeds dat geheel nieuwe en heilige, dat eens het deel van geheel de Schepping Gods zal worden. Jezus was in den staat van Zijn vernedering als onzer een geworden en alzoo met ons gelijksoortig; doch in Zijn verrijzenis is afgelegd al wat met de vernedering saâmhing, is de verhooging ingetreden, en nu behoort Jezus niet meer tot onze tegenwoordige bedeeling, maar is Hij zelf in eigen persoon het uitgangspunt van de nieuwe toekomstige bedeeling. In Jezus is het oude reeds voorbijgegaan. Ook lichamelijk is bij Hem het *nieuwe* in den meest volstrekten zin ingetreden. *Hij* is nu reeds, zooals eenmaal in de Voleinding het *al* te zâam worden zal. De verlorenen laten we nu voorshands rusten. Die zullen een existentie erlangen, diè door Christus' kracht uit het groote lichaam van al het bestaande zal worden uitgezworen.

Tot de eigenlijke Schepping Gods, waarin Jezus' Majesteit triumfeeren zal, zullen de verlorenen niet meer behooren. En na hun uitscheiding zal 't in de wereld, waarin God Zijn eere zoekt, al nieuw wezen, alles zijn van die soort en geaardheid, die nu reeds in Jezus aanwezig is, maar thans nog in Jezus alleen. Althans, zoo men de zienlijke en onzienlijke dingen in hun onderling verband neemt. En dit juist is de glorie der Schepping. Anders had 't bij de Schepping der engelen kunnen blijven. Doch dat juist heeft God niet gewild. De Schepping der engelen is slechts een inleiding op de eigenlijke Schepping geweest, en die eigenlijke Schepping is zonder haar *twee* zijden ondenkbaar. Het moest zijn zienlijk en onzienlijk, geest en stof, bezield en onbezield, en die tweeheid saamgesnoerd in heilige harmonie.

Deze volstrekte nieuw-wording, of wil men deze wedergeboorte, van geheel de Schepping Gods, waarop de Voleinding eens moet uitloopen, toont dat de mensch, dat het schepsel zelf volstrekt onmachtig was, om na de breuke van opstand en zonde, de geschonden Schepping te herstellen. Van herstelling in den gangbaren zin kan hier geen sprake zijn. Een spiegelglas, dat, door een steen getroffen, barst, scheurt en splijt, is niet voor herstelling vatbaar. Het uitvallen van de stukken kan verhoed worden, men kan de stukken vaster ineen zetten, en de scheuren en spleten zoo diep indrukken, dat ze minder sterk uitkomen, maar de barst blijft, en weer worden wat het eens was, kan het gespleten spiegelvlak nooit. Van de pronkvaas geldt hetzelfde. Er zijn pronkvazen in Chineesch en in Grieksch gietsel, die een waarde van duizenden vertegenwoordigen, en toch, als er in zulk een vaas, hoe dan ook, een scheur komt, is de vaas onherstelbaar verloren. Er is geen lijmen of krammen mogelijk. De scheur blijft de scheur. Van diamant of keurgesteente geldt hetzelfde. Wat niet heel *bleef*, is niet meer heel te *maken*. Geschonden blijft geschonden, evenals het is met een degenstoot in het menschelijk gelaat bij duel, of bij pijnlijke operatie. Dat onherstelbare nu van wat zijn zuivere gestalte verloor, geldt evenzoo bij den engel en bij den mensch. Satan is niet terug te zetten in den heerlijken staat waarin God hem schiep. De scheur, die in zijn wezen brak, blijft. En neemt ge nu den mensch op zichzelf, dan geldt van den zondigen mensch geheel hetzelfde. Ook de wonde die hij zichzelf sloeg, is voor geen genezing vatbaar. De mensch moge de wonde die in zijn wezen is geslagen, nog zoo zalven en bepoederen en bepleisteren als hij wil, maar 't baat hem niet, en het kan hem niet helpen. De scheur in de vaas van zijn ziel, in het spiegelvlak van zijn geest, is niet weg te nemen. Dit kan de mensch niet, en dit kan God niet,

tenzij, en dit nu is 't, waar 't op aankomt, tenzij 't geen gewond werd of scheurde, op nieuw geboren, op nieuw geschapen, op nieuw tot aanzijn geroepen worde. En hier nu voelt ge de beteekenis van het *nieuwe* in geheel het hemelsch proces der genade. Het is *wedergeboorte!*

De mensch is evenals de engel, te fijn geschapen geworden, om, wordt hij in 't heilige gewond, de stukken van zijn wezen weer aan elkaar te rijgen. In de lagere orde der Schepping kan een wilde boom kortweg afgehouwen en met een tamme stek ingeënt worden, en wat men in de chemische wereld niet opsmelt en als nieuw maken kan, is ongelooflijk. De smeltkroes doet wonderen. Maar zoo iets is niet mogelijk bij den engel, en evenmin bij den mensch. Een menschelijk wezen waarin eenmaal gif tot op de intiemste levenszenuw doordrong, is niet meer te redden. Het is wel op alle manier beproefd. Heel 't mysterie van de heidensche eerediensten en verborgenheden doelde welterdege op geestelijke redding, en ook in den Islam is men wel waarlijk bedacht op uitbanning van gif en krankheidsstof. Ook in onze huidige maatschappij is het dwepen met cultuur en ontwikkeling in den grond niet anders dan 't heimwee van het kranke hart naar een toestand, waardoor de mensch weer in zuiverheid zal kunnen opbloeien. Gaat zelfs 't besef van doodelijk gewond te zijn te loor, dan natuurlijk verdwijnt ook dat heimwee naar zielsherstel, maar voelt men nog, dat de wortel van het menschelijk leven krank is, dan werkt dit heimwee door. Soms mag het voor een deel van een eeuw gestild worden, maar niet lang meer of 't wordt weer wakker, en de dorst naar beter komt in wie zich verzadigd achten toch weer op. Alleen maar, 't baat niet. Geen kunstmiddel kan meer hulp bieden. Wat men ook beproeft, 't stelt alles te leur. Van een beteren in principieelen zin is geen sprake. De vorm moge verzacht worden maar de diepe wonde in 't innerlijke wezen blijft bloeden. Men vordert niet, en glijdt telkens weer uit.

Volgt hieruit nu, dat de mogelijkheid zelve van redding in volstrekten zin voor altoos is afgesneden? Voor den engel ja, maar daarom niet voor den mensch. Het verschil zit hem in tweeërlei. Ten eerste is de engel voltooid geschapen, de mensch er op aangelegd, om van minder tot meer zich te ontwikkelen. En ten tweede is de doodelijke wonde in de engelensfeer een wonde die satan zichzelf sloeg, terwijl bij den mensch het kwaad van buiten af in kwam, uit de wereld der demonen. Dit maakte vanzelf, dat in de engelenwereld het booze op 't eigen oogenblik dat 't post vatte, een absoluut karakter droeg, God aanviel, en zich met volle

bewustheid tegen God overstelde, om Hem uit den stoel Zijner Majesteit te verdringen. Bij den mensch daarentegen ging het heel anders toe. Het kwaad kwam niet uit hem zelf op, maar werd hem geïnspireerd van buiten. En toen het kwaad hem greep, kwam het op uit zinlijken lust, niet uit vijandschap tegen God. Het was satan te doen om in het menschenhart God te onttronen. Eerst door de pracht van de vrucht van het Paradijs. Daar bleef het wel niet bij. Eenmaal ingeënt, sloop het kwaad ook bij den mensch al verder, en eindigde ook bij hem met in vijandschap tegen God zich te ontwikkelen, maar zoo was het niet op eens. Zoo werd het eerst van lieverlede. Het zat er wel in, maar het was er niet principieel op gemunt. Nu hielp dit wel niet, in zoover het gif, eenmaal ingedrongen, zich vanzelf in het levensbloed voortplantte, en niet meer uit te branden was, maar het gaf toch aan den gevallen mensch een geheel andere positie, dan aan de demonen. Zeker, er zijn er ook onder de zondaren, die liever zichzelf het leven benemen, dan dat ze God om hulpe en redding zouden aanroepen. Er zijn demonische figuren ook onder ons geslacht. Maar over het algemeen gaat dit niet door. Uit alle volk en natie kwam in oude dagen de wetenschap ons toe, hoe er onafgebroken een bede om hulp en redding opging. Uit de demonenwereld nooit. De demon spot met den levenden God, lastert Hem en gilt zijn lach tegen God uit. Doch al mogen er onder de kinderen der menschen ook enkelen geweest zijn, die hierin de demonen nabootsten, regel is dat niet. Als de nood aan den man komt, is er een neiging om de handen smeekend naar den Hooge op te heffen. Er zij alzoo hier geen dubbelhartigheid toegelaten. Helder moet ingezien, dat de gevallen mensch geen duivel, geen satan, geen demon is, ook al gaat bij enkelen de demonische inspiratie soms zeer ver. Tot op den jongsten snik toe is bij elk zondaar, hoever ook afgedoold, nog redding mogelijk. Op dit principieel onderscheid tusschen demon en zondaar moet steeds volle nadruk gelegd. Alleen maar, nooit mag hieruit afgeleid, (en dit toch is het, wat telkens beproefd wordt) dat derhalve de mensch voor genezing vatbaar is en het doodelijk gif uit de levensader zou kunnen uitdrijven. Dat kan hij *niet.* Dat deed hij *nooit.* Dat zal hij nimmer vermogen. Eerst gewond in de ziel, en daarna bovendien vergiftigd, is de mensch een *kind des doods.*

Dit nu is de oorzaak, waarom in de Openbaring der Heilige Schrift, zoo rusteloos alle nadruk op het *nieuwe* in de genade gelegd wordt. Niet in de Algemeene genade, niet in de Gemeene Gratie. Daarin is slechts sterking van wat sterven zou, bieding

van steun aan wat knakken zou en bezwijken, maar de Gemeene Gratie kan geen enkele ziel redden ten eeuwigen leven. Daartoe is de Bijzondere genade onmisbaar, en het karakteristieke, het wezenlijke, het principieele in de Bijzondere genade is nu juist, dat alles er *nieuw* in is, dat ze wat inzonk tot in zijn fundament afbreekt, en daarna eerst op het ledig geworden erf *nieuw* bouwt. En zulks wel *geheel* nieuw. In de Voleinding zal niet alleen ons zielsleven vernieuwd zijn, maar evenzoo ons lichaam en onze uitwendige positie. Niet alleen wat *aan* en *in* den mensch is, zal nieuw zijn, maar ook heel de natuur, heel de levenssfeer, heel het terrein, dat hem alsdan voor zijn existentie beschikt zal zijn. Zijn zielsleven zal nieuw zijn, zijn lichaamsgestalte zal nieuw zijn, zijn aarde zal nieuw zijn, en de hemel boven hem zal nieuw zijn. En dit nu wil zeggen, dat noch de mensch zelf, noch zijn medemensch, ook maar iets tot die heerlijkheid die komt, zal hebben bijgedragen. Dat niets van die heerlijkheid opkomt uit het vergiftigde dat bezweek. En dat, mag eenmaal die eens verloren Schepping in heerlijkheid voor God schitteren, het *God zelf*, en God *alleen* zal zijn, uit wien elk deelken van die heerlijkheid is voortgekomen. Ge zult, bloeit ge eenmaal naar ziel en lichaam in die heerlijkheid op, u zelven nauwelijks herkennen. De heiliging van uw oude wezen zal gedurig het nieuwe wezen u als vreemd doen voorkomen. Wat de apostel in 2 Cor 5 : 17 schrijft: „Het oude is voorbijgegaan, zie, het is al nieuw geworden", zal dan de natuurlijke uiting zijn van den indruk dien het nieuwe leven op ons zelven maakt. God alles en in allen, en juist dat zal 't *nieuwe* zijn. Niet het herstelde, niet het gelijmde van vroeger, maar het *nieuwe*. Het ideaal volmaakte waar we nu reeds naar smachten en hunkeren kunnen, maar dat ons hier op aarde in dit leven nooit toekomt. En hierbij is nu wel te verstaan, dat dit niet enkel gelden zal van ons denken, willen en bedoelen, maar van al wat in ons zal opkomen, van elke inspiratie in ons innerlijk leven, van al wat in ons omgaat en zich aan ons opdringt, van ons innerlijk en van ons uitwendig bestaan, van ziel en lichaam, van den hemel boven ons en van de aarde om ons, van ons en van allen die met ons zijn, één Hallelujah voor God.

Op dit pas nu ontsloten zich twee mogelijkheden. Niet, dat God èn de mensch redding kan aanbrengen. De mensch was van meet af in den meest volstrekten zin des woords buitengesloten. De redding kon niet komen dan van God en van God alleen, juist omdat 't alles *nieuw* moest worden. Lijmen en krammen wat scheurde, deden de menschen. Maar hier kwam het aan op *nieuw* maken, en dit juist kon de mensch niet. Het moest alzoo in elk geval van God zelf

uitgaan en uit Gods hand aan het creatuur toekomen. Alleen maar, dat kon op tweeërlei wijs. God de Heere kon in Zijn Almacht geheel de bestaande Schepping te niet doen, en in plaats van die alsdan verdwijnende Schepping, een tweede, nieuwe Schepping in het leven roepen, die voor zonde *immuun* was. Immuun toch noemt de arts iemand die onvatbaar is voor een besmettelijke ziekte. Zoo nu was de mensch in het Paradijs niet. Hij was *niet* onrein, maar hij kon toch vallen, en viel. Liet God nu deze geknakte wereld in 't niet verzinken, en schiep Hij daarvoor in de plaats een geheel nieuwe wereld, die nieuw was, dan, zoo merkte men op, zou alle leed geleden en storeloos heil gewonnen zijn. Vreemd is deze gedachte aan de Schrift niet. Toen Israel in de woestijn om het gouden kalf danste, ging aan Mozes het ontzettend woord uit, dat Jehovah heel Israel zou *verteren*, gelijk er staat (zie Exodus 32: 10), en dan een geheel nieuw heilig volk scheppen. Mozes bad dit toen priesterlijk af, en Israel werd gespaard, maar de gedachte was toch uitgesproken. En sterker nog is wat we in Gen. 6 : 5, 6 lezen, toen de boosheid op aarde heel het menschelijk leven vervulde en ontaarden deed, en de Heere zag, dat de boosheid des menschen menigvuldig was op de aarde, en al het gedichtsel en de gedachte zijns harten ten allen dage alleenlijk boos was, „toen berouwde het den Heere dat Hij den mensch op aarde gemaakt had en het smartte hem aan Zijn hart". Maar ook toen trad genade tusschenbeide, en lezen we in vers 8: „Maar Noach vond genade in de oogen des Heeren." Het hoofdmoment in het genadewerk van Christus is alzoo, dat God de bestaande Schepping, die diep in haar wezen vergiftigd is, niet prijs gaf, niet varen liet, om na haar verdwijning een andere, en nu immune, Schepping in het leven te roepen, maar dat het wonder van Zijn genade aan die bestaande, aan die gevallen wereld zou worden grootgemaakt, en dit wel op zulk een wijze, dat het oude verging, dat 't alles *nieuw* werd, en dat het toch dezelfde Schepping van ouds was, waarin God Zijn Majesteit verheerlijkte.

Dit wondere mysterie, dat innerlijk geheel tegenstrijdig schijnt en zichzelf weerspreekt, vindt nu zijn oplossing in den Christus, in Zijn Persoon, in Zijn Werk, in Zijn heerschappij, en wordt in Zijn Hemelvaart bezegeld. Niet de mensch zelf kon den dood keeren en het onvergankelijke leven uitbrengen. De redding kon alleen van God komen. Doch opdat nu die redding werkelijk redding en niet een tweede, geheel andere Schepping zou zijn, is nu *in onze menschelijke natuur* de Zone Gods als Zoon *des menschen* opgetreden. In Hem is al het *oude* afgeworpen, in Hem is 't al *nieuw*

opgekomen, en dit wel door Zijn Vleeschwording, d. i. door Zijn aanneming van het vleesch uit *ons* geslacht, Hij onze tweede Adam, en het nieuwe dat kwam, het onze geworden. Dit kon alleen tot stand brengen wie zelf God was, en nu als God in onzen jammer inging. Tot op de kiem, tot op de kern toe wordt zoo al wat des menschen was, al wat de Schepping groot maakte, afgestroopt. Al dat oude gaat weg, gaat onder, verdwijnt. Maar Christus neemt die kiem, die kern in Zijn wezen als Middelaar op. Hij doet dit wat 't zienlijke en onzienlijke betreft, en als Hij in den kruisdood met al het verbasterde breekt, en in Zijn Verrijzenis die kern van al 't geschapene in Zijn eigen persoon geheel nieuw uitbrengt, en straks opvaart naar den hemel, — dan is daar in den hemel het *nieuwe,* uit Hem op deze aarde opgekomen, maar uit deze wereld uitgedragen, en nu gezet in de wereld die om Gods troon is. Niet om nu de stilte der ruste te laten ingaan, en af te wachten wat er uit deze wereld worden zal, maar geheel omgekeerd, om nu door de Koninklijke heerschappij van den Christus hier op aarde reeds thans het nieuwe leven te doen doorbreken, en zoo de toekomst voor te bereiden, waarin al 't oude zal kunnen worden afgeworpen, en uit de Scheppingskern die in Christus verheerlijkt is, straks de herboren Schepping als geheel nieuw te doen uitgaan. Al het oude gaat weg en is nu reeds nabij de verdwijning, terwijl het eens al nieuw zal zijn; maar de band tusschen dat *oude* dat vergaat, en dat *nieuwe* dat zijn zal, ligt eeniglijk in den Middelaar. Het is God in Hem, die het nieuwe schept en uitbrengt, en het is Adams naneef. Abrahams erfgenaam en Davids groote Zoon, die in Zijn vernedering de aansluiting met de gevallen wereld tot stand brengt.

Hierin nu is de verheerlijking van den Vader. Een verdoen van de geschapen wereld, om daarna een tweede, alsnu onkwetsbare, immune wereld tot aanzijn te roepen, zou Gods wijsheid gekrenkt, Zijn hoog bestel onteerd hebben. God Drieëenig ware dan een God geweest, die zich in Zijn eerste Schepping had vergist; die daarom het feilgegane werk over moest doen; en nu eerst, door de bittere ervaring geleerd, een Heelal schiep, gelijk het, naar nu bleek, in eersten aanleg had moeten geschapen worden. Reeds het onderstellen hiervan krenkt Gods heiligen Naam. Nu daarentegen was, als we het met eerbied zeggen mogen, het scheppen van een wereld die zoo diep vallen kon, een Goddelijk waagstuk, dat daarom alleen Godes eere niet te na komt, omdat nu in Christus' Hemelvaart bij uitkomst bleek, hoe in dienzelfden God, die zulk een voor val vatbare wereld schiep, de macht der liefde en genade en der scheppende ontferming woonde, die al 't oude kon laten vergaan,

't al nieuw kon maken, en toch in dat nieuwe het wezen van wat verging, grijpen en verheerlijken kon. Het komt er nu maar op aan, na te speuren, hoe door den Christus, als Profeet, Hoogepriester en Koning, conform de ordinantiën zijns Vaders optredende na Zijn Hemelvaart, *van uit den hemel* dit wondere werk voleind is.

XIV. Het nieuwe program.

Hij dan, door de rechterhand Gods verhoogd zijnde, en de belofte des Heiligen Geestes ontvangen hebbende van den Vader, heeft dit uitgestort, dat gij nu ziet en hoort. HANDELINGEN 2 : 33.

MET de Hemelvaart van Jezus treedt een nieuwe orde der dingen in die eerst door de Wederkomst van den Christus zal worden afgebroken, en alsdan door wat aan die Wederkomst onmiddellijk voorafgaat, door die Wederkomst zelve, en door wat er onmiddellijk uit voortvloeit, zal overleiden in den voleinden toestand van eeuwige heerlijkheid. We komen alzoo voor *deze* volgorde te staan. Eerst is er de Schepping, die in het Paradijs een voorloopigen, onvoltooiden, maar onzondigen, heiligen staat van zaken in het leven riep. Ten tweede werd deze oorspronkelijke staat van zaken verstoord en verbroken door den afval van satan en zijn demonen, en door den daarop gevolgden en daardoor veroorzaakten val van den mensch in het Paradijs. In de derde plaats volgde hierop een periode die gekenmerkt wordt door drieërlei verschijnsel, 1⁰. door het voortwaren van zonde, vloek en verderf, 2⁰. door de tempering van den vloek in de Gemeene Gratie, en 3⁰. door een Bijzondere genade-inwerking, die een kleine kudde afzonderde uit den gemeenen hoop en leidde tot het optreden van een volk Gods in Israel, met rijk ontplooiden symbolischen eeredienst en met eene heel de toekomst afspiegelende Profetie. En in de vierde plaats treedt dan de Vleeschwording van het Woord met de verschijning van den Christus in, die met de groetenis aan de maagd Maria begint, het symbolische offer door de realiteit van het Kruis vervangt, en door dood en opstanding heen, uitloopt op de Hemelvaart, zoodat de Zoon des menschen thans gezeten is aan de Rechterhand Gods. Nu liet het zich op zichzelf denken, dat hiermede aanstonds de Voleinding ware

ingetreden en de eeuwige zaligheid van het Koninkrijk Gods ware ingegaan. Wat het breken van de schuld en het brengen van den zoen betreft, was dit dan ook alzoo. Het *Volbracht* van Golgotha veranderde metterdaad de verhouding, waarin deze wereld tot den Heiligen God stond. De schuld viel nu als scheidsmuur tusschen God en mensch weg. Niet enkel meer symbolisch, als in Israels offerande op Sion, maar feitelijk voor het zelfbesef Gods en het zelfbesef van Gods kinderen. Hier gold het *Volbracht* met volle klem. Toen Jezus den adem uitblies op het Kruis, Zijn leven in den dood gaf, en het offer gebracht had, *was* de verzoening tot stand gekomen en de vrede tusschen God en den herboren mensch een feit geworden. De indruk hiervan was dan ook in de eerste Christengemeenten zóó overwegend, dat ze zich nauwelijks anders konden voorstellen, of het einde was nu gekomen en de slot-acte der Voleinding stond te komen, waarin met Jezus' Wederkomst het gericht zou ingaan. Er was geen besef, dat tusschen de Hemelvaart van Jezus en Zijn Wederkomst nog een geheel nieuwe bedeeling zou in komen te liggen. Wel had Jezus in de gelijkenis van de landlieden duidelijk uitgesproken, dat er tusschen Zijn heengaan en Zijn terugkeer *een lange tijd* zou verloopen (zie Luc. 20 : 9), maar deze wenk was niet begrepen. Zelfs de apostelen hadden niet aanstonds een helder inzicht in wat nu te komen stond. En al is het gewaagd omtrent de denkbeelden die zich de apostelen vormden, toen ze van den Olijfberg huiswaarts keerden, een stellige opinie aan te nemen, zooveel mag toch wel gezegd, dat geen hunner het zich toen voorstelde gelijk het daadwerkelijk geloopen is. Aan een verloop van alvast tweeduizend jaren eer het einde komen zou, is destijds wel door geen hunner gedacht.

Toch hield dit de apostelen nauwelijks bezig, daar hun aandacht door Jezus zelf op iets heel anders gericht was; daarop namelijk dat zij *den Heiligen Geest* zouden ontvangen. De apostelen waren daar blijkbaar niet op bedacht. Hen spande veeleer de vraag naar Jezus' Wederkomst. Vlak vóór Zijn opvaren ten hemel toch onderwonden ze zich, aan Jezus pertinent de vraag te stellen: „Heere, wanneer zult gij aan Israel het koninkrijk weder oprichten?" Zal dat nu zijn? Is dit nu reeds aanstaande? Zoo toch en niet anders zijn de woorden op te vatten: „Zult gij *in dezen tijd* aan Israel het Koninkrijk weder oprichten?" Op die vraag nu heeft Jezus zoo beslist mogelijk afwijzend geantwoord. De vraag naar jaar, dag en uur, waarop de groote openbaring der toekomst zou plaats hebben, voegde hun niet. Jezus bestraft die vraag dan ook en zegt tot hen: „Het komt u niet toe, te weten de tijden of gelegenheden" inzake Mijn Wederkomst en de oprichting van het Koninkrijk Gods.

Ze hadden er zelfs niet naar mogen vragen. Dat ze dit toch deden, verried gemis aan eerbied en aan zelfbeheersching. De *tijden* en *gelegenheden* toch, dat is de bepaling, wanneer in de tijdsorde de verwezenlijking van hun verwachting zou intreden, waren het mysterie van Gods Alwetendheid. Die tijden en gelegenheden wist niemand. Zelfs niet de Christus. En te minder voegde hun zulk een vraag, daar Jezus reeds vóór Zijn gang naar Gethsemané hun zoo uitdrukkelijk betuigd had: „Van dien dag en die ure weet niemand, noch de engelen, die in den hemel zijn, noch de Zoon, dan de Vader" (Markus 13 : 32). Zelfs op het laatste oogenblik vóór de scheiding begingen derhalve de apostelen reeds met het stellen van die vraag een onbescheidenheid die hun niet paste. Op heel iets anders moest in die ure hun aandacht gericht zijn, en daarom laat Jezus op de bestraffing die hij hun niet sparen mocht, terstond deze veelbeteekenende toezegging volgen: „Maar gij zult ontvangen de kracht des Heiligen Geestes die over u komen zal." En deze toezegging werd op staanden voet gevolgd door deze hen geheel ontnuchterende lastgeving: „En gij zult mijne getuigen zijn, zoo te Jerusalem, als in geheel Judea en Samaria, *en tot aan het uiterste der aarde.*" Met name door die slot-toevoeging van de predicatie van het Evangelie tot aan het uiterste einde der wereld, verviel natuurlijk vanzelf elk denkbeeld, alsof de parousie zoo goed als onmiddellijk op de Hemelvaart volgen zou. Hierin lag opgesloten, dat er vooraf nog een machtig werk zou moeten volbracht worden, en dat dit grootsche werk een schier onmetelijken tijd zou vorderen. Iets wat er vooral toen in lag opgesloten, toen het verkeer op deze wereld, wat *het uiterste* der aarde betreft, nog zoo goed als geheel ontbrak. Wel deed dit Jezus' even besliste verklaring niet te niet, dat de dag der Voleinding den geloovigen op aarde als een dief in den nacht overvallen zou, maar deze aanduiding had geheel andere strekking en diende om kras en scherp uit te spreken, dat niet de mensch, door *zijn* doen en optreden, het einde zou inluiden, maar dat het einde zou komen doordien God van uit den hemel in het leven der wereld zijn wonderen inschoof, en daarbij den mensch geheel zou verrassen.

Toch bestond er voor de discipelen gereede aanleiding, om zich de Voleinding, als stond ze vlak voor de deur, voor te stellen. Te ontkennen valt toch niet, dat de Profetie in het Oude Testament het onderscheid tusschen een eerste en een tweede komst van den Messias nauwelijks aan stipte. Geheel ontbrak zulk een aanwijzing niet. Met name komt ze in de aan Daniël te beurtgevallen Gods spraken duidelijk uit. Zie het in Daniël 9 : 24—27, zoo ge het-

geen daar voorkomt, vergelijkt met Daniël 7 : 8—11 en 12:2 en 3. Maar raadpleegt ge den inhoud der overige Profetie als één geheel, dan valt toch niet te ontkennen, dat de verlossing, die Israël verbeidde, bijna geheel saamvalt met het groote Verlossingswerk, dat aan de menschheid zou ten deel vallen, en dat hetgeen daaromtrent werd aangekondigd, bijna allerwegen den indruk maakte, als zou het optreden van den Vredevorst terstond en onmiddellijk den toestand van eeuwigen Vrede doen intreden. De voorstelling, dat de Messias zou verschijnen, daarna weer verdwijnen zou; en dan eerst na verloop van eeuwen zou terugkeeren, om zijn werk te voleinden, — is aan de Profetie, als geheel genomen, vreemd! Mag men nu aannemen, dat de apostelen, in deze rijke profetieën door lezing en bestudeering ingeleid, zich daaruit een voorstelling hadden pogen te vormen van den gang der dingen die komende waren, dan kan het niet bevreemden, dat ze eenigermate vreemd opzagen van den loop dien de dingen nu nemen gingen. Waar ze op wachtten, en wat ze inriepen, was de openbaring van de macht van den Christus in glorie en majesteit, en de gang naar het Kruis vooral verwarde deze hun verwachting. En al is 't nu dat die tegenslag, dien het Kruis hun had gebracht, door de Verrijzenis van hun Heer en Heiland getemperd werd, en nieuwe hoop bij hen wakker riep, het was toch altoos nog niet hetgeen waarop ze hun hope hadden gebouwd. Het had nog zoo niets van een machtsopenbaring, waarvoor de wereld zou moeten terugdeinzen. En het was in die verlegenheid dat ze Jezus toen zoo dringend om opheldering vroegen.

In gelijken zin hadden ze even dringende vraag reeds gedaan kort voor het verraad, toen ze met Jezus den tempel uitgingen en al den prachtbouw van dien tempel aanstaarden. Van die tempelweelde toch betuigde Jezus hun dat geen steen op den ander zou gelaten worden, en die betuiging van Jezus gaf hun toen reeds aanleiding om te vragen: „*Wanneer* zullen deze dingen geschieden? en welk zal het teeken zijn van uwe toekomst en van de Voleinding?" Altoos hadden ze zich voorgesteld, en zulks in overeenstemming met de algemeene verwachtingen, die destijds in Israël, en met name in Galilea, heerschten, dat als de Messias er eenmaal was, die Messias dan ook rechtstreeks en aanstonds het Koninkrijk van Israël weer zou oprichten. Welnu, zij hadden beleden dat Jezus de Messias was. Dit deed de schare niet, maar zij wel. Dit belijden dat Jezus de Messias was, scheidde hen van de schare af. Dit belijden maakte hen tot Jezus' discipelen. Maar als Jezus weer henenging, en geen ander spoor van Zijn Majesteit achterliet, dan hun kleinen kring, wat bleek er dan van Zijn Messias-waardigheid? Op machtige, groote openbaringen van Zijn Majesteit hadden zij

gehoopt, en nu zou 't er op neerkomen, dat de Messias-glans, na Jezus' heengaan, geen ander spoor achter liet, dan hun kleinen kring van twaalf arme Galileesche visschers. En aangenomen nu al, dat het later zou uitkomen gelijk Jezus hun beloofd had, en dat Zijn tweede komst in te wachten zou zijn, dan hing hun aan die Wederkomst van zelf alles, en hoe konden ze dan de vraag onderdrukken, *wanneer* die Wederkomst zou te wachten zijn. Tot op die ure zou, zoo stelden ze het zich voor, heel de Messiaansche actie tot stilstand gedoemd zijn. Van hen zelven kon niets uitgaan. Jezus alleen kon het doen. Ging Hij nu weg, dan zou er ook niets gebeuren. En die stilstand zou eerst afgebroken worden, als Hij wederkwam. Vandaar hun herhaaldelijk zoo dringend vragen: „Wanneer komt nu 't vervolg op uw zending? Wanneer gaat het tweede tafereel van uw heilige missie in?"

Op die vraag nu heeft Jezus hun als eenig antwoord gegeven de toezegging van de uitstorting van den Heiligen Geest. Alle chronologische berekening sneed Jezus op eenmaal voor hen af. Aan zulk een berekening mochten ze zich zelfs niet overgeven. Ze hadden heel iets anders te doen. Ze hadden immers de vervulling van hun wenschen in de belofte, dat de Heilige Geest over hen komen zoude, en dan moesten ze zich opmaken voor de volvoering van de groote lastgeving die juist uit die zending van den Heiligen Geest voor hen zou voortvloeien. Ge voelt hieraan den afstand die nog altoos bestond tusschen hun voorstellingen en verwachtingen, en hetgeen Jezus bedoelde, en wist dat te komen stond. Zij zijn nog Joden. Ze gaan nog op in de Joodsche verwachtingen. Ze nemen de symboliek nog voor de werkelijkheid. En ze vermoeden zelfs nog niet, hoe het beeld dat Israël droeg, nu op 't punt stond, om door een machtige, alles-beheerschende geestelijke werkelijkheid vervangen te worden. Toen Jezus de apostelen op den Olijfberg om zich vergaard zag, en wist dat Hij op 't eigen oogenblik hen verlaten en ten hemel opvaren zou, gaf Hij hun daarom *een bepaalden last.* Ze moesten te Jerusalem verbeiden wat komen zou. Ze mochten niet naar Galilea terugkeeren om hun visschersberoep te hervatten. Er moest nu een einde komen aan de onjuiste voorstelling, waarin ze de 40 dagen na Zijn Opstanding verkeerd hadden, alsof het nu met Jezus' zaak uit was, en alsof ze slechts uit zouden hebben te zien, of er ook nieuwe wonderen te gebeuren stonden. Het was nu de ure dat er een hoogere wijsheid in dienst moest gesteld worden. Zoodra Jezus ten hemel zou zijn opgevaren, zou van nu af op hen de taak rusten, om heel *de wereld geestelijk* om te zetten. Zeker, er zou eens voor die wereld ook een omzetting in *uitwendige* gedaante volgen. Er

zou komen een *nieuwe* aarde onder een *nieuwen* hemel. Zulks zou ingaan met Jezus' Wederkomst. Dan eerst stond het rijk van glorie te wachten. Maar eer het daartoe komen kon, moest in die wereld een machtig en alomvattend geestelijk werk volbracht worden, en voor dit machtige geestelijke werk zouden zij de eerstgeroepene en normaliseerende dienstknechten des Heeren zijn. De door Hem aangestelden. Niet maar Zijn *discipelen*, maar Zijn *apostelen*, die zich heel de wereld tot discipelen hadden te maken.

Het eerste wat na de Hemelvaart moest intreden, was alzoo een machtsdaad van Jezus, die van uit den hemel hier op onze aarde werkte, om een geestelijke macht in gisting te doen treden, gelijk die dusver nog nimmer op deze aarde, na den val, *had* ingewerkt, en deze machtsdaad zou zijn *de Uitstorting van den Heiligen Geest*. Let er toch wel op, dat de uitstorting van den Heiligen Geest niet in de Schrift wordt voorgesteld als een eigen daad van God, den Heiligen Geest, noch als een daad des Vaders, die ons nu den Heiligen Geest zou zenden, gelijk Hij bij Bethlehem ons den Zoon schonk. Petrus toch spreekt het op den Pinksterdag zeer stellig uit: „Dezen Jezus heeft God opgewekt, en Hij, d.i. Jezus, door de Rechterhand Gods verhoogd zijnde, en de belofte des Heiligen Geestes ontvangen hebbende van den Vader, Hij heeft dit uitgestort, dat gij nu ziet en hoort." De Christus zelf ontving alzoo de belofte van den Heiligen Geest van den Vader, maar daarna is Hij 't zelf, die den Heiligen Geest uitstort over den kring der Zijnen in de tempelzaal van Jerusalem. Aanstonds gevoelt men hier dus, hoe de eerste voorstelling van de apostelen alsof de Hemelvaart een einde zou maken aan Jezus' werk op aarde tot tijd en wijle Hij naar die aarde terug kwam, geheel onjuist was. De actie van Jezus op deze aarde houdt met Zijn Hemelvaart niet alleen niet op, maar ze wordt eerst nu die Goddelijk krachtige actie, die geheel de gedaante der dingen zal omzetten. En dit nu is alleen daaruit te verklaren, dat, nu de Verzoening op Golgotha volbracht is, gansch het Israel der symbolen terugwijkt, om plaats te maken voor het geestelijk-reëele. Hiermede viel vanzelf alle chronologische berekening weg. Jezus' opvaren ten hemel beteekent niet, dat Hij de wereld nu aan zichzelve overlaat, om te zien wat er uit worden zal, om dan later, op een vooraf bepaald oogenblik, weer in te grijpen en 't al om te zetten. Neen, het werk dat Jezus na Zijn Hemelvaart begint, Zijn *tweede* verlossingswerk, als men het zoo noemen wil, is van veel grootere intensiteit, dan wat vooraf ging, en het is een werk, dat niet aan cijfers en jaren hangt, maar aan de uitwerking van de geestelijke krachten die nu in deze wereld voorop worden geschoven.

Natuurlijk wil dit niet zeggen, dat Jezus op *ons wacht,* en afwacht wanneer de mensch op deze aarde zijn geestelijke kracht op 't hoogst zal ontplooid hebben, om alsdan de vrucht van onzen akker te komen inoogsten. Deze voorstelling van wat te komen staat, is in volstrekten en onverzoenlijken strijd met de openbaring van de H. Schrift. Het is niet waar, dat de geestelijke ontwikkeling van ons menschelijk geslacht als vanzelf het eeuwige Koninkrijk zal doen ingaan. Veeleer omgekeerd staat vast, dat dit *niet* de uitkomst zal zijn, en dat noch cultuur, noch vroomheid de aarde van het eindverderf zal redden. De gereede ontwikkeling van de geloofsmacht op aarde en de ontplooiing der heilige krachten zal het demonische *niet* te niet doen. Zelfs zal de macht van het satanisme nog eer winnen en toenemen. En als 't voor heel deze wereld hier beneden tenslotte hopeloos staat, dan zal de kracht *uit den hemel* doorbreken, en zal het door teekenen en wonderen zijn, dat God Drieëenig de redding in het eind tot stand brengt. Maar hoe scherp die twee factoren, de geestelijke ontplooiing van de kracht des Geestes in Gods Kerk, en de ingrijping van Gods wondermacht om de Voleinding te doen komen, ook in elkaar grijpen, in elk geval zou er tusschen de Hemelvaart en de Voleinding „een lange tijd" inliggen, die ons in 't cijfer niet geopenbaard is, en wier bepaling niet in onze macht ligt.

Afgezien echter van alle chronologische berekeningen omtrent Christus' Wederkomst, die toch feitelijk allen grond misten, en dan ook steeds op de bitterste teleurstellingen zijn uitgeloopen, moet wel degelijk vastgehouden *aan zeker proces* in de gebeurtenissen, die ons in de H. Schrift zoo duidelijk voorgeteekend worden. De eerste nu van deze gebeurtenissen is, gelijk we reeds aangaven, de uitstorting van den Heiligen Geest. Doch hierbij zou 't niet blijven. Rechtstreeks toch met deze grondleggende gebeurtenis hing samen de terugtreding van Israel. Niet alsof Israel verdwijnen zou, en als eigen volk met eigen geestelijke karakteristiek uit de historie stond te verdwijnen. Ook afgezien van de vraag, of metterdaad op een eindelijke bekeering van het Jodendom in zijn groote massa mag gehoopt worden, valt het feit niet te loochenen, dat de Joden zelfs nog op den huidigen dag een geheel exceptioneele plaats in het leven der volkeren innemen. Nog telken jare verschijnt in Londen het dusgenaamde *Jewish Yearbook*, dat ons zeer uitgewerkte opgaven voorlegt omtrent den stand van de Joodsche groepen in alle werelddeelen. Daarin nu werd nog voor kort het aantal Joden opgegeven, als bedragende in Europa 8.787.217, in Azië 577.410, in Afrika 402.602, in Amerika 1.584.022, en in Australië

17.404. Samen niet minder dan 11.167.654. Aangenomen nu al, dat de nauwkeurigheid van deze statistiek niet boven alle verdenking verheven is, zoo blijkt toch in elk geval, dat het aantal Joden, dat op het oogenblik nog onder de volken gevonden wordt, verre de tien millioen overtreft. Vergelijkt men dit kolossale cijfer nu met de cijfers die oudtijds, in Israels bloeitijd golden, dan blijkt duidelijk, dat de vruchtbaarheid in de Joodsche geslachten nog steeds onverzwakt voortduurt, en dat er geen sprake van kan zijn, om het Joodsche volk te beschouwen als een groep die nationaal vanzelf doodbloedt. Dit nu is daarom te opmerkelijker, omdat de Joden niet meer als natie bijeen wonen, maar over heel de wereld verspreid zijn, en wel zoo, dat ze, hoezeer van Oostersch volkstype wat hun herkomst betreft, toch niet in hoofdzaak in Azië en Afrika worden gevonden, maar in Europa en Amerika. Van een onderlingen band valt bij de Joden dan ook nauwelijks meer te spreken. Zelfs de Zigeuners zijn nog nauwer aan elkander verbonden, dan de Joden. En toch duurt der Joden bestaan steeds voort. Hoe ze ook vervolgd zijn, ze zijn nimmer ondergegaan. Hoe ze ook den ondergang nabij schenen, ze leefden altijd weer op. En terwijl alle de volken, met wie ze oudtijds in Azië te doen hadden, de Edomieten en Moabieten, de Pheniciërs en Assyriërs en Babyloniërs, spoorloos verdwenen zijn, doet zich hier het opmerkelijk verschijnsel voor, dat de Joden niet alleen niet uitstierven, maar zelfs zich niet vermengden, en nog heden ten dage, talloozer dan ooit te voren, en deels zelfs machtig door fortuin en talent, hun bestaan steeds voortzetten, en wel voortzetten, niettegenstaande er een kleine minderheid is, die de traditie der Vaderen prijs gaf, en in ongeloof verviel of zich liet doopen.

Het is daarom met het oog op de Voleinding een vraagstuk van het hoogste gewicht, om zich er een duidelijke voorstelling van te maken, hoe na de Hemelvaart van den Christus, de verhouding tusschen Israel en de volken, gewijzigd is. Dit nu staat reeds aanstonds met de uitstorting van den Heiligen Geest in verband. We zullen toch hebben na te gaan, hoe 't denkbaar was, dat eenerzijds de uitstorting van den Heiligen Geest eerst op den 10en dag na Jezus' Hemelvaart kon plaats grijpen, en dat toch de psalmist reeds van ouds bad: „Neem uwen Heiligen Geest niet van mij", een bede waaruit immers volgt, dat ook de psalmist de inwerking van den Heiligen Geest reeds moest hebben gekend. Doch ook als dit zal zijn toegelicht, is daarmee toch het vraagstuk zelf nog niet tot genoegzame helderheid gebracht. Daarom moet na de uitstorting van den Heiligen Geest, als tweede machtsdaad van den ten hemel opgevaren Heiland, de roeping van Saulus op den weg naar Damascus

op den voorgrond treden. Aan niets sterker toch, dan aan het optreden van Paulus tegen Petrus, blijkens zijn brief aan de Galaten (zie Gal. 2 : 11 v.v.), voelt men, hoe in het vervallen van Israel van zijn eeuwenoude beteekenis, een wereldgebeuren lag, dat de toekomst nu reeds 20 eeuwen beheerscht heeft en nog beheerscht. Israel had, toen de Christus verscheen, in het Nieuwe Verbond der genade kunnen opgaan, doch dit heeft het niet gedaan. Israel heeft niet willen erkennen, dat zijn rol als drager van de Goddelijke openbaring slechts een symbolisch karakter droeg, en daarom moest ophouden, zoodra in Christus' realiteit de Verzoening werd aangebracht, en alzoo de Openbaring een *algemeen menschelijk* karakter moest aannemen. Deze zelfverblinding heeft Israel er toegebracht, om den Christus op Golgotha te kruisigen. Doch daardoor is het kruis van Golgotha dan ook de zelfveroordeeling van het Joodsche volk geworden, dat alsnu, niet geleidelijk, maar door een machtige daad Gods uit zijn geestelijke roeping moest worden uitgelicht. Dit nu is tot stand gekomen door drie gebeurtenissen, waaraan de Apocalypse op Patmos, hoezeer van andere orde, als laatste teeken zij toegevoegd. Ten eerste door de uitstorting van den Heiligen Geest op den Pinksterdag, ook in verband met het talenwonder, dat de menschheid met haar talenrijkdom voor het eng en beperkt nationaal karakter van Israel in de plaats deed treden. Ten tweede door de roeping van Paulus, die als heidenapostel nu de leiding ontving, zoo zelfs, dat in het Nieuwe Testament, de door Paulus ons achtergelaten geschriften, die van de overige apostelen geheel in de schaduw stellen. En ten derde door de inneming en verwoesting van Jerusalem, die tengevolge had, dat de Joden hun land en erfenis verloren, geen bodem voor hun volksleven meer behielden en sinds als ballingen onder alle volken der aarde verstrooid zijn.

Aan de vraag, of de Joden nog een toekomst hebben zullen, of het onder de Joden nog ooit tot een massale bekeering komen zal, en over wat hiermede samenhangt, kan eerst later gehandeld worden. Thans zij 't genoeg, er op gewezen te hebben, hoe de uitstorting van den Heiligen Geest, de roeping van Paulus, en de verdwijning van den Joodschen Staat, de drie machtige gebeurtenissen zijn, die geheel den toestand van Christus' Kerk beheerscht hebben, en nog beheerschen, en hoe het in dit alles de macht van den ten hemel gevaren Christus is, die zich zoo wonderbaar geopenbaard heeft. Zeker, er zijn ook teekenen en wonderen geschied, die de prediking van het Evangelie door de apostelen, zoo in het heilige land als in de heidenwereld verzeld en ondersteund hebben, doch deze teekenen en wonderen minderden gaandeweg, en eindigden met op te houden. Van Roomsche zijde werd wel steeds en

wordt nog beweerd, dat deze teekenen en wonderen, geheel de historie door, den loop van Christus' Kerk verzeld hebben, maar vast staat in elk geval, dat de prediking van het Evangelie, en de missie van het Evangelie onder de heidenen en Mohammedanen, thans niet meer vastelijk door wonderen en teekenen gerugsteund wordt, gelijk het destijds, na de uitstorting van den Heiligen Geest te Jerusalem bij de prediking van Petrus en Johannes het geval was. Als de Wederkomst van Christus, en hiermede de Voleinding nadert, zal het op nieuw opkomen van teekenen en wonderen die Voleinding inluiden. Juist zoo heeft na Jezus' Hemelvaart het opkomen van teekenen en wonderen den ingang van Christus' Kerk in de wereld verzeld. Maar tusschen deze twee in, d. i. tusschen de opkomst van Christus' Kerk in de wereld, en den ingang van de Voleinding, ligt de breede periode van het normaal verloop in een historie, waarin ook ons leven viel.

XV. De uitstorting des Heiligen Geestes.

> En zij ontzetten zich allen, en verwonderden zich, zeggende tot malkanderen: Zie, zijn niet alle deze, die daar spreken, Galileërs?
> En hoe hooren wij ze een iegelijk in onze eigene taal, in welke wij geboren zijn.
>
> Handelingen 2:7, 8.

ZIJ thans de aandacht allereerst saamgetrokken op *de uitstorting van den Heiligen Geest.*

Sinds de Christus van den Olijfberg ten hemel opvoer, waren nu tien dagen verloopen, en in die tien dagen was er niets bijzonders geschied. Waartoe dit verloop van tien dagen dienen moest, laat 't verhaal van Lukas in het midden. Of de opvaart ten hemel zekeren tijd vereischte, dan of Jezus' ontvangst in het engelenheir gepaard ging met een ons geheel onbekend oponthoud, zij in het midden gelaten. Feit blijft het, dat de achtergelatenen deze tien dagen in hope en verwachting doorleefd hebben. Ze zijn niet uitgegaan, maar in de tempelzaal bijeen gebleven, wachtende op de dingen die komen zouden, en dit niet alleen de elven, maar de kleine schare van geloovigen met hen. Zelfs maakten ze aanstonds aanstalten, om in hun roeping in te gaan. De behoefte toch, om de plaats, door Judas' verraad in hun kring opengevallen,

weer door een apostel te bezetten, toonde, dat ze zich op hun wereldtaak gingen voorbereiden. Maar voor het overige bleef het alles stil. Er gebeurde wonder noch teeken. De kleine kring in de tempelzaal leefde in afwachting. Inmiddels was de Hemelvaart van den Christus voleind, en de aanvaarding van het Koningschap door den Middelaar tot stand gekomen. Hij was thans gezeten aan de Rechterhand des Vaders, en Zijn koninklijke heerschappij nam een aanvang. Van dit aanvaarden door Christus van Zijn koninklijk ambt zou nu aanstonds aan de geloovigen in de tempelzaal de aankondiging plaats hebben, niet door een openbaring in het woord, maar door een met dit koningschap in rechtstreeksch verband staande gebeurtenis, en die gebeurtenis was de uitstorting van den Heiligen Geest. Er staat toch uitdrukkelijk, dat deze uitstorting van den Heiligen Geest niet is uitgegaan van den Vader, dat ze ook niet een machtsdaad van God Drieëenig was, maar dat Christus als Middelaar deze uitstorting van den Heiligen Geest tot stand bracht. Zoo toch lezen we in Hand. 2 : 33: „Hij dan, namelijk de Christus, door de Rechterhand Gods verhoogd zijnde, en de belofte des Heiligen Geestes ontvangen hebbende van den Vader, heeft dit uitgestort, dat gij nu ziet en hoort."

Wat hebben we nu onder die uitstorting van den Heiligen Geest te verstaan? Bestond ze daarin, dat de apostelen en de geloovigen die met hen in de tempelzaal bijeen waren, door de inwoning van den Heiligen Geest tot wedergeboorte kwamen, of beduidt het geheel iets anders? Vooral het Methodisme heeft in de Pinksterprediking bijna altoos op het eerste gedoeld, gelijk bleek uit de vaste gewoonte, om er bij het gehoor op aan te dringen, dat ook zij zoo de nog afgedoolden bewegen mochten hun hart voor den Heiligen Geest te ontsluiten. De uitstorting, gelijk die destijds te Jerusalem op den Pinksterdag had plaats gehad, moest, zoo bond men het zijn hoorders op 't hart, zich steeds weer herhalen. En gelukte het dan, op een meeting, zeker aantal hoorders op eenmaal tot berouw en boete te brengen, dan ging er een mare door heel het land uit, dat er een Pinksterzegen op de prediking gerust had. Men stelde 't zich dan zóó voor, dat wel te Jerusalem in de opperzaal in zooverre iets ongewoons had plaats gehad, dat toen voor het eerst en op groote schaal, en onder zichtbare teekenen, een ingrijping van den Geest had plaats gehad, maar dat, wat het wezen der zaak aangaat, geheel dezelfde gebeurtenis zich toen van jaar tot jaar herhaald heeft, en dat vooral het Methodisme er in geslaagd was, de herhaling van dien Pinksterzegen op doeltreffende wijze te bevorderen. Vond nu deze voorstelling bestrijding, dan beriep men zich steeds op Hand. 10 : 44 en v.v. Daar toch

werd betuigd, dat te Caesarea een tweede uitstorting van den Heiligen Geest heeft plaats gehad, en wel in de woning van den hoofdman Cornelius. Er wordt toch bericht: „Als Petrus nog deze woorden sprak, *viel de Heilige Geest* op allen, die het woord hoorden." En dit niet alleen, maar er wordt bijgevoegd, dat men deze mannen en vrouwen aanstonds „*hoorde spreken in vreemde talen*" (vs. 46). Hierover mag dan ook niet worden heengeloopen. Metterdaad is dit een herhaling van het Pinksterwonder geweest, en zelf staat er bij, in welk verband. Zoo toch lezen we in vs. 45: „En de geloovigen, die uit de besnijdenis waren, zoovelen als er met Petrus waren gekomen, ontzetten zich, dat de gave des Heiligen Geestes ook op de heidenen *uitgestort* werd." De zaak als zaak is dus èn te Jerusalem in de opperzaal èn hier in de woning van Cornelius één. Beide malen vernemen we, dat er een *uitstorting* van den Heiligen Geest heeft plaats gehad, en beide malen is er het teeken der talen. Maar tevens staat er hier bij, waartoe deze herhaling strekte. Op den Pinksterdag te Jerusalem was het de uitstorting van den Heiligen Geest op geloovigen *uit de Joden* geweest, hier daarentegen te Caesarea was het de uitstorting van den Heiligen Geest op de geloovigen *uit de heidenen*. Er was nu tweeërlei sfeer van geloovigen. Niet enkel geloovigen in Israel en onder de door hen gewonnen proselieten, maar ook waren er nu geloovigen, die als heidenen geboren waren, en nimmer zich bij Israel hadden aangesloten. Vandaar, dat het nu niet kon volstaan, dat de geloovigen uit de Joden den Heiligen Geest ontvingen, maar dat ook afzonderlijk en opzettelijk, gelijke uitstorting van den Heiligen Geest in den eerst gewonnen kring uit de heidenwereld moest plaats hebben. Een feit van zoo overwegende beteekenis, dat de Christenen uit de Joden, die met Petrus naar Caesarea gekomen waren, er zich over *ontzetten;* een uitdrukking met opzet door Lukas zoo sterk gekozen, om den lezer te doen gevoelen, dat hier een wereldgebeurtenis in besloten lag van ver reikende beteekenis. Van *uitstorting* des Heiligen Geestes wordt alleen in Hand. 2 : 17, 18 en 33 en in Hand. 10 : 45 gewag gemaakt, de eene maal in een kring van geloovige Joden, en de andere maal in de woning van een geloovigen heiden. Die twee feiten vormen saam één geheel, maar blijven onderscheiden. Duidelijk moest het voor geheel het navolgend geslacht uitkomen, dat deze uitstorting van den Heiligen Geest niet maar tot de uitsluitende bedeeling van het Joodsche volk behoorde, dat veeleer het privilegie van Israel op Golgotha te niet was gedaan, en dat het heil thans uitging, niet maar om één volk, maar om alle volken saam voor het Koningschap van Christus te winnen.

Blijkt hieruit op afdoende wijze, dat men zich van Methodistische zijde geheel ten onrechte op het gebeurde te Caesarea beroept, als zou hier uit volgen, dat het Pinksterwonder zich alle eeuwen door herhaalde, zoo dikwijls er een geestesreveil tot stand kwam, dan volgt hieruit van zelf, dat de uitstorting van den Heiligen Geest in Jerusalem allerminst verstaan wordt, zoo men er niet anders in ziet dan de aangrijpende bekeering van de apostelen met hun gezelschap in de Opperzaal. Pinksteren mag niet zóó verstaan worden, alsof nu voor het eerst een werking van den Heiligen Geest tot wederbaring en bekeering plaats greep. Wie dit stelt, zou tot de conclusie moeten komen, dat geen der Godsmannen, der patriarchen of profeten, waarvan we in het Oude Testament lezen, wedergeboren en bekeerde kinderen zouden geweest zijn. Dat er onderscheid bestaat tusschen de inwerking van den Heiligen Geest in het Oude Verbond en in de Nieuw-Testamentische bedeeling, wordt niet betwist. Het staat zoo duidelijk in Hebreën 11 : 39—40: „Deze allen hebbende door het geloof getuigenis gehad, hebben de belofte niet verkregen, alzoo God wat beters over ons voorzien had, opdat zij zonder ons niet zouden volmaakt worden." Toch moet men zich ook hier wel rekenschap geven van het sterk sprekende onderscheid. De Heilige Geest heeft ook onder het Oude Verbond zeer zeker en op velerlei wijs in het leven van Gods volk ingegrepen; de Schrift zelve getuigt het ons; doch hoe is het dan hiermede te verklaren, dat de uitstorting van den Heiligen Geest eerst plaats greep na de Hemelvaart? Het feit staat vast, dat ook onder het Oude Verbond de Geest verleend is en in de mannen Gods gewerkt heeft. Ook de discipelen zelf hadden van meet af inwerkingen des Geestes ontvangen, en toen Jezus na Zijn Opstanding in den kring Zijner apostelen binnentrad, blies Hij op hen, en zeide: „Ontvangt den Heiligen Geest." Er kan dus geen de minste twijfel zijn, of ook in den kring van Jezus' discipelen was reeds, lang vóór Pinksteren, heilige inwerking van den Geest ontvangen en genoten. Blijkt nu uit het gebeurde op Pinksteren, dat desniettemin toen voor het eerst, toen alleen, en toen, om nooit meer herhaald te worden, op de jongeren de Heilige Geest is *uitgestort,* dan volgt hieruit, dat de uitstorting van den Heiligen Geest iets geheel anders moet beduiden en geweest zijn, dan wat gemeenlijk onder het ontvangen van den Heiligen Geest verstaan wordt. Doch wat was ze dan? Waarin bestond dan 't geheel eenige van dit wonder? En wat was de strekking ervan? Vragen die te meer prikkelen, nu er in Joh. 7 : 39 door den apostel, die zelf het Pinksterwonder onderging, met klem betuigd wordt: „De Heilige Geest was nog niet, overmits Jezus nog niet verheerlijkt was."

Al aanstonds zij nu opgemerkt, dat het Oude Testament zelf de toenmalige bedeeling des Heiligen Geestes kenmerkt als gebrekkig, als van lager orde, en als eenmaal zullende vervangen worden door een bedeeling van veel hooger beteekenis. Van de eene zijde wordt in Haggai 2 : 6 door Jehovah betuigd: „Ik ben met u, *met mijn Geest staande in het midden van u"*, en anderzijds hooren we, dat zelfs na Christus' verschijning op aarde *de Heilige Geest er nog niet was.* Deze twee schijnen op onverzoenlijke wijze met elkander in strijd te zijn, en toch worden beiden zoo positief mogelijk reeds in het Oude Verbond aangegeven. Jesaja profeteert in hoofdstuk 32, vers 14—17, in zijn Godssprake: „Het paleis zal verlaten zijn, en het gewoel der stad zal ophouden, *totdat over ons uitgegoten worde de Geest uit den Hooge,* dan zal de woestijn tot een vruchtbaar veld worden, en het vruchtbare veld zal voor een woud geacht worden; en het recht zal in de woestijn wonen, en de gerechtigheid zal op het vruchtbare veld verblijven; en het werk der gerechtigheid zal vrede zijn, en de werking der gerechtigheid zal zijn gerustigheid en zekerheid tot in eeuwigheid." Hier is alzoo sprake niet van een individueele bekeering, of van de inwerking van den Heiligen Geest op een enkel persoon, maar van een komen van den Heiligen Geest tot een groote menigte, en van een *zaligmakend* werk dat in uitgebreiden kring tot stand zal komen. Het ééne ligt in het begrip van *uitgieten*, dat wel zwakker dan het woord *uitstorten*, toch een massale uitwerking aangeeft, en het andere blijkt uit de slotwoorden, dat dank zij de uitgieting van den Heiligen Geest, de gerechtigheid openbaar zal worden, die „gerustigheid en zekerheid tot in eeuwigheid" te weeg brengt. Geheel hetzelfde nu betuigt ook Ezechiël in hoofdstuk 36 : 25 v.v., waar de Heere hem openbaart: „Dan zal Ik rein water op u sprengen, en gij zult rein worden en Ik zal u een nieuw hart geven en een nieuwen geest geven in het binnenste van u; *en Ik zal mijnen Geest* geven in het binnenste van u, en Ik zal maken dat gij in mijn inzettingen wandelen zult, en mijn recht zult bewaren en doen. En Ik zal u verlossen van al uw ongerechtigheden. Ik doe het niet om uwentwil, spreekt de Heere HEERE, het zij u bekend!" Een allesbeheerschende Godsspraak, die reeds in hoofdstuk 11 : 19, 20 was voorafgeschaduwd, toen het heette: „Daarom, alzoo zegt de Heere HEERE, Ik zal hun eenerlei hart geven, en zal een nieuwen geest geven in het binnenste van hen, en Ik zal het steenen hart uit hun vleesch wegnemen, en Ik zal hun een vleeschen hart geven, opdat zij wandelen in mijn inzettingen." Toch wordt door Joëls Godsspraak nog meer rechtstreeks op het feit, op de gebeurtenis van Pinksteren gedoeld, als 't bij hem in hoofdstuk 2 : 28 v.v. geopenbaard

wordt: „En daarna zal 't geschieden, dat Ik mijn Geest zal *uitgieten* over alle vleesch, en uw zonen en uw dochteren zullen profeteeren, uw ouden zullen droomen droomen, uw jongelingen zullen gezichten zien. Ja, ook over uw dienstknechten en over de dienstmaagden zal Ik in die dagen mijn Geest uitgieten en Ik zal wonderteekenen geven in den hemel en op aarde." Dat toch Joëls profetie meer rechtstreeks nog dan die van Jesaja en van Ezechiël op het Pinksterwonder doelde, blijkt uit de rede van Petrus tot de verbijsterde schare, waarin hij met zoovele woorden betuigt, dat in het Pinksterwonder deze profetie van Joël was vervuld. Ook Zacharia had geprofeteerd (12 : 10): „*Ik zal uitstorten den Geest der genade en der gebeden.*" Ja zelfs reeds in de Mozaische periode hooren we in Numeri 11 : 29 de bede uiten: „Och of al 't volk profeten ware, *of de Heere Zijn Geest aan hen gave,*" maar toch blijft Joëls profetie de meest rechtstreeksche.

Ook de Christus zelf heeft eenerzijds erkend, dat in Mozes en de profeten des Heeren Woord tot Israel was gekomen door de werking van den Heiligen Geest, en toch anderzijds er herhaaldelijk op gewezen, dat er een geheel andere bedeeling van den Heiligen Geest te wachten stond, en na Zijn heengaan komen zou. „Ik zal den Vader bidden, zoo sprak Hij tot Zijn jongeren en Hij zal u een anderen Trooster geven, opdat Hij bij u blijve in der eeuwigheid, namelijk de Geest der Waarheid, welken de wereld niet kan ontvangen, want zij ziet Hem niet en kent Hem niet, maar gij kent Hem, want Hij blijft bij ulieden en *zal in* u zijn" (Joh. 14 : 16 v.v.). Dan weer in Joh. 15 : 26: „Wanneer de Trooster *zal* gekomen zijn, *dien Ik u zenden zal* van den Vader, namelijk de Geest der Waarheid, die van den Vader uitgaat, die *zal* van mij getuigen." Zoo ook in Joh. 16 : 7, 8: „Het is u nut dat Ik wegga, want indien Ik niet wegga, zoo zal de Trooster niet tot u komen; maar indien Ik heenga, *zoo zal Ik hem tot u zenden*, en die gekomen zijnde, zal de wereld overtuigen van zonde, van gerechtigheid en van oordeel." En niet anders in Joh. 16 : 13: „Wanneer die *zal* gekomen zijn, namelijk de Geest der Waarheid, Hij zal u in alle waarheid leiden, want Hij zal van zichzelven niet spreken, maar zoo wat Hij gehoord zal hebben, *zal* Hij spreken, en de toekomende dingen *zal* Hij u verkondigen." Beslister nog in Hand. 1 : 4, 5: „Hij beval hun dat zij van Jerusalem niet scheiden zouden, maar verwachten de belofte des Vaders, die gij, zeide hij, van mij gehoord hebt, want Johannes doopte wel met water, *maar gij zult gedoopt worden met den Heiligen Geest*, niet lang na deze dagen." Alsook in vs 8: „Gij *zult* ontvangen de kracht des Heiligen Geestes, *die over u komen zal.*" Of zooals we in Lukas 24 : 49 lezen: „Ziet Ik zende u de belofte mijns Vaders, en gij zult aangedaan zijn

met kracht uit de Hoogte." In overeenstemming met deze telkens herhaalde belofte, zijn de jongeren dan nog na Jezus' Hemelvaart te Jerusalem wachtende gebleven, in ruste gebleven, om te wachten. Ze zijn niet onder het volk gaan prediken, maar hebben zich stilgehouden. Ze leefden in *verwachting.* Ze rekenden op de vervulling van Jezus' stellige belofte. En als dan eindelijk de teekenen van het Pinksterwonder komen, is er voor hen geen aarzeling of onzekerheid meer, maar dan zien ze in dit wonder de *vervulling* van wat Jezus op den Olijfberg hun had toegezegd. Vanzelf wisten ze uitnemend wel, welke werkingen van den Heiligen Geest ze reeds persoonlijk ontvangen hadden, want ze geloofden. Maar die dusver genoten inwerkingen van den Heiligen Geest hebben voor hun besef niets te maken met wat nu komen zou. Wat ze nu verwachtten was iets geheel nieuws, iets geheel ongekends, iets dat eerst nu en nu voor het eerst zou intreden. Alleen zoo verklaart zich dan ook, wat we van de Johannes-jongeren in Hand. 19 : 2 lezen: „*Wij hebben zelfs niet gehoord dat er een Heilige Geest is,*" waarmee natuurlijk niet kan bedoeld zijn, dat ze door het Oude Testament nooit over de werkingen van den Heiligen Geest waren ingelicht, maar wat alleen kan beduiden, dat ze er niet van af wisten, dat de Heilige Geest thans na Jezus' Hemelvaart, op zoo dusver geheel ongekende wijze in de Gemeente des Heeren geopenbaard zou worden.

De gegevens spreken alzoo zeer beslist. Wat te gebeuren stond, zou iets wezen, dat van hetgeen vroeger geschied was, geheel onderscheiden zou zijn. Het zou niet een gewone geestelijke werking zijn, maar iets dat als „teeken en wonder zich openbaren zou"; en na gebeurd te zijn een zoo blijvend resultaat zou achterlaten, dat het zich niet herhalen kon. Verwarring bestaat er alzoo in het minst niet. De profetie onder het Oude Verbond trekt tusschen hetgeen reeds te harer tijd in Israel door den Geest in 't volk en in henzelf gewrocht werd, en hetgeen eerst na de verschijning van den Messias te komen stond, een zeer scherpe grenslijn. Ze denkt er niet aan, hetgeen eerst in de toekomst het volk wachtte, met de destijds reeds ondervonden werkingen van den Heiligen Geest op één lijn te stellen. Er is hier geen *soortgelijkheid.* Veeleer is er tegenstelling en een tot op den bodem doorgaande onderscheiding. Wat eens komen zou, was er dusver nog niet geweest. Zelfs geen stukske der zaak was dusver niet eenmaal door de profeten genoten.

Doch opdat nu geen misverstand rijze, moeten hier nu naastgelegd de soms zelfs zeer sterke uitdrukkingen, die we in het Oude Verbond vinden, om aan te duiden, wat destijds reeds van den Heiligen Geest onder Gods volk uitging. Het mag dan ook niet

verheeld, dat men vaak den indruk ontvangt, als viel dat niet altoos te rijmen met wat we dusver uit de profetieën oplazen, en door Jezus en de apostelen geheel bevestigd vonden. Sterk b.v. drukte zich Jesaia in hoofdstuk 63 : 11 uit, toen hij schreef: „Nochtans dacht Hij aan de dagen van ouds, aan Mozes en zijn volk. Maar nu, waar is Hij, die hen uit de zee opgebracht heeft met de herders zijner kudde? *Waar is Hij die den Heiligen Geest in het midden van hen stelde?*" Niet anders hoorden we reeds uit Haggaï 2 : 6: „Ik ben met u, spreekt de Heere der heirscharen, met het woord, in hetwelk Ik met u een verbond gemaakt heb, als gij uit Egypte uittrokt, en *met mijnen Geest staande in het midden van u;* vreest niet!" In gelijken zin, doch met meer persoonlijke toepassing, smeekt David in Psalm 51 : 13: *„Neem uw Heiligen Geest niet van mij"* Zelfs is reeds in het Oude Testament sprake van een *zenden van den Geest;* zoo in Psalm 104 : 30: *„Zendt Gij uw Geest uit,* zoo worden zij geschapen, en gij vernieuwt het gelaat des aardrijks." Ook de voorstelling van een *op iemand vallen van den Geest,* die met het begrip van zenden, uitgieten en uitstorten saamhangt, ontbreekt niet. Zoo betuigt Ezechiël in hoofdstuk 11 : 5: *„En de Geest des Heeren viel op mij."* Micha wees zelfs op de uitwerking van zulk een vallen van den Geest op den profeet, toen hij zich aldus uitliet in hoofdstuk 3:8: „Ik ben vol *van de kracht van den Geest des Heeren."* En wat hierbij ook niet mag vergeten worden, van Johannes den Dooper, dus evenzeer vóór den Pinksterdag, vernemen we dat hij van 's moeders lijf *vervuld* was met den Heiligen Geest (Luk. 1 : 15). Op het nederdalen van den Heiligen Geest op den Christus in de gedaante van een duif behoeft in dit verband niet gewezen te worden. De onzondige maakt hier uitzondering, en zeer wel kan het samengaan, dat de Heilige Geest zonder meer Jezus' deel werd, en toch over zondaren nog niet was uitgestort.

Op geenerlei wijze kan men alzoo uit het Oud Verbond de tegenwoordigheid of de werking van den Heiligen Geest wegcijferen. Te duidelijk en te herhaaldelijk en te stellig was ook reeds onder het Oude Verbond sprake, en zulks niet alleen op ordinaire, maar ook op buitengewone wijze, want de ingeving van den Heiligen Geest in de profeten was niet uit hun natuur gekomen, maar is hun, op wonderbare wijze, geblazen door den Geest. Er valt daarom aan het feit, dat de Heilige Geest reeds onder het Oude Verbond bekend was, en dat Zijn werkingen reeds destijds onder Israel uitgingen, te twijfelen noch te tornen. Het was eenvoudig zoo, en even vast staat, dat in datzelfde Oude Verbond, keer op keer, van een komen van den Heiligen Geest in de toekomst gewaagd wordt, als van iets

geheel nieuws en van geheel éénig karakter. Zelfs moet hier bijgevoegd, dat, al werd dit niet door klare, stellige uitspraak betuigd, toch heel de weg der zaligheid, die niet pas met Pinksteren begon, maar reeds voor Adam en Eva ontsloten was, de mogelijkheid buitensluit, dat er ooit, vóór Jezus' komst, een oprechte, een werkelijk geloovige, een wedergeborene, een kind van God zou geweest zijn, indien niet van het Paradijs af de Heilige Geest wederbarend, bekeerend en heiligend op zondaren had ingewerkt. Iemand die dit zou willen betwisten, zou voor het dilemma komen te staan, dat er of vóór Pinksteren nog nimmer een zondaar gezaligd ware, oftewel dat voor de zaliging van de zondaren de inwerking van den Heiligen Geest overtollig is. Het eerste nu zou in lijnrechte tegenspraak met geheel de heilshistorie zijn, en het andere was niet aan te nemen, of ge zoudt een zaliging van zondaren stellen buiten den Heiligen Geest, en alzoo buiten den Christus om. Het kan daarom niet genoeg betreurd, dat nog steeds èn op de Catechisatie, èn in de prediking èn in de stichtelijke lectuur op dit critieke punt zoo namelooze verwarring heerscht. Dat is nu wel in hoofdzaak aan het insluipen van het Methodisme ook in onzen kring te wijten, maar toch hieraan niet alleen. Maar al te zeer blijkt toch telkens weer, dat men zich van de onderscheiden werkingen en inwerkingen van den Heiligen Geest niet helder genoeg rekenschap geeft, en dus het ware inzicht in het Pinksterwonder niet genoeg gezocht wordt. Pinksteren blijft van een *wonder* getuigen, en nu is het wel zoo, dat elke wedergeboorte op zichzelf een genadewonder is, dat in de verloren ziel wordt gewrocht, maar dit raakt enkel het persoonlijk zieleleven. En juist hiertegen staat nu het Pinksteren als van geheel andere orde over. Bij het Pinksterwonder is geen sprake van de persoonlijke wedergeboorte van enkele individuen, noch van de persoonlijke inspiratie, die het apostolaat van noode had. Die inspiratie was aan de apostelen reeds ten deel gevallen, toen Jezus op hen geblazen had, en hun betuigd had: „Ontvangt den Heiligen Geest." Het persoonlijke valt hier geheel weg. Het individueele mag hier zelfs niet in aanmerking komen. Op den Pinksterdag vertegenwoordigen de apostelen en zij die met hen zijn, niet een groep enkelingen, maar de *Gemeente des Heeren,* een Gemeente, die als een onuitdelgbare organische Schepping Gods, alle eeuwen door, heeft voort bestaan, nu nog voortbestaat, en in de ure der Voleinding in hare volle verheerlijking zal overgaan. Welnu, wat op Pinksteren is geschied, was de stichting, de fundeering, van dit machtige creatuur, dat in de Kerk des Heeren zou optreden, een Kerk waarvan in Israel, en zelfs vóór Israel, zoo ge wilt reeds in het Paradijs de prototype en de afschaduwing was

gezien, maar dat toch eerst door het Pinksterwonder te Jerusalem in het leven trad. Ontvangen in de Paradijsbelofte, is die gemeente toch eerst op den grooten Pinksterdag geboren. In Israel was haar schaduwachtig beeld gezien, in volle, werkelijke realiteit is ze eerst door het Pinksterwonder tot aanzijn gekomen. En dit alles beheerschende feit is de eerste, wereldbeheerschende daad, die Jezus na Zijn Hemelvaart volbracht heeft.

Hij, de Christus is het, die, zoodra Hij aan de Rechterhand Gods Zijn plaats had ingenomen, als eerste koninklijke machtsdaad, tien dagen nadat Hij van den Olijfberg opvoer en ten hemel inging, op Jerusalem, en in Jerusalem op de schare der honderdtwintg eerstelingen, nederzag, en toen op hen, over hen en in hen uitstortte den Heiligen Geest.

XVI. De uitstorting des Heiligen Geestes. *(Vervolg.)*

> En heeft alle dingen Zijnen voeten onderworpen, en heeft Hem der gemeente gegeven tot een Hoofd boven alle dingen.
>
> Welke Zijn lichaam is, en de vervulling desgenen, die alles in allen vervult. EPHEZE 1 : 22, 23.

VAST staat derhalve, dat de bedeeling van den Heiligen Geest in het Oude en in het Nieuwe Testament *niet* gelijk, maar zelfs *zeer* uiteenloopend is. De bedeeling van den Heiligen Geest, gelijk die plaats had vóór den Pinksterdag, was een geheel andere dan die nieuwe bedeeling, die door het Pinksterwonder werd ingeleid. En niet alleen dat dit feit onbetwistbaar vaststaat, maar er moet bijgevoegd, dat reeds in het Oude Testament duidelijk geprofeteerd was, hoe de straks door Messias komende bedeeling des Geestes een geheel andere zou zijn, dan de bedeeling die onder het Oude Testament was genoten. Dit verschil nu komt daaruit voort, dat onder het Oude Testament de Christus nog niet gezeten was aan de Rechterhand des Vaders. De Vleeschwording des Woords moest nog komen. Het zoenoffer moest nog gebracht worden. De Christus moest nog sterven en wederopstaan. En zoo ook, de Christus moest nog opvaren ten hemel, om, met macht bekleed en met majesteit gekroond, als door God gezalfde Koning de heerschappij over het Godsrijk te aanvaarden. Zoolang die bekleeding

van den Christus met macht, eere en majesteit nog toefde, en nog niet tot stand was gekomen, kon de Christus ook den Heiligen Geest niet zenden aan Zijn Kerk op aarde, en kon dus de nieuwe bedeeling des Geestes niet ingaan. Onder de nieuwe bedeeling hangt 't alles aan „de werking der sterkte van de macht, die God gewrocht heeft in Christus, als Hij Hem uit de dooden heeft opgewekt, en heeft Hem gezet tot Zijn Rechterhand in den hemel" (Efeze 1 : 19 v.v.). Van die ure af, d. i. vanaf het plaats nemen van den Christus op Zijn troon, zijn alsnu „alle dingen aan Zijn voeten onderworpen, en is Hij der gemeente gegeven tot een Hoofd boven alle dingen," terwijl alsnu „die gemeente Zijn lichaam is, en de vervulling desgenen die alles in allen vervult." In deze apostolische woorden ligt de nieuwgeboren toestand uitgesproken, gelijk die door Jezus' Hemelvaart geworden is. Eer de Christus in die macht was gezet, kon Hij dien geheelen ommekeer in de geestelijke wereld niet tot stand brengen. De Heilige Geest kon het niet uit zichzelf doen, wijl Hij van den Zoon uitgaat, en ook God de Vader kon het niet tot stand brengen, omdat zonder het eeuwige Woord geen ding gemaakt is, dat gemaakt is. Het is alleen God Drieëenig die het Pinksterwonder kon doen plaats hebben, mits in de orde, die uit het Goddelijk Wezen voortvloeide en conform het Godsplan zou zijn en deze orde nu bestond hierin, dat de Vader den Heiligen Geest aan den Christus beloofd had, dat de Christus conform deze belofte den Heiligen Geest van den Vader uitzendt, en dat onmiddellijk daarop de Christus, „de belofte van den Vader ontvangen hebbende", gelijk de apostel het uitdrukt, den Geest uitstortte in Zijn geestelijk lichaam, d. i. in de gemeente. Dit verloop is in de Heilige Schrift zelfs scherp afgeteekend. Van het Paradijs af aan tot de Hemelvaart van den Christus heeft geen uitgieting, geen uitstorting van den Heiligen Geest plaats gehad. Dit wachtte op de Hemelvaart van den Christus. Maar zoodra de Christus ten hemel gevaren was, en Zijn Koninklijke plaats der eere aan Gods Rechterhand had ingenomen, volgde de alles beslissende daad dan ook zonder verwijl, en reeds op den tienden dag, na Zijn opvaren van den Olijfberg, heeft de Christus „naar de sterkte der Hem verleende macht" de groote toebedeeling van den Heiligen Geest aan deze onze wereld ten uitvoer gebracht. En deze daad van den ten hemel gevaren Christus, dat is ons Pinksteren. Alles komt er derhalve op aan, scherp in te zien, waarin deze uitstorting van den Heiligen Geest bestond, en in welk opzicht ze principieel verschilt van alle andere Geesteswerking of verschijning, gelijk die in vroeger eeuwen plaats greep.

De toelichting hiervan is eenvoudig. De Heilige Geest is gelijk van zelf spreekt, als één zijnde met den Vader en den Zoon, mede

met Vader en Zoon, de Schepper aller dingen. Niet alleen van ons menschen, maar ook van de dieren. Niet minder van de plantenwereld, dan van de anorganische stoffelijke wereld. En ook na de Schepping is God de Heilige Geest, evenzeer als God de Vader en God de Zoon, in alle creatuur, dat tot aanzijn werd geroepen, alomtegenwoordig. Het is dan ook een volstrekt dwalende opvatting, zoo men zich 't voorstelt, alsof de stoffelijke wereld wel door Vader en Zoon, maar niet ook door den Geest ware tot aanzijn gekomen. Het is een evenzoo onhoudbaar beweren, te zeggen, dat de Heilige Geest wel met onze ziel, maar niet ook met ons lichaam in betrekking staat. Alle beweren van dien aard doet tekort aan de eenheid van Vader, Zoon en Geest in de heilige Drieëenheid. Steeds moet vastgehouden aan wat in Psalm 104 : 30 van *alle* creaturen wordt betuigd: „Zendt Gij, o God, uw Geest uit, zoo worden ze geschapen, en Gij vernieuwt het gelaat des aardrijks." Zoowel de Schepping als de instandhouding van de wereld, zoowel de grondlegging als de opbouw van het Heelal, hangt volstrekt niet alleen aan den Vader en aan den Zoon, maar even beslist aan den Heiligen Geest. Zoo nu dit stuk verstaan, is het duidelijk, dat er, in letterlijken zin, van geen zending, en geen uitgieting, en geen uitstorting van den Heiligen Geest sprake kan zijn. Voor wie alomtegenwoordig is, zou geen plek of plaats denkbaar zijn, waar hij *niet* was, om er alsnu eerst zich heen te bewegen. Niet alleen in ziel en lichaam, maar zelfs tot in het lijk is de Heilige Geest. Zoo verstaan als derde Persoon in de Drieëenheid is de Heilige Geest niet enkel in de geloovigen, maar ook in de ongeloovigen, niet alleen in wie bidt, maar ook in wie vloekt. Er is niets creatuurlijks in wat vorm of in wat staat ook denkbaar, dat ge zoudt kunnen zeggen: Daar is de Heilige Geest niet. Doch, zoo genomen is er dan ook alleen sprake van de bestaanswijze der dingen, en blijft het Koninkrijk des Geestes er nog geheel buiten. Niet de gave van verstand en kunstzin. Gelijk aan enkele dieren zelfs zeer hooge gaven van kunstzin zijn toebedeeld, zoo ook zijn aan de menschen gaven verleend, en alle deze gaven staan onder den scepter van den Heiligen Geest. Van het laagste klimt al deze werking van den Heiligen Geest tot het hoogste op, maar toch ligt buiten dit alles het *heilig* gebied des Geestes, waarin de Heilige Geest een veel hooger en veel heiliger werk tot stand brengt, maar op geheel andere wijze en onder geheel andere wet.

Die twee sferen nu loopen geheel uiteen. De Heilige Geest werkt in beide, maar in elk van deze twee op andere wijze. In beide naar vaste wetten, maar de wetten van de zienlijke orde der

dingen gelden en heerschen niet op het geestelijk erf. Ook daar is alles aan een Goddelijke wet onderworpen, maar de wet des Geestes is een geheel andere dan de wet van het zichtbare Heelal. Van die wet des Geestes is ons slechts het eerste beginsel geopenbaard, en eerst in het eeuwige leven zullen we met die wet des Geestes gemeenzaam worden. Thans daarentegen is de natuurwet, als we het zoo noemen mogen, alleen geldend voor het leven in het zienlijke en de wet die voor het onzienlijke geldt is ons nog veelal verborgen. Men verkrijgt hierin het duidelijkst inzicht, zoo men zich terugdenkt tot achter de Schepping van het zichtbare Heelal. Op het oogenblik dat de Schepping van ons Heelal intrad, was er nog niets dan de engelenwereld, en in die engelenwereld was van geen zienlijke schepping sprake. De engelen waren van meet af *geesten,* en kunnen zelfs nooit anders dan als geesten gedacht worden. Dit geldt natuurlijk evenzoo ook voor de gevallen engelen. Ook het demonisch aanzijn is louter geestelijk. Toen nu daarna de Schepping tot aanzijn kwam, waartoe wij, menschen, behooren, vertoonde dit een tweeledig, zeer onderscheiden karakter. Zoodra de mensch in het Paradijs als drager van Gods beeld verscheen, was er in onze wereld een leven opgekomen, dat nauw verwant was aan het leven van de engelenwereld. Tweeërlei was alzoo toen het aanzijn van het leven. Eensdeels droeg het een vorm en een karakter die in de engelenwereld niet werden gevonden, maar ook anderzijds daagde in den mensch een existentie en een leven op, dat met het aanzijn en het leven van de engelenwereld de nauwste verwantschap vertoonde, en het zelfs in heiligheid en hoogheid van *potentie* overtrof. Noemen we deze twee, eenerzijds de *zienlijke wereld,* die ons met plant en dier gemeen is, doch waarin wij als mensch een veel hoogere orde vertegenwoordigen, en de andere de *onzichtbare* wereld, die ons gemeen is met de engelen, doch waarin ons evenzeer een hooger rang boven de engelen is toegekend, — dan spreekt 't van zelf, dat ook de werking van den Heiligen Geest te onzen opzichte een tweeledigen, zeer onderscheiden aard vertoont, en dat we deze beide werkingen van den Heiligen Geest geen oogenblik verwarren mogen, of geheel onze belijdenis van Gods Drieëenheid komt in gevaar.

Van dit punt uitgaande, stelt nu de Heilige Schrift vast, dat er, tot op de verschijning van den Christus zich tweeërlei gebied onder de kinderen der menschen voor de werking van den Heiligen Geest aanbood, eenerzijds onder alle volken en anderzijds alleen in Israel. Natuurlijk was aan beide gemeen de werking van den Heiligen Geest in het zienlijke. Bij heidenen en Joden was de Geest overal tegenwoordig in alle creatuur, en in alle gave,

kunde en talent. Zelfs mag gezegd, dat in gaven van intellect en kunstzin de Geest hooger vlucht nam onder de heidensche volken, dan onder dit ééne volk van God. Vooral toen de Gemeene Gratie deze gaven onder de heidensche volken verrijkt en veredeld had, stond de intellectueele en æsthetische ontwikkeling in Israel *beneden* die van Griekenland en zelfs van Egypte. Hierbij echter treedt nu deze uitzondering in, dat, zoo ge van het zienlijke op het onzienlijke terrein overtreedt, de rol wordt omgekeerd, en het licht onder de volken schier geheel schijnt uitgebluscht, terwijl alleen in Israel de zendboden Gods de fakkel van het geestelijk licht omhoog heffen. Alleen maar, zelfs in Israel ontbrak ten eenenmale de gesteldheid der geesten die eisch was, zou de Heilige Geest Zijn geestelijken bouw voltooien kunnen. Ware de demonische insluiping van satan in het Paradijs uitgebleven, en had de mensch, zonder inzinking of val, uit zijn eerste geestelijke scheppingsorde tot hooger en aldoor hooger geestesdiapason kunnen opklimmen, zoo zou in den mensch, als naar Gods beeld geschapen, alles aanwezig zijn bevonden, om aan den Heiligen Geest tot voorwerp van geestelijke bearbeiding te dienen. Heiliglijk en heerlijk zou het werk des Geestes van meet af in het Paradijs begonnen zijn, en bestendiglijk voortgaande, zou het van zelf der Voleinding tegen zijn gegaan. Toen nu echter de aldus geprivilegieerde mensch zich uit het door God gelegde geestelijk verband losrukte, het verband brak waarin Gods raadsbesluit hem geplaatst had, en hiermede vanzelf ons menschelijk geslacht zijn organische eenheid deed verliezen, zoodat het in zijn afzonderlijke deelen en brokstukken uiteen viel, sprak het vanzelf, dat hiermede ons geslacht en onze menschelijke existentie alles verloor waaraan de Heilige Geest zich voor den verderen opbouw van het Geestelijk Huis kon aansluiten. Het organisch verband, dat naar Gods bestel alle menschen in één geslacht en in ééne saamhoorige menschheidsverschijning saamhouden en vereenigen moest, had opgehouden te bestaan. Snijd in het menschelijk lichaam de slagader door, zoo dat de gewonde doodbloedt, en het lichaam houdt op een menschelijk *lichaam* te zijn. De innerlijke saamvoeging en verbinding, die uit vleesch en bloed, uit spieren en zenuwen, uit vochten en gebeenten een levend *lichaam* vormde, verviel nu. Dan is er geen lichaam meer. Alles ontbindt zich. En zoo nu ook was het hier. Van het Paradijs af is er na den val geen zuiver organische menschheid meer geweest. Wel menschen, ook wel uitwendige saamvoegingen van menschelijke geslachten, volken en allerlei vereeniging, maar één vanzelf samenhangend organisme van heel de menschheid bestond van die ure af niet meer. Wat de Opperste

Kunstenaar en Bouwmeester van het Paradijs tot stand had gebracht, viel omver, viel in zijn deelen en brokstukken uiteen. De eenheid, de organische samenhang, het noodwendige increatuurlijke verband was er niet meer, en veeleer werkte van toen af in de kinderen der menschen een hartstocht van nijd en haat, om zelfs de brokstukken in nog kleiner stukken te slaan en tot scherven toe saâm te vergruizelen.

Kan nu gezegd, dat deze pulveriseering, deze vergruizeling van ons menschelijk geslacht, zoo dat een alles scheidend egoïsme de alles saam bindende liefde verving, althans in Israël te niet was gedaan? De geschiedenis van den eersten patriarch af toont het tegendeel. Denkt men zich uit Israel den heiligen eeredienst der schaduwen weg, weg de profeten, en weg de Godgewijde bezieling van de getrouwen en vromen, dan biedt het leven van Israel in zijn twaalf stammen u allerminst een doorloopend eenheidstafereel dat u aantrekt, en hoogere aandrift verraadt. Ge vindt van meet af aldoor heilige uitzonderingen. Mannen en vrouwen die persoonlijk hoog staan, en van wie een enkele maal zelfs zeer machtige invloed uitgaat, maar het *volksleven* onder de twaalf stammen maakt over het algemeen, en doorloopend, een zeer weinig verheffenden indruk. Het begint al in de woestijn. Het tobben neemt onder de Richteren steeds toe. Straks daarop begint de finale scheiding der stammen reeds. Van David gaat nog een verrassende bezieling uit, maar ook bij hem behoeft ge Bathseba slechts te noemen, om zelfs over zijn verschijning een donkeren sluier te zien vallen. En al scheen 't onder Salomo een oogenblik in heel Israel hoog op te bloeien, stand houdt 't toch niet. Salomo zelf valt in zondig heulen met heidensche bijwijven. Heel het bijwijvenstelsel boezemt u afkeer in. En na Salomo wordt het een slingeren tusschen een zoeken van Jehovah en een hunkeren naar Baäl, dat u soms vreezen doet, of niet geheel de Godsopenbaring is mislukt. Niet lang meer, of de straffe komt dan ook. De heidenen overrompelen den heiligen volkstaat. Stad en tempel worden één puinhoop. 't Gaat al in ballingschap en in verstrooiing. En al keert er straks een erfdeel naar de erve der vaderen terug, toch is het 't oude Israel niet meer. Als dan ook de Messias verschijnt, is in drie jaar tijds het lot van Israel voor altoos beslist. Golgotha schandvlekt het heilige volk. En niet lang meer of Jerusalem wordt voor immer verwoest. Wat er nu nog van staat, is een gedenkwaardige, maar sombere ruïne. En het verworpen volk in zijn elf millioen zielen doolt in alle werelddeelen om.

Zoo bezien blijkt dan ook tenslotte, dat de roeping van Israel in den eersten patriarch op niets dan mislukking en teleurstelling uit-

loopt. Nu nog ziet men aan het dolend Jodendom, dat er physiek, intellectueel en sociaal door Jehovah in dat volk zeer uitstekende gaven waren ingeschapen. Wat terrein in het wereldsche leven is er, waarop de Jood thans zijn meesterschap niet in schier elk opzicht toont. Maar vraagt ge nu naar het *eigenlijke* waarom het hier ging; naar de opstanding van het leven des Geestes, naar een weerklank van hemelschen toon, naar herstel van het organisch saamhangende leven der menschheid, dan is er niets dan tegenslag. Ge moet in den Jodenhoek dat giftig elkander uitschelden en vervloeken maar aanhooren, om u te doen gevoelen, hoe 't aan de hoogere liefde faalt. Er is geslachtsverband sterker dan bij eenige andere volksgroep. Er is gezinsverband soms in heiligen trant zelfs. Maar van de liefde die in Christus openbaar werd; van de liefde die alle volken weer tot één menschheid zal verbinden en den organischen samenhang van het leven des Geestes in heel de menschheid weer zal doen opbloeien, vindt ge niets. Eer het tegendeel.

De wezenlijkheid, en dat is 't waar 't op aankomt, de wezenlijkheid van 't leven des Geestes heeft Israel niet uit zich zelf kunnen voortbrengen. Al wat het aan de historie overleverde, was ten eerste een rijk symbolisch-openbaren van 't heilige, ten tweede een steeds rijker Godsopenbaring in enkele nobele geesten, van Mozes af tot Johannes den Dooper toe, en in de derde plaats het hier en daar optreden van hoog-edele gestalten, die vooruit door den Geest grepen, wat eerst in Christus' Kerk op breeder schaal verwezenlijkt is. Uit dit oogpunt moet ge Israel dan ook beschouwen, zoo ge het Israel onder de volken wilt verstaan. God koos Abraham uit, niet om uit hem een Joodsch volk te doen geboren worden, dat tot heerschappij op alle gebied van menschelijk leven zou geraken, maar opdat in hem „alle geslachten des aardrijks zouden gezegend worden." Hij zou beginnen met één volk, en dat volk zou groot zijn, en een zegen uit den Hooge zou dat volk op zijn levenspad verzellen en achtervolgen. Maar toch, hierbij zou 't niet blijven. Niet de wereld zou verjoodschen, maar uit Israel zou een zegen voortkomen, en die zegen uit Israel zou aan alle geslachten der aarde worden toegebracht. Israel werd niet *einddoel,* maar bleef *middel,* en het einddoel zou gevonden worden in heel het volkerenbestaan van ons aardrijk, d. i. in het terug vinden van de organische eenheid van heel ons menschelijk geslacht, die in het Paradijs was te loor gegaan. Niet in Genesis 12, maar in Genesis 3 ligt de sleutel voor het werk van de openbaring des Heiligen Geestes. De openbaring van het genadewerk in het patriarchaal geslacht was slechts voor de korte wijle van enkele eeuwen. Israel trad op een overgangsterrein, om straks de genade weer tot

heel de menschheid te brengen. Niet het nationale, het algemeen menschelijke in Israel was hoofdzaak, en dit algemeen menschelijke was *niet* uit Israel, maar uit *God* en zou *door* Christus tot stand komen.

Eerst zóó de historie van het Paradijs af en tot aan Golgotha en den Olijfberg beziende, verstaat ge dan ook, waarom Jezus *moest* opvaren ten hemel. De discipelen begrepen dit nog niet, en op zich zelf was hun vraag: „Wanneer zult Gij aan Israel het koninkrijk weer oprichten?" volstrekt niet onzinnig. Vatte men Israels historie, of wel ook zijn roeping, zóó op, dat in Israel niet het *symbolische,* maar het *wezenlijke* gebonden was, dan was die vraag van de jongeren de eenig juiste. Dan had de Christus zich aan 't hoofd van de Joden moeten plaatsen, om Pilatus en de Romeinen van het heilig erf te verdrijven, en daarna, op de wijze van Alexander den Groote, een tocht door alle land moeten ondernemen, om heel de wereld en in die wereld alle volk met geweld in te lijven bij het rijk van Israel. De wereldmacht had onder Sanherib en Nebucadnesar Israel aangetast en te niet gedaan. Thans, zoo was dan de verwachting, zou aan Israel de beurt komen om over de vernedering van zijn volksstaat wrake te nemen, en zoo zou Israel het wereldrijk worden. Juist tegen deze in-valsche en tegen deze door en door onheilige verwachting ging nu Jezus van meet af rechtdraads in. Het begon reeds in de woestijn met satan. Zijn verzet ging gestadig door tegenover het volk, en het pijnlijkst was, dat Jezus dezelfde felonie ook telkens, en tot op het laatst toe, in zijn eigen discipelen te bestrijden en te bestraffen had. Toen Petrus het zwaard in Gethsemane trok, en vlak daarop Jezus verloochende, was het weer de strijd tusschen de valsche en de ware opvatting van Jezus' zending. Petrus begreep Israels positie niet, evenmin als het Sanhedrin dit deed. Dat Israels geheele optreden niet *wezenlijk,* maar *symbolisch* was, werd niet doorzien. Symbolisch beduidt natuurlijk niet, dat er niet ook de aanzetsels voor het wezenlijke in Israel waren. Dat toont Abraham de patriarch, dat toont Mozes de man Gods, dat toont David, wiens lied alle eeuwen door de Christenheid nog vertroost, dat bleek in Maria en de apostelen wel anders. Maar de geestelijke volkomenheid was onder Israel alleen in Tabernakel en tempel en dáár heerschte de rijke, de volkomen symboliek. Als 't in Psalm 42 heet: „Och wanneer zal ik naderen voor Uw oogen, in Uw Huis Uw naam verhoogen," dan doelt dit zeggen op den tempel, op den Tabernakel zelf, en niet op de gemeenschap met Jehovah in den Geest. De uitkomst toonde dan ook, dat de werking van den Geest in Israel deels tot het bezielen van vorsten en profeten leidde, deels

heerlijke openbaringen deed uitgaan, en deels persoonlijke zaliging in werking bracht, maar dat het tot een inwonen van den Heiligen Geest in Israel's *volksbestaan* niet kon komen. Eer omgekeerd, juist de hoogstaande mannen in Israel gevoelden en beleden, dat het in Israel het ware en wezenlijke nog *niet* was, dat ze uit de profetie, en nog niet uit het reeds vervulde hadden te leven, en dat scherp het onderscheid toen reeds moest worden ingezien tusschen de rijke bedeeling des Geestes die eens komen zou, en de zooveel soberder bedeeling die aan Israel was toebeschoren.

Zou nu die nog slechts zeer gedeeltelijke inwerking van den Heiligen Geest plaats maken voor Zijn *algeheele* openbaring, dan moest uiteraard tweeërlei plaats grijpen. Dan moest Israel als eenige en geïsoleerde drager van het heil wegvallen, en moest het symbolische in het wezenlijke overgaan, of wilt ge, dan moest in den Messias, in het Vleeschgeworden Woord, de realiteit, de waarheid, de wezenlijkheid van het geestelijk herstel der menschheid te aanschouwen worden gegeven. Jezus breekt daarom met Israel. „Zie uw huis worde u woest gelaten." Wat hij uit Israel neemt, is slechts drieëerlei, ten eerste het menschelijk vleesch en bloed uit Maria; ten tweede uit Mozes en de Profeten de Goddelijke openbaring; en ten derde uit den volkskring zijn elf discipelen. Meer niet. Dat is alles. En hiermede nu bindt Jezus den strijd aan, die op Golgotha voldongen werd. Daar, op Golgotha, toen Jezus den adem uitblies, zonk de schijn en schaduw van het geestelijk leven in Israel weg, en in Jezus' verrijzenis rees de werkelijkheid van het reëele geestelijke leven naar boven.

Doch nu volgde hieruit dan ook, dat Jezus, na Zijn Opstanding, niet meer in het leven van Israel terug kon gaan. Israel viel weg, en het rijke leven der heerlijkheid, dat in de verrijzenis begon uit te blinken, dat zette hij niet op onze aarde, en vooral niet in Israel voort, maar daarmede voer hij op ten hemel, om alsnu van uit den hemel te gaan doen, wat hier op aarde onmogelijk was gebleken, t.w. *het scheppen van een geheel nieuwen geestelijken toestand,* opdat, onder afwerping van den symbolischen schijn, alsnu de realiteit van het geestelijke leven, niet voor één volk meer, maar voor heel de menschheid zou kunnen schitteren. Dat kon Jezus niet op aarde doen. Dat kon Hij alleen van uit den hemel volbrengen. En daarom toefde Hij niet, maar verliet, zoo spoedig als Hij met Zijn jongeren gereed was, èn Jerusalem èn Palestina èn heel onze aarde, om nu Zijn zetel en Zijn werkkring over te brengen naar de geestelijke wereld daarboven, en vandaar uit Zijn kolonie, als we ons zoo mogen uitdrukken, hier op aarde te zegenen, in stand te houden, en te besturen. Jezus' kolonie op deze aarde was

toen nog zeer klein. Op den Pinksterdag lezen we in de opperzaal van slechts 120 personen. En in het Vaderhuis daarboven omringden hem reeds de uit de Sjeool verloste geloovigen, en van het Paradijs af aanbaden hem de engelen Gods. Daarom was op den Pinksterdag zelf de kring in de opperzaal van den tempel nog weinig meer dan een uiterst geringe kolonie, vergeleken bij de heirschare die Hem reeds in den hemel toejuichte. Maar geen oogenblik vergat daarom Jezus die kleine schare te Jerusalem. In die kleine schare lag de toekomst van het geestelijk Koninkrijk, en in die kleine schare moest nu het eerst het herstel van hetgeen met den val onderging, bewerkstelligd worden. Daarom wordt nu van meet af met Israel gebroken, en is door het talenwonder aanstonds *heel de menschheid* binnengedragen, opdat uit *alle volken en natiën* zijn kudde zich verzamelen zou. Maar ook dit zou tot niets geleid hebben, indien de band, die van nu af de nieuwe menschheid organisch verbinden zou, niet in Zijn eigen heiligen Persoon werd vastgelegd. Als *Hoofd* van dat nieuwe geslacht, als tweede Adam nam de Heere Jezus daarom, na Zijn hemelvaart, Zijn koninklijke plaats aan Gods Rechterhand in. Er was dusver enkel een Goddelijk *plan* geweest. Slechts een schijn van eenheid was in het volk van Israel gegeven. Maar nu zou die eenheid *reëel* worden in *het Lichaam des Heeren.* Van dat Lichaam zou elk geloovige nu een levend lid zijn. En door alle deze leden heen zou de Heilige Geest alsnu alle saambinding geestelijk verwerkelijken. En daartoe moest in Jezus als 't Hoofd, en uit Hem als ons aller hoofd, de Heilige Geest in de organische saamvatting van Zijn geloovigen worden uitgestort.

XVII. De stichting der Kerk.

> Want ook wij allen zijn door éénen Geest tot één lichaam gedoopt, hetzij Joden, hetzij Grieken, hetzij dienstknechten, hetzij vrijen; en wij zijn allen tot éénen Geest gedrenkt. 1 CORINTHE 12 : 13.

NA Jezus' Hemelvaart was het eerste, dat tot stand moest komen, *het mystieke Lichaam des Heeren.* Het bestaam van dit mystieke Lichaam is in de apostolische prediking geen bijzaak, maar één der hoofdmomenten. Zelfs de psalm der hoogste liefde onder de geloovigen in 1 Cor. 13 heeft dit mystieke *Lichaam*

tot uitgangspunt. Gedurig komt vooral de apostel Paulus op dit wondere Lichaam terug. „Gelijk wij zelf in ons ééne lichaam vele leden hebben, zoo schrijft hij naar Rome, en toch niet allen dezelfde werking hebben, alzoo zijn wij velen ook *één Lichaam* in Christus" (12 : 4, 5). Breeder nog werkt de apostel dit thema uit in zijn eersten zendbrief aan de Kerk van Corinthe, als hij schrijft: „Gelijk ons lichaam een is, en vele leden heeft, en al de leden van dat ééne lichaam, vele zijnde, maar één lichaam zijn, alzoo ook Christus. Want ook wij allen zijn door éénen Geest tot *één Lichaam* gedoopt, hetzij Joden, hetzij Grieken, hetzij dienstknechten, hetzij vrijen; en wij allen zijn tot éénen Geest gedrenkt" (1 Cor. 12 : 12, 13). En nog meer tot in het kleine toegelicht, lezen we in Efeze 4 : 15, 16: „Dat we alleszins zouden opwassen in Hem, die ons Hoofd is, namelijk Christus, uit wien *het geheele Lichaam* bekwamelijk saamgevoegd en saam vastgemaakt zijnde, door alle voegselen der toebrenging, naar de werking van een iegelijk deel in zijn mate, den wasdom des lichaams bekomt, tot zijn zelfopbouwing in de liefde." „Gijlieden, zoo riep de apostel aan de Kerk van Corinthe toe, gijlieden zijt *het Lichaam van Christus*, en leden in het bijzonder" (1 Cor. 12 : 27). „Christus is het Hoofd boven alle dingen, welke Zijn *Lichaam* is, en de vervulling desgenen, die alles in allen vervult" (Ef. 1 : 23). „Gelijk de man het Hoofd is der vrouw, zoo is de Christus het Hoofd der gemeente, en Hij is de behouder des *Lichaams*" (Ef. 5 : 23). „Hij is het Hoofd des *Lichaams,* namelijk der gemeente, Hij die het begin is, de eerstgeborene uit de dooden, opdat Hij in alles de eerste zou zijn" (Col. 1 : 18). Bij het H. Avondmaal, zoo vraagt de apostel, „is daar het brood dat wij breken, niet een gemeenschap des *Lichaams* van Christus?" (1 Cor. 10 : 16). En schoon is 't dan ook uitgedrukt, als 't in ons Avondmaalsformulier heet: „Gelijk uit vele koornkens één meel gemalen en één brood gebakken wordt, en uit vele beziën, samengeperst zijnde, één wijn en drank vliet en zich ondereen vermengt, zoo zullen wij allen, die door een waarachtig geloof Christus ingelijfd zijn, allen tezamen *één Lichaam* wezen."

Nu is dit zeer zeker beeldspraak, in zooverre het begrip en het woord van „lichaam" ontleend is aan de zienlijke Schepping, doch dit mag ons hier niet ophouden. Dit toch is evenzoo het geval met alle andere geestelijke dingen. Zelfs bezigen we, om de Heilige Drieëenheid uit te drukken, de namen van Vader, Zoon en Heiligen Geest, die immers van het menschelijk familieverband en van den geest der menschen zijn overgenomen. Voor het onzienlijke hebben we soms ook wel een eigen woord, maar dat ons dan ook nimmer een beeld geeft van wat bedoeld wordt. Zelfs het woord *God*, dat

vanzelf het meest algemeen is, blijft voor ons een klank zonder beeld, zonder voorstelling, zonder iets dat ons uit den klank zelf van het woord toespreekt. Ook drijve men het beeldspreukige van dergelijke uitdrukkingen, zooals we in *lichaam* en *leden* hier bezigen, niet te ver. Ge moogt toch nimmer uit 't oog verliezen, dat het God beliefd heeft, den mensch naar *Zijn beeld* te scheppen, noch ook, dat al het geschapene niet anders is dan een uitdrukking in stof en vorm van gedachten des Geestes in God. Tusschen ons *lichaam* en hetgeen God ons geestelijk openbaart, bestaat uit dien hoofde reeds in oorsprong zeker vast verband. Het lichaam is de rijkste uitdrukking voor het organisch verband, waarin vele organen saâm handelen of saâm bestaan. We hebben het woord *lichaam* dan ook slechts in zijn Latijnschen en Franschen vorm over te zetten, om het allerwegen ook in het maatschappelijk leven terug te vinden. Lichaam heet dan *corpus*, en gelijk we van studentencorps, muziekcorps enz. spreken, zoo is ook in den Hollandschen vorm het woord *lichaam* op allerlei wijze in gebruik voor het „lichaam van Staat", het „stedelijk lichaam" en wat dies meer zij. Een overeenkomst, die zelfs nog sterker spreekt in het veelvuldig gebruik van de woorden *hoofd* en *leden*, die schier bij elke vereeniging, bij elken bond, bij elke saamgestelde inrichting in gebruik zijn. Het is daarom niets vreemds, zoo in de Schrift deze uitdrukkingen van Lichaam, Hoofd en Leden ook op den Christus in verband met Zijn gemeente worden toegepast, mits men maar in het oog houde, dat hetgeen in het maatschappelijk en staatkundig leven slechts *overdrachtelijk* alzoo wordt uitgedrukt, hier, waar van Christus en de zijnen sprake is, geheel in eigenlijken zin bedoeld is. Een overgang vormt hier dan het gebruik van de woorden Hoofd en Leden in het gezinsleven. De vader is *hoofd* van zijn gezin, niet enkel beeldspreukig, maar omdat zijn kinderen uit hem zijn voortgekomen. En zoo ook wordt het woord *hoofd* vaak van een geslacht, van een stam en van een volk gebezigd. De stamvader is *hoofd* van het geslacht, zoolang hij leeft, en wie er in slaagt om het leven van zijn stam tot een volksleven te ontplooien, heet vader des vaderlands, en blijft hoofd van geheel het samenstel. Er moet daarom nadruk op gelegd, dat Jezus het *Hoofd* der gemeente is, dat de geloovigen Zijn leden zijn, en dat dit *Hoofd* met Zijn *leden* één *Lichaam* uitmaakt, omdat het wel waarlijk de Christus is die dit Lichaam zelf gevormd heeft, in stand doet blijven, en steeds met leven bezielt. Het is de geestelijke gemeenschap van de geloovigen op aarde met hun Hoofd in den hemel, die 't alles saam één levend, zij 't al mystiek *Lichaam* doet zijn.

Zie nu wel in, dat dit mystieke Lichaam van Christus onder

het Oude Verbond er niet was, niet kon bestaan, en ook niet bestaan heeft. Het bestond ook nog niet toen Jezus op deze aarde omwandelde, noch ook zelfs vlak na Zijn Opstanding. Ja, het was er nòg niet, toen Jezus op den top van den Olijfberg in het midden van Zijn discipelen stond, om zóó van hen op te varen. Ontstaan is dit mystiek Lichaam eerst, *toen Jezus ten hemel was gevaren,* en toen de Christus gezeten aan de Rechterhand Gods, uit den hemel een machtswerking naar deze aarde, en zeer bepaaldelijk naar Jerusalem, en te Jerusalem naar de tempelzaal heeft doen uitgaan, om den Heiligen Geest in den kring der Zijnen uit te storten. In Gen. 2 : 7 lezen we van de Schepping der menschheid tweeërlei: in de eerste plaats dat „God den mensch geformeerd had uit het stof der aarde." Doch toen was de eigenlijke *mensch* er nog niet. Er was nog niets van den stoffelijken vorm die dienst zou doen voor zijn verschijning. En daarna, zoo volgt er dan, blies God in de neusgaten van dit zielloos lichaam den adem des levens, en „zoo werd de mensch tot een levende ziel". Juist ditzelfde nu gebeurde hier. De stof voor het mystieke Lichaam des Heeren was er. De twaalf apostelen, en met hen nog een goede honderd geloovigen, vertoefden in de tempelzaal en vereenigden zich in de gebeden. Doch eerst op den tienden dag na Jezus' Hemelvaart is er toen in dezen stoffelijken vorm van het lichaam 't leven ingeblazen, en hierdoor eerst is toen het mystieke Lichaam als levend wezen opgetreden. Dit alles moeten we ons zoo concreet mogelijk indenken. De Christus was in den hemel. Hij was daar, gelijk nu nog, gezeten aan de Rechterhand Gods. Hij had van den Vader Zijn Koninklijke Majesteit en Zijn Koninklijk gezag ontvangen. De Hem beloofde en toegezegde heerlijkheid was alsnu Zijn deel. Hij was nu geroepen om het regiment over Zijn Kerk uit te oefenen. Die regeering over Zijn Kerk heeft de Christus eerst toen en aldaar aanvaard. En de eerste, machtige, alles beheerschende daad, waartoe de Christus alsnu als Koning overging, was, Zijn gemeente in organisch verband met zichzelf en de leden onderling te zetten, en hiertoe nu riep de Christus het mystieke Lichaam tot aanzijn, door den adem des levens in den reeds aanwezigen vorm in te blazen. Zoo stroomde van Hem het leven in de leden van het Lichaam. Alle leden werden bezield. Het leven vloeide in allen in. En toen waren het geen losse, op zichzelf staande zielen meer, doch veeleer leden en lidmaten van één allesomvattend en insluitend Lichaam, zoodat het één adem, één geest, één levende bezieling was, die tegelijk door allen stroomde, in allen invloeide, en zoodoende in allen saam als één Lichaam het leven in zich gevoelen deed. Dit nu deed de uitstor-

ting van den Heiligen Geest op den grooten Pinksterdag in de opperzaal van Jerusalems tempel.

Niemand te Jerusalem deed hieraan zijnerzijds iets toe. Noch van de apostelen, noch van de andere geloovigen ging het allerminste initiatief uit. Stil en afwachtende waren ze bijeen. De Christus had hun een machtsdaad uit den hemel beloofd. Zoo lang die daad niet gekomen was, zoo had Jezus hun bevolen, moesten ze in Jerusalem blijven. Jezus had niet gezegd, hoevele dagen er intusschen verloopen zouden. Zij hadden slechts bijeen te blijven en te wachten. En toen nu het bestemde oogenblik gekomen was, toen heeft Jezus, en Hij alleen, het initiatief genomen, en in het nog ziellooze lichaam van Zijn gemeente den adem des levens ingeblazen, door in aller hart, en wel in aller hart met één enkele trilling den Heiligen Geest uit te storten. Toen deze uitstorting had plaats gehad, *was* het Lichaam er, *leefde* het Lichaam, en datzelfde Lichaam, dat sinds de eeuwen verduurd heeft, bestaat thans nog, en zoo ons geloof een levend geloof mag zijn, behooren we er zelf toe. Ook ons aardsche lichaam ondergaat veel geduchte wijzigingen, van klein wicht groeien we op tot een manlijke gestalte, en alles aan ons wordt in alle zeven jaar vernieuwd, maar 't leven blijft één. Het is al die jaren tot aan ons sterven toe de ééne zelfde levensadem, die nooit van ons wijkt, en, alle jaren door, ons leven in stand doet blijven. En zoo ook hier. Die lichaamsvorming, die bezieling van het Lichaam des Heeren heeft slechts éénmaal plaats gehad en kon slechts eenmaal plaats hebben. Het toen ingeblazen leven des Geestes heeft de onzichtbare Kerk nimmer verlaten. Het is eenzelfde heilige levensadem, die steeds het leven in stand heeft gehouden. Het Lichaam, het mystieke Lichaam des Heeren, hield nimmer op te bestaan. Het bestond aldoor, en het leeft nu nog, juist zooals de Christus op den Pinksterdag er het leven inblies. Dit inblazen van het leven in het Lichaam kwam uit het Hoofd. Het was niet zoo, dat Jezus dit Lichaam zich dacht en voorstelde als iets dat buiten Hem lag. Hij zag niet op de 120 in den tempel neder, zooals wij uit ons raam zouden kunnen neerzien op een gezelschap van 120 personen, om ze te bestrooien met bloemen. Dit kon niet, want Jezus zelf behoorde tot dit Lichaam. Het Lichaam lag niet los en op zichzelf naast Jezus. Hij was zelf van dit Lichaam het hoofd. Uit zichzelf alzoo heeft Hij als het Hoofd den adem des levens in het Lichaam doen uitgaan. Zoo werd dit Lichaam met Hem onafscheidelijk één. De gemeente het overige Lichaam en Hij van dit overige Lichaam het Hoofd. En heel dit lichaam door het Hoofd bezield en in het leven gehouden. Dit komt het duidelijkst uit, zoo ge op

den ademtocht let. De adem komt u uit iemands mond tegen, en ook de laatste adem wordt bij het sterven uit het hoofd uitgeblazen; en ook afgezien hiervan gaat van het hoofd alle directie over het geheele Lichaam uit. Het was derhalve niet alzoo, dat Jezus *buiten* het Lichaam bleef, dat Hij nog in onbezielden vorm 't Lichaam voor zich legde, en nu van elders den Heiligen Geest nam, om dien in het Lichaam te doen ingaan. Neen, het ging alles van Jezus zelf uit. Hij had den Heiligen Geest, als den levensadem voor het Lichaam, van den Vader ontvangen. Hij was met het overige Lichaam als hoofd ervan verbonden. En toen heeft Jezus op den Pinksterdag uit zichzelf, als het Hoofd den Heiligen Geest in dat overige Lichaam uit doen vloeien, en alzoo is wat eerst nog dood was, tot één levend lichaam bezield, en zijn de enkele geloovigen die eerst ieder op zich zelf stonden, tot één organisch geheel ineen gegleden.

Deze koninklijke daad van Jezus is zoo geheel eenig, dat geen enkel beeld aan ons aardsche leven kan ontleend worden, om het te verduidelijken; slechts van ter zijde kan er door vergelijking eenig licht op vallen. Zoo kan men denken aan een drenkeling, die geheel bewusteloos uit het water is opgetrokken, en bij wien nog pogingen worden aangewend, om te zien, of hij nog in het leven kan worden terug geroepen. Dan is het bekend, welke bewegingen men aan de armen, aan het hoofd en aan het lijf zelf beproeven moet, om te zien of er nog adem in te brengen is. Alles voelt dan koud en dood, mat en dor. Geen trekking, geen beweging, geen tik van den pols is meer waar te nemen. Alleen het feit, dat de man pas verdronk, geeft hope dat hij nog te redden zal zijn, en nu wordt alle poging aangewend, om weer een ademtocht, hoe zwak dan ook, aan den bijna gestorvene te ontlokken. Gelukt dit pogen nu, dan komt de ademtocht het eerst op de lippen uit, en van het hoofd vloeit dan het leven weer in heel het lichaam in, zoodat bij onvermoeid volharden, eindelijk het oog opengaat, de klop van het hart terugkeert, en er beweging in alle leden komt. Maar gebrekkig blijft ook dit beeld toch, om ons het Pinksterwonder toe te lichten. Bij den drenkeling toch is het niet zijn eigen hoofd, dat zijn leven redt en weer in zijn leden inblaast, maar de sterke hand van derden, die hem in beweging zet, en zoo zijn leven redt.

Wel daarentegen kan beeldspraak ons hier te hulp komen, om het onderscheid ons duidelijk te maken tusschen de bedeeling van den Heiligen Geest vóór en op den Pinksterdag. Vóór den Pinksterdag een inwerking op de geloovigen die geheel individueel was, op en na den Pinksterdag een bedeeling des Geestes die heel het Lichaam als organisch geheel benedijde. Ter toelichting hiervan

is door schrijver dezes reeds in het *Werk van den Heiligen Geest* 1 : 165 v.v.[1]) gewezen op het gelijksoortig onderscheid tusschen wat den regen ons aanbrengt, en wat ons toekomt uit een waterleiding. En immers dit beeld was volkomen duidelijk. Bij den regen los, op zichzelf neervallende droppelen, elke droppel afzonderlijk, en dit zonder zweem zelfs van verband, als alleen dat ze allen saam uit eenzelfde wolk neerdaalden. Zoo nu was de bedeeling van den Geest onder het Oude Verbond. Alle gaven des Geestes voor een ieder en voor allen uit éénzelfde hemelsche lichtwolk nederdalende, maar droppelsgewijze op den één zus, en op den ander zóó nederkomende en ze bevochtigend. Op den Pinksterdag daarentegen valt dit individueele weg, en vandaar dat hier het beeld van den regen ons niet meer dienen kan. Daarom is toen voor den Pinksterdag als beeld genomen de waterleiding. Dan komt de regen neder, liefst in het duin. Al 't water dat aldus nederkomt, wordt opgevangen in eenzelfde reservoir. Daarin ligt 't dan gereed om door de buizen naar de stad geleid te worden, en in die stad zijn er dan de afzonderlijke straten en in die straten de enkele huizen, die door de leidende buizen met dit ééne groote reservoir worden verbonden. Nu wacht 't niet meer op den regen, nu worden de droppelen van dien regen niet meer door elk op zijn dak of binnenplaats in eigen schaal of schotel opgevangen, maar nu is het water altoos in voorraad gereed, bij dagen en bij nachten, bij helder licht en bij bewolkten hemel, en al wat ons te doen blijft, bestaat hierin, dat wie het water van noode heeft, de kraan op zijn buis omdraait, en het water in glas of schotel laat invloeien. Zoo nu is het niet meer een water voor elk apart, maar *eenzelfde water voor allen gezamenlijk*, en ook een water dat niet, als bij gelegenheid, afzonderlijk binnenkomt, maar een toevoer, die altoos doorgaat, en uit een zelfde buis 't water aan allen levert.

En zoo nu is het ook met de bedeeling des Geestes in de gemeente na den Pinksterdag. De geloovigen staan nu niet meer elk op zichzelf, ze zijn nu in het mystieke Lichaam van den Christus als saam vereenigd. Ze vormen nu één organisch geheel. En de deelen of leden van dit mystieke Lichaam zijn nu, als ware het, allen met buizen en geleidingen aan elkaar verbonden, en het gebed is, als we ons zoo eerbiediglijk uit mogen drukken, de kraan op de geleidingen, die maakt, dat het water toevloeit.

Het beeld van de bedeeling des Geestes in de gemeente des Nieuwen Testaments spreekt ons hieruit zeer kennelijk toe. Wat hier alleen nog storend inwerkt is, dat zulk een waterleiding door

---

[1]) 2e druk, pag. 175 v.v.

menschen is aangelegd, en geheel het buizen-stelsel door technische kunst wordt gevormd, terwijl het hoogheilige van het Pinksterwonder juist daarin uitkomt, dat hier alle actie van Jezus, en van Jezus alleen, uitgaat. Deze bedenking nu valt weg bij een ander, even toepasselijk beeld, zoo we de enkele droppelen van den regen vergelijken bij het water dat in een rivier komt afstroomen of opborrelt uit de fontein. Als de regen op de bergen nederkomt, siepert en glijdt het water langs de wanden van die bergen naar beneden, daaruit vormen zich beekjes, en die beekjes wassen en zwellen aan tot een rivier, die, door de landen zich voortbewegend, de steden en dorpen lesschen komt. Een beeld waarbij evenzoo het individueele in het gemeenschappelijke en organisch saamhoorige overgaat. Of ook kunt ge de fontein zelve als beeld kiezen, waarbij evenzoo de enkele droppelen saam zijn gevloeid tot een ader van water in den bodem, die nu perst en dringt en het water, waarmede allen hun beker of schaal kunnen vullen, als een persende straal omhoog doet spatten. Maar wat men hieraan ook ter toelichting toevoege, het zuiverst uitgedrukt blijft altoos het Pinksterwonder in de doorademing van het mystieke Lichaam, zoodat Christus het Hoofd is en wij de leden zijn, en dat ons uit dit Hoofd, en door Zijn machtsdaad eens en voor goed op den grooten Pinksterdag de bezieling door den Geest, aan allen saam, en op eenmaal voor alle komende geslachten, als bedeeling des Geestes is toegekomen.

Is het nu hierdoor duidelijk, dat we op den Pinksterdag te Jerusalem niet met de persoonlijke bekeering of wedergeboorte van een goede honderd personen, maar met een machtige wereldgebeurtenis te doen hebben, die nog altoos in onzen eigen kring inwerkt, dan beantwoordt het ook geheel aan onze verwachting, dat de uitstorting van den Heiligen Geest verzeld ging met teekenen en wonderen. Voor deze teekenen en wonderen zou hier geen plaats geweest zijn, indien hetgeen plaats greep voortvloeide uit den gewonen gang van het steeds voortgaande leven. Daarentegen konden deze teekenen niet uitblijven, waar hier een daad uit den hemel van geheel exceptioneele orde tot stand kwam. Zoo dikwijls het hiertoe komt, is het steeds alsof er door Hooger hand een ruk aan den sluier die over het leven hangt, gedaan wordt, en als dan volgen hieruit verschijnselen van geheel bijzonderen aard, die we daarom teekenen en wonderen plegen te noemen. Zooals een uitnemende pendule dagen lang achtereen als van zelf afloopt, en slechts een enkele maal noodig heeft dat de stolp er afgaat, en de wijzer op de plaat een weinig verzet worde, zoo ook

gaat het in de historie toe. Gemeenlijk loopt alles ook in het leven der volkeren van zelf, en aan een uurwerk niet ongelijk. Maar af en toe komen er stoornissen voor, die verholpen moeten worden. Veelal nu pogen wij dit dan zelf te verhelpen. Maar in de groote wereldgebeurtenissen zijn we daar onmachtig toe, en dan is 't God die tusschenbeide treedt, ingrijpt, en een ruk aan het leven doet, waardoor de gang van het leven zichtbare wijziging ondergaat; en dat zijn dan *de teekenen.* Zulke teekenen nu vertoonden zich dan ook hier. Er ruischte een geluid door de zaal als van een geweldig gedreven wind en tegelijk zag men vuurteekenen, als vlammen opschietend, en zich plaatsend boven aller hoofd; en nadat deze teekenen reeds de verwondering der aanwezigen hadden gaande gemaakt, volgde daarop het wel heel anders uitkomende, maar toch nog wonderbaarder teeken van het spreken in velerlei talen; uitkomend op de lippen van personen die deze talen nooit hadden geleerd. Deze drie teekenen deed Christus uit den hemel in de opperzaal van den tempel plaats grijpen, en dit zoo overmeesterend, dat er van inbeelding geen sprake kon zijn. Niet alleen toch de 120 geloovigen in de zaal, maar ook de ongeloovigen die bij den ingang kwamen toeloopen, namen deze teekenen waar. De windstoot of windsuizing was zoo aangrijpend en geweldig, dat heel het huis ervan dreunde, en ook de buiten omwandelende Joden het geluid opvingen, zoodat ze toe kwamen loopen, om te zien of er een ongeluk gebeurd was. Zoo kwam het, dat ook die buiten stonden, en niets met de 120 van doen hadden, het geluid opvingen, het schitteren der vuurtongen zagen, en dat spreken in allerlei talen beluisteren konden. Zij echter verstonden deze teekenen niet. Ze dachten dat 't een razen in dronkenschap was. Maar in elk geval zijn deze ongeloovige Joden er dan toch bij geweest, en worden ze vermeld als medegetuigen van het feit, dat er een wonderbaar teeken was voorgevallen. Daargelaten nu de beteekenis van het spreken in vreemde talen, waarop moet teruggekomen, zijn deze teekenen op zichzelf reeds de aanduiding, dat hier een gebeurtenis plaats greep, die in de bedeeling des Geestes en in de historie van het Godsrijk een geheel nieuwe periode deed ingaan.

De historie van de bedeeling der genade was nu tot haar keerpunt gekomen. De eerste periode dezer genadebedeeling trad in met de belofte in het Paradijs van het Vrouwenzaad. Op die komst van het Vrouwenzaad richt zich dan de geheele historie van af de uitdrijving uit het Paradijs tot aan de Kribbe van Bethlehem, Deze periode van het Paradijs tot Golgotha, waar satan aan het Vrouwenzaad de verzenen vermorzelt, valt wel in deelen uiteen, maar toch is 't één stuk historie, dat doorgaat. De eerste indeeling

van deze periode komt met den Zondvloed, maar al treedt na den Zondvloed een als ware het getemd geslacht van menschenkinderen uit de Arke, toch blijft het leven van achter den Zondvloed zich voortzetten. Keer hierin komt eerst bij den ingang van de tweede afdeeling van deze periode, en wel door de roeping van Abram. Al greep hierbij toch van verre niet zoo geweldige gebeurtenis plaats als bij den Zondvloed, toch is het geestelijk onderscheid, dat hier intreedt, van veel hooger beduidenis. Er treedt nu een volk Gods op, een eigen volk, een volk dat een geheel bijzondere Openbaring ontvangt, zich van de heidenwereld isoleert, en voor de aanbidding van den eenig waarachtigen God een geheel symbolischen eeredienst kan inrichten. Hiermede begint reeds de eerste voorbereiding voor de komst van den Messias. Uit de patriarchen is straks David, en in David begint reeds de gestalte van den Man van smarten zich af te teekenen. Maar al straalt hier reeds een voorafschaduwing van Bethlehem en Golgotha door, toch blijft het ook in dit laatste deel van deze periode bestendiging van den eenmaal ingetreden toestand. Ten slotte zinkt het geroepen volk in. Wat Israel in de dagen van Jezus vertoonde, was van verre niet meer wat het eens in Abraham en Jacob, onder David en Salomo geweest was. Er was schipbreuk geleden, en wat Palestina in Jezus' dagen te aanschouwen gaf, deed eer denken aan het wrak van vroeger grootheid. De nieuwe periode komt dan ook eerst met de geboorte van den Christus. Van nu af toch is het niet meer de *belofte* en de *voorafschaduwing,* maar de *vervulling* en de *realiseering,* die in het leven der wereld wordt ingedragen. De ingang nu van deze periode komt met de Kribbe van Bethlehem. De tegenstelling die ze brengt, vindt haar herleving op Golgotha en in de Verrijzenis. Maar het keerpunt, dat de nieuwe orde van zaken inleidt, komt eerst, *als Jezus ten hemel is gevaren,* in de uitstorting van den Heiligen Geest op den Pinksterdag.

Toch bracht ook de ommekeer van zaken in deze nieuwe periode nog de Voleinding niet. Dat dachten de jongeren wel, en ook na hun verscheiden hebben nog altoos velen zich ingebeeld, dat de eindperiode reeds met Bethlehem was ingegaan. Juist dit echter was niet alzoo. Om de Voleinding te doen ingaan, zou nog een geheel andere keer in den stand van zaken moeten plaats grijpen, en tot aan dit keerpunt zou de Christus van uit den hemel Zijn Koninkrijk op deze aarde te midden van het wereldleven inzetten. Het verloop hiervan nu begon onmiddellijk na de uitstorting van den Heiligen Geest, en zal eerst voleind zijn, als er opnieuw teekenen en wonderen zullen naderen, maar dan teekenen en wonderen, die de parousie zelve, dat is de Wederkomst van Christus,

zullen inluiden. Drie in aantal zijn alzoo de groote stadiën. Na den val loopt de eerste van de Paradijsbelofte tot de vervulling van die belofte in de Vleeschwording van het Woord. De tweede begint met Bethlehem, d. i. met de komst van Messias, en loopt door tot Zijn Wederkomst. En de derde eindelijk zal met de parousie des Heeren inzetten, en uitvloeien in de eeuwige gelukzaligheid.

XVIII. De universaliteit der Kerk.

> Maar gij zult ontvangen de kracht des Heiligen Geestes, die over u komen zal; en gij zult mijne getuigen zijn, zoo te Jerusalem als in geheel Judéa en Samaria, en tot aan het uiterste der aarde.
>
> HANDELINGEN 1 : 8.

STAAT alzoo vast, dat eerst toen Jezus, na Zijn opvaren ten hemel, de plaats der Koninklijke eere aan Gods Rechterhand had ingenomen, de levensadem des Geestes in het mystieke leven indrong, zoodat nu eerst kon gezegd worden, dat het Lichaam onder Zijn verheerlijkt Hoofd bestond, dan volgt hier vanzelf uit, dat het Joodsche volk van dat oogenblik af zijn vroeger zoo geheel eenige beteekenis verloor, en dat alsnu de werking der genade van het Joodsche volk weer terugging op ons menschelijk geslacht in zijn geheel. De vraag, of toch het nageslacht van Abraham, Isaäk en Jacob, in dit geheel van ons menschelijk geslacht, niet een bijzondere en eigenaardige plaats zou blijven innemen, kon eerst later aan de orde komen. Bij den Pinksterdag worde alleen vastgesteld, dat de vroegere toestand een einde neemt, en dat een geheel nieuwe toestand intreedt. Vóór de uitstorting van den Heiligen Geest stond het zoo, dat ook wel alle overige volken en natiën aan God onderworpen waren, maar buiten de bedeeling der Bijzondere genade stonden, en dat alleen het Joodsche volk van die genade de drager was. Tengevolge van het Pinksterwonder slaat dit nu om. Veeleer wordt thans Israel uitgeworpen, met een: „Zie, uw huis worde u woest gelaten", en de Bijzondere genade breidt zich van dit oogenblik af over alle volken uit, zelfs tot aan „het uiterste der aarde".

Dit nu was, zoo ge wilt, terugkeer naar den toestand van vóór Abrahams roeping. Van het Paradijs af was heel ons geslacht, heel

de menschheid geroepen geweest. Toen derhalve na Babels torenbouw het éène menschelijke geslacht in vele volken en natiën uitging, stond uitdrukkelijk heel deze volkenverzameling onder Genadebedeeling. Toen echter heeft er schifting plaats gehad. Eén enkel geslacht is toen uit de volken uitgeroepen, om uit dat éène geslacht een nieuw, eigen, afgezonderd volk te doen voortkomen, en dat volk te maken tot het „heilige Volk Gods", dat Zijn naam belijden zou. Die toestand van een verworpen menschelijk geslacht, met van dat geslacht uitgezonderd één enkel geroepen volk, heeft toen voortgeduurd tot op de geboorte van Christus, zoo men wil, of juister en nauwkeuriger, tot op Golgotha. Aan het Kruis van den Messias heeft toen het Joodsche volk zich den dood gegeten. Het is toen geestelijk ondergegaan. En op den grooten Pinksterdag is vlak daarop door de uitstorting van den Heiligen Geest de nieuwe orde van zaken ingetreden. Deze nieuwe orde van zaken nu diende zich aldus aan, dat van dit oogenblik af, weer als van ouds, *geheel* de menschheid, *geheel* ons menschelijk geslacht het terrein werd, waarop de genade haar wonderen werken zoude. Reeds aan Abraham was het geprofeteerd, dat het hiertoe komen zou. „In hem toch, zoo luidt de profetie, zouden alle geslachten des aardrijks gezegend worden", gelijk anderzijds die profetie aan Abraham weer terugsloeg op de Paradijsbelofte, dat de verlossing, die eens komen zou, den mensch als *mensch* zou redden.

Valt zoo nu het Joodsche volk weg, en houdt dit op de van God geroepen drager van het heil te zijn, toch volgt hieruit geenszins, dat alsnu de geheele menschheid voor Israel in de plaats trad. Zoo was het niet. Voor Israel in de plaats komt nu het mystieke Lichaam van Christus, en alleen in zooverre breidt zich na Israels inzinking het heil over heel de menschheid uit, dat de uitverkorenen, die het mystiek Lichaam gaan vormen, uit alle natiën en volken geroepen worden, geen volk uitgezonderd. De oproeping toch geschiedt tot aan het uiterste der aarde en in Abrahams grooten Zoon zullen *alle* geslachten des aardrijks den zegen ontvangen. Doch hierin ligt dan ook opgesloten en uitgesproken, dat de gevallen menschheid zich niet in haar geheel herstelt, tot geloof komt en gered wordt, doch dat uit het complex der natiën en volken, gelijk dit zich na den Zondvloed ontwikkeld had, *een menschheid in het klein* wordt afgezonderd en uitgeroepen, om tegenover de massale menschheid, die weigert zich aan den Christus over te geven, een *miniatuur*-menschheid, als we ons zoo mogen uitdrukken, af te zonderen, waarin eenerzijds heel de wereld, met alle natiën en volken, vertegenwoordigd is, maar die anderzijds als corps, als éénheid, als geheel, opkomt als het *Lichaam des Heeren* onder Christus als het

Hoofd en dus ook uit den Christus als den tweeden Adam opkomende.
De aanwijzing van den apostel, dat de Christus alzoo de tweede Adam is geworden, komt alleen door de hierboven gegeven voorstelling tot haar recht. Nu Israel uitvalt, gaat de genade terug op *heel* de menschheid, in zoover ze zich nu niet langer tot één volk bepaalt, doch veeleer alle natiën raakt, mits wel verstaan worde, dat niet de natiën en volken in hun geheel ingaan in het Koninkrijk, doch dat zich uit alle die natiën in de uitverkorenen, die uit haar ten leven komen, een nieuwe menschheid in het klein vormt, een miniatuur menschelijk geslacht, zooals we ons uitdrukten, en dit gedistilleerde menschelijk geslacht nu, dat is het Lichaam van Christus. Er is niet de wereld, en in die wereld een kleine kring, die Jezus toebehoort. Neen, in den kleinen kring die Jezus toebehoort, is heel de menschheid, heel ons geslacht gerepresenteerd, en het is deze gedistilleerde menschheid, zoo men ons de uitdrukking ten goede houdt, die eens op de nieuwe aarde en onder den nieuwen hemel de verjongde, de vernieuwde, de gezaligde menschheid vormen zal. De gang van zaken was derhalve deze. Van het Paradijs af strekt zich de genade naar heel de menschheid en niet naar één enkel volk van de menschheid uit. De uitroeping van één enkel volk komt eerst in Abrahams roeping tot stand. De symbolische genadebedeeling aan Israel duurt voort tot Golgotha. Hier valt het volk Israels, doordien het zich ten doode toe aan den Messias vergreep, uit. Doch nu vaart de Christus ten hemel op. Stut en schraagt van uit den hemel Zijn mystiek Lichaam op deze aarde. Als Hoofd van dit Lichaam stort Hij in dit Lichaam den Heiligen Geest uit. En nu worden in dat Lichaam de uitverkorenen uit alle natiën en volken ingelijfd. En deze uitgang van de uitverkorenen uit geheel de menschheid, zal doorgaan tot den einde toe, en alsdan zal in het mystieke Lichaam des Heeren heel het geheiligde uittreksel uit de menschheid gereed staan, om in de Voleinding de nieuwe menschheid op de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel uit te maken.

Deze heel de historie en heel de toekomst beheerschende beteekenis van de uitstorting van den Heiligen Geest, is nu bij die uitstorting zelve reeds klaar in het licht getreden door het wonder *der talen,* gevolgd door het gebeurde in het huis van Cornelius te Caesarea. Over de beide eerste teekenen van het Pinksterwonder behoeft hier niet verder gehandeld. Dat is geschied in ons *Werk van den Heiligen Geest* (bij J. A. Wormser, Amsterdam 1888, in drie deelen)[1]) en aande daar gegeven voorstelling van de beduidenis

[1]) Tweede onveranderde druk, Kampen, J. H. Kok, 1927.

der teekenen houden we nog ongewijzigd vast. Het was geen symbool, niet ook een soort lokaas, gelijk de Methodisten willen, maar een *wezenlijk* gevolg van het nederdalen en indringen van den Heiligen Geest. Meer behoeft hier niet herinnerd te worden. Maar wel moet hier nader de aandacht gevestigd op het derde teeken, dat uitkwam in het wonder *der talen,* wijl zich hierin de overgang uit het Oude Verbond en van de Joodsche bedeeling tot de bedeeling van het Nieuwe Testament en de roeping der geheele menschheid zoo duidelijk afteekent. Uit wat ons de Heilige Schrift over de menschelijke taal te kennen geeft, is niet af te leiden, dat de veelheid der talen gelijk die nu bestaat, een natuurlijk gegeven in de Schepping der menschheid was. Uit niets toch blijkt, dat vóór het gebeurde bij den torenbouw van Babel de éene mensch anders sprak dan de ander; en nemen we kennis van wat dezelfde Schrift ons over den staat van toekomstige gelukzaligheid in het Vaderhuis nu reeds en eens in de Voleinding op de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel beide, profeteert, dan ontvangen we ook hier beide malen geen anderen indruk, dan dat allen in éénzelfde taal hun Hallelujah zingen, en als saamwonenden één wijze van gedachten-uiting en dezelfde taal hebben. Wat den aanvang der dingen betreft, staat er duidelijk en beslist in Gen. 11 : 1: „En de gansche aarde was van eenerlei spraak en van eenerlei woorden." Het kan daarbij in het midden gelaten, of vóór den Zondvloed niet reeds taalverschil was opgekomen. Zelfs schijnt dit volstrekt niet onnatuurlijk. Maar in elk geval was het geslacht dat na den Zondvloed opkwam, uit éene familie, en in Noachs familie zal wel niet meer dan éene enkele taal gesproken zijn. Al nam men toch aan, dat er onder de vrouwen van Noachs zonen allicht een vrouw uit een ander geslacht kan geweest zijn, en dat de mogelijkheid niet is buitengesloten, dat zulk een vrouw afwijkend sprak, toch zal de taal die in Noachs familie heerschte, zulk een in de familie ingedrongen vreemde taal wel tot zwijgen gebracht hebben. Zoo bezien, verstaat men dus ten volle, dat toen de torenbouw begonnen was, alle destijds levende personen metterdaad in eenerlei spraak en in eenerlei woorden zich uitdrukten.

Juist aan dien toestand echter is toen bij Babels torenbouw een einde gemaakt. Nationaal of volksverschil bestond er destijds nog niet. Alles bleef nog bijéén. Men vreesde van elkaar af te zullen raken, en met het doel om dat te verhinderen, besloot men toen den torenbouw te ondernemen. Wat de lieden vreesden, drukten ze aldus uit: „Opdat we niet misschien over de gansche aarde verstrooid worden". Dat wilden ze niet. Dat zochten ze af te wenden. En toch, juist daarmede gingen ze tegen den Raad Gods in. Gen.

1 : 28 herinnert 't ons zoo duidelijk, dat de eerste mensch bij zijn schepping deze ordinantie meekreeg: „Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt *en vervult de aarde*". Tegen die ordinantie nu kwam men in verzet. Dat poogde men te voorkomen. En ter bereiking van dit doel moest de toren schier hemelhoog worden opgetrokken. Tegen dit voornemen is toen de toorn des Heeren wakker geworden. Aan het toenmalig geslacht moest worden afgesneden wat het voornemens was te doen. Te dien einde heeft de Heere toen den bouw van den toren verhinderd, en wijl dit niet beletten kon, dat ze straks elders gelijk plan weer opnamen, heeft de Heere in Zijn toorn toen een radikaal beletsel aan al zulke zondige plannen in den weg gesteld, en dit radicale voorbehoedmiddel bestond hierin, dat Hij hun spraak verwarde. Alzoo toch sprak de Heere: „Kom dan, laat ons nedervaren, *en laat ons hun sprake aldaar verwarren, opdat een iegelijk de sprake zijns naasten niet hoore*". Die in de spraak aangebrachte verwarring heeft toen het plan om op één plek bijeen te blijven wonen, aanstonds verijdeld, en dientengevolge is toen de menschheid al spoedig in afzonderlijke groepen uiteengegaan, en zijn er naast en bij elkaar verschillende volken en natiën opgetreden. Nu is het volkomen duidelijk, dat hetgeen bij het Pinksterwonder te Jerusalem in het derde teeken uitkwam, lijnrecht tegen het gebeurde te Babel overstaat. Bij Babel sprak eerst alle levende ziel slechts één taal. Dezelfde taal diende allen. En juist dit mocht niet zoo blijven. Vandaar dat toen een spraakverwarring intrad, en de eerst saamlevenden in velerlei natiën en volken uiteenspatten. In de opperzaal van Jerusalems tempel daarentegen en in de gangen om die zaal heen, bevonden zich menschen van allerlei herkomst, die, opgekomen om het hooge feest te Jerusalem te vieren, wel allen te zaam ook Arameesch verstonden, maar die toch allen persoonlijk herkomstig waren uit allerlei verafgelegen landen, en, wijl in die landen geboren, een eigen moedertaal kenden. Parthers waren er en Elamieten en Meders, de bewoners van Mesopotamië, zelfs uit Phrygië, Pamphylië en Egypte waren er naar de tempelstad opgekomen. Die mannen nu wisten, dat de twaalf apostelen en de geloovigen die met hen waren, allen Joden waren, meest uit Galilea. En daarom vragen ze: „Zijn niet alle dezen die daar spreken Galileërs, en hoe hooren we hen dan in onze eigen taal, in dewelke wij geboren zijn (en dus niet in het Arameesch, maar *in onze talen*) de groote werken Gods uitspreken!"

Hoe we dit wonder te verstaan hebben, is en blijft een uiterst moeilijk vraagstuk. Tweeërlei oplossing is mogelijk. Het kan òf zijn, dat metterdaad aan de onderscheidene apostelen een hun

vreemde taal werd ingegeven, of anders kon het ook wezen, dat ze spraken in de taal die als natuurlijke menschelijke sprake van het Paradijs af aan allen gemeen was, en eens weer op de nieuwe aarde aan allen gemeen zal worden. Voor het laatste pleit, wat de apostel ons nader in zijn Korintherbrief over het „spreken in talen" mededeelt, en pleit ook het feit, dat er niet twaalf, maar veertien talen genoemd worden. Ook op zichzelf trekt de tweede uitlegging meer aan. In het denkbeeld toch, alsof deze twaalf apostelen op eens elk voor zich een vreemde taal gingen spreken, waarvan ze vroeger zelfs den klank nooit gehoord hadden, ligt iets kunstmatigs, iets tooverachtigs, en daardoor iets min heiligs. Neemt men daarentegen aan, dat alle deze talen blijkens Gen. 11 uit één menschelijke taal herkomstig zijn, en ontwaart ge, dat alle gezaligden eens, zonder daarvoor op school te gaan, de ééne taal van het Koninkrijk spreken zullen, dan ligt de voorstelling voor de hand, dat die ééne taal uit het Paradijs, die op de nieuwe aarde terugkeert, de wortel en stam is, waaruit alle onze hedendaagsche talen zijn voortgekomen, en dat het in de macht des Heeren staat, om hetgeen in die Scheppingstaal gesproken wordt, ons in onze taal te doen verstaan. Ook het spreken van de engelen als ze aan menschen verschenen, wijst daarop.

Voor wat de Voleinding en voorshands de uitstorting des Heiligen Geestes aangaat, doet 't niets af, aan welke van de beide voorstellingen ge de voorkeur geeft. Hierbij toch komt het er uitsluitend op aan, dat in het talenwonder de Geest uit het Joodsch beperkte in het geheel van het menschelijk geslacht overgaat. Dit nu komt even goed tot zijn recht, zoo ge acht dat er 14 talen gesproken zijn, als dat ge met ons u voorstelt, dat er gesproken is in de eenheidstaal van 't Paradijs en van 't Vaderhuis, en dat elk hoorder dit in zijn eigen taal verstaan heeft. In *Het Werk van den Heiligen Geest* kan men ook dit punt breeder toegelicht vinden (zie deel I, blz. 179—185) [1]), voor ons denken komt het er alleen op aan, dat in de uitstorting van den Heiligen Geest feitelijk het Joodsch-nationale, en daardoor beperkte in spraak en taal, niet vanzelf, maar door een wonder terug werd gedrongen door een taalteeken, dat het algemeen menschelijke en daardoor alle natiën omvattende element in de plaats stelde. Zoo toch was dit taalteeken een opzettelijke en nadrukkelijke tegenwerking van wat bij Babel plaats greep. Bij Babel was het eerst bedoelen een willen één blijven, en zulks wel tegen Gods Paradijsbelofte in. Hier bij de uitstorting van den Heiligen Geest daarentegen is 't alles verschillend en onderscheidend in herkomst en taal, en heeft nu deze omgekeerde

1) 2e druk blz. 187—193.

en tegenovergestelde inwerking plaats, dat al het verschillende, uiteenloopende en onderscheidene in het ééne Lichaam des Heeren wordt saamgevat. Bij Babel poogde de valsche eenheid de ontwikkeling in de veelheid af te snijden, hier daarentegen is het de hoogere eenheid van het Lichaam des Heeren, die de veelheid in het volksleven in zich opneemt en tot harmonische uiting brengt.

Hiermede trad alzoo een geheel nieuwe bedeeling in. Onder Israel gold 't ook een volk des Heeren, doch niet in geestelijken zin. Alle uitdrukking en betuiging die Israel tot een heilig volk, tot een volk Gods, tot een geroepen volk stempelt, wees op de afkomst van heel Israel uit de drie Patriarchen. Het hing bij Israel aan het uitwendige. Aan het bloed dat men in zijn aderen had vloeien. Aan het geslacht, waaruit men in vleeschelijken zin gesproten was. En wel was dat volk van Israel in hooge mate door Jehovah begenadigd en beweldadigd, maar toch was de persoonlijke genade volstrekt niet aller. Veeleer niet der velen, maar meer der weinigen. Door de enge poorte, Jezus heeft 't zelf betuigd, gingen zeer weinigen binnen. Dat desniettemin Israel als het volk Gods kon optreden, lag aan tweeërlei; ten eerste en vóór alle dingen daaraan, dat uit Israel eens de Messias zou voortkomen; maar ook ten andere daaraan, dat van Mozes' dagen her, de genadebedeeling in Israel gesymboliseerd optrad. Wat reëel en werkelijk is, kan niet bestaan, of het moet persoonlijk zich verwerkelijken. Wat daarentegen zinnebeeldig zich vertoont, kan zich klaar vertoonen, geheel afgescheiden van de vraag, of het realiteit in het hart verkreeg. En wel ging in Israel zelfs boven dit symbolische van den tempeldienst, de geestelijke macht van de profetie uit, maar juist de profetie komt niet op uit de persoonlijke begenadiging. Ze kan er mee gepaard gaan, en dat is ook veelal het geval, maar ze valt er niet mee saam. De profeet spreekt zijn getuigenis niet uit zichzelf, maar als een van buiten hem toekomende vrucht van inspiratie. Geheel deze bedeeling van Israel kon daarom niet anders dan den dienst der schaduwen vervullen. Ze kon het wezenlijke niet brengen. Ze moest voorbijgaan en opgaan in hooger. De orde van zaken waartoe Israels roeping behoorde, moest ophouden en verdwijnen, en aldus plaats maken voor een bedeeling van hooger orde, die over heel de gevallen menschheid zou uitgaan; en *die hoogere orde van zaken* die is het, die Christus, na Zijn Hemelvaart van uit den hemel hier op onze aarde door de uitstorting van den Heiligen Geest heeft ingesteld, toen Hij het mystieke Lichaam, niet enkel uit de Joden, maar uit *alle* volk, niet symbolisch, maar geestelijk en reëel, in de Kerk des Nieuwen Testaments deed optreden en zelf als haar Hoofd het regiment in handen nam.

Hieraan gevoelt men dan ook het deels ware, maar ook deels onjuiste, dat er in school, toen men zich, met name in de 17e eeuw, onder Schotschen invloed, ook ten onzent aanwende, om van de *Kerk van Christus* reeds in de dagen van Seth, van Noach, van Abraham, en van David te gewagen. Christus heeft op aarde Zijn Kerk eerst kunnen stichten *toen Hij ten hemel gevaren was,* en als Koning van het Godsrijk, Zijn zetel aan de Rechterhand Gods had ingenomen. Eerst na Golgotha is de Christus door Zijn Hemelvaart verhoogd. De apostel zegt 't zoo duidelijk in Filipp. 2 : 9 v.v.: „Daarom heeft God Hem ook uitermate zeer verhoogd", t. w. gelijk vers 8 zegt, omdat „Hij zichzelven vernederd had, gehoorzaam geworden zijnde tot den dood, ja tot den dood des kruises". Niet dus daarvoor, maar eerst daarna, en als loon en vrucht van 't Kruis, heeft Hem toen, maar dan ook toen eerst, de Vader uitermate zeer verhoogd, „en heeft Hem een naam gegeven boven allen naam, opdat in den naam van Jezus zich zou buigen alle knie, en alle tong zou belijden, dat Jezus Christus de Heere is". Wel zijn ook de geloovigen van het Oude Verbond door den Middelaar bij Zijn verrijzenis en Hemelvaart mede opgegaan in het Vaderhuis, en geïncorporeerd in het mystieke Lichaam. Wil men dus den naam van *Kerk* ook toepassen op den staat der gezaligden in het Vaderhuis, en in hen de triomfeerende Kerk eeren, dan zeer zeker behooren thans tot die Kerk, mits dan tot de triomfeerende Kerk in de hemelen, ook alle geloovigen van voor den grooten Pinksterdag, en bestaat er tegen het gebruik van 't woord *Kerk* in dien allesomvattenden zin geen enkele bedenking. Maar dan geldt dit van de voor ons onzichtbare Kerk, en niet van de Kerk in uitwendige bedeeling, noch van de Kerk gelijk die voor de Oud-Testamentische geloovigen eerst door Jezus' Hemelvaart gerealiseerd werd. Wat daarentegen op deze aarde in de dagen des Ouden Verbonds vóór of onder Israel het waarachtig geloof ontving, kon destijds nog niet tot het mystieke Lichaam behooren, omdat dit nog niet bestond en nog niet als Lichaam gevormd was, maar eerst na Jezus' Hemelvaart op den Pinksterdag door Hem tot aanzijn werd geroepen. Dat men dit nu, vooral sinds de 17e eeuw zoo veelszins anders heeft voorgesteld, sproot bijna uitsluitend voort uit de verwarring, die Israel met de Kerk van Christus gelijkstelde. Had men dit eeniglijk gedaan ten opzichte van de geestelijk, de geloovig-gerijpten, de uitverkorenen in Israel, zoo ware hieruit geen schade voortgekomen. Maar hiertoe bepaalde men zich, helaas, niet. Men paste integendeel het begrip van Kerk van Christus ook op den uitwendigen staat van het volk Israels als volk toe, en hief hiermee het onderscheid tusschen hetgeen in Israel slechts *symbolisch* en

in de Kerk van Christus *reëel* geestelijk is, ten eenenmale op. En zelfs hiermede was men er nog niet. Eenmaal zich op Israel beroepende, poogde men de Kerk van Christus zelfs tot het Paradijs terug te leiden, en ze alzoo als bestaande aan te nemen ook in de dagen die er aan Abrahams roeping vooraf gingen, toen er nog ganschelijk van geen organisatie van geloovigen, zelfs niet in symbolischen zin, sprake was.

De schade, hieruit voortgekomen, is niet van geringen aard geweest. Eenmaal op die onjuiste lijn zich bewegend, is men toch als vanzelf er toe overgegaan, om allerlei uitspraken der Schrift die van zinbeeldige duiding waren, en op Israels uitwendigen volksstaat doelden, ook op de Kerk van Christus toe te passen. Gevolg waarvan dan was, en nog is, dat men in de dusgenaamde Christelijke Volkskerk een toestand niet slechts duldt en vrijspreekt, die als twee droppelen water gelijkt op den jammerlijken staat waarin Israel verkeerde, toen het bijna geheel in heidenschen wereldzin terugzonk en er slechts een kleine groep geloovigen overbleef, waar Jesaja betuigt, dat hij het getuigenis saambond onder zijn leerlingen. Het slechts voorafschaduwend, het slechts zinbeeldige karakter van Israels volksstaat en eeredienst werd zoodoende geheel uit het oog verloren. Men kon het zich ten slotte niet anders voorstellen, dan dat de verhoudingen die thans voor ons, na Jezus' Hemelvaart en na de uitstorting van den Heiligen Geest golden, reeds van het Paradijs af en evenzoo onder Israel hadden gegolden. Een vervalsching van de voorstelling, die er vanzelf noodzakelijkerwijs toe leiden moest, dat men de waardij van de groote heilsfeiten almeer verzwakte. O, gewisselijk, Jezus was zeer zeker ten hemel gevaren. Hij is nu gezeten aan Gods Rechterhand. Maar veranderd, zoo dacht men, is hierdoor feitelijk niets. Onder het Oud Verbond immers was Jezus zelf nog niet geboren, en toch genoten de geloovigen des Ouden Verbonds reeds van de ure van hun sterven af de volle gelukzaligheid. Zoo zou ook ons deel geweest zijn, ook al denken we ons de Hemelvaart van Jezus weg. Wel, dit gaf men toe, en voegde het er steeds bij, dat het oudtijds de dienst *der schaduwen* was geweest, maar die schaduw was toch zóó reëel, dat de geloovigen van oude tijden bij hun sterven toch even rijk vooruitzicht tegemoet gingen als wij thans. En vandaar dan ook, dat de Hemelvaart van Jezus niet meer als een der groote machtige wereldgebeurtenissen verstaan werd. Natuurlijk kon de Hemelvaart niet uitblijven, want Jezus kon nu niet op aarde wonen, maar wat de Hemelvaart gaf, verstond, op dit averechtsch standpunt, ten slotte niemand meer.

XIX. Het Apostolaat.

En gij zijt getuigen van deze dingen.
En ziet, Ik zende de belofte mijns Vaders op u; maar blijft gij in de stad Jerusalem, totdat gij zult aangedaan zijn met kracht uit de hoogte.
LUCAS 24 : 48, 49.

HETGEEN de verhoogde Heiland, na Zijn opvaren ten hemel, op deze aarde had teweeg gebracht, was alzoo reeds aan den avond van den eersten Pinksterdag openbaar, en kan aldus worden saamgevat, dat alsnu de Israelietische bedeeling een einde had genomen; dat voor het *zinnebeeldig*-geestelijke, nu het *werkelijk*-geestelijke in de plaats was geschoven; dat in het mystieke Lichaam des Heeren de levensadem des Geestes was ingevloeid; en dat alzoo de nieuwe, reëele genadebedeeling alsnu in haar Nieuw-Testamentische gestalte haar intrede in het leven dezer wereld had gedaan. Een geheel nieuwe orde van zaken daagde; een orde van zaken, die met het eng-nationale karakter van Israel niets meer uitstaande had, maar integendeel op de *geheele* wereld, en in die wereld op *alle* volken doelde. Israel bleek nu niet anders dan een tusschenschakel geweest te zijn, een tusschentafereel in het groote werelddrama, en gelijk het in het Paradijs en na den Zondvloed niet om één enkel volk, maar om het geheele menschelijk geslacht ging, zoo was ook nu, na den Pinksterdag, de genadebedeeling weer tot het *geheele* menschelijke geslacht teruggekeerd. Van Abraham tot Golgotha had de tusschenperiode geduurd. In die tusschenperiode was symbolisch de volle rijkdom der genade geopenbaard, en was het geslacht gegeven waaruit de Messias zou geboren worden, terwijl inmiddels een geheele schare van geloovigen tot Jehovah bekeerd was, en zoo niet alleen teekenen en wonderen waren gekomen, maar vooral ook de profetie het Goddelijk heilige in Israels volksleven had ingedragen, maar het kruist Hem! dat in Jerusalems straten was uitgegalmd, en het „des doods schuldig" dat het Sanhedrin over Jezus had uitgesproken, sneed nu Israel van den wortel des geestelijken levens af. Niet alleen dat Israels roeping verviel en dat zijn volksbestaan weer uit de genadebedeeling werd uitgeschakeld, maar het viel nu onder het oordeel, en het werk Gods, dat zich alsnu uit het vervallen Israel terugtrok, moest thans een geheel nieuwe gestalte, een nieuwen levensvorm aannemen, en hiertoe kwam het door de

uitstorting van den Heiligen Geest. Er had alzoo een algeheele overgang van toestand in toestand plaats. Al wat aan Israel onder het Oude Verbond der schaduwen een eigen bestaansvorm had gegeven, viel weg en verdween. Het voorhangsel des tempels was gescheurd en daarmee de tempeldienst te niet gedaan. Straks viel het Sanhedrin weg. Jerusalem zelf zou geheellijk verwoest worden. Geen spoor zou ten slotte van den ouden volksstaat en van den ouden eeredienst overblijven. Wat alleen gered zou worden, was de op zichzelf staande persoonlijkheid der uitverkorenen, die zich bij Jezus hadden aangesloten. Met Jezus als 't Middenpunt zou alsnu de kleine kring van deze geloovigen de aanvang van het nieuwe Lichaam zijn, en een nieuw volk vormen, doch van uitsluitend geestelijken aard, en dat, als Lichaam, zoo nauw aan den verhoogden Heiland zou zijn verbonden, dat Hij aller Hoofd was.

Doch al liet zich dit nieuwe volk Gods als het mystieke Lichaam des Heeren in verborgen, mystieken zin verstaan, daarmêe was de vraag nog niet beantwoord, in wat vorm of gedaante dat geestelijke volk Gods in deze wereld zou optreden. Tot dusver hadden de geloovigen den uitwendigen Verbondsvorm *in Israels volksstaat* gevonden. Hiervan echter werden ze nu losgemaakt. En alzoo stond men voor de vraag, of alsnu de geloovigen elk op zichzelf zouden blijven staan, met geen anderen eenheidsband dan dien ze in hun gemeenschappelijk Hoofd in den hemel bezaten, oftewel, dat de geloovigen ook op deze aarde een zichtbaren kring zouden vormen, en dezen kring zichtbaar zouden doen uitkomen. Zou, na de losmaking uit Israels volksstaat, ieder geloovige op zichzelf blijven drijven, of zou er om den kring der geloovigen ook op deze aarde een band worden geslagen? Dit nu hing er van af, wat 's Heeren beschikking zou zijn. Stond het einde der dingen reeds aanstonds voor de deur, zoodat de Kerk van Christus reeds spoedig na den Pinksterdag in heerlijkheid zou worden opgenomen, dan viel niet in te zien, waarom deze Kerk ook op aarde een eigen formatie zou moeten erlangen. Bleek daarentegen, dat de bedeeling des Nieuwen Testaments zich over eeuwen zou uitstrekken, zoodat de Kerk van Christus ook op aarde een lange historie zou te doorloopen hebben, dan natuurlijk moest een zekere vorm van samenbinding gevonden worden, en dit te meer, daar de genadebedeeling zich alsnu over de geheele wereld zou gaan uitbreiden, en een wijdvertakte, zichtbare verschijning en gestalte onmisbaar zou zijn. De voorziening in deze behoefte nu schonk Jezus aan Zijn Kerk *in het Apostolaat*. Voor dat Apostolaat was de kiem reeds gelegd, in de roeping en uitzending van de *twaalven*

en van de *zeventigen,* niet onder de volken, maar onder Israel. Van die roeping gaf Johannes ons het omstandigst bericht. Het waren, zoo meldt hij ons, twee discipelen van Johannes den Dooper, die het eerst tot Jezus kwamen. De Dooper wees die twee van zijn discipelen op Jezus onder het zeggen: „Zie het Lam Gods!" En die twee discipelen, zoo lezen we in Joh. 1 : 37, hoorden hem dat spreken, en zij volgden Jezus. Jezus vroeg hun toen, wat ze zochten, en op hun wedervraag: „Rabbi, waar woont gij?" gaf Jezus hun ten antwoord: „Komt en ziet." Toen volgden ze Jezus, en bleven dan ook bij Hem. Bij die twee was Andreas. Andreas riep zijn broeder Petrus. En zoo heeft zich toen in twee, drie dagen, de kring der twaalven op geheel natuurlijke wijze om Jezus vereenigd. Van organisatie in eigenlijken zin was toen nog geen sprake. Die organisatie is eerst van lieverlede gekomen, en ten slotte werd zelfs regeling van het uitwendige in die organisatie opgenomen. Het was Judas die belast werd met de zorge voor de geldaangelegenheden van den kleinen kring. In dien eersten aanloop daarentegen legde Jezus niet anders dan een *geestelijken* band aan: „Voorwaar, voorwaar, zeg Ik ulieden: Van nu aan zult gij den hemel geopend zien, en de engelen Gods opklimmen en nederdalen op den Zoon des menschen." Alleen gaf Hij hun van meetaf de belofte meê: *Ik zal u visschers van menschen maken.* (Matth. 4 : 19).

Van een organisatie in eigenlijken zin is eerst bij de uitzending onder Israel sprake. De organisatie komt hier duidelijk uit in de vaststelling van het getal der uitgezondenen. Het zijn er *twaalf;* een getal, ongetwijfeld gekozen in verband met het getal der *twaalf* stammen in Israel. Die twaalf worden dan ook in Matth. 10 : 2—4 met name voluit genoemd en opgeteld. Sporen van nog meer bepaalde organisatie vinden wij bij de uitzending der *zeventigen*, waarvan Luk. 10 : 1 v.v. ons het bericht geeft. Daar toch wordt er bijgevoegd, dat Jezus de zeventig discipelen uitzond *twee aan twee.* En nu blijkt voorts uit Matth. 10, dat deze uitzending plaats greep onder bepaalde lastgeving. Hier wordt toch niet alleen gezegd, dat ze het Evangelie hebben uit te dragen, maar er wordt bijgevoegd, op wat wijs ze zich in steden en dorpen met de bevolking in aanraking moeten stellen; hoe ze het overnachten hebben te regelen; dat ze geen reisgoed mogen medenemen; dat ze bij onwil het pas betreden dorp weer verlaten moeten en het stof van hun voeten tegen zulk een dorp moeten afwerpen; als ook, dat ze niet in een dorp waar het hun gevalt, mogen blijven hangen, maar dat ze in een bepaalden tijd heel Israel te doortrekken hebben, en toe moeten zien, dat ze in dien korten tijd de boodschap des Evangelies aan

alle steden en dorpen gebracht zullen hebben. En dan komt er nog heel iets anders bij, waaruit nog sterker blijkt, hoe Jezus deze uitzending zeer bepaaldelijk als begin van organisatie bedoeld heeft. Er staat toch: „Jezus, Zijn twaalf discipelen tot zich geroepen hebbende, *heeft hun macht gegeven."* Ze ontvingen dus een bovennatuurlijke macht, om teekenen en wonderen te doen. Die macht die ze ontvingen, bestond toch hierin, dat ze „de onreine geesten konden uitwerpen," d.i. dat ze alle kwalen en ziekten zouden kunnen genezen. Van hun tocht teruggekeerd, hebben de uitgezondenen dan ook bekend, dat het metterdaad alzoo geschied is, en dat de demonische machten hun onderworpen waren. Van de uitzending der *zeventigen* wordt geheel hetzelfde gemeld. Men doet daarom verkeerd, zoo men over dit laatste heen loopt. Deze dubbele uitzending had toch een zeer ernstige beteekenis, waarop gemeenlijk veel te weinig wordt gelet. Als begin van organisatie toch lag reeds in de uitzending van de twaalven een eerste breuke met de bestaande organisatie in het Joodsche volk. Jezus gaat de organisatie van het Sanhedrin en zelfs van de profetenschool geheel voorbij, en stelt hier een geheel nieuwe, van Hem persoonlijk uitgaande organisatie tegenover. Ongetwijfeld droeg deze eerste organisatie nog slechts een voorbijgaand karakter, want de geestelijke zending die bij deze eerste organisatie plaats greep, doelt slechts op Israel, en was geheel los van de organisatie van het Apostolaat, dat ingesteld werd voor de heidenwereld of de wereld der volken. Maar toch, ook die missie onder Israel was een deel van Jezus' levenstaak, dat allerminst bijkomstig van aard was. Stiptelijk heeft Jezus, zoolang de verwerping van Israel door het doodvonnis dat het Sanhedrin over Hem velde, nog niet voltooid was, het geheel eigen karakter van Israels roeping geëerbiedigd. Zijn zeggen, dat Hij alleen gezonden was tot de verlorene schapen van Israel, en ook dat het niet geoorloofd was de spijzen der kinderkens den honden voor te werpen, wijst dit in den meest volstrekten zin uit. Van aarzeling in dit opzicht is dan ook geen sprake. Zoo beslist mogelijk treedt Jezus op als een gezondene tot Israel, en tot Israel alleen; en eerst als Israel hem verwerpt, gaat de genadebedeeling op de volkeren over.

Deze eerste uitzending van de *twaalven* en van de *zeventigen* onder de stammen Israels toont derhalve, hoe hoog ook Jezus de waardij der Israelietische bedeeling stelde. Het is zoo, Jezus heeft zich minder als geboren Jood, dan wel als Zoon *des menschen* gevoeld. Van een opsluiting van het heil in het Jodendom was bij Jezus geen oogenblik sprake, maar steeds was Hem 't heil, dat Israel ontvangen had, een gave Gods die door Israel in de wereld

der menschenkinderen moest worden uitgedragen. Israel zou in de volkerenwereld het orgaan zijn, waardoor het heil over heel de wereld zich verbreiden zou. Geen oogenblik ontvangt ge dan ook uit de Evangeliën den indruk, alsof de genadebedeeling aan Israel een overtollig iets ware geweest. Hoog veeleer is de waardij en beteekenis, die Jezus steeds aan de Israelietische bedeeling toekent. Die bedeeling was hem geen bijzaak, waarmede althans nu niet meer behoefde gerekend te worden. Eerst door Israels eigen schuld zou deze bedeeling straks haar eigen doodvonnis teekenen. Maar zoolang die beslissing nog niet gevallen was, heeft Jezus steeds den weg opengehouden, die Israel tot aanneming van het Evangelie en tot het vervullen van zijn roeping brengen kon. En dit nu komt nergens zoo sterk in uit als juist in die tweeërlei zending, zoo van de twaalven als van de zeventig. Iets waar te meer nadruk op moet vallen, omdat deze zending gepaard ging met teekenen en wonderen, en volstrekt niet alleen in prediking bestond. Na afloop van die zending vernemen we er niets van, dat de discipelen ook toen nog deze wondermacht bijbehielden. Wel lezen we van hun wondermacht na de uitstorting van den Heiligen Geest, toen Petrus en Johannes in den tempel den kreupele genazen; maar in de periode die verliep tusschen hun terugkeer van de zending onder de Joden en hun vlucht bij Gethsemané, lezen we wel van wonderen en teekenen die van Jezus zelf uitgingen, maar schijnt de wondermacht, die de twaalven voor hun zending ontvingen, niet verlengd te zijn. Althans van een door de discipelen tentoongespreide wondermacht op uitgebreide schaal, meldden de Evangeliën ons niets. Juist hieruit blijkt derhalve, dat de wondermacht, die hen voor hun uitzending onder Israel verleend werd, een geheel exceptioneel karakter droeg. Die uitzending was het laatste getuigenis dat van Gods genade onder Zijn geroepen volk uitging, en het droeve feit, dat Israel in zijn groote menigte dit getuigenis toen niet aanvaard, doch verworpen heeft, was het voorteeken van Israels ondergang.

Intusschen is het opmerkelijk, dat, hoe gewichtig deze uitzending onder Israel ook geweest zij, toch de jongeren, die deze roeping vervulden, in de Evangeliën meest niet als *apostelen*, maar meer als *discipelen* worden aangeduid. Niet dat de naam van apostel hier gemeden is. Veeleer komt de apostelnaam reeds in Matth. 10 : 2, Markus 6 : 30, Luk. 9 : 10 en elders voor. Altoos zoo echter, dat de discipelnaam op den voorgrond blijft staan. Vooral hetgeen we in Luk. 6 : 13 lezen, wijst dit uit. Hier toch lezen we: „En als het dag was geworden, riep Hij zijn discipelen, en verkoos er twaalf

uit hen, *die Hij ook apostelen noemde."* Uit de vele discipelen schijnt er derhalve een bepaalde uitverkiezing en aanstelling van een twaalftal te hebben plaats gehad, en deze uitverkiezing doelde van meet af op het *apostolaat*, dat echter, in vollen zin, eerst na den Pinksterdag intrad. Het duidelijkst merkt men dit onderscheid, zoo men er op let, dat in de vier Evangeliën over de *zestig* maal van de *discipelen* gesproken wordt, en slechts zes of acht maal van de *apostelen.* De aanstelling van het apostolaat ving dus, als men zoo wil, reeds aan, toen de twaalf uit de velen uitgekozen werden, maar het ambt zelf erlangde eerst zijn volle beteekenis na de Opstanding. Dit kon dan ook niet anders. Zoolang toch Jezus zelf op aarde was, groepeerde zich alles om Hem zelf en was er geen plaats voor een college dat aan het hoofd kon treden. De behoefte hieraan kwam eerst op, toen Jezus ten hemel gevaren was, en de geloovigen op aarde alzoo het middenpunt verloren, dat ze dusver in Jezus zelf bezeten hadden. Eerst van die ure af ontstond de behoefte aan zekere leiding, aan zeker bestuur, aan zekere vaste organisatie. En zoo verklaart zich nu vanzelf, hoe eerst toen een eigenlijk *apostolaat* kon optreden. *Discipel* is de naam die wijst op onvoltooidheid in de opleiding, op ondergeschiktheid onder den meester, op afhankelijkheid en onderwerping; de naam apostel, die *gezant* beteekent, duidt daarentegen op plaatsbekleeding. Een gezant van hoogere orde, dien men gemeenlijk *ambassadeur* noemt, representeert zijn Koning. Hem wordt steeds toegang verleend tot den Vorst bij wien hij geaccrediteerd is. De eer die hem bewezen wordt, draagt een vorstelijk karakter. De gedachte aan afhankelijkheid en ondergeschiktheid, die bij de *discipelen* op den voorgrond staat, valt dan weg; de apostel komt in den naam zijns Vorsten aankloppen, en die hem verwerpt, verwerpt zijn Zender. Men mag dan ook den naam van apostel niet door ons woord *bode* overzetten. Bode-zijn is het vervullen van een ondergeschikte betrekking. De bode kan den brief overhandigen, zonder zelf met den inhoud van den brief vertrouwd te zijn. De bode onderhandelt niet, maar doet zijn boodschap, en brengt het antwoord terug, zonder op dit antwoord eenigen invloed te oefenen. De apostel daarentegen is niet een bode, maar een *gezant*, en wie uit de Diplomatie weet, welke hooge beduidenis ook onder aardsche vorsten de *gezant* heeft, zal hieruit onmiddellijk de evenzoo zeer hooge en geheel eenige beduidenis van het apostolaat kunnen afleiden.

Het sterkst gevoelt men dit in het dusgenaamde Hoogepriesterlijk gebed, dat ons in Johannes 17 bewaard bleef. Die naam van „hoogepriesterlijk" is hier te onpas aangebracht, omdat het de voorstelling geeft, alsof de apostelen priesters waren en Jezus hun Hoogepriester.

Jezus' hoogepriesterlijk ambt ziet op de verzoening der zonden, het apostolaat op de uitzending van het Evangelie onder de volken der geheele wereld. Daar men echter, in strijd hiermede, in de Christelijke kerk al spoedig in de Dienaren van het Evangelie *priesters* begon te zien, heeft men Jezus' hoogepriesterlijk ambt geheel misduid, en het zoo voorgesteld, alsof de Bedienaren des Woords onder hem als hun Hoogepriester een priesterlijke functie uitoefenden; een voorstelling die geheel in strijd is met wat de Evangeliën ons onderwijzen. Jezus' hoogepriesterlijk ambt staat hier geheel buiten, en doelt eeniglijk op de Verzoening, niet op de leiding en op het bestuur der Kerk. In Joh. 17 : 20 vinden we dan ook wel een roerend schoon gebed voor de apostelen, maar in heel anderen dan in priesterlijken zin. „Ik bid, zoo sprak de Heere, niet voor de wereld, maar voor degenen die Gij mij uit de wereld gegeven hebt, want zij zijn uwe." Jezus zou hen verlaten: „Ik ben niet meer in de wereld, maar deze zijn in de wereld, en Ik kom tot U; heilige Vader, bewaar ze in uwen naam, die Gij mij gegeven heb, opdat ze één zijn, gelijk wij één zijn." „Toen Ik met hen in de wereld was, bewaarde Ik ze in uw naam. Die Gij mij gegeven hebt, heb Ik bewaard, en niemand uit hen is verloren gegaan, dan de zoon der verderfenis." „Gelijkerwijs Gij mij gezonden hebt in de wereld, zoo heb Ik hen ook in de wereld uitgezonden." „En Ik bid niet alleen voor deze, maar ook voor degenen, die door hun woord in mij gelooven zullen." „Ik heb hun de heerlijkheid gegeven, die Gij mij gegeven hebt, opdat ze één zijn gelijk wij één zijn." „Ik in hen en Gij in mij, opdat zij volmaakt zijn in één." Al wordt nu in deze rijke reeks van heilige gebeden noch de naam van discipel noch van *apostel* genoemd, zoo is het toch duidelijk, dat deze smeeking van den Messias in hoofdzaak op zijn apostelen doelt. Alleen van hen toch kon gezegd worden: „Ik bid niet alleen voor hen, maar ook voor degenen die door hun woord in mij gelooven zullen." Bij dit alles nu is geen sprake van ondergeschiktheid. Veeleer verheft Jezus Zijn discipelen, nu ze apostelen zullen worden, tot de hoogst denkbare eere, als Hij zegt: „Ik heb hun de heerlijkheid gegeven, die Gij mij gegeven hebt; Ik in hen en Gij in mij."

Geheel aan deze voorstelling beantwoordt dan ook, wat Johannes als apostel omtrent zijn positie als tusschenschakel tusschen Jezus en de geloovigen uitspreekt. Den sleutel tot dit mysterie reikt de apostel ons toe in deze woorden (1 Joh. 1 : 3): „Hetgeen wij dan gezien en gehoord hebben, dat verkondigen wij u, opdat ook gij met ons gemeenschap zoudt hebben, en deze onze gemeenschap ook zij met den Vader en Zijn Zoon Jezus Christus." De ineen-

schakeling is derhalve duidelijk. Tusschen ons en Jezus staan de apostelen in. Zij hebben het Eeuwige Woord bekend. „Het Leven is in Jezus geopenbaard, en *zij* hebben het *gezien*, en zij getuigen en *verkondigen het u*" (vs. 2.) En deze verkondiging heeft plaats, niet opdat de hoorders, nu buiten de apostelen om, gemeenschap met Jezus zouden hebben, neen, maar opdat wie tot geloof komt, in de eerste plaats gemeenschap met de apostelen hebbe, en daarna, door middel van de apostelen, gemeenschap met den Vader en den Zoon. Er was een eeuwig Leven. Dat eeuwige Leven is in Christus vleesch geworden. Dien Christus hebben wij apostelen, zoo bedoelen ze, gezien en gehoord, ja getast en nu ontvangen wij het apostolaat, opdat wij als Jezus' apostelen u betuigen en verkondigen zouden dat Leven, dat niet aan u, maar „*aan ons* rechtstreeks is geopenbaard" (vs 2). Het is derhalve, zooals we het reeds in 1888 uitdrukten in het *Werk van den Heiligen Geest:* „De gedachtengang van den apostel is zoo doorzichtig als glas. Het Leven is geopenbaard op een wijze die kan worden gezien, gehoord en getast. De mannen aan wie dat ten deel viel, waren de apostelen. Deze apostelen zijn alzoo de geroepenen, om de verkondiging van het Leven te brengen tot de uitverkorenen. Door dit verkondigen ontstaat de vereischte gemeenschap tusschen deze uitverkorenen en het apostolaat. En tengevolge van deze gemeenschap met het apostolaat ontstaat er nu ook gemeenschap met den Vader en met zijn Zoon Jezus Christus" (I. p. 189) [1]). Dit sluit volkomen op het doopsbevel, gelijk dit uitging in deze woorden: „Gaat dan henen, onderwijst alle de volken, ze doopende in den Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes, leerende hen onderhouden al wat Ik u geboden heb. En ziet, Ik ben met ulieden alle de dagen tot aan de Voleinding der wereld." „Gij, zoo lezen wij in Lukas 24 : 48 en 49, zijt getuigen van deze dingen, en ziet, Ik zende de belofte mijns Vaders op u, maar blijft in de stad, totdat Gij zult aangedaan zijn met kracht uit de hoogte." Reeds voor Zijn uitgang naar Gethsemané had Jezus het Zijn discipelen betuigd: „In dien dag zult gij bekennen, dat Ik in mijnen Vader ben, en gij in mij, en Ik in u." Aan het onderwijs, dat ze van Jezus dusver ontvingen, zou nu een einde komen. „Deze dingen heb Ik tot u gesproken, zoolang Ik bij u bleef, maar de Heilige Geest, dien de Vader zenden zal in mijnen naam, die zal u alles leeren, en zal u indachtig maken, wat Ik u gezegd heb." „De Geest der waarheid zou hen als apostelen in alle waarheid leiden, want Hij zou van zich zelven niet spreken, maar zoowat Hij gehoord heeft, zal Hij spreken, en *de toekomende*

---

[1]) 2e druk pag. 196 v.

dingen zal Hij u verkondigen." Uit Joh. 20 : 21 vernemen we zelfs, dat Jezus, nog eer Hij ten hemel opvoer, bij de jongeren kwam, en zeide: „Vrede zij ulieden! gelijk eertijds de Vader mij gezonden heeft, zende Ik ook ulieden."

Sterker kon wel niet uitgedrukt, dat het apostolaat een geheel eigen karakter draagt, en volstrekt niet met het ambt van Bedienaar des Woords op één lijn mag worden gesteld. Het apostolaat toch, zegt de Schrift, staat in betrekking tot Jezus, gelijk Jezus in betrekking tot den Vader staat. In het apostolaat woont derhalve een rechtstreeksche Goddelijke missie. Iets wat nog te duidelijker blijkt, zoo we vlak daarop in Joh. 20 : 22, 23 lezen: „En als Jezus dit gezegd had, blies Hij op hen, en zeide tot hen: Ontvangt den Heiligen Geest!" en zulks onder deze bijvoeging: „Zoo gij iemands zonden vergeeft, dien worden ze vergeven, zoo gij iemands zonden houdt, dien zijn zij gehouden." Altoos weer de geheel exceptioneele positie die aan de apostelen gegeven werd, en die Jezus op den Olijfberg, op 't oogenblik zelf, dat Hij van hen scheiden zou, in deze woorden herhaalde: „Gij zult ontvangen de kracht des Heiligen Geestes, die over u komen zal, en gij zult mijn getuigen zijn, zoo te Jerusalem als in geheel Judea en Samaria, en *tot aan het uiterste der aarde.*" Hiermede is niet ontkend, dat er in alle deze uitspraken niet op zeer onderscheidene gaven des Geestes gedoeld wordt. Het duidelijkst komt dit uit, zoo ge drieërlei verschil stelt. Er was aan de apostelen toekomende ten eerste een *persoonlijke* gave des Geestes, te zoeken in hun eigen zielsleven. Er was in de tweede plaats aan de apostelen toekomende een gave van *ambtelijk* karakter, zoo met name de vergeving of de houding van de zonde. En er was in de derde plaats aan de apostelen toekomende de uitstorting des Geestes, in zoover zij de organen waren, door welke deze uitstorting des Geestes doorging tot geheel het mystieke Lichaam des Heeren. Maar al valt hier alzoo drieërlei gave des Geestes te onderscheiden, hoofdzaak is en blijft toch, dat de Christus uit den hemel dit van meet af in hen voorbereide apostolische ambt definitief bezegeld heeft, en dat Jezus hiermede aan Zijn Kerk de organisatie schonk, die ze, na haar afscheiding van Israel, voor haar openbaar worden in het leven der wereld niet kon missen.

XX. De blijvende ambten.

En zij waren volhardende in de leere der apostelen, en in de gemeenschap, en in de breking des broods, en in de gebeden. HAND. 2 : 42.

ZELFS de schijn van een duurzaam ambt, is voorzoover uit het Nieuwe Testament blijkt, aan het apostelschap nimmer gegeven. De poging van de zijde der Irvingianen beproefd, om van het apostelschap in de 19e eeuw een nieuwe verschijning te geven, vond in de H. Schrift geen den minsten steun, en schijnt nu reeds op een volkomen fiasco te zijn uitgeloopen. In Hand. 12 : 1 v.v. wordt ons wel bericht, dat Herodes de hand sloeg aan den apostel Jacobus, maar noch hier noch elders in de Schrift wordt ons ook maar iets bericht van de keuze van zijn opvolger. Zelfs wordt de terechtstelling van den apostel Jacobus, zonder eenige nadere mededeeling, bericht, en eerst uit Clemens Alexandrinus' werken zijn wij te weten gekomen, dat de aanklager van Jacobus, door diens geloofsbetoon bij zijn sterven, zelf tot Christus bekeerd is, en later evenals Jacobus is ter dood gebracht. Het twaalftal van de apostelen was alzoo weer op het elftal teruggebracht. Wel heeft men het pogen voor te stellen, alsof Paulus de door Jacobus' sterven leeggevallen plaats in het apostelschap had ingenomen, maar dit gaat daarom niet op, omdat Paulus' roeping en inzetting in het apostolaat reeds in Handelingen 9 bericht wordt, terwijl de ter dood brenging van Jacobus eerst drie hoofdstukken later wordt medegedeeld. Vandaar, dat onzerzijds indertijd de gissing gewaagd werd, of niet de leegte die in het twaalftal door Judas' zelfmoord gaapte, door de roeping van Paulus tot het apostolaat was aangevuld. Vooral Openb. 21 : 14 doet vermoeden, dat hier iets achter schuilt, waarvan het bericht uitbleef. Daar toch lezen we, dat in de twaalf fundamenten van den muur, die het nieuwe Jerusalem omgaf, de namen der twaalf apostelen gegraveerd stonden. Dit doet vragen, hoe deze twaalf apostelen gerekend zijn. Viel Paulus hierbij uit? Is dit denkbaar? Kan en mag aangenomen worden, dat de apostel die het rijkst het Evangelie onder de volken verspreid heeft, bij deze berekening niet zou zijn meêgeteld? Vandaar het vermoeden, dat de aanvulling van de twaalf door de keuze, die vlak voor Jezus' Hemelvaart op Matthias viel, wel tijdelijk gold, maar dat toch de wezenlijke aanvulling van het twaalftal eerst op den weg naar Damascus plaats greep; en dit te meer, wijl van

dezen Matthias als apostel verder niets bericht is. Dat nu wèl na Judas' zelfmoord, maar niet na Jacobus' terechtstelling, aanvulling van het twaalftal hetzij dan door de keuze van Matthias, hetzij door de roeping van Paulus, plaats greep, toont aan, dat het apostolaat wel bij zijn aanvang in zijn compleetheid met het twaalftal van de stammen overeenkwam, maar daarna in zijn verder verloop uitstierf, zonder hersteld of vernieuwd te worden. Van een duurzaam of blijvend ambt droeg uit dien hoofde het apostolaat niet het kenmerk. Zelfs is van een eenigszins voltooide organisatie van het apostolaat in de *Handelingen* geen sprake. Dat Petrus èn in Hand. 2 na het Pinksterwonder, èn in Hand. 15 in het Synodaal Convent als spreker op den voorgrond treedt, was met het oog op zijn talent en gaven geheel natuurlijk, en hing met Jezus' uitspraak: „Gij zijt Petrus, en op u zal Ik mijn gemeente bouwen," zeer zeker in zooverre saam, dat Jezus Petrus' talent en gaven doorzag, en hem juist met het oog daarop tot het apostolaat geroepen had. Maar toch is hierbij zelfs van een Voorzitterschap in de Handelingen geen sprake. Reeds op den Pinksterdag zelven wordt de eenheid der Kerk van Christus veeleer daarin gezocht, dat alle gedoopten „volhardende waren in de leer der apostelen".

Op het normale karakter van het apostolaat mag uiteraard niets worden afgedongen. Gelijk in Hebr. 3 : 1 de Christus zelf niet alleen Hoogepriester, maar ook Apostel van den Vader wordt genoemd, zoo zijn de twaalven de apostelen van den Christus. Gelijk de Christus in het ambt stond, zoo stonden ook zij in het ambt. Tot aan hun inzetting in dit ambt waren ze *discipelen*. Het apostelschap ontvingen ze eerst daarna. Doch al ware het, dat zij in deze hoedanigheid ten deele ook het gewone bestuur over de Kerken uitoefenden, toch kan niet gezegd, dat dit centraal bestuur van het apostolaat zijn vertakkingen in Azië, Afrika en Europa had. Waar ook het Evangelie buiten Jerusalem, hetzij onder Joden of Heidenen, gepredikt wordt, en er als gevolg van deze prediking een Kerk van Christus verrijst, steeds wordt het bestuur van deze Kerk ter plaatse ingesteld, hetzij door den missionaris, hetzij door de bekeerden zelve. En wel wordt een enkel maal bericht dat ook Paulus aan deze inzetting van het bestuur deel had, maar dan had dit zijnerzijds plaats, overmits hij zelf daar ter plaatse de missionaris was geweest. Maar hoeveel Kerken ook allengs opkomen, er is geen sprake van, dat de gezamenlijke apostelen bij decreet tot de stichting en planting van de Kerken in die onderscheidene plaatsen overgaan, noch ook dat op een plaatselijk gedane keuze goedkeuring van het apostolaat te Jerusalem gevraagd wordt. Het oordeel en de beslissing van het apostolaat is ingeroepen over het alles-

beheerschende vraagstuk, of de heidenen eerst Joden moesten worden, om eerst alzoo in de Kerk van Christus te kunnen ingaan: het groote probleem van den toenmaligen tijd. Maar voor het overige gaat er van het apostolaat wel een geestelijk-leidende, maar niet een directieve-organiseerende actie over alle Kerken der toenmalige Christenheid uit. Later zijn de apostelen zelfs naar zeer onderscheiden landstreken getogen, zonder dat uit iets blijkt bijv. van een jaarlijksche samenkomst. Het was „de leer der apostelen", gelijk Hand. 2 : 42 zegt, die de eenheid aangaf en in stand hield. En toen ten slotte *alle* apostelen, niet als één college en op eenzelfde plaats, maar in onderscheiden landen, en elk naar eigen ongeval vergeten of ter dood gebracht waren, is geen poging zelfs aangewend, om wat in hen wegviel, door de stichting van een ander college te vervangen. Wel later, maar niet terstond na het uitsterven van de apostelen, en althans niet op hun aanwijzing.

Het trekt dan ook de aandacht, dat in het Convent of in de Synode te Jerusalem, waarvan Hand. 15 ons het bericht geeft, de apostelen allerminst op zichzelf staan, maar in één adem genoemd worden met *de ouderlingen*. Toen toch, zoo lezen we in Hand. 15 : 4, de afgezondenen van Antiochië te Jerusalem waren aangekomen, werden ze ontvangen: 1⁰. van de Gemeente, 2⁰. van de apostelen, en 3⁰. van de ouderlingen. In vs 6 staat dan ook: „De apostelen en de ouderlingen vergaderden tezamen, om op deze zaak te letten." Eerst neemt nu op die vergadering Petrus het woord. Daarna doen niet Paulus en Barnabas, maar Barnabas en Paulus (en alzoo Barnabas voorop) mededeeling van wat in Antiochië en elders levensvraag in de Kerk was geworden. Jacobus geeft daarna dan zijnerzijds advies. En na deze drie of vier sprekers, zoo meldt vs 22, viel toen aanstonds het besluit, een besluit dat genomen werd niet door één apostel, ook niet door *de* apostelen als college, maar door 1⁰. de gemeente, 2⁰. de apostelen, en 3⁰. de ouderlingen; alleen met deze afwijking in vs 4, dat in vs 4 eerst de gemeente genoemd werd, en dat hier in vs 22 de gemeente achteraankomt. De ouderlingen daarentegen behouden hunzelfde rangorde. Ze komen *na* de apostelen, doch het feit blijft, dat de ouderlingen met de apostelen saam, in één gemeenschappelijk besluit, de beslissing vallen lieten. Een beslissing die hierin bestond, dat drie „voorgangers" uit de Kerk van Jerusalem in gezelschap van Paulus en Barnabas naar Antiochië werden afgezonden met een schriftelijk manifest. In dit manifest nu zijn het weder niet de apostelen, die alleen en eigener gezag hun beslissing overbrieven, maar ook in dit schrijven luidt het hoofd, eenigszins breedvoerig zelfs: „De

apostelen, en de ouderlingen, en de broeders, enz." Ook hier alzoo de vermelding van de drie factoren: apostelen, ouderlingen en gemeente. Van deze drie groepen wordt nu medegedeeld, dat ze te zamen zijn geweest, en dat het hun (d. i. dan de apostelen, ouderlingen en broeders) *eendrachtelijk goed heeft* gedacht, deze missie naar Antiochië te zenden. En nu komt de beslissing zelve, en hierin heet het nu, „dat het den Heiligen Geest en ons goedgedacht heeft". De apostelen staan alzoo voorop. Bij hen is de leiding. Maar de plaatselijke, te Jerusalem gevestigde, Kerk oefent door middel van haar ouderlingen mede gezag uit, en de opgekomen leden dier kerk werken tot het besluit mede, en saam aarzelen ze niet het uit te spreken, dat ze alzoo saam *organen van den Heiligen Geest* zijn, en dat uit dien hoofde de broederen te Antiochië zich aan dit hun besluit hebben te onderwerpen.

Vreemd doet het hierbij alleen aan, dat hier van Paulus gesproken wordt, als stond hij buiten den apostelkring. Dit gaat zelfs zoover, dat in het officieele manifest Barnabas vóór Paulus wordt genoemd. Ze worden daar toch in het schrijven (zie vs 25) vermeld, als „onze geliefde Barnabas en Paulus", en ze worden aangemerkt niet als in het ambt staande, maar als „menschen die hun ziel hebben overgegeven voor den naam van onzen Heere Jezus Christus", zonder dat van Paulus' roeping of apostelschap ook maar met een woord melding geschiedt. Wel was Paulus (zie Hand. 4 : 26 v.v.) na zijn bekeering naar Jerusalem getogen, en was daar met de apostelen in- en uitgaande geweest, maar er bleef toch in Jerusalem onder de Gemeente zekere vreeze en beduchtheid heerschen, en ingelijfd in het apostolisch college is hij toen althans niet. Denken we ons in deze eenigszins vreemde verhouding terug, dan beantwoordt wat ons bericht wordt, zeer zeker niet aan wat wij ons als eisch zouden voorstellen. Naar onze opvatting zou er een officieele opneming van Paulus in het apostolaat hebben moeten volgen, en zou van meet af ook Paulus moeten opgeroepen zijn om meê te vergaderen, zoo dikwijls de apostelen saam kwamen. Hiervan echter vinden we geen spoor. Het twaalftal begint met te Jerusalem te blijven, al spoedig valt één hunner, Jacobus, door zijn martelaarsdood uit, en als dan Paulus de beslissing van het apostolaat over de besnijdenisquæstie komt vragen, stemt hij zelf *niet* mede, en reist straks alleen af om zijn groote missiën in Klein-Azië en Europa te vervolgen. Zoo ziet men dat aan den collegialen vorm en aan de collegiale saamstelling van het apostolaat niet te veel waarde mag worden gehecht. De beteekenis van het apostolaat lag in de roeping der apostelen van Christus, en in de gave des Heiligen Geestes, die hen in staat stelde het Evangelie onder

woorden te brengen, dit gepredikt Evangelie met wonderen te bezegelen, en alzoo in de leer die ze predikten, het fundament voor de Kerk te leggen. Nader verband ontstond er aanvankelijk onder de vele Kerken nog niet. Elke Kerk stond op zich zelf. De gemeenschap die deze Kerken met elkander onderhielden, droeg een geheel vrijwillig karakter, en telkens weer bleek hoe hierbij het gezag van Paulus op den voorgrond trad. Wel erkenden de Kerken elkander onderling. Leden en voorgangers uit de ééne Kerk bezochten een of meer der andere Kerken. Toen de Kerken van Palestina gebrek hadden, heeft met name Paulus op groote schaal in Europa voor haar gecollecteerd, maar ook dit geschiedde zonder nader verband of officieele aanschrijving. En als ten slotte het apostolaat wegvalt, doordien de apostelen de éene voor en de andere na uitsterven, zoodat er ten slotte niet meer dan één enkel apostel over is, valt van een geregeld Classicaal of Synodaal verband nog geen spoor te ontdekken. Wat te Jerusalem als Convent bijeenkwam, kwam bijeen naar aanleiding van één bepaalde vraag, en was in 't minst niet de vergadering van een College, dat telken jare of om de drie jaren vergaderde. Van vast geregelde organisatie ontbrak dus nog zelfs 't begin. En het bleef tot na den dood der apostelen bij wat 't reeds aanstonds op den Pinksterdag geworden was: Geloovigen in allerlei steden en dorpen en streken, die één bleken, omdat ze „volhardende waren *in de leer der apostelen"*.

Tot gelijke uitkomst leidt het gebruik van het woord *Opziener* of *Bisschop,* dat al te gader zes malen gebezigd wordt. Opziener en bisschop is geheel hetzelfde woord. In het Grieksch staat het woord Episcopos. Laat men nu van dat woord de beginletter en den uitgang weg, dan blijft over Piscop, waarvan de *p* naar de wet der klankverschuiving, in het Fransch in een *v* en in de Germaansche talen, waartoe ook de onze behoort, in een *b* is overgegaan. De Franschen zeggen daarom *Evèque,* de Duitschers zeggen *Bisschof,* wij zeggen *bisschop,* en in het Latijn heet het nog *Episcopus.* Onze overzetters hebben, om de bisschoppelijke hierarchie te keeren, het woord bisschop in dat van *opziener* omgezet. In de Engelsche vertaling vindt men *beide* woorden gebezigd. Stond het in het meervoud, dan werd het vertaald door *Overseers* of opzieners, maar stond het in het enkelvoud, dan zette men het over door *Bishop.* In Hand. 20 : 28, waar Paulus in het meervoud spreekt van „de geheele kudde waarover de Heilige Geest u tot op*zieners* gesteld heeft", staat in de Engelsche vertaling „the flock over the which the Holy Ghost has made you *overseers",* maar in 1 Tim. 3 : 2, waar in het oorspronkelijk geheel hetzelfde woord:

Episcopus stond, is het aldus vertaald: „If a man desires the office *of a Bishop*". Het is duidelijk wat tot deze tweeërlei vertaling geleid heeft. Men bleef in de Engelsche Kerk aan het bisschoppelijk ambt vasthouden, en vertaalde daarom het Grieksche woord, zooveel het eenigszins ging, door bisschop. Stond het echter in het *meervoud,* dan kon dit uiteraard niet, daar in eenzelfde kerk geen meerdere bisschoppen tegelijk konden zijn, en daarom gebruikte men dan in zulke teksten het woord *Overseers,* dat geheel overeen komt met het woord *opzieners,* dat onze vertalers kozen. Wat de Engelsche overzetter deed, was alzoo pure willekeur. Van tweeën één, men moest òf het woord bisschop òf het woord opziener nemen, maar dan 't ook vastelijk bezigen, zoo dikwijls het woord *episcopos* in den grondtekst stond. En geeft men nu eenmaal aan het woord bisschop den zin, dien het historisch verkreeg, als doelende op een hoofd over *meerdere* kerken, dan natuurlijk mag men in de Schrift niet van bisschop, maar *moet* men van opziener spreken, want de beteekenis van het Grieksche woord laat het gebruik bij meerdere personen in eenzelfde kerk tegelijk toe. Juist wat in Hand. 20 : 28 te lezen staat, strekt dan ook ten bewijze, dat onze overzetters het juiste woord kozen. Daar toch wordt verhaald (zie vs 17) dat Paulus van Milete naar Efeze toog, en daar *„de ouderlingen* der gemeente bij zich ontbood"; en toen deze nu met hem vergaderd waren, sprak hij deze *ouderlingen* aldus toe: „Hebt acht op de kudde, over dewelke u de Heilige Geest tot *opzieners* (episcopoi) gesteld heeft". Hier kon van *bisschoppen* geen sprake zijn, en zoo is alleen het woord *opziener* hier bruikbaar. *Epi* is *op, scopos* is *zien. Opziener* geeft dus volkomen juist de gedachte weer.

Vraagt men nu, hoe de apostel, die anders steeds het woord *ouderlingen* bezigt, er toe kwam, om hier, en evenzoo in Filipp. 1 : 1, 1 Tim. 3 : 2 en Tit. 1 : 7, van opziener te spreken, dan verklaart dit zich uit het feit, dat het woord *ouderlingen* van Joodsche herkomst was, en dat deswege in een kerk in het heidenland een enkel maal aan een andere uitdrukking voorkeur werd gegeven. Ook had het dit voor, dat het op den Christus zelven kon worden toegepast; iets wat bij het woord *ouderling* niet kon. Zoo zegt Petrus in zijn eersten zendbrief 2 : 25: „Want gij waart als dwalende schapen, maar gij zijt nu bekeerd tot den Herder en *Opziener* uwer zielen", waar de Engelsche vertaling weder gezet heeft: „the Shepherd and Bishop of your souls". Nu houde men in het oog, dat niet in de heidensche stammen, maar wel in het Joodsche land reeds van oudsher het woord *ouderling* of *oudste* in gebruik was. Zelfs kan gezegd, dat ook buiten Israel het woord *oudste* of *ouder-*

ling in staatkundigen zin gebezigd werd. In het profane Grieksch, als we ons zoo mogen uitdrukken, is dit gebruik van het woord *presbyteros* niet bekend. In het Oosten daarentegen vindt men het bijna overal. Zoo vermeldt Num. 22 : 7 het bij de Midianieten en Moabieten. In Griekenland en Rome daarentegen kwam in geheel anderen vorm ook wel dezelfde gedachte op, maar dan sprak men van *Gerousia* en van *Senaat,* wat beide gelijk denkbeeld uitdrukt. Een Senaat is toch een vergadering van ouden van dagen. Mozes riep ook in Israel herhaaldelijk die oudsten van jaren te zaam, en koos ten slotte, op Gods bevel, uit deze ouden van jaren zich een 70-tal uit, die ambtelijk hem bij zouden staan in het bestuur van het moeilijk te regeeren volk. Uit dit politiek gebruik nu is het woord *oudste* of ouderling, vooral in de verstrooiing, overgegaan op de vergadering die in elke synagoge benoemd was, om de aangelegenheden van den eeredienst in de Joodsche gemeente te regelen. Men had wel het Sanhedrin te Jerusalem, onder Hoogepriesters en priesters, maar voor de Joden in de verstrooiing was dit te ver weg. Vandaar dat men toen plaatselijk zulk een raad koos, en de leden van dezen raad werden dan oudsten of ouderlingen genoemd. Dit bleek zoozeer doeltreffend, dat men later ook in Palestina zelf, waar een synagoge gebouwd was, steeds bij de synagoge een zeker aantal *ambtelijke* bewaarders belastte met de zorge voor het godsdienstig verband. Toen nu een deel van deze Joden tot de Christelijke religie overging, was het natuurlijk, dat ook zij behoefte gevoelden aan zekere regeling om een kerkgebouw te erlangen en orde op de gemeentelijke zaken te stellen, en daarom noemden toen ook de Christenen de mannen, die zij daartoe aanwezen, *ouderlingen.*

Zoo had men toen onder de Joden te Jerusalem het Sanhedrin, en daarnaast en daaronder in de verschillende steden, en dorpen een synagoge met ouderlingen. En evenzoo nu traden ook de afzonderlijke Christelijke Kerken op, met aan het hoofd *ouderlingen* straks en elders *opzieners* genoemd, en daarnaast was het regiment over alle Kerken saam bij Christus, aller Hoofd, in den hemel daarboven. Doch juist dat regiment van Christus aan de Rechterhand Gods vereischte voor de Christenen een grondleggende eenheidsmacht, en die stelde de Christus nu aan in de apostelen. Edoch éénmaal slechts en dit voor de Kerk aller eeuwen, en dat wel zooals er staat, doordien ze allen saam volhardden *in de leer der apostelen.* Hand. 2 : 42. Gaan we nu echter achtereenvolgens de verschillende teksten na, waarin het woord *opziener* voorkomt, zoo zal terstond blijken, dat deze geen tusschenschakel vormden,

maar met de *ouderlingen of oudsten* geheel eenzelvig zijn. Dit bleek ons reeds in Hand. 20 : 28 *collato* vs. 17. Vooreerst toch worden hier dezelfde personen in vs. 17 de *ouderlingen* der gemeente genoemd en daarna in vs. 28 als *de opzieners der gemeente* toegesproken. En in de tweede plaats treden in ééne zelfde gemeente deze opzieners in het meervoud op, iets wat, zoo men hierbij aan bisschoppen denkt, niet zou kunnen. Hetzelfde is het geval in Filip. 1 : 1. Daar toch heet het; „Paulus en Timotheus, dienstknechten van Jezus Christus, aan al de heiligen in Christus Jezus, die te Filippi zijn, met de *opzieners en diakenen*." Ook hier is weer sprake niet van *vele* Kerken, waarover een enkel geestelijke de bisschop zou zijn, maar van ééne enkele Kerk, de Kerk te Filippi. In de tweede plaats is ook hier sprake, niet van één opziener, maar van *opzieners* in het meervoud. En in de derde plaats worden deze opzieners in één adem met de diakenen genoemd, als aangesteld in een college voor die ééne gemeente. Niet anders ligt de zaak in 1 Tim 3 : 2. Ook daar toch wordt van tweeërlei ambt gesproken, eerst van het opzienersambt, daarna van het diaconaat in vs. 8 v.v. en nu wordt voor beide zekere hooge zedelijke eisch vastgesteld, doch reeds uit het feit, dat er vermelding geschiedt van de *vrouw* en de *kinderen* van den opziener (vs. 2—4), blijkt overwegend, dat hier geen sprake kan zijn van een bisschop, gelijk later dit woord is opgevat. Ook in Tit. 1 : 7 is van een plaatselijk ambt, door meerdere personen bekleed, sprake, zoodat ook hier aan geen bisschop te denken valt. Over 1 Petr. 2 : 25 is reeds gehandeld, en Hand. 1 : 20 haalt een profetie uit 't Oude Verbond aan, die hier alzoo niets kan uitwijzen. Voor de bisschoppelijke waardigheid is derhalve met het beroep op de Schrift hier niets te vorderen. Vertaalt men het oorspronkelijke woord *episcopos* door het woord *bisschop*, goed, maar dan zijn ook alle *ouderlingen* bisschoppen, oftewel neemt het als correlaat met het woord *diaken*, dan zijn de *opzieners* eenvoudig *ouderlingen*, en hebben niets gemeen met een hooger ambt dat zelfs boven de predikers zou staan.

De historische gang loopt derhalve zonder stoornis door. Jezus heeft van het begin van Zijn publiek optreden af zich een twaalftal Joodsche mannen uitgekozen, die er op geschapen, verwekt en geboren waren, om na Zijn Hemelvaart als zijn apostelen op te treden. Deze twaalf mannen hield Jezus steeds bij zich. Hij werkte op hen, en maakte ze vertrouwd met de geheimen van Zijn Koninkrijk. Zoo bleven ze tot op Golgotha Zijn *discipelen*. Toch zijn ze reeds als Zijn discipelen eens op een missie onder de Joden uitgezonden, en hebben daarbij de macht ontvangen om teekenen en wonderen te doen. Tot de prediking onder de heidenen mochten ze toen nog

niet overgaan. Daartoe moesten ze eerst in het ambt gesteld en begaafd worden met den Heiligen Geest. Die aanstelling geschiedde daarom eerst na de Opstanding en voor de Hemelvaart. Jezus blies toen op hen, en ze ontvingen den Heiligen Geest. En toen eindelijk de ure van scheiding gekomen was, werd hun aangekondigd, dat straks de *nieuwe* bedeeling zou ingaan, dat de Christus den Heiligen Geest uit den hemel op hen zou doen nederdalen, en dat ze alsdan als Zijn organen in het apostolaat zouden optreden. Dit apostolaat is toen geschonden door Judas, maar hersteld in Matthias eerst, en toen in Paulus. In dit apostolaat vond toen de uitstorting van den Heiligen Geest aansluiting aan Israel niet alleen, maar aan de menschheid. In Paulus' roeping werd dit voleind. Dat apostolaat heeft toen voor Christus' Kerk aan de Heilige Schrift van het Oude, de Heilige Schrift van het Nieuwe Testament toegevoegd. Orgaan voor de invloeiing van den Heiligen Geest in het Lichaam des Heeren, is het tevens het instrument geweest, om voor altoos de Kerk van Christus op aarde vast te leggen in wat Petrus noemde: *De leer der apostelen.* Vandaar dat dit apostolaat wel uitstierf, maar desniettemin tot aan Jezus' Wederkomst den band der belijdenis om alle geloovigen slaat.

XXI. Het primaat van Petrus.

> En dit zeide Hij, beteekenende met hoedanigen dood hij God verheerlijken zoude. En dit gesproken hebbende, zeide Hij tot hem: Volg mij. JOHANNES 21 : 19

AFGEZIEN van de Overlevering komt er in de H. Schrift geen enkele uitspraak voor, die aan het apostolaat, anders dan door Schriftuurlijke nalatenschap, duurzaamheid toekent. Ongetwijfeld zal het apostolaat gezag in de Kerk aller eeuwen blijven uitoefenen, maar alle grond ontbreekt om aan te nemen, dat het apostolisch ambt, na het sterven der eens opgetreden apostelen, in nieuwe personen zou worden voortgezet. Wat van Irvingiaansche zijde hiermede in strijd beweerd wordt, houdt geen steek, en evenmin kan aan Rome worden toegegeven, dat hetzelfde gezag, dat door Christus aan de apostelen verleend was, na hun verscheiden voortduurt in de bisschoppelijke hierarchie, en met name in den bisschop van Rome zelf. Dit zou dan over Petrus

loopen. Hij zou bisschop van Rome zijn geworden, en van hem zou het hoog gezag op de na hem komende bisschoppen zijn overgegaan; en dit wel zoo, dat de bisschop van Rome niet slechts het apostolisch ambt zou bekleeden, maar tevens plaatsbekleeder van den ten hemel gevaren Christus zou zijn, niet alleen wat Zijn Kerk, maar ook wat de regeering der volken betrof. De theorie van de twee zwaarden. Geheel dit vraagstuk hangt voor ons uitsluitend aan de tegenstelling tusschen de H. Schrift en de Overlevering. We gaan niet uit van de stelling, dat hetgeen van Rome's zijde beweerd wordt, op zich zelf ondenkbaar of onmogelijk zou geweest zijn. Onze menschelijke rede heeft hier niets uit te wijzen, en alle grond ontbreekt om te beweren, dat het Gode niet had kunnen believen, één allesbeheerschend gezag voor de Kerk op aarde in te stellen. Dat het de ten hemel gevaren Christus is, die, gezeten aan de Rechterhand Gods, Zijn Kerk op aarde en Zijn Kerk in den hemel regeert, ontkent men ook van Rome's zijde niet. De vraag is maar, welk instrument de Christus bezigt, om deze zijn bewindvoering uit te oefenen. En al is het nu onze overtuiging, dat als zoodanig de Dienaren des Woords en de opzieners of oudsten optreden, toch kan nooit gezegd, dat niet ook een ander college of een ander Dignitaris hiervoor dienst had kunnen doen. Niet over de *mogelijkheid* loopt ten deze de strijd, maar eeniglijk over de al dan niet ingetreden *werkelijkheid*. Even stellig toch als onzerzijds erkend wordt dat, had de Christus een regeering van zijn Kerk door een bisschoppelijk hierarch verkoren, hieraan op zichzelf niets in den weg zou hebben gestaan, even volmondig zal men ons van Roomsche zijde moeten toestemmen, dat een zoo geheel exceptioneel geestelijk gezag, als zij beweren dat door Christus aan den bisschop van Rome is verleend, ja opgedragen, nimmer mag ondersteld noch aanvaard, dan op zoo afdoende gronden, dat twijfel buitengesloten is. Vandaar ons zeggen, dat de strijd niet loopt over de mogelijkheid, dat zulk een plaatsbekleeder van den Christus zou optreden, maar over de heel andere vraag, of er zóó afdoend bewijs voor te leveren is, dat het gezag van dezen plaatsbekleeder van Christus op aarde, onherroepelijk vastligt.

Zelfs willen we nog verder gaan, en erkennen, dat de persoon van Petrus in het apostolaat zeer sterk op den voorgrond treedt. Met Johannes en Jacobus behoorde Petrus tot de drie discipelen, met wie het verkeer van Jezus het innigste karakter droeg, en al trekt onder deze drie Johannes door zijn teedere natuur meer aan, niet te ontkennen valt, dat waar 't op 't publieke optreden aankomt, Petrus van zelf de door zijn eigenaardig talent aangewezen representant van het twaalftal was. Nooit hebben we dan ook

kunnen verstaan, waarom deze op den voorgrond tredende positie van Petrus van protestantsche zijde zoo vaak betwist is. Er is geen apostel onder de twaalven geweest, die én in de Evangeliën én in de Handelingen zoo telkens blijkt de *porte-parole* van het apostolaat te zijn geweest. Zijn schriftuurlijke nalatenschap is niet van grooten omvang, en evenmin kan gezegd, dat Petrus in zijn beide brieven gewichtige stukken van de belijdenis in een eigenaardig licht, en daardoor klaarder dan zijn ambtgenooten, op den voorgrond heeft gesteld. Maar dit neemt niet weg, dat Petrus een gave en een talent in zijn publiek optreden ten toon heeft gespreid, die hem de eere leent van ons als de woordvoerder van het apostolaat geteekend te zijn. Op dit alles wenschen we niets af te dingen, doch hieruit volgt nog in geen enkel opzicht, dat hem een meerder gezag verleend is, dan aan de overige apostelen. Veeleer moet beleden worden, dat in de Heilige Schrift zelve twee zeer zware grieven tegen Petrus geboekstaafd zijn. De tot drie malen toe herhaalde verloochening van zijn Heer en Meester op het critieke oogenblik, dat het Sanhedrin diens doodvonnis opmaakte, is derwijs verbijsterend, dat men zich bijna afvraagt, niet hoe dit vergeven kon worden, maar wel hoe 't mogelijk was, dat deze verloochening hem niet op het verlies van zijn apostolaat is te staan gekomen. Iemand, die op zulk een wijs den Christus verloochende gelijk Petrus zich dit ten laste liet komen, zou, welk ambt hij ook in Christus' Kerk bekleedde, onverbiddelijk zijn af te zetten. Er is op kerkelijk terrein bijna geen ontzettender geloofsverzaking denkbaar, en dit komt te sterker uit, zoo men indenkt hoe hoog-ernstig Petrus door den Heere tegen deze zonde der verloochening gewaarschuwd was. Een Fransch spreekwoord zegt: „Un homme averti *en vaut deux*", en al trekke men dit nu niet onnoodig ver, toch voelt ieder dat de zoo energieke en hoogst ernstige waarschuwing, nog verscherpt door de betuiging van den Christus: „Ik heb voor u gebeden, opdat uw geloof niet ophoude, maar satan zal u begeeren te ziften gelijk de tarwe", Petrus' schuld nog op ongeloofelijker wijze verzwaart. En al staat het tweede vergrijp hiermede van verre niet gelijk in gewicht, toch spreekt het sterk, dat diezelfde Petrus, ook na door zijn Heiland in 't ambt hersteld en weder bevestigd te zijn, te Antiochië, uit vreeze voor de Joden, nogmaals in verloochening verviel, en openlijk door Paulus moest bestraft worden, omdat hij veinsde. Een grief die te sterker spreekt, omdat hem een opzettelijke openbaring (zie Hand. 10 : 9—17) was ten deel gevallen, die de scheiding tusschen de bekeerden uit de Joden en de bekeerden uit de heidenen voor hem ophief. Alzoo twee zware grieven, en dat wel grieven, die niet een verzuim of zedelijke

zwakheid raakten, maar beide malen zijn ambt zelf deerden, en dit wel niet zijdelings maar principieel.

Toch zou nooit het één noch het ander ons verhinderen kunnen, ons aan het plaatsbekleedend gezag van Petrus en zijn opvolgers te onderwerpen, indien stellig, beslist en klaar, 't zij door den Christus toen Hij nog op aarde was, 't zij na Zijn Hemelvaart, uit den hooge de Goddelijke wil geopenbaard was, om zulk een gezag in de Kerk op aarde te doen gelden. In de beschikking over Zijn Kerk is de Christus vrijmachtig, en al ging de door Hem genomen beschikking over Zijn Kerk ook nog zoo sterk tegen ons vermoeden en tegen wat wij noodzakelijk keurden, in, toch zouden we ons zonder aarzeling te schikken, te voegen en te onderwerpen hebben, indien hetzij door den Christus zelven, 't zij door den Heiligen Geest zulk een plaatsbekleedend gezag aan Simon Jona's zoon ware toegekend. Doch, en dit beslist voor ons de zaak, van zulk een beschikking blijkt uit de Heilige Schrift niets, en welke historische beteekenis ook onzerzijds volgaarne aan de Overlevering worde toegekend, de Overlevering is aan critiek onderworpen, en mist elk absoluut gezag. Onzerzijds wordt niet betwist, dat ook in de Overlevering, die na de Schriftuur zich aanmeldde, zeer ware dingen en vermelding van ware feiten kon voorkomen, maar deze Overlevering mist voor ons authentiek gezag. We kunnen de stelling niet aanvaarden, dat iets, omdat het in de Overlevering bericht wordt, waar is. Eenmaal uit de heilige en geheel eenige sfeer van de Heilige Schrift uitgetreden, bewegen we ons op 't veld der gewone historie, en is hier zoo wel als op elk ander stuk van dat veld der historie, de kritiek niet alleen toelaatbaar, maar is het inroepen van haar oordeel eisch. Geldt dit nu van elk historisch bericht, dat ons in de Overlevering bereikt heeft, zoo spreekt 't wel van zelf, dat de grondlegging van een plaatsbekleedend gezag, dat met een schier Goddelijke autoriteit, alle eeuwen door, gelden zou, zoo vast moet liggen, dat alle twijfel is buitengesloten. En waar ons nu tweeërlei gegeven is, ten eerste de Heilige Schriftuur met absoluut geldend gezag, en daarnaast de historische mededeeling, die geen ander dan zeer betrekkelijk gezag kan doen gelden, dan spreekt 't toch wel vanzelf, dat een ieder de grondlegging van het allesbeheerschend plaatsbekleedend gezag nooit anders zoeken zou dan *in het eerste,* d.i. in de Schriftuur. Bijkomstige toevoegingen moge men ook aan de historische gegevens kunnen ontleenen, maar waar het aankomt op den hoeksteen en op het fundament van een allesbeheerschend kerkelijk gezag, dat plaatsbekleedend met het Goddelijk gezag van Christus zelf op één lijn zal

staan, kan met een zoozeer aan kritiek onderhevig historisch bericht geen genoegen worden genomen, maar moet het pleit beslist worden in de vierschaar van het hoogste gezag, d. i. voor de rechtbank der H. Schrift.

Kan nu met ernst beweerd worden, niet dat Petrus in de Schrift meer dan de overige tien der eerstgeroepenen op den voorgrond treedt, en zoo ook niet, dat hij in gewichtige levensoogenblikken in de Kerk als haar woordvoerder is opgetreden, noch ook alleen dat Christus hem hoogelijk geëerd heeft, in weerwil van zijn geloofszonde, dat alles geven we onvoorwaardelijk toe, maar dit alles beslist de zaak niet, en wat terstond en met afdoend bewijs uit de Heilige Schrift moet worden aangetoond, is dat aan Petrus door den Christus op aarde, of door den Christus na Zijn Hemelvaart een positie is toegekend, dat hij, en dat na hem zijn opvolger, als plaatsbekleeder met een even Goddelijk en alomvattend gezag bekleed is geworden, als de Zoon des menschen zelf van den Vader ontvangen had, en thans, aan Zijn Rechterhand gezeten, uitoefent. Kan dit aangetoond, dan valt alle strijd weg, en zal elk geloovige zich onderwerpen. Maar dan moet het uit de Schrift te leveren bewijs ook zoo overtuigend, volstrekt en afdoende zijn, dat voor ernstigen twijfel geen plaats in 't bewustzijn van wie diep genoeg nadenkt en doordenkt, overblijft. En dan komt hier, welbezien, eigenlijk alleen Matth. 16 : 18—20 in aanmerking. Jezus was met Zijn discipelen Galilea voor een wijle uitgegaan, en had in het tegenwoordig Hauran de toen bloeiende stad Cesarea Philippi bezocht, en toen Hij, buiten de stad gekomen, Zijn discipelen staande hield, vraagde Hij, zoo staat er, „Zijne discipelen (niet Petrus alleen, maar al Zijn discipelen) wie zeggen de menschen, dat Ik de Zoon des menschen ben?" Daarop antwoordden ze door elkaar, en noemen Johannes den Dooper, Elia en Jeremia. Doch vlak hierop stelt Jezus hun alsnu de vraag: „Maar wie zegt gij, dat Ik ben?"; en op die vraag neemt Petrus aanstonds het woord, doch niet omdat hem alleen of hem in 't bijzonder die vraag gedaan was. De vraag was veeleer integendeel aan al de discipelen gesteld. Jezus wilde weten, niet wat Petrus persoonlijk, maar wat *de gezamenlijke discipelen* over Hem oordeelden. Er staat in het Grieksch niet in het enkelvoud: Wie zegt gij, Petrus, dat Ik ben? maar in het meervoud, wie zegt gijlieden, dat Ik ben. Het was een vraag tot *allen* gericht. En nu antwoordt Petrus niet in het enkelvoud, dat hij persoonlijk alzoo over den Christus denkt. Neen, hij antwoordt in aller naam, en voor allen, en belijdt namens alle discipelen: „Gij zijt de Messias, de Zoon des levenden Gods!" Jezus riep hem niet op, om in plaats van allen te antwoorden. Hij deed het geheel uit zichzelf.

Het was ook hier dezelfde Petrus gelijk we hem steeds leeren kennen, die, als er gesproken moest worden, het eerst met zijn woorden gereed was. Juist zooals op den Pinksterdag, is ook hier bij Caesarea Philippi hij de man die zijn hart op zijn tong draagt, en het eerst tot spreken geneigd en bereid is, en die nu in aller naam op de door Jezus tot allen saam gerichte vraag het antwoord gaf.

Tot zooverre dan ook geen onzekerheid. De moeilijkheid komt eerst als het heet: „En Ik zeg u, dat gij zijt Petrus, en op deze petra zal Ik mijne gemeente bouwen." Reeds het feit, dat de uitlegging van deze woorden zoo onzeker is, maakt dat dit zeggen van Jezus onmogelijk de grondslag zijn kan van geheel onze Kerkelijke saamleving op aarde. Indien metterdaad de Christus, in dit zeggen, aan Petrus en zijn opvolgers de geheel eenige macht van zijn plaatsbekleeder op deze aarde te zijn, verleend heeft, dan, zoo was onze conclusie, moet de uitspraak waarin dit geschied is, elke onzekerheid of twijfel uitsluiten, doch al aanstonds blijkt nu, dat deze verklaring van Jezus zulk een ontwijfelbare beteekenis *niet* heeft. Dit blijkt al aanstonds daaruit, dat we ook in onze vertaling den tekst bezitten, gelijk die uit het oorspronkelijke Grieksch tot ons overkwam. Er grijpt hier toch een zinspeling plaats met de twee in klank op elkander gelijkende woorden van *Petrus* en *Petra*. Nu zou dit geen moeilijkheid opleveren, bijaldien ondersteld kon worden, dat Jezus in den gewonen omgang met Zijn elven de Grieksche taal zal hebben gebezigd. Nu het daarentegen niet wel anders te denken is, dan dat Jezus met Zijn Galileesche discipelen de taal sprak die gold in Galilea, rijst de vraag, of ook in die taal de woordspeling van Petrus en Petra zich denken laat. Dit nu is niet het geval. In de taal die Jezus met Zijn jongeren sprak, is Petra *Cephas*, en het is deze naam van Cephas dien ook Petrus droeg. In Joh. 1 : 43 staat het zoo duidelijk: „Gij zijt Simon, de zoon van Jonas, gij zult genaamd worden Cephas," en dan voegt de Evangelist er bij: „hetwelk is overgezet zijnde *Petrus*." En wat ook meetelt, het blijkt uit Joh. 1 : 43, dat Jezus hem den Petrusnaam reeds gaf bij de eerste ontmoeting, terwijl Marc. 1 : 16 er op wijst, dat deze naam hem bij zijn eerste ambtelijke roeping bevestigd werd. Men mag daarom niet zeggen, dat de apostel dezen eerenaam voor het eerst in Caesarea Philippi ontving. In Matth. 16 : 18 zegt Jezus dan ook niet: „Ik *noem* u Petrus," maar heel anders: „Gij *zijt* Petrus," wat te verstaan is in dezen zin: Thans blijkt dat gij zijt wat Ik u van meet af genoemd heb. De zin wordt dus: Uit alle discipelen zijt gij de man, die nu voor het

eerst mij ten volle als Zoon van God en als Messias huldigt, en hierdoor toont gij alsnu, dat metterdaad in u is, wat Ik steeds gezegd heb, dat uit u zou komen, de Rotsgestalte. Reeds vroeger heb Ik bij twee gelegenheden u den *rotssteen* genoemd, en nu komt 't uit gelijk Ik het geprofeteerd heb. Als een rots staat ge met uw kloeke, cordate, moedige belijdenis. Gelijk bekend is, heeft men onzerzijds deze uitspraak van Jezus dan ook zoo verstaan, dat ze zeggen wilde: Gij blijkt nu een rots in het geloof te zijn. Dat blijkt uit wat ge belijdt. En op deze belijdenis nu van mijn Goddelijk Zoonschap en Messiasschap, zult niet gij, maar zal Ik zelf mijn gemeente bouwen.

Doch al geven we toe, wat steeds van Roomsche, en meest ook van Luthersche zijde beweerd is, dat *Petra* niet op de belijdenis, maar op de natuur en het karakter van Petrus' persoon doelt, dan nog is hieruit nimmer af te leiden, dat hiermee het ambt van plaatsbekleeder van den Christus zou zijn aangeduid. Wel heeft men dit pogen af te leiden uit wat er volgt, dat Petrus de sleutelen des hemelrijks ontving, maar ook dit sluit niet. Uitdrukkelijk toch voegt Jezus erbij, dat dit sleutelambt hierin bestaan zou, dat wat Petrus binden zou op aarde, ook in den hemel gebonden zou zijn, enz. Hieruit echter is dáárom nooit een exceptioneele ambtsbevoegdheid voor Petrus af te leiden, omdat we in Joh. 20 : 21 v.v. geheel hetzelfde *op alle de apostelen zien toegepast.* Daar toch staat: „Jezus dan zeide wederom tot hen, d. i. tot de elven: Vrede zij ulieden! Gelijkerwijs mij de Vader gezonden heeft, zende Ik ook ulieden. En als Hij dat gezegd had, blies Hij op hen, en zeide tot hen: Ontvangt den Heiligen Geest". Op welke actie Jezus dan onmiddellijk volgen laat: „Zoo gij iemands zonden vergeeft, dien worden ze vergeven. Zoo gij iemands zonden houdt, dien zijn zij gehouden". Geheel hetzelfde wat te Cæsarea Philippi tot Petrus gezegd werd, betuigde Jezus alzoo na Zijn opstanding aan *alle* discipelen op 't eigen oogenblik, dat Hij ze inzette in het apostolaat. En wil men het plaatsbekleedend karakter van Petrus' ambt nog opzettelijk toelichten met het zeggen: „Ik geef u de sleutelen van het hemelrijk", zoo staat hier tegenover, dat Jezus in Joh. 20:21 de zending van de elf apostelen gelijkstelt met Zijn eigen zending door den Vader. Het staat dientengevolge vast, dat, wat ook in Matth. 16 aan Petrus moge zijn toebedeeld, na de Opstanding geheel dezelfde autoriteit aan de overige *tien* is gegeven, en zulks zonder dat hierbij van Petrus ook maar met één enkel woord melding wordt gemaakt. Eerst aan de zee van Tiberias wordt de zonde van Petrus' verloochening ook in de gevolgen voor zijn ambt, door Jezus te niet gedaan, doch ook daarbij wordt aan Petrus niets bijzonders toe-

gekend. Hij zal de kudde weiden, juist zooals dit optreden als herders der kudde aan alle apostelen, opzieners en ouderlingen der Kerk was opgedragen. Er komt nog een tweede bedenking bij. Jezus heeft er te Cæsarea Philippi nadruk op gelegd, dat Petrus tot de erkentenis van zijn Messiasschap, die hij voor zich en in den naam van zijn medediscipelen had afgelegd, niet uit zichzelf gekomen is, maar door Goddelijke openbaring. „Vleesch en bloed heeft u dat niet geopenbaard, maar mijn Vader die in de hemelen is." Jezus verklaart Petrus' primaat eeniglijk daaruit, dat wel alle discipelen met hem van den Vader tot het geloof in den Messias waren geleid, maar dat Petrus' aard, natuur en karakter er hem, altoos vooraan, toe gedrongen had om hiervoor uit te komen, het uit te spreken en te belijden.

Dat geen vleesch en bloed, maar alleen de Vader ons in Jezus den Zoon des levenden Gods doet erkennen, geldt voor elk apostel, ja voor elk discipel, en voor elk geloovige. Er is alle eeuwen door nooit één enkel waarachtig belijder van den Christus geweest, die dit zijn geloof aan vleesch en bloed dankte. Het geloof is in een kind van God een gewrocht van den Heiligen Geest. Te zeggen, dat alleen Petrus dit geloof niet van menschen, maar van God had ontvangen, zou dan ook aan het geloof van de overige apostelen te kort doen, en op ons eigen geloof een niet te dulden schaduw werpen. En te beweren, dat er aan Petrus een openbaring door een engel of door een stem uit den hemel zou geschied zijn, gaat evenmin aan. Reeds bij den doop was het Messiasschap van Jezus bezegeld, en niemand zal wel staande willen houden, dat Johannes de Dooper van die Goddelijke openbaring bij den doop van Jezus zijn leerlingen onkundig zou hebben gelaten. Wat Jezus tot Petrus zegt, kan daarom niet slaan op een ondersteld, nergens ons vermelde, wondere openbaring, maar moet daarop doelen, dat de Vader door den Heiligen Geest in Petrus' hart, evenals in 't hart van alle discipelen, *geloof* aan het feit had ingeplant. Overweegt men derhalve al wat hier door Jezus gezegd werd eenigszins nauwkeuriger, zoo staat wel vast, dat er in geen geval aan Petrus hier iets werd opgedragen van zoo geheel buitengewone beteekenis, dat er plaatsbekleeding in schuilen kan, althans niet in ook maar eenigszins afwijkenden zin van wat ten deel viel aan de andere apostelen. Allen erkennen in Jezus den Messias, en in den Messias den Zone Gods. Allen beleden dat ze dit geloof niet aan zichzelf te danken hadden, niet aan vleesch en bloed, maar aan de genade Gods. Allen kwamen er voor uit, dat de zake Gods triumfeeren zou, en dat de poorten der hel Christus' Kerk niet overweldigen

zouden. En evenzoo was niet enkel aan Petrus, maar aan alle discipelen, die in het apostolaat overgingen, de bevoegdheid der sleutelen opgedragen.

Zal men nu zeggen, dat alzoo van geen primaat van Petrus hier sprake is? Natuurlijk niet. Er had toch zeer duidelijk een uitzondering in Petrus plaats. Van hem wordt gezegd wat van de overigen niet gezegd wordt. Ook al is hij aller tolk, 't feit blijft dan toch, dat hij de *vocaal* is, en dat de overigen als *consonant,* in zijn woord berusten. En dat dit alzoo geschiedt, is niet omdat Petrus zoo eenig vast in zijn geloof stond. Zijn verloochening van den Christus en zijn zwakheid te Antiochië, bewijst het tegendeel, maar hoe scherp en sterk dit ook met zijn primaat contrasteert, toch neemt dit alles het feit niet weg, dat Jezus zich in Petrus een discipel gekozen had, die van nature gave had, om tolk te zijn, om in veler naam te getuigen, om te spreken waar anderen nog zwijgen, en die in oogenblikken van zeldzaam gewicht den moed en de geestdrift in zich voelde, om voor de heilige zaak van zijn Heiland uit te komen. Daarop was Petrus in zijn ontvangenis en geboorte aangelegd, en zóó als voorbereid voor het apostolaat en voor het primaat onder de apostelen. Daartoe had zijn verleden en verkeer het zijne bijgedragen. Jezus had dit aanstonds in hem gezien. De ontdekking hiervan in Petrus had aan zijn roeping tot het apostolaat een bijzondere beteekenis verleend. En nu Jezus te Cæsarea Philippi er toe overgaat, om de verhouding van Zijn discipelen tot Zijn persoon en roeping tot beslissing te brengen, ten einde hun zijn kruisdood te kunnen aankondigen, nu zijn het deze bijzondere eigenschappen in Petrus die hier vooral zoo beteekenisvol en schitterend uitkomen, en het is met het oog hierop, dat Jezus hem uit de overigen afzondert, en hem als den feitelijken leider der overigen oproept en eert. Iets anders, iets meer is uit wat bij Cæsarea Philippi voorviel, niet af te leiden. Ware nu hetgeen men verder gepoogd heeft hierin te lezen, een bijzaak van geringe beduidenis, zoo zou men hierover heen kunnen glijden. Doch nu men er in lezen wil een gebeurtenis, die van die ure af geheel de historie der wereld zou beheerschen en zelfs aller zielen zaligheid raken zou, kan niet anders geconstateerd, dan dat zulk een gebeurtenis voor ons in het verhaal zelf boven elken twijfel zou moeten verheven zijn, en dat, nu dit blijkt allerminst het geval te zijn, de bewijsvoering te kort schiet.

De uitstorting van den Heiligen Geest tien dagen na Jezus' Hemelvaart, is en blijft alzoo *de* groote geestelijke daad, waardoor de Christus, eenmaal gezeten aan de Rechterhand Zijns Vaders, de oude Joodsche bedeeling der schaduwen heeft doen ondergaan, en

de nieuwe bedeeling van de geestelijke wereldkerk heeft doen ingaan. Tegenover het ondergaande Sanhedrin en de te niet gaande priesterlijke bediening in den tempel te Jerusalem, heeft althans de Christus het apostolaat, dat Hij voor Zijn Hemelvaart had ingesteld, bekrachtigd. Aan het hoofd der apostelen is toen Petrus opgetreden, en zoo op den Pinksterdag als op het Synodaal Convent is hij het die voorgaat. Dit apostolaat, met Petrus als de voorganger en *porte parole,* is geen ambtelijke instelling die eindeloos duurt. De discipelen zelve waren, na het uitvallen van Judas, op aanvulling in Matthias bedacht, en allicht gaat men niet feil door op een reëele aanvulling in de roeping van Paulus te doelen. Maar hoe dit ook zij, de apostelen duren hun tijd. Na Jacobus' schavotteering heeft geen aanvulling plaats. Als ze achtereenvolgens sterven, treedt niemand in hun plaats. Maar wat blijft, is hun stichting van tal van kerken in allerlei landen. Wat stand houdt is hun prediking van de belijdenis en leer. Wat vastheid geeft, zijn de ordinantiën die ze ontvangen, en het kerkregiment dat ze in het leven roepen.

XXII. Paulus' apostolaat.

En hij zeide: Wie zijt gij, Heere? En de Heere zeide: Ik ben Jezus, dien gij vervolgt. Het is u hard, de verzenen tegen de prikkels te slaan.

HANDELINGEN 9 : 5.

THANS zij overgegaan tot de tweede groote daad, die de Christus, na Zijn Hemelvaart, hier beneden op onze aarde verricht heeft. De eerste van die daden was de uitstorting van den Heiligen Geest in den tempel te Jerusalem, de tweede is de roeping van Paulus tot het apostolaat op den weg naar Damascus. Ook deze tweede daad behoort tot de „teekenen en wonderen" en wijkt van de normale inwerking van den Christus op Zijn Kerk, hier beneden, af. Dit moet er bijgevoegd om te verstaan, dat men geen ingang geve aan de meening, alsof het gewone verloop in de Kerk op aarde *buiten* Jezus omging. Van het eerste oogenblik van Zijn Hemelvaart af, is en blijft Jezus de Herder, die Zijn kudde op aarde leidt. Toen en nu. Hij is en blijft ons aller Hoofd, en voor zooveel wij als wedergeboren kinderen Gods in Zijn schaapsstal vertoeven mogen, zijn wij ledematen van Zijn mystiek Lichaam,

en gaat dus de geestelijke levensadem die geheel onzen kring beheerscht, van Christus, die in den hemel is, uit. In wat we nu bespreken, wordt daarentegen niet op dit *gewone* doen van Jezus, maar alleen op Zijn *buitengewone* daden gedoeld, d. i. op hetgeen onder teekenen en wonderen verricht werd, om de nieuwe orde van zaken die na Golgotha moest intreden, op gang te houden. Daartoe nu diende in de eerste plaats het machtige Pinksterwonder, en hierop volgde dan in de tweede plaats *de roeping van Paulus tot het apostolaat.* Op zichzelf is roeping tot het apostolaat geen daad die als wonder te eeren is of van teekenen verzeld behoeft te zijn. Bij de roeping der Twaalven had dan ook niets van dien aard plaats. Ook niet bij de roeping van Matthias. Hier daarentegen was dit zoo geheel anders. Jezus was niet meer op aarde. Wat Jezus ten opzichte van Paulus deed, geschiedde van uit den hemel, en wat hierbij plaats greep, was niet een visioen, noch ook zag Paulus het in een droomgezicht, en ook was het niet een inspiratie, gelijk aan de profeten en psalmisten ten deel viel, maar het was *een gebeurtenis.* De Christus is op den weg naar Damascus aan Paulus in eigen persoon verschenen, heeft zich aan Paulus kenbaar gemaakt, en heeft Paulus niet in vage termen, maar tot in bijzonderheden toegesproken; en deze verschijning heeft plaats gehad onder inwerking van teekenen, ten einde den indruk ervan te bevestigen. Vandaar dat deze roeping van Paulus geheel op zichzelf staat, een wonder in den vollen zin des woords was, en zoo voor de Kerk als voor de historie der wereld van zoo allesbeheerschende beteekenis was, dat geheel de verdere loop van de historie der menschheid er een eigen gewijzigde richting door ontving. Beyschlag heeft ons Paulus als den interessantsten persoon van het toenmaals levend geslacht geteekend, wat altoos gewaagd is, maar zooveel staat dan toch historisch vast, dat, ware Paulus niet tot het apostolaat geroepen, en had hij de Kerk van Christus niet uit het Jodendom in de heidenwereld overgebracht, de loop der historie een geheel andere zou geworden zijn. Hij is het die de kerk van Christus uit Azië naar Europa heeft overgeleid, en die ze uit de symbolieke omhulsels van het oude Israelietische Verbond in de klaarheid heeft overgezet van wat Jezus „geest en waarheid" noemde. „De zaligheid", zoo lezen we in Joh. 4 : 22, 23, „is uit de Joden, maar de ure komt, en is nu, dat de ware aanbidders den Vader aanbidden zullen *in geest en waarheid,* want de Vader zoekt ook dezulken die Hem alzoo aanbidden". Die profetie is aanvankelijk zeer zeker ook in de andere apostelen, maar voleind toch eerst in den man van Tarsen tot algeheele vervulling gekomen.

De geheel eenige beteekenis hiervan teekent zich af in Paulus' aanvankelijk zoo bittere, zoo fanatieke vijandschap tegen den Christus. We behoeven ons Paulus niet te denken onder het straatpubliek bij Golgotha dat het „Kruist Hem! Kruist Hem!" uitgilde. Daarvoor was hij te fijn beschaafd. Maar wat diepte en bitterheid van wrevel betreft, ging niemand te Jerusalem Paulus in verzet tegen de pretentie van Jezus, dat Hij de Messias was, te boven. Of Paulus Jezus persoonlijk gekend heeft, valt niet met zekerheid te bevestigen, maar wel mag het vermoed, en is het tegendeel bijna ondenkbaar. De drie jaren van Jezus' omwandeling op aarde heeft Paulus toch in het Joodsche land, en veelal te Jerusalem, doorgebracht. Is het nu denkbaar, dat de doop van Johannes onbekend zou zijn gebleven aan een jongen man, die te Jerusalem de colleges van Gamaliël volgde, en die alzoo met de leiders der Joodsche gemeente te Jerusalem in persoonlijke aanraking kwam? De afstanden zijn in het heilige land niet zoo groot. Van Nazareth komt men te paard in twee dagen te Jerusalem. Zou dan aan te nemen zijn, dat het gerucht eerst van Johannes den Dooper en daarna van Jezus tot Saulus niet zou zijn doorgedrongen? Tijdens Jezus' verblijf te Jerusalem in de week van Zijn sterven op Golgotha moeten we ons ook Saulus te Jerusalem denken, en is het dan in te denken, dat, toen heel Jerusalem zich in den tempel om Jezus bewoog en Zijn machtig spreken aanhoorde, een zoo ijverig zoeker van het heilige als de jonge Saulus was, nooit naar Jezus zou hebben omgezien? Alles is mogelijk. Het kan zijn, dat Paulus in die dagen krank te bed lag, het is mogelijk, dat hij naar een andere plaats b.v. in het over-Jordaansche, was vertrokken. Maar ook daar zelfs moet hij toch van Jezus gehoord hebben, en moet reeds de nieuwsgierigheid hem geprikkeld hebben, om iets omtrent den Rabbi van Nazareth te gaan onderzoeken en na te vragen. Paulus zou volgens de ééne berekening in het jaar 4, volgens een andere becijfering in het jaar 10 geboren zijn. Bij Jezus' laatste komst te Jerusalem hebben we hem ons alzoo te denken als een jongen man van tusschen de 20 en 25 jaren. Op zulk een leeftijd vooral gaat men op alles wat in het publiek opschudding teweeg brengt, als vanzelf ter kennisneming uit. Iets wat destijds nog sterker gold dan thans. Thans brengt, ook al blijven we thuis, het dagblad ons alle gegevens, en het geïllustreerde blad ons zelfs portret en teekening. Destijds daarentegen was dit alles nog niet te vinden. En vandaar dat het persoonlijk naloopen van wat gerucht wekte, toentertijd veel vaster als regel gold dan tegenwoordig.

Hieruit volgt intusschen in het minst niet, dat Paulus reeds des

tijds zekeren indruk van Jezus' persoon moet hebben ontvangen. Paulus was niet slechts uiterlijk aan den Farizeeschen kring aangesloten, maar met hart en ziel aan de strenge opvatting van het Farizeïsme toegewijd. De indruk van verachting die de Farizeërs te Jerusalem voor den Rabbi van Nazareth moest vervullen, moet dus wel bij Paulus nog sterker zijn geweest. De Farizeërs waren te Jerusalem, de geleerden, de nobelen, de vromen. Hun invloed was er alles beheerschend. En zoo ze in Jerusalem zelf de Sadduceërs en Esseërs al verdroegen, op de Galileërs zagen ze uit hun vermeende hoogte laatdunkend neder. De Galileërs waren zonder wetskennis, ze werden tot „de zondaren" gerekend, uit hen kon niets goeds komen. Wat dan niet te denken van een Rabbi uit het verachte Nazareth, die naar Juda kwam en Jerusalem binnendrong, alsof het Hém toekwam in Israel het Koninkrijk weer op te richten. De Galileërs waren landlieden en visschers. Alzoo sociaal van lager orde. Hoe zou 't dan aan Galileërs toekomen, om aan Judea en Bethlehem de Messias-eere te ontrooven. De Romeinen waren er, en daarom kon het Sanhedrin niet voetstoots toetasten, maar anders zou het den Galileeschen dweper reeds voorlang gevangen hebben genomen en onschadelijk gemaakt. Ging dit nu voorshands niet, en had men den Romeinschen bevelhebber te ontzien, dan hinderde het uiteraard nog meer, dat deze Rabbi van Nazareth tot zelfs in den tempel als gezaghebbend profeet optrad, en kon Hem door een principieel Farizeër als de jonge Paulus weinig anders dan een hoog-vrome verachting worden toegedragen. Zoo laat het zich ten volle begrijpen, dat Paulus reeds als jonge man van Jezus gehoord had, niet zonder angst van Jezus' optreden vernam, beducht zelfs was dat Jezus het Huis Israels nog verder verontrusten zou, en dat hij ten slotte, zoo dikwijls als hij in de verte Jezus onder de schare zag, geen andere gewaarwording in zich voelde opkomen dan om zijn heilig volk van dien volksverleider toch hoe eer hoe beter verlost te mogen zien. Mag nu aangenomen. dat Jezus den jongen Paulus reeds gekend en gezien heeft, dan heeft Jezus ook den blik van fanatieken afkeer opgevangen waarmede Paulus naar Hem uitzag, zonder Hem in 't oog te zien. Van Nathanael meldt Johannes ons, dat Jezus hem kende, eer hij hem nog ontmoet had, en zelfs zijn karakter toen reeds beoordeelde. „Ziet, zoo sprak Jezus toch, ziet waarlijk een Israeliet, waarin geen bedrog is!" En toen Nathanael daarop Jezus vroeg: Vanwaar kent gij mij? luidde het antwoord: „Eer u Filippus riep, daar ge onder den vijgeboom waart, zag Ik u." Waar dit nu geboekt staat van een zoo weinig op den voorgrond tredend persoon als Nathanael, hoe zou men daar ooit verzekeren kunnen, dat Jezus Paulus, straks

Zijn grootsten en invloedrijksten apostel, niet zou hebben gekend.

We mogen het optreden van zoo gewichtigen persoon niet aphoristisch nemen, d.w.z., we mogen niet uitgaan van de gedachte, dat zulk een man als Paulus er, als ware het, toevalligerwijs juist destijds geboren was. Waar het in den Psalm heet: „Zoo Gij voordat ik werd geboren, ja, van mijn eerst begin, mij niet uit teedre min, had ondersteund, 'k waar lang verloren," — daar geldt het toch zeer zeker ook van een man van zoo zeldzame verschijning als Paulus, dat hij, nog eer hij 't levenslicht zag, was uitverkoren, om straks zijn geheel eenige roeping in het rijk van Christus te vervullen. Paulus werd niet door God gevonden, als toevallig met zulk een karakter, met zoodanig talent begaafd. Hij is opzettelijk voor zijn geheel eenig ambt ten leven verwekt, en reeds in zijn ontvangenis verrijkt met de kiemen voor zulke gaven en talenten als hij straks zou blijken te behoeven, om zijn grootsche taak op zich te kunnen nemen. Geldt 't nu reeds van Nathanael, dat de Christus dit doorzag, hoeveel te meer nadruk moet op dat Godsbestel dan niet bij een man van eerste orde als Paulus gelegd worden. En hoe zou 't dan denkbaar zijn, dat Jezus, vóór alle ontmoeting, wel Nathanael, maar niet Paulus zou hebben gekend? Maar kennis van Jezus' zijde hield hier geen wederkeerige kennis van Paulus' zijde in, en zoo is het te verstaan, dat Paulus in Jezus niet anders dan een gevaarlijken dweper heeft gegist, van wien het de moeite niet loonde nader notitie te nemen, en we kunnen het ons zelfs zeer wel voorstellen, dat toen het gerucht hem bereikte dat men dien Rabbi van Nazareth het leven had benomen, dit Paulus met vreugde vervuld heeft. Dat hij nu verontrust werd, toen desniettemin straks weer zeker gerucht van zekere drukte in den Galileeschen kring te Jerusalem, althans weer met het oog op dienzelfden Jezus uitging, laat zich begrijpen. Was Jezus' optreden als Rabbi van Nazareth hem een gruwel geweest, en had het hem rust gegeven, dat op Golgotha aan deze geestelijk-ongezonde beweging een einde was gemaakt, dan moest het hem wel met ergernis vervullen, dat de zaak van dien Rabbi van Nazareth nu toch niet uit was, en dat het zelfs scheen, alsof zich een secte uit Zijn aanhang vormen zou. Daaruit verklaart het zich dan ook, dat hij bij Stephanus' terechtstelling met de menigte te hoop liep, en zich aanbood om als getuigen op te treden. Ongetwijfeld ging hij dan ook na Stephanus' executie geheel voldaan huiswaarts. Het zou nu wel uit zijn met deze Galileesche tragedie. Doch dan verstaat men het ook, hoe het gerucht dat nu zelfs in Syrië en te Damascus weer zekere aanhang van dien Rabbi van Nazareth was opgedoken, den jongen Farizeeër met fanatieken wrevel vervulde,

en hoe hij, om korte metten te maken, zich nu aan het Sanhedrin aanbood, om die afvalligen in Syrië gevangen te gaan nemen, ja naar Jerusalem te sleepen, en zoo door hooger oordeel, dat wel een veroordeeling worden moest, te onderwerpen.

Paulus was zoo fanatiek tegen den kring van Jezus' volgelingen gestemd, dat Lukas niet aarzelt neer te schrijven hoe hij „dreiging en moordblazende" was. Zelfs de vrouwen, zoo als er bij staat, ontzag hij niet. In die secte van Jezus was een uiterst gevaarlijke secte opgetreden, die begon met zich in de synagoge te nestelen, en ook de Joden van de patriarchen en van Mozes losmaakte. De Galileërs waren altoos de bedenkelijke elementen geweest, omdat ze Israels symbolieke vormen niet verstonden en het heilige niet wisten te omschutten. Maar nu 't zóóver ging, dat een dweper uit hun midden zich als de Messias opwierp, en daarmee alle verdere toekomst voor het orthodoxe Jodendom in de toekomst poogde af te snijden, nu was het tusschen het echte Pharizeesch-orthodoxe Jodendom en die gevaarlijke secte een strijd op leven en dood geworden. Die secte moest er onder, of Israel zonk weg. Vandaar dat Paulus geen tusschenweg kent, maar het er op toelegt om den aanhangers van die secte kort en goed het leven te benemen. Al wat Jood was, stond onder het Sanhedrin. Ook de synagogen in Syrië, en met name te Damascus, waren onder de hoogheid van dat Sanhedrin geplaatst. Voorzien van lastbrieven om de Joden uit Syrië, die naar deze secte mochten zijn afgedoold, gevangen te nemen, en naar Jerusalem te voeren, zou hij alzoo de zelfvoldoening beleven, straks, door militairen gesteund, een geheele bende van aanhangers van Jezus uit Damascus naar Jerusalem mee te voeren. Daar wachtte hun dan de kerker. Het Sanhedrin zou ze voor zijn rechterstoel dagen. Evenals voor Stephanus stond dan ook voor deze zijn geestverwanten het doodvonnis te wachten, ook hen zou de steeniging treffen evenals Stephanus, en voor Paulus zou 't ongetwijfeld één der rijkste oogenblikken van zijn leven zijn, wanneer hij straks te Jerusalem wederom zelf als getuige zou mogen optreden, om bij hun executie tegenwoordig te zijn. Metterdaad blies hij „dreiging en moord". Als fanatieke Farizeër moest hij 't niet dan met dank kunnen aanzien hoe deze onheilige secte te niet werd gedaan.

Men versta dit niet verkeerd. Het wil niet zeggen, dat Paulus bloeddorstig of wreed van aard was. Veeleer blijkt uit heel zijn later optreden het tegendeel. Het epos der heilige liefde in 1 Cor. 13 toont in hem een gansch andere natuur. Er lag dan ook alleen in uitgesproken, dat Paulus, gelijk alle personen van wereldhistorische

beteekenis, geen man van halve maatregelen was. Het doet denken aan Calvijn tegenover Servet. Een man als Paulus had terstond gevoeld, hoe de Galileesche actie, die dusver geheel onschuldig was gebleven, op eens een hoogst gevaarlijk karakter had aangenomen. Een geestesbeweging kan half slapend en dommelend optreden, dat ze geen effect heeft. Maar schuilt er in zulk een beweging een diepindringend beginsel, dan wacht alles er slechts op, of er in zulk een kring een man zal optreden, die diep leeft en weet door te tasten, om diezelfde, aanvankelijk onschuldige beweging in een hoogst gevaarlijke actie om te zetten. En zoo nu was het hier. Het Galileïsme, als we het zoo noemen mogen, kon op zichzelf geen kwaad, maar nu Galilea in Jezus van Nazareth zijn heros had gevonden, moest het te keer gegaan, of Jerusalem zou voor Nazareth moeten onderdoen. Er mocht daarom geen kwartier worden gegeven. Alleen in het bloed der geestelijk afgedoolden kon het euvel bezworen worden.

Dit lag niet aan Paulus' verleden, maar aan zijn karakter. Hij was uit Tarsen geboortig, en zijn ouders behoorden tot een streng Joodsche familie, die trouw aan de vaderlijke traditie vasthield. Hierin zijn vader te volgen, was geheel naar Paulus' hart. Half belijden en half meedoen stuitte hem tegen de borst. Te midden van een heidensche stad verkeerend, stelde hij er zijn eer in, zoo ferm en cordaat als 't slechts kon als Israeliet op te treden. Zoo half Joodsch en half heidensch te zijn, was hem een onmogelijkheid. Hij was Jood, en hij zou op alle terrein en in elk opzicht toonen het te zijn. Hiermee hing dan ook zijn als student naar Jerusalem optrekken saam. Er waren ook wel elders andere Joodsche scholen en bedehuizen, maar te Jerusalem was *de* hoogeschool, en Gamaliëls naam gaf aan deze hoogeschool onder al wat in alle land Jood was, eere. Intellectueel was Paulus hoog begaafd. Zeer stellig heeft hij dan ook onder de studenten, met wie hij saam de Godgeleerde lessen volgde, uitgeblonken. De fijn uitpluizende geest, die de Farizeesche school kenmerkte, sprak hem toe, en hij plooide zich geheel in Gamaliëls richting, of liever, hij ging in diens consequentiën nog verder dan Gamaliël deed. Ook waar Gamaliël nog van inschikkelijkheid wist, wist hij van niet anders dan van doorzetten. Wat hij was, was hij ten volle, en tot in diepte der beginselen drong hij in het toenmalig Farizeïsme door. Alleen maar, en dit is voor het juist verstaan van Paulus' optreden van beslissend gewicht, hij was uit Tarsen, en bezat in Tarsen het Romeinsche burgerrecht. Hij kon, hoe streng Jood hij ook was, de Grieksche cultuur van die dagen niet wegcijferen.

Vooral als uit Tarsen geboortig was dit bij een zoo hoog karakter schier ondenkbaar. Men loope toch over die stad Tarsen niet heen. Dit Tarsen toch was de hoofdstad van Cilicië, en mocht met eere genoemd worden. Cicero zelf was er Romeinsch landvoogd geweest. Toch was niet eerst met Rome's opperheerschappij de beteekenis van Tarsen begonnen. Cilicië was een door hooge bergen omringde en aan de Middellandsche zee gelegen provincie, die eerst door de Perzen, toen door Alexander den Groote en de Grieksch-Macedonische cultuur, en ten slotte, omstreeks honderd jaar voor Christus, door de Romeinsche macht aan zich is getrokken geweest. Maar gelijk overal, lieten de Romeinen ook in Cilicië en in Tarsen de Grieksche cultuur rustig gedijen, en zoo verklaart het zich, dat te Tarsen zich in die dagen een wijdberoemde school van philosophie en grammatika gevormd had, die de beste geesten uit den omtrek aantrok. Dit gaf aan geheel de stad en aan het geheele land, waarin Paulus zijn eerste opleiding ontving, een klassieke tint, en te meer waar Paulus' familie en hij-zelf het Romeinsche burgerrecht hadden ontvangen, sprak het vanzelf, dat hij in zijn jongelingsjaren ook deze Grieksche cultuur kennen leerde, en met zijn wakkeren geest er diep in doordrong. Ook deze studiën volgde Paulus niet terloops; immers uit zijn brieven blijkt genoegzaam, hoe zelfs zijn stijl en wijze van uitdrukking zich ten deele aan deze Grieksche cultuur geconformeerd had. Hieruit mag en moet afgeleid, hoe in Paulus' geest van meet af de antithese tusschen het Joodsche Farizeïsme en het heidensch-Grieksche beginsel post vatte. Hoezeer ook de vorm van het Grieksch-heidensche hem aantrok, wat het *wezen* der zaak betreft, stond hij principieel tegen het philosophisch uitgangspunt der Tarsensche school over, en niet de Grieksche wijsgeeren, maar de Gamaliëls te Jerusalem spraken, wat het beginsel en uitgangspunt aangaat, zijn warm gemoed en zijn scherpzinnige denkkracht toe. Maar juist dit bracht met zich, dat de antithese die aldus voor hem kwam te staan, ook het heidensche uitgangspunt scherp voor hem uitteekende. Het stond zoo lijnrecht tegenover elkander, maar juist daarbij kon het niet uitblijven, dat er ook uit de heidensche school elementen voor zijn geest traden, die niet konden nalaten hem te binden, en die hij of uit zijn geest uitbannen, of in zijn eigen Israelietisch element opnemen en verwerken moest. Hij was en bleef Israeliet. Er kon dus geen sprake van zijn, dat hij met het Israelietische zou doen, wat Schleiermacher en zijn volgelingen met het Christendom deden, d.w.z. het moderniseeren, om het later op te nemen in het philosophisch geheel. Steeds, tot het einde toe, stelde Paulus de ijdelheid van deze modernizeering op de kaak. Niet het Israelietische moest

in de toen modern-Grieksche levens- en wereldbeschouwing worden opgenomen, maar omgekeerd en heel anders moest wat uit de Gemeene Gratie in het Paganisme schitteren kon, dienstbaar worden gesteld aan de verheerlijking van Gods Openbaring in Israel. Dat nu juist in het Evangelie van den Christus hiervoor de oplossing gegeven was, kon Paulus in de dagen van zijn fanatisme in het minst niet vermoeden, en het is het licht hierover dat hem eerst op den weg van Damascus en bij Ananias is opgegaan. Het was deze antithese die in een dieplevend en heroïek menschenhart moest doorworsteld worden, zou 't Christendom de wereld kunnen ingaan, en het is hiertoe dat Paulus van Tarsen door God bestemd, voorbereid en bezegeld was. De *Joodsche* idee en de algemeene *wereld*-idee moeten zich vermaagschappen en ineenvloeien, en het is in Paulus' hart en geest dat 't hiertoe, ons nog ten zegen, gekomen is.

Eerst zóó beschouwd, kan de gewichtige daad die Christus na Zijn Hemelvaart op den weg naar Damascus verricht heeft, tot haar recht komen. Zij die vaak niet anders dan van Paulus' „bekeering op den weg naar Damascus" spraken, voelden hier niets voor. Dezulken vonden het alleen merkwaardig, dat de man die eerst zoo fel tegenstond, nu omsloeg, en het Methodisme beriep zich hierop steeds, om zelfs voor de diepst gevallene en verst afgedoolde zondaren den toegang tot hun Heiland te ontsluiten. Ook voor de heidenwereld vond men die bekeering uitermate belangrijk. Maar van het historisch geheel eenig bestanddeel, dat in dit door Jezus gewrochte wonder school, vatte men minder dan niets. Juist daarom moest er te meer nadruk op gelegd, hoe we hier staan voor de principieele antithese van een in zichzelf zich opsluitend Judaïsme, dat aan zijn symbolische levensvormen zich onverbiddelijk vastklemde en een heidensche cultuur, die valsch in uitgangspunt was, maar de eischen van realiteit en volksgemeenschap vasthield. Die beiden hadden den weg geopend voor het Koninkrijk van Christus dat te komen stond. Uit Israel het *wezen*, uit de Grieksche cultuur de *vorm*. En daar deze beiden in Jezus vereenigd waren en in zijn Evangelie voor heel de wereld zouden zijn uit te roepen, kon het niet anders, of er moest althans één man van hooger zin opstaan, een machtige geest die op deze taak voorbereid was, en het leven van dien man moest zoo geschikt, dat hij èn met het Joodsche wezen, èn met de Cultuurvormen uit het heidenland in persoonlijke levensaanraking kwam. Zoo moest in het hart en in den geest van dien straks komende, de antithese zich toescherpen, en toen dit hart en deze geest gereed lagen, was het Jezus zelf, die op den weg naar Damascus de antithese uit hem wegsloeg en de realiteit der wereldeenheid in zijn Evangelie bezegelde.

XXIII. **Paulus' bekeering.**

Maar zij hadden alleenlijk gehoord dat men zeide: Degene, die ons eertijds vervolgde, verkondigt nu het geloof, hetwelk hij eertijds verwoestte.
GALATEN 1 : 23.

PAULUS was er zich bewust van, dat hij reeds in zijn ontvangenis en geboorte uit Gods bestel en door Gods almogende werking, juist zulk een natuur en aard, zulk een geest en zulk een lichamelijke gestalte had ontvangen, als eisch waren voor zijn geheel eenige roeping. Gelijk toch de psalmist van ouds zong: „Gij zijt het immers die mij uit den buik hebt uitgetogen" (22 : 10), zoo betuigde ook Paulus, dat God hem voor zijn levenstaak *van zijner moeders lijf af had afgezonderd* (Gal. 1 : 15). Hiermede was niet gezegd, dat Paulus' uitwendige verschijning zoo indrukwekkend was. Toen de apostel te Lystra door het stadsvolk werd toegejubeld, en ze hem en zijn metgezel als goden verheerlijken wilde, hield het volk niet hem, maar Barnabas voor Jupiter, en zag in hem slechts Barnabas' dienaar of Mercurius. Zelf voelde Paulus dan ook, dat hij zijn rijken geest droeg „in een aarden vat" (2 Cor. 4 : 7). Dit niet sterke lichaam was bovendien door zijn rusteloos leven, door de ontberingen waaraan hij blootgesteld was, en door de mishandelingen die hij onderging, niet weinig verzwakt. Hij schreef met het oog hierop in Gal. 6 : 17: „Voorts, niemand doe mij moeite aan, *want ik draag de litteekenen van den Heere Jezus in mijn lichaam.*" Zelfs schijnt hij op zeer ernstige wijze in zijn gezondheid aangetast te zijn geweest. Althans naar Corinthe schreef hij (2 Cor. 12 : 7): „Opdat ik mij door de uitnemendheid der openbaringen niet zou verheffen, zoo is mij gegeven een scherpe doorn in het vleesch, namelijk een engel des satans, dat hij met vuisten sloeg, opdat ik mij niet zou verheffen." Hij had gebeden, of hij hiervan verlost mocht worden, maar het antwoord op die smeeking was, dat de Heere tot hem gezegd had: „Mijne genade is u genoeg, want mijne kracht wordt in zwakheid volbracht." En Paulus' terugslag hierop was: „Zoo zal ik dan veel liever roemen in mijne zwakheden, opdat de kracht van Christus in mij wone." Zelfs wordt ons, wat nog meer bevreemdt, in 2 Cor. 10 : 10 bericht, dat het Corinthisch publiek gezegd had: „Paulus' brieven zijn wel gewichtig en krachtig, maar de tegenwoordigheid des lichaams is zwak en de rede onbeduidend." Apollos won 't zoo verre van

hem (2 Cor. 10 : 10). Zoo bijna de verhouding als tusschen Mozes en Aäron. Vooral Barnabas was dan ook meer dan een helper, de meer op den voorgrond tredende persoonlijkheid. Barnabas was in de eerste tijden van Paulus' optreden, zoo men wil, de inleider bij het volk. Hieruit verklaart het zich dan ook, dat niet bij de overige apostelen, maar schier eeniglijk bij Paulus telkens de namen vermeld staan van de personen, die hem begeleidden. Zelfs ontvangt men den indruk, dat Lukas' met hem mede gaan op de groote reis naar Europa, niet toevallig was, maar nauw zelfs samenhing met Paulus' lichaamslijden. Lukas toch was arts van beroep. Ongebroken gezondheid blijkt maar al te vaak niet wel vereenigbaar met een hooge geestelijke roeping. Kracht kan daartoe noodig zijn, maar te gave gezondheid schijnt de verleiding tot zelfverheffing met zich te brengen; een kwaad dat dan tegengegaan wordt door krankheid en lijden. Lijden van het lichaam tempert de te hooge ligging van den geest. Psalm na psalm zegt ons, hoe bitter David lichamelijk geleden heeft. Van Calvijn kwam gelijk bericht tot ons. En waar van alle apostelen Paulus de eenige is, die gedurig over zijn lichamelijk leed klagen moet, is het te opmerkelijker, dat van alle apostelen Paulus geestelijk de machtigste was. Of zijn niet-huwen hiermede samenhing, dan wel gewild was met het oog op zijn apostolische levenstaak, valt niet uit te maken, maar wel volgt hieruit, dat Paulus door zijn lichamelijk lijden te zwaarder gedrukt moet zijn geweest, waar alle huiselijke levensvreugd hem onthouden was. Iets wat hem te meer moet beklemd hebben, waar ook in zijn geest gedurig de felste strijd losbrak, gelijk hij in Rom. 7 ons hiervan de snijdendste belijdenis brengt. Hij had 't zoo zelf in eigen persoon gevoeld, hoe hij „vleeschelijk verkocht was onder de zonde".

Ook dit nu stond in rechtstreeksch verband met zijn levenstaak. Een stiller karakter, minder door machtig begeeren doorploegd, en een matter natuur, minder aan hartstocht blootgesteld, zou niet in eigen persoon zoo bange gewaarwording kunnen gehad hebben van den strijd tusschen Gods heiligen wil en ons zondig aanzijn. De man in wiens eigen existentie en levensbesef de groote worsteling tusschen wet en genade ten einde moest worden doorgezet, moest er van zijn geboorte af op zijn aangelegd, om die worsteling recht diep te ondergaan. Vandaar dat Paulus zelf tot steeds klaarder inzicht kwam, hoe zijn aanleg en lichaamsgestalte, zijn hartstocht en zijn vurig gestel, met alle verzoeking en lijden dat hieruit volgde, hem niet bij toeval was aangekomen, maar krachtens Gods hoog bestel zoo in hem moest gevonden worden, om hem tot een vat der eere van Christus te maken, en hem de diepte van het heilsmysterie tot op den bodem te doen doorgronden. Zoo moet

't dan ook verstaan, dat de apostel zoo gedurig van zichzelf spreekt. Dat is geen gemis aan nederigheid en ootmoed, maar een steeds sterker in hem opdringende overtuiging, dat heel zijn natuur en zijn levenservaring een der van God hem geboden middelen was, om in de tegenstelling tusschen wet en genade tot in haar eerste kiem door te dringen, en zoo in zijn woord en schrift op de verzoening die het Kruis van Golgotha aanbracht het volle en juiste licht te doen vallen. Iets waarop te ernstiger gewezen moet worden, opdat de Kerk van Christus in den heidenapostel zelven verstaan mocht, hoe 't zalig-zijn zeer zeker ook aan klaar en helder inzicht in de beleden waarheid, en aan de waarachtigheid der beleden leer hangt, maar hoe toch de eisch dat de genade niet slechts *beleden,* maar tegelijk *beleefd* zal worden, in geen persoon der Heilige Schrift zich sterker uitspreekt, dan juist in Paulus.

Geheel 't zelfde komt uit in zijn omslaan van vijand in apostel van Jezus. Paulus is niet van overtuiging veranderd door eenige aanprijzing van het Evangelie of door eenig betoog. Het is niet de prediking van het Evangelie, die hem heeft aangegrepen. Te Damascus moge hij in veel door Ananias zijn ingeleid, maar toch kan niet gezegd, dat hij door menschen-toedoen van vijand apostel werd. Zelfs stond hij er op, telkens zoo sterk mogelijk uit te spreken, dat hij zijn Evangelie niet van eenig mensch, maar van Christus zelf ontvangen had. Hierop dient te meer gelet, omdat Paulus zelf door zijn prediking toentertijd, en sinds alle eeuwen daarna door zijn brieven, voor zoo nameloos velen het licht deed opgaan. Nu nog zijn het altoos de brieven van Paulus' die bij overgang den geest beheerschen. In de Schrifturen van Johannes moge de bekeerde ziel genieten en zich verdiepen, maar de eerste aangrijping die uit den dood de ziel naar het leven begeleidt, komt toch veelal ons toe uit wat Paulus aan Christus' Kerk achterliet. Petrus' en Jacobus' geschriften, hoe veelszins belangrijk ook, komen hiermede niet in vergelijking. Het is schier altoos Paulus die de geesten leidt. Niet ten onrechte is zelfs meermalen betuigd, dat met name in de Reformatie de golfslag van Paulus' machtigen geest te herkennen was. Juist hiermee echter hangt 't rechtstreeks samen, dat niemand dan Paulus zijn kon, wat hem gegeven werd voor zoo ontelbare scharen van geloovigen te zijn. Zal een geest ons metterdaad bewerken, dan moet die geest machtiger zijn dan onze geest. Daar nu Paulus zulk een geest niet vond noch ontmoet heeft, was hij er zich zoo helder bewust van, dat hij niet aan eenig mensch, maar alleen aan Christus de kennis van wat zalig maakte, dankte, en het is uit diepgevoelden dank dat hij telkens hierop terug wijst,

niet om zichzelf bovenmate te verheffen, maar om aan zijn Heere en Koning te hooger eere te geven. Wat Paulus omzette, was dan ook niet iets wat hij leerde, of wat hem aangeleerd werd, maar een wondere, geheel eenige gebeurtenis. Wat op den weg, niet ver van Damascus, plaats greep, was *een daad van den Christus,* die aan de Rechterhand Gods was gezeten. Vóór Jezus' Hemelvaart had deze daad niet kunnen plaats grijpen. De Christus moest eerst deze aarde verlaten hebben, en in den hemel zijn koninklijken eerezetel hebben ingenomen, om, op de wijze gelijk geschied is, aan Paulus te kunnen verschijnen.

Dat we zeggen, aan Paulus, en niet op den Joodschen naam van Saul terug gaan, is, omdat men aan deze naamverwisseling veelal een beteekenis hecht, die ze niet heeft. Toen eenmaal de Romeinsch-Grieksche beschaving zich ook over Azië, en ten deele ook over het heilige land verspreid had, werd het een veel in zwang gekomen gewoonte, om ook een Romeinschen of Griekschen naam 'tzij aan zijn Joodschen naam toe te voegen, 't zij er voor in de plaats te nemen. Zin of beteekenis lag daar niet in. Was het daarom te doen geweest, zoo zou de naam van Saul veel schooner en rijker geweest zijn dan die van Paulus. *Saul* toch beteekent: De afgebedene; terwijl de naam van *Paulus* wijst op kleinheid in de gestalte of op de onbeduidendheid van den persoon. Had de apostel zichzelf, na zijn roeping, dezen naam toegevoegd, zoo kon er de belijdenis in liggen van 't: „Ik niets, Christus alles", maar dit kan niet, nu het een bijnaam was, dien hij te Tarsen van meet af droeg. Zooals het een eeuw geleden ook ten onzént gewoonte was, om liefst zijn naam te verfranschen, en van *Henri* instee van *Hendrik,* van *Jeanne* inplaats van *Jansje* te spreken, zoo was ook toen het aannemen van een naam uit den naamkring van het ons bevriende volk gewoonte geworden. Er is alzoo geen sprake van, dat hij *Paulus* werd krachtens zijn toebrenging. Alleen zou men kunnen zeggen, dat hij als heiden-apostel een naam uit het heidenland moest dragen, doch dan had die naam hem ook door Christus zelf in zijne toebrenging moeten gegeven zijn. Denk aan Petrus. Het is daarom dat we den Joodschen naam liefst geheel glippen laten, en eeniglijk van Paulus gewagen. Omdat die bij ons kerkelijk publiek 't meest bekend is.

En wat nu de machtige, indrukwekkende gebeurtenis, op den weg naar Damascus, zelve betreft, zoo is uit het viervoudig bericht, dat ons hiervan in Hand. 9, 22 en 26, door Lukas, en in Gal. 1 door Paulus zelf gegeven wordt, niet anders vast te stellen, dan dat de Christus aan Paulus in zichtbare gestalte verschenen is. Van een visioen is hier geen sprake. Wel bij Petrus, toen het laken

met de onreine dieren voor zijn zielsoog verscheen, maar niet hier. Paulus, hij betuigt het zelf, heeft den Christus *gezien*. In 1 Cor. 9 : 1 roept hij zelfs zegevierend uit: „Ben ik niet een apostel? Ben ik niet vrij? Heb ik niet Jezus Christus onzen Heere *gezien?"* In 1 Cor. 15 somt hij de verschijningen van den Christus na Zijn Opstanding op, gelijk die aan de elven en eens aan meer dan vijfhonderd broeders hadden plaats gegrepen, maar daarop laat hij dan onmiddellijk, en met bijzonderen nadruk, volgen: „En ten laatste van allen is hij ook van mij, als van een ontijdig geborene, *gezien"* (vs 8). Dat Paulus Jezus niet aanstonds herkende, levert hiertegen geen bezwaar op. Vanzelf niet voor wie aanneemt, dat Paulus Jezus van te voren nooit gezien had, maar evenmin voor wie dat moeilijk gelooven kan, en alzoo onderstelt, dat Paulus Jezus te Jerusalem wel vóór Zijn kruisdood ontwaard had. Uit het verhaal van Jezus' Opstanding toch blijkt duidelijk, dat Jezus reeds op den eersten dag van Zijn verrijzenis tot tweemaal toe *niet* herkend werd, zelfs niet door wie van nabij met Hem vertrouwd was. Van Maria Magdalena verhaalt Johannes (20 : 14) ons, dat ze, toen Jezus vlak voor haar stond, „niet wist dat het Jezus was". En evenzoo meldt het verhaal van de Emmausgangers, dat ze een geheelen tijd met Jezus op weg waren, en zelfs met Hem aanzaten, zonder Hem te herkennen. Al blijft men derhalve aannemen, dat Paulus Jezus wel gekend heeft, zoo ligt er toch niets onaannemelijks in, dat hij op den weg van Damascus vroeg: Wie zijt gij, Heere? Was Jezus reeds vlak na Zijn Opstanding zoo sterk in aanzien veranderd, dan moest de wijziging uiteraard nog veel verder zijn voortgeschreden, toen Hij, na Zijn opvaren ten hemel, uit dien hemel aan Paulus verscheen.

De vraag hoe, en op wat wijs, deze verschijning van Jezus toeging, is niet tot in bijzonderheden voor beantwoording vatbaar. Er volgt uit het bericht dat tot ons kwam, niet dat Jezus, om aldus voor Paulus te kunnen verschijnen, uit den hemel op deze aarde nederdaalde. Alle voorstelling toch van dien aard verliest het onderscheid uit het oog tusschen onze eigen levenssfeer hier op aarde, en de geheel andere levenssfeer in de hemelen, waarin Jezus aan de Rechterhand Gods is gezeten. Doch juist onze volstrekte onbekendheid met de wetten die in die hoogere levenssfeer gelden en zoo ook met de overgangen uit die hoogere sfeer in onze lagere levenssfeer, sluit voor ons de mogelijkheid uit, om ons dit verschijnen van den Christus in zichtbare gestalte te verklaren. Van feitelijke verschijningen uit die hemelsche sfeer in ónze levenssfeer verhaalt de Schrift van Oud- en Nieuw Verbond gedurig, en eens komt de

parousie. In hoeverre de verschijning aan Johannes op Patmos in een visioen plaats greep, komt later ter sprake, maar in elk geval draagt het verhaal van wat op Patmos voorviel, een geheel ander karakter dan het bericht dat we in Hand. 9 vinden. Hier is schijn noch schaduw van iets vreemds of visionairs. Paulus is niet alleen. Hij beweegt zich voort op den openbaren weg. En nu plotseling verschijnt hem *een licht* van den hemel. Juist zooals we steeds bij zoo wondere verschijningen van een wonderbaar *licht* lezen. Zoo was het aan het Braambosch voor Mozes, zoo was het bij den uittocht uit Egypte, zoo was het bij de inwijding van Salomo's tempel, zoo was het bij Jezus' Doop, zoo was het op Tabor, en zoo was het op Patmos. Als de hoogere levenssfeer voor ons opengaat, straalt wie er getuige van is, op eenmaal een wonderbaar licht toe, een licht van een ander karakter dan 't licht van de zon, zoo zelfs, dat op den weg naar Damascus niet één soldaat die Paulus begeleidde, het ontwaarde. Paulus verschrikt van dit glanzend schijnsel zoo sterk, dat hij voorover neerslaat, en nu op eens een stem hoort, die tot hem zegt: „Saul, Saul, wat vervolgt gij mij?" Zoo rechtdraads mogelijk. Van persoon tot persoon. Niet, wat vervolgt ge de gemeente, of wat vervolgt ge de zaak van Jezus. Neen, 't staat in *gij* en *mij* geboekt. 't Is Jezus zelf, die Paulus rechtstreeks aanspreekt. Zelfs moet de stem als een gewone stem hebben geklonken. Niet als een stem veler wateren op Patmos. Veeleer zoo gewoon, kalm en rustig, dat niet allen die Paulus begeleidden het vernamen. En nu staat ook Paulus zelf hier zoo rustig en bijna nuchter tegenover, dat hij, als bij een gewone ontmoeting, vraagt: „Wie zijt gij, Heere?" En daarop nu volgt even pertinent, rustig en gewoon het antwoord: „Ik ben Jezus, dien gij vervolgt". Gij vervolgt niet maar de geloovigen, neen, in die geloovigen vervolgt ge *mij*. En nu voegt Jezus er dit kernachtig, beeldspreukig woord aan toe: „Het is u hard, de verzenen tegen de prikkelen te slaan!"

Dit beeldspreukig zeggen van Jezus toont aan, dat 't in Paulus' zelfbewustzijn niet 't brengen van een stillen vrede was. De verzenen doelen op de hielen waar men mee gaat op den weg. Het ziet dus op den gang van Paulus, op den weg dien hij bewandelde, op den loop dien hij nam. En nu ontwaart hij op den weg gedurig hindernis, een ongeziene macht die hem tegen wil houden. Er is iets dat worstelt in heel zijn persoon. Toch zet hij door. Maar hoe meer hij doorzet, hoe scherper de prikkels hem wonden. Daar zocht hij nu doorheen te werken, maar daarbij bepaalt nu juist de Christus hem. Het is alsof Jezus zeide: „Ik zie dien strijd in uw hart, en ge wilt er u over heen zetten, maar ge kunt niet. Hier ben Ik zelf, en sta

voor u, die Jezus, dien gij vervolgt". En door dit ééne zeggen van Jezus, in verband met geheel de aangrijpende verschijning, ontvangt nu in Paulus de Farizeër op eenmaal den knak, die hem geestelijk vernietigt. Het is uit met de dweperij van Paulus. Opeens buigt hij zich en bukt, en onderwerpt zich aan Jezus' Majesteit. „Heere", zoo waagt hij te zeggen, „Heere, wat wilt gij dat ik doen zal?" De eigen zin en eigen wil, de hartstochtelijke energie van zijn drijven en dwepen, het is al op 't eigen oogenblik gebroken. Zijn wil is weg, de wil van Jezus moet er voor in de plaats treden. Hij onderwerpt zich, en staat als het lammeke voor zijn Herder. En nu, op dat vragen: „Wat wilt ge, dat ik doen zal?" ontvangt Paulus geen oproeping tot boete en berouw. Niets ervan. Alleen maar de aanwijzing van den man in Damascus, die zijn raadsman zal wezen. „Sta op, en ga in de stad, en u zal aldaar gezegd worden wat ge doen zult." Daarop nu volgde een visioen. Immers tot Ananias sprak de Heere: „Paulus heeft *in een gezicht gezien,* dat een man, met name Ananias, tot hem inkwam en hem de handen opleide." De verschijning nam hiermede een einde. Het licht van den hemelschen glans verflauwde, taande en trok zich geheel terug en toen Paulus weer tot zichzelf kwam, was hij blind. Schellen hadden zich als om zijn oogen geklemd, en zijn geleider voerde hem naar het huis van Judas, te Damascus. Ananias heeft hem toen in dit huis van Judas, naar den last dien hij ontvangen had, opgezocht. Van een lastgeving, om het Evangelie aan de heidenen te prediken, was nog geen woord aan Paulus toegekomen. Jezus wilde, dat Paulus nu bediend, geholpen en terechtgewezen zou worden door diezelfde geloovigen van Damascus, die hij voor het Sanhedrin had willen sleepen. De Farizeërstrots moest principieel in hem gebroken worden. Ananias zou zijn leermeester zijn.

Aan Ananias was, eer hij Paulus ontmoette, een geheel wonderbare openbaring gedaan. Het is Ananias die, nog eer dan Paulus zelf, de openbaring ontving, dat Paulus voor Christus „een uitverkoren vat" was, en dat diezelfde Paulus, die onder de Christenen als hun wreedste vervolger bekend stond, van Christus geroepen zou zijn, „om Zijn naam te dragen onder de heidenen, en de Koningen en de kinderen Israels". Paulus is toen tot boete en verootmoediging gekomen. Het ging alles om in zijn hart en in zijn geestelijk zelfbewustzijn. Ananias zei 't hem aan: „Saul, broeder, de Heere Jezus heeft mij gezonden, opdat gij weer ziende en *met den Heiligen Geest vervuld zoudt worden".* Als door een wonder herschonk Ananias hem 't gezicht. Er vielen als schellen van zijn oogen af. En toen hij alzoo Ananias in het oog kon zien, en deernis

en liefde hem verwarmde, was hij op eenmaal willens om zich over te geven. Hij werd gedoopt. Aan de hand geleid, was hij Damascus binnen getrokken. Drie dagen lang had hij niet gegeten en niet gedronken. Zoo verbaasd en bevende was hij. Maar nu keerde heilige vrede tot hem in. Zalige ruste trok over zijn ziel. Hij was een ander man, een ander mensch geworden. En diezelfde Paulus, die anders er in genoten zou hebben, om een geloofsheld als Ananias te steenigen, voelt zich nu o, zoo klein, zoo verrijkt en gelukkig. Gamaliël wijkt uit hem, en hij zit aan de voeten van Ananias als leerend kindeke neder. Toch kwam toen reeds onmiddellijk de drang om het Evangelie te verkondigen in hem. Toen hij spijze genomen had, won hij weer in kracht. De behoefte om te getuigen, ontwaakte. En toen ging het naar de synagoge, en in diezelfde synagoge waar hij gehoopt had zijn eerste offers te zullen opsporen staat hij nu van den Christus te verkondigen, dat wel waarlijk die Christus de Messias, de Zone Gods was. Zelfs mocht Paulus reeds bij dat eerste optreden in gelukkige vrucht op zijn getuigenis roemen. Er staat toch, dat „hij meer en meer bekrachtigd werd, en de Joden die te Damascus woonden, *overtuigde,* ten bewijze dat Jezus wel waarlijk de Christus is."

Doch hierbij bleef het niet. De Christus heeft van uit den hemel Zijn wonderbaar werk aan Paulus voortgezet. In Paulus' roeping en toebrenging had een geheel eenige gebeurtenis plaats, en daarom heeft de Christus na het gebeurde op den weg naar Damascus allerminst zijn hand van Paulus afgetrokken. Te Damascus bleef Paulus niet. Nadat zijn eerste getuigenis daar gegeven was, en gegeven niet aan heidenen, maar aan Joden, in hun synagoge, is Paulus niet te Damascus gebleven, maar ondernam hij een reis naar Arabië. Hij verhaalt hier zelf over (Gal. 1 : 16, 17): „Ik ben niet terstond te rade gegaan met vleesch en bloed, en ben toen niet gegaan naar Jerusalem, tot degenen, die vóór mij apostelen waren; maar ik ging heen naar Arabië, en keerde van daar wederom naar Damascus." Eerst drie jaren daarna is hij toen weder te Jerusalem gekomen, is toen vijftien dagen gebleven, en zag met Petrus alleen Jacobus. Maar gelijk hij uit Damascus was moeten vluchten, om aan het gevaar dat hem van de Joodsche wraakzucht dreigde, te ontkomen, zoo kon hij ook in Jerusalem geen vaste plaats erlangen, zoodat hij, zijn missie nog niet aandurvende, zich naar zijn vaderstad Tarsen terugtrok. Hier schijnt hij meerdere jaren gebleven te zijn. Toch had inmiddels de Christus zich nogmaals aan hem betuigd. Het was geschied toen hij te Jerusalem in den tempel was en bad. Toen toch viel, in een vertrekking van zinnen, d. i. visionair, hem een geheel bijzondere openbaring van Jezus ten

deel, die hem toeriep: „Spoed u, en ga in der haast uit Jerusalem want zij zullen uw getuigenis van mij niet aannemen." Een openbaring, waarop straks in hetzelfde gezicht de lastgeving volgde: „Ga henen, want ik zal u tot de heidenen zenden" (Hand. 22 : 21). Toch schijnt Paulus nog steeds geaarzeld te hebben. Gelijk hij in Arabië zocht te rijpen in geestelijk doorzicht en kennis, zoo strekte ook zijn verblijf te Tarsen, om hem op zijn grootsche taak voor te bereiden. Ook zoo echter ging hij tot het aanvaarden van die taak niet uit eigen beweging over. Het was Barnabas die uit Antiochië tot hem kwam. En zoo is hij toen naar Antiochië mee opgegaan, en heeft daar eerst zijn taak om heidenapostel te worden, ten volle durven aanvaarden. Meer dan tien jaren lagen tusschen zijn eerste terugkomst te Jerusalem en zijn tweede verblijf aldaar in. In die jaren waren hem voortdurend openbaringen ten deel gevallen. Niet Petrus, niet Jacobus, de Christus zelf is op wonderbare wijze zijn leermeester geweest. En zoo kwam toen eindelijk het oogenblik, waarop te Jerusalem het accoord met Petrus en Johannes kon worden aangegaan (Jacobus was inmiddels onthoofd), zoo schrijft Paulus, „dat hij zelf tot de heidenen zoude gaan, en zij tot de besnijdenis" (Gal. 2 : 9).

XXIV. Paulus' voorbereiding.

Te roemen is mij waarlijk niet oorbaar; want ik zal komen tot gezichten en openbaringen des Heeren.
2 Corinthe 12 : 1.

Op zichzelf zou men verwacht hebben, dat Paulus, als de nieuw aangestelde apostel, terstond na zijn roeping, de hoogst ernstige taak, om het Romeinsche keizerrijk, d. i. de wereldmacht, de conglomeratie der volken, tot Christus te roepen, met bezielden ijver zou aanvaard hebben. Toch was dit *niet* alzoo. Paulus blijft jaren achtereen te Damascus hangen, trekt zich een tijdlang naar Arabië terug, bezoekt de Christengemeente te Jerusalem, en zoekt ten slotte zijns vaders huis te Tarsen weer op. Naar des apostels eigen verklaring zijn met dit een en ander over de tien jaren voorbij gegaan, zonder dat de apostel ook maar één poging deed om zijn taak als speciale heidenapostel door te zetten. De roeping op den weg naar Damascus overviel den Pharizeeschen

zeloot, toen hij ongeveer 25 jaren oud was, en tot zijn 30e zeg bijna 40e jaar heeft het geduurd, eer hij zijn heerlijke levenstaak aanvaardde. Voor ons gevoel maakt dit een onverklaarbaren indruk. Waarom aarzelde, waarom talmde de man met zoo machtigen geest? Te raadselachtiger wordt dit, nu hij zelf betuigt, (Gal. 2 : 6) dat hij de kennisse van het Evangelie niet van de andere apostelen ontvangen heeft, en dat zelfs Petrus, Johannes en Jacobus, die onder de apostelen vooraan stonden, „hem niets hebben toegebracht". Zijn kennis van het Evangelie verkreeg hij deels door het gerucht, dat hij reeds vóór zijn bekeering er van opving, en deels door gesprekken met Ananias en anderen te Damascus, maar toch in hoofdzaak door „velerlei openbaring" die hem van den Christus ten deel viel. Hij stelde er steeds prijs op, wel te doen uitkomen, dat hij als heidenapostel in 't minst niet bij zijn medeapostelen achterstond. Hadden zij Jezus van nabij gezien, hij ook. Hadden zij Zijn openbaring ontvangen, hij niet minder. Een apostel moest een discipel zijn, die regelrecht door Jezus zelf onderwezen was, en zoo nu was het met hem ook. Veel is ons omtrent deze openbaring die hij ontving, niet bericht, noch in het boek der Handelingen, noch in zijn brieven, maar in 2 Cor. 12 : 1—10 vinden we toch het uiterst merkwaardig verhaal van gezichten en openbaringen die hem van Jezus ten deel vielen. Van de wijze, waarop deze openbaringen toegingen, kon hij zelf zich geen heldere voorstelling maken. Hij zegt toch, „of het geschied zij in het lichaam of buiten het lichaam weet ik niet." Maar wel weet hij, dat hij opgetrokken is geweest in den derden hemel, en dat hij daar tot hem gerichte woorden heeft beluisterd, die 't een mensch niet geoorloofd is, uit te spreken. En toen hij vermoedelijk in verband hiermede, zoo bitterlijk aan „den doorn in zijn vleesch," leed, heeft hij, zoo lezen we in vs 8, den Heere Jezus driemaal gebeden en gesmeekt, of die plage ook van hem mocht wijken, maar hierop ten antwoord ontvangen: „Mijne genade is u genoeg, want Mijne kracht wordt in zwakheid volbracht." Zonder nu hierop nader in te gaan, blijkt dan toch, dat de apostel in de jaren zijner voorloopige afzondering een gemeenschap met den Christus deelachtig is geworden van geheel bijzonderen aard, en dat zich vooral hieruit zijn geheel eigenaardige opleiding als apostel moet verklaren.

Doch al licht deze omstandigheid de zoo lange periode, die tusschen zijn roeping en zijn optreden te Antiochië ligt, eenigszins toe, toch volstaat ze niet, om ons het stilzitten van Paulus gedurende een periode van zoovele jaren begrijpelijk te maken. Ook al nemen we toch aan, dat hij èn te Damascus, èn in Arabië, en te Tarsen deels ook op het winnen van bekeerlingen bedacht was,

toch ontvangt men uit niets den indruk, dat hij zich destijds reeds op de missie onder de Grieken en Romeinen geworpen had. Veeleer beweegt hij zich nog bij voorkeur onder de lieden van zijn eigen volk, en zelfs ging hij te Jerusalem nog in den tempel op om te aanbidden. Tot een breken met de religie van het Joodsche volk was het blijkbaar bij Paulus nog niet gekomen. Hieruit nu mag en moet afgeleid, dat er bij Paulus, na zijn roeping op den weg van Damascus, een innerlijke strijd is opgekomen, die hem nog lange jaren bevangen hield, en hem nog niet de vrijmoedigheid deed toekomen, om den moeilijken arbeid, van zoo geheel eenigen aard, waartoe hij bestemd was, eigener beweging ter hand te nemen. Voor ons schijnt het uiterst eenvoudig, er ons in te denken, dat een fanatieke Jood van die dagen zoo op staanden voet het Joodsche element aflegde, de Joodsche voorkeur prijs gaf, zich ont-Joodschte, als we ons zoo mogen uitdrukken, om nu als voorganger in de wereldkerk van Christus op te treden. We hebben de brieven van Paulus slechts te raadplegen, en geheel deze overgang wordt ons helder als glas. Heel anders echter komt de beteekenis van dezen overgang uit de Joodsche in de wereldkerk te staan, zoo ge u terugdenkt in Paulus' eigen toestand, toen er van een wereldkerk nog geen sprake was, toen het nog altoos tusschen den Jehovah van Israel en de afgoden der heidenen stond, en toen zijn eigen zielsbewustzijn nog op alle manier aan de Joodsche ideeënwereld en aan de Joodsche voorstellingen gebonden was. Buiten de Joodsche godsdienstige wereld kon op zich zelf schier niet aan een aanbidding van den eenig waren God gedacht worden. Christus zelf was immers ook uit de Joden. Paulus was 't evenzoo. En al mocht 't hem gelukt zijn, enkele ook uit de Romeinsch-Grieksche wereld naar de belijdenis van den Christus te lokken, ook onder dezulken was het breken met het heidendom toch vanzelf een toenadering tot het volk van Israel. Heel de openbaring dat de eenig ware aanbidding van den God der vaderen, die onder Israel was opgekomen en eeniglijk aan Israel in haar zuiveren vorm geopenbaard was, thans èn tempeldienst èn priesterdienst kon wegwerpen, om aldus, los van allen symbolischen vorm, nu een aanbidding in geest en waarheid naast en tegenover 't Jodendom, te worden, was een zoo verrassende gedachte, dat het zeer wel te verstaan is, hoe 't Paulus in bangen strijd hield, eer hij ten dezen opzichte tot vaste overtuiging en tot klaar inzicht gekomen was. Iets waar juist bij een man als Paulus te meer op moet gelet, omdat hij meer dan iemand anders in fanatieke aankleving zich aan den Joodsch-Pharizeeschen vorm van aanbidding had vastgeklemd.

Te sterker voelt ge dit, zoo ge er u wel indenkt, hoe deze machtige overgang, waardoor de ware aanbidder uit den Joodschen vorm uitgleed, om in den vorm van het Evangelie over te gaan. door hem 't eerst in zijn eigen persoon doorworsteld moest worden. Niet dat er niet reeds vóór hem anderen uit de heidenwereld zich naar Christus hadden toegewend; dit was zeer zeker het geval; denk maar aan een man als Titus. Maar alles hangt er hierbij natuurlijk van af, hoe diep een overtuiging in iemands ziel indringt en welken omvang zijn nieuwe belijdenis aanneemt. Een eenvoudige dienstbode kan zeer zeker zaligmakend den Christus omhelzen, maar daarom staat haar inzicht in het geloof nog niet op één lijn met het inzicht dat aan een man als den apostel Johannes ten deel viel. Ook belijdenis en aanbidding hebben bij een ieder hare eigene mate. Gevolg hiervan is, dat het grijpen van de volle overtuiging te machtiger wordt en te harder strijd kost, naarmate men hooger staat en dieper geest bezit. Is een eenvoudig belijder van den Islam, die op zichzelf staat, nog wel te bewegen, om den Madhi vaarwel te zeggen, en tot het Evangelie over te gaan, met een vooraanstaand geleerde of zeloot is dit bijna altoos uitgesloten. Hoe hooger en rijker de geest is, hoe minder hij pleegt te buigen. Waar nu Paulus zoo eminent hoog stond, en misschien geacht mag worden *de rijkste geest* te zijn geweest, die destijds op deze aarde gevonden werd, is het zeer wel te verstaan, hoe de groote overgang, waartoe het komen moest, bij hem veel banger doorwerkte en veel langer tijd vroeg, om *geheel* door te werken. Als anderen voorgaan, is het volgen zoo moeilijk niet, maar als men zelf de eerste moet zijn, die tot zulk een principieele wijziging van overtuiging zal overgaan, en niemand u steunt, maar veeleer allen u tegenwerken, neemt de worsteling waarin ge verstrikt geraakt, steeds ongelooflijk breede evenredigheden aan, en is er ongemeene zelfoverwinning vereischt, om te komen op het punt, waar men ten slotte zijn moet. Dan toch is men zelf de eerste, zelf voorganger, en moet de overgang uit hetgeen wegvalt, tot het nieuwe dat nu komt, geheel in de eigen ziel voleind worden, om juist daardoor den geheelen nieuwen toestand in het leven te doen treden. Nu was het niet Paulus die voor zichzelf en uit zichzelf tot deze keuze gekomen was. Integendeel, hij zou tot 't laatst toe met alle macht hebben tegengestaan, en desnoods den Christus wederom gekruisigd hebben. Maar 't was dan ook niet Paulus die hier handelde, het was de ten hemel gevaren Christus, van wien al wat nu te gebeuren stond, uitging. Het was Jezus, die Paulus hiertoe uitgekozen, daarvoor bestemd, daartoe geroepen had. Paulus bleef lijdelijk, Christus was de werker en bewerker. En

daarom nu kon Paulus niet in het Romeinsche wereldrijk voor de aanvaarding en vervulling van zijn grootsche taak optreden, zoolang de Christus Zijn geestelijke bewerking van Paulus' innerlijk wezen nog niet voleind had. Dit is dan ook de beteekenis van de lange periode die schijnbaar doelloos in Paulus' leven verliep. Het is Jezus die van uit den hemel de hand aan Paulus gelegd had; die hem in zijn eigen hemelsche hoogeschool had opgenomen; en die hem niet toeliet zijn moeilijke taak in het Romeinsche Keizerrijk ter hand te nemen, eer hij innerlijk toebereid en gereed was.

Hiermede is niet gezegd, dat in Paulus, die veertien jaren lang, niet ook innerlijke worstelingen plaats grepen. Niet als een onschuldige was Paulus tot deze wereldpredikatie geroepen. Paulus was niet maar *een* vijand van den Christus geweest, maar *de* vijand van den Zone Gods. Van niet één Jood of priester is het denkbaar, dat hij met bitterder vijandschap tegen den Christus vervuld zal zijn geweest, dan zulks met Paulus het geval was. Gelijk we reeds opmerkten, wat een man als Paulus deed, deed hij niet half, maar geheel. Het fanatisme in de leden van het Sanhedrin deed voor Paulus' fanatieken haat niet onder, maar Paulus was zooveel rijker en dieper geest, terwijl zij slechts door oppervlakkige woede gedreven werden. Het staat er zoo juist: *Paulus blies dreiging en moord.* Hij was niet een loerende wolf, maar een brieschende, opstuivende leeuw. Nu zou een ander, lager staand karakter, bij overgang tot wat hij eerst vervolgde, allicht het zelfverwijt stillen door op te merken: „Dat ik het zoo deed, kon ik niet gebeteren, ik had toen nog geen andere overtuiging." Maar zoo schuift een geest als die van Paulus zulk een schuld niet van zich af. Hij voelt dat 't de zonde in 't eigen hart was, die zijn zielsoog verduisterde, en wat die zonde te weeg bracht 't was dit, dat hij de heerlijkheid van den Zone Gods niet zag. Bij zoo diepen, rijken geest wortelt 't al in den grondslag zelf van het eigen wezen. Daarom nu kon het niet anders, of telkens en telkens weer moet het grievend zelfverwijt, de doodelijke zelfaanklacht in Paulus' ziel zijn opgekomen. *Hij* had Jezus' naam durven aantasten, *hij* had den Zone Gods gelasterd, *hij* had zielen die aan Jezus kleefden, gegriefd en geërgerd, en zelfs belijders helpen gevangen nemen. Had hij niet, toen Stephanus den nekslag door een op hem geworpen steen ontving, er als getuige bij gestaan, en er in genoten? Dit nu kon niet uit Paulus' ziel uitgewischt door een troostwoord van een der broederen. Dit verwijt moest principieel in hem worden te niet gedaan. En dit nu kon niet anders dan door het Kruis van Golgotha geschieden. In Jezus' eigen bloed moest deze zonde der zonden, waarvoor Paulus in zijn eigen

existentie stond aangeklaagd, verzoend en te niet gedaan worden. Zoo is het in geheel eigen persoon, onder de wroeging van zijn eigen conscientie, dat Paulus ten slotte van het offer in den tempel te Jerusalem tot de offerande van Golgotha overging. Deze overgang eischte een psychologisch, een zielkundig proces, en eerst toen dit proces ten einde toe doorloopen was, stond Paulus gereed voor zijn levenstaak, en gereed voor de verklaring van het Evangelie, die hij, geheel buiten Jerusalem om, aan de zielen van adel in het Grieksch-Romeinsche wereldrijk brengen zou.

Brenge men toch bij een geheel eenig man als Paulus nooit het toevallige in rekening. Vanzelf stond Paulus zoo geheel anders tegenover den Christus als zijn mede-apostel Johannes. Bij Petrus' verhouding tot zijn Heiland is althans zekere mate van overeenkomst, want Petrus had den Christus verloochend, verloochend tot driemalen toe. Johannes niet. Johannes had schier immer als bij het laatste Paschamaal aan Jezus' borst gelegen. Tusschen Johannes en Jezus was zoo goed als nimmer verwijdering geweest. Berispt werd ook hij. Van feilloosheid was geen sprake. Maar toch, tusschen Jezus en Johannes had nooit een antithese gegolden. Van strijd tegen Jezus, van verloochening van Jezus, van ijveren tegen zijn Heiland, van een zich onttrekken zelfs aan Jezus, was bij Johannes nooit sprake geweest. In wat Johannes ons in schrifturen achterliet, vindt ge dan ook geen regel die op een worsteling tusschen zijn hart en het hart van Jezus doelen zou. Hij ging in Jezus op. Hij was met Jezus naar hart en ziel, in geest en waarheid, innig één. Juist daardoor nu is het dan ook gekomen, dat de krachtige kant van het Evangelie, die in al Paulus' brieven steeds voorop staat, en altoos weer doelt op 't bekeeren van het zondige hart, op het te niet doen van het vleesch, op het vernietigen van het vroeger oordeel, en op het afstroopen van wat eerst de ziel innam, om alsnu in den vorm van *„een nieuwen mensch"* levensvernieuwing in te drinken, wel bij Paulus, maar niet bij Johannes gevonden wordt. Bij Johannes is de tegenstelling niet. Petrus kent de antithese slechts half. Maar om de antithese in haar geheel en in haar volle spanning te grijpen, moet ge in Paulus' diepste overleggingen indringen. Johannes had, aan Jezus' borst liggende, nooit anders dan woorden van liefde en teederheid gefluisterd. Petrus had zich verdwaasd in zijn verloochening, maar om toch weer tot het einde toe bij zijn Heiland te blijven; maar Paulus had Jezus gehaat en Zijn minnaars pogen te moorden. Dit nu was oorzaak, dat alleen Paulus de volle gaping gevoeld heeft, die er tusschen ons zondig hart en tusschen Gods heiligheid is, en die uiteen doet gaan wat

eens één was, en in Christus weer één worden moet. Vandaar dat en in zijn brieven later, gelijk eertijds in zijn prediking, de verzoening door het Kruis, waar toch ten slotte heel het Evangelie aan hangt, steeds op het helderst in het licht is getreden. Johannes naderde Jezus van geheel andere zijde, Petrus vatte half, wat Paulus geheel greep. Maar de volle overspanning van den boog der antithese tusschen den gevallen zondaar en den driemaal heiligen God, vindt ge bij Paulus alleen u ten voeten uit voor gemeten. Natuurlijk is wat Paulus predikt, geheel 't zelfde Evangelie, dat ook de overige apostelen predikten, maar er was onderscheid in de mate van volheid waarin het Evangelie gegrepen werd, omdat de antithese niet in aller hart even wijd uiteenging. Toen moest er één zijn, die de Verzoening in absoluten zin kon voorstellen. Daartoe echter moest deze eenige dan ook zelf die antithese in absoluten zin doorleven in zijn eigen ziel. En de eenige met wien *dit* het geval was, dát was Paulus.

Doch zelfs hiermee zijn we er nog niet. Het Evangelie van Christus blijft niet hangen aan de individuen, d. i. aan de enkele personen, gelijk helaas, het Methodisme maar al te vaak wil gelooven doen. Heel de Schrift getuigt ons, dat de wereldstrijd tusschen *de volken* gaat. We vormen saam één menschelijk geslacht. De zonde, in dit geslacht eenmaal indringend, heeft heel ons menschelijk geslacht vergiftigd. Daarom kon de redding niet tot stand komen door de toebrenging van een Abraham op zich zelf, maar moest in Abraham heel zijn geslacht, heel zijn volk mee worden uitverkoren, en dat volk uit Abraham zou den zegen van den Zone Gods aan alle volken der wereld, d.i. aan geheel ons menschelijk geslacht, te brengen hebben, te brengen in en door Christus. Vandaar de geheel andere antithese tusschen Israel en de volken, die eveneens in den éénen persoon van Paulus tot bewuste oplossing moest komen. Ge tast geheel mis, zoo ge in de geloovigen van het oude Israel niet anders ziet dan half-rijpe Christenen. Zoo stond het niet. De bedeeling van Israel droeg een geheel ander karakter en stond op een geheel ander standpunt. Ze was zinnebeeldig van aard, d. w. z. ze moest reeds nu, reeds hier op aarde, de volle majesteit van den Heilige vertoonen. Ge vindt dan ook in het Oude Testament niet dan bij exceptie de verwijzing van het aardsche naar het hemelsche Koninkrijk. Niet pas hiernamaals, toen reeds hier op aarde moest het volk Gods het heil genieten. Het zinnebeeldig karakter van Israels optreden bracht dit noodzakelijk met zich. Aan een beeld, als het juist zal zijn, mag geen vingertop ontbreken. Zoo was dan ook de bedeeling gelijk ze voor Israel in den dienst van tabernakel en tempel gold,

afgewerkt en voleind. Ze kon wel *vervangen* worden door een *nieuwe* bedeeling die voor het *beeld* het *wezen* in stee zou brengen, maar ze had op zich zelf geen gebrek. En voor zoover het leven zelf in Israel dit vereffenen moet, lag in *den grooten verzoendag* de voleinding van den zoen. Eerst als ge dit klaar en helder inziet, verstaat ge de psalmodie en de profetie, met de straks in Daniël daarbij komende apocalypse. Het was in Israel geen photo van het hemelsche Koninkrijk. Het *beeld* was slechts *zinnebeeld.* Maar het rijk der heerlijkheid dat worden en komen zou, was er toch geestelijk ten volle in afgeschaduwd, en vooral onder Salomo zag wie 't geestelijk oog bezat, in het rijk van Israël reeds het beeld van het Messiasrijk voor zich. De tempel was nu voltooid, de zoen in het Heilige der Heiligen was volkomen, en Israel was als geheel eenig volk onder de volken groot. Ge zoudt zoo zeggen, de Christus had als Koning van het Godsrijk in Salomo's dagen kunnen verschijnen. Wel te verstaan, bijaldien wat toen nog niet anders dan *zinbeeldig* sprak, in heilige *realiteit* had kunnen worden omgezet.

In dezen heiligen toestel, als we het zoo noemen mogen, was echter terstond na Salomo's dood breuke geslagen. Israel viel in twee stukken uiteen. Te Dan en te Bethel zag men valsche eerediensten verschijnen. In bittere oorlogen vocht het ééne deel van Israel tegen het andere, ten doode toe. En ook in het rijk van Juda, dat dan nog het zuiverst bleef, brak ongeloof, afval en weerstand tegen Jehovah uit. Zelfs is een Athalia te Jerusalem op de plaats der eere gezien. Hierdoor was het groote plan om Israel zinbeeldig het koninkrijk der hoogste heerlijkheid te doen afschaduwen, mislukt. Assyriërs en Babyloniërs, Egyptenaren en Perzen, Edomieten en Moabieten, Grieken en Romeinen werden tegen Israel losgelaten. In massa geraakten de Israelieten van hun heilige erve vervreemd, verstrooiden zich uit eigen beweging, of gingen in ballingschap. En ten slotte werd zelfs de tempel op Sion neergeworpen, en de offerande viel weg en bleef uit. Toch was het hiermêe nog niet ten einde. Alles doelde op den Messias. Ter wille van dien Messias was daarom een *herstel* van meet af geprofeteerd, en is dan ook dit herstel onder Zerubbabel gekomen. In Palestina heeft zich, naast Samaria, in Judea weer een Joodsche Staat gevestigd, en in Galilea verwijlden in menigte geloovige Joden. En wel geraakte niet zoolang daarna heel Palestina onder Grieksche en Romeinsche opperheerschappij, maar de eeredienst hield stand. Een tempel van kostbare makelij stond weer op Sion. Jezus zelf heeft in dien tempel aangebeden. En het koninklijk geslacht van David leefde nog, zij 't dan ook in lageren stand verzonken, zoodat

ten slotte dan toch uit Davids huis de Heiland van Israel geboren is. Had nu het toenmalig Israel dit verstaan, en aan den Engelenzang gehoor gegeven, zoo zou al 't volk Jezus te voet zijn gevallen en zou de Christus zelf den tempeldienst in den dienst naar geest en waarheid hebben overgeleid. Juist dit echter is *niet* geschied en kon niet geschieden. De bedeeling die slechts zinbeeldige voorafschaduwing van het ware en wezenlijke was, heeft zich tegenover den Christus als de geestelijke realiteit pogen te stellen. Dit maakte dat het toenmalige Israel tenslotte zelf *tegenover* den Christus kwam te staan. Zoo liep het op Golgotha uit. Toen scheurde het voorhangsel in den tempel. Het zinbeeldige, dat als realiteit wilde gelden, bracht over zich zelf het oordeel. Wat als *schaduw* van het *wezen* bij Christus' aannadering had moeten terugtreden, wilde zich handhaven *tegen* het wezen, en ging juist daardoor onder. De overgang uit den dienst der schaduwen in den dienst van de volle wezenlijkheid kon daarom niet geleidelijk, maar moest met geweldigen schok plaats hebben. En het is deze overgang, die na op Golgotha tot stand te zijn gekomen, een menschenhart behoefde om er zich in af te spiegelen, en tot die heerlijke taak schiep en riep Jezus zelf het zoo diepe hart van den man van Tarsen.

Dit nu kon daarom juist alleen bij Paulus alzoo doorgaan, ten eerste om zijn diepen geest, ten andere om zijn in-Joodsch type, en ten derde omdat hij de verzenen tegen de prikkels had geslagen. Deze drie gegevens saamgenomen, maakten, dat in hem de tegenstelling tusschen de geestelijke *realiteit* en de Joodsche *afschaduwing* volkomen was. Toen nu Jezus hem verkoor om in eigen persoon het ondergaan van de Joodsche bedeeling tot een feit te maken, en hij dienvolgens de prediker zou worden van den overgang tot de *nieuwe* bedeeling, was het duidelijk, dat aan het slagen van Paulus' roeping heel de roeping der volken hing. Ware het Christendom in het toenmalig Jodendom besloten gebleven, zoo zou het vanzelf weinig zijn uitgedragen, en in het machtige Romeinsche rijk zou het Paganisme zijn niet meer te stuiten triomf hebben gevierd. Dit nu heeft niet het apostolaat, heeft ook niet Paulus, maar *heeft Jezus van uit den hemel belet.* Het is met dit doel, dat Hij zelf van uit den hemel Paulus aangreep. Paulus tot staan bracht, hem het oog ontsloot voor Zijn heerlijkheid, en hem alsnu door een opleiding en opvoeding, die 14 jaren in beslag nam, overgeleid heeft uit de zinbeeldig-Joodsche in de reëel-Evangelische gedachtenwereld en levensbeschouwing, hem den vorm en de inkleeding heeft geïnspireerd, die noodig was om de aansluiting van de wereld aan Israel tot stand te doen komen, zoo heel ons

menschelijk geslacht te benaderen, en de Voleinding voor te bereiden. Het is niet maar zoo, dat Jezus opvoer ten hemel, en daarna weg was, en dat Hij voorts eenige apostelen, en zoodoende ook Paulus, achterliet, om Zijn Kerk te stichten. Heel anders ging 't toe. Alle actie ging van Jezus zelf uit, van Hem die, aan Gods Rechterhand gezeten, Zijn werk ter redding van de wereld voortzette. Het is de Christus die ook Paulus geroepen, aangesteld, bezield en beheerscht heeft. En toen eindelijk na lange voorbereiding de nu gereede Paulus naar Antiochië uittoog om zijn machtige levenstaak te aanvaarden, toen was het nogmaals Jezus zelf die Barnabas naar Tarsen zond, om Paulus naar het hem aangewezen arbeidsveld te lokken.

XXV. Paulus' zending naar Europa.

En als zij Phrygië en het land van Galatië doorreisd hadden, werden zij van den Heiligen Geest verhinderd het woord in Azië te spreken. HANDELINGEN 16 : 6.

AL blijft er eenige onzekerheid in de tijdsopgave van Paulus' leven, vrij vast staat toch dat hij, toen het gebeurde op den weg naar Damascus een keer in geheel zijn leven bracht, tusschen de 25 en 30 jaar oud moet geweest zijn; dat hij eerst omstreeks 't jaar 43 na Christus' geboorte te Antiochië zijn intrede onder Barnabas' geleide deed; en dat alzoo reeds 8 jaren na zijn roeping verloopen waren, eer hij te Antiochië zijn reuzentaak begon. Reeds wezen we er op, hoe in dit lange stilzijn voor ons iets raadselachtigs ligt. Wisten we niet beter, we zouden het ons niet anders kunnen voorstellen, dan dat Paulus na zulk een roeping van geheel bijzonderen aard, gelijk hem ten deel viel, onverwijld het land ware uitgetrokken, om het Evangelie ook onder de heidenen uit te dragen. En nu te ontwaren, dat hij acht, zoo niet tien, van zijn beste levensjaren voorbij liet gaan, waarin hij ook wel zoo te Damascus als in den omtrek van Tarsen, zielen won, maar zoo toch, dat er van een aanvaarden van zijn levenstaak nog geen sprake viel, blijft moeilijk te verklaren, ook al blijkt uit alles, dat het de Christus zelf geweest is, die hem van uit den hemel deze leiding gaf. Diezelfde leiding blijft hij ervaren, waar hij in 45 n. Chr. zijn eerste zendingsreis begon, en sterker nog, toen hij in 52 n. Chr.

Azië verliet en Europa binnentoog. Zelfs toentertijd blijkt in Paulus het denkbeeld om het Evangelie aan Europa te brengen, nog niet te zijn opgekomen. Zelfs bleek tot in Rome toe, hoe anderen hem hierin reeds waren voorgegaan, en hoe er reeds kleine Christelijke gemeenten uit de Joden in Europa gesticht waren. Paulus daarentegen is niet uit eigen beweging bij ons binnengekomen. Het is weder de Christus, die van uit den hemel hem hiertoe geroepen en gedrongen heeft. En Lukas vond dit zoo opmerkelijk, dat hij er vrij omstandig onze aandacht op vestigt. We lezen toch in Hand. 16 : 5, dat toen Paulus op zijn tweede missiereis nogmaals de kerken in Klein-Azië bezocht en ze in haar belijdenis gesterkt had, zoodat er zelfs staat: „De kerken werden bevestigd in het geloof, en werden dagelijks overvloediger in getal," — zijn voornemen nog geen ander was, dan om in Klein-Azië te blijven, en daar zijn apostolischen arbeid geleidelijk voort te zetten, maar dat toen een macht van Boven hem hierin verhinderd, en hem op Europa gewezen heeft, als het eigenlijk terrein waar zijn roeping hem heenriep. Zelfs zijn de uitdrukkingen die Lukas kiest om dit te berichten, vrij scherp. Er staat toch: „Als zij Phrygië en het land van Galatië doorreisd hadden, *werden zij van den Heiligen Geest verhinderd het woord verder in Azië te spreken*" (vs. 6). Meer nog. Toen Paulus, met zijn gevolg, nog een poging waagde, om in Azië te blijven, staat er nogmaals: „En aan Mysië gekomen zijnde, poogden zij naar Bithynië te reizen, *maar wederom liet de Geest het hun niet toe.*" Ze hielden zich dan ook in Mysië niet op, maar gingen naar Troas, dat tegenover Europa lag, en daar nu, zoo meldt vs. 9, „werd in den nacht van Paulus een gezicht gezien." Er was namelijk „een man uit Macedonië, die hem bad, en zeide: Kom over en help ons." En eerst na dit gezicht bereidde men zich voor den overtocht, en zocht terstond naar Macedonië te reizen, besluitende daaruit, zoo staat er, „dat ons de Heere geroepen had, om in Macedonië het Evangelie te verkondigen." Over Samothrace en Neapolis gingen Paulus en Lukas dan ook naar Philippi, de eerste stad in Macedonië, waar de weg heen leidde.

Zoo beslist mogelijk blijkt derhalve, dat Paulus zelf eerst geen ander voornemen had, dan om in Azië te blijven, en dat het de Christus uit den hemel was, die dit niet gedoogde, en hem noodaakte naar Europa te gaan. Paulus werd door den Heiligen Geest *verhinderd* aan zijn eigen voornemen gevolg te geven, en *genoodzaakt* Azië te verlaten. Vooral dat noemen van *Azië* spreekt hier sterk. Paulus werd verhinderd, niet in Troas of waar ook, maar in *Azië* te spreken, en tegenover Azië stond vanzelf Europa. Met het oog op het latere lot van Klein-Azië verstaan wij dit geheel.

Wij toch weten uit de historie, dat de beteekenis van Klein-Azië al spoedig dalen zou, dat het straks onder den Islam zou vallen, en dat welhaast schier alle door Paulus in Klein-Azië gestichte kerken of verdwijnen of verkwijnen zouden. Wie thans, gelijk schrijver dezes deed, Iconium, Efeze, Smyrna en zoo voort bezoekt, vindt òf geen spoor van Christelijke religie meer over, òf wordt er binnengeleid in een kerk, die schier allen vroegeren glans inboette. Al had dus ongetwijfeld de zending van Paulus in Klein-Azië, voor die tijden, hooge beteekenis, — in het oog van den Christus, die heel de historie van zijn kerk voorzag, zou die beteekenis van Klein-Azië al spoedig wegvallen, en zou daarentegen de toekomst van zijn kerk *in Europa* te zoeken zijn. Zelfs mag dit van Europa, niet enkel in tegenstelling met Klein-Azië maar met Azië als geheel worden gezegd. Zij 't toch al, dat in de eerste eeuwen het Westen van Azië op vrij breede schaal gekerstend werd, langer dan de 7e eeuw hield dit geen stand, en ook nu nog bezit het Westen van Azië niet dan een klein aantal kerken, zonder zeer aanzienlijk zielental, en schier van allen invloed op het leven in dit werelddeel uitgesloten. Ook in Afrika slonk de kerk van Christus, die er eerst zoo prachtig was opgebloeid, jammerlijk weg, en ten slotte is, de latere toebrenging van Amerika nu daargelaten, alleen Europa het Christenland geworden, waar de Christelijke religie haar overwegenden invloed kon uitoefenen en geheel nieuwe toestanden in 't leven riep.

Dit nu wist niet Paulus noch wie ook onder degenen die hem begeleidden. Dit was den Christus bekend, maar niet aan Zijn apostel. En daarom is het zoo in hooge mate opmerkelijk, hoe 't de Christus zelf geweest is, die van uit den hemel een macht liet werken, waardoor Paulus verhinderd werd zich in Azië op te sluiten, en daarentegen verplicht, ja genoodzaakt, om op te treden in het werelddeel, dat de belofte van Christus' toekomst had, t. w. in Europa. Eveneens dient er op gelet, dat Paulus, in Europa aangekomen, niet in Thracië, maar in Macedonië op kerkstichting bedacht was. Gelijk bekend, was Macedonië het uitgangspunt geweest voor het wereldrijk van Alexander den Groote. De algemeene ontwikkeling stond dientengevolge in Macedonië zooveel hooger, terwijl Thracië en de kust van de Bosporus eerst door de stichting van Byzantium beteekenis erlangden. In Philippi sloeg daarom Paulus het eerst zijn tente op, en Thessalonica thans als Saloniki door den jongsten Balkanoorlog sterk op den voorgrond getreden, werd de havenstad van waaruit het Evangelie over zee zou kunnen uitgaan. Maar toch werd het Paulus al spoedig duidelijk dat zijn

einddoel nog veel verder lag. Niet de steden van den tweeden en den derden rang mochten hem ophouden. Het Evangelie moest in de wereldbeweging ingrijpen, en die wereldbeweging was uiteraard alleen in de machtige hoofdsteden te vinden, te Athene, te Corinthe en bovenal te Rome. Daar moest de apostel dan ook heen. Doch al lijkt dit alles voor òns, die de latere historie kennen, nu zoo geheel natuurlijk, uit Hand. 16 blijkt toch overduidelijk, dat Paulus dit alles in het minst niet doorzag, en dat van den Christus uit den Hooge de aangrijping moest uitgaan, om Zijn apostel den weg te toonen en te effenen, dien hij gaan zou. Zoo blijkt uit alles, hoe Paulus, meer nog dan één der overige apostelen, tot ten einde toe een instrument in Christus' hand bleef, om door hem Zijn kerk de wereld te doen ingaan. Wonderbaar was zijn roeping op den weg naar Damascus; wonderbaar was zijn psychische bewerking in de jaren van zijn stille terugtreding in Arabië en Tarsen; wonderbaar was zijn roeping naar Europa; en ook wonderbaar waren de teekenen, die de apostel in meer dan één kerk deed om zijn hoog gezag te bevestigen. Er is dan ook geen sprake van dat het grootsche werk, dat Paulus volbracht, vrucht zou geweest zijn van zijn genialen blik in de toekomst, van zijn geheel eigen activiteit, of van zijn wijsgeerig denken. Zeker was Paulus ook als persoonlijkheid een uitnemende verschijning, of zooals er staat, hij was den Heere *een uitverkoren vat,* maar feil gaat, wie uit Paulus' persoonlijke hoedanigheden zijn optreden en de vrucht van zijn werk verklaren wil. De beeldhouwer zal te beter slagen hoe uitnemender zijn beitel is, maar toch is het beeld, na gereed gekomen te zijn, niet het product van den beitel, maar van den kunstenaar, wiens hand den beitel gehanteerd heeft. En zoo nu ook is het telkens en telkens weer in het optreden van den machtigste der apostelen. Het is nooit Paulus die het doet, maar altoos de Christus die het doet, *in* en *door* hem. En men zegge nu niet, dat dit in heel de historie van Christus' kerk alzoo geweest, en dat het zelfs nu nog zoo is met elk onzer, want dat 't ook nu alles van den Christus uitgaat, maar dan toch door ons volbracht wordt. Al is dit toch op zich zelf, in verwijderden zin, volkomen juist, hier, in Paulus' historie, hebben we toch met geheel iets anders, met iets geheel exceptioneels te doen. Gedurig toch moest de Christus in Paulus' leven *ingrijpen,* en dit niet slechts in zulk een zin, dat de Christus Zijn apostel steunde en hielp. Neen, hier is 't de Christus die Paulus *verhindert* om te doen, wat hij zelf zou willen, en die hem nadrukkelijk, en als in geestelijke onmacht, doet volbrengen, wat niet Paulus, maar zijn verhoogde Heiland bedoelde en verkoos.

De eerste daad van den Christus op den eenigen Pinksterdag

was van zelf van nog hooger beteekenis, maar zonderen we dit ééne stuk der heilige historie na Jezus' Hemelvaart uit, dan is toch niet wel in te zien, welke andere gebeurtenis uit het leven van Christus' kerk van meer allesbeheerschende beteekenis zou geweest zijn dan Paulus' roeping. Het opkomen van den Islam greep geweldig in, maar was verstorend en niet-opbouwend. De Reformatie was ongetwijfeld een geestelijke gebeurtenis van eerste orde, maar die toch slechts corrigeerend en reformeerend werkte, zonder dat ge zeggen kunt, dat er een nieuw geestelijk element aan het leven der kerk werd toegevoegd. Wat verkeerdelijk zich in het kerkelijk leven had ingevoegd, werd uitgezuiverd, maar er had geen nieuwe openbaring Gods plaats, en er trad geen nieuwe periode van wonderen en teekenen in. Dit komt later wel, maar eerst zoo de Voleinding op til zal zijn. In de dagen der Hervorming viel van iets dergelijks niets te bespeuren. Vandaar dan ook, dat de Reformatie in hoofdzaak niet anders beoogde dan op het kerkelijk leven in den apostolischen tijd terug te gaan. Geen nieuw licht ging op, geen nieuwe openbaring viel ons ten deel. Men ging terug op de kerk der eerste eeuw, en voelde zich te gelukkiger, hoe zuiverder men in die poging geslaagd was. De hoogere energie die in de Calvinistische kerken dan in kerken van Luthersche herkomst school, verklaart zich dan ook in hoofdzaak daardoor, dat de Calvinistische kerken tegenover de Overheid vrij en onbelemmerd stonden, en van die meerdere vrijheid het profijt trekkend, zich geheel aansloten aan wat in de Schrift des Nieuwen Testaments omtrent den staat der eerstopgekomen kerken bericht wordt. Gelijk ons volgend artikel zal aantoonen, was zeer zeker ook het visioen dat, volgens Hand. 10, aan Petrus ten deel viel, een visioen van gewicht; zelfs de verwoesting van Jerusalem was een Godsgericht, waarvan men de hooge beteekenis niet verkleinen mag; maar alles saam gerekend en wel overwogen, kan men toch tot geen andere conclusie komen, dan dat na de uitstorting des Heiligen Geestes, het optreden van Paulus *de* groote gebeurtenis is geweest, die, van dat oogenblik af en tot nu toe, de historie der kerk, en, om haar gewicht, de historie der wereld beheerscht heeft. En dit nu wordt ons in de Handelingen niet maar betuigd en voorgehouden, maar als *geteekend* in het feit zelf, dat Paulus' hoogste roem is geweest, een instrument in de hand van den Christus te zijn, maar dan ook een instrument waarmede de Christus zelf van uit den hemel juist in het groote middelpunt van het toenmalig wereldleven, *Zijn* voornemen heeft uitgevoerd.

De heilige kunst der erbarming doelde hier op het zich openbaren van het heilige in het onheilige. De val bracht de breuke, — en

genade, louter genade alleen, kon die breuke heelen. De heilige kunst was nu maar, de toenadering van den Heere onzen God tot ons in zonde verzonken geslacht mogelijk te maken. De Vleeschwording des Woords zou hier het jammerlijk raadsel oplossen. Maar vanzelf moest die Vleeschwording van het Woord een aanrakingspunt in ons gevallen geslacht vinden. Dit aanrakingspunt nu is voorbereid door de roeping van den eersten patriarch, en voorts bevestigd in het geroepen volk van Israel. Maar van zelf was de toenadering in *Israel* nog geen volle werkelijkheid, ze gaf slechts een *symboliek.* Een paar tortelduiven of een var op 't altaar belichaamden geen geestelijke realiteit. Slechts als symbolieke duiding op wat komen zou, had zulk een offerande waardij. Die symbolieke heiligheid en heiliging is toen op zeldzaam aangrijpende wijze uitgewerkt in de Priesterorde, in den tempel en in den eeredienst; en daarnaast gedijde in Juda en in het huis van Bethlehem het verkoren geslacht, waaruit Maria, als de moedermaagd, naar het *Wees gegroet!* van den engel Gabriël, bezwangerd door den Heiligen Geest, den Koning van het Godsrijk ontvangen zou. Doch hiermede had de symbolendienst in Israel dan ook zijn einde bereikt. Doel der genade was niet, één enkel geslacht of één enkel volk te benedijen, maar weer op te richten wat in het Paradijs viel, en dit was niet één enkel geslacht of één enkel volk, maar *geheel de menschheid.* De aposte Johannes spreekt 't dan ook zoo klaar uit: „Alzoo lief heeft God, niet Israel, en niet Davids huis, maar immers *de wereld,* heel die wereld gehad, dat hij niet aan Israel, maar aan die *wereld* Zijn eeniggeboren Zoon geschonken heeft, opdat een iegelijk mensch van wat geslacht of volk ook, mits hij in dien Zoon geloove, het eeuwige leven hebbe. Toen derhalve Immanuel verschenen was, en het heilig Kindeke, dat eens in de kribbe was neergelegd, onder Israel was opgetreden, het Evangelie verkondigd had, en het eenig waarachtig zoenoffer aan het Kruis had volbracht, verrees in Hem de nieuwe, de veranderde, de gerehabiliteerde menschheid, en kon het werk der genade alsnu de Voleinding tegengaan.

Maar juist met het oog hierop moest dan nu ook de allesbeheerschende overgang plaats hebben, de overgang van de *Symboliek* in de *Realiteit,* d. i. van het enkel *afbeeldende* tot de *wezenlijkheid,* maar ook tegelijk hiermede de overgang van uit *Israel* tot geheel de *menschheid.* Dien overgang nu kon geen persoon uit ons menschelijk geslacht tot stand brengen. Die brug, als we ons zoo mogen uitdrukken, kon alleen de Hoogepriester van het Godsrijk leggen, en dat deed de Christus dan ook na Zijn Hemelvaart, en wel *principieel* in de uitstorting van den Heiligen Geest, maar dan ook *daadwerkelijk* door de roeping en zending van Paulus van Tarsen.

Tweeërlei vraag rees hier met toenemenden nadruk. Ons menschelijk geslacht lag in tweeën gedeeld. De overgroote massa der volken lag in afgoderij en dolende wijsbegeerte verzonken, en te midden van dat volk had zich een zeer klein volk ingenesteld dat in Palestina zijn huishaard had. Toen nu de Christus verscheen, stond Hij vanzelf anders tegenover die volken, en anders tegenover Israel, waaruit Hij zelf geboren was. Maar toen Hij dan ook opvoer ten hemel kon het niet anders, of de tot Hem toegebrachten uit de volken der heidenwereld moesten anders tegenover Hem komen te staan, dan de tot Hem overgeleiden uit Israel. Voor die overgeleiden uit Israel toch greep er niet anders plaats, dan dat ze uit de symbolieke in de reëele genade overgingen. Voor de toegebrachten uit de volken daarentegen was het een afwerpen van het verleden, om in een geheel nieuwe geestelijke huishouding over te gaan. Tweeërlei volgde hieruit. Ten eerste voor de overgeleiden uit Israel, dat de symboliek en de realiteit nu voor hen saam viel, zoodat zij persoonlijk velerlei symbolieken dienst konden aanhouden, gelijk we dit zelfs bij Paulus in den tempel zien, toen hij zich in 58 nogmaals te Jerusalem bevond. Hij was toen tot de apostelen ingegaan, en al de ouderlingen, zoo staat er in Hand. 21 : 18, waren tot hem gekomen. In broederlijke toegenegenheid werd hij ontvangen, maar toch bleef men eenigszins beducht, of de geloovigen te Jerusalem niet door zijn komst in moeite zouden geraken. En ten einde dit nu te voorkomen, rieden ze hem aan: „We hebben hier vier mannen, die een gelofte gedaan hebben. Neem dan deze tot u en heilig u met hen, en doe de onkosten nevens hen, opdat zij het hoofd bescheren mogen, en allen mogen weten, dat er niets aan is van hetgeen waarvan zij u beschuldigen, en dat ge ook zelf de wet onderhoudt." Hiertegen nu verzette Paulus zich in 't minst niet. Hij voldeed er ten volle aan. Zoo toch lezen we in vs 26: „Toen nam Paulus die vier mannen met zich, en den dag daarna met hen geheiligd zijnde, ging hij in den tempel, en deed wat hem verzocht was." Zeven dagen achtereenvolgens voldeed hij aan den gestelden eisch. Wie nu Paulus niet anders opvat dan als een geniaal man, die zich over de wet had heengezet, en nu, buiten de wet om, Christen was geworden, vindt hierin iets dat vreemd aandoet, en ten deele zelfs stuit. Onwillekeurig vraagt men zich dan af, hoe Paulus, na met de wet gebroken te hebben, zoo iets doen kon. Ziet men daarentegen in, dat de quaestie die hier rees, heel anders stond voor een uit de heidenen toegebrachte, dan voor een geloovige uit het Jodendom, dan valt alle strijd hier weg, en is het ten volle begrijpelijk, dat niets den apostel hinderde, om den symbolieken dienst mede te maken.

Hetzelfde geldt van Timotheüs' besnijding. Daarvan lezen we in

Hand. 16, dat Timotheüs van Joodsche herkomst was door zijn moeder, maar dat hij door zijn vader, die Griek, en alzoo heiden was, niet ter besnijdenis was aangediend. Welnu, van dezen Timotheüs lezen we, dat Paulus hem mede wilde nemen op zijn reizen, en dat hij hem toen zelf, eigener beweging, besnijden liet, om der Joden wil. Dit nu kon, en mocht, omdat er door zijn moeder een band tusschen hem en Israel lag. Bij Titus daarentegen nam hij een geheel tegenovergestelde houding in. Titus was geheel van heidensche herkomst, zoo door zijn vader als door zijn moeder. In den bloede was Titus niet aan Israel verwant. Hij verkeerde als heiden en vreemdeling onder de Joden. Toen nu enkele van zijn volgelingen te Jerusalem er op aandrongen, dat Titus desniettemin als proseliet besneden zou worden, heeft de apostel dit niet noodzakelijk gekeurd. Hij werd, zoo staat in Gal. 2 : 3, niet genoodzaakt zich te laten besnijden. Met beslistheid kwam Paulus dan ook tegen het beweren van die valschelijk ingeslopen broeders op. Die verspiedden des apostels vrijheid in Christus „opdat ze ons", zoo schrijft hij, „tot dienstbaarheid zouden brengen". „Doch juist daarom", zoo voegt hij er bij, „zijn we dan ook geen uur met onderwerping geweken". Hier vooral is het onderscheid in het oog springend. Waar in bloedverwantschap een band aan Israel bestond, sloot de realiteit het symbool niet uit, doch waar het symbool bij ieder, die elken bloedband met Israel miste, *in de plaats van de realiteit* zou treden, daar mocht aan geen toegeven gedacht worden. Daar toch ging het om 't beginsel. De geloovigen uit de Joden hebben er daarom niet aan gedacht, om van de ure hunner toebrenging tot Christus af, met den tempeldienst te breken. Die breuke zou wel komen, maar door een daad Gods in Jerusalems verwoesting. Voor hen zelve persoonlijk daarentegen bestond er geen reden om in den tempeldienst nu voortaan iets onheiligs te zien. Die tempeldienst toch was niet een door menschen verzonnen symboliek, maar een heilige symboliek die God zelf verordend had, en daar nu de realiteit van Golgotha volkomen op deze symboliek paste, kon van strijd tusschen beide geen sprake zijn. Waar nog geen Nieuw Testament voor hen ter tafel lag, en de Evangelische literatuur nog moest opkomen, lag voor hen veeleer in die symboliek op heilige wijze vertolkt, wat in Christus' offerande op Golgotha hun deel was geworden.

Geheel anders daarentegen kwam dit teedere vraagstuk te staan bij hen, die *niet* uit Israel waren, die dus nimmer dezen symbolischen dienst gekend hadden, en die òf in ijdele philosophie òf in heidenschen eeredienst bevrediging van de behoeften van hun hart hadden gezocht. Aan dezen de symboliek van Israel op te dringen, zou het

Evangelie voor hen verduisterd hebben, en het valsche beginsel ingang hebben doen vinden, alsof door Israel heen moest en proseliet moest worden, al wie ter zaligheid begeerde in te gaan. Hieraan toe te geven, ware geweest het Evangelie afhankelijk stellen van één volk, en van een voor dat volk op geheel bijzondere wijze gegeven openbaring. Het zou de Vleeschwording des Woords vervreemd hebben, en de vervulling van de profetie hebben doen teruggaan. Bij Paulus nu is *dit* het imponeerende, dat hij voor zichzelf persoonlijk onder de eerste categorie viel, en uit dien hoofde de symboliek van Israel kon blijven eeren, maar dat hij krachtens zijn roeping en de hem ten deel gevallen openbaring juist *de* groote man werd, die de redding der *menschheid* voor de redding van *Israel* in de plaats schoof, en alzoo voor de kerk van Christus, alle eeuwen door, het eenig juiste fundament gelegd heeft. Het symbolische omhulsel is, toen de tempel viel, zelfs van de Christelijke kerk der Joden afgegleden. Ten slotte heeft ook de bekeerde Jood alleen aan de realiteit van Golgotha waarde gehecht. In den eersten aanloop daarentegen, en toen de Christelijke wereld haar wonderen gang door de heidensche wereld beginnen zou, kon de geloovige uit de Joden nog tijdelijk in zijn heilige symboliek voortvaren, mits hij ze aan wat niet uit de Joden was niet opdrong. Doch desniettemin moest het Evangelie in zijn realiteit rechtstreeks tot de heidenen uitgedragen, en waar dit geschiedde, en er dus geen omhulsel meer was, dat af kon glijden, mocht in geen geval het Joodsch omhulsel meer worden aangedragen. De Christelijke religie moest *menschheids* religie zijn, er mocht geen *Joodsche* religie blijven. Hiertoe zou 't uit zichzelf nimmer gekomen zijn. De geloovigen uit de Joden zouden, aan zichzelf overgelaten, door de realiteit veeleer aan het symbool gebonden zijn gebleven, en wereldreligie zou het Evangelie nooit geworden zijn. En hiermede nu zou geheel het doel van de Vleeschwording des Woords hebben gefaald. Hieruit verklaart het zich dan ook, hoe de Christus zelf, na ten hemel gevaren te zijn, dit feil gaan van het Verzoeningswerk door Zijn wondere macht voorkomen heeft; en Paulus is toen het instrument geweest, dat niet door eenig mensch, maar door Christus zelf gebezigd is, om dezen allesbeheerschenden ommekeer op religieus gebied tot stand te doen komen. Had de Christus zich in den hemel teruggetrokken op een wijs, die de Kerk aan zichzelve overliet, zoo zou die Kerk nooit een *wereldreligie* in heel ons geslacht hebben ingedragen. Dat het Evangelie zulks werd, en zoo ook ons bereikte, kwam tot stand niet door wat eenig mensch, maar eeniglijk door wat de Christus van uit den hemel in Paulus heeft gewrocht.

XXVI. **Paulus' Brieven.**

> Doch de stemme antwoordde mij ten tweeden male uit den hemel: Hetgene God gereinigd heeft, zult gij niet gemeen maken. HANDELINGEN 11 : 9.

TOCH zij uit Paulus' optreden in Europa geenszins afgeleid, dat hij Azië voortaan buiten den kring van zijn werkzaamheid zou hebben gesloten. Veeleer is de apostel op elk van zijn drie groote zendingsreizen telkens naar Azië teruggekeerd, en trok vooral Efeze hem gestadig aan. Ook Jerusalem werd tot drie malen toe bezocht; en in het gemeen kan gezegd, dat van Rome, of zelfs van Spanje uit, tot Iconium toe zich het heidensche land uitstrekte, waarop Paulus zijn roeping trouw bleef. Daarbij had hij het ongemeene voorrecht, dat, waar hij ook kwam, de kerkstichting niet slechts aanstonds gelukte, maar bijna altoos ook stand hield. Wie den zendingsarbeid van de huidige kerken vergelijkt met wat in Paulus' dagen op missionair gebied gelukte, ziet zich schier allen term van vergelijking ontglippen. In de eeuw die achter ons ligt en in onze tegenwoordige eeuw, werden en worden de missionarissen over heel de wereld bij honderden en nogmaals honderden uitgezonden, millioenen schats werd er voor bijeengebracht, en niet alleen de school, maar evenzoo de hospitaaldienst werd te hulp geroepen, om terrein te winnen, en voorts werd, op groote schaal zelfs, de Schrift vertaald, en met de Schrift nog allerlei andere heilige literatuur uitgezonden, en toch *kruipt* de zendingsactie schier overal *niet dan uiterst langzaam* voort, en duurt het vaak jaar na jaar, eer tot de stichting van een zelfstandige kerk kan worden overgegaan. Hier daarentegen, onder Paulus' leiding, ziet ge, hoe door één machtig man, met enkele helpers, zonder eenige geldelijke ondersteuning, en zonder eenige hulpe van de nog niet bestaande drukpers, kerk na kerk in land na land gesticht wordt, en hoe er na weinige jaren reeds een kerkelijke gemeenschap in Azië en Europa is opgekomen, die niet maar snel wies, maar ook diep wortel schoot. Dit toont, hoe destijds in deze landen de volheid des tijds gekomen was. De afgoderij had dit goede gewrocht, dat ze de behoefte aan religie en eeredienst in alle kringen had doen doordringen. Toen nu de afgodendienst al meer ophield die luid sprekende behoefte te bevredigen, ontstond er een ledig in het volksbesef, dat om vervulling riep. En juist toen deze behoefte sterker sprak dan ze dusver ooit gedaan had, toen juist ging de

roep van het Evangelie onder de volken uit, en vond niet alleen een luisterend oor, maar ook een geopend hart, gelijk we dit uit de Schrift zelve weten door wat ons omtrent Cornelius, den hoofdman, en andere niet-Joden die Jezus aannamen, bericht wordt. Toch zou de rechtstreeksche vrucht hiervan, voor zooveel Paulus betreft, voor ons teloor zijn gegaan, indien de groote uitgestrektheid van het terrein waarop deze apostel werkte, niet gedurig correspondentie zijnerzijds had uitgelokt. Niet dat Paulus, in den zin waarin wij dit verstaan, een vlug en vlot briefschrijver was. Slechts bij uitzondering toch schreef hij zijn brieven zelf, en meestal dicteerde hij ze aan zijn secretaris. Maar de rechtstreeksche betrekking, waarin hij tot onderscheidene kerken stond, noodzaakte hem, zich gedurig met hetgeen in die kerken voorviel, in te laten. En het is hieraan dat wij thans den bundel van die hoogst gewichtige brieven danken, die in het Nieuwe Testament, na de Evangeliën, de plaats der eere innemen.

Nu is het opmerkelijk hoe van de negen brieven, door Paulus aan kerken geschreven, *zes* gericht waren aan kerken in Europa, en slechts *drie* aan kerken in Azië. Naar Europa zond hij zijn brief aan de Romeinen, zijn twee brieven aan Corinthe, zijn brief aan de Philippensen en zijn twee brieven aan de kerk van Thessalonica, terwijl naar Azië alleen de brieven aan de Galaten, aan Efeziërs en aan de Colossensen uitgingen. De overige brieven van Paulus dragen een meer persoonlijk of algemeen karakter. Let men er nu voorts op, dat de brief aan Colosse, welbezien, elk zelfstandig karakter mist, en feitelijk niet anders is dan een dubbel, maar dan verkort, van den brief aan de Efeziërs, zoo voelt men terstond, hoe 't vooral de *Europeesche* kerken waren, die den apostel bezig hielden; iets wat nog te sterker doorgaat, zoo men met het feit rekent, dat de bevolking van Efeze bijna een geheel Europeesch karakter droeg. In de brieven aan de Romeinen, de Corinthiërs, de Efeziërs, de Philippensen en de Thessalonicensen nu vinden we het Evangelie, dat Paulus uitdroeg, het rijkst en het omstandigst ontwikkeld. De brief aan de Galaten geeft meer een afscheid aan de Judaistische richting, die vooral in de provincie Galatië was binnengedrongen. Paulus' hoofdbrieven nu zijn door den apostel niet geschreven, om theologische studies over de Christelijke waarheid achter te laten. Het zijn alle brieven, uitgelokt door den stand van het Christelijk vraagstuk in die onderscheiden gemeenten. Zelfs kan niet vermoed worden, dat Paulus er ooit aan zal gedacht hebben, dat tweeduizend jaar na dato deze brieven, in honderden talen overgezet, nog de lectuur van millioenen bij millioenen zouden vormen. Maar het feit ligt er dan toch toe, dat,

onder 's Heeren bestel en leiding, deze apostel de gewichtigste bijdragen tot de samenstelling van het Nieuwe Testament, en alzoo tot de voleinding der Heilige Schriften in deze zijn brieven heeft geleverd. Wat die brieven ons brengen, is dan ook geen Dogmatiek als wetenschap, maar het inzicht in en de belijdenis van de waarheid, die in Christus is, gelijk ze gegrepen werd door een zoo diepen geest, als in Paulus door Christus aan Zijn kerk geschonken werd. Het zijn de levensproblemen zelf van het geloof, gelijk ze zich destijds bij het ondergaan van Israel en het opleven van de wereldkerk de heilbegeerige bespiegeling moesten vóórdoen, die Paulus uit het leven zelf, dank zij een voortdurende openbaring van den Christus die hem ten deel viel, tot een oplossing heeft gebracht, waarop het Goddelijk stempel van de volstrekte waarheid staat afgedrukt. Het is dan ook een historische feil, dat men steeds wijst op Paulus' zendingsreizen, want wat beteekenen thans de kerkjes van Saloniki, Philippi en Corinthe? De kerken van Efeze en Colosse zijn zelfs geheel te niet gegaan. Veel sterker had dan ook moeten gewezen worden op wat Paulus, onder Goddelijk bestel, voor het tot standkomen van *de Heilige Schriftuur* is geweest. Hierin toch vindt men thans nog de vrucht van den arbeid, die niet *plaatselijk,* maar over heel de wereld uitgestrekt, en niet *tijdelijk,* maar op alle eeuwen doelend, de fundamenten van het kerkelijk gebouw hielp vastleggen.

Te duidelijker treedt de beteekenis van den apostel Paulus ten deze op den voorgrond, zoo men zich nauwkeurig rekenschap geeft van het instrumenteel gebruik, dat de Christus van zijn medeapostel Petrus maakte. Ook Petrus toch is door den Christus gebruikt, om hetzelfde groote probleem, rakende de verhouding van de Israelietische bedeeling en de wereldkerk, tot oplossing te brengen. Handelingen 10 verstrekt er ons de gegevens voor. Alles toch wat Hand. 10 ons bericht omtrent de toebrenging van den hoofdman Cornelius en omtrent Petrus' optreden daarbij, draagt evenals Paulus' roeping een geheel bijzonder karakter, en ook hierbij gaat de bewegende kracht in hetgeen voorvalt, geheel van den Christus uit. Het is de Christus, die, na Zijn Hemelvaart, ook Zijn apostel Petrus schier nog praecieser dan Paulus geleid heeft, en men behandelt hetgeen Hand. 10 ons meldt, te oppervlakkig, zoo men hieraan zijn aandacht niet wijdt. Niets toch deed Petrus in al 't geen Hand. 10 ons van hem bericht, uit zich zelf. Het is van den aanvang tot den einde steeds de Christus, van wien de actie uitgaat, en die deze actie op beiden tegelijk, op Cornelius en op Petrus, richt, en de houding van beiden, in onderling verband brengt. Die actie van

den Christus begint bij Cornelius. Deze Cornelius was een officier van het Romeinsche legioen, dat den naam van het Italiaansche legioen droeg, en lag in garnizoen te Caesarea, d.i. in de groote vorstelijke residentie van den Romeinschen Landvoogd. Voor zooveel uit hetgeen vermeld wordt, valt op te maken, was hij geen afgodendienaar meer, trok de religie van Israel hem ten sterkste aan, en ging hij in hoofdzaak met den dienst van Israel mee, doch zonder Jood te worden, zonder zich te laten besnijden, en zonder zich in de synagoge te laten opnemen. Hij was, zoo verhaalt Lucas, „Godzalig, Godvreezende," veel biddende en rijkelijk aalmoezen uitdeelende, en zijn huis ging in dit alles met hem mede. Hij was geen proseliet, maar voelde sterk de geestelijke verwantschap tusschen wat Israel beleed en hetgeen in zijn eigen hart omging.

Wat is nu te Caesarea in het huis van dezen officier geschied? Op een morgen, te negen uur, zoo precies is het bericht, zag Cornelius een engel uit den hemel tot zich inkomen. Hij zag dien engel duidelijk. Het staat er immers opzettelijk bij: „Hij zag in een gezicht *klaarlijk* een engel Gods tot zich inkomen." En bij dat gezicht bleef het niet. De engel sprak hem toe met hoorbare stem en noemde Cornelius bij zijn naam; zoo zelfs dat Cornelius angstig werd, en vroeg: „Wat is het, Heere?" En op die vraag nu gaf de engel hem ten antwoord, dat hij boden zenden moest naar Joppe, het tegenwoordige Jaffa, en uiterst nauwkeurig werd er bij gemeld, dat daar te Joppe, bij zekeren Simon, een man die een lederfabriek had, tijdelijk zekere Simon, genaamd Petrus, inwoonde, en wel inwoonde in een huis, dat aan het strand stond, en dat men daar nog aanwijst. Nu moet men van tweeën één doen. Men moet òf met de ongeloovigen weigeren, aan zulk een wonder te gelooven, en op dien grond heel het verhaal terzij werpen; of, doet men dit niet, en aanvaardt men zonder voorbehoud wat hier bericht wordt, dan ziet men hieruit, hoe tot in de kleinste bijzonderheden de Christus geheel op de hoogte is van hetgeen op deze wereld onder zijn geloovigen voorvalt; dat Hij deze nauwkeurige kennis aan zijn engelen kan mededeelen; en door Zijn engelen hier op aarde kan laten aanwenden, — om Zijn doel te bereiken.

Hiermede evenwijdig loopt nu een tweede wondere actie, die zich rechtstreeks tot Petrus wendde. Cornelius zond, conform het bevel van den engel, twee van zijn huisknechten met een geloovig soldaat naar Joppe af. Een afstand van ruim twee dagen van Caesarea naar Jaffa. Maar onderwijl deze drie man hun weg vervolgen, komt nu ook aan Petrus een openbaring toe. Hij was tegen het middaguur, onderwijl de maaltijd werd gereed gezet, alleen op het dakplat van het huis geklommen, om te bidden, en

onder dat bidden nu overviel hem een vertrekking van zinnen, en in die aangrijping van Boven ziet hij den hemel boven zich openen, en zoo valt hem het bekende gezicht van de reine en onreine dieren in het groote doek te beurt. Hem wordt toegeroepen: „Sta op Petrus, slacht en eet!" En als hij hiervoor terugdeinst en er zich op beroept, dat hij nog nimmer iets van de onreine dieren gegeten had, antwoordde hem de stem: „Hetgeen God gereinigd heeft, zult gij niet gemeen maken!" Zelfs herhaalde zich dit zeggen, ja het herhaalde zich nog eens, tot driemaal toe, en zoo als er staat, sneed dit stellige woord Petrus in zijn Joodsche conscientie. Nu verdwijnt het gezicht, en eer hij weer tot bezinning gekomen is, klimt iemand naar boven, en zegt hem, dat er drie mannen uit Caesarea beneden stonden die hem spreken wilden. Het sluit, onder 's Heeren bestel, alzoo alles op elkander. Cornelius heeft een openbaring gekregen, en Petrus heeft een openbaring gekregen. Cornelius en Petrus beiden doen wat hun geopenbaard wordt, en zoo sluit vanzelf wat de één doet in hetgeen de ander beoogt. Zoo gaat dan Petrus naar Caesarea toe, met enkele ambtsbroeders uit Joppe, die hem verzelden. Den dag daarop is men in Caesarea. Daar hoort Petrus al wat geschied is. En nu gebeurt het groote wonder, dat plotseling een neerdalen van den Heiligen Geest op Cornelius en zijn huisgenooten merkbaar werd. Niet een uitstorting gelijk op den Pinksterdag, maar gelijk er staat, *viel* de Heilige Geest op deze heidenen neder. Dit verbaasde ook Petrus. Het feit stond nu voor hem vast, dat men geen Jood behoefde te zijn, om Christen te worden. Hij sprak het toch uit, dat deze heidenen den Heiligen Geest ontvangen hadden *gelijk ook wij*. En dit inziende, liet Petrus uit eigen initiatief terstond hun doop hierop volgen. Petrus doopte ze niet zelf, maar „hij beval dat ze gedoopt zouden worden in den naam des Heeren."

Zoo vinden we hier bij Petrus een geheel gelijksoortige actie van den Christus uitgaande, als we die vonden bij Paulus. Doel van die actie was bij Paulus, van Israel de wereldkerk te doen uitgaan, en alzoo de bedeeling van het Nieuwe Testament uit die van het Oude Testament te doen voortkomen. En juist zoo vinden we het ook hier. Ook hier is een actie die van Christus uit den hemel uitgaat, en die strekt om Petrus te doen verstaan, hoe de Joodsche bedeeling afgedaan heeft, en een geheel nieuwe bedeeling onder de volken der wereld opkomt. Voor beiden alzoo een losmaken van de Openbaring onder het Joodsche volk, en een uitzending van het Evangelie onder de heidensche volken, d. i. onder de geslachten *der geheele menschheid*. Zelfs zou men kunnen zeggen, dat de actie

van Christus te Cæsarea en te Joppe nog beslister is. Hier toch is alles tot in het kleinste toe bepaald en aangegeven, en aan Petrus blijft niet anders over, dan te doen wat hem gelast en geboden werd. En toch, als ge u nu afvraagt, of deze tweeërlei actie van den Christus, die op Paulus en die op Petrus, op gelijke wijze liep, dan geeft 2 Petr. 3 : 15, 16 het verschil aan. Petrus spreekt daar in zijn brief over de Wederkomst van den Christus, en over de moeilijkheid van de gemeente, om bij de onzekerheid wanneer die Wederkomst zal plaats grijpen, in de van God gewilde stemming te blijven: „Benaarstigt u dan," zoo schrijft hij, „dat gij onbevlekt en onstraffelijk van Christus moogt bevonden worden in zijn toekomst"; maar dan verwijst hij zijn lezers naar Paulus. Hij zegt toch: „Acht de lankmoedigheid van Christus voor zaligheid, gelijk ook onze geliefde broeder Paulus ulieden, naar de wijsheid die hem gegeven is, geschreven heeft". Gelijk men ziet, een alleszins broederlijke en waardeerende toon. Doch nu volgt er de opmerking, dat er „in diens zendbrieven sommige dingen zwaar zijn om te verstaan, die dan door de ongeleerde en onvaste menschen zoo vaak verdraaid worden." Juist hierin nu teekent zich het onderscheid tusschen Paulus en Petrus. Beide richten zich op een en 't zelfde doel. Het kan niet bij Israel blijven. Het moet een wereldkerk worden. En het Israelietische omhulsel der Openbaring moet wegvallen. Alleen maar, Petrus beweegt zich in die richting omdat het hem alzoo gelast is. Paulus daarentegen drong principieel in het machtig probleem in, en wist er zich rekenschap van te geven. Hij was er ingeleefd en leefde er uit.

Dit verstrekkende verschil verklaart zich uit beider persoon en verleden. Petrus was bijna niet ingewijd noch ingeleid in het cultuurleven van die dagen. Hij was geen man van studie geweest, en met de Grieksch-Romeinsche wereld bijna niet in aanraking gekomen. Hij was visscher van beroep, toen hij geroepen werd. Een stillevend Galileër. Paulus daarentegen was niet alleen Jood, maar tegelijk burger van het heidensche Romeinsche wereldrijk. Hij was te Tarsen te midden van de Grieksche wereld opgevoed. De groote wijsgeerige school te Tarsen stond voor hem open. Er was vandaar in Paulus een dubbele aard. Eenerzijds was hij zelf Pharizeesch Joodsch, en fel gekant tegen al wat aan de eere van het Joodsche element ook maar tornde. Maar anderzijds was hij alzijdig thuis in wat de wereld wilde en beoogde. Scherp stonden in zijn bewustzijn deze *beide* elementen tegenover elkander, en het Joodsche, omdat 't het heilige was, moest immers triumfeeren. Vandaar dat, terwijl Petrus zich van meet af bij Jezus aansloot, Paulus fel, ten doode toe, tegen de volgelingen van den Rabbi van

Nazareth optrad. Toen nu ook Paulus apostel werd, had er alzoo in Paulus een radikale ommekeer plaats gevonden. Wie moord gedreigd had, knielde nu voor zijn Heiland neder. Dit bracht in Paulus een zielkundig proces teweeg, een proces dat jaren in beslag nam, eer het ten volle uit- en doorgewerkt was. Maar toen dan ook ten leste de Christus dit proces in Paulus' geest ten einde toe had doorgezet, werd het groote probleem in Paulus' bewustzijn tot eenheid opgelost. Klaar en helder doorzag hij nu deze twee, ten eerste waarom alle heil niet uit de cultuur der wereld was, maar uit de Joden; en ten andere, hoe dit heil niet in zijn Joodsch omhulsel blijven kon, maar van meet af bestemd was geweest, om, als de Messias verscheen, uit de tente Israels de wereld in te gaan, en de wereldkerk, ook in Azië, maar toch vooral in Europa te doen opbloeien. Zoo was bij Paulus de groote actie die van den Christus uitging, in volle breedte en lengte in zijn zelfbewustzijn opgenomen, en toen het nu alles in zijn eigen bewustzijn tot klaarheid was gekomen, toen heeft hij, uit kracht van zijn roeping, deze volheid in zijn brieven beleden, verklaard en toegelicht, en zoo eerst is de Waarheid die in Christus is, wat *dit* probleem betreft, door Paulus' Schrifturen eigendom van de wereldkerk geworden. Bij Petrus daarentegen is deze strijd, heel dit proces, en dus ook de toeëigening van deze waarheid, zoo geheel anders geweest. Petrus had geen innerlijken strijd te overwinnen, want hij had de geloovigen nooit vervolgd. Petrus was in Joodsche omgeving blijven voortleven, en kende alzoo, eer hij zijn groote reis ondernam, de Grieksch-Romeinsche cultuurwereld niet dan van ter zijde. Ook stond hij innerlijk en van nature, wat karakter en talent betreft, in Paulus' schaduw. Zijn geest was receptief, en niet zelf produceerend. Wat Christus hem openbaarde, was voor hem een heilig gebod. Wilsmensch als hij was, stond hij gereed om instrument van zijn Heere en meester te zijn, ook al ging zijn persoonlijk inzicht er niet in mee. Voor Petrus was dus niets anders noodig, dan dat 's Heeren wil hem klaar voor oogen kwam te staan. En dit juist kwam alzoo in hem tot stand, toen de Christus hem naar Cornelius zond.

Hieruit verklaart zich dan ook het tweeërlei verschijnsel, dat wie er zich op toelegt om in de mysteriën der Christelijke waarheid dieper in te dringen, zijn licht, behalve in de profetieën en in de Evangeliën, bij voorkeur in de Schrifturen van Paulus zoekt, terwijl omgekeerd de brieven die we van Petrus bezitten, èn te schaarsch èn te kort zijn, om ons wat duister bleef veel te verhelderen. Van Johannes spreken we nu nog niet. Dat komt bij de Apocalyps. Ook Jacobus heeft geen sterken indruk in de kerk der

eeuwen achter gelaten. Het staat altoos tusschen Petrus en Paulus, en dan leert de historie, hoe Paulus van zelf onze gids en leidsman is, als ons doel er zich op richt, om het mysterie der wereldkerk te verstaan. Doch hier staat tegenover, dat, waar het op initiatief aankomt, van meet af de Heilige Schrift niet Paulus, maar Petrus op den voorgrond schuift. Paulus is de rijke geest, de man van het zielkundig doorleven der dingen, de denker die in de eeuwen denkt, maar Petrus is de held van de daad, de geest van het improviso en de man die anderen achter zich meetrekt. Men ziet dit aanstonds na Jezus' Hemelvaart. Als de jongeren in de tempelzaal bijeen zijn, is het Petrus die opstaat en de verkiezing van Matthias tot het apostolaat bewerkt. Na de uitstorting van den Heiligen Geest is het Petrus, die vooruit treedt, en de schare toespreekt. Van hem gaat 't eerste wonder uit in de genezing van den kreupele die aan de tempelpoort zat. Petrus spreekt het doodvonnis uit over Ananias en Saffira. Het is Petrus die Simon den toovenaar te Samaria veroordeelt. Het is Petrus die de eerste rondreis deed, om namens het apostolaat de kerken in Azië te bezoeken. Hij heeft in Caesarea den eersten heiden gedoopt. En op het convent te Jerusalem klinkt zijn woord in beslissenden zin. Zoo was het ten deele reeds vóór Jezus' Hemelvaart geweest, toen Petrus 't in den regel was, die het woord nam, zoodat de anderen zwegen en volgden. Met name was dit zoo, gelijk we zagen, te Caesarea Philippi bij de erkenning van den Christus als den Zoon des levenden Gods. En in verband hiermede heeft de Christus zelf herhaaldelijk, ook al bestrafte hij Petrus' overhaasting en overijling, toch ook meermalen Petrus als zijn instrument gebruikt, om 't initiatief voor zijn zaak te doen uitgaan. Iets waar te meer nadruk op moet gelegd, omdat de uitdrukking van „uitverkoren vat", die op Paulus werd toegepast, toch in zoover althans ook van Petrus geldt, dat hij van zijn ontvangenis en geboorte af er op beschikt en voorbereid was, om straks, als de Christus ten hemel zou zijn gevaren, aan de kerk die achterbleef, in hachelijke oogenblikken wat men noemt haar *porte-parole* te verzekeren.

Na de uitstorting van den Heiligen Geest blijft vanzelf het gebeurde op den weg naar Damascus de tweede groote daad, die de Christus van uit den hemel volbracht heeft. De uitstorting van den Heiligen Geest zonder de roeping van Paulus zou een onvolkomen resultaat hebben gegeven, en eerst door Paulus' optreden is, onder volle waardeering van de roeping van Israel, van de aan Israel te beurt gevallen openbaring en van de machtige beteekenis van Israel voor de wereldkerk, die wereldkerk zelve dan toch uit de windselen van het Israelietische leven losgewikkeld

en zoo tot een wereldomkeerende gebeurtenis geworden. Petrus was goud waard voor het initiatief op het oogenblik zelf, maar vraagt ge, wie de kerk aller eeuwen geschoord heeft, en wie 't nog doet, dan kan 't niet anders beleden, dan dat de beteekenis en invloed van Petrus niet verder strekte dan de kerk der eerste eeuw, en dat in de eeuwen die daarna kwamen, en thans nog, de heugenis van Paulus, dank zij wat hij ons in zijn brieven achterliet, toonaangevend is gebleven. Tot op zekere hoogte kan zelfs gezegd, dat het doordringen van het Paulinische element in Christus' kerk de Reformatie geinspireerd heeft. De symboliek van Israel werkte al spoedig na de 3e eeuw in Christus' kerk te zeer na. Het scheen welhaast, alsof een nieuwe tempelordinantie, met een vernieuwde offerande, wat eens Israels glans was in edeler vorm herleven deed. Jezus' uitspraak, dat wat onder de Mozaische bedeeling in symbolen geschitterd had, thans onder de Nieuw-Testamentische bedeeling een „aanbidden in geest en waarheid" zou worden, verloor haar overwicht. En in verband hiermede werd steeds meer op heel het kerkelijk leven het Petrinisch stempel gedrukt, ten deele onder terzijdeschuiving van wat Christus in Paulus aan zijn kerk gegeven had. Dit gaf allengs een antithese, waaruit de Reformatie ten leste moest opspruiten. Hiervoor kunnen we dankbaar zijn, al laat zich hierbij kwalijk de vraag onderdrukken, of niet allengs het Petrinisch element van organisatie en orde, dat we evenmin derven kunnen, te veel onder ons wordt gemist.

XXVII. **De verwerping van Israel.**

> En Hij zal op dezen berg verslinden het bewindsel des aangezichts, waarmede alle volkeren bewonden zijn, en het deksel, waarmede alle natiën bedekt zijn.
> JESAJA 25 : 7.

DE derde groote wereldgebeurtenis, die door ons als uitvloeisel van de Hemelvaart van den Christus te eeren is, ligt in de tijdelijke afdanking van Israel, gelijk die gekenteekend ligt in de verwoesting van Jerusalem, met inbegrip van de tenietdoening van Jerusalems tempel in het jaar 70 na Christus' geboorte. De eerste wereldgebeurtenis was de uitstorting van den Heiligen Geest, die voor de geestelijke *symboliek* de geestelijke *realiteit* in

stede bracht; de tweede was geweest het uitdragen van het Evangelie in de heidenwereld door Paulus; en de derde was nu het te niet doen van de geestelijke symboliek in Israel door de uitlichting van Israel uit de eereplaats die het als het geroepen volk van Jehovah sinds eeuwen had ingenomen. Wil men, de vervulling van de schreiende profetie, die van Jezus over Sion uitging, toen Hij sprak: „Zie, uw huis worde u woest gelaten!" Toch is de beteekenis van deze gebeurtenis niet te verstaan, of men moet teruggaan op de ballingschap. Immers door de ballingschap en de gevolgen die deze na zich sleepte, onderging de nationale existentie van Israel een algeheele wijziging en men maakt zich een onjuiste voorstelling, zoo men in het Israel uit Jezus' dagen de geregelde voortzetting begroet van wat eens onder David en Salomo het machtige rijk van Israel geweest was. Reeds het tijdsverschil wijst hierop. Er liggen tusschen het eerste optreden van Israel onder Mozes en het roemrijk Koningschap van Salomo ongeveer vijf eeuwen. Mozes' optreden had in den aanvang van de 15e eeuw vóór Christus plaats, Salomo's regeering valt omstreeks het jaar 1000. Er liggen alzoo vijf eeuwen tusschen in, die met name door de periode van Jozua en de Richteren gevuld worden. Het rijk van David en Salomo haalde de vijf eeuwen niet. Na Salomo's verscheiden volgde aanstonds de scheuring, waardoor Israel van Juda afviel, en dat rijk der tien Noorderstammen ging reeds twee eeuwen daarna, in 722, te gronde, toen het door Salmaneser, den vorst van Assyrie, veroverd werd. Wat toen in Juda en Benjamin overbleef, wist wel anderhalve eeuw langer zijn onafhankelijkheid te handhaven, maar ging toch evenzoo reeds in 588 als rijk te gronde, toen Nebucadnezar heel Palestina aan Babels macht onderwierp. Toen nu zeventig jaar daarna Kores of Cyrus, de koning van Perzie, Jerusalem aan den dienst van Jehovah terug gaf, was het toch altoos nog ruim vijf eeuwen van de geboorte van den Christus af, en het zijn deze vijf eeuwen, die, na de ballingschap, een geheel eigenaardige historie aan het Joodsche volk ten beste gaven. In het grove gerekend, heeft men alzoo te doen met drie perioden, elk van ongeveer vijf eeuwen. De eerste van Mozes tot Salomo, de tweede van Salomo tot Maleachi en de derde van Maleachi tot den Christus. Gemeenlijk nu wordt over die derde periode van vijf eeuwen heen gegleden, men rekent er niet mede, en leeft in Christus' kerk voort onder den indruk, alsof Johannes de Dooper zich aanstonds aan Maleachi aansluit.

Op zichzelf nu heeft men hiertoe alleszins het recht. Zoo men niet enghartig aan het chronologisch verloop van de historie der Joden hecht, maar zijn gewijde aandacht saamtrekt op de geestelijke

werking die in Israel, met het oog op het Godsrijk, en alle volken ten zegen, plaats greep, dan is metterdaad de periode van geestelijke actie met Maleachi, of wil men met hetgeen Nehemia en Ezra tot stand brachten, afgeloopen, en volgen daarop nog wel vijf eeuwen, met een op zichzelf hoogst belangrijke historie, maar met een historie van geheel ander karakter. De geestelijke openbaring en verrijking die dusver onder Israel, alle volken der aarde eens ten zegen, was uitgekomen, had met de ballingschap en het volksherstel na die ballingschap, haar einde bereikt. Het proces van het geestelijk leven is ook na de ballingschap wel in Israel, of beter gezegd, onder de Joden voortgezet, maar zonder nieuwe verrijking. Eer trad er versteening in, en in die versteening het bederf dat in Jezus' dagen zoo sterk in het Farizeïsme, in het Sadduceïsme, in de Schriftgeleerden, en in het verstijfde Judaïsme uitkomt. In Jezus' dagen is het Joodsche volk geestelijk verarmd, en geestelijk krank, en de ader van het tintelende geestelijke leven vloeide niet meer. In zoover kan dan ook gezegd, dat de vijf eeuwen Joodsche historie, die na den terugkeer uit de ballingschap gevolgd zijn, voor de kerk van Christus niet meêtellen. Zooals het in de verzameling en bijeenvoeging van de boeken der Heilige Schrift voor ons ligt, zoo was het feitelijk. Erbij genomen wat er ook slechts even toebehoorde, loopt toch de historie van het Oud Verbond met den laatste der kleine profeten, of wil men met Ezra, Nehemia en Esther, ten einde. Wel is het dan nog volstrekt niet uit; eer komt er nog een geheel nieuw tijdperk van Joodsche historie, dat over niet minder dan vijf eeuwen loopt, maar dit is geen openbaring van geestelijke wereld-historische macht. Het vormt een geschiedkundig verloop zooals ook bij de Babyloniërs, de Egyptenaren, de Perzen en Parthen valt waar te nemen; maar van nu af verliest zich al wat voor ons treedt in nationale onbeduidendheid. Van hoog belang voor het Joodsche element, maar zonder beteekenis voor den grooten gang van de wereldhistorie. Toen Immanuel verscheen, is Hij niet opgetreden onder het van Godswege geïnspireerde volk van Israel, maar onder den nawas van Israel, d. i. onder de Joden. Zelfs in den naam teekent zich hier het onderscheid. Zoolang er geestelijk leven tierde en bloeide is er steeds sprake van Israel en Juda; daarna is, heel de wereld door, niet meer van *Israel* maar schier altoos van *de Joden* sprake.

Toch behoort, waar de te-niet-doening van Israels geestelijke symboliek door Jerusalems verwoesting in het jaar 70 aan de orde komt, met de 3e periode van de ruim vijf eeuwen die daarachter liggen, gerekend te worden. Immers men verstaat het levensmilieu

niet, waarin Jezus optrad, indien men bij Maleachi sluit, en daarna op eenmaal op Maria en Simeon overgaat, en dit te minder, daar vijf eeuwen van gewichtige evolutie, zooals de Joden van Nehemia tot Herodes doorleefd hebben, een diep teruggaand historisch verloop vormen. Denk u slechts in de historie van ons eigen land van 1900 tot 1400 terug, en ge gevoelt 't aanstonds, hoe ondoenlijk 't zou zijn, om den toestand waarin wij thans leven, rechtstreeks aan de twisten der Hoekschen en Kabeljauwschen aan te sluiten. Let men hier niet op, dan is de blik waarmee men het eindproces beziet, ten eenenmale onjuist, en al moet toegegeven dat, uitgezonderd de historie der Makkabeën en den strijd tegen Antiochus Epiphanes, hetgeen tusschen 500—30 voor Christus in Palestina voorviel, ons moeilijk boeien kan, toch verstaat men dat, om den droeven eindafloop van den Joodschen Staat te begrijpen, en in den toenmaligen stand van zaken het kader te zien der historie van het Evangelie, en zoo in samenhang David en zijn grooten Zoon te begrijpen, een nader ingaan op die vijf eeuwen niet geheel kan uitblijven. Reeds aanstonds trekt het hierbij de aandacht, hoe na de ballingschap elk zelfstandig karakter aan het verloop van Israels historie ontvallen is. Achtereenvolgens komen de groote perioden van de macht van Babyloniërs en Assyriërs, van de Perzen, van de Grieken, van de Egyptenaren, de Syriërs, en van de Romeinen, en van een zelfstandige positie die Israel hierbij innam, is geen oogenblik sprake. De worsteling der volken, waarvan we getuigen zijn, gaat om de wereldmacht. De Babyloniërs, Egyptenaren, Perzen, Grieken, Syriërs en Romeinen voeren onderling een bestendigen krijg om de oppermacht. Uit elk van die volken zien we enkele mannen van overwegende beteekenis opdagen, en elk van die mannen slaagt er een tijdlang in, de hegemonie aan zich te trekken. Het is een indrukwekkend schouwspel, dat in deze vijf eeuwen wordt afgespeeld. Eerst schijnt Babel de macht der wereld in zijn scepter te vereenigen. Toch gaat kort daarop als in een oogwenk dit machtige Babylon onder en zien we in de Perzen en Meden een nog veel uitgebreider macht ten tooneele treden, tot er in het kleine Griekenland een nationale veerkracht van geheel andere orde opdaagt, die de trofeeën van Marathon weet weg te dragen, en reeds aanstonds aan de Perzische macht een stoot toebrengt, die welhaast doodelijk zal blijken. Toch schijnt in den eersten aanvang die macht der Grieken nog te klein, om tot wereldheerschappij te geraken. Dit toeft tot in Alexander den Groote de wondere man ten tooneele treedt, die in 334 aan geheel de Aziatische macht den nekslag toebrengt, tot in Indië doordringt om zijn rijk te vestigen, en die, na zoo wonderen triomf op een leeftijd van nog

geen 40 jaar behaald te hebben, in 323 sterft, en de wereldmacht stervend aan zijn Epigonen achterlaat.

Doch na Cyrus en Alexander den Groote is het met de majesteit der machtige persoonlijkheden gedaan. De Epigonen zijn, ook al leeft in enkele hunner nog iets van Alexanders geniale geestesmacht na, toch in hun afdalende reeks zeer gewone vorsten, meest met exceptioneele, overheerschende ondeugden behept. Vandaar dat nu alles uiteen valt. De Macedoniërs zetten de Grieksche macht voort, de Syriërs de Aziatische, de Egyptenaren de Afrikaansche heerschappij. Drie voortreffelijke geslachten weten zich nu voor meer dan een eeuw in de drie werelddeelen te handhaven. De Antigonen in Europa, de Seleuciden in Syrië, de Ptolemeeën in Egypte, en van dat oogenblik af is Palestina een speelbal tusschen deze machtigen der aarde. Het kent nog wel dagen van bloei. Een oogenblik zelfs is het als eigen Koninkrijk nog machtiger opgetreden dan onder Salomo, maar wat ook in Palestina opkwam, het miste duurzaam bestand, er kon geen heerschappij meer van uitgaan, en almeer onderging het nageslacht van Israel den invloed van den geest der vreemde volken. Met name de geest van het Grieksche volk, onder den naam van Hellenisme destijds steeds hooger èn in Europa èn in Azië èn in Afrika geëerd, begon ook over den geest van het Joodsche volk macht te erlangen. Niet de Koningin van Seba kwam weer naar Jerusalem om de wijsheid van Salomo te beluisteren, maar de intellectueel hoogstaande jonge mannen uit de Joden togen naar Athene en Alexandrië, om er het Grieksche geestelijke overwicht zich toe te eigenen. Zooals de heidensche volkeren onderling door elkander heen woelden en elkander het bestaansrecht betwistten, zoo moest ook Israel, zoo moest het Joodsche volk de golvingen van het historische leven, dat op en neer ging, mede maken. Een hoofdmacht in Westelijk-Azië was hiermede bijkomstige macht geworden. En als gevolg hiervan werd vanzelf de ure ingeluid, die opnieuw een verschijning als van Cyrus en Alexander ten tooneele zou voeren, ditmaal in het sinds opgekomen Romeinsche rijk. Dit Romeinsche rijk was van later dagorde. Het rijk der Tien stammen was reeds door Salmaneser weggevoerd, eer voor Rome in 754 het morgenrood opging. Het was dit Romeinsche rijk, waaraan ook het Joodsche volk zich ten slotte, om aan den druk der Aziatische en Oostersche despoten te ontkomen, overgaf, en het is de Landvoogd, de Procurator van Rome's Keizer geweest, die den Christus tot den Kruisdood overgaf, Golgotha tot de ontzettendste plek van onze aarde maakte, en hierdoor de deur openstiet, waardoor een geheel nieuwe wereldorde zou binnendringen, die

straks Rome's macht tuimelen deed, en het Christelijk Europa zou doen verrijzen.

Omtrent de beduidenis en getalsterkte van het Joodsche volk in die dagen vorme men zich hierbij geen averechtsche voorstelling. Gelijk nu nog, zoo zijn de Joden van oudsher een volk machtig in getale geweest. Men doet dan ook verkeerd door het zich in te denken, alsof destijds enkel de bevolking van Palestina het Joodsche volk vormde, en nog verder wijkt men van de historische realiteit af, zoo men het zich voorstelt, alsof zoo goed als alle Joden naar Babylon in ballingschap waren uitgevoerd, en alsof die betrekkelijk kleine groep, die onder Cyrus' gedoogen uit de ballingschap, door de woestijn heen, naar het heilige land terugkeerde, zoo goed als alles in zich besloot, wat destijds van het Joodsche volk nog bestond. De realiteit was een geheel andere. Volstrekt niet het Joodsche *volk* was naar Babylon uitgevoerd, doch alleen het volks-*deel* dat in staat geacht werd om een eigen politiek en nationaal leven op te bouwen. Het waren dan met name de aanzienlijken, de leiders, de machthebbers in de groote steden, die men uitvoerde, en het landvolk bleef veelal in zijn dorpen en gehuchten voortleven. Dat achtergebleven volk zag dan wel van dien kant vreemde elementen opdagen, die de steden en de landouwen zich toeëigenden, versterkte plaatsen aanlegden, en de leiding van het volksleven op zich namen, maar het hoofdbestanddeel van de bevolking bleef dan toch gevormd worden door de Joden van oudsher. Alleen de gemengde huwelijken bedierven steeds meer de zuiverheid van het nationale bloed, en van allen kant drong zoo machtig vreemd element op Israels erve door, dat zeer zeker het gevaar voor algeheele verwatering en verbastering voor de hand lag. Doch hiertegen in gistte reeds van oudsher die zeldzaam stalen bloedskracht die steeds aan de Joden eigen was, en nog is. Van alle volken, waardoor Israel in zijn bloeitijd omringd was, de Ammonieten, de Moabieten, de Edomieten, de Filistijnen, de Tyriërs en Sidoniërs, de Babyloniërs, de Assyriërs en Hetieten, was het nationale spoor reeds eer de Middeleeuwen ingingen, onvindbaar geworden. Ninevé en Babylon lieten gedenkteekenen en kostbare opschriften na, maar hun ras, hun stam, hun geslacht, hun volk bestaat niet meer, en veilig mag beweerd, dat het Joodsche volk het geheel eenige is, dat na zijn zelfstandigen volksstaat verloren te hebben, desniettemin als natie in zijn bestaan volhardde. Zeker, ook de Zigeuners zetten een eigen leven voort, en van enkele kleine groepen uit Indië geldt 't zelfde, maar historisch verliezen toch ook deze groepen alle beteekenis. Alleen de Joden wisten te volharden in hun eigen-

aardig nationaal bestaan, zóó zelfs, dat ze nu nog, d.i. twintig eeuwen na den val van hun volksstaat, in een 10 à 11 millioen hun nationale existentie voortzetten, en dit niet alleen, maar nog steeds op elk terrein van wetenschap, kunst, bedrijf en handel zeer aanmerkelijken invloed onder de overige volken wisten uit te oefenen.

Dat dit nu in hun ras, in hun aard, in hun elementair-geestelijk bestaan ligt, is moeilijk te weerspreken. Men kan toch in het minst niet zeggen, dat de Joden, over het algemeen genomen, machtig door hun financieele positie zijn. Verreweg het grootste aantal Joden behoort zelfs tot de lieden van zeer lage maatschappelijke positie. Men weet hoe ze voornamelijk in Polen, Rusland en Rumenië huizen, en hoe ze daar nog steeds sociaal onder druk verkeeren. Ze splitsten zich dan ook in twee groepen, in een numeriek zeer talrijke groep, zonder sociale beduidenis, en in een zeer kleine welvoorziene groep, die door rijken schat over onmetelijken invloed beschikt, en uit wier midden gedurig geniale verschijningen voortkomen, die straks op menigerlei gebied het bij concurrentie van de lieden, in wier midden ze verkeeren, winnen. Dit nu duidt op een energie in eigen karakter, die geheel eenig is. Vooral nu van achteren blijkt het, welk wonder element van kracht uit Abraham in zijn nakomelingen is overgegaan, en hoe onder Gods bestel dit element van nationale kracht over alle vervolging en verdrukking heeft gezegevierd, en telkens opnieuw zijn loten doet uitspreiden. Dit nu is uiteraard niet thans eerst zoo geworden, maar deed zich aldoor van meet af voor. Vandaar dat toen Nebucadnesar met Juda handelde, gelijk Salmaneser het met de tien stammen gedaan had, en wel de overgroote meerderheid der bevolking van Joodsche herkomst op de dorpen bleef, maar vermengd werd met vreemde elementen, deze zwakkere elementen toch het zooveel sterker nationale karakter niet deden inslapen. Eer omgekeerd ging juist van Israel zeer aanmerkelijke invloed op deze vreemde elementen uit. Vooral de Idumeërs strekken hiervoor ten bewijze. De Idumeërs waren de nakomelingen van de Edomieten, van wie Ezau's geslacht zich had afgezonderd, en terwijl nu deze Edomieten ongelooflijk fel en bitter tegenover de nakomelingen van Israel stonden, blijkt, dat in de dagen van Syrië's opperheerschappij deze Idumeërs voor een deel in het zuiden van Judea waren binnengetrokken, en daar de Joodsche religie hadden overgenomen. Ze waren geestelijk door het Joodsche element veroverd. En toen in Herodes den Groote de machtigste Idumeër den troon beklom, om met Salomo's glorie over schier heel het Joodsche volk te heerschen, stond hij geestelijk niet meer tegenover Jacobs nageslacht, maar trad op als één er mede.

Voeg hierbij nu de dusgenaamde *Diaspora,* d. i. de groote menigte der allengs verstrooide Joden, die heinde en ver uitzwierven, en zich allerwegen in de steden van beteekenis vestigden, en ge voelt aanstonds, hoe in Jezus' dagen de schare der Joden van zeer ernstige internationale beteekenis was. Overal, in Italië, in Spanje, in Noord-Afrika, in Macedonië en Griekenland, in Klein-Azië, in Syrië, in Egypte en op de eilanden vond men deze uitgezwermde Joden in niet zoo kleinen getale. Vooral de synagoge had dit uitzwermen bevorderd. Het is vooral na Nehemia's doortastend organiseeren van het volk als volk, dat de synagogen het hoofdmiddel werden om aan al wat Jood was, in het vreemde land een punt van vereeniging en saamhoorigheid te bieden. Niet alsof de tempel in Jerusalem reeds aanstonds weer aller eenig hoofdmonument van religieuze glorie was geworden. Hiervan was aanvankelijk nog geen sprake. In Egypte, waarheen de Joden in grooten getale uitzwermden, hadden twee van hun groepen te Leontopolis zelfs een eigen tempel gesticht, om van Jerusalem vrij en onafhankelijk te zijn. Geheel pluis was dit niet. Onder de Joden die in Egypte zich vastzetten, sloop toch zeer zeker ook paganisme in, en de *Meleketh* des hemels, d. i. de Koningin van 't firmament, of de maan, vond aanbidders. Maar toch bleef de eeredienst van Jehovah hoofdzaak, en daarom bouwde men zijn tempel *zonder afgodsbeeld,* het eigen kenmerk van den Jehovahdienst. Ook onder de Samaritanen was, gelijk ook uit het N. Testament blijkt, vrij krasse afval. Eigen tempeldienst werd te Dan en Gerizim voor hen ingericht, en van de Joden te Jerusalem gevoelden ze zich vervreemd. Maar toch neemt deze verwijdering tusschen de Joden in Jerusalem en de Joden te Samaria niet weg, dat de Samaritanen in den grond der zaak, in de groote tegenstelling met de heidenen van rondom, Joden, deels van ras en deels in religieus beginsel waren, wel met vreemde vermenging, maar toch altoos met zeer sterk overwicht van het Joodsche element. Mozes bleef voor al wat Jood was de geestelijke hoofdleider, en voor Mozes boog ook de Samaritaan zich vol eerbied.

Toch was het juist de geslachtssaamhoorigheid die vooral na de verstrooiing in Azië en in Europa den band van geheel het nationale saamleven weer nauwer toetrok. Noch wat zich te Leontopolis, noch wat zich te Dan georganiseerd had, liet zich nabooten onder de kleine groepen der Diaspora, en daarom is het toen de synagoge geweest, die aan het Joodsche volk den dubbelen dienst bood, eenerzijds om aan hun uitzwerven in elke stad van beteekenis een plaats van vereeniging te geven, en anderzijds om te voorkomen, dat men op het stichten van eigen tempels uitging. Het is de synagoge die de eenheid van eeredienst in Jerusalems tempel heeft

vastgelegd, en toch op de groote feesten het Joodsche volk telkens opnieuw niet van Jerusalem afhield, maar naar Jerusalem uitzond. Een toestand als nu voor de Mahomedanen in Mekka's hooge feesten ontstond, kwam toen vanzelf voor het optrekken naar Jerusalem tot stand, en het was de synagoge die dit niet tegenhield, maar bevorderde.

Opmerkelijk is het dan ook, hoe de verleiding die nog onder den kleinzoon van Salomo, zelfs te Jerusalem, tot het volgen van den Baäldienst verlokte, na den terugkeer uit de ballingschap, de Egyptische exulanten nu uitgezonderd, nauwelijks meer vermeld wordt. In de dagen van Jezus en de apostelen is van het hunkeren naar paganistische feestmalen met geen woord sprake meer. Het monotheïsme heeft in 't eind over de geheele linie getriomfeerd. De druk en de vervolging hebben ook hier zuiverend gewerkt. Toen de Joden bij Tiger en Eufraat hun harpen aan de wilgen hingen, en maar één hartstocht kenden, om Jehovah weer in Zijn tempel te aanbidden, is met het paganisme in Israel blijkbaar voor goed gebroken. Men hoort er niet meer van. Het is uitgestorven. Voor de vroegere overhelling tot den Baäldienst is nu in de plaats getreden een principieel verzet tegen al wat ook maar paganistisch getint was. En het is aan deze niets meer ontziende antithese, dat toen het Joodsche verzet tegen Antiochus Epiphanes zijn levenskracht te danken had. De Makkabeërs, of Hammoneërs, zijn de incorporatie eener nog altoos te benijden kracht, waarmee het Joodsche volk in dit laatste verloop van zijn historie tegen allen aanval op zijn monotheïsme den strijd zoo onverzettelijk heeft aangebonden, dat zelfs het meest demonisch geweld er machteloos tegenover bleek. Zeer zeker hebben Grieksche invloeden verzwakkend gewerkt, en heeft het Hellenisme in tal van kringen de veerkracht van het Joodsche element gebroken, maar ook dit Hellenisme heeft de Joden nimmer tot afgodendienst verleid. Het was een wijsgeerig-sociale strooming, die een Jood in een bij zijn religie niet passende wereldbeschouwing deed inleven, maar het eerste der tien geboden is er onder de Joden niet door verzwakt.

XXVIII. De toestand na de ballingschap.

Daarom, al wat zij u zeggen, dat gij houden zult, houdt dat en doet het; maar doet niet naar hunne werken; want zij zeggen het en doen het niet.

MATTHEUS 23 : 3.

DE terugkeer uit de ballingschap had voor de Joden onder zeer verzwarende omstandigheden plaats. Hadden ze terstond hun vroegere zelfstandige positie kunnen hernemen, steeds met een afstammeling van Davids huis als Staatkundig hoofd, zoo zou het priesterlijk gezag zich vermoedelijk, evenals voorheen, tot het geestelijk gebied zijn blijven bepalen. Doch hiervan was onder de heerschappij der Perzische Koningen uiteraard geen sprake. Het einde der ballingschap hergaf aan de Joden in niets hun nationale zelfstandigheid. Het Koninklijk gezag van de Perzen en Meden bleef heerschen van Cyrus' dagen af, totdat Alexander de Groote het omverstiet, d.i. gedurende meer dan twee eeuwen. Niet alsof de druk van het Perzische bewind zwaar was. Waar het op aankwam was, dat de belastingen in geld stiptelijk werden opgebracht, en, waar noodig, de manschap voor het leger tot op den laatsten man beschikbaar werd gesteld. Voor het overige daarentegen liet de Perzische opperheerschappij de Satrapiën, of gewesten veelal aan zich zelf over. En zoo was het goeddeels ook in Palestina. Wat we uit de geschiedkundige opteekeningen van Ezra en Nehemia vernemen, toont duidelijk, dat de toestand der onder Zerubbabel teruggekeerde Joden uiterst gedrukt bleef. Na Zerubbabel geraakte het Davidisch huis zelfs geheel in vergetelheid. De exulantengroep was te klein om zich reeds aanstonds over de overige deelen van het heilige land te doen gelden. Gedurig zelfs geraakte men met de overige bewoners van Palestina en uit den omtrek in onmin. Het denkbeeld dat Jerusalem geen vijand meer te duchten had en daarom zeer wel ontmuurd kon blijven, weerlegde al spoedig zich zelf. De muren en poorten moesten herbouwd worden, en wat niet minder in ongelegenheid bracht, was de ontstentenis van een tempel op Sion. Zoo spoedig het kon, werd daarom ook tot wederopbouw van den tempel overgegaan. Geen offer werd daartoe gespaard, en hoe klein de groep der teruggekeerde ballingen ook was, de ijver en toewijding om den tempel weer uit zijn puinhoop te doen herrijzen, was algemeen en kon op aller geestdriftige medewerking bogen. Alleen maar, de nieuwe tempel haalde niet

bij wat eens de tempel van Salomo geweest was, en niet Nehemia, maar eerst Herodes de Idumeër slaagde er in, op Sion weer een stichting te doen verrijzen, die tot op zekere hoogte den glans van Hirams architectuur evenaren kon. Begon zoo allengs door de ommuring van Jerusalem en de wederopbouwing van den tempel de Joodsche kring in eigen vorm te herleven, toch zij wel verstaan, dat de aldus herlevende Joodsche kring aanvankelijk nog uiterst beperkt was. Niet, dat het aantal inwoners van Joodsche herkomst zoo gering was. Veeleer mag aangenomen, dat in heel Galilea, in het Overjordaansche, in Judea, en ten deele zelfs in Samaria het grooter deel der bevolking zich in Mozes één en verbonden gevoelde. Ja zelfs mag aangenomen, dat gelijk we zagen, reeds toen ook de omwonende volken, en met name de Edomieten, tot aansluiting aan het Israelietisme neigden. Maar hieruit volgde nog in 't minst niet, dat er reeds aanstonds van zulk een aansluiting en nadere organisatie sprake was. Heel het land door leefde veeleer elke groep meer op zichzelf, en de vreemde elementen die zich met name in de steden en in de villa's op het platteland gevestigd hadden, rafelden ten slotte schier elk verband los.

Gevolg hiervan was, dat te Jerusalem, en in den naasten omtrek, vooral na de herstelling van den tempel, schier niet anders dan het priesterlijk gezag zich kon doen gelden, en dat hierdoor de priestergroep allengs er toe kon overgaan, om zich ook zekere staatkundige bevoegdheden aan te matigen. Natuurlijk wist heel de bevolking zeer wel, en gevoelde men het in de zware lasten waaraan men onderworpen was, dat de opperheerschappij bij den koning van Perzië berustte; maar voorzoover de Opperheer aan de deelen van zijn land zekere vrijheid van beweging gunde, moest deze nationale levensuiting dan toch een middenpunt bezitten vanwaar de leiding uitging, en dát middenpunt nu verkreeg onder Zerubbabel, Ezra en Nehemia wel in den eersten aanvang een zelfstandig karakter, doch toen eenmaal Jerusalem bevestigd en de tempel hersteld en de priesterlijke eeredienst weer op gang was gebracht, kon het niet anders, of de priesterlijke hoogheid klom in geheel den Joodschen kring vanzelf tot een vroeger ongekend gezag op; met name door de viering der hooge feesten. Zoodra toch in heel Palestina en in de aangrenzende landen de blijde mare uitging, dat op Sion weer 't brandaltaar rookte, begon het lied Hamaäloth, weer de stille vromen uit alle oorden te bezielen, en daagde met name op het groote Paaschfeest een van jaar tot jaar steeds aanwassende menigte van bedevaartgangers op, die hierdoor van zelf met den Hoogepriester en diens onderpriesters en met de Levieten in levend verband geraakten. Wel

was de schare dier bedevaartgangers nog op verre na niet, wat ze later ten tijde van Jerusalems verwoesting door Titus geworden is, maar er trokken dan toch van heinde en ver tienduizenden Joden naar Sion op, en het was door dat opgaan naar de hooge feesten, dat als vanzelf weer het eerste natuurlijke verband gelegd werd tusschen de verschillende brokstukken van het oude geslacht, die nog in en om het heilige land gevonden werden. Zelfs mag gezegd, dat voorzoover er in Babylon en elders reeds sporen van de latere Diaspora aanwezig waren, de geestelijke band met het centrum in Jerusalem al spoedig trekken ging. Aan een eigen koning dacht men voorshands niet meer. De nationale onafhankelijkheid was nu eenmaal verloren. En moest nu eenmaal een vreemd heerscher gehuldigd worden, dan viel niet in te zien, wat beter overheer men wenschen kon dan den vorst van Perzië. Cyrus was hun verlosser geweest. En deze traditie werkte na. Zoo kon het niet anders, of de nationaal-Joodsche concentratie moest wel allengs uitsluitend in het priesterlijk gezag haar middenpunt vinden. De Joodsche toekomst was voor altijd verspeeld, of het Jodendom moest wel zijn eenheid en saamhoorigheid in den Hoogepriester, met zijn geestelijken staf, zoeken. Het was niet meer het vrije Israelietische leven, met eigen koninklijke macht en profetische bezieling. De troon dien Nebucadnezar ondermijnd en te niet had gedaan, kon niet weer opgericht. De profetische openbaring had zich teruggetrokken. En zoo bleef van de drie: het koningschap, het priesterschap en het profetenschap, ten slotte alleen nog de *priesterlijke* hoogheid over, en het was rondom haar dat het Joodsche leven zich na de ballingschap samentrok.

Deze verandering in den stand der zaken kon niet anders dan op den godsdienstigen staat van het Jodendom zeer aanmerkelijken invloed uitoefenen. Het Farizeïsme, ook in zijn tegenstelling met het Sadduceïsme, dankt er zijn oorsprong aan. Wel toch is het Farizeïsme, onder dien eigen naam en in dien overdreven, ja, ten slotte zondigen vorm, eerst van later dagteekening, maar de grondslag ervoor werd toch door den veranderden toestand die na de ballingschap intrad, als vanzelf gelegd. De Joden hadden, in het uitwendige, niet wat de overige volken in hun afgod bezaten. De Joden roemden er zeer terecht in, dat zij alleen den eenigen waarachtigen God aanbaden, maar het feit, dat zij tegenover de Afgodsbeelden der overige natiën geen eigen Godsbeeld in hun tempel konden oprichten, deed vanzelf de behoefte opkomen, om, waar het beeld hun ontbrak, in een geheel andere uitwendigheid hun punt van saamtrekking te zoeken. Zeer zeker was hun religie in

haar eigenlijke kracht van *geestelijken* aard, en even vast stond ook de fiere overtuiging, dat het *niet* hebben van een beeld van hun God, wijl Hij de Onzienlijke was, hun een standpunt deed innemen, dat hoog uitschitterde boven al wat het paganisme ter voldoening aan zijn godsdienstige behoefte verzonnen had. Maar ook zoo kon toch hun religie niet in enkel mystiek verloopen. Ook hun religie moest een uitwendige gestalte erlangen, waarin ze voor het oog der overige volken op kon treden. Hun godsdienst was niet een religie van uitverkorenen, die in stad en dorp een eigen kleinen kring te midden van het volksleven vormden. Integendeel hunner was het volksleven zelf, en hun religie moest daarom een band van zich doen uitgaan, die heel het volk omslingerde en in eenheid saamverbond. Die band nu kon niet enkel mystiek, die band kon niet louter geestelijk zijn, die band moest heel het volk insluiten kunnen, en om dit te kunnen doen, tevens een uitwendig karakter dragen. Vandaar het aangrijpen van *de Wet*, als samenstel van uitwendige geboden, die heel het leven beheerschen konden, en waarmee ieder Jood kon volstaan, ook al ontbrak hem alle innerlijk hooger leven.

Hierdoor nu verklaart het zich, dat steeds meer elk vrijer element uit de religie der Joden werd teruggedrongen. De inspiratie week. De godsdienstige veerkracht kwam niet meer van binnen op, maar werd van buiten ingedragen, en moest derhalve een vorm aannemen, die met dit uitwendige in overeenstemming was. Natuurlijk wil dit niet zeggen, dat er niet ook na de ballingschap tal van Joden in Palestina, in den omtrek van het heilige land, en in de Verstrooiing geweest zijn die, van den uitwendigen vorm los, het leven van Gods uitverkorenen, in mystiek-geestelijken zin, hebben voortgezet. Men voelt dit dadelijk zoo anders, als Jezus Zijn discipelen roept, en merkt aanstonds dat men in hen niet met die gebondenheid aan den uitwendigen vorm te doen heeft. Ze waren Galileërs, en in het Sanhedrin zag men op de Galileërs neder als op het slappe volk dat de wet niet kende. Zoo sprak de Heere tot Elia van Zijn zevenduizend, die de knie voor Baäl niet gebogen hadden. En zoo is het tot den einde toe, in Judea en Galilea, in het Overjordaansche en in de Verstrooiing geweest. Maar het *officieele* leven onder de Joden vertoonde zich van nu af geheel anders. Men vond den band van zijn eenheid niet meer in een drager der Kroon, men miste de inspiratie van de Profetie, de gemeenschap met Jehova in den verborgen omgang was als uitgestorven, Jesaia had het getuigenis reeds onder zijn leerlingen als weggeborgen. Toch moest men een band van eenheid hebben, en wel een eenheidsband, die *uitwendig* waarneembaar was, en dit doel nu kon

men alleen bereiken door het vooropschuiven van *de Wet*. De Wet van Mozes met wat in de latere periode van Israels geestelijke glorie in historie, profetie en psalmodie, onder Israel geopenbaard was, vormde een heilig geheel en vormde den rijken Openbaringsschat dien de andere volken misten, en die alleen aan Israel geschonken was. En daarom werkte niet meer de verleiding van Baäl, noch ook hoorde men meer van terugkeer tot het beeld van het gouden kalf. Met de afgoderij had het Jodendom na de ballingschap voor goed gebroken. Het zich terugtrekken op den dienst van Jehova was nu het kenmerk van het Joodsche volksbestaan geworden. Alleen maar, die dienst van Jehovah kon zich dan ook niet bepalen tot den offerdienst in den éénen, heiligen tempel te Jerusalem. Die dienst moest in elk gezin, moest in elk dorp, en in elk gehucht doordringen. Die dienst moest uitwendig waarneembaar zijn. Die dienst moest heel het leven als omkleeden met heilig gewaad. De stof voor dit kleed was van zelf in de Heilige Schrift aangegeven. De groote vraag waarop 't nu aankwam, was maar, hoe uit die stof der traditie de draden te spinnen, waaruit straks het uitwendige wetskleed zou geweven worden en dat kunstig weven van het wetskleed, dàt nu was het alomvattend werk, waarin de Schriftgeleerden hun meesterschap hebben betoond. En hoe verder dit kleed gereed kwam, en althans een deel van het Joodsche volk er zich inreeg, hoe meer het Farizeïsme in het licht trad.

Het was deze poging om de heilige eenheid van 's Heeren volk in den uitwendigen vorm op te sluiten, die ten slotte op Golgotha moest uitloopen. De hooge beteekenis van het wetsstandpunt in Israel strekte om de pijnlijke gewaarwording onder Gods volk algemeen te maken, dat een ieder die zich opmaakte om Gods wet te volbrengen, voor die wet bezweek, en zoo de schreiende behoefte aan de Verzoening in Christus, als den eenigen Wetsvolbrenger, te doen rijpen. Juist hiertegen echter ging nu de verhoogde priesterlijke actie, door die der Schriftgeleerden verscherpt, zoo strak mogelijk in. Heel deze actie toch was er op gericht om den geheiligden Jood tot de straffe, strikte en volledige volbrenging van Gods wet te bekwamen. In de profeten, en straks in het Evangelie, zou het zijn een bezwijken voor de wet en een in bangen nood vluchten tot het Kruis en tot de Verzoening in dat Kruis aangebracht; doch onder de Joden in de ballingschap daarentegen kwam de geestelijke zelfgenoegzaamheid op, en vandaar de hoogheid van hart, die er zich toe opmaakte, om geheel de wet tot in het allergeringste toe te vervullen en na te leven. De tegenstelling stond derhalve aldus: Bij de actie die op het Farizeïsme uitliep, was de

kracht ter wetsvolbrenging uit den Jood opkomend; doch in het Evangelie daarentegen, evenals in de profetie, bleef de Jood, evengoed als elk ander mensch, onder de wet ten doode toe neergedrukt en kon alleen verlost worden door de eenige wetsvolbrenging van Christus. Dit nu is het scheidingspunt, dit is de *antithese,* die in de vier eeuwen welke de herbouw van den tempel van Golgotha scheidden, steeds scherper uitkwam. Vóór de ballingschap openbaarde zich zulk een streven nog niet. Psalm 51 was toen grondtoon. Na den terugkeer uit de ballingschap daarentegen is, van meet af, dit heel andere streven en dit heel andere bedoelen opgekomen. Voor een Verzoener, voor een Verlosser was nu geen plaats meer. In het nu zich vormende denkbewustzijn was zelfs voor den Messias die verzoening brengen zou, geen plaats meer. Van nu af kon geen andere Messias worden ingewacht, dan als machtig Overste der hemelsche heirscharen, om alle macht der volken terneer te slaan, en aan de Joden den eindtriomf te verzekeren. Het geestelijk element week zoodoende uit de Messiasverwachting geheel uit. De Messias, op wien het oog der geloovigen zich onder de latere Joden richtte, zou niet anders dan een Gezagsdrager zijn, die zelfs Rome's Keizer onder zijn macht zou verpletteren. En zoo kon het niet anders, of toen de Christus, en in Hem de ware Messias, verscheen, moest het Sanhedrin en moesten de Schriftgeleerden wel allengs met volkomen klaarheid gevoelen en inzien, dat de Christus hun antipode, hun tegenvoeter was, en dat hetgeen door den wetsdienst hun het eenig heilige was geworden, door den Christus te niet werd gedaan. Men stelle het zich daarom niet voor, alsof de verwerping van den Christus alleen vrucht en gevolg was van gebrekkig geloof van de toenmalige Joden. Heel anders lag het tusschen Christus en de Farizeën. In het Farizeïsme was een stelsel tot eere en macht gekomen, dat lijnrecht tegen het Evangelie van Gods genade indruischte, en het is *dit stelsel,* waarin de toenmalige Joden zich verzondigd hebben, dat tot hun breuke met Jezus *moest* leiden, en waarop de hoofdschuld voor Golgotha is.

Dit stelsel toch sloot vanzelf den drang in zich, om het heilige in het puur uitwendige te verwateren, en in het middenpunt des levens, of wilt ge, in onze zielskern, de religie derwijs te verzwakken, dat ze tenslotte zich in de kleinste nietigheden verliep. Wat Jezus van het vertienen van de dille en de komijn zegt, kenteekent geheel het zielsbestaan waartoe zulk een wetsstelsel leidde. Niet op het waarachtig heilige, niet op de bedoeling, niet op de innerlijke drijfveer komt het dan aan, maar op het angstvallig napluizen van alle bijzonderheden van het leven, waarbij de wet dan telkens hooger en strenger eisch komt stellen. Ten slotte zelfs kan dit stelsel

zijn dweepzieke drijfkracht niet tot rust laten komen, voordat heel ons menschelijk leven tot in de nietigste bijzonderheden er door omvangen wordt. Wel neemt men dan nog, gelijk ook de Farizeërs deden, zeker grondverschil aan tusschen de zwaarste, de zware en de lichte zonden tegen de wet, maar juist dit verschil van graadmeting geeft opnieuw oorzaak tot de nietigste haarpluizerijen. Of men tot zijn broeder gezegd had *Raka* of *Dwaas* lokte weer een zeer onderscheidene wraakneming van de zijde der Wet uit. En daar nu de gewone Jood er natuurlijk niet aan denken kon, om al deze haarpluizerijen zelf uit de wet van Mozes af te leiden, kwam geheel ongedwongen de niet te stuiten behoefte op aan enkele kundige geleerden, mannen van hooge geniale gaven, die geheel het terrein der wet met hun Joodsche geleerdheid bestreken, en zich nu gereed maakten, om in hun scholen over de kleinste nietigheden, die zich op wetsterrein voordeden, uitsluitsel te geven. Onder deze Schriftgeleerden trad dan weer verschil van inzicht op. Hillel en Sjamai waren de één zwak, de ander strenger van opvatting, en ook dit gaf weer aanleiding om nog weer de allerfijnste wetsvolbrenging van een meer gematigd leven naar de wet te onderscheiden. De deuren die toegang tot de binnenkamers van het zielsleven gaven, werden gesloten. In de diepte van het verborgen leven afdalen kon men niet meer. Voor het heiligdom daar binnen en waarin Gods verborgen omgang kon gesmaakt worden, werd de grendel geschoven, en zoo kon 't niet anders, of toen Jezus verscheen, *moest* wel *'t Wee u!* tegen deze Farizeën en Schriftgeleerden van den van God gezonden Messias uitgaan. Wat eens als rijk geestelijk leven in profetie en Psalmodie had geschitterd, was nu ten slotte in het officieele Israel geheel bevroren. Er kon geen lentebloesem meer ontluiken. Het was al in het ijs van den dood verstijfd. En zoo is ten slotte de groote antithese op Golgotha niet de tegenstelling met het paganisme geweest, maar met de zelfvoldane wetsvolbrenging.

Zoo ziet men, hoe met Zerubbabel niet het oude Israel uit Babylon is teruggekeerd, maar een nieuw opkomend en veruitwendigd Jodendom, en zij 't al dat het Farizeïsme en de gilde der Schriftgeleerden eerst in een latere periode dat Jodendom beheerschte, toch is dit Jodendom van meetaf in dit tegen Christus over staande spoor geraakt. Vooral toen de Perzische heerschappij in 333 voor Alexander den Groote bezweek, werd dit duidelijk. Reeds in het algemeen kan gezegd, dat de schier heel Azië omvattende krijgstriomfen van Alexander den Groote, vrij plotseling den Griekschen geest, het dusgenaamde Hellenisme, ook in Palestina tot een der heerschende

machten verhieven. Reeds vóór Alexander den Groote was wel de Grieksche geest reeds ver buiten Griekenland op verovering uitgegaan, tot zelfs diep in Egypte, maar toch zijn het ten slotte de wondere exploiten van den jeugdigen Alexander geweest, die op eenmaal het cultuuroverwicht van het Hellenisme zelfs tot ver in het Oosten heerschen deden. Gelijk in de 18e en 19e eeuw de Fransche geest heel Europa aan zich onderwierp, en tot ver in Duitschland en in Rusland doordrong, zoo ook heeft in de vierde en derde eeuw vóór Christus de Grieksche geest, door het doordringen der Grieksche cultuur, zich het geestelijk overwicht tot diep in Azië en Afrika weten te verzekeren. Dat Hellenisme nu is ten slotte ook in Palestina binnengekomen, en heeft vooral onder de Joden van de Diaspora schier onbegrijpelijke vorderingen weten te maken. De historie van den man van Tarsen toont genoegzaam, wat Paulus bij zijn apostolische zending aan zijn bekendheid met dit Hellenisme dankte. Zelfs voor de verspreiding van de kennis van het Oude Verbond heeft dit Hellenisme dienst gedaan. De Joden in de Verstrooiing toch verloren al spoedig de kennis van het Hebreeuwsch, juist zoo als dit thans ook met veel Joden en de Jodinnen te Amsterdam het geval is. Het Grieksch daarentegen verstonden althans de meeste Joden, destijds uitnememd. Vandaar dat de vertaling van de H. Schrift door de Zeventigen in het Grieksch, die in Egypte tot stand kwam, voor geheele groepen van Joden het middel is geweest, om hen de Schriften des Ouden Verbonds weer te leeren kennen. Doch hoe hoog men ook de voordeelen moge aanslaan, die velen van het Jodendom destijds aan deze Grieksche cultuur dankten, kwalijk kan toch ontkend, dat voor het Jodendom dier dagen de afval van de geestelijke traditie voor een niet zoo gering deel ook aan dat Hellenisme te wijten was. Vooral in het Sadduceïsme is dit uitgekomen.

Die Sadduceërs toch waren in 't minst niet, gelijk velen het zich langen tijd voorstelden, een soort philosophische groep met een eigen leerstelsel, maar eenvoudig verdoolde en verbleekte Joden, op wie de religie weinig invloed had, en die nu bedacht waren op een leven in wat wij zouden noemen *the high life.* Wat ook nu nog, evenals heel de historie, bij elke religieuse actie te bespeuren valt, dat er wel een groote schare is, die de religie ernstig opvat, maar dat er steeds een breeder groep naast staat, die liefst het religieuse ten deele verwaarloosde om ten volle in de aantrekkelijke zijde van het sociale leven te kunnen genieten, zoo ook was het toentertijd onder de Joden te Jerusalem, en het was uit dien kring dat de Sadduceërs zich recruteerden. Vermoedelijk naar den hoogepriester Zadok, uit Davids dagen, genoemd, waren deze Sadduceërs

in het minst geen wereldsche lieden, alsof ze met de Joodsche traditie niet rekenden. In het Sanhedrin, waar ze een groote macht vormden, hebben ze met de Farizeën, geheel hetzelfde standpunt tegenover Jezus ingenomen. Ook zij waren geestelijk blind voor het Openbaringsleven in Israel, en zochten 't heil in den uitwendigen dienst. Alleen maar, ze namen dezen uitwendigen dienst nimmer scherp op, zagen meer door de vingers, en achtten met een gemoedelijk plichtvervullen te kunnen volstaan. Dat ze niet met de engelen rekenden, de opstanding van het lichaam niet aannamen, en voor den vrijen wil pleitten, is hun door de Farizeën wel scherp verweten, maar was toch volstrekt niet het hoofdkenmerk van hun streven. Wat zij wilden en beoogden was, trotsch op het nationaal-Joodsch karakter te mogen zijn, zonder daarom al den last van de stipte wetsnaleving over zich te halen. Ze behoorden meest tot den meer gegoeden stand, en stelden er prijs op, zich 't leven zoo aangenaam, vrij en gemakkelijk mogelijk te maken. Hierbij worde alzoo wel in het oog gehouden, dat de Sadduceërs die vrijere verhouding tegenover de wet niet zochten in geestelijke verdieping van hun leven, maar in het zich aansluiten bij de meer wereldsche levensmanieren van de Grieken. Inzoover ze de wetsuitpluizing van het Farizeïsme te keer gingen, kon men daarom ten deele hun streven zelfs toejuichen, maar het bewijs, dat ze daarom in niets geestelijk hooger stonden, ziet ge aanstonds in het niet te loochenen feit, dat ze niet teruggingen op de uitspraken der profeten, maar op de wereldsche cultuur der Grieksche wereld. Als Golgotha nadert, staan de Sadduceërs dan ook minder ver van Jezus af dan de Farizeërs en Schriftgeleerden. De Farizeërs en Schriftgeleerden staan lijnrecht tegenover Jezus, omdat zij 't bezwijken van den zondaar voor den eisch van Gods wet niet kennen, de Sadduceërs daarentegen roepen over den Christus het *Kruist Hem!* veelmeer uit, omdat ze, aan de uitspraak van het profetisme vervreemd, den heidenschen cultuurgeest der volken van de Hellenen hebben overgenomen. En hierbij doet zich nu dit geheel eigenaardige verschijnsel voor, dat dit Sadduceïsme, met zijn wereldschen bijsmaak, niet door de groote schare onder het zuivere volk, maar, met name in het Sanhedrin, door den Hoogepriester en de priesters met warme sympathie werd begroet.

XXIX. De Makkabeën.

En die koning zal doen naar zijn welgevallen, en hij zal zich zelven verheffen en groot maken boven allen god, en hij zal tegen den God der goden wonderlijke dingen spreken; en hij zal voorspoedig zijn, totdat de gramschap voleind zij, want het is vastelijk besloten, het zal geschieden. DANIEL 11 : 36.

HET Joodsche volk heeft alzoo na zijn terugkeer uit de ballingschap een godsdienstige opvatting gehuldigd, die allengs meer afweek van de Openbaringsreligie waarin Israels oorspronkelijke kracht lag, en is daardoor ten slotte lijnrecht tegenover de geestelijke openbaring komen te staan, ja, geëindigd met tegenover den Christus, toen Hij verscheen, de meest volstrekte tegenstelling te bepleiten, en deze antithese op Golgotha in het Kruis van den Man van smarten te bezegelen. In Christus' dood komt op de meest besliste wijze uit, hoe de gevallen mensch onmachtig is aan zijn Goddelijke roeping te beantwoorden, en hoe alleen door de offerande van Christus de Verzoening met God en alzoo het nieuwe, d. i. eeuwige, leven bereikbaar is. Het Jodendom daarentegen ging uit van de aandrift, om den gevallen mensch zelf, tot in het stiptste en allernauwkeurigste, de Goddelijke wet te laten volbrengen. Een zelfbedrog dat uiteraard alle behoefte aan Verzoening uitsloot. De Messiaansche lijn, die in de profetie was voorgeteekend, sneed 't Jodendom daardoor af, en het zocht nu de bevrediging der Messiaansche verwachting eeniglijk in een Messias uit de Joden zelf, die met wapengeweld de volken zou onderwerpen, om alzoo het Jodendom ter overwinning te leiden. Daarom kon het niet anders, of dat Jodendom moest met den Messias, die naar Gods raad, in Bethlehem verscheen, in rechtstreeksche botsing geraken. Heel Jezus' optreden, vooral in Judea, en in nog enger zin te Jerusalem, toont dan ook, hoe 't aanstonds in het *wee U!* en in het daarop gevolgde Kruis, tot principieele botsing tusschen den Messias en de Joden gekomen is. Dat hing niet aan den persoon van Judas, noch aan den persoon van Cajaphas, maar was rechtstreeks een noodzakelijk uitvloeisel van den geest, die in 't Jodendom allengs gerijpt was, en die lijnrecht tegen den geest van het Evangelie kwam over te staan. Hoe schijnbaar hard Jezus' strafreden tegen de Farizeërs dan ook mogen geweest zijn, toen eenmaal de geest van het Evangelie rechtstreeks met

den geest der toenmalige Joden in aanraking kwam, ontbrak alle brug die van het éene naar het andere standpunt een overgang mogelijk had kunnen maken. Jezus was voor de toenmalige Joden een ondragelijke figuur, in zoover Hij de hoogste pretentie maakte op het bezitten van de geopenbaarde waarheid, en toch keer op keer zoo met name op den Sabbath, zich op een wijze aanstelde, die in het oog der Farizeërs, niet alleen niet prijzenswaardig, maar beslist zondig was. Daarbij ging het nu om de schare. De Christus van Zijn kant poogde de schare vrij te maken van den onheiligen vormendienst, dien het Farizeïsme steeds straffer en strenger poogde in te voeren en op alle manier door te zetten, en de Farizeërs van hun kant konden het niet anders inzien, of ook de schare moest in hun vorm- en letterdienst geheel ingaan, zou het Messiaansche heil ooit haar deel worden.

Maar al kan hierop niet genoeg nadruk gelegd, omdat alleen zóó de juiste verhouding tusschen het optreden van den Christus en de positie der toenmaals toonaangevende en leidende Joden begrepen wordt, toch behoeft dit ons 't oog niet te doen sluiten voor de op zichzelf alleszins lofwaardige drijfveeren, die in het toenmalige Jodendom nog nawerkten. Dit betere element komt vooral uit, zoo men op de dagen van de Makkabeërs teruggaat, toen het Farizeïsme wel reeds aan het opkomen was, maar toch nog niet geheel den geest van het Jodendom vergiftigd had. En al blijkt nu uit de Evangeliën zeer duidelijk, dat in Jezus' dagen dat goede element op zeer droeve wijze was ingekrompen, en de valsche schijn-religie steeds meer meester werd op het publieke terrein, toch velt men een onjuist oordeel, zoo men toegeeft aan de neiging om in dat Farizeïsme, zelfs in Jezus' dagen, niets, wat ook, dan uiting van een demonischen geest te willen zien. Reeds dit trekt aan, dat van meet af bij de strenge Joden de religie geen bijzaak van het leven was, maar in heel het leven op den voorgrond stond. Vooral de lieden der wereld zijn er steeds op uit om den vromen kring van huichelarij en geveinsdheid te betichten, en juist door dit smalen op dezen strengen religie-ijver hun eigen onverschilligheid op godsdienstig standpunt te rechtvaardigen. Nu nog is niets gewoner, dan in kringen, die 't liefst met de religie niet te nauw nemen, zulk afgeven op den letterdienst en op de schijnheiligheid der zich vroom aanstellende burgers, in allerlei toonaard te hooren uitgalmen. Nooit en nergens heeft in stad of dorp ooit godsdienstige levensernst geheerscht, of in kroegen en gelagzalen was 't schier vaste gewoonte den spot te drijven met het gebed en den lofzang, en het kerkgaan en het zich houden aan den vollen zin der confessie te bespotten. En zonder nu in 't minst wat in vormendienst

verstijfde te willen verschoonen, spreekt 't toch wel vanzelf, dat aller teederder Godsvereering steeds op alle manier te kort zal schieten, en aanleiding tot belaching kan geven, zonder dat daarom het gebrekkige van den vorm recht geeft alle edeler element in zulk een te kort schietende vroomheid voorbij te zien. En zoo nu was het ook in het toen afgaande Jodendom. Het uitgangspunt dat het koos, deugde niet. De lijn waarlangs het zich bewoog, was verkeerd. Het kon niet anders of een aldus zich aanstellende vroomheid moest ten slotte op vertreding van alle waarachtige Godsvrucht uitloopen. Maar ook al erkent men dit zonder aarzeling, toch mag ons dit nooit verleiden, om het heilig element dat in en onder dat alles nawerkte, voorbij te zien. Al aanstonds springt het in het oog, hoe 't Jodendom van na de ballingschap radicaal met alle afgoderij, en wel in 't bijzonder met den Baäl, gebroken heeft. Evenzoo strekte het den Joden na de ballingschap tot eere, dat zij de heilige openbaring die van Mozes af aan Israel was ten deel gevallen, ook in het volksleven krachtig op den voorgrond stelden. En bovenal wekt het ongedwongen onze bewondering, als de historie ons verhaalt, hoe de nobelsten onder de Joden van die dagen, er willig hun leven voor ten offer brachten, om de eere van Jehovah hoog te houden, en Hem met algeheele toewijding te verheerlijken. Zelfs de steeds talrijker groepen van bedevaartsgangers toonden, bij de slechte reisgelegenheid en hoogst gebrekkige verkeersmiddelen dier dagen, door wat hoogen ernst de Joden destijds in het heilige bezield werden. En niet minder strekte hun zich laten slachten op den Sabbath, uit beslisten onwil om op den Sabbath het zwaard te trekken, ten bewijze voor de oprechtheid waarmee ze het wettisch standpunt aanvaard hadden. Liever dan den Sabbath te schenden, door op den Sabbath slag te leveren, lieten ze zich wegmaaien door het vijandelijk zwaard.

Antiochus Epiphanes heeft door zijn stelselmatige vervolging aan de Joden in Palestina destijds de doodelijke kans geboden, om de eere van het geestelijk monotheïsme tegenover het polytheïstisch Paganisme hoog te houden. Na Alexanders sterven was zijn onmetelijk rijk uiteengevallen. Een deel der Joden zocht toen in Egypte een toevlucht, maar Palestina en in Palestina Jerusalem met den tempel des Heeren, kwam onder de heerschappij der Syrische Seleuciden. Jerusalem werd aan Damascus onderworpen, en nu was met name in dat Syrische deel van Azië de vergoding van den vorst des lands schier inheemsch geworden. Reeds in Babylon was die booze gedachte doorgedrongen, en Daniël verhaalt er ons van, maar vooral toch in de derde en tweede eeuw

vóór Christus heeft deze onzinnige gedachte zich steeds meer ingang weten te verschaffen. Men weet hoe ze ten slotte zelfs in het Keizerlijk Rome ingang vond, en hoe tal en tal van Christenen den martelaarsdood tegengingen, alleen door hun weigeren om den wierook voor het beeld van den Keizer te ontsteken. Dat deze gedachte vooral in het Oosten was opgekomen, bevreemdt niet. Onder het veelgodendom heerscht steeds zekere vrijheid van religie. Waar meerdere tempels en kapellen in eenzelfde stad de deuren ontsloten voor de scharen die den afgod kwamen aanbidden, die in elk van deze tempels onderscheidenlijk aangebeden en bewierookt werd, kon van eenheid van belijdenis en eeredienst geen sprake zijn. Wel was er in elk land, en veelal ook in de onderscheidene gewesten, een bepaalde afgod, wiens dienst uit historische oorzaak op den voorgrond trad, en ook waren er wel steeds enkele afgoden, die schier in alle steden hun altaar hadden, maar eenheid van religie en eenheid van eeredienst gelijk de Mahomedanen die gekend hebben, vond men onder de heidenen meestal niet. Zelfs kan niet gezegd, dat de dienst der afgoden zich splitste naar de indeeling van geslachten en families. Wel gold ook hier zekere traditie, zoodat schier elke familie gemeenlijk den afgod eerde, wien de vaderen en voorvaderen zich hadden toegewijd, maar toch was het volstrekt niet ongewoon, dat eenzelfde persoon *meerdere* afgoden diende, zoo b.v. naar zijn beroep of naar zijn gelegenheden. Er was een afgod voor den geleerde, een afgod voor den man der kunst, een afgod voor de drijvers van koophandel en scheepvaart, voor de verre reizigers, voor militairen, voor amoureuze ontmoetingen, en zooveel meer; en juist deze veelheid der afgoden bracht van zelf teweeg, dat schier allerwegen een *veelheid* van eeredienst, die van zelf vrijheid van vereering met zich bracht, ingang vond. Juist die veelheid echter leidde er nu van zelf toe, om toch anderzijds op zekere eenheid in het religieuse bedacht te zijn, en deze eenheid zocht men toen ten leste in de vereering van den vorst als goddelijk persoon.

Dit kon op dit standpunt nauwelijks anders. Naar gelang de Rijken zich uitbreidden en machtiger in omvang werden nam steeds het gevaar toe, dat het Rijk uiteenviel in deelen, en dat juist het verschil van eeredienst deze splitsing en deeling in de hand zou werken. Vandaar toen de verleidelijke gedachte, om alle deze deelen meer vastheid in saamgebondenheid te geven, door één enkelen eeredienst voor *alle* onderdanen verplichtend te stellen. Zoo bleef men dan vrij, en kon iedereen zijn eigen afgod eeren, maar één afgod moest aan alle man in het Rijk gemeen zijn, en aan diens dienst moest elke onderdaan zich vrijwillig toewijden. Daar

nu vooral in de machtige Rijken, die telkens opkwamen, de vorst van het land het groote middenpunt was, waarom 't al zich met verschil van straallengte bewoog, lag 't voor de hand, dat men ten slotte dien vorst zelf vergoddelijkte, en 't zij reeds bij zijn leven, 't zij na zijn sterven, hem altaardienst bewees.

Doch juist hier stond 't Jodendom nu lijnrecht tegenover. Aan de gewone afgoden kon nog een schijn van Goddelijkheid gegeven worden, zoodat ten slotte velen ook in Palestina het verschil tusschen Baäl en Jehovah niet inzagen, en waanden in Baäls tempel toch den God te vereeren die de vaderen uit Egypte bevrijd had. Maar nu het er ten slotte toe kwam, dat men een *mensch* als zoodanig Goddelijke eere ging bieden, kon 't niet anders of èn 't geestelijk element in de religie der Joden èn het monotheïstisch karakter van hun religie, moest met een aldus zich ontplooiend Paganisme in onverzoenlijken strijd geraken. De twee uitersten stonden hier principieel tegenover elkander. Voor de Joden zelfs elk beeld in den eeredienst uitgesloten, en de mensch voor Jehovah in het stof neergeworpen, en daartegenover nu het heidendom, dat, niet meer tevreden met gewone afgoderij, om aan het Rijksbewind bovenaardsche kracht bij te zetten, de Goddelijke vereering van den vorst als *mensch* ging vragen. Antigonus II nam zelfs den bijnaam van *Theos*, d.i. van *God*, aan. Juist hierdoor kwam de grondtegenstelling tusschen het Paganisme en het Israelietisme steeds klaarder voor der Joden bewustzijn te staan, en begon ook omgekeerd de geestelijke religie der Joden voor de heidenwereld een steeds meer verdacht en bedenkelijk karakter aan te nemen. Die machtige gedachte, dat de Joden slechts één God eerden en aan alle andere afgoden alle Goddelijke eere betwistten, en daarbij de tweede belijdenis, dat die ééne God onzienlijk en zelfs 't afbeelden van dien God streng verboden was, begon steeds duidelijker in het oog der heidensche vorsten en priesters een beleediging te worden, die ze niet langer dulden konden. En hoe onherroepelijk ook het oordeel van den Christus over de Farizeën en Schriftgeleerden geweest zij, en zijn moest, toch mag in niets te kort worden gedaan aan de bewondering die steeds ook van Christelijke zijde aan de Joden uit de derde en de tweede eeuw vóór Christus gewijd is voor de onverzettelijkheid en de niets ontziende opoffering, waarmede destijds tegen het Paganisme de eenheid, de volstrekte geestelijkheid en de onzienlijkheid Gods ten koste van goed en bloed, door de Joden verdedigd is.

Het ging toen hard tegen hard. Niet Israel, maar dat booze monotheïsme in de Israelieten moest en zou worden uitgeroeid.

De Seleuciden duldden dit monotheïsme niet, omdat het hun Rijks-idée omverwierp; de priesters van Damascus woedden er tegen, omdat het een negatie van hun eigen waardigheid inhield, en de wijsgeeren en vrienden der Hellenistische cultuur spuwden er vuur en vlam tegen, omdat het hun ontwikkeling veroordeelde als leugenachtig en den mensch onwaard. Van meet af gaf 't dan ook tusschen Damascus en Jerusalem tergenden twist, maar toch eerst onder Antiochus den IVe, die in 175 koning werd, en in 164 stierf, bereikte deze niets ontziende Paganistische dwingelandij haar hoogtepunt, en het is tegen dezen Antiochus Epiphanes dat Matathias, en meer nog diens zoon Judas, uit het geslacht der Makkabeeën, of wel van de Hasmoneeën, den heiligen volksoorlog organiseerden. Met opzet poogden de Syriërs te Jerusalem al wat den Joden heilig was te ontheiligen. Vanuit Damascus griefde men de Joden slag op slag door de brutaalste aantasting van der Joden heiligen eere-dienst. Men ontzag ten slotte niets meer. En het bleef niet bij daden van Godslastering, maar ten slotte werd ook het Syrische leger op Palestina afgezonden. Het fort in de hoofdstad hielden de Syriërs reeds van voorlang bezet, maar nu werd ook het leger er op uitgezonden, om de guerilla van de vrije mannen in het land zelf te onderdrukken. Die Joodsche guerillabenden stonden onder aanvoering van nobele mannen, meest van priesterlijken huize, die met zeldzaam talent de harde worsteling met de Syrische troepen hebben volgehouden. En ten slotte is zelfs zulk een veerkracht, zulk een geloofsmoed, en zulk een onweerstaanbare dapperheid door deze priestervorsten uit de Hasmoneeën ontplooid, dat men te Damascus den strijd op moest geven, en dat de nazaten van Matathias tot aan de opkomst van het Idumeesche huis van Herodes, te Jerusalem in priesterlijke en vorstelijke eere gehuldigd zijn.

Toch kan daarom niet gezegd, dat de vorsten uit het huis van de Hasmoneeën op hun oorspronkelijk standpunt volhard hebben. Wonderen hebben ze verricht zoolang het er op aankwam, om, door hun guerilla-oorlog in de bergen en in de bosschen, voor de rechten en de vrijheden van het Joodsche volk den strijd aan te binden, maar reeds in 135 onder Johannes Hyrkanus viel een zwenking in de geestesrichting der Makkabeeën niet langer te ontkennen. Zonder aarzeling hadden ze zich in hun eersten aanloop bij de Farizeeën aangesloten, en zich aangesloten bij het vrome volk in Judea, uit Galilea en van het Over-Jordaansche, maar sedert ze na volbrachten strijd binnen Jerusalem tot eere kwamen, en de priesterlijke eere met de vorstelijke waardigheid verbinden konden, veranderde hun gezindheid, scheidden ze zich van het volk al meer af, en bleken ze telkens, als azend op bezit van

macht en grootheid, meer tot het Sadduceïsme over te hellen.

Deze zwenking van de Makkabeërs of Hammoneërs vervalschte toen geheel den toestand onder de Joden. Hun eens zoo heroïek geslacht was tegen de Syriërs in het veld getreden, om tegen de Helleensche cultuur den Joodschen eenvoud, en tegenover den wereldzin het geestelijke karakter van Abrahams nazaat te verdedigen. Maar nu sloegen ze zelven om, begonnen zelven in de Grieksche cultuur steeds meer smaak te krijgen, en toonden keer op keer, hoe macht en vorstelijke eer hun veel meer ter harte ging, dan de geestelijke eer van het Joodsche volk. Aristobulus I, die Johannes Hyrkanus in 105 v. Chr. opvolgde, regeerde slechts één jaar, maar maakte toch daardoor naam dat hij het zelf aandorst om den titel van *Koning* aan te nemen, doch reeds onder zijn kleindochter Alexandra begon het dit nu vorstelijk gezin tegen te loopen. Zij regeerde van 78—69, maar stond al spoedig tegenover een poging van het Farizeïsme om weer den alouden geest van Matathias te doen herleven. Steeds meer ergerde het geloovige volk er zich aan, dat de priestervorsten, die eens in warmen geloofsijver het land van de onderdrukking der Seleuciden hadden weten te bevrijden, en nu zelve meêdeden met de toch eigenlijk Paganistische geestesrichting die in de Grieksche cultuur het Joodsche volk van zijn eigen zelfstandig karakter zocht te berooven. Er kwam verzet en opstand van alle zijden. De tegenstelling tusschen hetgeen de Makkabeën oorspronkelijk hadden bedoeld, en wat er nu uit hen geworden was, sprak te kras. Het kon geen vrede blijven. Maar toen helaas toonde niets zoozeer als juist dit verzet van het Farizeïsme tegen Alexandra's hof, hoe droef het Farizeïsme zelf in deze kleine eeuw van zijn oorspronkelijk heilig bedoelen was afgegleden. Wat in het eerste verzet tegen de Seleuciden, nog lang vóór Antiochus Epiphanes, tot reactie had geleid, was nog bezielende nawerking van den oud-Israelietischen geest geweest. Sinds echter was, toen de vervolging ophield, de geestelijke richting onder het volk zelf verzwakt. De vormendienst begon toen reeds sterk het geestelijk leven te drukken. De schijn kwam voor het wezen in de plaats. De Schriftgeleerden traden reeds meer dan de helden op den voorgrond. En toen dan ook onder Alexandra nog een poging gewaagd werd om den geest der vaderen weer den toon in het volksleven te doen aangeven, liep deze burgerstrijd, reeds na korte worsteling, op al te bittere teleurstelling uit. Nieuwe heerschers waren reeds naderende, die ook Palestina onder den scepter van Rome zouden brengen, en de Idumeesche vorsten, onder wie Herodes vooraan stond, waren reeds uit het Zuiden komen opdagen, om de Makkabeesche vorsten voorgoed te doen tuimelen.

Op de bijzonderheden van dezen ondergang kan hier niet nader ingegaan. Waar 't voor ons op aankomt, is slechts, te doen inzien, hoe 't Jodendom, dat uit de ballingschap nog met heilige bezieling terugkeerde, reeds kort daarna zijn geestelijke aandrift liet verflauwen, maar het uitwendige in den vorm oversloeg, en wel nog aanvankelijk in staat bleek tot een krachtig verzet tegen de ontheiliging van den heiligen vorm, maar steeds meer zich verloor, eensdeels in een wereldsch meegaan met het Hellenisme in de Sadduceesche kringen, en voor het overige door eén verstijven in strakke vormenweelde, en alzoo geheel onder de geestesbeheersching van de Schriftgeleerden kwam. Met de Essonen of Essæërs behoeft hierbij niet gerekend te worden. Veler voorstelling alsof de Essæërs een derde politieke groep van beteekenis waren, die naast de Farizeën en Sadduceën optrad, berust op geheel onjuiste gegevens. Philo en Flavius Josefus schatten hun aantal slechts op 4000 personen voor het gansche land. En te minder kon van deze Essæërs invloed op 't volk in 't land uitgaan, daar ze een gesloten orde vormden, die een geheime wijze van vereeniging en saamleven had, en veeleer op één lijn is te stellen met de kloosterorden die in Indië en andere deelen van Azië steeds inheemsch zijn geweest. Zoozeer zelfs sloten deze weinige monniken zich in hun orde op, dat ze in drie graden uiteenvielen, van de strengste, de strengere en de minst strenge levensregelen, en dat zelfs de leden die tot de laagste orde behoorden, niets mochten afweten van wat onder de twee hoogere orden verhandeld werd. Men verliest anderzijds toch ook weer zijn juistheid van blik op de bestaande toestanden van die dagen, zoo men deze Essæërs *geheel* buiten rekening laat. Vooral zie men er niet in een geheimen kring van mystieke bedoeling. Zelfs met de mystieke vereenigingen die Griekenland destijds hoog hield, mogen de Essæërs niet vergeleken worden. Zij vormden een geheel op zich zelf staand groepje van zeloten, die voor de optreding van het Christendom in Palestina in geen enkel opzicht meetellen. Het bleef staan tusschen Farizeën en Sadduceën. En toen nu de Syrische macht allengs onderging en de macht van Rome zich in Voor-Azië almeer deed gelden, zijn 't de Farizeën en Sadduceën beiden geweest, die ten slotte niet veiliger waanden te kunnen gaan, dan door de Romeinsche legioenen half in te halen.

Nu waren de Romeinen kolonie-stichters van eerste orde. Waar mededingers opdoken, gelijk in Carthago, verzetten ze zich met alle macht, en was het *Carthago delenda,* d. i. Carthago moet vernietigd worden, de korte saamvatting van hun politieke wijsheid. Het stond dan ook vast dat Carthago verdwijnen zou. Maar voor het overige stelden de Romeinen er prijs op, zich zoo min mogelijk

met het nationale, sociale en familieleven van de aan hen onderworpen volken in te laten. De Romeinsche koloniale methode kent men het best uit die der Engelschen. Transvaal was voor hen 't Carthago, maar voor het overige laten ze in Indië, en lieten ze voor kort nog in Egypte, de volken vrij huishouden. Gibbon heeft in zijn *The fall and decline of the Roman Empire* de feilen van het Romeinsche bewind scherp gegispt, en die feilen meed Engeland liefst, en in groote trekken mag dan ook gezegd, dat Engeland juist zoo met het heilige land zou gehandeld hebben, als de Romeinen het in hun tijd deden. Gevolg van dit optreden der Romeinen was toen, dat al spoedig de Makkabeesche vorsten hun prestige moesten inboeten. Ze namen aldoor af in beteekenis, en van dit dalen van den horizont der Makkabeën is toen handig, en met gedoogen van Rome, gebruik gemaakt door het geslacht van Herodes den Groote.

Herodes' familie behoorde tot het geslacht van Ezau, en de Edomieten of Idumeërs, die sinds de besnijdenis hadden aangenomen en ten volle tot het Jodendom waren overgegaan, leverden in Herodes' familie een reeks van vorsten, die sluw en slim in Jerusalem wisten binnen te dringen, door politieken zin hun invloed wisten uit te breiden, en onder Herodes den Groote (40—4) een koninklijke macht wisten te ontplooien, die boven Davids macht uitging. Schier al wat Jood was bond hij weer in nationale eenheid saam. Hij deed pracht en weelde in alle streken van Palestina ontluiken. En tenslotte wist hij een fonkelnieuwen tempel te bouwen, die in schittering Salomo's tempel nabijkwam. Het was deze tempel, waarvan Jezus het ontzettend noodlot profeteerde, toen Hij zeide dat geen steen op den anderen zou gelaten worden. Aldus was de gesteldheid der dingen in het heilige land in de jaren waarin 't heilig kindeke van Maria, en in dat kindeke de waarachtige Messias, stond geboren te worden. Het was onder keizer Augustus, toen Cyrenius over Syrië stadhouder was. Zoo beschreef Lukas het, omdat Hij in hoofdzaak voor Romeinen schreef. Maar in het heilige land scheen 't alles stil en rustig voort te leven. Aan de Romeinen was de opperheerschappij, maar het Joodsche volk leefde onder eigen vorsten. De Farizeën zetten hun noodlottig proces voort om het geestelijk element uit het officieele leven geheel te bannen en het almeer onder de strenge en doodende tucht van den wetsvorm te brengen, terwijl daarnaast de wereldschgezinde priesterorde in het Sanhedrin Sadduceïstisch afzwenkte. Slechts ééne mogelijkheid van aansluiting bleef er ten slotte nog voor den Zoon des menschen over. Die aansluiting was niet mogelijk met de Romeinsche macht, en al evenmin met de Farizeën of Sadduceën. Aansluiting voor

Jezus was alleen te vinden onder het geloovige landvolk, dat nog onder de inspiratie van de aloude profetie voortleefde, en de komst van den Messias verbeidde. Dat volk heeft de Christus toen 't meest nog in Galilea gevonden, ten deele ook in het Over-Jordaansche, het minst in Judea, en het allerminst in Jerusalem. En toch heeft Jezus, tot aan Zijn Hemelvaart toe, zich tot deze aansluiting bepaald. Het verloren volk van Israel was de akker waarin Hij het zaad des Evangelies uitstrooide, en het is uit deze groep in 't heilige land, dat onze Heiland Zijn discipelen, straks Zijn apostelen, riep.

XXX. De belegering van Jerusalem.

> Jerusalem, Jerusalem, gij die de profeten doodt, en steenigt, die tot u gezonden zijn, hoe menigmaal heb Ik uwe kinderen willen bijeenvergaderen, gelijkerwijs eene hen hare kiekens bijeenvergadert onder de vleugelen, en gijlieden hebt niet gewild.
> Ziet, uw huis wordt u woest gelaten.
> MATTHEÜS 23 : 37, 38.

NA het afsterven van Koning Herodes den Groote in het jaar 4 vóór Christus, regeerden uit zijn geslacht nog drie afstammelingen, die eveneens den naam van Herodes droegen, t. w. Herodes Antipas die in 39 na Christus door keizer Calligula afgezet werd; na hem Herodes Agrippa I, die van 40—44 regeerde; en in de derde plaats diens zoon Herodes Agrippa II, die eerst in het jaar 100 stierf. Deze vorsten, elders veelal enkel Antipas en Agrippa genoemd, komen in het Nieuwe Testament ten deele als Herodes voor. De laatste was het die, met Berenice zijne vrouw, te Caesarea den apostel Paulus voor zich deed optreden. Diens vader was de Herodes, die den apostel Jacobus ter dood liet brengen en den apostel Petrus gevangen nam, terwijl het ook deze Herodes Agrippa was, die te Caesarea op de feesten zich als God liet vereeren, en vlak daarop geheel plotseling doodelijk krank werd, en naar luid het bericht van Josefus, vijf dagen daarna stierf. Van de eerste der drie, die bij het sterven van Herodes den Groote zich Galilea en het Overjordaansche zag toebedeeld, is het meest bekend hoe hij Johannes den Dooper vervolgde, en ten slotte, op aanstoken van zijn vrouw Herodias

onthoofden liet. Deze is ook de Herodes, die met den Christus in aanraking is gekomen. Angst bekroop hem, dat in Jezus Johannes de Dooper weer was opgetreden. Hij zocht daarom eerst Jezus door dreiging tot een heengaan uit Galilea te bewegen, door iemand op Jezus af te zenden, die Hem heimelijk kwam mededeelen, dat Herodes Antipas Hem naar het leven stond, waarop Jezus het zoo bekende antwoord gaf: Ga heen, zeg dien vos, het gebeurt niet dat een profeet gedood wordt buiten Jerusalem. De eenige persoonlijke ontmoeting die hij met Jezus gehad heeft, had eerst in de dagen van Golgotha plaats, toen Pontius Pilatus Jezus tot hem zond, daar de Christus, als uit Galilea zoo 't heette herkomstig, in het oog van Pilatus Herodes' onderdaan was. Op deze zeer enkele aanraking van het Herodiaansche huis met Johannes den Dooper, met Jezus, en met de apostelen moest hier gewezen worden om te doen gevoelen, hoe het optreden van den Christus dwars door de laatste omwentelingen van het Palestijnsche gebied heenliep, maar ook, hoe weinig het in de toenmalige politieke gebeurtenissen van het heilige land ingreep. Een kort oogenblik was er zekere beweging aan de Jordaan door den Doop van Johannes verwekt. Niet lang daarna of het optreden van Jezus wekte ontroering door heel het land, en zelfs in het Overjordaansche. Om Golgotha heeft zich op 't Paaschfeest te Jerusalem zekere opschudding doen kennen. En ook de eerste Christengemeenten trokken voor korte poos de aandacht. Maar op den grooten gang der gebeurtenissen kan men niet zeggen dat de verschijning van den Christus destijds merkbaren invloed had. De worsteling van de partijen te Jerusalem ging geheel buiten het Evangelie om. De indeeling van het land nu eens onder twee, dan onder meerdere hoofden, had met het apostolaat of met de Christelijke kerk niets uitstaande. En toen 't te Jerusalem te benauwd werd, zijn de Christenen, wel verre van zich in den partijstrijd te mengen, stil naar Pella uitgetogen en hebben zich in de opzienbarende gebeurtenissen dier dagen niet gemengd. De machtige gebeurtenissen die tot den algeheelen ondergang van stad en tempel, en ten slotte tot de algeheele vernietiging van den Joodschen volksstaat, geleid hebben, gingen buiten de kleine Christengemeente om, en vonden haar bewegende kracht niet in de tegenstelling van Oud en Nieuw Verbond, maar in de antithese tusschen het Farizeïsme en het Hellenisme. Of wilt ge, politiek gesproken, in de gestadige uitbreiding van het Romeinsche Keizerrijk, dat al spoedig ook in Azië elke andere macht overvleugelde.

Doch juist hierdoor wordt dan ook op de laatste periode van Israels volksbestaan het pijnlijkst licht geworpen. Israel was het

uitverkoren volk van God; het had als Gods uitverkoren volk openbaringen en inspiratiën ontvangen gelijk aan geen ander volk ten deel vielen; en nu nog verkwikt heel de Christenheid in drie werelddeelen zich in den heiligen glans der profetie en juicht met Israels psalmen. Aan Israel was in zijn historisch verloop een geheel eenige genade in machtige daden Gods betoond, die bij het noemen van de Schelfzee nog in aller heugenis opleven. Physisch en psychisch was aan het volk van Israel hooge gave verleend, zelfs van zoo geheel eenig karakter, dat de Joden zelfs nu nog, vier-en-twintig eeuwen na het ingaan van hun ballingschap, in alle landen van Europa schier op elk terrein in geniale persoonlijkheden vertegenwoordigd zijn. En al was dat heilig volk nu na Salomo's roemrijk bewind diep gevallen, de ballingschap had dan toch op in 't oog loopende wijze genezing van veel krankheden aangebracht. En toen het onder Zerubbabel zijn tweede existentie te Jerusalem begon, scheen metterdaad de hoop gekoesterd te mogen worden, dat 't, onder Cyrus' gunst, nogmaals gelukkiglijk zou opbloeien; dank zij de harde straf in 't verleden, van alle afgoderij principieel afgekeerd en geen andere glorie zoekend, dan die in de geestelijke hoogheid van het monotheïsme te vinden was. Vanzelf scheen het te zullen voortschrijden van gebrekkiger tot edeler levensvormen. Immers het zou komen tot een aanbidding „in geest en waarheid", en het was immers de aan de vaderen beloofde Messias, die aan Israel die levensvorming en die rijke toekomst brengen zou. Er is dan ook geen twijfel aan, of de mannen Gods die uit Babel terugkeerden, zijn in die hooge verwachting naar het land der patriarchen teruggetogen. De zonde van den Baäl was nu gestuit en geboet. Een edeler, vromer geslacht was nu uitgezuiverd. En zij 't al armelijk en minder machtig, geestelijk mocht verwacht dat het teruggekeerde Israel alsnu een heerlijke toekomst tegemoet ging.

Tegenover die verre van onnatuurlijke verwachting staat nu de droeve uitkomst, dat als vijf eeuwen later de profetie vervuld wordt en de Messias in Bethlehem geboren wordt, de machthebbers onder de Joden er nauwelijks notitie van namen, in een oogenblik van botsing den Christus aan het Kruis hingen, voorts slechts zeer zijdelings met het apostolaat in de nu gestichte kerk zich inlieten, en de historie van het volk voortzetten, als ging de verschenen Messias hun niet aan. Er werkten ook nu in het Joodsche volk geweldige hartstochten, die soms zoo hevig opkwamen, dat ze den ondergang van stad en tempel binnen even dertig jaren na Golgotha tengevolge hadden, maar die heftige sensaties hebben schijnbaar niets met den verschenen Christus noch met Zijn Kerk uitstaande

gehad. Heel de verschijning van den Christus en 't optreden zoo van 't apostolaat als van de Kerk, maakt geen anderen indruk dan van zeer weinig beduidende beteekenis voor den gang van zaken in heel 't land te zijn. Wat in 't heilige land na Golgotha gist en broeit, en reeds zoo kort daarna de vernieling van heel Israels volksstaat tengevolge heeft, komt uit gansch andere historische motieven op, die aan de verschijning van den Christus geheel vreemd blijven. Het is alsof geheel de verschijning van den Messias het volk en de overheid van dat volk niet aangaat. Een oogenblik mogen de teekenen en wonderen verrassende nieuwsgierigheid wekken, en ook moge de wondere taal van den Christus het volk ontroeren, maar het beklijft niet. Slechts bij een kleine schare, meest onder de Galileërs, maakt 't alles een blijvenden indruk, maar voor 't overige gaat het noodlottige proces van zelfvernietiging in heel het Joodsche land door. Heel andere beroeringen hadden beslag op de aandacht van volk en overheden gelegd. Altoos weer het Farizeïsme en onder deze Farizeën weer de splitsing in Zeloten en ordinairen. Dan de oppositie van de Sadduceërs. Voorts indringend van allen kant het element der Grieksche cultuur, of wil men, het Hellenisme. En ten slotte de strijd op leven en dood tusschen de machthebbers der wereld van weleer en de nieuwe machthebbers van het aardrijk, die in de Romeinen tot steeds beslister overmacht geraken. Dat alles vervult de geesten. Daarover twist en strijdt men. Daar loopt 't volk over te hoop. Dat is het wat de Overheid steeds geweldiger in doet grijpen. Maar wat zou nu nog de profetie? Wat zou thans nog Israels aloude roeping te beduiden hebben? Het is alles verdonkerd en verduisterd. Het is niet meer de heilige profetie die tegen de afgodische wereldmacht optreedt. Het is omgekeerd de wereldmacht van het Romeinsche keizerschap, die op het erf der vaderen het geestelijk element komt dooddrukken. Van verre zelfs wordt niet vermoed, wat kiem van nieuw en rijk geestelijk leven in het Evangelie naar het heidenland wordt uitgedragen. Op een kleine kudde na, is heel Israël verjoodscht, heeft 't zijn idealen begraven, en is in vormendienst en kleingeestig egoïsme verzonken. Aan alles blijkt hoe doodelijk krank het Jodendom nederligt. Nog 35 jaren, en zijn ondergang zal zijn voleind.

Stel daar nu tegenover, hoe de door Volk en Overheid destijds nauwelijks opgemerkte kracht van 't Evangelie uitging. Hoe 't, na bange worsteling, niet alleen het lot van heel het Jodendom, maar zelfs 't lot van de geheele wereldmacht beheerscht heeft, en immers juist die aangrijpende tegenstelling tusschen het nauwelijks meetellen van Christus' verschijning bij den ondergang van stad en

tempel, en de ommekeer in heel de meelevende wereld uit heidenland en Christenland, die door het Evangelie gewrocht is, — ze bleek toch te zijn, wat ze in het oog der Christendenkers steeds geweest is: het zekerste van de meeste overtuigende bewijzen voor de Goddelijke macht die in het Evangelie, en in heel de verschijning van den Christus uitkwam. Het is zoo indrukwekkend van den éénen kant te merken, hoe het Joodsche volk Jezus onnadenkend voorbijgaat, en doet als deert Hij hun toekomst niet; en van den anderen kant Jezus op zoo stelligen toon te hooren voorzeggen, toen Zijn discipelen Hem de gebouwen der tempelen toonden: „Ziet gij niet al deze dingen? Voorwaar zeg Ik u, hier zal niet één steen op den anderen steen gelaten worden, die niet zal worden afgebroken." Ja, straks de nog aangrijpender taal van Jezus' lippen te hooren: „Jerusalem, Jerusalem, gij die de profeten doodt en steenigt, die tot u gezonden zijn, hoe menigmaal heb Ik uw kinderen willen bijeen vergaderen, gelijkerwijs een hen hare kiekens bijeen vergadert onder de vleugelen, en gijlieden hebt niet gewild. *Ziet uw huis worde u woest gelaten!"* Zoo goed als niemand onder de Farizeërs of Sadduceërs, onder het volk of onder de priesters en overheden, hecht dan aan deze uitspraken van Jezus. Eer duiden ze het Jezus euvel, dat Hij zulke krasse woorden spreken dorst. Nog toen Jezus voor het Sanhedrin stond, kwamen ze Jezus aanklagen dat Hij zou gezegd hebben, den tempel te willen afbreken. Maar die hardheid van hart bij 't volk hield Jezus in niets van Zijn dreigende profetie terug. Het deert Jezus niet of men met Zijn woord rekenen wil of niet. Hij spreekt toch die aangrijpende profetie voor het oor van Zijn jongeren uit. En zie nu, nauwelijks 36 jaren zijn daarna verloopen, of de Joden zelf zijn 't geweest, die de vervulling van deze harde profetie hebben doen ingaan. En toen zelfs Titus den prachtigen tempel nog sparen wilde, zijn 't zijn woeste soldeniers geweest die de toortsen aanstaken en heel 't heiligdom in gloed zetten, en het er ten slotte toe geleid hebben, dat geen steen meer op den anderen vast zat. Aan niets voelt men zoo krachtig het Godsbestuur als juist aan die stellige profetie van Jezus waaraan te Jerusalem noch volk noch priester noch overheid ook maar eenige beduidenis hechtte en die toch woordelijk ten volle en op zoo vernietigende wijze door het volk zelf vervuld is.

In het jaar 44, dus na Agrippa's dood, was de toenmalige Romeinsche Keizer Claudius wel genegen om diens zoon 't bewind over Judea te geven, maar te Rome ontried men hem dit voornemen zoo sterk, dat Claudius er van afzag, en alsnu Judea, met Jerusalem

als hoofdstad, weer onder de provincie Syrië zocht te brengen, zij 't al met een eigen Procurator. Dit op zichzelf zeer gewone keizerlijk besluit nu is feitelijk het uitgangspunt geweest van het bittere lot dat straks op Jerusalem is neergekomen. Van 44 tot 66 hebben toen toch niet minder dan zeven Procurators elkander in het bewind over Judea afgewisseld, en het zijn de roovers en deugnieten onder deze Procuratoren die ten slotte het volk tot wanhoop hebben uitgedreven en tot opstand deden overslaan. Rome's slechtste keizers, denk slechts aan Nero en Calligula, vallen in deze periode. Het hofleven te Rome kwam in steeds kwader reuk te staan. En moeilijk kon het anders, of de booze geest die in de keizerstad den boventoon voerde, moest vergiftigend ook op de regeeringspersonen werken, die uit Rome naar Azië togen, om in die Oostersche gewesten Rome's macht te zekerder te vestigen. Moge aanvankelijk de geest van deze landvoogden nog dragelijk zijn geweest, vooral in vergelijking met wat men in de daaraan voorafgaande periode van de Egyptische en Syrische gouverneurs had te lijden gehad, en moge zelfs Pontius Pilatus nog op een het volk bevredigende bewindvoering bedacht zijn geweest, dit alles sloeg om, toen men te Rome zeker was van zijn oppergezag, en de zondige weelde van de Keizerstad ook naar de hoofdsteden der provinciën en koloniën oversloeg. Rome had nu niets meer te ontzien. De Parthen mochten uit het noorden nog soms dreigen, maar voor het overige was Rome in Azië en Afrika nu geheel meester van 't terrein, en juist dit was oorzaak, dat de vroeger zoo nobele gedraging der landvoogden al meer zedelijk zonk, en dat het tenslotte een heerschappij in deze koloniën werd van zedelooze geldwolven, die niets ontzagen om de koloniën uit te mergelen, en afdoening mogelijk te maken van de schulden, waaronder deze genotzieke Romeinen juist door hun overdaad en weelde geraakt waren. En toen nu bleek, dat zulk ruw rooven nauwelijks op eenig verzet stuitte, werd de ééne landvoogd allengs nog brutaler dan zijn voorganger, en begon die brutaliteit zich evenzeer in persoonlijke mishandeling van voorname Joden, en zelfs in opzettelijke berooving van het heilige te openbaren. Vooral het gedurig verwisselen van landvoogden verergerde dit kwaad. Elk ambtenaar die nieuw aankwam, zat weer met schulden opgepropt, en zon daarom aanstonds op nieuwe middelen en plagerijen, die hem de ledige beurs konden spekken. Tiberius teekende dit eens niet ten onrechte in het beeld van een gekwetste, die op 't veld lag en nu door zwermen vliegen, waartegen hij zich niet verweren kon, geplaagd werd, en toen voor niets zoo bang was, dan dat een meelijdend voorbijganger hem die vliegen van zijn wonden verjoeg. Immers deed men dit, dan kwam er in een

oogenblik een zwerm nieuwe, nog veel hongeriger vliegen, die zijn lijden nameloos verzwaarden. En zoo was 't ook hier. Alle achting voor het overwonnen volk was er uit. Voor niets van het nationale leven koesterde men meer eerbied, en het booze resultaat was, dat veler zelotisme ten slotte door alles heensloeg en, al kon men er slechts erger kwaad door beloopen, tot openlijk oproer oversloeg. Vooral in Galilea is deze opstand toen met overmacht van geweld te keer gegaan en onderdrukt.

Het was toen de onderdrukking van dezen opstand in Galilea, die 't voorspel gaf op de verwoesting van Jerusalem. Hier toch in Galilea bleek overtuigend, hoe niets ten slotte de volkswoede tegen het machtige Romeinsche leger vermocht. De houding van Flavius Josephus moge bij deze onderdrukking van den opstand niet vrij van alle verdenking zijn geweest, hij had zich als hoofd der Joodsche beweging toch metterdaad ingespannen, om alle beschikbare militaire krachten degelijk te organiseeren, zoo goed 't kon te wapenen, en althans tot op zekere hoogte in den krijgsdienst te oefenen. Niet minder dan honderdduizend man, zoo schrijft hij zelf, was door hem bijeen gebracht, om aan het binnendringend Romeinsche leger weerstand te bieden, en in een reeks van vestingen achtte hij steeds een toevlucht te zullen vinden, zoo hij in 't open veld den slag verloor. Toch liep dit alles op niets dan bittere teleurstelling uit. Toen zijn slechts half-geoefende troepen de uitmuntend gewapende legioenen in het veld zagen verschijnen, maakte zich lafhartige angst van hen meester: bij menigten liepen ze uit het gelid en zochten in de vlucht heil. Alleen Tiberias, Jotapata, Giscala, Gamala en enkele andere versterkte plaatsen waren nog in staat om een tijdlang weerstand te bieden; maar wat 't land van Galilea zelf betrof, zoo kon reeds in April 67 gezegd worden, dat 't weer geheel in Romeinsche handen en banden was teruggekeerd. Josephus zelf vluchtte naar Jotapata. Deze bergvesting was uitermate sterk van aanleg, en het heeft dan ook niet minder dan zeven-en-veertig dagen geduurd, eer de Romeinen er in slaagden bres te maken. Nameloos hebben de belegerden in die anderhalve maand geleden. Vooral het gebrek aan water kwelde hen met doodelijken dorst. Nog altoos wordt daarom uit militair oogpunt de verdediging van Jotapata als de uitnemendste prestatie van 't Joodsche leger geroemd. Maar na een niet zoo lang beleg viel toch ook deze veste. Veertigduizend man van de bezetting was er in omgekomen, slechts twaalfhonderd konden gevangen worden genomen. Gemoord werd onder de inwoners op de meest bloeddorstige wijze en Jotapata verdween van de erve van het land.

Toen in Galilea het verzet gebroken was in het open veld, en na Jotapata ook één voor één alle vestingen in handen der Romeinen waren gevallen, gaf ten slotte Giscala zich vrijwillig over. Verzet baatte niet meer. De strijd der Romeinen moest thans geopend tegen Jerusalem zelf. In November 67 kon de opstand in Galilea als geheel bedwongen worden beschouwd; de vraag was nu maar, of men aanstonds den optocht van het Romeinsche leger tegen Jerusalem zou doen beginnen. Inspanning zou ook dit nieuwe beleg vorderen, maar toch, nu heel Galilea met zijn sterke vestingen in zes maanden tijds onderworpen was, viel voor een slagen van den aanval op Jerusalem het beste te hopen. Het sterven van Keizer Nero op 9 Juni 68 heeft toen echter den aanval op Palestina's hoofdstad vertraagd. Vespasianus die den aanval leiden zou, dong zelf naar de Kroon. Vandaar dat hij de operaties van zijn leger opschortte, aanraking met de leiders te Rome zocht, en liever zijn zoon Titus tegen Jerusalem liet optrekken. Wel werd toen eerst Galba tot Keizer gekozen, maar deze werd reeds in Januari 69 vermoord. Otto en Vitellius waren ook slechts Keizers van geheel voorbijgaanden aard, en nauwelijks was de Julimaand ingetreden, of Vespasianus werd metterdaad zelf door de gezamenlijke legers van het Oosten tot Keizer uitgeroepen. Te rustiger had Vespasianus te Caesarea dezen loop der zaken afgewacht, omdat hij de Joden reeds genoegzaam van nabij kende, om zeer goed in te zien, hoe ze te Jerusalem en in heel Judea rusteloos bezig waren, zich door niets sparenden partijstrijd te ontzenuwen en te verzwakken. Van dezen partijstrijd maakt wie er de berichten niet over nalas, zich kwalijk een denkbeeld. Vooral van de zijde der zeloten onder de Farizeën werd deze strijd in volle oprechtheid van overtuiging gevoerd. Aan betrekkelijke kleinigheden speurt men dit 't best. Zoo blijkt dat, toen reeds de hongersnood de bevolking van Jerusalem decimeerde, er toch steeds gezorgd werd voor de toonbrooden in den tempel, en veel sterker nog spreekt de stellige gewoonte die ingang vond, om zich, als men op Sabbatdag werd aangevallen, liever weerloos te laten slachten, dan dat men op den dag des Heeren, gelijk 't bij ons zou heeten, tot het trekken van het zwaard zou overgaan. Dat mocht en zou niet. De wet zou boven alles gelden, en die wet zou steeds gelden naar de vaste uitlegging der Schriftgeleerden, die, hoe ook op andere punten vaak van uiteenloopend gevoelen, inzake de Sabbathsruste steeds één van zin en één van overtuiging waren. Dat hun wetsdienst feil ging, en dat 't geestelijk erfdeel van Israel er in bevroren en verstijfd was, is ontwijfelbaar, maar ook zóó blijft het toch altoos nog eerbied inboezemen, dat deze zeloten liever de

bitterste schade bij hun worsteling eigenwillig aanvaard hebben, dan dat ze ook maar in 't minst aan het heilige wetsideaal tornen zouden.

Toch nam dit niet weg, dat de felle partijstrijd, die ten slotte zelfs geen doodslag ontzag, de kracht der Joden in hun verweer tegen de Roomsche legioenen slinken deed. Een tijdlang was het zelfs een partijstrijd tusschen drie groepen, elk onder een eigen leider. Johannes van Giscala en Simon bar Givra stonden aan het hoofd van de beide machtigste groepen, en tusschen hen had zich Eleazar ben Simon ingedrongen, die er zelfs in slaagde den tempel en den voorhof te bezetten. Het was nu drieërlei terrein, waarvan deze drie leiders zich hadden meester gemaakt. Simon bar Givra wist zich in de stad te nestelen. Johannes van Giscala bezette de benedenste gedeelten van den berg op welks top de tempel stond, en het hoogste gedeelte van dien berg met het heiligdom was in de macht van Eleazar. Zonderling ging het hierbij toe. Men dorst het toch niet aan, om aan de tegenpartij den toegang tot den Voorhof te weigeren. Uit heel de stad kwam men dan ook met zijn offeranden aandragen, en Eleazar vond hierin zelfs het middel om zijn mannen van de noodige voeding te voorzien. Zooals Davids mannen van de toonbrooden hadden gegeten, zoo stond dit ook hun vrij. Vandaar dat van gebrek onder hen geen sprake was. Scherp werd er toegezien, dat geen gewapende mannen van de tegenpartij mede binnenslopen, en zoo onderhield men maandenlang het vreemde tooneel, dat men, op leven en dood in conflict geraakt, toch saam in één Voorhof zijn eeredienst waarnam. Toch is dit ten slotte oorzaak van Eleazars ondergang geweest. Natuurlijk waren met het Paaschfeest duizenden vreemde Joden opgekomen, om te offeren. Toen nu deze, met wapenen onder hun kleed verborgen, binnendrongen, werden ze door de wachtposten van Eleazar niet als tegenstanders herkend, noch ook behoorlijk aan den lijve onderzocht. Gevolg waarvan was, dat op een gegeven oogenblik, toen de macht van Johannes van Giscala in meerderheid in den Voorhof stond, er plotseling een teeken werd gegeven, om de zwaarden te trekken en de soldaten van Eleazar te lijf te gaan. Het liep uit op een moordpartij, en het eind was dat Eleazar ben Simon, met zijn lijftrawanten neergeveld op den heiligen bodem lagen. Zoo stond het dan weer als van ouds tusschen de twee groepen, de zeloten en de toegeeflijken, die zich, toen de stormramp der Romeinen de muren bereikte, wel aaneengesloten om saam het geweld te keeren, maar toch zelfs in de benardste oogenblikken nog de wapenen tegen elkander keerden. Vooral de aanhang van Johannes van Giscala kon zich nimmer genoeg in

wreedheid voldoen. Zijn benden — want dat waren zij — moordden en plunderden in Jerusalem als hadden ze de stad met het zwaard veroverd en onderworpen. En wat nog pijnlijker aandeed was, dat zoo vaak zelfs de ernst te kort schoot. Ook het schenden van weerlooze vrouwen kwam voor, en om de tegenpartij te verschalken, ontzagen de soldaten van Giscala zich niet, geblanket en in vrouwenkleederen op straat rond te dolen, maar met het zwaard onder de rokken verborgen, om dan op een gegeven oogenblik plotseling de tegenstanders te overvallen, en te eindigen met gruwzamen, niets ontzienden moord. Vespasianus oordeelde daarom terecht dat er met het beleg geen haast was. Verdedigers die zoo niets-sparend elkander te lijf vlogen, konden den belegeraar zijn taak slechts lichter maken.

XXXI. De val van Jerusalem.

> En na die twee en zestig weken zal de Messias uitgeroeid worden, maar het zal niet voor Hem zelven zijn, en een volk des vorsten, hetwelk komen zal, zal de stad en het Heiligdom verderven, en zijn einde zal zijn met eenen overstroomenden vloed, en tot het einde toe zal er krijg zijn, en vastelijk beslotene verwoestingen. DANIËL 9 : 26.

ENKELE dagen voor het aanbreken van het groote Paaschfeest in het jaar 70 verscheen Titus voor Jerusalems poorte, en het geweldige beleg is toen door de Romeinen met zulk een onweerstaanbare kracht doorgezet, dat reeds in Augustus de beslissing viel, die den heiligen tempel in rook deed opgaan, en Jerusalem, geheel verwoest, als puin deed ineenzinken. De belegering van Jerusalem was zelfs in de wereldgeschiedenis een gebeurtenis van eerste orde, die dan ook in het keizerlijk Rome met de prachtigste jubelfeesten gevierd is, en de knak door Jerusalems verwoesting aan den Joodschen volksstaat toegebracht, is dan ook zóó beslissend en voor heel de toekomst afdoend geweest, dat nog altoos hetgeen in het jaar 70 voorviel, den staat van het Joodsche volk beheerscht. De Joden zelve gevoelen dit dan ook zoo ten volle, dat Dr J. M. Jost, de geschiedschrijver van eerste orde die als Jood in 1857 het verhaal van het toenmaals gebeurde ter perse zond onder den titel: *Geschichte des Judenthums und seiner Secte,* in

dat bijna 1300 bladzijden tellende studiewerk aan de belegering en verwoesting van Jerusalem door Titus nauwelijks drie bladzijden gewijd heeft. Wie den ondergang van den Joodschen volksstaat niet erkennen kan, moest wel over deze ontzettende wereldgebeurtenis heenglippen. Omgekeerd moet voor wie den Christus uit Israel als Verzoener en Redder begroet, het beleg en de val van stad en tempel het zegel op de profetie van den Christus zijn, en moeten beide daarom ook in ons betoog met hun volle gewicht op den voorgrond treden.

De legermacht waarmede Titus tegen Jerusalem optrok, bestond uit vier legioenen, in geheel complete samenstelling genomen, d. i. elk van 5200 man, met bijna evenveel hulptroepen, zoodat het totaal aantal manschappen voor elk legioen in den keizertijd op circa 10.000 kan gesteld worden. Ten slotte heeft onder Diocletianus het keizerlijk leger 173 legioenen geteld; in Titus' dagen daarentegen ging het de 30 nog niet veel te boven. Dat vier geheele legioenen enkel voor het beleg van Jerusalem werden aangewend, d. i. een achtste deel van de geheele Romeinsche krijgsmacht, toont reeds, welk gewicht men van uit militair oogpunt aan deze onderneming hechtte. Toch sloot Titus met die legioenen de stad nog niet aanstonds geheel in. Hij liet één legercorps bij Emaus, een ander bij de Jordaan en Jericho positie nemen, en sloot Jerusalem zelf eerst allengs van lieverlede in. Met troepen alleen toch viel aan de inneming van Jerusalem niet te denken. Daartoe was de ligging van Jerusalem als vesting veel te machtig. De Romeinsche belegeringswerktuigen, en vooral de stormrammen, zouden althans in de eerste weken het groote werk moeten doen, en toebereiding en opstelling van dit zeer omvangrijke en zwaar materiëel kostte geduchte inspanning. Zelfs moesten geheele bosschen in den omtrek worden omgekapt, om voor deze geduchte aanvalswerktuigen het noodige hout meester te worden, en zulks temeer daar de zeloten er gedurig in slaagden, bij uitvallen buiten de muren, stormram na stormram in brand te steken.

Jerusalem was reeds destijds als weerbare stad een geducht sterke vesting. Naar den kant van het dal van Hinnom verhief zich hoog boven alles uit de Bovenstad. Daarvan afdalende kwam men in Akra of de Benedenstad, en aan de andere zijde van Akra verhief zich, naar de noordzijde, de berg van het heilige Sion, terwijl dan verderop de nieuw aangebouwde stad met Bethesda zich uitstrekte. Sion viel dus in twee deelen uiteen, zuidwaarts het breede plateau waarop de tempel met de heilige gebouwen stond, terwijl aan den noordkant zich de burcht Antonia verhief. Het paleis der Idumeesche vorsten lag in het zuiden der Bovenstad, het paleis

der Makkabeesche vorsten iets lager vlak bij den ouden muur, terwijl Golgotha's heuvel in de nieuwe voorstad was te zoeken. Ter nadere versterking van deze toch reeds zoo geduchte vesting hadden de Joden allengs tot drie muren toe om heel de veste opgetrokken, en daar de verheffingen van het bergachtig gedeelte, vooral naar den kant van den Olijfberg, loodrecht opschoten in gladden natuursteen, gelijk dit nu nog in het huidige Jerusalem te bewonderen is, kan veilig gezegd dat Titus een reuzentaak op zich nam, toen hij met zoo betrekkelijk altoos nog kleine legermacht tot aanval en belegering overging. Iets wat men nog te sterker voelt, zoo men er mee rekent, dat de geheele bevolking die Jerusalems huizen en straten vervulde, door den toevloed van bedevaartsgangers, die met het Paaschfeest waren opgekomen, derwijs was geklommen, dat Josephus het getal personen die in Jerusalem werden opgesloten, op twee millioen zevenhonderd duizend schat, en het zelfs voor zeker acht te kunnen berichten, dat gedurende vijf maanden van het beleg niet minder dan een millioen vijfmaal honderd duizend personen door onderling getwist en door vijandelijk geweld den dood ingingen. En niet alleen dat Titus met deze overgroote menschenmassa te worstelen had, maar het groote gedeelte van de bevolking en de gasten bestond uit heftige zeloten, die niets ontzagen, om geweld met geweld te keeren, en hierbij een moed, ja een overmoed, en een dapperheid ten toon spreidden, die zelfs de Romeinen verbaasde, en hen tegen de Joden als de geweldigsten onder hun tegenstanders deed opzien.

Inmiddels was de partijstrijd binnen Jerusalem na Eleazars dood althans in zooverre bezworen, dat Johannes en Simon nu samen tegen de Romeinen optraden, en zulks ten einde toe, ook al bleven kleine botsingen niet geheel uit, volhielden. Vooral van het Noorden kwam de aanval der Romeinen, en van meetaf was hun toeleg om allereerst de drie muren, die hier de stad beschermen moesten, zoo te beuken en te rammeien, dat ten leste in muur na muur bres kon worden geslagen, om aan het overwinnend leger op die wijs een toegang ook tot de Bovenstad, tot Zion en den burcht Antonia te ontsluiten. Dit bres stooten in de muren hield nog te langer aan, omdat tal van torens waren opgetrokken, die dienden om van uit de hoogte den aanval op de muren af te weren. Alles saam waren er niet minder dan negentig van zulke torens, en vooral de Hippicus, de Pharaël en de Mariamne, die de belegering overleefden, waren hooggelegen, sterke forten op zichzelf. Zelfs de buitenste dezer drie muren bezweek niet dan na het beleg van een volle maand, doch hiermede was dan ook de toegang tot Bethesd en een

deel van de nieuwe stad vrijgekomen, en tegelijk de positie van den tweeden muur verzwakt. Het duurde dan ook slechts vijf dagen na het bres-stooten in den eersten muur, dat ook de tweede muur werd doorgebroken, en Titus met twee duizend man tot in de straten der voorstad binnendrong. Hier lag dat gedeelte van Jerusalem, waar de magazijnen, pakhuizen en winkels zich bevonden, en dit verhoogde natuurlijk het verlies voor de Joden en de winst voor de Romeinsche belegeraars. De bezetting verloor er een goed deel van have en voorraad door, en Titus zag zich in staat gesteld karrevrachten vol uit de stad naar zijn legerkamp te doen verhuizen.

Hierop volgde een kort tijdperk van rust. De Romeinen wilden hun aanvankelijken triomf vieren. Titus achtte het niet onmogelijk, dat de Joden, met wat woede ze zich ook verweerd hadden, nu dan toch het doellooze van verder verzet zouden inzien, en althans tot onderhandelingen bereid zouden worden gevonden. Zelfs dacht hij in Flavius Josephus, die wel in Galilea zich dapper verweerd had, maar sinds zich bij de gematigden had aangesloten, en zelfs met den Romeinschen veldheer in overleg was getreden, juist het geschikte instrument te hebben gevonden, om deze onderhandelingen aan te knoopen. Josephus kon dezen hulpdienst niet weigeren, en heeft toen, zelf buiten de muren staande, op een gedekte plek, een gesprek met officieren der belegeraars, die op de muren stonden, aangeknoopt, en volgens zijn eigen beweren zelfs een rede van meerdere kwarturen tot hen gehouden, om hen te overtuigen. Hiervan echter kon van verre niets inkomen. Elk denkbeeld zelfs van onderhandeling werd afgeslagen. Josephus werd laaghartig verrader gescholden, dat hij ook maar den euvelen durf had gehad met zulk gepraat over vrede hier aan te komen. Veeleer schoten ze pijlen op hem af, om hem neer te vellen, en zelfs zijn familie, die nog in de stad was gebleven, had er geducht van te lijden, dat haar man en vader zoo iets had durven bestaan. Zijn vrouw werd ten slotte zelfs gevangen gezet, zoo sterk als men haar mistrouwde.

Daarop heeft Titus een poging aangewend, om den belegerden angst aan te jagen. Te dien einde liet hij eenige honderden Joodsche gevangenen voor den muur plaatsen, zoodat de belegerden van den muur af 't alles zien konden wat met deze ongelukkigen geschieden zou, en toen nu de muur vol stond, en al de Joden het gruwelijk schouwspel konden aanzien, heeft Titus zijn soldaten last gegeven om deze honderden ongelukkigen voor aller oogen op de schandelijkste manier te pijnigen, te kwellen, te martelen en te verwonden.

Maar ook dit bleef zonder uitwerking, of juister nog gezegd, de uitwerking ervan was juist het omgekeerde van wat Titus bedoeld had. Het volk op den muur werd er woedend over. Met nog eens zoo duren eed verbonden ze zich om aan de Romeinen dezen gruwel betaald te zetten, en metterdaad gelukte het hun niet zoo lang daarna, door het graven van bedekte mijnen onder den bodem te komen waarop een deel der Romeinsche soldaten opereerden, en door het in brand steken van den ondergrond, geheel een kampement van de Romeinen in de mijnen te doen verzinken. Op dat oogenblik waagden toen Simon Gioras en Johannes van Giscala met hun beste troepen een uitval op groote schaal, en vielen de Romeinen zoo onverhoeds en zoo geweldig aan, dat ze niet alleen de belegeringswerktuigen overhoop wierpen, maar ook een slachting van beteekenis onder de Romeinsche soldaten konden aanrichten. Zoo bleek het al spoedig dat met lieve woorden en zacht beleid hier niets te vorderen viel, en ten leste schoot er voor Titus niets anders op over, dan geweld met geweld te keeren, en door zijn militaire overmacht de overgave van de stad af te dwingen. Eerst zag men tegen zoo harden maatregel nog op, daar men wel merkte dat 't waarlijk met deze verdedigers van de veste geen gekscheren was; maar anderzijds stond 't wel haast vast, dat het fanatisme der Joden niet te ontwapenen was. En al heeft men in den staf van het leger toen nog lang geaarzeld, ten slotte zag men toch in, dat alleen in doortasten hope op succes kon schuilen, en zoo viel het besluit, om van alle verdere onderhandeling nu af te zien, en door nog geweldiger aanvalsmiddelen aan de slachting die nu reeds drie maanden aanhield, een einde te maken. Meer nog om nu Jerusalem zoo volkomen van de buitenwereld af te sluiten, dat er aan verderen invoer in de stad van levensmiddelen niet te denken viel, en zoo nijpenden honger tot het scherp en diepsnijdend wapen te maken, om binnen ettelijke weken zich van de overgave der stad te verzekeren.

Het groote middel dat Titus hiertoe aanwendde, was het optrekken eenerzijds van een muur die heel de stad insloot, alle gemeenschap met de omliggende dorpen afsneed, en zoo de zeer groote en talrijke bevolking noodzaakte, om te gaan teren op den zeer kleinen voorraad van levensmiddelen, die nog in de stad aanwezig waren. Het was de omgekeerde orde. Jerusalem was door Herodes met drie muren omstuwd. Van die drie muren waren er nu reeds twee doorgebroken, en in plaats van nu aanstonds den stormram tegen den derden of laatsten muur te laten optrekken, bouwde Titus nu zelf een nieuwen muur om heel de veste, ten einde haar van alle

gemeenschap met de buitenwereld af te snijden. Van zelf was dit een muur van grooten omvang, zoodat er dertien torens bij de bochten van werden opgetrokken, om de bewaking en verdediging van den muur te verzekeren. Vaak wees men later hierbij terug naar hetgeen in Luk. 19 : 43, 44 uit Jezus' bedreigingen tegen Jerusalem staat opgeteekend: „Er zullen dagen over u komen, dat uwe vijanden een omgraving rondom u zullen opwerpen en zullen u omsingelen, en zullen u tot den grond nederwerpen, en uw kinderen in u, en zij zullen in u den eenen steen op den anderen niet laten; daarom dat gij den tijd uwer bezoeking niet bekend hebt." Dit harde woord sprak Jezus toen staande bij den ingang van dienzelfden tempel, die nu op 't punt stond in vlammen op te gaan. Toch is er natuurlijk geen sprake van, dat Titus die snijdende profetie van den Heiland zou gekend hebben, en daarom tot het zoo zonderlinge optrekken van dien muur zou zijn overgegaan. De profetie en haar vervulling waren geheel los van elkander, en het is niet kennisneming door Titus van Jezus' woord, maar het hooger bestuur in deze wereldgebeurtenis, waardoor profetie en uitkomst elkander zoo volkomen dekten. Iets wat hier te opmerkelijker is, omdat, naar Josephus' bericht, Titus er in geslaagd was, dezen kolossalen muur die heel Jerusalem zou insluiten, met haar dertien torens, in drie dagen tijds gereed te doen komen. Denk u slechts even in wat het zeggen wilde, voor 't minst toch tot een hoogte van twee manslengten, op zoo wijd zich uitzettende uitgestrektheid, een muur van althans twee meter breed uit losse brokken steen in elkander te tooveren, met de dertien torens die de soldaten beveiligen moesten, en stel u dan voor, met wat veerkracht Titus' soldaten zich moesten hebben ingespannen, om in nauwelijks drie dagen tijds zulk een reusachtig werk voltooid te krijgen.

Lang duurde het toen niet, of men begon in breeder kring te gevoelen, dat het brood ten einde liep en er geen spijze meer voor de zoo overtollige bevolking kon bereid worden. De voorraadschuren raakten al spoedig leeg. Op nieuwen toevoer viel niet meer te hopen. En toen is ook te Jerusalem, gelijk dit zoo vaak bij uithongering het geval was, de toevlucht genomen tot wat geen spijs meer was, tot afval en vuil uit de goten en grachten, en in 't eind is toen Maria, de dochter van Eleazar, gelijk men weet, tot de afgrijselijke daad overgegaan, om haar eigen kind te slachten, te koken en te bereiden, en zich en haar huis met het vleesch van haar eigen kind te voeden. Het jonge wicht was pas twee jaar oud. Dat zoo gruwelijke wandaad mogelijk is geweest, kan intusschen niet verwonderen. Toen eenmaal een afstammeling van Ezau, als

Idumeër, den troon had beklommen, en zelfs een hoogepriester uit Edoms stam in het heilige der heiligen was ingegaan, zonk het zedelijke peil van de hooge kringen der Joden zoo jammerlijk, dat bloedschande niet meer onmogelijk bleek, en vooral de noodlottige invloed van wellustige vrouwen geheel den stand van het publieke leven te gronde richtte. En het is uit de inwerking van dezen heidensch-verpestenden invloed, dat ook dat slachten en koken van het tweejarig kindeke door zijn eigen moeder, een vrouw van hoogen stand, moet worden verklaard. Er werd niet maar honger, er werd gebrek geleden. Tenslotte konden zelfs voor het offer in den tempel de plantaardige en dierlijke stoffen niet meer worden uitgespaard. Het leven verloor allen menschelijken aanblik, en verdwaasdheid maakte zich van veel uitgemergelde zenuwzieken meester. En het pijnlijkste onder dit alles was, dat het fanatieke volk in zijn massale afmetingen nog altoos aan geen mogelijkheid van Jerusalems val gelooven konde. Hun God, hun Jehovah zou nimmer toelaten, dat de heidenen zijn heiligen tempel zouden overrompelen. Wie van die mogelijkheid ook maar gewagen dorst, werd overhoop gestoken, daar hij immers aan ongeloof en landverraad schuldig stond. Dat velen van de gematigden en uitgeputten ten slotte de poorten uitslopen of zich van den muur lieten afzakken, kon niet uitblijven, en de Romeinen bevorderden dit zelfs niet ongaarne. Maar ook dit verzwakte de kracht der wrake niet. Die wegslopen waren niet de waarachtige belijders. Van hen wilde men liefst verlost zijn. Als mede-eters was men vooral op zulke halfverdoolden allerminst gesteld. Doch al waren er niet weinigen, die alzoo zich een uitweg baanden, op de massale bevolking had deze kleine kring zoo goed als niets te beduiden. Ook al voelde men den dood reeds in zijn ledematen opkruipen, toch gilde men zijn wraak nog tegen de Romeinsche geweldenaars uit. Bovendien, al lieten de Romeinen zulk wegsluipen uit Jerusalem toe, toch wilden ze de vluchtelingen allerminst gastvrij ontvangen. Eens zelfs, toen het gerucht zich verspreidde, dat zeker aantal van deze vluchtelingen zijn goudgeld ingeslikt had om 't niet in handen der belagers te doen vallen, heeft een troep soldaten zich niet ontzien deze vluchtelingen neer te werpen en hun de maag en 't ingewand open te snijden, om zoo mogelijk zulk ingeslikt geld meester te worden. Steeds klom door dit alles de spanning in de gemoederen, en toen ten slotte krankzinnigen de stad doorstoven, en hun *Wee u!* over Jerusalem uitriepen, wierp men zulk een fanatiek roeper met steenen dood, en steeg de fanatieke stemming. Hoe 't ook ging, in het laatste oogenblik zou Jehovah toch zijn tempel nog te hulp komen. Niet aan de Romei-

nen maar aan het Joodsche volk zou de overwinning blijven.

Zoo kon het niet anders, of het verzet der belegeraars ontaardde in woest gehuil en in een doldriftig er op inhouwen. Er school geen strategie, geen beleid, geen geordende veerkracht meer in. Zoo drongen de belegeraars, die kalm en rustig bleven, steeds verder door. Ten slotte werd ook de burcht Antonia vermeesterd, en nu stond de weg naar het heiligdom zelf den vijand open.

Zelfs een heiden als Titus had voor dien geheel eenigen tempel ontzag. Een tempel met afgodsbeeld zou minder indruk op hem hebben gemaakt, maar een zoo majestueuse, schitterende en grootsch aangelegde tempel met niets er in dan 't symbool van Goddelijke tegenwoordigheid, greep hem, toen hij nader kwam, toch aan. Of enkel liefde voor den kunstschat van dit heiligdom, of ook vreeze voor de geheimzinnige macht die er zich in belichaamde, hem aangreep, zij in 't midden gelaten; een stemming als van den hoofdman bij het kruis van Golgotha kan zeer wel ook in Titus zijn opgekomen. Hij was een hooge geest, die niets meer gemeen had met den demonischen wellust, die onder de Nero's en Caligula's in Rome zoo lange jaren den toon had aangegeven. Vast staat althans, dat toen de burcht Antonia was ingenomen, en de tempel nu voor hem lag, hij nog een laatste poging deed om de zeloten tot bedaren en tot onderhandelen te bewegen. Maar ook toen was zijn poging te vergeefs. De zeloten bleven onwankelbaar in het geloof, dat nog in het allerlaatste oogenblik de God der Vaderen hun te hulp zou komen. Nu 't tot aan den tempel toekwam, was het ondenkbaar, dat Jehovahs reddende hulp geen uitkomst zou doen dagen. Toen bleef niet anders dan doortasten over, en het was op den tweeden Augustus van het jaar 70, dat toen de Romeinen, op Titus' bevel, hun belegeringsmachinen ook rechtstreeks tegen het terrein waarop de tempel stond, keerden.

Doch zelfs toen hielden de Farizeërs hun schier onweerstaanbaar verzet vol. Zes dagen lang boden ze aan den geduchten aanval weerstand, en eerst op den achtsten Augustus gaven de zeloten in wilde wanhoop het verzet op. Ze konden niet meer. Hun lichamelijke kracht was geheel uitgeput. Zelfs toen nog scheen 't een oogenblik, alsof Jezus' profetie van de verwoesting van den tempel zou worden gelogenstraft. Titus toch wilde den tempel sparen, en hij bewoog zijn staf hiertoe te besluiten. De order ging dan ook uit, dat niemand zich aan den tempel vergrijpen mocht, en dat het heiligdom niet mocht worden aangerand. Het zou niet

uitkomen zooals de Christus het voorzegd had, maar zooals Rome's legerhoofd het verordende. Doch zie, nauwelijks is deze order onder de troepen uitgegaan, of in wilde drift staat 't aanstonds bij hen vast, dat ze zich in niets aan deze onzinnige order storen zullen. Na zulk een beleg zulk een heiligdom sparen, het zou klare onzinnigheid wezen. Het duurde dan ook geen uur, of te midden der algemeene verwarring stormen enkele soldaten naar boven toe, en steken den brand in de gordijnen en kleeden van het gewijde gebouw. Titus ziet den brand en wil dien nog stuiten. Maar de verwarring is ook hem te machtig. Het vuur vlamt door, en nog eer de volgende morgen is aangebroken, is Jezus' profetie vervuld geworden, en wordt aan de Joden hun heilig Huis woest gelaten, juist zooals de door hen gevloekte Rabbi van Nazareth het had voorzegd.

Gelijk Jezus zelf naar Daniëls profetie verwezen had, zie Matth. 24:15, zoo is dan ook schier letterlijk vervuld wat in Dan. 9:26, 27 aldus luidde: „Een volk des vorsten, hetwelk komen zal, zal de stad en het heiligdom verderven, en zijn einde zal zijn met een overstroomenden vloed. Het slachtoffer en spijsoffer zullen ophouden en over den gruwelijken vleugel zal een verwoesting zijn, ook tot de voleinding toe, die vastelijk besloten zijnde, zal uitgestort worden over den verwoeste". Op 14 Juli had dan ook feitelijk het offer reeds opgehouden. De gave er voor ontbrak, en weinig meer dan een halve maand later lag de tempel des Heeren in een puinhoop neder. Iets waarbij Da Costa opmerkt, dat de dag waarop dit plaats had, juist de negende van de maand Ab was, en alzoo precies dezelfde dag waarop Nebucadnezar er in geslaagd was, om den tempel van Salomo in de vlammen te doen opgaan. Zoo was het 668 jaar geleden toegegaan toen het tusschen Palestina en Babylon stond, en nu juist op denzelfden dag van 't jaar ging ten tweeden male de tempel geheel ten onder, nu niet door Babylons geweld, maar door de overmacht der Romeinen.

Toch had zelfs met de verwoesting van den tempel de worsteling haar einde nog niet bereikt. Nu toch bleek op zijn beurt Titus onverzettelijk. Hij kon en behoefde nu den tempel niet meer te sparen, maar nu zou dan ook het zelotisme tot op het diepst gekrenkt en vernederd worden. Johannes van Giscala vluchtte van den tempelberg in doodsangst met de zijnen naar de Bovenstad, waar Simon van Giora nog altoos stand hield. Na kort beraad zagen de beide aanvoerders de onmogelijkheid in, om zich nog verder te verzetten. Ze zonden dus naar Titus een parlementair, om hem de overgave aan te bieden, mits op beding van lijfsbehoud voor hen zelf en van hun soldaten. Doch dit sloeg Titus af. Daarop

trokken de belegerden zich terug in den Koningsburcht in de Bovenstad. Weer ging 't op een woedend vechten man tegen man, en tot op den 8en September hielden Johannes en Simon den doodelijken strijd nog vol. Toen bezweek het laatste hoopske strijders. Het was uit. De Romeinsche soldaten waren nu heer en meester van de heilige stad. Toen liep het op een plunderen en moorden en vrouwenschenden uit, waarbij ten slotte niets meer ontzien werd. Ook in den omtrek van Jerusalem werden alle nog versterkte plaatsen door het triomfeerende leger genomen. Ten slotte ook Machera, waar de Dooper stierf, Musadon en Herodion. En het aangrijpende in den val dezer laatste versterkte plaatsen was, dat de Romeinen, na de inneming ervan, niets dan lijken met één nog levend krijger binnen de wallen vonden. Liever dan in de handen der Romeinen te vallen, hadden de krijgslieden van de vestingen zichzelf en malkander ten doode gewijd.

Aldus was het bittere einde van het ontzielde Jodendom in het heilige land.

Den Christus, aan wien hun toekomst hing, hadden ze uitgeworpen. Bij Hem volgde op het Kruis de Verrijzenis. Op Golgotha heeft het Joodsche volk niet aan den Immanuel van Bethlehem, maar aan zichzelf de doodelijke wonde toegebracht.

XXXII. De vernietiging van Israels volksstaat.

> Want wij kennen Hem die gezegd heeft: Mijne is de wrake, Ik zal het vergelden, spreekt de Heere; en wederom: De Heere zal Zijn volk oordeelen.
> Vreeselijk is het, te vallen in de handen des levenden Gods. HEBREËN 10 : 30, 31.

GEHEEL ten einde gebracht intusschen was de vernietiging van den Joodschen Volksstaat met de inneming en verwoesting van Jerusalem en van den heiligen tempel nog niet. Hiertoe zou 't eerst ruim een eeuw later komen. Niet dat Jerusalem zich tijdelijk weder oprichtte, maar in het heilige land zelf hield het verzet stand, en van buiten af uit de Verstrooiing werd dit verzet op alle manier gesteund. Al wat Jood was voelde zich over wat aan stad en tempel was misdaan, gekwetst en gegriefd. Woede bezielde Jood en Joodgenoot, als ze aan de gruwelen dachten,

waarvan Sion gewaagde. De hoop op eindelijke overwinning was nog in 't minst niet opgegeven, en onder Bar Chochba nam het verzet zelfs nog een oogenblik een politiek-georganiseerden vorm aan. Toch doorzag men te Rome zeer wel, dat dit slechts op een nabloeden kon neerkomen. Met Jerusalems val en ontheiliging was de kern van den Volksstaat te niet gedaan, en de ader van het volksleven doorgesneden. Vandaar dan ook, dat de Romeinen hun triomf over Jerusalem met zoo schitterenden jubel gevierd hebben. Die hooge triomf zou echter eerst in Rome zelf gevierd worden, en niet aanstonds konden Titus en Vespasianus daarheen optrekken. Titus, die de man was, aan wien Rome de volbrenging en het gelukken van het groote oorlogsfeit te danken had, trok zich daarom tijdelijk terug naar Cæsarea Philippi, diezelfde stad, in wier tuinen Jezus aan Zijn discipelen het eerst Zijn naderenden kruisdood had aangekondigd. De overblijfsels ervan zijn nog in Hauran om hun pracht te bewonderen. Slechts één legioen, het *Tiende,* had Titus in Jerusalem achter gelaten, en het grootste gedeelte van de te Jerusalem buitgemaakte tresoren had hij, dichter bij, in het andere Cæsarea, dat aan de Middellandsche zee lag, voorloopig weggeborgen. Natuurlijk moest dit alles straks naar Rome overgebracht worden, om den glans van zijn triomftocht te verhoogen, maar hiervoor moest het juiste oogenblik worden afgewacht. Toch belette dit niet, dat thans reeds in Azië zelf triomftochten in het klein gehouden werden. Dit deed Titus dan ook in de beide Cæsarea's, eerst in Cæsarea Philippi, en daarna in Cæsarea aan de zeekust. Een eigenlijke optocht bleef hierbij uit, maar de zegepraal werd met echt-heidensche spelen gevierd, waarbij de gevangen genomen Joden, als instrumenten tot volksvermaak, genoodzaakt werden elkander in de arena met zwaard, lans en net te bevechten, tot de dooden in het worstelperk lagen neergestrekt. Had men van deze zwaardvechters genoeg, dan liet men de tijgers en leeuwen in het worstelperk binnen, en liet de Joden door deze woeste dieren bespringen en straks afmaken. Zoo zeer viel dit zelfs in den smaak van de heidensche bevolking, dat Titus zich de moeite gaf om te Berytus, en hooger op in Syrië, nogmaals gelijke vertooning te geven, en telkens waren het weer eenige honderden gevangen Joden, die als slachtoffers hierbij dienst deden. Doch ook buiten deze spelen werd er op allerlei manier duchtig onder de Joden gemoord, en ook werden ze bij massa als slaven verkocht, meest voor prijzen lager dan men voor een klein rund betaalde.

Dit alles echter was nog pas 't voorspel van den grooten triomftocht, die in Rome zelf zou gevierd worden, en waarvoor zeven-

honderd uitgelezen Joodsche soldaten van hooge statuur en schoone Oostersche physionomie bijtijds werden uitgezocht en naar Rome opgezonden. Dien triomf vierden Vespasianus en Titus saam in één optocht, ook al hadden ze verlof gekregen elk apart in Rome te triomfeeren. Blijkbaar stelden ze er prijs op, dat de heugenis van den grooten triomf, in Azië behaald, diepen indruk in de Keizerlijke hoofdstad zou maken, en veel hiervan zou zijn teloor gegaan, zoo men den triomf in tweeën gedeeld had. Daardoor werd nu alles op één worp gezet, maar nu was de optocht dan ook van zeldzame schittering en indrukwekkenden historischen zin. De menschenmassa die was toegevloeid om van dezen triomftocht te genieten, overtrof dan ook alles wat men vroeger van dien aard te Rome aanschouwd had. Allerlei van heinde en ver, vooral uit Azie, saamgegaarde monumenten en kunstwerken, met sierlijk uitgedoste afgodsbeelden, op de schouders getorst door Oostersch-gekleede priesterhelpers, gingen aan den eigenlijken stoet vooraf, tot in den stoet zelf allereerst de voornaamste gevangenen aankwamen. Ze wandelden in den stoet niet als vrije mannen, maar met boeien om hand en arm, en ze waren met opzet in zeer opzichtelijke kleeding gestoken, opdat ze in het oog zouden loopen. Kunstig samengesteld had men nu bij elk van deze hoofdpersonen stellingen die op wielen reden, en die saam drie verdiepingen hoog allerlei voorstellingen gaven van wat in het vijandig land bij de gevangenneming van deze hoofdpersonen was voorgevallen. En deze tooneelachtige voorstellingen waren ditmaal met zoo zeldzame zorg bewerkt, en zoo overgelukkig uitgevallen, dat het volk er in genoot, alsof 't bij de heldenfeiten zelf tegenwoordig was. Zoo was schier elk hoofdgevecht en ook de inneming van bijna alle steden in beeld gebracht, en wat er dan nog verhoogde realiteit aan gaf, was de vaste gewoonte der Romeinen om den vijandelijken veldheer die zulk een stad verdedigd had, maar ten leste zich moest overgeven, in eigen persoon te laten paradeeren naast het tableau dat op zijn gevangenneming betrekking had. Was deze reeks voorbij, dan volgde daarbij de uitstalling van den veroverden buit, waaronder de eerste plaats werd ingenomen door wat men geroofd had uit den tempel op Sion. Vooral de Kandelaren van volgoud die in het Heilige hadden geflonkerd, en meer nog de Tafel der toonbrooden die insgelijks van enkel goud was, prikkelden de verbeelding, om zich een denkbeeld van Oostersche pracht te maken. Een weelde waarbij ten slotte zonderling het Wetboek afstak, dat toch eigenlijk in nog dieper zin dan Tafel en Kandelaar symbool was van wat het Joodsche volk bij zijn ondergang bezielde.

Vooral ook het lot dat Simon bar Giora trof, maakte indruk. Hij toch werd van de Tarpeïsche rots naar beneden geworpen, en al 't volk juichte toen de heraut uitriep, dat de man die de legioenen had durven weerstaan, vermorzeld in de diepte neerlag. Bij den tempel van Jupiter Capitolinus werden toen de dankoffers gebracht. Tot in het uiterste toe moest de neerlaag van Jehovah en de triomf van het heidendom gevierd worden, en na die heilige offers werd toen deze dag van glorie tot diep in den nacht door banketten, theatrale voorstellingen, en danspartijen besloten. Het heidendom had getriomfeerd.

Doch daarmee was de jubel nog niet ten einde. De heugenis aan dezen zeldzamen en geheel eenigen triomf moest duurzaam verheerlijkt worden. Vandaar dat Vespasianus, die als Keizer triomfeerde, een tempel voor den Vrede stichtte, en bovendien liet hij aan den voet van den Palatijnschen heuvel een prachtigen triomfboog oprichten, die hoe ook geschonden en gehavend, nog altoos zich te Rome welft, en de herinnering aan Jerusalems ondergang vereeuwigt. Natuurlijk is thans van de Tafel der toonbrooden, van de Kandelaren, van het Wetboek enz. niets meer over, maar die poort staat er nog, en op die poort ziet men nog de priesters en Levieten afgebeeld, die met de heilige religie in Jerusalems tempel doende zijn. En wat zoo alles zegt, in dien triomfboog leest men nog het hooghartig opschrift: „Deze boog is hier gezet ter eere van den Imperator Titus, die het volk der Joden heeft ten onder gebracht, en ten slotte de stad Jerusalem verdelgd heeft, welke nu eeuwen gedurende door alle koningen, veldheeren en volken van voorheen òf vruchteloos belegerd is òf ten eenenmale ongerept was gelaten." Nooit en nimmer hebben de Joden in hun verstrooiing dezen hoon vergeten, en op den negende van de maand Ab houden ze nog steeds den grooten Vastendag, die alleen door den grooten Verzoendag in gestrengheid overtroffen wordt. De echte Jood zit dien dag neer op den vloer van zijn vertrek, en leest bij een nietig was-pitteken zijn gebeden. Hij doet dit in een morgendienst, in een middagdienst en in een avonddienst, en in den avonddienst heet 't dan met jammerlijken klaagtoon uit Psalm 137: „Aan de rivieren van Babel daar zaten wij en weenden!"

Zoo scheen 't dan in Rome de finale geweest te zijn, en toch, gelijk we reeds opmerkten, was dit volstrekt nog niet het geval. Nog meer dan honderd jaren na de verwoesting van Jerusalem heeft het wild en woest verzet nog stand gehouden, met name in Palestina zelf. In twee groote oproeren speelde dit treurspel zich af. Het broeipunt van dit tweeledig nieuw verzet werd nu Tiberias; de nieuw gestichte stad aan het meer van Genesareth, die nog in

zekeren bloei verkeerde, en na den val van Jerusalem door de gevluchte Schriftgeleerden als schuilplaats werd uitgekozen. Vooral de ligging van Tiberias in Galilea dekte haar. Titus had zijn duchtigen kamp vooral om Jerusalem gevoerd. Vandaar dat Galilea betrekkelijk ongemoeid was gebleven, en zelfs in talrijke scharen de personen van aanzien hier in Galilea toevlucht hadden gezocht en gevonden. Toch kan men niet zeggen, dat juist van die Schriftgeleerden in Tiberias de aandrang tot nieuw verzet tegen Rome is uitgegaan. Vooral na Jerusalems val had zich een meer gematigde geest, in den zin van Rabbi Hillêl, van veel Schriftgeleerden meester gemaakt. Deze zagen het doellooze van nieuwen opstand in, en achtten zich gelukkig zoo ze het uiteengeslagen Joodsche volk maar weer onder de wet en onder hun uitleggingen van de wet vereenigen konden. Veeleer moet dan ook gezegd, dat de prikkel tot nieuw verzet opkwam, toen het oude geslacht dat de weeën van Jerusalem had mede doorleefd, was weggestorven. Eerst in 115 begon er in streek na streek rumoer wakker te worden. Het was het jongere geslacht, dat den zwaren druk van Jerusalems val niet zelf mee doorleefd had, en dat niet begreep waarom men maar stil bleef zitten. Zoo zelfs, dat bijna gelijktijdig de ontevredenheid uitbrak in het heilige land, langs de Aziatische en Afrikaansche kust en zelfs op Cyprus. Niet lang meer of de halve omtrek van de Oude wereldzee stond in vuur en vlam, en de Parthen, hiervan het gerucht opvangende, sloten zich, waar het pas gaf, zelfs bij de Joden aan, om, ware het mogelijk, saam met hen de Romeinsche wereldheerschappij te overweldigen. Toch was geheel deze beweging meer een opstuivende golving van de geesten, dan dat er werkelijk kracht achter school. Het ontbrak aan organisatie, aan plichtsbesef, aan overleg, aan wapening; en terstond was te doorzien, dat, zoodra de Romeinen er met hun legioenen op in hieuwen, geheel deze actie zou zijn terneergeslagen, gelijk dan ook onder de aanvoering van den veldheer Marcius Turbo geschied is.

Maar ook hiermede was de geest van verzet nog niet uitgedoofd. Men voelde nu al spoedig waarom 't ontzettend ongeval Israel getroffen had, en een kleine twintig jaar later, in 132 na Chr., brak het verzet opnieuw, maar met voor de Romeinen onder veel bedenkelijker voorteekenen, uit. Keizer Hadrianus, die toen regeerde, heeft, zonder het te vermoeden, voor den nieuwen fellen opstand zelf de vonk in het kruit geworpen door in letterlijken zin al wie Jood was te gaan tergen. Hem scheen de staat van zaken in het heilige land, gelijk die na de inneming van Jerusalem geworden was, te ongeregeld. Eigenlijk had men dan ook weinig anders gedaan, dan het Joodsche wezen uit Jerusalem uitgetild en voorts

de ontwikkeling der stad aan zich zelf overgelaten. Dit nu verdroot Keizer Hadrianus. De inneming van Jerusalem bleef in de historie een te gewichtige gebeurtenis, om 't bij de verwoesting te laten. Indrukwekkend zou de toenmaals behaalde triomf dan eerst spreken, zoo men niet maar te Rome optochten had gehouden, maar in Jerusalem zelf een geheel andere orde van zaken had ingesteld. Dit was door Vespasianus en zijn eerste opvolgers verzuimd, en hiertoe nu was het dat Hadrianus in zijn laatste levensjaren zich aangordde. Te dien einde nu besloot hij in Jerusalem een nieuwe bevolking van Romeinsche herkomst te brengen, en alzoo in de eens heilige stad der Joden een Romeinsche kolonie te huisvesten. Vanzelf moest dan ook de oud-Hebreeuwsche naam van Jerusalem, d. i. stad des Vredes, wegvallen, en er een echt Romeinsch, liefst als heidensch gekenmerkte naam, voor in de plaats worden gesteld. Daarom koos hij den naam van *Aelia Capitolina,* deels naar zijn eigen geslachtsnaam — zijn volle naam toch was Publius *Aelius* Hadrianus — en deels naar den naam van Rome's beschermgod Jupiter, wiens hoofdtempel immers op het Kapitool prijkte. Reeds deze ontheiliging van de heilige stad wekte bij al wat Jood was een onbeschrijflijke ergernis, maar zelfs daarbij liet de Keizer 't niet. Het Jodendom moest in zijn aard en wezen uitgeroeid, en daarom verbood hij voor al wat in Joodsche familiën geboren werd de besnijdenis. Dit randde het Jodendom als in eigen vleesch en bloed aan. Zoo diep-ingekankerde wrok zette dit dan ook, dat toen de keizer van zijn bezoek te Jerusalem nauwelijks even naar Syrië op weg was gegaan, achter zijn rug op eenmaal van allen kant het oproer losbarstte, niet met Jerusalem zelf — dat kon niet — maar met Beth-horon, vlak bij Jerusalem, tot middenpunt, en hier trad toen plotseling Bar Chochba naar voren, om als geboren leider, zich aan het hoofd der alomvattende beweging te stellen. Algemeen hield men het er voor, dat hij uit Damaskus was. Van meet af gaf men hem daarom den eeretitel van *Nasi,* d. i. Vorst van Israel. En zie, opeens valt heel Palestina hem toe, tot in Syrië roept al wie Jood is, hem als koning uit. Hij keert zich in bittere woede tegen de Joodsche Christenen die weigeren met hem meê te doen, maar de opstand gaat door. Niet lang meer of 't heele land staat achter hem. Zelfs onderneemt hij een aanval op Jerusalem, dat bijna zonder verdediger gelaten, hem schier zonder slag of stoot in handen valt. Munten werden met zijn naam geslagen. En een oogenblik scheen 't metterdaad, of zich herhalen zou wat na de zegepraal van Nebucadnezar was geschied, en alsof nogmaals het oude Israel uit zijn puinhoopen verrijzen zou. Natuurlijk was deze verwachting waanzin en het sprak vanzelf, dat zoodra de Keizer

te Rome er ernst meê maakte om dezen opstand den kop in te drukken, de nederlaag van Bar Chochba volgen zou. Maar niet aanstonds zag men te Rome den ernst van de zaak in. En zoo is het geschied, dat Bar Chochba niet minder dan vier jaren lang het oude rijk van David of wilt ge, het rijk van Herodes den Groote hersteld had.

Het is in heel dezen opstand, en bij de overweldiging ervan, hard tegen hard gegaan. Men zegt dat meer dan een half millioen Joden er het leven bij lieten. Toen Titus Arius Rufus als veldheer eindelijk uitrukte om aan het verzet een einde te maken, begreep hij zeer juist, dat 't allereerst om Jerusalem gaan zou. Bij den eersten opstand, die op het platteland en in de kleine steden bleef woeden, was het nooit tot het formeeren van een dergelijke Joodsche macht gekomen. Onder Bar Chochba daarentegen was er een bestuur gevormd, een leger georganiseerd, en waren de vestingen opnieuw bezet, en dit alles kon alleen daardoor verkregen worden, dat men weer meester van Jerusalem was, en van daar uit heel het land als eenheid besturen kon. Het eerste, wat daarom alsnu te doen stond, was Bar Chochba weer uit Beth-Horon en uit Jerusalem te verdrijven, en in Jerusalem het heidensche regiment te herstellen. Dit gelukte hem op verrassende wijze, en na dit brandpunt van den opstand gebluscht te hebben, heeft hij toen achtereenvolgens heel Palestina weten te onderwerpen. Vijftig vestingen of forten werden door hem belegerd en ingenomen, en negenhonderd-vijf-en-tachtig kleine steden en vlekken door hem aan Bar Chochba ontrukt. Deze onderwerping voleindde Titus in 186. Eerst nu was derhalve de doodelijke slag aan den Joodschen volksstaat in volkomenheid toegebracht. In 70 viel Jerusalem, in 186 ontzonk aan het Jodendom heel zijn land. Men bleef niet langer in Palestina. Men vluchtte nu naar allen kant in den vreemde tot zelfs in Spanje, waar toen ter tijd reeds vrij sterk bezette Joodsche koloniën waren. En niet alleen Jerusalem was nu een puinhoop, maar heel het heilige land één woestenij. Het was met de Joden als volk nu geheel gedaan. En om hun woede aan wat de Joden eens heilig was, te koelen, bouwde men nu op de plek waar eens Salomo's tempel had gestaan, een afgodstempel voor Jupiter, hieuw in den boogsteen boven de Bethlehemsche poort 't beeld van een zwijn uit, ook wel omdat het zwijn symbool van Rome was, maar toch vooral om de Joden aldus met het zwijn, het groote verfoeisel, tot in merg en been te ergeren. En zelfs deze schandelijkheid achtte men nog niet genoeg. Toen toch is doorgezet wat u nog 't bloed kan doen koken, en heeft men op de kruin van het heilige Golgotha een afgodsbeeld van Venus, de

godin van den wellust, geplaatst, en als ware het nog niet genoeg, een tempel gesticht voor de nog zinnelijker Adonis te Bethlehem. Natuurlijk is dit alles veranderd met den overgang van Keizer Constantijn tot de Christelijke religie in 321, maar tot op dien gelukkigen keer van zaken toe, is al wat aan oud Israel in Palestina nog herinneren kon, dan toch verpest geweest. Zelfs werd het den Joden bij lijfstraf verboden, om ooit weer een voet op Sion te zetten. En het eenige wat Titus, toen nu heel het land ten onder lag, niet meer noodig vond, was het verbod der besnijdenis, dat dan ook moeilijk vol te houden was. Tot besnijdenis zou men alzoo weer mogen overgaan, altoos echter op één onherroepelijk beding, dat namelijk nooit en nimmer een niet-Jood die Jood wilde worden, aan dat Sacrament zou worden onderworpen. Merkwaardig in dit verband is alleen nog wat een heidensch schrijver Ammianus Marcellinus ons uit de dagen van Keizer Julianus bericht. Deze Keizer, die in 361 Constantijn als zijn neef opvolgde, was zelf gedoopt en eerst als Christen opgevoed, maar viel later in het heidendom terug, en na dien terugval, zoo meldt Marcellinus, is bij hem het zeer begrijpelijke plan gerijpt, om Jerusalem weer vrij te maken, den tempel op Sion weer te doen verrijzen, en juist in een weeropleven van den Joodschen volksstaat de nietigheid en innerlijke onwaarheid van het geheele Christelijk wezen te toonen. De Joden geraakten hierdoor in fanatieke geestdrift. De dag was reeds bepaald waarop met den wederopbouw van den tempel zou begonnen worden. Jong en oud, man en vrouw trok met spade en bijl naar Sion op; en niet alleen was man en vrouw en kind hierbij in feestdos, maar zelfs hun spaden en houweelen waren omkranst; en zóó zou 't signaal gegeven worden, toen op eens vuur uit den bodem uitspatte, de aarde schudde, heftige wind het vuur aanblies, en al wat op Sion was saamgekomen, van schrik en ontzetting huiswaarts vlood. Zelfs Jost, de Joodsche geschiedschrijver, zag zich genoodzaakt het historisch getuigenis van dit wonderteeken als boven alle verdenking verheven te erkennen.

Wel kan dus gezegd, dat ten slotte alles heeft samengewerkt, om niet met één ruk, maar door lange, hoogst ernstige historische worstelingen heen, de profetieën van Jezus over de heilige stad in vervulling te doen gaan. Er is niet op eenmaal een beperkte zondvloed opgekomen, waarin Jerusalem met heel de Joodsche macht verzonk, er is niet een aardbeving opgerezen, die heel Jerusalem evenals Dathan en Abiram met hun tenten verslond, er is niet een vuur uit den hemel nedergedaald om Jerusalem als een ander Sodom en Gomorra te vernietigen. Een ondergang van

Jerusalem, die zulk een karakter droeg, zou niet aan het doel beantwoord hebben. Niet door aardbeving of door het geweld der natuur moest het vervalschte Jodendom zwichten voor het Kruis van Golgotha. Geheel zielkundig moest Jerusalems ondergang en de algeheele vernietiging van den Joodschen volksstaat toegaan. Het moest aan de uitkomst blijken, hoe de Joden zich van het oude Israel vervreemd hadden, hoe ze, in stee van in Gods paden te wandelen, zich zelf een gekunstelde religie in uitwendigen wetsvorm hadden ontworpen, die niet anders eindigen kon, dan met een radicalen afval van Jehovah, en die tot uitkomst moest hebben, dat, toen eindelijk Israels Messias in het vleesch verschenen was, deze Messias de Farizeërs en Schriftgeleerden niet anders dan vloeken kon, en zij dien Messias geen andere plaats in hun midden wisten aan te wijzen dan op Golgotha. Zoo volstrekt van Israels geest en waarheid vervreemd stond na Jezus' Hemelvaart dat Jodendom dan ook tegenover het Christendom, dat uit de geestelijke ader van Israel was opgeklommen, dat in de bange worsteling die van 34 tot 186 is doorgegaan, en alzoo anderhalve eeuw geduurd heeft, op niet één punt uitkomt, dat in der Joden ondergang zich het oordeel van den Christus aan hen voltrok. Tot het allerlaatste toe heeft de Christus, die toch uit Israel gesproten was, en den geest van oud-Israel te realiseeren had, zich schier uitsluitend tot de Joden en zoo goed als niet tot de heidenwereld gewend. Gelijk een hen haar kiekens bijeenvergadert onder haar vleugels, zoo heeft metterdaad de drie jaren van Zijn omwandeling op aarde, de Christus zich steeds met Zijn heilsroep tot die Joden en Jodengenooten gewend. Nog telkens is 't of er eindelijk dan toch een algeheele keer in der Joden geestesstemming zal komen, zoo dat zij Hem, evenals de Galileërs, voor de Paaschdagen, een Hosanna toeroepen en toewuiven zullen met de palmtakken. Missie na missie heeft Jezus onder de Joden uitgezonden, om te beproeven, of ze met het Farizeïsme niet *nog* breken konden, om tot de inspiratie der profetie terug te keeren. Maar in het eind gaf Jezus zelf de hope op. Hij lokte ze wel onder Zijn vleugelen, maar zij wilden niet. En zoo is eindelijk, doch slechts in het laatste oogenblik, het ontzettende woord van Jezus uitgegaan: „Zie, uw huis worde u woest gelaten." En toen dan de Christus eindelijk gekruist, weer verrees en ten hemel gevaren was, heeft ditzelfde Joodsche volk zoo bijna niet meer met heel Jezus' verschijning gerekend, dat er in de anderhalve eeuw van hun doodelijke worsteling niet één punt, niet één stippel was aan te wijzen, waaruit blijkt dat de antithese met Jezus door hen gevoeld is, en hen bij hun worsteling heeft geleid. In het verder verloop van hun ondergang wordt

om heel het optreden van den Christus zelf niet gedacht, Jezus' naam wordt niet genoemd. Het is of het alles geheel buiten Jezus omgaat, en met het wee u! dat Jezus tegen de Farizeeën slingerde, niets, niets hoegenaamd te maken heeft. Het laat alles op zich zelf, al te zaam, geen anderen indruk achter, dan alsof èn Jezus' verschijning èn der Joden ondergang twee geheel op zich zelf staande gebeurtenissen zijn, waartusschen elk oorzakelijk verband volstrekt ontbreekt. Wel Jezus zag dit verband. Hij heeft in roerende taal en met onweerstaanbare klem op dit rechtstreeksch en alles beheerschend verband gewezen. Maar de Joden ontwaarden er niets van. Wel is er van hen verdrukking tegen de kleine Christen-gemeente uitgegaan. Apostelen zijn door Joodsche vorsten gedood. Onder Bar Chochba is zelfs rechtstreeks een vervolging tegen de Christenen uitgebroken. Maar toch, de principieele vervolging van Christus' Kerk is straks reeds op de heidenen overgegaan. Te Rome is Petrus gekruisigd, en naar de overlevering zegt, ook Paulus. Onder Nero is de niets sparende vervolging van alle Christenen begonnen, en zulks niet om de Joden te believen, maar om weerstand te bieden aan het geestelijk initiatief, dat in der Christenen weigering om in den Keizer een God te eeren, zoo principieel uitkwam. Niet met de Diaspora, maar met de heidensche macht zal tot op Constantijn den strijd op leven en dood door al wie Christus aanhing moeten volstreden worden. Langs de Joden gaat dit alles heen, het schijnt alles buiten hen om te gaan. En zoo staat het onder de hedendaagsche Joden nog.

Doch juist hiertegenover blijft het feit onherroepelijk getuigen, dat, zooals Jezus het lot van den Joodschen staat geteekend heeft, het zoo, niet ten deele slechts, maar algeheellijk, is uitgekomen. En dat onder alle volksworsteling die der Joden ondergang bewerkt heeft, Jezus' profetische getuigenis de macht is gebleken, die elk weer opstaan aan de Joden onmogelijk maakt.

Dit nu zoo zijnde, ligt de conclusie die we hieruit te trekken hebben, voor de hand.

Na Zijn verrijzenis is Jezus ten hemel gevaren. In den hemel der hemelen is Hij gezeten aan Gods Rechterhand. Met de macht bekleed, is Hem een naam gegeven, welke is boven allen naam, zoodat nu in Jezus' naam te buigen heeft alle knie dergenen die in den hemel, en die op de aarde en die onder de aarde zijn, en alle tong heeft te belijden, dat Christus thans *de Heere,* tot heerlijkheid Gods des Vaders is. Dit nu wordt ons nader alzoo uitgebeeld, dat Christus, nadat Hij ten hemel voer, alsnu zit *als Koning,* dat Hij als Koning *heerscht,* en dat die heerschappij door gaat, totdat eens alle Zijn vijanden aan Zijn voeten onderworpen zullen zijn.

Ook de Joden, met hun volksstaat, zijn alzoo van de ure van de Hemelvaart af, aan den Christus onderworpen geweest. Hij is het, die van uit den hemel het lot van de Joden geleid heeft, en zoo moet als derde groote daad van den Christus na de Hemelvaart, de ondergang van Jerusalem en van den Joodschen volksstaat voor ons vast staan. Eerst heeft Jezus van uit den hemel den Heiligen Geest uitgestort. In de tweede plaats heeft Hij Saul op den weg naar Damascus tot Zijn apostel gemaakt. En in de derde plaats heeft Hij ook aan de Joden het ontzettend oordeel voltrokken, dat in Zijn *Wee u* over de Farizeën geprofeteerd lag.

XXXIII. De Openbaring van Johannes.

Zalig is hij die leest en zijn zij die hooren de woorden dezer profetie, en die bewaren hetgeen in dezelve geschreven is; want de tijd is nabij. OPENBARING 1 : 3.

DE vierde daad, die van Jezus, na Zijn Hemelvaart, te onswaart is uitgegaan, bestaat in de Openbaring omtrent de Voleinding, die Johannes op het eiland Patmos ontving. De eerste daad was de Uitstorting van den Heiligen Geest; de tweede de bekeering van Paulus en in verband hiermède Petrus' roeping naar Caesarea; de derde was de vernietiging van Israels volksstaat, ingeleid door de verwoesting van Jerusalem in het jaar 70. En de vierde daad, die zich niet op den aanvang, gelijk de drie eersten, maar op het einde, ja zelfs op de Voleinding richtte, bestond in de Openbaring die, eens en vooral, over alle volgende eeuwen op het eiland Patmos aan den apostel Johannes ten deel viel. Ook van deze vierde daad geldt het, dat het initiatief er toe van den Christus zelven uitging. Gelijk Hij nu gezeten was aan 's Vaders Rechterhand, en Hem, naar Zijn eigen verklaring, alle macht in hemel en op aarde gegeven was, heeft Hij van die macht óók gebruik gemaakt om Zijn Kerk op aarde in te lichten omtrent hetgeen aan het einde der dingen te komen stond. Hij heeft daartoe Zijn apostel Johannes, die op Patmos in ballingschap verkeerde, op zulk een wijs door den Geest aangegrepen, dat deze in staat was hetgeen de Christus hem openbaarde, in zich op te nemen, te boek te stellen, en als heilige nalatenschap, in naam van den Christus, aan de kerken van Klein-Azië, en door dezen aan de kerk aller eeuwen en volken achter

te laten. Niet op Johannes, maar op den Christus moet hier het oog gericht. Christus is hier de handelende persoon, en Johannes is slechts het instrument, dat door den Christus gebezigd wordt, om de kerk aller eeuwen door het bezit van deze rijke openbaring te zegenen. Johannes de apostel vervult hierbij een missie, maar in dienst van Jezus. Het is niet aldus, dat Johannes zekere mystieke fantasieën heeft gehad, en dat die geestelijke inblazingen hem daarbij geheiligd hebben, het is de Christus die hier op den voorgrond treedt, het zijn Zijn kerken op aarde die aan een laatste Openbaringswoord zoo dringend behoefte hadden, en het is in die behoefte van Zijn kerken op aarde, dat de Christus op zoo aangrijpende wijze, door Zijn Openbaring en Zijn last aan Johannes, heeft voorzien.

Naar de historische gegevens onderstellen doen, moet de ballingschap van Johannes op Patmos plaats hebben gegrepen onder de regeering van keizer Domitianus, die in 81 begon en in 96 ten einde liep. Wel heeft men de ballingschap vroeger pogen te stellen, om niet in moeite te geraken met wat men achtte dat door Johannes over Jerusalem vermeld werd. Zelfs Guericke meende ze nog in 68, en dus twee jaren vóór de verwoesting van Jerusalem, te kunnen stellen, maar de gissing dat zijn ballingschap in de negentiger jaren van de eerste eeuw onzer jaartelling gevallen is, verdient toch voorkeur. We worden dan ingeleid in die laatste jaren van het apostolaat, toen alle overige apostelen reeds aan de kerk van Christus waren ontnomen, en Johannes alleen nog was overgebleven. In het laatste gedeelte van zijn lange leven heeft Johannes zich toen naar Epheze teruggetrokken, en van daaruit de kerken van Klein-Azië geleid. En nu is het aan Johannes gegeven geworden, om eer ook zijn taak ten einde liep, en met hem het geheele apostolaat verdwijnen zou, als laatste en uiterste stuk der Openbaring nog deze Apocalypse van zijn Heiland te mogen ontvangen, ze te boek te stellen, en als eindstuk der Goddelijke Openbaring aan den reeds bestaanden Canon te mogen toevoegen. Altoos echter zoo, dat de gedachte om zulks te doen, niet uit hém opkwam, maar dat het Jezus was, die uit den hemel op Zijn kerk neerzag, voor het geven van dit sluitstuk aan de Openbaring het oogenblik gekomen achtend, Zijn apostel Johannes uitkoos, om hierbij het dienende instrument te zijn, en die altoos Zijn kerk van alle eeuwen met deze Apocalypse verrijkt heeft. Als men wil, ligt in dit boek van Johannes' Openbaring het testament voor ons, dat Jezus na Zijn Opstanding en Hemelvaart, met het oog op de nu ingetreden scheiding, aan Zijn kerk op aarde achterliet.

Tweeërlei moest hierdoor bereikt worden. Deze Openbaring moest

teweeg brengen, dat de kerk van Christus tot den einde toe als voor de poorten der eeuwigheid haar tente zou opslaan, en dat ze toch inzicht ontving in het wonderbaar en machtig gebeuren, dat nog aan de Voleinding in glorie van de worsteling tusschen Christus en satan, zou moeten voorafgaan. Niet genoeg kan op deze speciale bedoeling de nadruk worden gelegd. Door te wraken oppervlakkigheid neigt de kerk er steeds toe, om zich ten deze in twee feilen te verliezen. De eerste is, dat bijna ieder bedacht is op zijn eigen zaligheid, in verband met die van zijn naaste betrekkingen, maar dat de zaliging van de totaliteit der bewoners van deze aarde, met inbegrip van wie in vorige eeuwen hier geboren werden en wegstierven, en evenzoo in verband met de nog komende geslachten, ons bijna niet bezighoudt. Zoo gaat voor ons besef de samenhang, de eenheid in het groote werk van Christus te loor. We letten wel op den broodwinkel, waar ook wij onze dagelijksche bete inslaan, maar we letten niet op den akker waar het graan voor ons brood groeit, noch op de voorraadschuren waarin het zaadkoren ook voor volgende eeuwen ligt bijeenverzameld. We staan tegenover het Koninkrijk der hemelen te sterk geïndividualiseerd. Ieder op zichzelf. Veel bekommerd over eigen persoonlijke zaligheid, maar zoo bijna nooit het geheel omvattend, en de tinteling van het levensbloed in het Lichaam van Christus zoo weinig waarnemend in eigen polsslag. En de tweede feil is, dat we te *ondiep* leven. Wel weten we ook mee te verhalen van den val in het Paradijs, en gelooven we ook wel, dat onze eigen zonde verband houdt met het demonische leven in satans kring, maar dit aanvaarden we meer als een historisch gegeven, dan dat 't onszelf, alle de dagen onzes levens, verontrusten zou. Wel heeft Jezus ons hiertegen zeer ernstig gewaarschuwd, en ons daarom aanbevolen, dat we elken dag in het Onze Vader 't afbidden zouden, of onze lieve Vader die in den hemel is, ons toch bewaren mocht voor de demonische verleiding en ons verlossen mocht van den Booze, maar let nu eens op, hoe weinig we in het vrije gebed aan dit vermaan van Jezus gehoor geven. Het verzuim gaat hier zelfs zoo ver, dat keer op keer de Bedienaar des Woords in de vergadering der geloovigen in den gebede voorgaat, zonder dat ook maar de idee in hem opkomt, om voor de Gemeente en voor zichzelf de verlossing van satan en het gespaard worden voor de verleiding af te bidden. Het angstige besef, dat het zielsbestaan van onszelf en van onze kinderen, ja van heel Gods kerk gedurig verwikkeld is in een spannende worsteling tusschen Christus en satan, en dat eerst de Voleinding deze tegenstelling breken zal, *leeft* in de Gemeente niet genoeg. In oogenblikken van hittige

vervolging wordt iets van deze worsteling gevoeld. Ook in de dagen der Reformatie heeft de kerke Gods bewust onder deze spanning geleefd. Maar in gewone tijden en op den langen duur verlaat ons deze gewaarwording schier geheel, en ook nu weer zijn er gansche kerken, waarin van die bestrijding door satan zoo goed als niets met bewustheid ontwaard wordt. En wat nog sterker spreekt, er zijn in schier alle standen geloovige mannen en geloovige vrouwen, die zich voor veel te gerijpt in het geloof houden, dan dat de bede: „Verlos ons van den Booze" ook op hen nog van toepassing zou kunnen wezen. Die bede voegt voor gevallen en onreine en onheilige geesten, maar voor hen in hun stille geloofsleven toch immers niet.

Hierop nu werpt de Openbaring, die Jezus op Patmos aan Johannes gaf, het juiste licht. Hier toch ziet men als voor oogen, hoe 't alles ten slotte op de aloude Paradijsworsteling neerkomt, en tot den einde toe neerkomen zal. Het is heel deze Openbaring van Johannes door, de geestelijke strijd op leven en dood tusschen Christus met de Zijnen en satan met zijn demonen, en het is in dat licht, dat Christus, nu als in een spiegel aan Zijn kerk den waren aard van haar innerlijk leven toont. En geheel hetzelfde geldt van de roeping der kerk om steeds voor de poorten der eeuwigheid haar tenten op te slaan. Het gevaar duikt telkens op, dat de kerk, haar roeping naar het eeuwige vergetend, zich alvast op aarde poogt in te richten, als ware op aarde haar wezenlijk levensgebied, en als ware geen andere voleinding in te wachten, dan een steeds vaster zich invoegen in de gesteldheid van dit aardsche leven. Ze weet dan zeer wel, dat ze met het eeuwige in verband staat, en ze roemt er dan ook in, dat uit het eeuwige gedurig lichtstralen en geestelijke inspiratie haar toekomen, maar de duurzame gewaarwording is dan toch, dat hier op aarde haar eigenlijke bestaansbodem is. Komt er druk of vervolging, dan poogt men even den adem van het eeuwige in te drinken, maar zóó is de rust en de vrede niet teruggekeerd, of aanstonds richt men er zich weer op in, alsof de eigenlijke bestemming van Christus' kerk toch hier op aarde lag. Men rekent dan wel met de eeuwigheid voor de enkele personen, die immers straks, eer ze een eeuw voleind hebben, wegsterven, maar de kerk blijft en zet haar leven voort, en dit doet bijna in alle land eene gewaarwording bovendrijven, alsof het bestaan der kerk op aarde, duurzaam en aardsch zijn zou. Voor de enkele personen is dit alzoo totdat ze oud worden Als men de 70 nadert, en sterker nog als de 80 nabijkomen, uit zich de levenstoon op eenigszins andere manier, maar een knaapje

van 10, een jongen van 20, een man van 40 à 50 jaren, denkt nog bijna aan het sterven niet, mijdt het bij voorkeur om de poorte der eeuwigheid, al ware het slechts in zijn gedachte, al te dicht te naderen. De twee hoofdfeilen in het geestelijk en kerkelijk leven zijn derhalve, dat we eenerzijds te weinig met de demonische woeling ook in ons leven, en anderzijds te weinig met den ademtocht van het eeuwige rekenen, en zoodoende het juiste besef missen om met het leven daarboven in het juiste geestelijk contact te blijven.

Tegen deze twee grondfeilen in het leven van Christus' kerk gaat nu Jezus in de Openbaring van Johannes in. In een steeds zich verrijkende verdieping van vergezichten snijdt de Christus elk vermoeden af, als stond morgen reeds Zijn Wederkomst voor de deur. Veeleer zijn het geheele werelden van allerlei gebeuren, die zich tusschen ons en het vergezicht op het einde inschuiven. Dat nog dezen eigen dag, of althans morgen, de Christus uit den hemel zou nederdalen om de eindbeslissing te brengen, is voor wie de Openbaring in zich opnam, uitgesloten. In de volheid van beelden zonder einde zien we toch in de Openbaring gedurig nieuwe verschijningen opkomen, die zich afwikkelen moeten, en evenzoo zien we hoe in die afwikkeling weer geheel een reeks van vertakkingen zich vormen, die elk weer een eigen periode in beslag nemen, en zoo gaat 't voort en verder, zoodat we niet dan na een door elkander heenglijden van schier eindelooze nieuwe tafereelen, de parousie des Heeren tot realiseering zien komen. Hierdoor nu wordt aan de aloude profetie een element van splitsing toegevoegd, dat onze blik op het leven geheel wijzigt. Ontving men uit de profetieën zelfs van een Jesaja nog schier uitsluitend den indruk, dat het met het komen van Messias uit zou zijn, en dat alsdan niet anders dan het ingaan in de volle zaligheid te wachten zou staan, hier op Patmos wordt die eenheid gebroken en die snelle realiseering te niet gedaan. Er blijkt nu, dat als Messias komt, eerst nog de voorzeggingen van Daniel op vervulling wachten, dat alsdan eerst de doodelijke worstelingen tusschen Christus en den Anti-Christ zullen ingaan, en dat eerst na heel een wereld van aangrijpende gebeurtenissen, ten slotte de triumf van het rijk der heerlijkheid zal gevierd worden. De parousie zal niet eenvoudig een aanhangsel aan Golgotha wezen, maar een tweede Bethlehem vormen, met een geweldige gaping tusschen Golgotha en dit tweede Bethlehem in. Hierin ligt de vertroosting die de Apocalypse ons brengt. Wie de toekomst tegenging, als ware nu reeds alle strijd uitgestreden, en als wachtte ons niet anders dan het overstappen uit dit zondige in het heilige leven, zag zich bitter teleurgesteld. Het was niet zoo, dat er na Golgotha

geen nieuwe strijd zou opkomen. Golgotha gaf de gewisheid dat elke strijd tot zegepraal zou leiden, maar de strijd zou veeleer een nog steeds heftiger karakter aannemen. En hierop moest Christus' kerk voorbereid, en nu is het die voorbereiding die de Christus aan Zijn kerk van uit den hemel door Zijn Openbaring op Patmos zoo wonderbaar geschonken heeft. En waar nu, van den anderen kant, die wetenschap van wat te komen stond, de kerk uit het eeuwige weer in het wereldsche kon terug trekken, komt nu, van de andere zijde, die Openbaring op Patmos ons uit de wereld naar de poort der eeuwigheid verjagen. Ge zult niet anders den morgen beginnen, dan alsof ge eer de avond daalde, reeds door uw God wierdt weggeroepen. Altoos ziet ge Hem, uw Jezus, die u overvallen zal, als een dief in den nacht. Onder dien ademtocht van het eeuwige zult ge in één dag duizend jaren doorleven, en zal Christus' kerk duizend jaren doorworstelen, als gold het slechts één etmaal. Schijnbaar alzoo twee geheel strijdige motieven. Eenerzijds het in u persen van het besef van het raadselachtige en aangrijpende wat nog te gebeuren staat, en anderzijds het doorleven van dit alles als gold 't één oogenblik en niet jaren. Altoos, het is *nabij* en het komt met *haaste*, en toch juist daaronder en daartegen in, dat de geloovigen nog een weinig tijds wachten zullen, totdat de loop van 's Heeren raad zal zijn voleind.

Nu ligt het in den aard der zaak, dat de oppervlakkigen in Christus' kerk dit Zijn testament niet verstaan, en er zich geen raad uit kunnen schaffen. Vandaar dat zoo vaak gansche kerken van jaar in jaar voortleven, zonder dat er tusschen haar geestelijk leven en die Apocalypse eenig organisch verband begint te ontstaan. Zelfs kan zonder overdrijving gezegd, dat duizenden en duizenden geloovigen leven en wegsterven, zonder dat ze ooit naar deze Apocalypse gegrepen hebben, of verstaan konden, wat de Christus door Zijn Openbaring op Patmos ook tot hun besef wilde laten doordringen. Zelfs heeft de Syrische vertaling van de Heilige Schrift heel dit boek van Patmos weggelaten, en is 't bekend dat ook Luther er zich niet met heel zijn ziel in vinden kon. Bevreemden kan dit niet, en zelfs kan niet gezegd, dat dit orakel van Patmos er op ingericht is, om door elk lid der gemeente begrepen, genoten en beleefd te worden. Dit behoeft dan ook niet; immers ook buiten deze Apocalypse zijn er gansche stukken in de Schrift, die nooit in al hun bijzonderheden tot het klare besef van elk lid der Gemeente zullen doordringen. Wat daarentegen nooit mag ontbreken is, dat de prediking van het Evangelie de geestelijke drijfkracht, die zich in

deze Apocalypse tot de Kerk des Heeren richt, uit deze Apocalypse losweekt en op de Gemeente in laat werken, eenerzijds het streven naar de Voleinding, en anderzijds het leven voor de poorten der eeuwigheid onder de beademing van wat uit zaliger gewesten ons benaderen wil. Men gaat dan ook niet te ver, zoo men er over klaagt, dat eenerzijds maar al te zeer geleefd wordt onder een gewaarwording, als ware het met ons sterven reeds tot het zalige einde gekomen, zoodat ge de parousie van Jezus niet meer behoeven zoudt, en dat anderzijds ons leven in Christus' kerk te aardsch, van te blijvend en duurzaam karakter is geworden, om het contact met het eeuwige zegenend onder ons te laten doorwerken. Eigen geestelijke wil, onderlinge drang der geloovigen, en niet minder de prediking zijn daarom geroepen, die tweeledige geestelijke feil tegen te gaan. Neen, het is met het sterven niet voleind. Wat na ons sterven komt, is nog pas een begin van 't zaliger aanzijn. Het zalige zelf in zijn volheid komt eerst als Christus wederkomt. Maar dan ook dit tweede: reeds nu moet het eeuwige in ons tintelen en heel onze ziel trillen doen. We zullen leven op aarde en op deze aarde onze taak vervullen, maar 't zal elken dag op nieuw zijn een leven als met den éénen voet nog in deze wereld staande, maar tegelijk met den anderen voet reeds ingaande in het tijdloos eeuwige dat van Boven ons benadert.

Is het hierom nu van overwegende beteekenis, of Jezus deze Openbaring op Patmos aan Johannes den apostel, dan wel aan een anderen Johannes gegeven heeft? Strikt genomen moet gezegd: neen. Had het Jezus beliefd voor dit overhandigen van Zijn testament aan Zijn kerk een ons overigens gansch onbekenden Christenbroeder, met den doopnaam van Johannes, te kiezen, wie zou het belet hebben. Toch hindert het, wanneer nog steeds de poging doorgaat, om bij deze Apocalypse het auteurschap van den apostel Johannes opzettelijk te loochenen. Als men zich wel indenkt in die jaren, toen de eerste eeuw haar uitgang nabij was, en er van de twaalf apostelen niemand meer in leven was dan de ééne Johannes, spreekt het u toch als geheel natuurlijk toe, dat Jezus dien eenen, nog overblijvenden apostel niet is voorbijgegaan, om een ons geheel onbekend man met zoo heilige opdracht te eeren. Waar deze Apocalypse op Patmos juist uitging, om, nu het apostolaat wegstierf, de periode van de wonderen en teekenen ten einde ging, en het ordinaire geestesleven een aanvang stond te nemen, aan de kerk een laatste woord toe te roepen van bovennatuurlijk karakter, en als ware het, een laatste vertrouwelijk woord met het oog op den loop der eeuwen die te komen stond, aan de kerk achter te

laten, wees het zich toch vanzelf aan, dat Johannes, de eenige nog overgebleven apostel, hiervoor de aangewezen man was. Ware een overigens onbekende Johannes opgetreden met de bewering, dat Jezus hem zulk een wondere openbaring had toevertrouwd, hoe zou hij geloof hebben gevonden. Schier vanzelf zou men gevreesd hebben voor inbeelding en zelfbedrog. Maar nu de oude Johannes deze Apocalypse van zich deed uitgaan, nu spreekt 't vanzelf, dat elk vermoeden van dien aard was uitgesloten, en dat men met een werkelijk genade-betoon van Jezus uit den hemel aan Zijn kerk op aarde te doen had.

Daarbij was het zoo geheel natuurlijk, dat Jezus aan Johannes deze Openbaring en dezen last *nu eerst* gaf. Voorzeker, ze had ook aan Petrus kunnen zijn toebedeeld, of aan Paulus. Zelfs waren èn Petrus èn Paulus onder de apostelen veeleer meer op den voorgrond getreden dan Johannes. Ook al was hij een Boanerges geweest, toch toont de historie, dat èn Petrus èn Paulus voor het optreden op het wereldterrein en onder het groote publiek meer door karakter en aard aangelegd waren. Doch in hùn dagen kon deze Apocalypse dan ook niet ingaan. Deze Apocalypse moest het sluitstuk zijn van de geheele Openbaring. En daar nu Johannes juist de langst levende apostel is geweest, zoodat hij feitelijk geheel de reeks van het apostolaat afsloot, vormt het een natuurlijke harmonie, dat hém dan ook het sluitstuk van geheel de apostolische actie werd toevertrouwd, en zulks wel toen hij gevangen zat op Patmos. Men houde dan ook wel in het oog, dat een Apocalypse door Jezus niet aan Johannes den apostel, maar aan een ander onbekend geloovige toevertrouwd, althans niet zoo spoedig geloof en ingang zou gevonden hebben. En daarbij komt dan nog, dat de Apocalypse in wordt geleid door de zeven aankondigingen aan de zeven kerken van Klein-Azië, en dat juist in het deel van Klein-Azië, waarin de kerken lagen, Johannes als apostel niet alleen werkzaam was, maar ook het hoogste geestelijk gezag uitoefende.

Raadplegen we de historie, dan blijkt het ons overduidelijk, dat de Apocalypse die terstond, vooral in de dagen der vervolgingen, ten zeerste de aandacht der kerken tot zich trok, schier zonder verzet, allerwegen in den breeden kerkelijken kring als een geschrift van Johannes den apostel, en van niemand anders is aangezien. Reeds Justinus de martelaar treedt hier als onverdacht getuige op in zijn geschrift tegen Tryphon, c. 81. Evenzoo Irenaeus in zijn polemiek tegen de ketters (*Adversus Haereses,* 5.30.3). Clemens Alexandrinus, Origenes, Tertullianus, en wie met hen als toonaangevende schrijvers in de eerste eeuw na Christus optraden, geven gelijk getuigenis. Er werd aan den apostolischen oorsprong

en aan het auteurschap van Johannes niet getwijfeld. Heel de kerk wist al spoedig, welk een schat ze door deze Apocalypse van Patmos rijker was geworden. Wel heeft men zich op Papias beroepen om het tegendeel te beweren, maar bij Papias is niet met één enkel woord te constateeren, dat hij de Apocalypse aan Johannes *presbyter* zou hebben toegeschreven, en alleen blijkt dat hij Johannes niet bepaaldelijk als apostel genoemd heeft. Wat Cajus en later Dionysius Alexander als twijfel opperden, sproot voort uit dogmatische tegenstellingen. Betwisting van de echtheid is dan ook later geheel op gelijke gronden in de nieuwere kritiek opgekomen, zonder dat het dusver gelukt is, één enkel steekhoudend argument te berde te brengen. Aan het weglaten in de Peschito herinnerden we reeds. Het is de inhoud van de Openbaringen, die het verzet heeft doen opkomen. Men geloofde en beleed niet meer, dat Jezus uit den hemel deze Openbaringen op Patmos aan Zijn Kerk gegeven had. Zoo kon er niet anders in gezien worden, dan een verzinning met heilige bedoeling van een fantasierijk aangelegd schrijver. En op dit standpunt zich plaatsende, kon men uiteraard niet toegeven, dat een man als de apostel Johannes zich tot zulk vroom bedrog zou geleend hebben. Nu houde men hierbij wel in het oog, dat de gewone middelen die ons thans ten dienste staan, om over de echtheid van geschriften te oordeelen, destijds bijna geheel ontbraken. Er was geen drukpers, en dus ook geen authentieke copie die aan den drukker ter hand werd gesteld. Van niet één enkel geschrift dat hier in vergelijking komt, bezit men dan ook den oorspronkelijken tekst. En zelfs al had men zulk een oorspronkelijken tekst weten machtig te worden, dan nog zou hierdoor niet een volledig bewijs te leveren zijn, daar de meeste schrijvers niet zelf schreven, maar, gelijk we dit ook aan Paulus in zijn brieven zien, dicteerden ze hun geschriften aan klerken, die zich opzettelijk op goed leesbaar schrijven hadden toegelegd. Komt er thans een werk uit, dan liggen er aanstonds eenige honderden exemplaren van gereed, die overal heen verspreid worden; en staat er dan op den titel de naam van een bekend persoon, zoo is vanzelf alle twijfel aan de echtheid uitgesloten. Maar ook dit ontbrak destijds geheel. Er werden, als het noodig was, afschriften tegen hoog geld gemaakt, maar deze bleven uiterst zeldzaam, en niemand had er contrôle over. De publicatie van zulk een werk was en bleef destijds alzoo een zaak van stipt vertrouwen. Wie met zulk een werk voor den dag kwam, moest weten en zeggen kunnen, hoe hij er aan gekomen was. En het is langs dezen geheel vertrouwelijken weg, dat het oordeel zich vestigde. Beroemde schrijvers van naam mochten over aanzienlijke middelen beschikken, om op eenzelfde oogenblik hun geschrift in

grooten getale te laten uitgaan, maar vooral onder de armere Christengemeente ging de verspreiding bezwaarlijk en hierdoor langzaam. Alleen mag hier vermoed, dat Johannes zelf zijn Apocalypse aan de zeven Gemeenten in Klein-Azië aan elk in één exemplaar gezonden heeft, en hierdoor moest zich vanzelf volkomen zekerheid vestigen omtrent de wijze, waarop deze Openbaring van Christus aan het bestuur van deze kerken was toegekomen. Van misleiding kon hierbij geen sprake zijn.

Wel heeft men, vooral in de laatste jaren, beweerd, dat de inhoud, taal en stijl van de Openbaring niet gedoogen kan dit geschrift toe te kennen aan denzelfden schrijver van het Evangelie en van de brieven van Johannes, maar ook dit zegt minder dan niets. Neemt men den tekst van de drie brieven, van het Evangelie en van de Apocalypse saam, dan verkrijgt men nog slechts een bundelke, dat saam in druk amper 60 bladzijden gewoon octavo oplevert. Van andere publicaties van Johannes heeft men nimmer gehoord. Van private brieven spreken we nu niet. Stel u nu voor, iemand van onze dagen, die in een lang leven van over de 70 à 80 jaren, alles saam genomen, nooit iets anders ter perse had gezonden dan vijf kleine geschriften van een kleine zestig bladzijden samen, hoe ter wereld zou men dan bij zoo iemand op stijl, taal en zinsbouw kunnen afgaan, en wel zóó kunnen afgaan, dat viel uit te maken, of hij een van die vijf wel zelf geschreven had. Vergelijk ook thans nog de werken van eenzelfden schrijver toen hij 20, 40, 50, 60, 70 jaren oud was, met elkander; en aan allerlei merkt ge immers verschil in zegswijze en uitdrukking. Dit verschil komt op uit het verschil van leeftijd, uit verschil van woonplaats en omgeving, uit verschil van het te behandelen onderwerp. En waar dit zelfs dan voorkomt, als ge te rekenen hebt met schrijvers die duizenden van bladzijden drukken lieten, hoe zoudt ge dan uit verschil in taal en zegswijs ooit tot onechtheid kunnen besluiten bij een auteur, die eigenlijk geen auteur is, daar in zijn lange leven, alles saam, niet meer dan nog geen vier vel schrifts uit zijn pen vloeide. Daar komt dan in de tweede plaats bij, dat het hier een geschrift geldt, dat voor een groot deel letterlijk geïnspireerd is, zoodat de apostel letterlijk neer had te schrijven wat hij hoorde dat tot hem gezegd werd, en ge voelt hoe er uit dit taal- en stijlverschil zelfs nog minder is af te leiden. En komt hier nu bij, dat ook de inhoud van het Evangelie, brieven en Apocalypse zoo geheel uiteenloopt, dan verstaat ge 't toch eigenlijk niet, hoe men het ook maar wagen dorst, om met zulke nietszeggende bewering de echtheid van zulk een heerlijke Openbaring als de Christus ons uit den hemel toevertrouwd heeft, ook maar te kunnen verdenken.

XXXIV. De Openbaring van Johannes. *(Vervolg.)*

En de Geest en de bruid zeggen: Kom. En die het hoort, zegge: Kom. En die dorst heeft, kome; en die wil, neme het water des levens om niet.

OPENBARING 22 : 17.

EVENMIN schuilt er overtuigende kracht in de opmerking, dat de Apocalypse dáárom niet van Johannes den apostel kan zijn, omdat de apostelen in dit geschrift zoo hoog in aanzien worden gesteld. Dit toch, zoo zegt men dan, kon wel geschreven worden door iemand die zelf *buiten* het apostolaat stond, en de apostelen om Christus' wille hoogelijk vereerde, maar kon niet plaats hebben in een geschrift, dat van een apostel zelf herkomstig was. Ga nu na, wat hiervan aan is. Er wordt in de Apocalypse slechts driemaal van *apostel* gesproken. De eerste maal in hoofdstuk 2 vers 2; de tweede maal in hoofdstuk 18 vers 20; en de derde maal in hoofdstuk 21 : 14. Wat staat nu in deze drie teksten? In Openb. 2:2 is sprake niet van de echte, maar van valsche apostelen. Er wordt toch tot den Voorganger in de kerk van Ephese gezegd: „Ik weet uwe werken, en uwen arbeid, en uwe lijdzaamheid; en dat gij de kwaden niet kunt dragen; en dat gij beproeft hebt degenen, *die zich uitgeven dat zij apostelen zijn, en zijn het niet;* en hebt ze leugenaars bevonden." Hieruit is alzoo niets af te leiden. In dezen tekst toch spreekt de schrijver niet van zichzelf, en gewaagt hij evenmin van het twaalftal. Even nietsbeduidend is het beroep der bestrijders van de echtheid der Apocalypse op Openb. 18 : 20. Daar toch is sprake van de verwoesting der tegen God rebelleerende „groote stad", en nu gaat, naar aanleiding van haar val en vernietiging, een oproeping uit aan de dienaren Gods, om een jubel aan te heffen over dit indrukwekkend oordeel, en van die oproeping nu heet 't in vs 20: „Bedrijf vreugde over haar, gij hemel! *en gij heilige apostelen,* en gij profeten, want God heeft uw oordeel aan haar geoordeeld." Dat de apostelen van iemand die zelf apostel was, den eeretitel van heilige zou ontvangen hebben, kan geen bedenking geven. Niets toch is gewoner, dan dat zelfs de gewone leden der kerk met den eeretitel van „heiligen" in de apostolische brieven ter sprake komen. In Rom. 1 : 7 noemt de apostel Paulus de geloovigen te Rome: *geroepen heiligen.* Van den Heiligen Geest wordt in Rom. 8 : 27 betuigd, „dat Hij naar God *voor de heiligen* bidt." Zelfs van de armen wordt in Rom. 12 : 13 uitgesproken, dat

de meer gegoeden voorzien moeten „in de behoeften der *heiligen*". Wat aanmatigends zou er dan in gelegen zijn geweest, indien Johannes, na als laatste der apostelen te zijn overgebleven, in een gezicht dat doelde op wat bij de Voleinding zou plaats grijpen, de uitdrukking „heilige apostelen" niet gemeden had. Doch zelfs dat greep niet plaats. Het is toch niet Johannes van wien deze uitroep in Openb. 18 : 20 uitgaat. Het is in een hem te beurt gevallen Openbaring, dat hij dezen uitroep aanhoort en beluistert. Niet hij is 't die dit zegt, maar hij vangt dat zeggen op. Was nu eerste eisch voor hem die geroepen werd, om deze wondere openbaringen de wereld in te dragen, dat hij *zuiverlijk* weergaf, wat hem geopenbaard werd, en er niets eigenmachtig in wijzigde, hoe zou er dan aan Johannes een verwijt van aanmatiging van kunnen gemaakt worden, dat hij ook dit neerschreef zooals 't hem geopenbaard was. Niet anders staat het ten slotte met Openb. 21 : 14. Daar toch lezen we niet anders, dan dat de muur der stad twaalf fondamenten had, en dat in die twaalf fondamenten de namen der twaalf apostelen van het Lam te lezen stonden. Had nu Johannes, omdat hij zelf apostel was, dit feit moeten verzwijgen? Niet hij ontwierp van die stad het grondplan, maar het plan van die hemelsche stad werd hem *getoond*. Het was de Heere zelf die dit plan in Zijn Raad ontwierp. Hier nu wordt aan Johannes een gezicht op dit grondplan gegeven, en nu verhaalt hij eenvoudig wat hij zag. Er is dan ook metterdaad in geen van deze drie plaatsen ook maar het allergeringste dat, als voor een apostel onpassend, niet door Johannes zou kunnen geschreven zijn.

Zelfs geldt dit voor de dagen waarin de Apocalypse het licht zag, nog sterker dan het in onze dagen het geval zou zijn. Het is zoo, dat men thans er zeer nauw op toeziet, dat een schrijver toch nooit iets met betrekking tot zijn eigen persoon zegge, dat naar lof of prijs ook maar zweeme. Dat hieronder vaak valsche preutschheid loopt, behoeft geen betoog, maar erkend moet dan toch, dat men thans op dit punt uiterst gevoelig is. Doch zelfs naar dit merk van overgevoeligheid zou op de drie besproken teksten niets hoegenaamd aan te merken zijn geweest, en dit te minder, omdat het woord apostel in deze plaatsen gebezigd werd niet in een gedachte of voorstelling, die Johannes van zichzelf uitgaf, maar in het aan hem geopenbaarde. Toch voelt men aan wat ons in Joh. 13 : 23 is medegedeeld, dat in de dagen waarin de Apocalypse te boek werd gesteld, een schrijver zich veel meer in dit opzicht veroorloven mocht, dan thans. Daar toch bericht Johannes zelf van zichzelf, dat hij de discipel was dien Jezus boven alle de anderen liefhad. Er staat toch: „En een van Zijn discipelen was aanzittende

in den schoot van Jezus, *welken Jezus liefhad"*. Zelfs vinden we deze uitdrukking herhaald in Joh. 20 : 2. Daar toch staat evenzoo: „Zij liep dan, en kwam tot Simon Petrus, en tot *den anderen discipel dien Jezus liefhad"*. Dit nu is een wijze van zich te uiten, die thans niet meer bruikbaar zou zijn. Er staat toch niet, dat deze andere discipel Jezus liefhad, doch wel zeer stellig, dat Johannes de discipel was, dien Jezus in Zijn bijzondere liefde opgenomen had; iets wat nog te sterker uitkomt in den tweeden tekst waarop we wezen, omdat hier Petrus eerst wordt genoemd, en na hem Johannes, en in dit verband niet van Petrus, maar van Johannes den schrijver door hem zelf gezegd werd, dat Jezus hem, Johannes, liefhad meer dan Zijn overige apostelen. Iets wat nog te meer klemt waar in het Evangelie van den discipel dien Jezus liefhad op een wijze gesproken wordt, alsof hij zeggen wilde, dat de Christus het wel wist, dat hij, Johannes, die bij uitstek geliefde en beminde vertrouweling van Jezus was, want immers hij bezigt deze formule in plaats dat hij zijn eigen naam noemt. In de Apocalypse spreekt hij van: *„Ik, Johannes"*, doch in het Evangelie komt zijn naam niet als naam van den schrijver voor, en dient hij zichzelf aan, door zich te noemen „den discipel dien Jezus lief had", als wilde hij zeggen: Nu weet de lezer zelf wel wie dit was.

Ligt alzoo in deze drie teksten niets hoegenaamd, dat Johannes' nederigen zin in verdenking kan brengen, een feit blijft het 1^{0}. dat de schrijver zich *zelf als Johannes noemt*. Iets wat daarom zoo opmerkelijk is, omdat noch in het Evangelie noch in een der drie brieven zulk een opzettelijk noemen van des schrijvers naam door hem zelven voorkomt; 2^{0}. dat er uit die dagen geen andere Johannes als met zulk een autoriteit bekleed ons bekend is, dat hij enkel door het noemen van zijn naam, en onder het verzwijgen van zijn ambtstitel, het gezag van zijn woord in alle kerken kon doen gelden; 3^{0}. dat Johannes deze Apocalypse gezonden heeft aan de zeven kerken uit zijn nabuurschap, die hem allen persoonlijk kenden; 4^{0}. dat de echtheid van de Apocalypse aanstonds in den breeden kerkelijken kring is aanvaard; en 5^{0}. dat de verwerping van de Apocalypse eerst bij Dionysius van Alexandrië opkomt. Deze nu werd eerst in 247 bisschop, en was door het beroep der Chiliasten op de Apocalypse tegen deze laatste ingenomen geworden. Het was om een stuk van den inhoud, dat het denkbeeld tot verwerping van het geschrift zelf bij hem opkwam, iets wat evenzoo van de nieuwere critiek kan betuigd worden. Er zijn geen oudere getuigen, die men tegen dit gedenkwaardig geschrift kan aanvoeren, en er zijn geen sporen van opzettelijke vervalsching

aan het licht gekomen. Veeleer vindt men bij Johannes' verscheiden het gezag van zijn Apocalypse bijna algemeen erkend. En eerst later kwam het verzet tegen de echtheid van dit geschrift zoo goed als uitsluitend daaruit op, dat men zich met genoemd stuk uit den inhoud niet vereenigen kon. Bijna zonderling is het dan ook, dat Bauer, de geleerde van wien eigenlijk geheel de nieuwere critiek is uitgegaan, en die alzoo tegenover den inhoud van het boek vrijer stond, juist omgekeerd de Apocalypse voor echt liet doorgaan, en daartegen de drie brieven en het Evangelie, als niet van Johannes den apostel herkomstig, verwierp.

Reeds uit het aangevoerde blijkt genoegzaam, hoe de bestrijding van de echtheid der Apocalypse niet alleen aan den inhoud als zoodanig haar wapens ontleende, maar in veel enger zin nog aan een bepaalde uitlegging, die men van stukken van den inhoud meende te mogen geven. Denk slechts aan het Chiliasme, dat men meende in Openbaringen 20 : 1—7 te vinden, aan wat men als kabbalistiek in Openbaringen 13 : 18 verwierp, en aan wat in Openbaringen 14 : 4 gewraakt werd als veroordeeling van het wettig huwelijk. Toch is 't hier niet de plaats, om op deze belangrijke punten thans reeds dieper in te gaan. Die komen later vanzelf aan de orde. Voor het thans beoogde doel is het voldoende, er op te hebben gewezen, hoe in de eerste eeuw na Johannes' sterven de erkenning van dit geschrift algemeen was; hoe de eigenaardigheid dat het aan zeven gemeenten werd gericht, vanzelf een uiterst belangrijke controle voor de echtheid aanbood; en dat van de 3e eeuw af tot nu toe, alle voor de echtheid bedenkelijke critiek nooit anders dan aan den inhoud haar bewijzen poogde te ontleenen, alsook dat het beroep op deze stukken van den inhoud zoo zeer met de uitlegging van die deelen samenhangt, dat ten slotte het *niet* gelooven, dat we hier een bijzondere openbaring van den Christus voor ons hebben, geheel het vraagstuk heeft beheerscht. Vooral de critiek die sinds het laatst der 18e eeuw opkwam, en in de 19e eeuw zoo snel en sterk in hevigheid toenam, ging steeds uit van verwerping van het groote feit, dat de Christus, die nu aan Gods Rechterhand gezeten was, van uit den hemel deze indrukwekkende openbaring aan den eenig overgeblevene van Zijn apostelen geschonken had. Alle geloof aan zulk een rechtstreeksche openbaring verwierp men. Van een inspiratie die desnoods tot de letter toe ingaf wat als openbaring gelden zou, had men zich steeds meer vervreemd. Wat men als inspiratie dan nog wilde laten doorgaan, was ten hoogste het alleszins begrijpelijke, dat de schrijvers in 't gemeen, en zelfs hier

Johannes over de heilige dingen hadden nagedacht, er over hadden gepeinsd, er in verband met het verleden zich voorstellingen van hadden gemaakt, en dat ze nu in oogenblikken van heilige bezieling verhelderd werden in hun blik, en zich onder hooger leiding zoodoende denkbeelden over de toekomst vormden, waarbij ze metterdaad tot op zekere hoogte in de toekomst inleefden. Daarentegen werd steeds beslister elke mogelijkheid verworpen, alsof het eigen bewustzijn van de schrijvers door een hoogere macht, die in hen werkte, terug werd gedrongen, om vervangen te worden door een geheel ander, hun van Boven toegekomen en ingeprente en ingegeven voorstelling, die ze als het woorden waren slechts te boeken, en als het gezichten waren slechts te beschrijven hadden. Het was de inspiratie, het was de ingeving waartegen de strijd ging, het was de wezenlijke openbaring, die in beginsel verworpen werd. Wat men beleed was niet van Godswege, door bijzondere mededeeling, in den mensch ingekomen, maar uit 's menschen eigen denken in hem zelf opgekomen. Wel werd daarbij dan nog zekere hoogere leiding van geestelijken aard geëerbiedigd, maar deze leiding hield feitelijk niet anders in dan de leiding, die van Hooger Geest, heel ons leven door aan elk waarachtig geloovige toekomt. Mededeeling mocht het nooit zijn. En van een doen van Jezus uit den hemel viel deswege dan ook geen sprake. Dit viel waar te nemen bij de critiek over elk geschrift, maar vooral bij de Apocalypse van Johannes viel dit in het oog, wijl zelfs bij dit geheel eenige boek, zoo goed als nimmer van een actie van Jezus uit den hemel ook maar gerept werd.

Dit trekt vooral de aandacht, zoo we letten op den naam van Apocalypse of Openbaring, die aan dit geschrift van Johannes gegeven is. Apocalypse toch is iets eigenaardigs, dat niet eenvoudig als profetie met alle overige openbaringen op één lijn mag worden gesteld. *Apocalypse* beteekent: het *wegnemen van een bedekking*. Het woord is saamgesteld uit twee deelen. *Apo* beteekent *af*, en *calypse* is de dekking die op iets rust of over iets uitgespreid ligt. Als het jonge wicht in de wieg sluimert en het wiegekleed hangt er over, dan ontwaart men het niet met zijn oog. Om het te kunnen zien, moet dan eerst dat kleed, dat deksel, deze bedekking worden weggenomen. Dan eerst kan men het kindeke met het oog waarnemen. En zoo nu is het ook hier. Hier geldt 't dan niet 't kindeke, maar de geheele toekomst, gelijk ze in Gods Raad en wereldplan gereed ligt. Maar men *ziet* dat niet en kan dat niet waarnemen, omdat er het kleed der eeuwen over hangt. En dit blijft zoo, totdat óf de eeuwen zich voleinden, óf het kleed dat er over hing, geheel, dan wel ten deele, wordt

opgetild. En dit optillen en gedeeltelijk wegnemen van het dekkleed dat over de komende eeuwen hangt, dat is nu de optilling van het dek, of, in het Grieksch de *Apocalypse*. Nu komt dit in zooverre met de profetiëen overeen, dat beider resultaat kan wezen om wat in de toekomst voor ons verborgen was, nu reeds aan ons te openbaren en aan ons mede te deelen, maar al is er zekere overeenkomst, toch blijft er verschil. De profeet toch beziet de dingen van uit deze aarde, de Apocalypse toont ze u van boven. In de profetie sluit daarom de Openbaring zich aan bij de gedachtenwereld, waarin de profeet leeft en denkt, en als gevolg uit oorzaken ziet hij in de toekomst rijpen, wat hij nu nog derft. In de Apocalypse daarentegen grijpt de vertooning van hetgeen te komen staat, van uit den hemel plaats. Vandaar dat er in de profetieën veelal vormen en beelden gekozen zijn, die aan dit aardsche leven zijn ontleend, en dat daarentegen in de Apocalypse de taal, de manier van uiting en de geheele vertooning plaats heeft in vormen, ontleend aan de hoogere ongeziene wereld. Die twee kunnen zich nu verdeelen, gelijk dit met name bij Daniël het geval was, maar het kan ook òf louter profetie zijn, gelijk bij Amos, òf louter Apocalypse, gelijk in de Openbaring die aan Johannes op Patmos ten deel viel. En hieraan nu is het toe te schrijven, dat in de Openbaring van Johannes de moeilijkheden zich als opeenhoopen, omdat 't hier alles een wijze van uiting en voorstelling is, die *van uit den hemel bezien* klaar als kristal is, maar *van uit onze aarde* aangestaard, telkens gelijken indruk maakt, als wij ondergaan, zoo we te doen hebben met een voorstelling en met een taal van een ons vreemd, met name Oostersch volk, waarbij, zonder nadere uitlegging, het recht verstaan ons niet gegund is.

Toch kan niet gezegd worden, dat de Apocalypse een geheel nieuwe, dusver onbekende voorstelling van wat in het einde te komen stond, in de kerk van Christus indroeg. Wie in geregelde orde bijeenvoegt en historisch ordent, wat ons, van het Paradijs af, over de eindelijke overwinning en over den slottriomf van God over satan betuigd was, dit naspeurt bij alle profeten, niet alleen bij de oudste in rangorde, maar ook bij de latere, vooral en in 't bijzonder ook in Daniël, ziet reeds daaruit hoe 't alles op geen andere openbaring kon uitloopen, dan ons in de Apocalypse wordt voorgehouden. En wie dan daarna de eschatologische uitspraken van den Christus zelven, en na Hem die van Zijn apostelen, zoo van Paulus als van Petrus, in goede volgorde samenstelt, voelt zeer wel, dat de vooruitziende blik op het einde, gelijk

die in de Apocalypse geboekt wordt, in hoofdzaak geheel parallel loopt met wat Johannes zelf, zoo hij de brieven van Paulus en Petrus en de drie Evangeliën gekend heeft, reeds in schrift voor zich had liggen. Reeds eer hij van Patmos werd weggevoerd, stond het klaar en helder voor hem vast, dat de cultuur des menschen de zonde niet te niet kan doen, en dat alleen door een ingrijpen van Gods zijde, en door de komst van den Messias, de gestuite verheerlijking van het Heelal weer zou kunnen doorgaan. En zelfs hier bleef het voor hem niet bij. Eer hij naar Patmos in ballingschap ging, wist Johannes even vastelijk dat er na Jezus' Hemelvaart een tweede periode van bange worsteling volgen zou, en dat eerst de tweede verschijning van den Messias de Voleinding kon brengen. Met de stukken van het Oud Verbond en de reeds gereede bestanddeelen van het Nieuwe Testament voor zich, steeds staande voor de heilige heugenis van wat hij zelf van zijn Heiland had mogen beluisteren, en gedrongen niet 't minst door de hooge inspiratie des Geestes, stond het uitzicht in de toekomst, reeds vóór Patmos, voor Johannes vast.

Toch heeft de Christus het niet bij het reeds geopenbaarde willen laten. Het apostolaat was niet bestemd om in telkens nieuwe apostelen vernieuwd te worden. Het straks wegsterven van den laatsten apostel zou vanzelf een persoonlijke leegte in Christus' kerk achterlaten. En zoo verstaat ge het, dat de Christus, aan de Rechterhand des Vaders gezeten, ten einde Zijn kerk bij haar ingaan in de wereld nogmaals geestelijk te steunen, Johannes voor het ontvangen van deze Apocalypse heeft opgeroepen. Dat juist Johannes hiertoe verkoren werd, kon niet bevreemden. Vooreerst toch kon zulk een testament eerst in de laatste ure uitgaan, en daar Johannes de overige apostelen overleefde, en de eenige was, die, voor zoover we weten, het einde der eerste eeuw mocht medemaken, is 't geheel natuurlijk, dat Johannes tot het ontvangen van deze openbaring geroepen is. Er was geen ander apostel meer, en voor het komen zelf van deze Apocalypse was het oogenblik eerst daar, nu het apostolaat ten onderging. Iets waar dan nog bijkomt, dat Johannes onder Jezus' discipelen reeds een geheel eenige plaats had ingenomen, en dat uit alles blijkt, hoe hij vooral gerijpt was in die mystieke innigheid, die als vanzelf steeds uit de oppervlakte naar de kern van het leven onderduikt. Dat aanliggen in Jezus' schoot bij het Avondmaal, en dat tweezijdige in zijn karakter dat hij de ééne maal de Boanerges, en een andermaal de stille verzorger van Maria werd, schonk hem juist wat hij behoefde, om tot de taak die op Patmos te vervullen viel, te rijpen. Zelfs was de bijzonder innige band die Johannes aan Jezus bond, zoo

voor aller oog uitgekomen, dat ieder wist, hoe hij de apostel was dien Jezus zoo intiem liefhad. De Apocalypse was een openbaring, die alleen in stille teruggetrokkenheid innerlijk beseft, geestelijk doorleefd en klaar weergegeven kon worden. En zoo liep dan alles hier saam, om ook deze wonderdaad *uit den hemel* geheel aan haar doel *op deze aarde* te doen beantwoorden, nu Johannes bij het einde van zijn leven op Patmos geroepen werd, om hierbij als instrument te dienen. Het geven aan zijn kerk van deze Apocalypse juist nu het apostolaat wegviel, was een daad van ontfermende liefde die de Christus Zijn kerk op aarde ten goede deed komen. Slechts aan ééne zaak faalde het nu nog: Er was het Oude Testament, het Nieuwe was wordende, en dan eerst kon de kerk haar loop voleinden, indien de Bijbel haar steunpilaar werd. De Bijbel in haar midden te hebben neergelegd, is dan ook de laatste daad van den Christus, eer de ordinaire loop van het leven der kerk begon. Doch hierover in het volgend artikel.

XXXV. Het Nieuwe Testament.

> Al de Schrift is van God ingegeven, en is nuttig tot leering, tot wederlegging, tot verbetering, tot onderwijzing die in de rechtvaardigheid is.
>
> 2 Tim. 3 : 16.

HET laatste stuk van Christus' inwerking op Zijn kerk hier op aarde raakt de Heilige Schrift. Gedoeld wordt hiermede niet enkel op de ingeving, die bij de vervaardiging van de geschriften des Nieuwen Testaments plaats greep, maar ook op de bewaring en bijeenvoeging van de onderscheidene deelen tot één geheel, en het ter beschikking stellen van geheel dat Nieuwe Testament voor de kerk aller eeuwen. Van meer dan één zijde is er reeds vroeger op gewezen, dat ook in deze bijeenzameling een officieel sanctioneeren van het Nieuwe Testament, en in het uitvaardigen van dit Nieuwe Testament in verband met het Oude Testament, als Bijbel, een Goddelijke leiding te eeren valt. Guericke liet zich in zijn *Neutestamentliche Isagogik,* 3e ed., Leipzig 1868, blz. 543 en 595, hierover in dezer voege uit: „Gelijk bij het ontstaan van de Nieuwe Testamentische Geschriften, in de Inspiratie, een Goddelijk doen heerscht, zoo treedt nu ook de

bijeenzameling van het Nieuwe Testament voor ons als een werk van Goddelijke bemoeiing; ook al is het dat hier minder aan een rechtstreeksche ingrijping te denken valt, zoo is hier toch een Goddelijke bemoeiing te eeren, die strekte om.... door een providentieele leiding een Schriftelijk getuigenis tot stand te doen komen, dat voor de gronding van het Godsrijk onmisbaar was." En op blz. 595 betuigt hij dan nogmaals: „Gelijk de erkenning en bijeenverzameling van de Nieuw-Testamentische Geschriften, in verband met het Verlossingswerk Gods, een Goddelijke leiding verraadt.... zoo is er evenzoo een Goddelijke bemoeiing te eeren in het uitschiften van allerlei valsche geschriften, en is het, wel niet in letterlijken zin, maar toch als geheel, zuiver bevonden in den tekst dezer evangeliën en brieven."

Slechts in zooverre zegt dit ons niet genoeg, dat Guericke, en zoo ook zijn geestverwanten, hierbij geheel zwijgen van den Christus. Hun beweren maakt den indruk, alsof geheel deze ingereedheidbrenging en uitvaardiging van den Bijbel buiten Christus is omgegaan, en eeniglijk uit de Goddelijke Voorzienigheid zoude zijn te verklaren. Hierin nu mogen we niet berusten. Zeer zeker is het Gods Voorzienig bestel, dat ook het ontstaan en de verspreiding van het Nieuwe Testament beheerscht heeft, maar ook hierbij bediende de Goddelijke Voorzienigheid zich van organen of instrumenten. Van God gaat alles uit. Een man als Paulus ontving van God zijn karakter, zijn aard, zijn geest, zijn vorming, zijn opvoeding, maar bij en voor dit alles bediende God de Heere zich van zijn vader, moeder, familiekring, opvoeders en leermeesters als instrumenten, om dit resultaat bij den apostel van Tarsen te bereiken. En zoo nu ook is het hier. Het is ook hier Gods Voorzienig bestel, dat aan de kerk van Christus het Nieuwe Testament, en in samenvoeging met het Oude Testament, den geheelen Bijbel heeft doen toekomen, maar ook dit werk is tot stand gebracht door organen en instrumenten. Die organen en instrumenten nu waren ten deele de geroepen schrijvers, maar zulk een orgaan was ook, als boven hen staande en ze allen leidende, *de Christus*. Het gaat niet aan, bij zoo gewichtig stuk als het tot stand brengen van den Bijbel was, zich den Christus als er buiten staande weg te denken. Ook hierbij heeft de Christus, als Hoofd Zijner Kerk, Zijn leiding doen uitgaan, was bij Hem de heerschappij, trad Hij zelf op als orgaan van God Drieëenig, en was het in engeren zin *Zijn* daad die het groote feit tot stand bracht, dat Zijn Kerk op aarde haar Bijbel ontving. Na Zijn Hemelvaart heeft de Christus dit werk dan ook tot stand gebracht, en gelijk we er op wezen, dat Hij 't was die den Heiligen Geest uitstortte, dat Hij 't was die Paulus als

apostel aan Zijn kerk gaf, dat van Hem de verwoesting van Jerusalem en van den Joodschen volksstaat uitging, dat van Hem het heilig Testament kwam, dat Hij in de Apocalypse van Johannes aan Zijn kerk schonk, zoo ook is het de ten hemel gevaren Christus, die aan Zijn kerk, na de wegvalling van het apostolaat, den Bijbel als grondslag van belijden en leven ter beschikking heeft gesteld. Ook andere religiën droegen zulke verbindende Geschriften uit; men kent de Veda's uit Indië, de Zend Avesta van de Perzen, de Khoran van Mohammed en tot op zekere hoogte kunnen deze dan ook met den Bijbel vergeleken worden, in zooverre een religie, om de schare te beheerschen, een toongevend boek van noode heeft. Maar ook al wordt tot op zekere hoogte de vergelijking toegelaten, toch is het uitgaan in de wereld van de H. Schrift, d. i. van den Bijbel, een gebeurtenis van alles overtreffend gewicht geweest, en het is aan den Christus die na Zijn Hemelvaart aan Gods Rechterhand was gezeten, aan wien de eere ook van *dit* Middelaarswerk toekomt. Gods Voorzienig bestel schonk aan de wereld den Bijbel, maar de Middelaar beschikte zulks als orgaan van dit bestel Gods.

Uiteraard heeft dit alleen betrekking op het Nieuwe Testament. Het Oude Testament bestond reeds, toen Jezus te Bethlehem geboren werd, was in eere, en oefende zijn gezag. Voor wat het Oude Testament betreft, moet dus voor alles worden vastgesteld, dat de Christus het gezag van het Oude Testament bezegeld en het als eerste deel van de H. Schriften in Zijn kerk aanvaard heeft. Bij haar eerste optreden beschikte de kerk van Christus nog alleen over het Oude Testament, en het Nieuwe is eerst daarna bij het Oude gekomen. Toen het Nieuwe Testament kwam, is het Oude in Christus' kerk niet ter zijde gelegd, als had 't nu uitgediend, en als zou het thans door het Nieuwe Testament vervangen worden. Veeleer was en bleef het Oude Testament de oudste Openbaring, die als grondslag diende, en is de Openbaring van het Nieuwe Testament hieruit als geboren. Wat het Nieuwe Testament geeft, lag in het Oude Testament reeds bij wijze van kiem verscholen. Het Oude Testament is de oude stam, waarop het Nieuwe Testament geënt is. Juist daarom kan er niet genoeg tegen geijverd worden, alsof alleen het Nieuwe Testament, als ons speciaal aangaande, onder de leden van Christus' kerk zou worden rondgedeeld. Zelfs ware het gewenscht geweest, dat men nooit 't Nieuwe Testament afzonderlijk had uitgegeven. En ter eere van de Gereformeerde Kerken van alle eeuwen mag betuigd, dat onzerzijds steeds op het eeren van den *ganschen* Bijbel is aangedrongen, en dat het apart ronddeelen van het Nieuwe Testament, dat vooral van Methodistische zijde, en ten deele ook in de Luthersche kerk,

aanbevolen werd, bij ons geen ingang vond. Vanzelf is het „Nieuwe Testament alleen" beter dan niets, maar het is nooit *de Bijbel,* en toch is het niets minder dan *de geheele Bijbel,* waarop de Christus Zijn kerk gegrondvest heeft.

In verband nu hiermede is het van het grootste gewicht, dat het getuigenis van den Christus omtrent de beteekenis van het Oude Testament zoo klaar en doorzichtig is. Jezus liet het Oude Testament niet zijwaarts liggen, maar greep het telkens aan, en beriep er zich op. Keer op keer deed Jezus gevoelen, dat hij Zijn erkentenis als Zone Gods en als Messias afeischte op grond van de Openbaring, die in het Oude Testament aan Israel gegeven was. En tot op zekere hoogte kan zelfs gezegd, dat Jezus den grond voor de erkenning van Zijn gezag in de schriften van het Oude Testament gezocht heeft. Gedurig haalt Jezus teksten uit het Oude Testament aan en grondt er Zijn zending op. En Jezus doet dit niet op vage manier, niet door zich enkel op den geest van het Oude Testament of op den geest der profetie in het gemeen te beroepen, maar door te verwijzen naar de letterlijke uitspraken, die nu nog in het Oude Testament voor ons liggen. Zoover gaat Jezus hierin, dat Hij tot uit de enkele letter van den tekst Zijn conclusie en Zijn bewijsvoering afleidt. Op onbetwistbare wijze komt dit uit in Matth. 22 : 31 v.v. Jezus handelde toen, voornamelijk met de Sadduceën, over de opstanding der dooden. Aldus toch staat er: „En wat aangaat de opstanding der dooden, hebt gij niet gelezen hetgeen van God tot ulieden gesproken is, die daar zegt: Ik ben de God Abrahams, en de God Isaacs en de God Jacobs. God nu is niet een God der dooden, maar der levenden." Het komt hier dus precies aan op wat er in het Hebreeuwsch staat. Kon dit zóó opgevat, dat het beteekende: Ik ben de God Abrahams enz. *geweest,* zoo verviel geheel het bewijs, dat Jezus uit deze woorden afleidt; en het hier bedoelde bewijs gaat alleen door, zoo deze tekst uit Ex. 3:6, niet maar zoo verstaan *kon* worden, maar zoo verstaan *moest* worden, dat het zeggen: *Ik ben,* doelde op Jezus' dagen, en alzoo aangaf dat Abraham, Isaac en Jacob nog leefden, en dat God nog steeds hun God *was.* Even sterk sprekend is wat Jezus in de Bergrede uitsprak over *den tittel en de jota der wet.* Daar toch betuigt Jezus: „Meent niet dat Ik gekomen ben, om de wet en de profeten te ontbinden, Ik ben niet gekomen om die te ontbinden, maar te vervullen; want voorwaar zeg Ik u, totdat de hemel en de aarde zullen voorbijgaan, zal er niet één jota noch tittel van de wet voorbijgaan, totdat het alles zal vervuld zijn". De uitdrukking „jota en tittel" beduidt wat wij uitdrukken door geen letter. Met de wet en de profeten wordt

hier en elders in het Nieuwe Testament niet anders bedoeld dan *het geheele Oude Testament.* De wet beteekent dan de vijf boeken van Mozes, en het overige wordt saamgevat onder den titel van de profeten. En nu hooren we hier duidelijk uitspreken, hoe Jezus geheel deze bedeeling van het Oude Testament niet alleen als van Goddelijken oorsprong eert, maar dat eeren van zijn Goddelijken oorsprong zóóver trekt, dat hij 't tot de jota en tittel, d. i. tot op de kleinste letter toepast.

Tot geheel hetzelfde resultaat leidt ons, wat medegedeeld wordt in Joh. 10 : 34. Jezus beroept zich daar op Psalm 82 : 6, waar staat, met opzicht tot de rechters in de vierschaar: „Ik heb gezegd: Gij zijt goden." Zoo blijkt dus dat de Schrift hen *goden* genaamd heeft, tot wie het woord Gods geschied is, en, zoo gaat Jezus voort, gelijk gij met mij belijdt: „de Schrift kan niet gebroken worden"; vanzelf volgt hier dus uit, dat ge mij ten onrechte van Godslastering beticht, omdat ik mij uitgeef voor Gods Zoon. Ook hier weer hangt het aan één enkel woord uit Psalm 82, en ook van dat woord verklaart Jezus ten stelligste, dat noch dit woord, noch eenig woord uit de Schrift kan gebroken worden. Geheel gelijke gedachte ligt ten grondslag aan Jezus' verwijzing naar Gen. 3 : 15, 22 : 13 enz. Van mij, zoo betuigt de Christus aldaar, heeft Mozes geschreven. Op grond hiervan wordt ge alzoo verplicht mij als Messias aan te nemen. Door zulks niet te doen, tast ge alzoo de geloofwaardigheid van de Schriften van Mozes aan. En dit veroordeelt Jezus. Te Nazareth sloeg Jezus in de synagoge Jesaja 61 enz. op, en toen Hij daaruit de breede Messiaansche profetie had voorgelezen, deed Hij het boek weder dicht, en riep uit: „Heden is deze Schrift in uw ooren vervuld geworden." In Zijn worsteling met satan, toen deze Jezus verzocht in de woestijn, heeft Jezus niet anders gedaan dan zich op concrete teksten van het Oud Verbond beroepen, en van die teksten zoo stellig de zekerheid aanvaard, dat louter door dat beroep, satan als verslagen te beschouwen was. Toen Petrus voor Jezus in Gethsemané het zwaard trok, wees Jezus deze onheilige bescherming af, met te zeggen: „Hoe zouden dan de Schriften vervuld worden, die zeggen dat 't alzoo geschieden moet?" Ook hier aanvaardt derhalve de Christus de voorzegging van het Oude Testament als zekere openbaring, die stelliglijk vervuld moet worden. Ook tot de politie en de patrouille die Hem gevangen namen, sprak Jezus het onverholen uit: Dit alles is geschied, opdat de Schriften der profeten zouden vervuld worden." Zelfs een profetie als in Psalm 118 : 22 van den Steen en de tempelbouwers, past Jezus in letterlijken zin op zichzelven toe, en wijst er met nadruk op, dat het Oude Testament dit aldus van Hem aangeeft. Inzake het huwelijk richt Jezus

tot de Schriftgeleerden even beslist het verwijt: „Gij dwaalt, niet wetende de Schriften, want in de Opstanding zijn de gezaligden als engelen Gods, en worden niet meer ten huwelijk genomen of gegeven”. Ook heeft Jezus, om dit er nog aan toe te voegen, geen oogenblik geaarzeld om Daniëls profetie, die thans zelfs door geleerden van Christelijken huize zoo vaak verworpen wordt, als heilige profetie te erkennen en er zich op te beroepen. Zoo toch heet het in Matth. 24 : 15, 16: „Wanneer gij dan zult zien den gruwel der verwoesting, waarvan gesproken is door Daniël, den profeet, staande in de heilige plaats, dat alsdan die van Judea zijn, vlieden op de bergen.” En als ten overvloede staat er zelfs nog bij: „Die leze die merke hier op.”

Hoe wilt ge nu staande houden, dat ge in den Christus als den Zone Gods gelooft, zoo ge in weerwil van alle deze stellige uitspraken, de bewering aandurft, dat toch de Schrift des Ouden Testaments het Goddelijk zegel mist? De Groninger Godgeleerden, de modernen, en de volstrekt ongeloovigen kunnen zich hier redden. Voor alle deze toch ligt er niets vreemds of ondenkbaars in, dat Jezus zich zal hebben vergist. Vergist, niet met een enkel citaat, maar vergist in den grondslag waarop al zulke citaten rusten, want dat Jezus, hoe hoog staande ook als mensch, toch mensch was en bleef, en alzoo aan menschelijke dwaling onderworpen was. Maar wat niet kan, en dan ook geen oogenblik mag worden toegegeven, is, dat ge eenerzijds in den Christus den Zone Gods belijdt, en dan toch anderzijds allerlei menschelijke zwakheid en dwaling in Jezus voor mogelijk houdt. Dit is in lijnrechten strijd met al wat de Christus omtrent zichzelf betuigd heeft. Wie aanneemt of ook maar één oogenblik als mogelijk stelt, dat de Christus zich in Zijn opvatting omtrent de volstrekte betrouwbaarheid van het Oude Testament radicaal vergist heeft, d. i. zich principieel vergist heeft ten aanzien van wat de gansche Openbaring aan Israel betrof, die kan niet in dienzelfden Christus den Zone Gods eeren. Dit is een breken van Zijn heiligen Persoon in twee stukken, die op geenerlei wijs weer te vereenigen zijn. Zooals de Christus zelf in de Evangeliën optreedt, en zich over het Oude Testament uitlaat, heeft Hij op dit oude Testament een Goddelijk zegel gedrukt, dat voor wie in Christus als den Zone Gods gelooft, de zaak beslist en afdoende zekerheid geeft. Wie zich vermeet in zoo stellige uitspraak van den Christus onhoudbare en onduldbare vergissingen te lezen, randt Jezus in Zijn heilige persoonlijkheid aan.

Dit nu moest met zoo stellige beslistheid op den voorgrond worden gesteld, omdat het Oude Testament het fundament is, waarop geheel de bouw van het Nieuwe Testament rust. Het Oude Testament

is als gewijde oorkonde niet af. Het is een rijke grondslag, maar de bouw die er op verrijzen moest, zou onvoltooid zijn gebleven, zoo niet het Nieuwe Testament er aan was toegevoegd. Het Oude Testament alleen, en zonder meer, is profetie zonder vervulling, belofte zonder dat het beloofde komt. Het geeft u weeën, maar zonder geboorte. Zooals het daar ligt, is het een bezield begin, maar zonder slot. Zonder meer, roept het om wat komen moest, maar uitblijft. Het geeft het type van den ongeloovigen Jood, die roemt in Mozes en de profeten, maar die daarbij zich vergaapt aan de prachtige spijskaart, onderwijl hij hetgeen die spijskaart hem voorspiegelde, geheel mist.

Als vanzelf is dit Nieuwe Testament dan ook op het fundament van het Oude Testament geschoven. Niet eerst later, maar reeds binnen één menschenleeftijd na het uitsterven van het apostolaat. Reeds Petrus spreekt van een collectie van de brieven van Paulus, maar toen Johannes ook de Apocalypse had doen uitgaan, en met hem het apostolaat ophield, is binnen 30, 40 jaar in de voornaamste kerken reeds een verzameling afschriften van de voornaamste deelen des Nieuwen Verbonds bijeengebracht. Dit is niet notarieel met onderteekende acte toegegaan. Het was de behoefte aan vastigheid voor leven en belijdenis, die, toen de apostelen waren weggevallen, naar een Schriftuur van algemeene geldigheid deed tasten en grijpen. Reeds toen toch rees er verschil van meening over nog niet uitgegeven stukken der waarheid. Er was eenerzijds nog altoos zekere neiging om in het Joodsche element terug te zinken, en aan den anderen kant een schier nog sterker drang, om de belijdenis der kerk met allerlei heidensche voorstellingen in verband te brengen. De bedienaren des Woords die de waarheid bedoelden, zochten daarom steun voor hun zuivere gevoelens in overgeleverde Schrifturen, zoo dikwijls ze merkten dat deze Schrifturen schier overal als echt werden erkend en ingang vonden. En nu doet zich het hoogst opmerkelijke verschijnsel voor, dat al zeer spoedig de overtuiging post vatte van de volkomen betrouwbaarheid voor wat aangaat de vier Evangeliën, de Handelingen, de brieven van Paulus, een brief van Petrus, een brief van Johannes en de Apocalypse. Het was deze Schriftuur, die elke kerk zocht machtig te worden. Het waren alzoo de hoofdbestanddeelen van het Nieuwe Testament, die aanstonds in nieuw gestichte kerken werden ingedragen. Eerst waren die deelen dan nog apart, maar al spoedig werden ze samen bijeen genomen. Tegenspraak en twijfel is eerst later ingeslopen, op grond van afwijkende opiniën omtrent de Waarheid, gelijk men dit bij de Apocalypse van Dionysius van Alexandrië vernam, die de Apocalypse ter wille van den Chiliast verwierp. Maar aan-

vankelijk vond wat we opsomden allerwegen ingang. En reeds in de eerste helft der tweede eeuw kan men zeggen dat het Nieuwe Testament vrijwel vastelijk geformeerd was. De twijfel die reeds in die eerste tijden rees wat 2 en 3 Johannes, 2 Petrus en Judas betreft, is van ondergeschikte beduidenis. Ook al denkt ge u deze geschriften geheel weg, het Nieuwe Testament zou er zijn substantie niet door inboeten. Vermoed mag dan ook, dat juist het minder gewicht van deze Schriften aan hun onverwijlde erkenning in den weg heeft gestaan. En dit te meer, waar er niet weinig schrifturen van andere leeraars waren, die reeds spoedig naast de Schriften van het Nieuwe Testament rondliepen. Vele van dezen zijn tot ons gekomen, en men behoeft deze soort schriftuur slechts met hetgeen het Nieuwe Testament biedt, te vergelijken, om aanstonds te gevoelen, dat men met schrifturen van geheel anderen oorsprong te doen heeft. Met geestelijken tact hebben de kerken dan ook van meet af tusschen wat van heiliger oorsprong en wat namaak was, weten te onderscheiden; en juist de critiek die hierdoor werd uitgelokt, gaf een bewijs te meer, dat de kerken met alleszins juist inzicht haar canon regelden.

Nu is deze gewichtige keuze en bijeenvoeging intusschen in geen enkel opzicht mechanisch en met mathematische techniek toegegaan. De Apocalypse uitgezonderd, droeg zelfs die inspiratie bij de geschriften des Nieuwen Testaments noodzakelijkerwijze een ander karakter, dan bij de Oud-Testamentische profeten en psalmisten. Wat zij in zich opnamen, doordachten en te boek stelden, was hun veel minder een vreemd bestanddeel dat hun werd aangebracht, dan iets dat vanzelf oprees in hun bewustzijn, zoodra de werking van den Heiligen Geest in hen als geloovigen en als geroepenen den drang tot productie teweegbracht. Het verschil tusschen de oude en de nieuwe bedeeling was juist, dat onder het Oud Verbond het geestelijke van buiten bij het leven der profeten en Godsmannen bijkwam, terwijl onder het Nieuwe Testament de uitstorting van den Heiligen Geest de realiteit van het eigen zielsleven des auteurs met het hooge bedoelen des Geestes in organisch verband deed werken. Maar al valt hierdoor het mechanische bijna geheel weg, de organische bezieling was niet minder treffelijk en rijk, en het is juist die organische bezieling, inspiratie en leiding, waarin de Christus, die aan de Rechterhand des Vaders was gezeten, Zijn Kerken ten goede kwam. Ook nu nog werkt de Christus vanuit den hemel in het hart van Gods kinderen geestelijk in, doch thans draagt die inwerking een meer persoonlijk karakter; destijds daarentegen bedoelde die inwerking van den Christus, door den

Heiligen Geest, in het gemoed, in het zielsleven en in het denkbewustzijn van zijn apostelen en verkoren leeraars, nog een heel ander resultaat van algemeener en duurzamer strekking; en het is dit resultaat dat door de kerken in ontvangst werd genomen, toen ze in de Evangeliën, de Acta, de brieven en de Apocalypse de rijke vrucht ontvingen van wat hooger bestel, als voor de kerken aller eeuwen onmisbaar, dan nu ook van meet af aan die kerken schonk. Zoo en niet anders heeft de Christus vanuit den hemel het Nieuwe Testament, op den grondslag van het Oude Testament, in den geest van Zijn apostelen en Evangelisten, doen opkomen, en door hun pen voor de kerken aller eeuwen als heilig erfstuk gedeponeerd.

Het geheel eenig karakter van dit Nieuwe Testament, als heilig, onder Jezus' eigen zorge en leiding, aan de kerken aller eeuwen toegekomen document, blijkt dan ook, veel sterker dan uit alle betoog, uit het feit zelf van de historie die ons in dit Nieuwe Testament wordt voorgelegd. Niet het Oude Testament was een wereldlitteratuur geworden. Wel was ook het Oude Testament in meer dan één taal overgezet, en vond het ook buiten den engeren Joodschen kring verbreiding, maar toch, dit bleef bij zeer enkele talen, en was steeds beperkt tot zeer eng terrein. Het Oude Testament zelf was nimmer een mondiaal stuk geworden. Eerst het Nieuwe Testament heeft in zijn onmetelijke vlucht het Oude Testament mede tot een wereldgeschrift gemaakt. Zeer zeker is dit zoo van het Nieuwe als van het Oude Testament eerst door de drukkunst mogelijk geworden. Niet alleen het vertalen, maar ook het afschrijven van geheel de Heilige Schrift vergde, eer de drukkunst te hulp kwam, zoo zeer ernstige inspanning, dat de gemeenten in haar talrijke leden tot aan den nieuwen tijd toe weinig anders van het Nieuwe Testament vernamen, dan wat in den kerkelijken dienst, de gebedenboeken, of in stichtelijke lectuur onder haar bereik kwam. Te zeggen dat de kerk eertijds opzettelijk de Heilige Schrift verborg is een min juiste voorstelling. Voor elk gezin een Bijbel! was, eer de drukkunst te hulp kwam, een ondenkbare eisch. Ook is onzerzijds nooit beweerd, dat een gemeentelid heel de Heilige Schrift verstaan en begrijpen kon. Staande werd gehouden, en hierin geven we nog niets toe, dat ieder kind van God in de Schrift ontdekken kan, wat tot de zaligheid te weten van noode is, maar nooit is volgehouden, dat een eenvoudige herdersjongen of arbeider op een fabriek, alle profetieën in Oud en Nieuw Testament doorgronden kan. Juist daarom is er dan ook een Dienst des Woords, en zijn het de Bedienaren des Woords die de mysteriën hebben te ontsluiten. Maar dit neemt niet weg, dat eerst de wondere uitvinding van Laurens Janszoon Koster den Bijbel tot het wereldboek gemaakt

heeft. Thans toch kan zonder zweem van aarzeling gezegd, dat er nooit, dat er in niet een land, dat er onder niet één volk, waar of hoe dan ook een boek is te schrift gesteld, hoe classiek en van wat kostelijken inhoud ook, dat ook maar van verre de vergelijking als wereldboek met de Heilige Schrift zou kunnen doorstaan. Reeds liep het hoog, indien van een in strengen zin classiek geschrift een dertig vertalingen het licht zagen, hier daarentegen is sprake van een breede, rijke verzameling van geschriften, die althans voor wat het Nieuwe Testament aanbelangt, reeds in meer dan *vier honderd talen* werden omgezet. De groote *Encyclopaedie of Missions*, te New York, anno 1910, in tweede editie uitgekomen, geeft de breede lijst ervan op blz. 827—829 in haar derde appendix. Rekent men daarbij nu met het alle verkoop van andere boeken zeer verre overtreffend debiet, dat de Heilige Schrift over heel het aardrijk gevonden heeft, zoodat een enkel Bijbelgenootschap de verspreiding van één jaar op vier millioen schat, dan zinkt, vergeleken hierbij, de verspreiding van elk ander boek, hoe hoog geloofd en veel gezocht ook, zoo in het niet terug, dat het zelfs niet in aanmerking komt. Een eere als aan geen ander geschrift uit wat land of eeuw ooit ten deel viel, was voor den Bijbel als Bijbel weggelegd op een schaal, die nog verbaast, wie de lijst ervan voor zich krijgt. De Bijbel staat nog altoos geheel eenig onder alle menschelijke litteratuur in het zenith. Reeds door die wereldbeteekenis van den Bijbel gevoelt men, dat een boven het gemeen-menschelijk uitgaande werking den Bijbel bij zijn ingang in de wereldhistorie gedragen heeft, en het is die wondere werking, die de kerk van Christus niet anders verklaren kan, dan door ze te zoeken in den Christus, haar Heiland, die na Zijn opvaren ten hemel aldus Zijn Kerk op aarde verrijkt heeft.

Zoo is het de ten hemel gevaren Christus, die vanuit den hemel eerst de uitstorting van den Heiligen Geest gaf; die den man van Tarsen riep om de heidenwereld te veroveren; die in Jerusalems verovering den Joodschen volksstaat zijn oordeel deed vinden; die in de Openbaring van Johannes ons zijn testament schonk voor de komende Voleinding, en die evenzoo op zeer wonderbare wijze de Heilige Schrift in Zijn Kerk op aarde heeft nedergelegd. Wat verschillen dan ook thans de kerken verdeelen, de Heilige Schrift blijft als de Canon van belijdenis en leven nog altoos aanvaard in de Gereformeerde kerken, in de Luthersche kerken, in de Roomsch-Catholieke kerken, in de Grieksch-Oostersche kerken. De Schrift zakelijk, evenals de doop in formeelen zin, is nog tot op den huidigen dag datgene wat alle Christelijke Kerken op aarde, zoo men enkele secten afzondert, verbindt.

XXXVI. Slotbeschouwing.

Eene andere gelijkenis sprak Hij tot hen, zeggende: Het koninkrijk der hemelen is gelijk aan eenen zuurdeesem, welken eene vrouw nam en verborg in drie maten meels, totdat het geheel gezuurd was.
MATTHEÜS 13 : 33.

IS hiermede nu, door deze vijf punten, die we als van buitengewonen aard in hetgeen de Christus na Zijn Hemelvaart deed, opmerkten, geheel deze bijzondere actie volledig toegelicht, zoo worde hieruit toch nimmer afgeleid, alsof de Christus zich niet ook op andere wijze met Zijn kerk op aarde had ingelaten, en nog inliet. Eer moet er integendeel nadruk op gelegd, dat van de ure van Zijn Hemelvaart af, de Christus met Zijn geloovigen op aarde in geestelijke gemeenschap getreden is, zoo persoonlijk als groepsgewijs. Jezus zou geen Hoofd van het Lichaam, en wij geen leden zijn, zoo er van den Christus niet gestadig geestelijke werking op de leden Zijner kerk uitging; en die werking is volstrekt niet enkel een persoonlijke zorge voor der zielen nood, maar ook wel terdege een zorge voor Zijn kerk als plaatselijke kerk. De voorziening met leeraren en oudsten, de strijd tegen inkomende dwaling, de vervolging en uitredding der gemeenten, dit alles stond onder Jezus' rechtstreeksche leiding, en men verstaat Jezus' zitten aan Gods Rechterhand niet, zoo men acht, dat èn het persoonlijk leven der geloovigen, èn het gemeentelijk samenleven in kerkelijk verband niet steeds onder het beheer en de leiding van den Christus stond. Er is dusver alleen onderscheid gemaakt tusschen de zorgen van gewonen en buitengewonen aard, die Christus voor Zijn kerk op aarde droeg. Wie een huis bouwt om er in te gaan wonen, doet twee onderscheiden dingen: daarin dat hij eerst bouwt, en daarna, dat hij het gebouwde huis, gedurende de bewoning, in staat van wijzen houdt. Bij dit eerste, d. i. bij den bouw, komt nu allerlei van buitengewonen aard voor, dat, is 't huis eenmaal af, zich niet herhaalt. Al wat op den bouw betrekking heeft, draagt daarom een buitengewoon karakter. Is daarentegen heel het huis af en staat het er, en is het bewoond, dan valt daarom de zorge voor het huis niet weg, maar draagt die zorg toch een geheel ander karakter. Het huis wordt dan bewoond, en van stof gezuiverd, en zoo noodig wordt er reparatie aangebracht, maar meest gaat 't leven in dat huis als een gewoon menschelijk leven door. En

zoo nu ook is het in Christus' kerk op aarde geweest. Ook dat huis Gods, als men 't zoo noemen wil, moest eerst verrijzen. De bouwstof er voor moest aangedragen, het fundament moest er voor gelegd, de muren er voor moesten omhoog rijzen, het dak moest heel den bouw dekken, en dit alles droeg uiteraard een *buitengewoon* karakter. Doch toen deze bouw eenmaal voleind was, en de architecten, d. w. z. de apostelen, van het terrein waren weggeroepen, toen ving in dat gebouw van Christus' kerk het gewone leven van Gods kinderen aan, dat nu reeds bijna twintig eeuwen daarin is voortgezet.

Aan dit gewone saamleven van Christus' kerk op aarde zal uiteraard eerst dan een einde komen, als de Voleinding staat in te gaan. Dan wordt alles weer *buitengewoon,* juist zoo als het buitengewoon geweest is toen het op den bouw aankwam. Wat daarentegen tusschen dien bouw en de Voleinding ligt is het gewone verloop van het leven der kerk, dat niet door wonderen en teekenen gekenmerkt wordt. De wonderen en teekenen waren er, zoolang de bouw nog van de staketsels omgeven was, en die wonderen en teekenen zullen terugkomen, als de ure der Voleinding ingaat. Nu, in de periode die daar tusschen ligt, een periode die nu reeds de twintig eeuwen nadert, bleven deze uit. Zelfs behoeft hierbij op de genezingen te Lourdes en elders, waarop men zich van Roomsche zijde beroept, ganschelijk niet teruggekomen te worden. Bij den bouw en bij de Voleinding tocht ligt 't niet in een enkel wonder en teeken om persoonlijk ongelukkigen te helpen, maar het gaat om wonderbare ingrijpingen van Hoogere macht, die de geheele positie van de kerk als zoodanig een wijziging doen ondergaan. Denk hierbij aan de uitstorting van den Heiligen Geest, aan de roeping van Paulus, aan de verwoesting van Jerusalem en aan de vernieting van den Joodschen volksstaat. Ook genezingen en opwekkingen hebben wel ook destijds plaats gehad, en zullen bij de Voleinding wel weer komen, maar 't zijn niet de persoonlijke wonderen, die den toestand van het wereldleven of van het kerkelijk leven beheerscht hebben of beheerschen zullen. Aangenomen ook al, dat er metterdaad ook nu nog wonderbare genezingen voorkomen; iets waarop men thans niet enkel van Roomsche, maar ook van andere zijde nadruk gaat leggen; zoo raken deze wonderen toch het punt niet waarom het hier gaat. Hier toch tellen alleen meê zulke wonderen en teekenen die geheel den toestand wijzigden, gelijk dat merkbaar was bij de stichting van Christus' kerk, en gelijk dit nogmaals kennelijk zal zijn als de Voleinding ingaat. En hiermeê nu staan persoonlijke genezingen, ondersteld dat ze reëel zijn, in geen oorzakelijk verband. Dit alles

blijve hier alzoo rusten, Waar het op aankomt, is nu maar dat scherp en duidelijk drie perioden onderscheiden worden. De eerste periode heeft dan tot uitkomst dat Christus' kerk op aarde gereed komt, haar plaats inneemt, en bekwaamd wordt om op den door God gewilden weg de geloovigen te doen uitgaan. Deze periode heeft haar inleiding in Abrahams roeping uit Ur der Chaldeeën, en sluit met het sterven van den laatsten apostel, d. i. van Johannes. De tweede periode die thans nog altoos voortduurt, is begonnen met de wegvalling van het apostolaat, en het ingaan van de kerk in het gewone menschelijke leven. Deze periode duurt van het einde der eerste eeuw tot aan de Voleinding. En dan zal de derde periode ingaan, opnieuw door ontzaglijke wonderen en teekenen gekenmerkt. Slechts versta men wel, dat de Christus die opvoer ten hemel, volstrekt niet alleen in die eerste periode, zelf de leiding in handen nam, en dit evenzoo doen zal als de Voleinding ingaat, maar dat ook in de tweede periode van nu reeds twintig eeuwen, die daar tusschen ligt, de Christus en Hij alleen, naast God, aan het roer van het schip der kerk stond en staat.

Tweeërlei geestesrichting treedt nu bij dit ingaan van de kerk in het leven der wereld aan het licht. Van den éénen kant ontwaart men het pogen, om den kring van geloovigen van de wereld af te zonderen, en als een afzonderlijke, geheel op zichzelf staande groep, een oase in de woestijn te doen vormen, terwijl van den anderen kant niet minder duidelijk de zucht en neiging zich vertoont om in het leven der wereld in te gaan, dit aan zich te onderwerpen, en het leven zelf der volken in de kerk over te leiden. Uiteraard vindt de eerste opvatting in de Schriften des Nieuwen Testaments den krachtigsten steun. Vooral toen het Evangelie eenmaal in de heidenwereld was uitgedragen, voelde men de tegenstelling tusschen het heidensche leven der wereld, en het geestelijk bedoelen van Christus' kerk zoo boven mate scherp, dat de apostel Paulus zelfs 't advies gaf, om ook de publieke rechtbanken liever te mijden, en de rechtsbedeeling van burgerlijken aard ook kerkelijk te laten optreden. Het behoeft dan ook volstrekt niet te verwonderen, dat alle eeuwen door zich een pogen heeft geopenbaard, om het kerkelijk leven, of zij liever gezegd, het leven der geloovigen, zooveel het eenigszins kan te isoleeren, ter afscheiding van het leven der ongeloovigen, en om hun aanraking met de ongeloovige wereld tot een minimum te herleiden. In het kloosterleven en in de zusterhuizen is dit streven het scherpst belichaamd, maar ook het Anabaptisme, en het streven van Menno Simons ten onzent bewoog zich op gelijke lijn. In de „gezelschap-

pen" die vooral in de 18e eeuw ten onzent sterk opbloeiden, dreef hetzelfde beginsel. De Réveil leidde in hetzelfde spoor, en zelfs kan gezegd, dat de veelomvattende actie der Vrije kerken in de 19e eeuw uit geheel dezelfde aandrift geboren is. Tot op zekere hoogte staat zelfs het Chiliasme met dit isolementsverschijnsel in verband. Immers wat de Vrije kerken hier op aarde najagen, stellen de Chiliasten als het hooge ideaal, waarvan de realiseering hun in de toekomst wacht. Daar nu niet te ontkennen valt, dat de eerste Christenen vanzelf in isolement stonden, leende de Schrift van het Nieuwe Testament er zich als vanzelf toe, om altoos weer in dit geïsoleerde leven den ijk van het waarachtig Christelijke te doen zoeken. Doch vlak hiertegenover stond de kerkelijke ervaring, zoodra de kerk wereldbeteekenis erlangde. Zoolang de kerk van Christus op aarde in druk verkeerde, en vervolgd werd, liet zij de wereld over aan de wereld, en trok zichzelf op geestelijk erf terug. Zoodra daarentegen kon de machtswereld niet voor het Kruis kiezen of de geheele positie sloeg om, en de kerk liet zich de roeping aanleunen om aan het hoofd van de geheele wereldregeering op te treden. Men weet hoe die omslag met den doop van Keizer Constantijn intrad, en hoe derhalve reeds in het begin der vierde eeuw het isolement der kerk van Christus een einde nam. In zooverre nu sprak hierin metterdaad een triomf over het Jodendom, nu ook het heidendom voor het Kruis de vlag streek. De altaren in de heidensche tempels werden nu omvergeworpen. Wie heiden bleef geraakte achterop, wie voor het Kruis koos, kwam vooruit. De Overheid ging voor, het volk volgde. En niet lang meer of de Christelijke Staat was geboren; en in dien Christelijken Staat de volkskerk, om straks in het machtige wereldrijk van Caesar als wereldkerk haar invloed en haar hoog gezag te ontplooien.

Tusschen die twee motieven is nu, na de wegsterving van het apostolaat, het leven der kerk doorgegaan. Eeuw na eeuw altoos weer dezelfde twee beginselen in worsteling met elkander. Het geestelijk element hoog, maar daardoor zich dan ook, ten deele althans, van de wereld isoleeren; of te wel omgekeerd, vóór alle dingen de wereld veroveren, maar dan ook de wereldheerschappij van Christus' kerk boven alles stellen. Dit laatste is toen te Byzantium begonnen, en sinds verloopen in wat nu de Oostersche kerk heet. Reactie ging er dan ook aanstonds tegen uit in het Episcopaat der machthebbers te Rome, en hieruit kwam toen de nieuwe Christelijke macht op, die in het Papale bedoelen steeds wijder de vleugels uitsloeg, en eindigde met al spoedig niet alleen alle kerkelijke macht, maar daaronder evenzoo de politieke wereldmacht in één centrum te vereenigen. Hiertoe had in geen geringe mate

medegewerkt het innerlijke verval van de Paganistische religiën zoo in Rome zelf als onder de volken der volksverhuizing, die straks op het Roomsche Rijk aandrongen. Tal van heidensche religiën hebben zich in hun worsteling met het Evangelie weten te handhaven, en zelfs van het Jodendom kan hetzelfde gezegd. Het Jodendom is niet weggesmolten, en geheel hetzelfde geldt van wat Indië, China en Japan beleed. Later kwam er de Islam bij, en ook van den Islam kan allerminst gezegd, dat hij bij den glans van het Evangelie aanstonds verdoofde. Maar dit nu juist is het hoogst opmerkelijke verschijnsel in het Romeinsche rijk en onder de Grieksche cultuur, dat de heidensche Culte's, die te Rome en te Athene een zoo hoogen stand hadden ingenomen, zoodra het Evangelie het Romeinsche rijk bescheen, verflauwden, verkleurden en ten leste verdoofden. Er is wel later weer een Humanisme uit opgekomen, en zelfs in de dagen der Fransche Revolutie zag men in Duitschland onder Lessing en Herder, Schiller en Goethe, weer een opbloeien van het Paganisme in Letterkunde en Kunst naderen, maar toen 't in Rome een strijd op leven en dood om leugen of waarheid werd, is het heidendom gebleken als religie uitgediend te hebben, en vandaar dat het Evangelie toen zoo zienderoogen veld won, heele streken innam, en al spoedig geheel de volksopinie beheerschte. En wat nog opmerkelijker is, toen nu na het midden der vierde eeuw de Goten, en verdere volken van de volksverhuizing, langs de Zwarte zee Europa binnendrongen, viel aanstonds te merken, hoe ook bij deze volken hun eigen heidensche religie het had afgelegd, zoodat ook deze volken in groote massa's hun oude goden prijs gaven, en tot het Christendom overgingen. De doop van duizenden in de rivieren die herhaaldelijk voorkwam, toonde duidelijk tweeërlei. Vooreerst, hoe los men van zijn eigen religie was geworden, en ten anderen hoe wijd de kerk haar armen open deed, om toch maar alle volken onder haar scepter te brengen.

De isolementstaktiek, die, zoolang de vervolging aanhield, niet kon worden prijsgegeven, werd uiteraard onhoudbaar, zoodra ook de Overheid voor het Evangelie koos. Het Evangelie had niet alleen de roeping om de ziel tot geloof in het Kruis te brengen, maar ook wel waarlijk om geheel ons maatschappelijk leven te bezielen en zich in edeler vorm te doen ontplooien. Er moest alzoo vanzelf een huwelijk tusschen het Evangelie en het leven der volken tot stand komen. Het gevaar dat hieruit opkwam, was nu maar, dat aan het Evangelie vijandige elementen in schijn zich onderwierpen, en dat het leven van zijn wereldschen kant genomen, te sterker invloed op het kerkelijk leven begon uit te oefenen. De kerk moest

één zijn, en de volken waren dit niet. Verschil van ras en nationalen oorsprong bracht zelfs in 't éene Europa zeer ernstige scheiding te weeg, en zoo ontstond er zelfs een strijd, hoe zich eenerzijds het eigen karakter en de eigen aard der volken zou handhaven, en hoe anderzijds de eenheid van den doop toch weer alles saam in de eenheid van de kudde des Heeren zou oplossen. De pauselijke hiërarchie heeft beproefd dit probleem tot oplossing te brengen, en het is er in geslaagd, meerdere eeuwen gedurende, de kerk van Christus zich op zulk een wijze te doen aandienen, dat ze schier alle volken in haar schoot vereenigde, en toch het nationale karakter er van tot zijn recht deed komen. Het bereikte dit dan, door de geloovigen en den clerus van elkaar af te zonderen, een vreemde taal (het Latijn) in den eeredienst in te voeren, en vooral in het liturgische element kracht te zoeken. Doch gelijk van zelf spreekt, moest dit al spoedig meer schijn dan wezen worden. Met Rome als centrum droeg van zelf geheel de levensopenbaring der papale kerk een Romaansch-Latijnsch karakter. Onder de volken optredend en in het publieke leven verschijnend kon dus de kerk niet anti-nationaal zijn. Een levensuiting die heel het leven omvat, is zonder nationaal type nu eenmaal ondenkbaar. Het gebruik van de Latijnsche taal sprak hier wel het sterkst. Dit toch had niets gemeen met het leven onder Israel in de dagen van de patriarchen. Voorzoover die in de wereldtaal ingingen, spraken en schreven ze Grieksch en geen Latijn. Doch er was verkeer. Zelfs de kleeding die men koos, was Romaansch van oorsprong. De kunst die men eerde en waarmee men zich sierde, was kunst-openbaring uit Europa's Zuiden. Hoe sterk men zich ook denationaliseerde, een eigen type van nationalen zin bleef men toch vertoonen. Geheel zijn voordoen en verschijning sloegen eenerzijds terug op den tabernakeldienst van Israel, maar voor het overige op het Romeinsche leven in den Keizerstijd. Zoolang dit nu in den Clerus bleef saamgetrokken, en de laïcale elementen zich vrij bewogen, gaf dit geen stoornis, maar van zelf werd dit anders, toen de natiën van Europa, tot meer zelfstandigheid gekomen, een eigen leven begonnen te vertoonen, en de Reformatie was dan ook feitelijk een zich onttrekken aan het overwicht van een den Germanen vreemd type van leven, om het eigen nationale leven ook in de religie tot zijn recht te doen komen.

Juist dit echter hield het niet minder ernstige gevaar in, om de wereldkerk in een reeks volkskerken te doen ontaarden, en zoo het Evangelie ondergeschikt te maken aan de nationale eischen. Vooral de Lutherschen vervielen hierin, en evenzoo tal van secten. Alleen het Calvinisme had althans in zijn eersten opzet den toeleg,

INHOUD.

DERDE REEKS

HET ONTWIKKELINGSPROCES TOT CHRISTUS' KOMST

Hoofdst.		Bladz.
I.	De verwachting van Christus' spoedige wederkomst	5
II.	De tegenstrijdige uitspraken in de Schrift . . .	14
III.	De tegenstrijdigheid opgelost	23
IV.	De tweeërlei tijdsorde	32
V.	De tweeërlei tijdsorde *(Vervolg)*	41
VI.	De parousie noodzakelijk na den val	50
VII.	De gevolgen van den val	59
VIII.	De dood niet natuurlijk	68
IX.	Het lijden der Schepping	73
X.	Het lijden der Schepping *(Vervolg)*	83
XI.	De zegen	93
XII.	De zegen bij de Schepping	101
XIII.	De zegen bij Noach (De Gemeene Gratie)	110
XIV.	De zegen bij Noach (De Gemeene Gratie) *(Vervolg)*	118
XV.	De zegen bij Noach (De Gemeene Gratie) *(Vervolg)*	126
XVI.	De zegen bij Noach (De Gemeene Gratie) *(Vervolg)*	135
XVII.	De beteekenis der vrouw	143
XVIII.	De zegen bij Sem	151
XIX.	De zegen bij Sem *(Vervolg)*	159
XX.	De zegen aan Abraham	167
XXI.	De zegen van Christus	175

61

BX
9475
K8
V3
v1

Kuyper, Abraham, 1837-1920.
Van de voleinding. Met een inleidend woord van Dr H. H. Kuyper. Kampen, J.H. Kok, 1929-31.
4v. 25cm.

Contents.- 1. deel. 1. reeks: Inleiding. 2. reeks: De raad Gods in verband met heel de schepping.- 2. deel. 3. reeks: Het ontwikkelingsproces tot Christus' komst. 4. reeks: Het keerpunt in het ontwikkelingsproces bij Christus' hemelvaart.- 3. deel. 5. reeks: De profetie der voleinding in het houde testament.- 4. deel. 6. reeks: Christus' profetie aangaande de voleinding. 7. reeks: De openbaring aan Johannes.

1. Reformed Church in the Netherlands--Sermons. I. Title.

337615

CCSC/mmb